

(Lelewel. Pol. Dzieji. Kr. II. s. 26

LXXXV. + 1687 - Drukowane wprzód we Frankfurcie (1687 - i 1699) jest kompendyjum dziejów i stanu politycznego, ze źródeł czerpane, pełne umiarkowania i spokojności. Jego Dissertationes de variis rebus prussicis (Królewiec 1679) rzucają wielkie światło na pierwotne dzieje Prus, a razem w niemieckim: Opisie i hist. Prus (Frankf. 1684); hist. kościelna Prus (Frank 1686)

N:o 20.

DE REPVBLICA POLONICA LIBRI DVO,

QVORVM PRIOR

HISTORIAE POLONICAE MEMORABILIORA,

POSTERIOR AVTEM

IVS PVBLICVM

REIPVBL. POLONICAE, LITHVANICAE PROVINCIARVMQVE ANNEXARVM COMPREHENDIT.

Opera & Studio

M. CHRISTOPHORI HARTKNOCH,
Passenheimensis Prussi.

Editio tertia altero tanto fere auctior

LIPSIÆ
Impensis MARTINI HALLERVORDII,
Prostat apud THOMAM FRITSCH, 1698.

Præfatio ad Lectorem,
PRIORI EDITIONI PRÆMISSA.

QUinquennium jam est, & quod excurrit, L. B. cum in Academia Regiomantana, ea, quæ de statu Regni Poloniæ, partim ex lectione Constitutionum, partim ex propria observatione, collegeram, in certum ordinem digessi. Illud vero scriptionis argumentum eo avidius illustrandum arripui, quo propius ad usum juventutis Prussicæ accedere videbatur. Execror enim eorum perversitatem, qui domesticis plane neglectis, ea tantum studio suo digna æstimant, quæ à se longis locorum intervallis sunt remota; unde quoque fit, ut dum foris Argo se putant oculatiores, domi sint Tiresia cæciores. Non tamen tunc temporis justo aliquo Tractatu jus publicum Regni Poloniæ explicare, sed schediasmata tantum aliquot, inter se non adeo cohærentia, conscribere, animus erat; idque eo fine, ut Historiarum & Politicæ Studiosi Academico more se exercere volentes, pro lubitu aliquot ex his eligere & publico eruditorum examini, me Præside, subjicere possent. Reperti quoque sunt tres lectissimi, summæque spei Juvenes Regiomontani, qui initium

um hujus rei fecerunt, nimirum Rheinholdus Sutter/ Paulus Freyling & Christophorus Schultz/ quorum tamen medius, inter media hæc molimina, summo non suorum tantum, sed & omnium literatorum dolore fatis est præreptus. Nec defuere Patroni, qui illos ingenii fœtus, quamvis, ut verum fatear, satis adhuc immaturos obviis excepe-runt ulnis, illud exoptantes, ut & reliquos, quos parturiebam, in lucem ederem ipsis exosculandos. Verum cum Lucina minus favente hoc in plures annos traheretur, alius quispiam Jupiter τέλειος mihi fuit invocandus. Aliud itaque consilium amplexus, evolvi iterum iterumque omnes inclyti hujus Regni Constitutiones; exploravi sedulo Polonorum de editis jam Dissertationibus judicia: consului de multis dubiis casibus viros Juris Publici Polonici peritos: multa denique ipse, quæ antea mihi non fuerant cognita, observavi. His factis, cœpi dicta schediasmata in unum fasciculum colligere, in meliorem ordinem digerere, novas observationes interserere, & ea, qvæ antehac minus accurate fuerant posita, emendare. Ex illo molimine hoc tandem, quod jam L. B. ante oculos habes, natum est opusculum. Ut autem in eo percurrendo, inoffenso progrediaris pede, de quibusdam adhuc eris præmonendus. Dispesco Tractatum hunc in duos libellos. In priore ea nude propono, quæ ad Historiam Polonicam, Provinciarumque eidem annexarum illustrandam facere videbantur. Cum vero hic neque Germani cum Polonis, neque Poloni secum ubique consentiant,

con-

controversias aliquot discutio, & expensis ab utraque parte rationum momentis, nunc hujus, nunc illius sententiæ calculum adjicio. Neque hoc mihi vitio vertent Poloni, qui optime norunt, habere gentem Germanicam Historicos antiquos, & eos quidem non paucos, qui non raro ea, quæ memoriæ prodiderunt, oculis suis spectarunt. Neque idem Germanos, quod non semper ipsorum Scriptoribus fidem habeam, male habebit, cum neque Polonis antiqui Historiarum Scriptores, aliaque antiquitatum vestigia prorsus desint: immo etiam cum notum sit, antiquos Germanorum Scriptores in quibusdam plus, quam par erat, amori Patriæ Principumque suorum indulsisse. Id vero temperamentum ubique adhibui, ut ab intempestivis judiciis abstinerem, mihique sufficere existimavi si id potius edissererem, quid alii de controversiis illis sentiant, quam quid ego de illis esse sentiendum existimem. Et licet aliquando nonnulla pro certo asserere videar, ea tamen præfracto animo defendere non decrevi, sed semper meliora docentibus cedere, immo hæc omnia, quæ asserui, una litura inducere sum paratus. Posterior liber exhibet Jus Publicnm Polonicum. Fontes ex quibus illud haustum, publicæ sunt Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ annexarumque Provinciarum Constitutiones, ut & alia Polonorum scripta. Ab exteris Scriptoribus hic abstinui, quia illi hac in materia frequenter errant, & hoc potissimum ob ignorationem linguæ Polonicæ, qua hodie omnes in Polonia scribuntur Constitutiones. Aliquando

tamen Diarium Europæum adduco, quandoquidem ei inserta sunt multa Acta publica, ut Pacta, Literæ &c: quibus tuto fidem habeas. In aliis parcissime testimonia ex Diario Europæo depromo, nec nisi in iis, quæ in facto consistunt & ubi Diaria Comitiorum Polonicorum mihi defuerunt. Idem & de quibusdam aliis Germanorum scriptis intellectum velim. In ipsis Constitutionibus legendis hunc ordinem observavi. Antiqua Statuta à Casimiro Magno successoribusque ipsius usque ad Tempora Sigismundi Augusti lata ex Jano Januszovio, qui mihi tunc solus ad manum erat, deprompsi. Quamquam non ignoro, Statuta à Johanne Herburto collecta & ipsius Reipubl. jussu in Polonicum sermonem conversa magis esse in usu. Non pauca tamen postea, cum mihi Constitutionum ab Herburto collectarum copia esset facta, cum illis, quas ex Januszovio hauseram, contuli, ut ex ipsis allegationibus apparebit. Neque prorsus Constitutiones à Joanne Lasco, Jacobo Prilusio, Paulo Szerbicio, Theodoro Zavvacki collectas prætermisi, sed ex illis quoque nonnulla, quæ rariora videbantur, deprompta esse, diligens Lector passim notabit. A Sigismundi Augusti temporibus, nempe ab Anno 1550 usque in Annum 1625 extat volumen Constitutionum ab Andrea Petricovio J. U. D. & Typographo Regio Cracoviæ cum Privilegio Sigismundi III. Regis Polonice editum, quod Volumen allegatum esse putabis, ubicunque Constitutiones intra An. 15 0. & an 1625. latas sine ulla Auctoris mentione à nobis esse citatas deprehendas.

das. Ab anno 1625. Constitutiones singulorum Comitiorum usque ad præsentem Annum 1677. seorsum editæ sunt, quarum etiam paginas, aut si illæ non sunt numeratæ, paragraphos ubique allegavimus. In Constitutionibus Lithvanicis usi sumus Statuto Lithvanico novissimæ editionis, quæ consensu Wladislai IV. totiusque Reipublicæ Varsaviæ Anno 1648. prodiit. Constitutiones & Privilegia Prussica habentur in Juribus Municipalibus Prussiæ, ut & in Jure Terrestri Prussico, Jure Culmensi aliisque Scriptis. Reliqua ex subjecto Scriptorum Polonicorum Catalogo cognosces. De cætero, si alicubi erravi, eo faciliorem mihi, B. L. à te veniam promitto, quo pauciores sunt, qui mihi hac in re præiverunt. Fruere igitur hoc opusculo, & si qua tibi meliora suppetunt, me de iis amice mone.

Regiomonti Prussorum
d. 22. Martii An. 1677.

PRÆFATIO AD LECTOREM,

DE POSTERIORE HAC EDITIONE QVÆDAM MONENS.

SAtis superque tuam, Benevole Lector, expertus sum benevolentiam, cum Anno 1677. hos Libellos de Republ. Polonica primo in lucem emitterem. Etenim vix biennium ab illo tempore elapsum erat, & jam editionis illius curator me solicitare cœpit, ut sibi denuo Volumen hoc imprimendi facerem potestatem. Honestis igitur hisce petitis & tantæ Lectorum aviditati responsurus libellos illos continuo sub limam revocavi: erroribus typographicis, quibus non leviter deformati erant, medicam manum admovi: quæ ex Constitutionibus Anni 1677. ad calcem adjecta. & quæ interea in Comitiis Grodnensibus Anni 1678. constituta erant, debitis locis inserui: quædam aliunde quoque observata variis in locis adjeci: nonnulla denique, ubi per humanam imbecillitatem lapsus eram, sedulo correxi, sicque libellos dictos denuo typis exscribendos dedi. Vix autem dicere possum bono an adverso mihi fato Volumen hoc in Germaniam missum quadriennium amplius detentum fuerit, ne finem illum, quem intendebam, consequeretur. Inique principio mecum agi credebam, quod fructu laboris mei in posteriorem hanc editionem impensi tamdiu frustrarer; ponebam tamen indignationem iramque, cum interea amicorum literæ ad me

alios-

aliosque scripta nunciarent, non defuturos in Germania, neque in hoc orbe arcto, qui hos libellos meos essent refutaturi. Ita enim rationes mecum ipse ponebam: Si illi, qui adversus me bellum hoc non inhonestum parare dicebantur, errorum me debito modo convincerent, posse me in posteriore hac editione ipsis gratias agere, & perperam scripta eorum ductu emendare: Sin autem per injuriam mihi errores affingerent, occasionem hac ratione mea defendendi mihi non defuturam. Prodierunt etiam superiore Anno 1685. super hac ipsa quam tracto materia, duo Scripta, quæ tamen ita sunt comparata, ut in priore nihil directe contra me, in posteriore etiam multa pro me dicta deprehendantur. Quamvis autem duo illi Auctores me ad Rempubl. meam revidendam & ultima hac cura expoliendam non coëgissent, ultimæ tamen Constitutiones Anni 1683. & Anni 1685. me, ut id laboris susciperem, impulere. Cum igitur Respublica hæc Polonica ex Germania mihi esset remissa, & ego propositum meum exequi cœpissem, continuo mihi se difficultas non exigua objecit. Verebar enim, ne typographus ea, quæ ad oram libri, & in adjunctis schedulis adjeceram, aut adhuc adjecturus eram, confunderet, Scriptumque hoc plurimis accessionibus auctum, pluribus adhuc per absentiam meam sphalmatis augeret. Idcirco denuo Rempubl. hanc à capite ad calcem descripsi: quo factum est, ut non pauca etiam in verbis prioris editionis, immo in ipsa etiam numerorum transpositione mutarem, adeo ut in multis novum hoc tibi, B.L. opus videri possit. His cognitis, ad ipsam te Operis hujus Lectionem accinge, semperque in animo illud Justinianeum volve: Omnium habere memoriam & penitus in nullo peccare, divinita-

nitatis magis quam mortalitatis eſt. *§. 14. Conſtitutionis* de Confirmatione Digeſtorum ad Senatum & omnes populos. *Hoc ipſum ſi ſedulo apud animum expenderis, non dubito, quin hallucinationibus meis, ſi qua occurrent, veniam ſis daturus.*

Catalogus quorundam Scriptorum Polonicorum, quibus in concinnando hoc opere uſus ſum.

Vincentius Kadlubko, Epiſcopus Cracovienſis, poſtea Monachus in Cœnobio Andreovienſi, ſtodio religionis factus. Scripſit Hiſtoriam Polonicam ſive Chronicon Juſſu Caſimiri Juſti. Editus eſt cum Commentatore ſuo (qui tempore Wladislai Jagellonidis Commentaria illa compoſuit) Dobromili in 8. An. 1612. Editor Kadlubkonis antiquiores adhuc eſſe putat Gallum quendam & Baskonem: Sed de poſteriore dubito.

Basko Hiſtoriam Polonicam Anno 1370. tempore Caſimiri Magni Regis ſcripſit, teſte Chriſtophoro Varſavicio *in Catalogo Scriptorum Polonicorum.* Habetur adhuc illius Chronicon MS. quod ex fide aliorum aliquando in Opere hoc noſtro citamus.

Johannes Dlugoſſus, Canonicus Cracovienſis Seculi XV. Scriptor, cujus Tomus I. Annalium Poloni-

lonicorum prodiit Dobromili An. 1615 in Fol. Reliqui duo Tomi aſſervantur adhuc MSS. variis in locis Scripſit etiam vitas Epiſcoporum Poſnanienſium, quas continuatas à Jacobo Brzezmezki Suffraganeo Poſnanienſi, edidit Thomas Treterus Brunsbergæ An. 16 4 in 4. item ſcripſit Vitas Epiſcoporum Plocenſium, quas in operibus ſuis edidit Stanislaus Lubienski.

Matthias à Michovia Canonicus Cracovienſis. Hujus Chronicon usque ad An. 1506. perductum habetur Tom. II. Corp Hiſt. Polon Tomo autem I. repe ies duos ipſius libros de Sarmatia Europæa.

Bernhardus Vapovius Annales ſuos ab ipſo Lecho deduxit usque ad An. 15 5. Sed exiguum tantum eorum fragmentum hodie reſtat, quod Thomas de Plaza ſimul cum aliis Hiſtoricis edidit Coloniæ Agripp. an. 1589. in Fol.

Martinus Cromerus, Epiſcopus Varmienſis ſcripſit Libros XXX. de ortu & Rebus geſtis Polonorum, qui habentur & ſeparatim editi & Tom II. Corp. Hiſt. Polon. Ejusdem Deſcriptio Poloniæ & Pruſſiæ habetur in Republica Polonica Lugd. Batav. An. 1627 edita.

Alexander Gvagvinus Veronenſis Italus ſcripſiſſe dicitur librum de Sarmatia Europæa, quem tamen ſibi vindicat Matthias Strykowski Oſſoſtevicius in Hiſtoria Lithvanica non uno in loco. Pars hujus Sarmatiæ habetur Tomo I. pars etiam Tom. II. Corporis Hiſt. Polonicæ, Alias autem

etiam

etiam ſæpius hæc Sarmatia Europæa integra ſub nomine Guaguini impreſſa eſt.

Salomon Neugebauerus ſcripſit Hiſtoriam Polonicam X. Libris comprehenſam, quæ prodiit Hanoviæ in 4. Anno 1618. Edidit etiam Icones Principum Poloniæ cum vitis ipſorum.

Matthias Strykowski Oſſoſtevicius ſcripſit Hiſtoriam Lithuanicam, quæ Polonice An. 1582. Regiomontanis typis exſcripta eſt. in Fol.

Albertus Wijuk Kajalowicz exhibet nobis in Hiſtoria ſua Lithuanica Epitomen Strykovii. Prima pars impreſſa eſt Dantiſci Ann. 1650. altera Antverpiæ An. 1664. in 4.

Johannes Herburtus à Fulſtin, Caſtellanus Sanocenſis, ſcripſit Compendium Hiſtoriæ Polonicæ ex Cromero. in 4.

Joannis Demetrii Sulikoviæ Commentarii rerum ab exceſſu Sigismundi Auguſti geſtarum. Dantiſci in 4.

Andreas Maximilianus Fredro, Caſtellanus Leopolienſis, poſtea Palatinus Podoliæ ſcripſit Hiſtoriam Henrici I. Regis Poloniæ, & Fragmenta Politica. Dantiſci in 12. Anno 1660.

Stanislai Lubienſcii Epiſcopi Plocenſis Opera Antvverpiæ edita An. 1643. in Fol.

Rheinholdi Heidenſtein Secret Regii Rerum ab exceſſu Sigismundi Auguſti lib. XII. Francof. An. 1672 in Fol.

Stanislai Orichovii Annales Gedani An. 1643. Extat etiam editio Dobromilienſis, quæ An. 1611. lucem aſpexit.

Pauli

Pauli Piasecii Episc. Præmisliens. Chronica gestorum in Europa singularium. Cracov. An. 1635. in Fol. adjecimus nonnunquam paginarum numeros ex editione Dantiscana.

Jacobus Sobieski Castellanus Cracoviensis scripsit de Bello Chotimensi. Gedani in 4.

Stanislai Kobierzyoki à Kobierzycko Castellani Gedanensis, postea Palatini Pomeraniæ Hist. Vladislai Poloniæ & Sveciæ Principis. Dantisci Ann. 1655. in 4.

Everhardus Wassenbergius Embricensis de Gestis Wladislai IV. Gedani An. 1643. in 4.

Joachimus ab Hirtenberg Pastorius edidit Florum Polonicum, qui aliquoties est typis impressus: ultima editio prodiit Gedani Anno 1679. Ejusdem Bellum Scythico-Cosacicum. Gedani in 4. Anno 1642. Postea editæ sunt Historiæ plenioris partes duæ, quarum alera Gedani An. 1680. altera Anno 1685. lucem aspexere. in 8. ut jam Origines Sarmaticas ab hoc Auctore scriptas prætercam.

Alios Scriptores Polonicos, Prussicos, Silesiacos, Bohemicos, Pomeranicos &c. in hoc Opere passim citatos invenies.

Cata-

Catalogus Conſtitutionum Polonicarum.

Joannis Laski Cancellarii Regni & poſtea Archiepiſcopi Gneſnenſis Statutum Latinum. An. 1506. in Fol.

Jacobi Priluſii Leges ſeu Statuta & Privlegia Regni Poloniæ Libris VI. comprehenſa. An. 1553. in Fol.

Joannis Herburti à Fulſtin Statutum Latinum. Samoſcii An. 1597. in Fol.

Joannis Herburti à Fulſtin Statutum Polonicum. Cracov. An. 1570. in Fol.

Andreæ Petricovii Conſtitutiones ab An. 1550. usque ad An. 1625. Polonico idiomate editæ. Cracov. in Fol.

Pauli Szerbic, Secretarii Regii Promptuarium Statutorum omnium & Conſtitutionum Latine. Anno 1604. in Fol. Brunsbergæ.

Theodori Zavvacki Compendium Conſtitutionum usque ad An. 1613. in Fol. Polonice.

Ejusdem Floſculi Legum, Floſculi practici, Speculum Senatorum & alii libelli. in 12. Cracov.

Alberti Madalinski Inventarium Conſtitutionum Regni, Polonice editum Varſaviæ An. 1632. in Fol.

Marciani Matthiæ Ladovii Conſtitutionum Compendium An. 1785. Varſaviæ editum Polonice.

Conſtitutiones poſt annum 1625. in quo Volumen à Petricovio editum deſinit. ſeorſim ſemper Comitiis finitis eduntur & ita Volumini legum adjunguntur.

INDEX

INDEX
Qui brevem Rerum per Libros & Librorum capita tractandarum ſeriem & ideam proponit,

LIBER I.
Hiſtoriam Polonicam breviter complexus.

Cap. I. De populis antiquis Poloniam hodiernam & finitimas Regiones inhabitantibus.
Cap. II. De Polonis eorumque Regibus & rebus geſtis.
Cap. III. De Sileſia & Hungaria.
Cap. IV. De Luſatia.
Cap. V. De Marchia Brandeburgica.
Cap. VI. De Pomerania.
Cap. VII. De Pruſſia.
Cap. IIX. De Livonia.
Cap. IX. De Ruſſia, Moſcovia & Lithvania.
Cap. X. De Maſovia, Valachia, Moldavia & Podolia.
Cap. XI. De variis Poloniæ diviſionibus tum Geographicis tum Politicis.

LIBER

LIBER II.

Jus Publicum Polonicum complexus.

Cap. I. De Rege & Regina Poloniæ, ubi de Interregno, Electione & Coronatione.
Cap. II. De Pactis Conventis Regum Poloniæ, ubi de Juribus Majestatis agitur.
Cap. III. De Senatu Regni Poloniæ.
Cap. IV De Magistratibus, qui sunt extra Ordinem Senatorium.
Cap. V. De Nobilitate Polonica.
Cap. VI. De Comitiis Polonicis.
Cap. VII. De judici sPolonicis.
Cap. IIX. De Militia Polon rum.
Cap. IX. De Forma Reipubl. Polonicæ.

CUM DEO.

LIBRI I.

CAP. I.

De

Populis antiquis, qui Poloniam hodiernam & finitimas Regiones tenuerunt.

I.

Istoriam gentis Polonicæ, pro ratione instituti nostri, breviter pertractaturi operæ pretium faciemus, si populos, qui illum terrarum tractum, in quem & olim SARMATICA GENS fuit diffusa, & hodie adhuc diffunditur, finitimasque Germanorum regiones cognoscere annitemur. Et primum quidem de SARMATIA nobis quædam dicenda sunt. Pomponius Mela, qui sub Augusto & Tiberio Imperatoribus vixit, ita *lib. I. de Situ Orbis cap. 3 & lib. III. cap. 4.* de Sarmatia scribit: *Sarmatia intus, quam ad mare* (Balticum hodie, tunc autem Sue- Sarmatia antiqua.

vicum & ex parte Venedicum dictum) *latior, ab iis, qui sequuntur, Vistulâ amne discreta, quæ retro abit ad Istrum flumen immittitur.* Ptolemæus, qui sub Antonino Pio Imperatore Sec. II. floruit, dilucidiùs omnes gentes Sarmaticas enumerat, licet quosdam Germaniæ populos perperam immisceat: *Tenent*, inquit ille, *Sarmatiam gentes maximæ, VENEDÆ, per totum Venedicum sinum. Et super Daciam Peucini & Bastarnæ, & qui totum Mœolidis latus Jazyges ac Roxolani, & qui interiores sunt iis Hamaxobii & Alauni Scythæ: Minores autem gentes tenent Sarmatiam penes Vistulam quidem fluvium sub Venedis Gythones & Phinni, post BULANES, sub quibus Phrungundiones, post Avarini, juxta caput Vistulæ amnis. Sub his Ombrones, post Anatrophracti, post Burgiones, post Arsyetæ, post Sabori, post Piengitæ & Biessi penes Carpatum montem. His omnibus orientaliores sunt sub Venedis quidem iterum Galindæ & Sudeni & Stavani usque ad Alaunos. Sub quibus Igilliones & Cestoboci.* Hæc Ptolemæus *lib. III. Geographiæ cap. 5. pag. 51. seq. Editionis Græco-Latinæ Sanssonii.* Conf. & Plinius *lib. IV. Hist. Natur. cap. 13.* Contingebant igitur Sarmatæ (qui Græcis Sauromatæ dicuntur) antiquissimis temporibus aliquo in loco mare Balticum, ut

Gentes Sarmaticæ. Venedæ.

Bulanes.

Sarmatiæ fines, versus occidentem.

ut ex datis deſcriptionibus cognoſcimus, & quidem in Pruſſiæ parte Septentrionali verſus Samogitiam, item in ipſa Samogitia, Curlandia & Livonia. In illa autem Pruſſiæ parte, quæ Viſtulam attingit, licet etiam habitarint Venedi, Slavicæ gentes, aliquando tamen etiam Gothos ibidem ſedes ſuas fixiſſe, alibi à nobis probatum. Ab his Venedis, Sarmaticis, ſive, ut poſtea vocabantur, Slavicis populis, pars orientalior maris Baltici dicta eſt olim Sinus Venedicus. Neque aliunde loca quædam in Livonia, ut Wenden/Windau/Wſchenwende/nomina ſua habere, quam à Venedis per has terras olim diffuſis, exiſtimat Philippus Cluverius *lib. III. German. antiq. cap. 44. pag.* 190. Licet autem nobis hæc ſententia Cluverii non omni ex parte ſe approbet, ut alibi oſtenſum; Venedos tamen Venedico illi ſinui nomen dediſſe, extra omne dubium ponendum eſt. Non verò has tantum regiones, quas alluebat Sinus Venedicus, quasque Viſtulam attingebat, complectebatur antiqua Sarmatia, ſed extendebat quoque ſe ulterius verſus Orientem ad Tanain amnem; & verſus Meridiem usque ad Danubium. Itaque in Sarmatarum illorum ſedibus hodie pars Pruſſiæ, Samogitia, Curlandia, Livonia, Maſovia, Ruſſia, Moloavia & aliæ provinciæ reperiuntur. Verùm

Gothi in Pruſſia.

Venedicus Sinus.

Urbes Livoniæ quædam à Venedis dictæ.

Fines Sarmatiæ verſus Orientem.

In Sarmatia antiqua, quæ gentes hodie habitent.

rùm post tempora Ptolemæi alios populos (sive illi Alani, sive Finni fuerint) in locum Venedorum successisse, atque ad mare Balticum in Prussia, Samogitia, Curlandia, & Livonia consedisse probavimus alibi ex horum populorum lingua, quæ à Venedica sive Slavonica diversa est. *Vid. Origines Pomeranicæ num. XI. Prussia vetus cap.* 1. 2. & 4.

Alani, vel Finni succedunt in sedes Venedorum.

Germania antiqua.

II. Germanicas gentes describit nobis Plinius *lib. IV. Nat. Histor. cap. 14.* ubi earum quinq; facit genera. VINDELICOS, sive ut alii legunt VINDALOS, INGÆVONES, ISTÆVONES, HERMIONES & tandem PEVCINOS BASTARNASque. Inter VINDELICOS, sive VINDALOS & VANDALOS numerat BVRGVNDIONES (ubi hodie Polonia major) VARINOS (ubi hodie Meklenburgicus Ducatus) CARINOS (ubi Pomerania) GVTTONES (ubi Pomerellia & pars Prussiæ nostræ Vistulæ propior.) Inter INGÆVONES numerat CIMBROS & TEVTONES (ubi Holsatia & Jutlandia.) ISTÆVONES Rheni accolas facit. HERMIONES in medio collocat (ubi hodie Bohemi, Suevi, Francones &c.) PEVCINOS & BASTARNAS Dacis, (qui hodie Transylvani, Valachi & Moldavi sunt) conterminos fuisse adeoque

que in hodierna Podolia & quibusdam aliis locis habitaſſe refert. Plenius hæc intelligentur, ſi addamus ea, quæ proponit Cornelius Tacitus *lib. de moribus Germanorum.* Nam cap. II. *Celebrant*, inquit, *carminibus antiquis* (*quod unum apud illos memoriæ & annalium genus eſt*) *Tviſtonem Deum terra editum, & filium Mannum originem gentis conditoresq́; Manno tres filios aſſignant, è quorum nominibus proximi Oceano INGÆVONES, medii HERMIONES, cæteri ISTÆVONES vocentur. Quidam autem licentia vetuſtatis plures Deo ortos pluresq́; gentis appellationes, Marſos, Gambrivios, Suevos, Vandalios, affirmant.* Et in ſequentibus, nimirum à capite XLII. usque ad finem libelli hujus de Germanorum moribus, HERMVNDVROS collocat in illis locis, ubi oritur Albis, nempe in hodierna Bohemia: juxta hos NARISCOS ac deinde MARCOMANNOS, ubi hodie ſunt Voitlandi, Bohemi & Moravi: Inde QVADOS, hodiernos Moravos & ex parte etiam Sileſios. Porro verſus ſeptentrionem LYGIOS Sileſiæ ſeptentrionalis incolas, & ex parte etiam Polonos majores. Trans Lygios GOTHONOS regnari perhibet, quorum Patriam hodie Pomerelli & Pruſſi occidentales incolunt,

Sileſii veteres.

Pomerani veteres.

colunt, Protinus deinde ab Oceano RVGIOS & LEMOVIOS collocat, ubi hodie Pomerania & Præfectura Lauenburg sita est. Hinc SVIONUM civitates in ipso Oceano collocat, ubi hodie Suedi mari Baltico, quod Tacitus sub nomine Oceani intelligit, à nobis separati degunt. In dextrum Suevici (Baltici) maris litus ÆSTIORVM gentes conjicit, & hi sunt nostri Prussi. Cum enim antiquissimis temporibus totam Prussiam Venedi tenuissent, postea in occidentales ejus partes jam ante Julium Cæsarem expulsis Venedis successerunt Gothi, qui deinde sub nomine Æstiorum pedem ulterius in Sambiam aliaq; loca promoverunt. Hoc ipsum non observans Ptolemæus, Venedos adhuc suo tempore perperam ad mare Balticum & sinum Finnicum, sive ut ipse ex seculi sui more vocat, ad sinum Venedicum collocat, & apud eos Glessum (Glas) id est electrum sive succinum reperiri dicit. PEUCINORUM, qui ad Vistulam in finibus Sarmatiæ habitabant, VENEDORUM & FENNORUM nationes, Germanisne an Sarmatis adscribere debeat, dubitat. Verba Taciti de Venedis & Fennis, quæ habet *cap. XLVI.* sunt sequentia: *Peucinorum Venedorumque nationes Germanis an Sarmatis adscribam dubito, quanquam Peucini,*

Prussi antiqui dicti Æstii.

Gothi in Prussia expellunt Venedos.

Peucini, Venedi & Fenni an Germani?

cini, quos quidam Bastarnas vocant, sermone, cultu, sede ac domiciliis ut Germani agunt. Sordes omnium ac torpor. Procerum connubiis mixtis nonnihil in Sarmatarum habitum fœdantur. Venedi multum à moribus traxerunt. Nam quidquid inter Peucinos, Fennosque Sylvarum ac montium erigitur, latrociniis pererrant. Hi tamen inter Germanos potius referuntur, quia & domos figunt & scuta gestant & pedum usu ac pernicitate gaudent, quæ omnia diversa Sarmatis sunt in plaustro equoque viventibus. Fennis mira feritas &c. Hæc Tacitus *l.3.* Conf. Strabo *lib.7. Georg. à pr.* Philipp. Cluverius *in German. antiqua lib. III. cap. 24. & seqq.* Joan. Micrælius *in Chron. Pomeran. lib. I. per tot.*

III. Antequam ulterius progrediamur, notandum esse ducimus, multos esse, qui VANDALOS, sive Vindalos, sive etiam Vindelicos cum VENEDIS confundunt, idque ob vicinitatem vocum, Saxo certe Grammaticus, Danicarum Rerum Scriptor antiqvus, nunquam facit discrimen inter Slavos & Vandalos, sed quicquid tribuendum erat Vandalis, illud ipse perpetuo tribuit Slavis, ut notat Albertus Cranzius *lib.1. Wandaliæ cap.6.* Verum & Cranzius ipse cū Continuatore suo Chytræo, aliisque quamplurimis, inter quos præcipue nominandus est

Vandali & Venedi quomodo differant.

est Stanislaus Sarnitius *in Annalibus Polonorum*, reprehensionem incurrit, quando Vandalos & Venedos pro uno eodemque populo habent. Diversissimas autem illas fuisse gentes, multis probari potest argumentis. Nam primùm jam audivimus, Plinium *lib. IV. cap. 14. &* Tacitum *in lib. de morib. German. c. 2.* disertis verbis VANDALOS annumerare Germanis, quorum gentes fuerunt Burgundiones, Varini, Carini, Gutones; populi maris Baltici partem occidentalem accolentes. Deinde Methodius martyr epistolam quandam produxit ad Constantinum Imperatorem à Vandalis scriptam, qua se illi Germanos esse publice professi sunt. *Vid.* Franciscus Irenicus *Exegeseos Germanicæ lib.* I. *cap.* 33. Præterea Paulus Diaconus *lib.* I. *de gest. Longobard. cap.* I. sic ea de re loquitur: *Gothi si quidem Wandaliq;, Rugi, Heroli atq; Turcilingi, nec non etiam aliæ feroces & barbaræ nationes è Germania prodierant.* Deinde patet hoc etiam ex lingua Germanorum, quæ non Sarmatica sed Germanica fuit: *Eodem* inquit Paulus Warnefridi, quem vulgo Paulum Diaconum vocant, *tempore* (Theodosii II.) *erant Gothi & aliæ gentes multæ & maximæ trans Danubium in hyperboreis locis habitantes, ex quibus rationabiliores quatuor sunt, Gothi scilicet, Hypogothi,* (Fortassis Huisigo-

Vandali sunt Germani.

isigothi) *Gepides & Wandali, nomen tantùm & nihil aliud mutantes, unaq; lingua utentes.* Hæc ille *lib. XIV. Histor. Missalæ ante med. pag. 429. Edit. Basil. in 8. an* 1569. Idem de lingua Wandalorum Germanica ex multis nominibus qua propriis, qua appellativis probat Hugo Grotius *in Hist. Goth. & Wand. pag. 574. & seqq.* Ex adverso autem VENEDI, ad litus maris Baltici orientale olim positi, non ad Germaniam, sed ad Sarmatiam referuntur, ut supra Ptolemæum audivimus asserentem. Hi Venedi deinde ad Vistulæ amnis ortum successu temporis progressi sunt teste Jornan de Seculi VI. Scriptore *in lib. de Reb. Geticis cap. 2. pag.* 1058. Venedi sunt Slavi. Num cum Jornandes dixisset, Gothos è Scanzia in Ulmerugiam progressos subjecisse sibi vicinos Vandalos, postea accedit ad Sarmatas, in quibus recenset etiam Venedos, sicque disertis verbis discrimen facit inter Vandalos & Venedos. *Introrsus*, inquit ille, *Scythiæ Dacia est ad coronæ speciem arduis Alpibus emunita, juxta quorum sinistrum latus, quod in Aquilonem vergit & ab ortu Vistulæ fluminis per immensa spatia venit, Vinidarum natio populosa consedit. Quorum nomina licet nunc per varias familias & loca mutentur, principaliter tamen Slavini & Antes nominantur. Sclavini à civitate nova & Sclavino Rumnense & lacu, qui appellatur Musianus usque ad Danastrum in bo-*

ream Vistulatenus commorantur. Antes vero qui sunt eorum fortissimi, qui ad Ponticum mare curvantur à Danastro extenduntur usq; ad Danubium. Ad extremum etiam expressè Venedos Sclavis accenset, Tabula ex Bibliotheca Peutingerorum à Marco Velsero edita. *Vid.* Hugo Grotius *in Prolegom. ad Hist. Goth. & Longob. pag.* 78. Linguam autem Venedorum sive Slavorum toto cœlo à Germanica differre, nemo negare poterit. Nam hodieque Venedorum lingva (die Wendische Sprache) ab omnibus illa esse dicitur, quæ est Slavonica. At verò illud nos aliquo modo turbare posset, quod de sedibus Wandalorum Procopius scribit: *Wandali*, inquit, *interea circa Mæotidem considentes, ubi fame pressi sunt in Germanos irruunt, qui nunc Franci dicuntur, simulque Rhenum fluviorum trajecerunt, in societatem Alanos, Gothicum & ipsum genus adsciscentes, inde postea Duce Gogidisco in Hispaniam penetravere.* Hæc Procopius *lib. 1. de Bello Wandal. cap. 3. pag.* 153. Gemina his sunt, quæ ex Jornande paulò ante adduximus. Ex his jam quispiam concludere posset, hos Wandalos prorsus alios esse à Wandalis ad maris Baltici littus occidentale in Germania habitantibus, propiusque eos accedere ad Venedos, quos Sarmaticam esse gentem à nobis

Sedes Wandalorum.

pro-

probatum eſt. Verum reſponderi nihilominus ad hoc dubium poteſt, Wandalorum partem cum Gothis à mari Baltico progreſſam ad pontum Euxinum & Paludem Mæotim conſediſſe, teſte Procopio *lib. 4. Hiſt. Goth. non long. à pr.* inde vero transmiſſo Danubio per Pannoniam & Germaniam tandem Galliam, Hiſpaniam & Africam intraſſe. Ex his tamen nondum ſequitur, Wandalos (qui ad paludem Mæotim conſederant) & Venedos unam eandemque fuiſſe gentem.

Wandalorum migratio ad Pontum Euxinum.

IV. Cognitis jam populis Sarmaticis, & qui eos olim contingebant populis Germanicis, operæ pretium erit inveſtigare, quo tempore Slavi illi Sarmatici ſive Venedi eam Germaniæ partem, quæ erat inter Viſtulam, Viadrum & Albim, ingreſſi ſint. Fabuloſa omnino ſunt, quæ Vincentius Kadlubko Epiſc. Cracov. in principio Seculi XIII. (vel potius Sec. XII. Joannes Archiepiſcopus Gneſnenſis & Matthæus Epiſcopus Cracovienſis, quorum Epiſtolæ tres priores libros apud Kadlubkonem conficiunt) de Sclavis & Polonis memoriæ prodidit, cum has gentes jam ante Alexandri M. tempora regiones inter dictos amnes obtinuiſſe *lib. 1. Chron Polon.* ſcribit. Nec majorem merentur fidem, quæ Saxo Grammaticus, ut vulgo vocatur, de bellis Slavorum

Venedi ſive Slavi quo tempore migrarint in Germanicas provincias.

Fabulæ de veteribus Polonis.

rum ante & post Christum natum cum Danorum gente gestis refert, licet ei hac in parte adstipuletur Stanislaus Sarnitius *in Annalibus Polonicis*. Hæc enim omnia, quæ dicti Auctores de Slavis referunt, Vandalis Germanicæ genti adscribenda erant. Audivimus namque jam antea, Seculo I. & II. à reparata salute humana, Germaniam à Sarmatia, & eo ipso etiam à Venedis, qui Slavorum nomen postea adepti sunt, Vistulam amnem disterminasse. Immo Seculo post Christum natum VI. tempore Justiniani Imperatoris Slavi nondum erant Vistulam transgressi, ut ex testimonio Jornandis num. III. citato elucet. Primæ tamen Venedorum sive Slavorum excursiones ex his oris nostris in Thraciam & Illyricum, quo Istro transmisso deferebantur, ejusdem Justinian I. tempore contingerunt, ut ex Procopii *lib. 3, de Bello Goth. cap. 6. in fin. pag. 536. cap. 7. pag 537. seq. cap. 21. pag. 614 620. 622.* & ex Jornandis *lib. de success. Regnor. & temporum* in calce *pag. 1048.* manifestum est; Cum igitur in Thracia & Illyrico Slavis res prosperè cessissent, videntur circa finem Seculi VI, aut ineunte Seculo VII. Germanorum provincias ad mare Balticum & inter Vistulam, Viadrum, Albim & Salam amnes, occupasse. Cum enim Seculo V. à partu Virginis Gothi sive Gothones Van-

Tempore Justiniani I Imp. Venedi Danubium transmittunt.

Venedi & Slavi Sec. VII, occupant Germanicas provincias.

Vandali, Longobardi, Rugii, Angli, Burgundiones ſedibus ſuis exciti, Galliam Hiſpaniam, Britanniam, Italiam, Africam inundaſſent, totumque hunc terrarum Saptentrionalium tractum, præſertim ad mare Balticum, fere vacuum reliquiſſent, Venedi ſive Sarmatæ vacuas Germanorum ſedes facile occupare potuerunt, Ne quid verò ad famam nominis Sarmatici faciens deeſſet, Seculo demum VI. devictis quaſi tot gentibus, nomen ſibi Slavorum, à *Slavva* quod famam & gloriam notat, impoſuiſſe videntur. Idcirco *Slavi*, quos etiam alii *Slavinos* vocant, iidem ſunt, qui *glorioſi* & *laudabiles*, id quod etiam ex aliis nominibus Slavonicis compluribus elucet. Sic enim, ut quædam hic exempla ſubjiciamus, *Vladislaus* dicitur quaſi gloriam habens à potentia; *Wenceslaus* id eſt, major gloria; *Miecislaus*, gloriam gladio quærens. *Vid.* Gromerus *lib.* 1. *de ortu & reb. geſt. Polon. cap.* 8. Comprobat has nominum Slavonicorum à *Wladza, Wiency, Bog, Miecz* & *Slavva* derinationes etiam Dithmarus Mersburgenſis Seculi XI. Scriptor Germanicus, qui de Boleslao Chrobri loquens: *Bolislaus*, inquit, *qui major laus non merito, ſed more antiquo interpretatur lib, IV. Hiſt. pag.* 83. Quamvis etiam hic ad latinum vocabulū *laus* reſpexiſſe Dithmarus videatur. Ab hac autem ſen-

Slavorum nomen quando & unde eorum

Vladislaus, Wenceslaus, &c. unde dicantur

tentia

tentia nostra de Slavorum in Germanicas oras circa confinia Seculi VI, & VII. ingressu, paululum abire videtur Petrus Albinus, diligens harum rerum indagator, qui Slavos Seculo VII. sub Heraclii imperio in Germaniam venisse scribit in der Meißnischen Land-Chronick *tit.* 6. *pag.* 70. *seqq.* Attamen facile hæc poterunt conciliari, si dicamus, adventum Slavorum in Germaniam non uno tempore contigisse, sed gentes has sensim, vix illud observantibus sequentium Seculorum Historicis eo esse progressos. Quod vero circa tempora à nobis determinata dictæ migrationes fuerint susceptæ, argumento inter alia esse possunt prima Slavorum & Francorum bella sub Clotario II. Rege, qui cum intellexisset, Thuringos premi à Slavis Sorbis, bellum ipsis intulisse An. 618. eosque jam tum sub jugum misisse memoratur. *Vid.* Albinus *tit.* 8. *pag.* 84. Eousque jam excursionibus suis penetraverant Heraclio imperante, nempe post initium Seculi VII. adeoq; jam vergente ad finem Seculo VI. Poloniam hodiernam habuisse videntur. Colligi hoc poterit etiam ex Aimoini *lib.* 4. *de gest. Francor. cap.* 9. *in Corp. Histor. Franc. pag.* 360. *& seq.* ubi hæc de Slavis leguntur: *Anno quadragesimo principatus Clotarii Samo Francus de pago Senonico Mercator,*

Thuringi Sec. VII. premebantur à Slavis.

Bella Francorum contra Slavos.

Sla-

Slavos (qui etiam Vinidæ dicuntur) duxit contra Hunnos, quibus illi serviebant, eosq; fudit. Hinc ob merita à Slavis factus Rex de negotiatore, per triginta sex annos strenuè regnum gubernavit. Hujus Clotarii filius Dagobertus bella Slavica continuavit. Quin etiam Saxones liberavit tributo, ea lege & conditione, ut Slavos sub potestatem suam subjicerent. Aimoinus. *lib IV. de gest. Francor. pag.* 369. Conf. Petrus Albin. *Tit.* 8. *pag.* 84.

V. Cum Venedi sive Slavi Germaniam ingressi essent, longe lateque in ea paulatim imperium suum protulerunt; & quoniam in locum etiam Vandalorum successerant, simul etiam nomina Vandalorum & Venedorum (derer Wändalier und derer Wenden) confundi à multis cœperunt, ita ut post ea tempora pro uno eodemque populo à multis earum rerum non satis peritis haberentur. Quas autem provincias Venedi seu Slavi Germanis ademerint, optime nos edocet Adamus Bremensis Seculi XI. Scriptor, *in lib. I. Hist. Ecclesiast. cap.* 10. (63. *& seqq.*) & integro Seculo Adamo inferior Helmoldus Presbyter Bosoviensis (obiit hic an. 1170.) *lib. I. Chron. Slavici cap.* 2. Hi enim præter Polonos, Moravos, Bohemos, alias que Slavonicas gentes numerant in Germania: I. *Pomeranos*. II. *Lebu-*

Unde Venedorum & VVandalorum confusio.

Quas Provincias Slavi Germanis ademerint.

Sclavonicarum gen-

tium nomina.

Lebusios, *Stoderanos & Wilinos*, qui hodie ſunt Berolinenſes & Brandeburgenſes. III. *Brizanos*, id eſt Prignicenſes, & Perlebergenſes. IV. *Havellanos Helveldos & Hevellos*, quos Havelburgenſes fuiſſe ipſa illa nomina teſtantur. V. *Sidinos* id eſt Stetinenſes. Deinde memorati Auctores numerant *Wilzos*, qui & *Luticii & Velatabi* dicuntur & ſunt quatuor generum. Nimirum VI. *Circipani*, qui hodie Wolgaſtenſes, Sundenſes, Demminenſes, Wilſnacenſes, eſſe putantur. VII. *Kiſſini*, in quorum locum ſucceſſeruntGuzkovienſes & Grypswaldenſes. VIII. *Redarii*, *Ridarii*, *Riaduri* ſuntStolpenſes & Anclamenſes. IX. *Tollenzi*, hodieNeobrandeburgenſes dicti. Hactenus Wilzi, quos ſequuntur X. *Warnawi*, *Warim*, *Heruli*, *Werli* & καθ' ἐξοχὴν *Wendi*, id eſt, Roſtochienſes, Buzovienſes, Guſtrovienſes. XI. *Obotriti*, hodie Mechelburgenſes & Sverinenſes. XII. *Polabi*, *Polavi*, ſunt Razeburgenſes. XIII. *Wagrii* quorum ſedes jam tenent Lubecenſes & Aldeburgenſes. XIV. *Rani*, qui & *Rugiani*. XV, *Lingones*, *Lini*, hodie Luneburgenſes eorum nomina referunt, XVI. *Sorabi*, *Serbi*, putantur eſſe Serveſtani, Luſati, Miſnenſes. His populis Slavicis ab aliis adhuc accenſentur. XVII. *Vchri* ſive *Vcri*, qui ſunt Vkranæ Marchiæ incolæ.

XVIII.

XVIII. *Dalemincii* qui ſunt pars hodiernorum Miſnenſium. Leguntur etiam XIX. *Licikavi*, qui fortaſſis in hodierna Luſatia ſedes ſuas habuere, & XX. *Suſi*, ſive *Sliuſi*, qui ſunt hodierni Sileſii. Videatur de his Henricus Bangertus in Notis ad Helmold. *lib. I. Chron. Slav. cap. 2. pag. 9. & ſeqq.* Ex his facile perſpicimus, quanta tunc temporis fuerit Slavicarum gentium multitudo; quanquam negari nequeat, fuiſſe ipſis etiam alias quasdam gentes diverſæ originis immixtas, quemadmodum in originibus Pomeranicis à nobis luculenter probatum. Conſulantur de his Martinus Cromerus *lib. I. de ortu & Reb. geſt. Polon. per tot.* Philippus Cluverius *in German. antiq. lib. III. cap. 46.* Melchior Goldaſtus *in Prolegomenis ad Hiſtor. Gothor. Wandal. & Longobard.* Henricus Bangertus *loc. cit.* Bohuslaus Balbinus *in Epitome Rerum Bohemicarum lib. I. cap. 10. pag. 68. ſeqq.* & alii. Stanislaus vero Sarnitius, qui tribus prioribus libris Annalium Polonicorum hanc ſibi materiam ex profeſſo petractandam ſumſit, caute eſt legendus. Non ita pridem etiam editus eſt liber poſtumus Joachimi ab Hirtenberg Paſtorii de Originibus Sarmaticis, qui itidem conſulatur.

Slavis aliæ etiam gentes ad mixtæ.

CAP. II.

De

Polonis eorumque rebus gestis.

I.

GensPolonica inter Slavos non minima. Poloniæ nomen unde derivetur.

INter Slavicas gentes, quæ longe lateque per Europam imperii sui fines protulerunt, non minima & olim jam à Seculo VII. fuit gens Polona. Poloniæ autem nomen ex fontibus variis varii deducunt. Vincentii Kadlubkonis Commentator (qui in principio Seculi XV. sub Wladislao Jagellonide ante Joannem Dlugossum (ut ex conclusione Commentariorum colligitur) vixit, nomen hoc deducit *à polo Arctico*, citatque in hanc sententiam hymnum de S. Stanislao, qui hæc inter alia habet : *Ut res gesta protestatur, verax nomine eloquatur, à polo Polonia.* Hoc autem nomen Polonis à Carolo Magno indictum esse referunt alii, & quidem sequenti occasione. Cum Hispaniam Saracenorum & Italiam Longobardorum servitute Carolus liberasset, in Germaniam reversus multorum populorum habuit sibi congratulantes legatos & in his etiam Polonos. Hos cum mensæ suæ adhibuisset, ultro citroque collatis pluribus sermonibus Poloniam à Polo stellisque ful-

An à polo-

fulgentibus appellavit, cum etiam ab Hespero Hiſpaniam, Tauricam vero Cherſoneſum à tauro cœleſti ſigno cui ſubjacet, dictam meminiſſet, ut habet Chriſtophorus Varſevicius *in Dialogo de origine Generis & Nominis Poloni pag.54*. Deinde ſunt etiam, qui à *Pole* caſtro in finibus Pomeraniæ olim ſito dictam eſſe putant Poloniam. *Vid.* Commentator Kadlubkonis *in Præfat. ad lib. I. pag.6.* Alii à *Pola* urbe Colchica, unde Lechus progreſſus nomen his gentibus dediſſe fertur, ut ſcribit Stanislaus Sarnitius *lib. I. Annal Polon. pag. 22.* Alii *Polachos* à *Lecho* primo gentis Principe dictos eſſe volunt. *Vid.* Martinus Cromerus *lib. I. de Ortu & Reb. geſt. Polon. cap. XIII. & XV.* Stanisl. Orichovius *Annali I. initio.* Sunt præterea, qui à *Polizna*, Slavoniæ oppido, ex quo Polos ortos eſſe volunt, nomen Polonorum deducant. Probare etiam hoc nituntur ex eo, quod oppidum illud inſignia Ducatus Lithuaniæ ſortitur, teſte Varſevicio *in Dialogo citato pag. 52.* Plerique autem nomen illud derivant à Polonico verbo *pole*, quod campum ſignificat, quoniam Polonia campeſtris regio eſt, nec facile in excelſos aſſurgit montes. Verum quanquam hæc probabilia videri poſſunt nos tamen arbitramur, hoc nomen Sarmaticæ gentis cujusdam antiquiſſimum

an à Pole caſtro?

an à pola urbe?

an à Lecho?

an á Polizna?

an à pole, quod campum ſignificat?

 eſſe,

esse, quod jam tempore Ptolomæi habuit, antequam campestrem hanc ingrederetur. Audivimus enim jam antea *cap.* I. *num.* I. ex Ptolemæo, ad Vistulam amnem collocari BULANOS, Sarmaticam gentem, quod idem esse nomen cum POLONIS, haud invitus largietur, qui apud antiquos Germanicos Scriptores legerit, nostros POLONOS appellari BOLANOS vel BOLANIOS, ut est apud Wipponem aliosque. Ex quibus etiam elucet, non posse simpliciter approbari sententiam Cromeri, qui nomen hoc ante Justiniani tempora non inveniri, sed apud Procopium demum *in lib. I. Hist. Goth. ut & lib. III. & IV.* & Jornandem *in lib. de Reb. Geticis*, Seculi VI. Scriptores, extare putat. *Vid.* Cromer. *lib. I. de Ort. & Reb. gest. Polon. cap.* 8. Ad rationem illam à campestribus Poloniæ locis desumptam, quâ multi inducti, Poloniam à *Pole*, id est, à campo dictam arbitrantur, reponi potest: Non esse etiam Poloniam adeo planam, ut inde nomen habere mereatur. *Multis in locis* inquit Varsevicius, *montosa est Polonia, & primaria ejus urbs Cracovia inter montes sita, atque ipsa Gnesna, eâ antiquior, est.* Hæc Varsevic. *loc. cit.*

Poloni à Bulanis populis Venedicis dicti.

Quando Polonorum nomen ortum.

Polonia non ubique campestris.

II. Poloniam, ut habent Scriptores Sarmatici, primò habuere Duces; deinde Reges; tum iterum Duces, donec tandem

Poloniæ Principes.

rur-

rursum ad Reges Imperium devolveretur. Hanc ipsam Principum Poloniæ seriem in hocce libri I. capite in certas classes dispescemus, in singulis notabiliora, de quibus in sequentibus non dabitur dicendi occasio breviter memoraturi. Commode vero Polonorum Principes dividemus in quatuor classes. Prima erit à Lecho I. qui aut vergente ad exitum Seculo VI. aut initio Seculi VII. Poloniam hanc hodiernam ingressus est, usque ad Popielum II. qui Seculo IX. Poloniæ præfuit. Secunda familia est Piastidarum, à Piasto Crusviciensi cive usque ad Casimirum M. quem unus extraneus, nempe Ludovicus Hungariæ Rex exeunte Seculo XIV. secutus est. Tertia classis est Jagellonidarum, ubi familia Magnorum Ducum Lithuaniæ rerum in Polonia potiebatur, à Uladislao Jagellone usque ad Sigismundi Augusti exitum. Quarta classis Regum Poloniæ continet diversas familias ab Henrico Valesio usque ad Serenissimum ac Potentissimum Joannem III. qui hodie applaudente Christiano orbe feliciter rerum in Polonia potitur.

Prima classis Polonorum Principum.

Secunda classis Piastidarum.

Tertia classis Jagellonidarum.

Quarta classis ex variis familiis constans.

III. Quod ad primam attinet classem, notanda principio est series Ducum Poloniæ, quæ ita se habet:

Primæ Classis Duces.

Lechus I.

Duodecim Palatini.

700. *Cracus.*
Lechus II.
750. *Wenda.*
Duodecim Palatini.
760. *Præmislus sive Lescus I.*
804. *Lescus II.*
810. *Lescus III.*
815. *Popielus I.*
830. *Popielus II.*

Incertitudo veteris Historiæ Polonicæ.

Quæ de hujus Classis Ducibus apud juniores memorantur: ea adeò certa non sunt, ut ipsis tuto fidem habere possis; idque ob defectum veterum Scriptorum. Polona enim gens in præclaris rebus gerendis, quam in iis, quæ gessisset, memoriæ prodendis occupatior olim fuit, adeò ut Joannes Dlugossus, qui Seculo XV. Casimiro Jagellonide ad clavum imperii sedente Annales suos condidit tribusque Tomis complexus est, in Epistola Dedicatoria ad Zbigneum Olesnicium Episcopum Cracoviensem ex fide & verô scripserit, quando sequentia verba ea de re posuit: *Paucissimi Principes & Reges cæterique Polonorum heroes suorum facinorum meruerunt Scriptores nonnullorum vero fama cum ipsis sepulta & extincta est.* Et post pauca: *Nonnulla*, inquit, *Historiis & Annalibus Polonorum parum concinne, parumque pudice & quæ fastidium exagitant inserta fabularum ineptias*

ptias redolentia prorsus Poëticis magis figmentis decora, quam sinceræ historiarum traditioni consentanea præcidi repudiavique, ne fas purum & fidele juxta quoque vetus proverbium: oleam simul & operam perditurus, infectum incrustatumque ex modico fermento ire contingat. Quoniam neque vetustiori tempore nec avorum auctoritate ab evidenti figmento apud rerum & Historiarum peritos poterant licite defendi. Cætera verò etsi vera aut veris similia putentur; non tamen ea sic affirmare ausim, ut veri periculum mihi & in meum caput assumam & editionis hujus assertio ex fide liberetur mea, tum quod res vetustæ & abolitæ conjecturis illustrare & opinionibus nequirent, tum quia nimia vetustate res scribendæ obscuratæ sunt & longioris ævi spacio repelline an accepiari debeant, dignosci ad liquidum non possunt; tamen quod raræ sub iisdem temporibus apud Polonos ac pene nullæ fuere literæ, una omnium operum atq; eventuum humanorum fides, industria, & si quæ in privatis aut publicis fuere monumentis, ea crebris, Polonis ea tempestate fere omnes ædes & arces suas ex ligno fabricantibus, periere incendiis. Quæ verò diligentiori fuere in nostram ætatem traducta custodia, pauca fuere, & hæc ipsa nodosa & truncata, ex quibus per nos propagari ad liquidum vetustatis memoria

non poterat. Antea etiam Dlugoſſus dixerat, ſe *quædam tantum ex fama, quæ ſola durabat, ſcrupuloſius ſinceriusque, quam poterat, deſcripſiſſe*. Hæc omnia, licet pluſcula, hic fuerunt exſcribenda, ut palam nobis fiat, quantam fidem antiqui Scriptores Polonici in vetuſtis Hiſtoriis enarrandis mereantur.

Fabulæ de primis Poloniæ Ducibus.

IV. Inprimis verò nemo Polonorum cordatiorum, mea quidem ſententiâ, illa defenſurus eſt, quæ Vincentius Kadlubko (Seculi XII. Scriptor) vel potiùs ante ipſum Joannes Archiepiſcopus Gneſnenſis & Matthæus Epiſcopus Gracovienſis, ex quibus ille ſuam hauſit Hiſtoriam, de primis Poloniæ Principibus poſteritati reliquerunt. Legimus enim apud Kadlubkonem, Lechum longe ante Alexandrum M. Monarchiæ tertiæ auctorem vixiſſe: Cracum etiam è Carinthia reverſum, ante Alexandri Magni tempora his in oris Regem & Legumlatorem fuiſſe; Poſt Wendam Reginam Polonos de Alexandro Magno triumphum retuliſſe: Leſcum Aurifabrum ob devictum Alexandrum Polonorum Principem electum: Leſcum III. Gethis, Parthis, Transpadanis regionibus Italicis imperaſſe: de Julio Cæſare ter victoriam reportaſſe: Craſſum etiam apud Parthos in hodierna Pruſſia cum omnibus copiis deleviſſe, ipſiusque

usque ori aurum infundendo dixisse: *Aurum sitisti, aurum bibe.* Lescum eundem, Julii Cæsaris sororem uxorem duxisse, ex eaque, ut ex aliis concubinis viginti filios suscepisse, *Vid.* Kadlubko *lib. I. epist.* 4. *pag.* 32. *epist. VIII. pag.* 48. *seqq. epist.* X, *epist. XVI. pag.* 77. *seqq.* Alias jam nugas quas eorum temporum simplicitas orbi obtrudere noluit, non attingo. Ex his enim jam manifestum est, quid sit de eorum temporum Historia Polonica sentiendum. Plura fortasse talia occurrunt in Baskone & Gallo, vetustis Polonorum Historicis, quamvis multa quoque bona sine dubio in illis reperiantur. Optandum igitur esset, ut ipsos Poloni diligenter conquisitos typisq; impressos publici juris facerent, quod jam promiserat Kadlubkonis editor, quamvis non steterit promissis. Unum autem adhuc, antequam ad alia transeam, de Stanislao Orichovio, viro docto, addere lubet. Hic quamvis nugas istas, de quibus jam audivimus, spreverit, in eo tamen fabulas antiquas quadantenus recoxit, quando Czechum, Lechum & Russum, primos gentium harum conditores Alexandri Magni tempore vixisse, & ab eo has regiones accepisse memoriæ prodidit. *Vid.* Orichov. *Annali* I. *initio.*

V. Deinde neque hoc fidem meretur ul- Polonici

Imperii amplitudo fabulosa.

lam, quod quidam asserunt, olim Polonorum Ducibus non tantum hodiernam Poloniam & Silesiam, sed etiam Lusatiam, Pomeraniam. Mekelburgicum & Luneburgicum Ducatus. Marchiam Brandeburgensum, Misniam & partem Saxoniæ paruisse. Ad hæc perperam iidem asserunt, LESCUM III. has provincias ita divisisse, ut *Popielo* filio legitimo relinqueret Ducatum Poloniæ, reliquis vero illegitimis modo enumeratas Germanorum Provincias attribueret. Et quidem secundum hanc relationem *Boleslao*, *Parvino* atque *Bogdalo* obtigit Pomerania; *Casimiro* & *Wladislao* Cassubia; *Jaxæ* & *Semiano* Serbia sive Sorabia. *Vratislao* Roma sive Rugia: *Pribislao*, *Casimiro* & *Othæ* Ditivonia quæ nunc Lusatia: *Præmislao*, *Zemovito* & *Ziemomislo* ea quæ nunc Marchia Brandenburgica vocatur: *Vislao* arx Miedziborum, (nunc Magdeburgum dicitur) *Sobeslao* Daleburgum: *Vissimiro* in litore Oceani Wissimiria quæ nunc Wismaria est. Ab his Principibns asserunt conditas esse urbes sequentes, Bremam, Luneburgum, Bucoviciam (hodie Lubecæ nomen habet) Bacchiborum, Zwerinum, Mekleburgum, Rostocum, Werlam, Svanovum & alias complures. *Vid.* Kadlubko *lib. I Epist. XVI. p.* 77. *seqq.* Joannes Dlugussus *Tom. I. lib. I. pag.*

Fabulæ de Lesci III. filiis 20. naturalibus.

pag. 64. & *seq.* Martin. Cromer. *lib. II. in Lecto III. pag.* 425. *seqq.* Ex eodem fonte fluit, quod quidam fines Poloniæ antiquæ adeo extendunt, ut universæ Sarmatiæ Europææ & magnæ Germaniæ parti Principes Polonorum imperitasse scribant. Andreas de Pilca Coricinius Castellanus quondam Vislicensis de primis Polonorum Monarchis verba faciens longitudinem Poloniæ à gr. 32. ad gr. 60. versus Tanaim amnem extendit: latitudinem vero à montibus Sarmaicit usque ad mare Balticum à gr. 49. usque ad 57. gr. *in Perspectiva Polit. cap. I. pag.* 16. Bohemi, ne solis Polonis hanc gloriam relinquaut, in partem ejusdem venire laborant. Nimirum Bohuslaus Balbinus *lib. I. Epit. rerum Bohemicarum cap.* 10. ex Pulkawa Scriptore Bohemico (qui tempore Caroli Imperatoris vixit) probat à Lechi posteritate Russiam, Pomeraniam, Cassubiam; à Czechis vero Moraviam, Misniam, Brandenburgiam, Lusatiam hominibus impletam esse. Id vero dictus Pulkawa ex antiquissimis Codicibus & vetere Brandenburgica Historia se hausisse scribit. Nos autem neque Polonicis neque Bohemicis scriptoribus calculum nostrum adjicere possumus. Haud dubium enim est, primo, Slavonicas gentes olim fuisse varias, nec ab uno aliquo Principe regnatas. Plurimæ vide-

Bohemici imperii latitudo.

Slavonicæ gentes variæ fuerunt.

videlicet Slavorum fuerunt Respubl. liberrimæ, sine Regibus viventes etiam ante ingressum in Germanicas oras; nisi quod belli temporibus & in ipsis migrationibus in alias terras suscipiendis Duces sibi eligere solitæ sunt, qui tandem successu temporis imperium sibi apud quasdam Slavicas gentes acquisiverunt hæreditarium. Testatur illud, quod primo loco diximus, Procopius Seculi VI. Scriptor de suo & antiquioribus temporibus agens, quando exsertis verbis scribit: *Antarum Slavinorumque nationes non ab uno aliquo homine reguntur: sed ab antiqua plebeja communique libertate vivunt & idcirco res omnes, quæ vel utiles sint vel forte difficiles in commune consilium deducuntur.* Hæc Procopius *lib. III. de Bello Gothico cap. 7. pag.* 542. Post ingressum in Germaniam Slavos itidem nullos habuisse Principes, qui monarchice suis imperarent, discimus ex Dithmaro Episcopo Mersburgensi, qui Seculo XI. Historiam suam scripsit. Hic enim cum, *lib. IV. Hist. pag.* 136. de Slavis Lutitiis agit: *Illis*, inquit, *Dominus specialiter non præsidet ullus. Vnanimi consilio ad placitum suimet necessaria discutientes, in rebus efficiendis omnes concordant.* Et Helmodus, cum populos Slavorum enarrasset, subjicit: *Rani qui & Rugiani gens fortissima Slavorum*

Slavicæ gentes liberæ, non parebant Regibus.

rum (in hodierna Germania degentium: de Polonis enim & Bohemis aliisq; ibi non agit) *qui soli habent Regem, extra quorũ sententiã nihil agi de publicis rebus fas est, adeò metuuntur propter familiaritatem Deorum vel potius Dæmonum.* Hæc Helmoldus *lib. I. Chron. Slav. cap. 2.* Liberrimas igitur illas gentes spuriorum Lesci III, filiorum jugum subituras fuisse nunquam rectè rerum momenta ponderantibus fiet verisimile. Præterea Sorbi, Wilzi & alii Slavi in hodierna Germania olim degentes plurima & ea quidem gravissima bella non nisi suis auspiciis, ita ut illis Poloni nulla ratione fuerint implicati, gessisse leguntur; quod factum non fuisset, si Polonorum Dux à gr. 32. usque ad gr. 60. versus orientem; id est per 420. milliaria Germanica imperium suum extendisset. Sed etiam versus orientem Polonos ea tempestate, cum Germaniam ingrederentur Duce Lecho usque ad Tanaim & Pontum Euxinum non imperasse, probatu erit facillimum. Prætetquam enim quod sequentium temporum Historia satis superque demonstrat; quando Lithuania, Prussia; Russia & aliæ Provinciæ Polonorum jugum subierint; etiam ex aliis rebus id evidenter elucet. Testantur enim Historici eorum temporum, aut qui proxime post ea tempora vixerunt, Polo-niam

Balla Slavicarum gentium quibus Poloni non fuerunt implicati.

Poloniæ fines versus orientem.

niam versus orientem usque ad Russiam tantum fuisse extensam, ut habet Adamus Bremensis *lib. de Situ Daniæ & reliquorum Septentrion. Regnorum pag* 145. & Helmoldus *lib. I. Chron. Slav. cap.* 1. *nuus*. 8. Russia vero Poloniam contingebat ad Vistulam amnem, ut infra patebit. Proinde rectè fines Poloniæ antiquæ definiemus, si dixerimus ad eam pertinuisse hodiernam majorem minoremque Poloniam, item Masoviæ, Silesiæ Marchiæque novæ partem.

Poloniæ antiquæ fines ex nostra sententia.

VI. Memorabiliora quæ de hac vulgo iraduntur Ducum serie, paucis jam percutremus. LECHVS Primus Polonorum Dux Annonis filius & Czechi Rusſique frater : (*ut habet Commentator Kadlubkonis in Præfat pag.* 1.) conditurus urbem, invenit in eo loco, ubi primæ urbis fundamenta jecerat, nidum aqnilinum. Qua propter urbem recens conditam à nido, qui Polonis *Gniazdo* dlcitur, appellavit Gnesnam : Aquilam vero insignia Ducatus Poloniæ esse voluit. Paulus autem Piasecius Episcopus Præmisliensis *in Chronico suo* sine dubio ad antiquas illas fabulas, quas ex Kadlubkone recensuimus, respexit, quando Polonos aquilam Quintillio Varo Augusti Cæsaris tempore raptam in insignibus suis habere scripsit. Hoc enim vanum esse non Poloni solùm ipsi

Memorabiliora de Ducibus primis Poloniæ.

Lechus.

Gnesna Aquila insigne Polonorum.

ipsi agnoscunt, quando aquilinum nidum Gnesnæ inventum Polonis insignia dedisse tradunt: sed ex Corn. Tacito quoque elucet, aquilas in Variana clade raptas, à Romanis Duce Germanico fuisse postea receptas recuperatasque. Vid. Tacitus *lib.1. Annal. cap.60. lib. 2. cap. 25. & 41.* Post Lechum vel post Lechi stirpem, ut Bernhardus Vapovius in Annalibus MSS. tradidit, præfecerunt sibi Poloni *duodecim* PALATINOS, id est, Belli Duces (à *Woina* quod *bellum* significat, & *VVodz* quod Ducem notat ita dictos) penes quos non tantum belli, sed pacis etiam arbitrium esset, teste Joanne Dlugosso *Tom. I. Annal. lib.1. pag. 57.* Horum Palatinorum impotenti dominatione offensis Polonorum animis imperium GRACO sive GRACHO, sive etiam CRACO summis omnium studiis traditum est. Quis fuerit ille Cracus, non omnium una est sententia. Poloni Scriptores ipsum Polonum, & quidem ex duodecim Palatinis illis unum fuisse, probabile esse ducunt: Bohemi contra Cracum Bohemiæ Principem fuisse asserunt. *Vid.* Bohusl Balbinus *lib. 1. Hist Bohem. cap 10. pag 82. seqq.* Hic imperium optime administravit tantumque amorem sui apud posteros couciliavit, ut in perpetuam memoriam urbem ab ipsius nomine *Cracoviam* appel-

Palatini Woivvoda unde dicatur.

Gracus

An Gracus fuerit Bohemus.

Cracovia condita.

LechusII. appellatam condiderint; filiæ quoque ipsius post LECHUM II. Craci filium ob interfectum fratrem natu majorem in exilium ejectum, aut etiam mœrore animi consumtum, imperium tradiderint.

Wenda. Ea fuit WENDA, quæ maluit ipsa esse Rex, quam Regis uxor, ideò Ridigeri Germani cujusdam Principis (quem Micrælius *lib. II. Chron. Pomeran. num. 22. pag. 161.* putat fuisse Ducem Rugianum) nuptiis spretis, cum

Wenda se in Vistulam præcipitat. ipsum justo profligasset bello, seipsam præcipitem in Vistulam amnem dedit, ut illibatam usque ad mortem servaret Virginitatem. Idcirco fluvium Vistulam dictum esse Wandalum & Poloniam Wandaliam,

Vistula non dicitur Vandalus. asserit, sed perperam, Kadlubkonis Commentator *in Præfat. pag. 8.* Wandam ita extinctam & prope pagum Mogila in tumulo à proceribus conditam iterum

Palatini. *Duodecim* PALATINI exceperunt. Sed etiam horum tyrannicum imperium pertæsi Poloni fasces imperii deferunt ad

Præmislus sive Lescus I. PRÆMISLUM sive LESCUM I. Aurifabrum, quoniam singulari stratagemate non Alexandrum M. ut Kadlubkonem supra referentem audivimus, sed Hungaros & Moravos, ut alii referunt, profligaverat.

Cursu equorum Dux quæritur. Hoc postea extincto, cursus equorum instituitur, ut qui primus ad metam pervenisset, ejus Dominus Princeps Poloniæ esset. Tum

Lescus

Leſcus quidam ſtratis in arena acutis ſty-lis,quibus currentium equorum pedes læ-derentur, ſtadium aliis impedivit: ipſe ve-rò primus metam præfixam attigit. Muni-verat enim pedes equorum ferreis ſoleis, quod tunc in ea gente inuſitatum erat. Quare omnium acclamationibus Rex ſalu-tatur. Sed patefacta fraude LESCUS ille concerpitur, aliusque infimæ ſortis homo, qui fraudem iterato curſu ludicro patefe-cerat, eidem ſuffectus, LESCI II. nomen aſſumpſit. Si quis conquirere fabuloſa & fictis oblectare legentium animos voluerit, poterit dicere,inde originem morem illum traxiſſe, quod Poloni ocreas ſuas ferreis laminis munire conſveverunt. Leſcus II. reliquit filium LESCUM III. qui Principa-tum Poloniæ POPIELO natu majori filio legitimo tradidiſſe,reliquas verò Provinci-as inter viginti filios illegitimos diviſiſſe falſò memoratur, ut ſupra jam à nobis mo-nitum eſt. Hic Popielus I. Principatum Poloniæ transmiſit in filium POPIELIUM, ſive ut eum Dlugoſſus vocat POMPILIUM II. qui morbum ſimulans inſtinctu uxoris, patruis illis viginti convocatis venenum propinavit, ipſis quaſi jam ultimum vale dicturus; idque eo fine molitus eſt,ut pro-vincias Slavonicas iterum ſub ſuam unius redigeret poteſtatem. Sed ſtatim à ter-

Leſci dolus;

Leſcus II.

mos ocreas ferreis ſoleis muniendi!

Lescus III.

Popielus I.

Popielus II.

Popielus à muribus corrosus.

go secuta est divina Nemesis. A muribus enim cum corrosus esse dicitur, cum omni familia, manifestum divinæ in parricidas vindictæ ad seram posteritatem exemplum futurus. Et hic est finis classis primæ Ducum Poloniæ.

Secundæ classis Principes.

VII. In secunda classe Principum Poloniæ, qui à Piasto genus ducunt, à Seculo IX. usque ad finem Seculi XIV. sequentes numerantur Duces & Reges.

842.	*Piastus Rusticus sive Civis Crusvicïensis regnavit annos.*	19
861.	*Ziemovitus*	31
892.	*Lescus IV.*	21
913.	*Ziemomyslus*	51
964.	*Miecislaus Primus Princeps Christianus*	35
999.	*Boleslaus primus Rex Poloniæ*	25
1025.	*Miecislaus II.*	9
1041.	*Casimirus I.*	17
1059.	*Boleslaus II. Audax, ultimus Rex*	22
1082.	*VVladislaus I. Hermannus*	20
1103.	*Boleslaus III. Criwoustus*	36
1140.	*VVladislaus II. Sputator*	6
1146.	*Boleslaus IV. Crispus*	27
1174.	*Miecislaus Senex*	4
1178.	*Casimirus II. Justus*	16
1195.	*Lescus Albus*	4
1199.	*Miecislaus Senex iterum*	

Lescus

	L scus Albus iterum	
1202.	*Miecislaus senex tertium*	
1203.	*Wladislaus Lasconogus*	3
1206.	*Lescus Albus tertium*	20
1226.	*Boleslaus V. Pudicus*	53
1279.	*Lescus Niger*	10
1295.	*Premyslus Regium titulum resumsit menses*	7
1296.	*Wladislaus Locticus Rex*	4
1300.	*Wenceslaus Bohemiæ Rex*	5
1305.	*Wladislaus Locticus iterum*	28
1333.	*Casimirus II. Magnus, ultimus Piastidarum*	37
1370.	*Ludovicus Vngariæ Rex.*	12

In hac periodo veriorem jam habemus HistoriamPolonicam, quam in priore. Postquam enim Polonia sub Miecislao religionem Christianam suscepisset, cœperunt etiam exteræ nationes has oras frequentare, earumque Historiam Scriptis suis hinc atque inde inserere. Reperiuntur tamen & hic variæ controversiæ, quas nòbis peperit partim Historicorum in Polonia defectus; partim etiam nimium utriusque nationis & Germanicæ & Polonicæ in gentem cujusque suam studium. Primus Christianus Princeps.

VIII. Et primùm quidem de titulo Regio varia traduntur. Nimirum constans est Historiæ Polonicæ Scriptorum post Dlugossum assertio, Miecislaum primum Controversia de titulo Regis.

Christianum Principem coronam & titulum Regium petiisse à Pontifice Romano, quem etiam Pontifex ei non denegasse fertur. Sed cum interea Miecislaus fatis concessisset, intermissum est hoc negotium. Post hæc cum Boleslaus I. filius Miecislai rerum in Polonia potiretur, venit Otto III. Imperator in Poloniam, sepulcrum S. Adalberti Martyris, in Prussia prope oppidum Fischhausen cæsi, & deinde à Boleslao I redemti, invisurus. Et cum Gnesnæ magnificè à Boleslao esset exceptus in mentis gratæ signum ipsum Poloniæ Regem creavit. Hæc præter quamplurimos Scriptores Polonicos referunt etiam Dubravius *lib. VI. Hist. Bohem. pag. 49.* & Albertus Cranzius *lib. II. Wandal. cap. 36.* Probant etiam illud Poloni ex antiquissimo Boleslai I. Epitaphio, quod Posnaniæ in Ecclesia Cathedrali visitur, vetustissimis & jam vetustate fere detritis literis, anno vero 1664. in tabella proximæ columnæ appensa descriptis, exaratum. Extat etiam hoc ipsum Epitaphium apud Stanislaum Lubienscium *in Vita Martialis Episcopi Plocensis pag.* 315. *operum*, & sequenti sese habet modo:

Boleslaus unde Regis nomen acceperit.

Epitaphium Boleslai I.

Hac jacet in tumba, Princeps gloriosa columba:
Chrobri tu es dictus, sis in ævum benedictus.

Fonte

Fonte sacro lotus, Servus Domini puta totus:
Præcidens comam septennis tempore Romam
Tu possedisti velut Athleta Christi
Regnum Slavorum, Gothorum seu Polonorum,
Cæsar vrecellens à te Ducalia pellens
Plurima dona sibi, quæ placuere tibi,
Huic detulisti, quia divitias habuisti.
Inclyte Dux tibi laus Serenissime Boleslae,
Perfide Patre natus, sed credulâ matre.
Vicisti terras faciens bellum quoque guerras:
Ob famam bonam tibi contulit Otto coronam.
Propter luctamen, sit tibi salus. Amen.

At verò licet ex Polonicorum Scriptorum sententia Regius titulus fuerit Boleslao I. collatus, non tamen ultra quartum Regem iisdem fatentibus prorogatus est. Cum enim Boleslaus II. cognomento Audax Stanislaum Szczeponovium ad altare sacris operantem interfecisset, regno excessit. Uladislaus deinde frater Boleslai II. cognomento Hermannus aut ob interdictum Pontificis Romani, aut quod existimaverat fratrem adhuc rediturum, abstinuit Regio titulo, Hæredis & Principis regni Poloniæ nomine contentus. Boleslaus II. amittit Regis titulum.

Ab hoc Vladislao Hermanno iterum Duces sequuntur, usque ad Lescum Nigrum. Ei in imperio cum successisset Primislaus II. iterum titulum Regium eousque desitum resumsit, à quo usque ad nostra tempora Poloni Reges habuere. Etsi vero juniores Polonici Scriptores hæc uno quasi sciebant animo, Vincentius tamen Kadlubko, vetustissimus Polonicæ Historiæ conditor alia prorsus ab his, quæ modo adducta sunt, prodidit. Etenim de Ottonis III. in Poloniam adventu sic ait: *Otto Rufus Imperator desiderio experiendi ea, quæ fama de Boleslao diffuderat, Poloniam ingreditur, quasi Beato Martyri Adalberto votivam exhibiturus reverentiam. Imperiale itaque Diadema detrahens capiti Boleslai non sine reverentia imponit. Suo ergo Diademate caput illius convenustat.* Hæc Kadlubko *lib. II. Chron. Epist. XI pag.* 130. Commendator Kadlubkonis, qui ante Dlugossum vixit: hæc addit: *Otto Impeperator III. Rufus Boleslaum consortem Imperii ordinavit, sibiq; cũ magna reverentia Diadema imposuit.* pag. 133. Itaque hi Scriptores vetusti, de regio titulo ab Imperatore Boleslao Principi Poloniæ collato nihil habent; sed & alios retro Principes, qui ante Boleslaum Chrobri Poloniæ præfuerunt, appellant Reges. Immo & Boleslai

Primislaus II. resumit Regium titulum.

Vincentius Kadlubko ponit Reges & ante Boleslaum Chrobri & post Boleslaum Audacem.

II. Au-

II. Audacis ſucceſſoribus titulum Regium non denegant, usque ad tempora Boleslai III. Crivvouſti. Cum autem poſt Boleslai III. obitum fuiſſet Regnum in quatuor partes diſcerptum, tum demum eos Duces regni Poloniæ appellare incipiunt. Immò Tantum abeſt, ut Vincentius Kadlubko poſt exceſſum Boleslai II. memoret Wladislaum Hermannum abſtinuiſſe regio nomine, ut potius producat literas ejusdem ad Patres cœnobii S. Ægidii in Provincia Galliæ, in quibus ſe Wladislaus Regem appellat, *lib. II. Epiſt. XXIII. pag.* 188. Itaque ex Kadlubkonis ejusq; Comentatoris ſententia Poloni habuere Reges usq; ad Boleslai III. Crivouſti exceſſum, nec Otto III. Boleslaum creavit Regem, ſed honoris tantum gratia, ut Regem adeo potentem ſibi conciliaret, ei imperiale Diadema ſuum impoſuit. Non multum ab ea ſententia abit Andreas Maximilianus Fredro Caſtellanus Leopoliensis, poſtea vero Podoliæ Palatinus, qui itidem negat Ottonem III. Boleslao nomen Regium contuliſſe aut eum creaſſe Regem: ſed tantum per humanitatem Boleslaum more occidentalium Principum appellaſſe Regem, quo titulo poſtmodum bono jure uti cœpiſſe Boleslaum, non quod eo ad Principatus majeſtatem opus haberet: Fredronis ſententia.

 ſed

Germanorum scriptorum sententia de Regio titulo Boleslai.

sed quod quemque Christianum Principem Regem vocari debere crederet. *in Fragment. Polit. pag. 151.* Germani autem eorum temporum Scriptores Boleslaum Chrobri contra jus & fas sibi ipsi hunc titulum adoptasse ferunt, cùm antea Ducum tantum Poloniæ nomine gauderent. Et quidem Wippo hoc ipsum refert ad annum 1024. id est ad primum Conradi Imperatoris annum. Gotfridus Viterbiensis autem illud ad an. Chr. 1020. reducit. *Part XVII. Chronici.* Sed fides potius habenda est Wipponi, ut Scriptori συγχρόνῳ, cujus verba *inter scriptores à Pistorio editos pag.* 431. sequentia sunt: *Eodem anno, quem supra notavimus, Boleslaus Slavigena Dux Polonorum insignia regalia & regium nomen in injuriam Regis Conradi sibi aptavit, cujus temeritatem cita mors exinanivit.* Deinde iisdem Germanicis scriptoribus asserentibus Boleslai I. Successores duo proximi, Miecislaus & Casimirus non videntur Regio titulo esse usi, cum Imperatores Germanici sese ipsis propterea opponerent, donec rursus Boleslaus II. Audax, titulum illum sibi sumeret. Sic enim Lambertus Schafnabrug. ad an. 1077. *Boleslaus,* inquit, *regiam dignitatem sibi sumpsit, contra leges & jura majorum.* Similia reperiuntur apud Monachum quendam Herveldensem,

quem

quem edidit Simon Schardius *Tom. I. Script. German. pag.* 436. *b.* Inter recentiores videatur Joachimus Vadianus *Tomo III. Alemannicorum Scriptorum à Goldasto editorum pag.* 91. Sed mirum eſt, Dithmarum Mersburgenſem, qui plurima ex iis, quæ ſcripſit, ipſe oculis vidit, nullam omnino facere mentionem Regii tituli, quando de Polonis Principibus loquitur: ſed ſemper eos appellare Duces Poloniæ. Et licet etiam iter illud Ottonis III. in Poloniam ad viſendum corpus Adalberti martyris ſuſceptum deſcribat, ne verbo tamen unico indicat, vel Imperatorem Boleslao dignitatem Regiam contuliſſe, vel poſtea Boleslaum hunc ſibi honorem invito Cæſare ſumpſiſſe. *Vid.* Dithmar. *lib. IV. Hiſt. pag.* 83. In hac ſententiarum diverſitate vix apparet, cuinam calculum noſtrum addere debeamus. Hoc tamen in dubium vocari non poterit, fuiſſe olim Reges in Polonia, quocunque etiam jure titulum illum uſurparint. Nam & Helmoldus *lib. I. Chron. Slav. cap.* 15. Boleslaum I. Chrobri Regem Chriſtianiſſimum appellat. Neq; Helmoldus abutitur ſignificatione ejus vocabuli, ut exiſtimat nonnemo: ſed exquiſitâ notione Regis hic utitur. Sic *lib. I. Chron. cap.* 1. de Polonia dicit: *Quondam habuit Regem, nunc autem Ducibus gubernatur.*

Judicium de hac controverſia. Boleslaus fuit Rex.

An Poloni fuerint Imperio Germanico obnoxii.

IX. Deinde illud quoque magna animorum contentione inter Polonos & Germanos agitatur, utrum Polonia unquam fuerit Romanis Imperatoribus subjecta & vectigalis ab iisdem facta. Germani id constantissime affirmant: Poloni verò constantius adhuc negant. Germanorum sententiam animose propugnat Vir Clarissimus Hermannus Conringius *in lib. de Finib. German. Imp. c.* 18. Conferatur & Bohuslaus Balbinus *in Epitome Rerum Bohem. lib. III. cap. 8. pag.* 208. Contrarium autem sentit Franciscus Marinius, aut potius qui sub hac nominis larva latet Joannes Sachsius Secretarius antea Thornensis, qui dum viveret scripturum se contra Conringium de hac materia pollicitus est *in lib. de scopo Reipubl. Polon.* Scripsisse etiam dicitur Volumen hac de controversia satis copiosum: sed illud non prodiit in lucem, neq; scire jam licet, ubinam hodie cum blattis & tineis luctetur. Nos paucis sententiam nostram super ea re aperiemus. In hoc sine dubio nonnulli Germanorum Scriptores Polonis injuriam faciunt, quod Poloniam jam à Carolo M. Imperatore domitam, imperioque Germanico subjectam fuisse tradunt. Eginhardus quidem Historiæ Carolinæ Scriptor de Carolo M. ita scribit: *Omnes barbaras ac feras nationes, quæ inter Rhenum & Vistu-*

Carolus M. non subegit Polonos.

Vistu-

Vistulam fluvios, Oceanumq; & Danubium positæ, lingua quidem pene similes, moribus vero ac habitu valde dissimiles Germaniam incolunt, ita perdomuit, ut eas tributarias effecerit, inter quas præcipui sunt Welatabi, Sorabi, Abotriti, Boëmani. Hæc Eginhardus *cap. XV.* similiter Albertus Stadensis *ad an.* 768.*p.* 72. *a.* dicit Wilzos & Welatatos à Carolo M. domitos: addit etiam *ad an.* 782, *pag.* 80. Sorabos; & denique *ad an.* 805.*pag.* 856. Boëmanos, quorum Ducem Carolus Caroli M. filius occidisse dicitur. Præterea testatur Sigebertus Gemblacensis *ad an.* 789.*pag.*556. & *ad an.*806.*pag.* 559. à Caroli M. filio Slavos (ita generatim loquitur, non expressa certa gente Slavica) sub jugum imperii esse actos. Gemina his habet Regino Prumiensis *in Chron.pag.*31. quando tradit, Carolum Albim transgressum Slavorum fines intrasse, Slavosq; nomine Wilzos suo imperio subjecisse, eorum autem Principem tunc temporis Wizanem fuisse. Ad extremum Marcus Antonius Sabellicus *Eennead.*8. *lib.*9. Slavorum, Polonorum & Boëmorum Legatos Aquisgranum cum amplissimis muneribus ad Carolum M. venisse refert, ut pax sibi cum Gallis (quorum Rex erat Carolus) incolumis maneret. Verum ex his nondum probabitur, Polonos à Carolo M. sub imperium Germano-

manorum fuisse subjunctos. Nam primùm quando à Germanicis Scriptoribus de Slavis simpliciter aliquid dicitur, tunc intelligendi sunt non alii Slavi, quam qui in hodierna Germania tunc temporis habitabant, ut ex Adamo Bremensi, Helmoldo aliisque patet. Deinde disertis etiam verbis illi Sclavi, qui à Carolo M. debellati sunt, denominantur, nempe Welati, Wilzi, Boëmanni: de Polonis autem apud ipsos silentium est altissimum. Illa autē ætate Polonorum nomen non fuit adeo obscurum, ut ab Eginhardo aliisque sine magno laudum Carolinarum detrimento potuerit omitti. Imò tertio cum Flavius Blondus *Decad. II. lib. I. in fin. pag.* 165. & Bonfinius *Dec. 1. lib. IX. Hist. Hung. p.* 175. tempore Caroli M. Salæ & Albi fluviis præsidia contra Sorbienses Slavos imposita fuisse scribant, firmiter inde concludi posse videtur, Carolum M. tunc Polonorum gentem non domuisse. Quid, quod neque Sorabos omnes Carolus subegit, sed eos tantum ultra Albim compulit. *Vid.* Petr. Albinus in der Meißnischen Land-Chronick *tit. VIII. f.* 56. *& seqq.* Quantò manifestū id pro nostra sententia argumentum est, quod Auctor Chronici magni Belgici intra fines Imperii Carolini non recenset Poloniam, quando ait: *Regni Caroli* (M.) *terminus fuit à*

Slavi simpliciter ita dicti habitarunt in hodierna Germania.

Bulga-

Bulgaris usq; ad Hispanos, & à Danis usq; ad Calabros, exceptis adjacentibus quibusdam regionibus, Poloniâ, Bohemiâ, Dalmatiâ, Histriâ, Venetiis & Britannia. Et quidquid tenuit Carolus adhuc duo Regna sunt, Romanorum & Francorum, solâ Pannoniâ exceptâ. Hæc Auctor Chronici magni Belgici *ex. Alberico pag.* 44. *Edit. Pistorii.* Ex legatione verò Polonorum ad Carolum M. & ex muneribus oblatis, de quibus supra Sabellicus, scriptor non adeò antiquus, nihil contra nos concludi potest, cum illud & hodie sæpius à multis fiat, sine ullo subjectionis argumento. Hoc tamen concedi posse videtur, Silesiam aut ab ipso Carolo M. aut ab ejus Successoribus fuisse jam tentatam, ut infra de Silesia acturi probabimus. Et hoc etiam tantum, & non amplius probari posse videtur ex adducto Eginharti loco, quo dixerat, Carolum M. nationes omnes inter Rhenum & Vistulam perdomuisse. Nam eo tempore Silesia se usque ad Vistulam extendebat. Quin etiam dici potest, Eginhardum in laudes Carolinas effusum, hic nimium sibi indulsisse, ut hoc & in aliis quoque Scriptoribus non infrequens esse consuevit. *Conf,* Conringius *lib. de Finib. German. Imp. cap. II. & cap. IV. p. 21. Edit. in 8.*

Munerum oblatio non facit subditum.

X. Ha-

Polonia

Sec. X. facta est Imperatoribus Germanicis tributaria.

X. Et hactenus quidem Polonos à Germanorum Imperio vindicari posse ostendimus: an verò & de sequentibus quoque temporibus idem queat demonstrari, jam videamus. Ottone I. ad imperii clavum sedente, nimirum Seculo X. MISICONEM Ducem Poloniæ Imperio Germanico fuisse subjectum & tributarium factum ab Vdone Marchione, scribit Dithmarus Mersburgensis *lib. II. Hist. pag.* 25. & 35. Per Misiconem autem intelligit Miesconem, sive ut ipsum alii vocant Miecislaum, primum Christianum Principem, de quo ipsiusque filio Boleslao Chrobri in sequentibus narrat Lambertus quoque Schafnabr. *ad an.* 971. Miecislaum hunc ab Ottone II. ad imperata facienda fuisse coactum. Deinde BOLESLAVS *Chrobri* complura pro libertate bella contra Henricum II. Imperatorem gessit, sæpius tamen ab eo victus pacem petiit, fide cum sacramento firmata per filium Misiconem, ait Dithmarus Merspurgensis *lib. VI. pag.* 174. *seqq.* De eodem Boleslao Dithmarus, cum ipsum omnia usque ad Elstram sibi subjecisse dixisset, hæc addit: *Quam iniquè comparandi sunt antecessores nostri & contemporales. Vivente egregio Vdone pater istius Miseco, domum in qua eum esse sciebat crusinatus intrare, vel eo assurgente nun-*

Boleslaus Chrobri fuit Germanorum tributarius.

nunquam præsumsit sedere. Dominus indulgeat Imperatori, quod tributarium faciens Dominum ad hoc unquam elevavit, ut oblita sui genitoris regula, semper sibi præpositis auderet in subjectione paulatim detrahere, vilissimoque pecuniæ transeundis inescato hamo, in servitutis libertatisque detrimentum capere. Hæc Dithmarus habet *lib. V. Hist. pag. 109 seq.* Sed neque Poloni ipsi hoc dissimulant, quando Boleslaum Chrobri Principem Poloniæ ab Ottone III. Imp. omni tributo & omni jurisdictione liberatum esse, Vid. Martin. Cromer. *lib. III. de ortu & Reb. gest. Polon pag. 437.* Neugebauer. *lib. III. Hist. Polon. pag. 53.* Boleslao Chrobri defuncto Conradus II. Imp. MIECISLAUM II. rebellantem ad officium redire coegit tributumque ei imposuit. Occasionem huic rei dedisse dicitur Miecislaus, qui Ottonem fratrem suum in Russiam expulit. Nam hic cum ad tempus exilium tolerasset, tandem Imperatoris Conradi II. opem imploravit, ut refert Wippo *in Vita Conradi Salici ad an. 1032. pag.* 438. Conf. Albertus Stadensis *ad an.* 1027. *pag.* 116. *a.* Otto Frising. *lib. VI. Chron. cap.* 28. *p.* 132. Gobelinus Persona *in Cosmodrom, ætat. VI. Cap. 53. pag.* 214. Eodem modo

CA-

Casimirus Germanis tributarius.

CASIMIRVM Miecislai Successorem Imperatori fideliter servisse, scribit Wippo *ad an.* 1032. *p.* 438. Conf. Hermannus Contractus *ad an.* 1051. Aliud adhuc testimonium citat Hermannus Conringius, quo probare vult, Polonos eo tempore Imperatoris Germanici tributarios fuisse. Desumtum id est ex Bonfinii *lib. II. Dec. II. p. 221.* ubi hæc reperiuntur verba: *Henricus III. graviter indignatus, quod Poloniam injussu suo devastavit, Odolvico Boëmo filioque bellum indixit: Quia Romano Imperio Ducatus ille subjectus erat, quotannisque boves centum & viginti, item argenti postulati quinquaginta pondo pendere cogebatur.* Verùm præterquam quod Antonius Bonfinius recentior est Scriptor, etiam in loco illo citato per Ducatum illum tributarium non Poloniam, sed Boëmiam intellexisse videtur. Quod enim Boëmi ejusmodi tributum Imperatori pendere sint soliti, referunt & Æneas Sylvius *in Hist. Bohem. cap. XIX. pag.* 19. & Albertus Cranzius *lib. II. Wandaliæ cap. 45.* cum eandem, quam habet Bonfinius, de Henrico III. recensent Historiam. Quod BOLESLAUS II. *Audax* in fide & clientela Germanorum Imperatorum fuerit, tradit Lambertus Schafnabr *ad an.* 1071. *pag.* 186. quando scribit, Henricum IV. Im-

Boleslaus Audax Germanis tributarius.

Imperatorem, Ducem Polonorum & Ducem Bohemorum ad se evocatos durius corripuisse, quod se invicem excursionibus lacesserent. Et *ad annum* 1077. sequentia habet verba: *Dux Polonorum, qui per multos jam annos Regibus Teutonicis tributarius fuerat, repente ad superbiam elatus, propterea quod Principes Teutonicos cerneret domesticis seditionibus occupatos nequaquam ad inferenda exteris gentibus arma vacare, regiam dignitatem, regiumque nomen sibi usurpavit, diadema imposuit.* Circa annum Christi 1109. Henricus V. Imperator cum BOLESLAO III. *Criwousto* bellum gessit, tributumque ab eo postulavit, ut testatur Scriptor Polonicus Vincentius Kadlubko *in lib. III. Chron. Polon. Epist. XIX. pag.* 304 *seqq.* Non diffitetur hoc etiam Cromerus, verum ita illud recenset, ac si tunc demum Cæsar tributum à Polonis exigere cœperit. *lib. V. de Ort. & Reb. gest. Polon. pag.* 476. Germani contra Scriptores diu tantum negatum ab ipso exactum esse referunt. Erat enim paulo ante sub Henrico IV. Imperatore turbatissimus in Germania rerum status, ob controversias, quæ Imperatori dicto cum Pontificibus Romanis, & inprimis cum Gregorio VII. intercedebant, quod Polonis occasionem jugum Germanicum excutiendi & se in pristinam libertatem

asse-

asserendi præbuit commodissimam. Compositis igitur utcunque contentionibus illis, cœperunt Henricus V. & Lotharius II. tributum consvetum reposcere. *Vid.* Abbas Vrspergensis nomine Conradus de Lichtenau *ad an.* 1109. Otto Frisingensis *lib. VII. Chron. cap.* 19. Chronicon Montis Sereni editum à Joachimo Joanne Madero anno 1665. Helmstadii, *ad an.* 1135. *pag.* 14. ubi hæc habentur verba: *Imperator Assumtionem S. Mariæ in Mersburg celebrat, ubi Bolislaus Dux Poloniæ & Othilricus Dux Bohemiæ cum cæteris Principibus adfuerunt, ubi etiam Bolislaus gladium Imperatori reportavit.* Conf. & M. Theodoricus Engelhusius à laudato Madero editus *in Chron. ad an.* 1124. *pag.* 221. Boleslao Criwousto rebus humanis exemto VLADISLAVS II. Poloniæ Princeps à fratribus ob impotentem dominationem & injurias sibi illatas Ducatu exutus expulsusque ad Conradum III. Imperatorem confugit, opem contra fratres imploraturus. Nec defuit petitis tanti supplicis Imperator, sed dum eum reducere conatur, muneribus BOLESLAI IV. cognomento *Crispi* placatus in Germaniam revertit, ut referunt Cromerus *lib. VI. pag.* 497. *seq.* & Joannes Dubravius *lib. XII. Hist. Bohem. pag.* 109. Antiqui autem Scriptores Germanici videntur innuere, munera

Vladislaus & alii Duces tributarii.

munera illa fuiſſe conſvetum tributum, quod Poloni Cæſari pendebant, Ita enim Chronicon Montis Sereni ſive Leuchtenbergenſe *ad an.* 1106. *pag.* 19. ea de re loquitur: *Fratres* (Wladislai II. exulis) *ad reſiſtendum parati, ſemitas obſervantes, Regem* (Conradũ III.) *ingredi prohibebant. Tandem conſilio Adelberti & Conradi Marchionis obſidibus viciſſim datis Regem adeunt & promiſſa pecunia patriam ab ipſo ſuſcipiunt, juniore fratre obſide dato.* De alia quadam rebellione Ducis Poloniæ contra Conradum III. Imp. agit M, Theodor. Engelhuſius *in Chron. pag.* 226. Succeſſor Conradi III. Fridericus Barbaroſſa Imperator & ipſe Uladislaum II. Poloniæ Ducem exulem reducere conatus eſt, bello Polonis illato. Belli illius cauſa hæc prætendebatur, *quod Poloniæ Duces Cæſaris imperio recalcitrabant: ſacramentum fidelitatis præſtare & tributum quingentarum marcarum argenti annis ſingulis ærario Imperii inferre ab eis exigenti negabant, ſatius ducentes mori, quam Poloniæ regnum ſubjici tributis &c.* ut ait Joannes Dlugoſſus *Tom. I. Annal. Polon. lib. V. ad an.* 1157. *pag.* 443. Sed Imperator, ut Polonici Scriptores referunt, cum infeſto exercitu ad Poloniæ fines progreſſus, cum magnis difficultatibus premeretur, ſubordinavit Bo-

hemos, ut Polonis à Cæſare petendæ pacis Auctores eſſent, utque Cæſarem jam placabiliorem Polonis factum eſſe affirmarent. Quod cum Poloni ex Bohemorum conſilio feciſſent, pax denique his conditionibus facta eſt, ut Sileſia Wladislao exuli attribueretur, & Boleslaus IV. Criſpus Cæſari ad bellum Italicum ſuppetias ferret. *Vid.* Kadlubko *lib. III. Chron. Polon. Epiſt. XXXI. pag.* 371. Cromerus *lib. VI. pag.* 499. Cæterum Radevicus ſcriptor Germanicus aliter (quod etiam Cromerus non diſſimulat) rem illam enarrat *lib.* 1. *de Reb. geſt. Friderici I. cap.* 4. *&* 5. Refert enim ille, Boleslaum tum per ſe, tum per ſuos ſupplicem à Cæſare petiiſſe, ut in gratiam reciperetur, quod etiam hac inter alias conditione impetravit: *ut daret duo millia marcarum Imperatori, & Principibus mille, Imperatrici vinginti marcas auri: curiæ viginti marcas argenti, ob eam negligentiam, quod ad curiam non venerat, nec de terra debitam fecerat fidelitatem*, &c. Antea quoque Radevicus expreſſe inter cauſas ſuſcepti à Friderico Imperatore contra Boleslaum belli numeraverat & hanc, *quod Poloni vel debitum fidelitatis ſacramentum offerre; vel ſolitum ſingulis tributum, quingentarum marcarum publico ærario inferre jam deſveverant*: quæ verba Radevici repe-

riun-

riuntur *lib.* 1. *de Reb. gest. Friderici I. cap.* 11. *pag.* 478. Circa eadem tempora ſcripſit Helmoldus Boſovienſis Chronicon ſuum Slavicum, in quo *lib.* 1. *cap.* 1. *num.* 9. dicit: *Servit & ipſa* (Polonia) *ſicut & Bohemia ſub tributo Imperatoriæ majeſtati.* Auctor Anonymus Chronici Stederbergenſis ab Henrico Meibomio editi ad an. M CLVII. hæc habet: *Fridericus Imperator in Poloniam profectus provinciam cum Duce ſuo in deditionem honorifice ſuſcepit.* Inter opuſcula Meibomii *pag.* 278. Ex eadem ratione Gobelinus Perſona *in Coſmodromio ætate* 1. *pag.* 8. inter provincias Germanicas numerat etiam Poloniam & Bohemiam, quia ipſas Imperatori Germanico putabat eſſe ſubjectas. His omnibus, quos hactenus enumeravimus, auctoribus addi poterunt & alii ex Bohuslai Balbini *lib. III. Rer. Bohem. cap.* 8. *pag.* 208. ubi tributum à Polonis Imperatori Germanico fuiſſe penſitatum probat ex Henrico Mutio vetuſto Scriptore, ex Roſiereſio Archidiacono Tullenſi, Fabricio, Reuſnero, Gordono aliisque recentioribus. Quomodo poſtea Poloni jugum Imperii Germanici excuſſerint, non ſatis ſibi liquere dicunt Germani. Hoc tamen veriſimile eſſe arbitrantur, in magno illo Interregno 18. & 23. annorum Seculo XIII. antequam faſces Imperii ad Rudolphum Habsburgenſem eſſent delati,

Quomodo Poloni jugum Germanicum excuſſerint.

Polonos liberiùs agere cœpisse, bellis civilibus sese ipsos atterentibus Germanis. Quanquam autem ex tot antiquis Scriptoribus, quos hic adduximus, luculenter probari queat, Polonos olim Germanico Imperio tributarios fuisse; attamen pro iis adhuc defendendis illud facit, quod pensio quam alter tributi nomine accipit & exigit, non continuo certum esse subjectionis signum. Sic enim Poloni Tartaris quotannis donativum dabant, quod illi *haracz*, id est trributum appellabant. Angli etiam Danis Angliam vastantibus olim dabant tributum, ut est apud Rogerium de Hoveden *ad an.991.pag.196. & ad an. 1007.pag. 430,* Angli vicissim accipiebant Seculo XV, à Ludovico XI. Rege Galliæ pensionem, quam itidem sub nomine tributi exigebant, teste Philippo Cominæo *lib. VI. Comment. de reb. Gall. pag. 370. seq. & lib. VIII.p.431.* Quin etiam ipsi Imperatores Romani olim nō rarò à Marcomannis, Bulgaris, Avaribus aliisq; gentibus barbaris pacē redimebant, quibus tamen illos subditos fuisse dici nequit. *Vid.* Spartianus *in vita Ælii Adriani.* Dio *in fragmentis Fulvianis de Domitiano.* Obsignabimus tandem controversiam hanc verbis Bohuslai Balbini qui de hac ipsa quæstione *loc. cit.* agens: *Quid, oro*, inquit, *magnopere genti nostræ*

Non omne tributum signum est subjectionis.

Olim ali-

nostræ nocebit, obnoxios alicui ante tot secula fuisse? Nunquam tam propitia ulli genti fortuna fuit, quin aliquando vultum averterit, mutarit, aut saltem contraxerit. Romani rerum Domini super caput Gallos Sabinosq; viderunt: Regi Porsenæ obsides numerarunt, sub jugum missi sunt. A Brenno triste illud: VÆ VICTIS, audierunt, cum argento Patriam redimerent. cui serviisse genti non nocet.

XI. Tertio quæri etiam potest, utrum Polonicum Regnum in secunda hac periodo fuerit successivum; an verò electivum: Sive, utrum Principes in hac secunda Classe collocati, à Piasto usque ad Ludovicum Hungarum, jure hæreditario, an vero jure electionis à Proceribus factæ his terris præfuerint. Pro posteriore sententia pugnant hodie Poloni communiter omnes. Nos in contrarium non dubitamus asserere, in hac, ut & in priore periodo Polonicum Regnum jure hæreditario semper à parentibus ad liberos fuisse delatum; neque unquam electionem locum habuisse, nisi eo casu, ubi Regia vel Ducalis stirps plane extincta erat. Quod ad prima illa attinet tempora, huc fortassis collineant verba Vincentii Kadlubkonis *ex lib. I. Chron. Polon. Epist. I. pag.* 24. quæ hic æquo rerum censori integra dabimus: *Non plebei*, inquit ille, *aborigines, non vendicarie illis principatæ*

Regnum Polonicum olim fuit successivum.

In prima Regum classe.

patæ sunt potestates ; sed PRINCIPES SVCCEDANEI , *quorum strenuitas licet nube ignorantiæ obducta videatur , mirà tamen rutilantiâ tot seculorum tempestatibus extingui non poterit.* In his verbis opponit Kadlubko Principes sibi succedentes, & ex plebe ad regium evectos fastigium, illosque, non hos , Polonis Principes assignat. Deinde constat etiam inter primos illos Poloniæ Duces moris fuisse ut pater vivus filium sibi successorem substitueret ut fecit Lescus III. qui Popielũ in spem Principatus educatum, successorem sibi vivus designavit, teste Cromero *lib. II. de Ort. & Reb. gest. Polon. pag.* 425. Neugebauer. *lib. II. Hist. Polon. pag.* 46. Hoc autem Lescus III. minimè facere potuisset, si Regnum illud per electionem ipse obtinuisset. De his autem Ducibus & Regibus, de quibus in hac secunda classe agimus res adhuc est manifestior. Etenim primùm etiam hic notissimum est, aliquando in Polonia Patrem adhuc spirantem & viventem , sibi filium successorem designasse , ut in hæreditariis Regnis fieri consuevit. De Boleslao Pudico & Lesco Nigro id expresse tradit Martinus Cromerus *lib. X. in pr.* qui hic consulatur. Deinde frequenter Duces Poloniæ inter filios plures regnum divisisse leguntur, quod in Regnis per Electionem obtentis locum non habet. Sic *Boleslaus Crivoustus* morti

De secunda Regum classe.

vici-

vicinus tradidit *Wladislao* filio natu maximo tractum Cracoviensem, item Siradiensem, Lencicienscmque terras, ut & Silesiam cum ipsa regni administratione. *Boleslao* autem alteri filio Masoviam, Cujaviam, Culmensem & Dobrinensem terras. *Miecislao* tertio filio Gnesnensem & Posnaniensem provincias cum Calissiensi tractu & Pomerania orientali. *Henrieo* denique Sendomiriam & Lublinum. *Casimiro* autem natu minimo alimenta à Wladislao subministranda. Cum verò Casimiro nullam terræ portionem assignasset, idque eum Proceres oblivione fecisse rati admonerent, ut ne illum exortem patrimonii relinqueret; respondit Boleslaus, jam illi quoque portionem suam esse assignatam. Admiratione autem omnibus defixis: *Non advertitis*, inquit, *in curru inter quatuor rotas quintam eam esse partem, cui homines insident. Eum locum inter quatuor fratres quintus obtinebit, illisque suo tempore succedat.* Vid. Joan. Dlugossus *Tom. I. Annal. lib. IV. ad An.* 1139. *pag.* 405. *seq.* Cromer. *lib. VII. in pr. pag.* 491. Hic tantum abest, ut sese Proceres divisioni illi opponerent, ut potius Boleslaum monerent, ne Casimirum patrimonio & legitima hæreditate privaret. Notabilia quoque sunt de hac regni divisione à Boleslao Crivousto facta Vincentii Kadlubkonis verba, ut quæ eviden-

tissime sententiam hanc nostram confirmant, Ita enim ille: *Boleslaus, cum fatale munus jam à se exigi sentiret, testamentales conscribi mandat codicillos, in quibus & avitarum vices virtutum & regni SUCCESSIONEM quatuor filiis legat, certos tetrarcharum limites disterminans eatenus, ut penes majorem natu & Cracoviensis Provinciæ Principatus & auctoritas resideret principandi. De quo si quid humanitus obtigisset, semper ÆTATIS MAJORITAS ET PRIMOGENITURÆ RATIO LITEM SUCCESSIONIS DECIDERET.* Præterea frequens etiam est apud Historicos Polonicos antiquiores, hoc regnum appellare disertis verbis Successivum. Testantur hoc non tantum verba Kadlubkonis jam allata, sed idem etiam habet Joannes Dlugossus *ad an. 1173. lib. V. Tom. I. Annal.* quando hæc de Boleslao Crispo scribit: *Cum morbum in se grassari sensim adverteret, Casimirum Sandomiriensem Principem fratrem natu majorem, Prælatosque & Barones regni ad se mandavit accersi, sub eorumque præsentia TAM DE PRINCIPATIBUS ET TERRIS EUM JURE SUCCESSIONIS CONTINGENTIBUS, quam de thesauris & clenodiis ordinavit.* Post subitaneâ morte extinctum Casimirum Justum Boleslai Crispi fratrem & Boleslai,

Poloni veteres suum Regnum vocant successivum.

crivou-

crivousti Filium, Fulco Archiepiscopus Gnesnensis congregato Senatu ex superstitibus duobus filiis adhuc pueris, Lescorem natu majorem insigniri paterna dignitate voluit. Cui respondit nonnemo Procerum (referente Kadlubkone) *Puerile esse, ut prudentibus pueri præsit imprudentia, cum verbum sit sapientis: Væ terræ, cujus Rex puer est. Præsertim cum Principem discretum, serenum, cautum & industrium esse in omnibus, & ad omnia conveniat* &c. Hæc autem postrema verba subjecit ille, ut Mieszko, senex dictus, vel nepos ejus Mieszko junior Princeps Casimiro Justo substitueretur. Verum respondit illi Archiepiscopus, *illa hic locum non habere, ut quæ tum demum vera sunt, cum de eligendo Rege agitur non de jure successionis disceptatur. Prorsus enim*, dicebat, *aliud habet juris electio, aliud jus successionis. In illa enim est liberrima deliberationis libertas, ac in ista urgentissima juris necessitas ab illa omnes citra legitimam ætatem relegantur: ab ista vero nec infantuli, nec posthumi excluduntur.* Hæc & alia tunc disserebat Fulco Archiepiscopus, ne Proceres puerum, ad quem jure successionis Principatus Poloniæ pertinebat, excluderent, quæ sententia etiam tunc temporis prævaluit, ut videre licet apud Vincentium

Kad-

Kadlubkonem *lib. IV. Chron. Polon. cap. 21. pag. 529. seqq.* Agnoscit idem jus successionis & Commendatot Kadlubkonis de iisdem agens temporibus *pag. 535.* quamvis nonnulla incommode admisceat. Dicit enim, quod Regnum sibi libere eligat Regem: Ducatus vero (qualis tunc fuit Polonia) teneatur filios Principis sui ut successores & Dominos legitimos suscipere. Quamquam autem hæc sunt satis manifesta; juniores tamen Polonorum Historici illa, quæ de disputatione Fulconis Archiepiscopi & unius illius ex magnatum numero, retulimus, prorsus invertere laborant. Dicunt enim virum illum ex Procerum consessu non infimum recte verba fecisse pro Mieszkone Sene, quoniam illa ætate Poloni libere sibi Principem eligebant: Fulconis verò sententiam obtinuisse tantum per factionem aliquam. *Vid.* Cromer. *lib VII. de Ort. & Reb. gest. Polon. pag. 515.* Neugebauer & alii. Contrarium vero, ut audivimus, apparet ex Vincentio Kadlubkone, cui hic omnino fides habenda est, quoniam dicto in loco de illis scribit, quæ suo tempore contigerunt. Sed etiam postea, *cum Lescus Albus respuisset Cracoviensem Principatum, Cracovienses ad Mieszkonidem Wladislaum cum transmittunt. Asserunt fidelitatem Patri promissam filio suo debere ac dependere; nec*

mul-

multum distare, quod ad hunc articulum attingere personam filii à persona Patris. Ideoque in ipso locum electioni non esse, quem ad paternam vocat successionem juris ratio & exigit, ait iterum Kadlubko *lib. IV. cap.* 26. *& ult. pag.* 567. Conferatur & Commentator ejus *pag.* 572. Præterea ex Actis Miecislai senis cum Helena Casimiri II. relicta vidua satis superque manifestum est; Duces Poloniæ prolubitu sibi Ducatu Poloniæ cessisse, quod facere non potuissent, si regnum illud fuisset Electivum. *Vid.* Dlugossus *ad an.* 1200. *pag.* 520. *seq. ad an.* 1201. *pag.* 522. *seqq. & ad annum* 1202. *p.* 525. *seqq.* Et hæc etiam causa est, cur multi Principes Poloniæ se HEREDES Regni Poloniæ illis temporibus scripserint. Wladislaus certe Hermannus post expulsum Boleslaum Audacem Regem Poloniæ, nomen Principis & hæredis Regni Poloniæ sibi sumsit, ut tradunt Joannes Dlugossus *Tom. I. Annal. lib. IV. ad an.* 1082. *pag.* 274. & Cromerus *lib. V. in princ.* Boleslaus quoque Audax (fortassis autem hoc de Wladislao. Hermanno Boleslai successore intelligendum est) à Dlugosso vocatur Heres, Dux & Monarcha Regni Poloniæ. *In libello de Episcopis Posnaniensibus quem edidit Thomas Treterus in Vita Dionysii Episcopi.* Wladislaum etiam Locticum Hæredis titulo esse usum testatur

Principes Poloniæ olim se vocarunt hæredes.

Cro-

Cromerus *lib. XI. pag. 576. circa fin.* Ad eundem modum Wladislaus Jagello de his Principibus, quorum jam tempora conside-ramus, loquitur: *Promittimus*, inquit *singulos articulos & clausulas in privilegiis, nullo vitio falsitatis depravatas Serenissimorum Principum Dominorum Casimiri & Ludovici ac omnium aliorum Regum, Ducum* EX VERA SUCCESSIONE HÆREDUM *antiquorum Regni Poloniæ, firmiter & inviolabiliter servare*, apud Janum Januszovium *lib. I. Constitut. Regni Polon. Part. I. tit. 5. pag.* 15. Sic igitur satis superque ex hactenus adductis elucet, primos Reges & Principes Poloniæ non tantum in primo, sed etiam in secundo hoc ordine à nobis commemoratos jure successionis Regnum obtinuisse. Circa finem autem hujus secundi ordinis jam Polonia in regnum electivum transiisse videtur, cum Primislaus II. esset Rex electus. Et huc etiam fortasse collineavit Auctor Commentariorum in Kadlubkonis Historiam loco supra citato, quando dixit, *Regnum sibi libere eligere Reges:* Nimirum hoc ille dicere voluit. Duces Poloniæ jure successionis habuisse illud Regnum: sed postquam iterum Polonia Reges habere cœpit, electionem ibidem invaluisse. Confirmatum deinde est jus illud Electionis, cum Casimi-

Casimirus M. sine prole mascula moriturus, Ludovicum Ungariæ Regem certis legibus ad Polonicum etiam Regnum promovisset.

XII. Sed de singulis etiam Ducibus & Regibus Poloniæ memorabiliora quædam, de quibus in sequentibus non dabitur dicendi occasio, hîc breviter & strictim indicabimus. PIASTUS Cossiscônis filius, Repichæ maritus, & civis Crusviciensis, cum extincta stirpe Principum Poloniæ Proceres Regni ad electionem novi Principis confluxissent, excepit eos hilari animo & munifica dextra victum suppeditavit, accrescentibus singulari miraculo carnibus & mulso; quod etiam ipsi jam antea contigerat die solenni, quo filio ipsius more Ethnicorum coma primum detondebatur. Id vero beneficii à Deo in Piastũ est collatum ob duos viros hospitio antea exceptos, quos quidam sanctos fuisse autumant. Cum igitur sub tempus interregni miraculum illud considerarent Proceres, divinitus sibi ostendi Principem rati, Piastum recusantem sibi Principem sumpsere. ZIEMOVITVS fortitudine & rerum gestarum gloria inclaruit. LESCVS autem IV. otio deditus nihil memorandus, nisi quod successorem reliquit MIESCISLAVM, de quo vulgo sequentia feruntur. Natus est cæcus, summo totius

Memorabiliora de Principibus Poloniæ in secunda classe.

Piastus miraculo ad principatum pervenit.

aulæ

Coma septimo ætatis anno tondebatur.

aulæ mœrore. Cum autem anno ætatis septimo coma ipsi esset more apud Ethnicos usitato tondenda subito visum recepit. Consulti harioli responderunt, Poloniam sub ipsius imperio quondam mirificè illustratum iri. Parentes igitur nulla hoc ratione alia fieri posse rati, nisi gladio, imposuerunt ipsi nomen Miecislai, quod à *miecz*, id est gladius, & *slawa*, id est gloria derivatur. Is postea ab aliis, ut fit, blandiore vocabulo *Mieszko* vocatus est. Verùm alia ratione Miecislaus Poloniam illustravit, videlicet clarissima Evangelii luce eodem invectâ. Et hæc de Miecislao habent juniores Polonorum Historici, cum quibus etiam antiquissimus rerum Polonicarum Scriptor Vincentius facit, nisi quod de nomine hujus Principis alia prorsus tradit: Nimirum nullam ille facit nomen Miecislai mentionem, sed Principem hunc perpetuò vocat Mieconem, ut & alios Duces ac Reges ejusdem nominis. Rationem etiam nominis illius hanc esse addit: Quoniam hic filius cœcus in lucem prodiit, dictus est *Mieszko* id est perturbator, sive conturbator, à voce Sclavonica *mieszam*, id est, misceo, conturbo. *Vid.* Kadlubko *lib. II. Epist.* 10. Et hoc etiam nomen notum fuit apud exteros, præsertim Germanos, qui hunc Principem semper appellant Misiconem; quod propius ad nomen

Miecislaus dicitur à Miecz & slavva.

Miecislai nomen non occurrit apud Kadlu[illegible] nem [illegible] dicit[illegible] Mies[illegible]ko dicitur à Mieszam.

nomen Mieszkonis quam Miecislai accedit. Probabilior igitur est sententia Kadlubkonis, ut quæ tot auctorum apud Germanos aliasque gentes auctoritate firmatur. Sub hoc Principe moris erat apud Polonos, ut homines equestris ordinis in templis dum Sacerdos apud altare pronunciat, unde recitaturus sit Evangelium, gladios mediotenus stringerent, quasi profitentes, mortem prius sibi oppetendam, quam à suscepto Evangelio discedendum: choro autem respondente: Gloria tibi Domine, rursus gladios reconderent, ut scribit Cromerus *lib. III. pag.* 436.

Poloni inter Evangelii lectionem gladios stringebant.

BOLESLAVS I. *Chrobri* præter fortitudinem, de qua inferius, raræ modestiæ, comitatis & suavitatis morum fuisse memoratur à Polonis. Sed contra Dithmarus Mersburgensis non semel eum degenerem à Patre & perfidum appellat, & mille artium solertiâ plenum fuisse dicit. *Vid. lib. IV. pag. 89. seqq. & lib VII. pag.* 189. Verùm facile conjecturâ possumus assequi, unde hæc elogia fluxerint, quia videlicet Boleslaus, ut Princeps generosus jugum Germanicum tolerare noluit, sed illo excusso fortissime libertatem Polonicam defendit.

Boleslaus I. Rex.

Sub MIECISLAO II. omnia pessum ire cœperunt, imo ipso fatis defuncto, res Polona fere prorsus collapsa est. Cum enim

Miecislaus II.

Rixa Regina tutrix Casimiri filii adhuc minorennis crudeliter imperium administraret, expulsa est à Polonis simul cum CASIMIRO. Hic in Gallia monasterium ingressus & jam Diaconus factus ægre inde extractus est, concedente id Polonis impense flagitantibus Pontifice Romano, & quidem non nisi sequentibus conditionibus: *ut quotannis Poloni obolum unum in lucernam divi Petri Romæ arsuram penderent: ut capita more monachorum tonderent: & ut festis solemnibus dum sacra peraguntur singuli equites fasciam lineam candidam in modum stolæ, qua in sacris utuntur Sacerdotes & Diaconi è collo suspensam ferrent.* Quod hic ad primam attinet conditionem, contradicentem habemus Dithmarum, qui jam antea censum Pontifici Romano solutum esse à Polonis refert, nisi illud de alio quopiam censu intelligendum esse quispiam asserere velit: de quo tamen apud Polonicos Scriptores nihil prorsus occurrit. Dithmari verba hæc sunt: *Boleslaus* (Chrobri) *Domino Papæ questus est per epistolæ portitorem, ut non liceret sibi propter latentes Regis* (Heinrici II, Imperatoris) *insidias promissum Principi Apostolorum Petro persolvere censum.* lib. VI. *Hist. pag.* 176. *fin.* De secundâ conditione memorabilia sunt, quæ nescio ex quo vetustiori scriptore habet

Casimirus I. Monachus.

Denarius Petri in Polonia.

bet

bet Stanislaus Sarnitius *lib. II. Annal. Polon. pag. 67.* quæ hic Benevolo Lectori dabimus: *Benedictus I.* ait ille. *cum Casimiro I. Monacho relaxasset votum, ut regiam dignitatem liceret ei adire, hanc legem genti Polonæ imposuit ut morem prolixos capillos gerendi tanquam gentilem abjiceret. Sed tamen mos gerendi capillos Sarmaticus non prius fuit abrogatus quam post quandam cladem, Bucoviensem dictam, ubi complures ex Polonis inventi erant capillis ex arboribus suspensi. Et tunc primum nauseæ cœpit esse illa comatio Polonis, quæ olim decori & elegantiæ servire putabatur.* Tertia conditio jam pridem apud Polonos exolevit. BOLESLAUS II. initio bonus & fortis Princeps, adeo ut cognomina *Largi* & *Audacis* adeptus sit, apud Kadlubko. *lib. II. epist. XIX. pag. 166.* Postea verò rebus contra Russos præsertim prospere gestis elatus, in omne ruit libidinum genus. Monitus propterea a Stanislao Szezepanovio Episcopo Cracoviensi, adeo vindictæ cupiditate exarsit, ut non prius desisteret, quam ipsum in altari sacris operantem crudeliter sua manu interficeret. Quare profugus in quodam Carinthiæ monasterio consenuit, donec tandem agnitus hoc post obitum Epitaphium meruit: *Hic jacet Boleslaus Rex Poloniæ occisor S. Stanislai*

Tonsura Polonorum.

Boleslaus II. audax.

Boleslaus interficit Stanislaum Episcopum Cracov.

Boleslaus monasterium ingreditur.

nislai Episcopi Crocoviensis. Vt hæc tradit Commentator Kadlubkonis *lib. III. Epist, XXII. pag.* 184. Alii tamen alia de ipso memoriæ prodiderunt. WLADISLAVS HERMANNVS præcipuè filio Boleslao Krzywousto, à distorto ore ita dicto, memorabilis est. Hunc enim BOLESLAVM III. cognomento Criwoustum quadragies septies prælio decertasse semper victorem referunt Poloni, nisi quod ultimo in prælio à Russis deceptus fugere coactus sit ex prælio Haliciensi, inde etiam præ mœrore, ob acceptam cladem, mortuum esse. Post ipsius obitum discerpta in quatuor partes Polonia bellis civilibus misere concutiebatur lacerabaturque. WLADISLAVS II. à fratribus natu minoribus ob impotentem dominationem Regno expulsos, tandem Imperatoribus Germanicis sese interponentibus, Silesia, ut supra dictum, potitus est. Ab hoc Wladislao Duces Lignicenses & Brigenses in Silesia descendebant, quorum ultimus Georgius Wilhelmus. An. 1674. mundo ultimum dixit vale, sicque cum ipso familia Piastea in Silesia extincta est. Sequentes Polonorum Duces variis artibus variaque fortuna inter se decertabant. In his præ cæteris memorandus est CASIMIRVS II. cognomine *Justus*, raræ moderationis clementiæque

Wladislaus Hermannus.

Boleslaus Criwoustus.

Polonia in multas partes dividitur.

Wladislaus II. Silesia potitur.

Casimirus II. Justus.

Prin-

Princeps, qui post fratres suos WLADISLAVM II. BOLESLAVM IV. Crispum, & MIECISLAVM senem, rerum in Polonia potitus est. Unum autem de ipso idque singulare moderationis specimen refertur. Quidam ex aulæ asseclis Joannes Gonarius ab ipso ad aulæ ludum invitatus victusque extremo etiam jactu cui tota sors producti in seram noctem ludi committebatur, ita efferbuerat, ut vincenti Casimiro colaphum impingeret, Comprehensum, etsi omnium sententiæ capitis reum pronunciarent, Casimirus tandem à culpa plane absolvit, illum impatientia jacturæ abreptum deliquisse, se vero prostitutæ dignitatis suæ justam pœnam luisse causatus.

Moderatio Casimiri singularis.

Hujus Casimiri jussu Historiam suam Polonicæ gentis composuit Vincentius Kadlubko, ut ipse *in Præfatione ad lib. IV.* testatur.

Vincentius Kadlubko scribit Historiam.

MIECISLAUS III. puer adhuc ob senilem prudentiam *Senis* cognomen adeptus est: postea verò consultore Henrico Kitlicio multos offendit, ideo principatu dejectus variis dolis eundem à credula Lesci Albi matre bis recuperavit.

Mieislaus Senex.

Post Miecislai senis obitum, dissentiebant inter se Regni Polonici proceres, quemnam sibi sumere Principem deberent, utrum WLADISLAUM à gracilitate pedum *Lasconogum* dictum, an verò LESCUM ALBUM toties à Mie-

Wladislaus Lasconogus.

Lescus Al-

 cis-

bus mavult Regno carere quam innocentem damnare.

cislao deceptum. Consensus tandem omnium stetit, ut Lescus principatum obtineret, ea tamen lege, ut Goworicium Sendomiriensem Palatinum fidei erga se raræ Consiliarium in exilium mitteret. Sed Lescus magno animo Principatu potius se carere quam insontem amicum tanta injuriâ afficere velle respondit; etiamsi ipsum Govoritius hortaretur, ne propter se senem conditiones adeo fructuosas recusaret. Factus igitur Princeps WLADISLAUS *Lasconogus*, contra quem tamen tandem electus est Lescus Albus. Inde BOLESLAUS IV. *Pudicus* principatu Poloniæ potitus est. Nomen autem Pudici accepit, eo quod Cunigundam uxorem toto conjugii tempore non attigit. Illo clavum Reipubl. gubernante Tartari totâ Polonia ferro & igni vastata usque in Silesiam penetrarunt, ubi ad Ligniciam urbem pugna cum ipsis infeliciter est commissa. Cæsi sunt illo tempore Henricus Pius Wratislaviensium Dux, Boleslaus Moravorum Ducis filius, Poppo (quod tamen de Poppone Magistro Caspar Schüzius *lib.* i. *Chron. Pruss. fol.* 29. *b.* recte negat) Cruciferorum in Prussia Magister. Cæterorum militum tanta vis trucidata est, ut à Tartaris præcisæ cæsorum singulis singulæ aures novem saccos capacissimos imple-

Boleslaus Pudicus.

Tartari usque in Silesiam penettant.

plerent. LESCUS NIGER Princeps Poloniæ à Conrado Masoviæ Duce toto pene regno exutus, fide autem Cracoviensium servatus est. Cracovienses enim, cum ad Conradum omnia defecissent, tantisper in fide Lesci permansere, donec exercitu ex Hungaris contracto Conradum profligaret. Tum Lescus Cracoviensibus pro tanto beneficio gratiam relaturus, regimen urbis solis Germanis, qui fidem præclare servaverant, proprium deinceps attribuit. Lesco Nigro vita functo, regnum tandem ad PRIMISLAVM II. devolutum est, qui sibi ausu proprio Regium sumpsit titulum. Sed eo insidiis Marchionum Brandeburgensium sublato, VLADISLAVS LOCTICVS ob brevem corporis staturam à *Lokiec*, id est ulna, ita dictus regium titulum à Romano Pontifice petiit qua de re Albertus Cranzius *lib. VIII. Wandal: capite* 2. ita scribit: *Poloni sicut & Bohemi Reges habuere per intervalla creatos à Romanis Imperatoribus: sed cum illos tæderet geminæ subjectionis; omissis Regibus Duces creavere. Lakoldus* (sic appellat Wladislaum Locticum) *hac tempestate Dux erat Cracoviæ & qui per omnem Poloniam facile principaretur. Hic à Johanne Pontifice Romano suscepit coronam, quod Ludovicum, quem exsecrabatur Papa, non duceret legitimum Imperatorem*

Lescus Niger.

Cracoviæ Germani rerum potiuntur.

Primislaus resumit titulum Regium.

Wladislaus Locticus.

 pera-

peratorem, evitans etiam, ne per eam occasionem subjectus Romano Imperio censeretur. Ex quibus verbis causam discimus, cur Wladislaus non ab Imperatore, sed à Papa, titulum Regium petierit. Hic ipse Rex pulsus quidem est regno ad aliquod tempus à WENCESLAO Bohemorum Rege, sed illud postea recepit. Wladislai Loctici filius fuit CASIMIRVS MAGNVS cui Polonia omnem debet cultum. Ille enim vel ascitis vel etiam ultro venientibus Germanis agros attribuit, quorum cura & operâ Polonia frequentari & cultior esse pagis & oppidis cœpit. Imò hodieque Germanicæ Gentis vestigia reperiri in ipso Russiæ Palatinatu, auctor est Simon Starovolscius *in Descript. Polon. pag.* 122. Arces igitur & Oppida in Polonia pleraque omnia, munitiones etiam ac templa lateritia & monasteria complura, hujus Regis maximam partem sunt opera; ut jam de Legibus aliisque rebus, de quibus postea dicendi dabitur occasio, nihil dicam. Vid. Cromer. *lib. XII. p.* 606. *seqq.* Neugeb. *lib. III. in fin. pag.* 210. Ad extremum Casimirus M. cum nulla sibi spes prolis superesset, multa Polonis largitus est Privilegia, ut tantum LVDOVICUM Vngariæ Regem ad sceptrum Polonicum promoveret, quod etiam tandem obtinuit. Eam ob causam Polona Nobilitas

Casimirus M. Germanos in Poloniam invitat.

Polonia excolitur à Germanis.

Ludovicus Ung. & Polon. Rex.

tas ab hoc Casimiro M. Rege Privilegia sua Legesque orditur. Quamvis & plebi addictissimus fuisse memoretur, adeò ut Rex Rusticorum sit appellatus. Prætereo jam Judæos, de quibus infra erit agendi locus. Fines Poloniæ, quinam sub hæc tempora fuerint, cognoscimus ex Radevico Sec. XII. Scriptore, qui *lib. 1. cap. 1. de Reb. Friderici* scribit, suo tempore *Poloniam habuisse ab Occidente Oderam, ab Oriente Istulam, à Septentrione Ruthenos* (id est Rugios, ut etiam appellantur in Vita Ottonis Bambergensis, quam edidit Lic. Valerius Jaschius) *& mare Scythicum* (id est Balticum) *à Meridie Sylvas Boëmorum.* Sed post Radevici tempora ulterius etiam versus Orientem trans Vistulam imperii fines sensim Reges Polonici protulere, ut inprimis de Casimiro M. paulo ante diximus. Et hoc etiam amplam postea cum Lithuanis concertandi suppeditavit materiam, ut suo loco dicetur.

Poloniæ fines Sec. XII.

XIII. Tertia classis Regum Poloniæ constat ex Magnis Ducibus Lithvaniæ, qui sese hoc ordine sequuntur:

Regum Poloniæ Tertia classis.

An. 1386. *Wladislaus Jagello* regnavit annos 48
1434. *Wladislaus Jagellonides* 10
1447. *Casimirus IV. Jagellonides* 45
1492. *Joannes Albertus* Casimiri filius

filius 9

1501. *Alexander* Joannis Alberti frater 5

1507. *Sigismundus I.* Alexandri frater 41

1548. *Sigismundus Augustus* Sigismundi I. filius 25

Tempore Jagellonidarum fuit electivum.

In hac serie Regum Poloniæ hoc ante omnia tenendum est, non jure successionis sed electionis Principes ad gubernacula Reipubl. fuisse admotos, secus ac statuit Melchior Goldastus ab Haiminsfeld *lib. IV. de Regno Bohemiæ cap. 10.* Etenim ea de causa Vladislaus Jagello, ne jure hæreditario cum Hedvige filia Ludovici Poloniæ & Vngariæ Regis in Regno Poloniæ successisse videretur, coactus est conceptis verbis jurare, quod Regno Poloniæ præesse vellet non jure hæreditario ad se devoluto, sed per liberã populi Poloni electionem sibi oblato collatoque. Similiter etiam omnes ejus Successores disertis verbis testãtur, se Reges electos nõ natos esse. *Vid.* Janus Januszovius *lib. 1. Constitut. Regn. Polon. Part. 1. tit. 2. pag. 4. sqq.* Theodorus Zawacki *Part. I. Constitut. & jur. Regn. Pol. tit. 3. pag. 19.* Herburtus *in Statuto*, Szerbicius & alii. Sed objiciat nobis quispiam, Jagellonem ejusque Successores titulum Heredis usurpasse, donec Sigismundus Augustus An. 1564. in Comitiis

Jagellonis tamen posteri nomine hæredis usi sunt.

tiis

tiis Varſavienſibus titulum atque jus hæredis in gratiam Polonorum exuerit, teſte Alberto Wijuk Kojalovicio *Part. II. Hiſt. Lithv. lib. VIII. pag. 458. in fin.* Verum reſpondemus, hoc factum ab illis regibus eſſe, ob Lithuaniam & Ruſſiam, quarum Provinciarum erant legitimi hæredes, ut expreſſis verbis *loc. cit.* Kojalovicius. Nos Pruſſiam addere poſſumus, quæ ſe Caſimiro Jagellonidi ſubjecit, ut hæredi *Vid. infra lib. I cap. VII. num. IX.* Item fieri hoc potuit, ut titulum hæredis uſurparent, ex longa conſuetudine ab aliis retro Regibus & Ducibus accepto hoc titulo. Non raro enim accidit, ut Reges ac Principes amiſſa ſæpe re, ſolo tamen nomine & titulo illius rei ſe ſolentur. Exemplum hujus rei habemus in hac ipſa materia, de abdicatione juris hæreditarii in Lithuaniã & Ruſſiam. Etenim Rex Sigismundus Auguſtus etiamſi renunciarit juri ſuo hæreditario in dictas Regiones, titulo tamẽ hæredis uſus eſt usq; ad mortem. In ipſa illa abdicatione, quæ An. 1564. d. 13. Martii facta eſt, reperitur titulus hæredis, ut eſt in Volumine Conſtitut. *pag. 49 & 56.* Similiter non abſtinuit à titulo hæredis Sigismundus Auguſtus *in Conſtitut. an.* 1565. *pag.* 83. *An.* 1566. *p.* 124. *An* 1567. *p.* 128. *An* 1569. *p.* 178. *An.* 1570. *p.* 187. Prætereo jam alia Privilegia poſt conjunctionem Poloniæ & Lithua-

Sigism. Aug. utitur titulo hæredis etiam poſt abdicatum jus hæreditarium.

Lithuaniæ adeoque post abdicationem juris hæreditarii in dictas Provincias, concessa, in quibus Sigismundus Augustus ubique titulo hæredis utitur. Primus qui hoc titulo abstinuit, est Henricus Valosius, cui in Pactis Conventis ea lex fuit præscripta: *Hæredis titulo Reges non utantur*, ut habet Andr. Maximil. Fredro *in Hist Henr. pag.* 65. Quod autem ad exteros Scriptores attinet, quando illi Jagellonidas Regni Poloniæ Hæredes nominant, faciunt hoc aut ob rerum Polonicarum ignorationem: aut vocem hæredis late accipiunt, quatenus quemvis successorem significat, sive ille sit à Populo electus, sive jure hæreditario ad regnum pervenerit. Et huc pertinent ea, quæ habet Æneas Sylvius *in Commentar. de Europæ statu sub Friederico III. Imp. cap.* 19. Sed neque is contra nos quidquam obtinuerit, qui secundo loco objiceret, Reges Poloniæ & in hac Classe sibi successores designasse, quod indubitatum esse Successionis signum supra aliquoties notavimus. Nam hoc factum est aliquando non nisi totius Senatus concessione & indultu. Hoc modo Casimirus Magnus Ludovicum Hungariæ Regem sibi successorem constituit, de quo videatur Cromerus *lib. XII. pag.* 598. Eadem ratione Ludovicus Rex filiam suam natu majorem nomine Mariam cum Sponso Sigismun-

[Margin: Henricus Valesius abstinet titulo hæredis.]

[Margin: Quomodo Reges Poloniæ sibi successores designarint.]

mun-

mundo Caroli Imperatoris filio ſibi ſuccedere voluit, quod tamen poſtea Mariæ illius matre conſentiente mutatum, locoque Sigismundi Vladislaus Jagello Rex evectus eſt. *Vid.* Cromer. *lib. XIII. p.623.* Et hæc etiam cauſa eſt, quod aliquando Senatus Regi filium ſibi ſucceſſorem deſignare volenti ſummis viribus reſtiterit. Exemplum ejus rei præbet nobis Wladislaus Jagello, qui cum Polonis multa promiſiſſet, ut tantùm filium ſuum ſe vivo ſucceſſorem Regni deſignarent: poſtea verò conſilio mutato promiſſa ſe præſtiturum negaret, conſurgens omnis Senatus Diploma ſuum, quo Regi de filio promittebat à Sbigneo Oleſnicio Epiſcopo Cracovienſi, viro magni animi, cujus fidei concreditum erat, receptum, magno cum fremitu ac tumultu Rege inſpectante concerpſit. Sic igitur tunc temporis re infecta diſceſſum eſt. Alia tamen deinde via, ait Cromerus, Rex id, quod cupiebat perfecit, cum Senatores ſingulos privatim prenſaſſet & à ſingulis chirographa exegiſſet, itemque à Civitatibus & pleriſque Conventibus Nobilitatis *lib. XIX. pag.* 680. Similiter quoque Sigismundus I. obtinuit à Senatu, ut filius Sigismundus Auguſtus ſibi ſucceſſor deſignaretur, idque tandem, non ſine magna tamen difficultate obtinuit. Neugebaur. *lib. VII. Hiſt.*

Pol.

Pol. ad an. 1529. *p.* 525. *& seq.* Ex dictis satis superque elucet, quam verè Franciscus Marinius scripserit, non temere in Polonorum Historia reperiri, Regem aliquem à Senatu obtinuisse, ut sibi vivo adhuc successor designaretur, nisi Wladislaum Jagellonem excipias, cui hac in parte indultum est quidpiam præter mores Regni *in lib. de scopo Reipubl. German. cap. VI. pag.* 64. Tandem verò cum lex esset lata, ne unquam Regi liceret surrogare sibi ullo modo Successorem, sæpe illa in Interregnis aliisque Constitutionibus renovata legitur, ut postea videbimus *lib. II. cap. I.*

Reges promittunt se sibi successores non surrogaturos.

XIV. Quò plura nobis de Regibus stirpis Jagellonicæ in sequentibus sunt dicenda, eò pauciora nunc inter memorabiliora recensebimus, JAGELLO Magnus Dux Lithuaniæ Olgerdi filius longè lateque per Lithuaniam & Russiam dominabatur, cum Ludovicus Vngariæ Rex rebus humanis exemptus duas relinqueret filias, Mariam & Hedvigen. Poloni ex pacto, quod cum Ludovico inierant, Mariam prius & postea quibusdam rebus intervenientibus, Hedvigem sibi Reginam elegerunt. Cum deinde Hedvigi maritum quærerent, magnam spem concepit Jagello Regni Polonici adipiscendi, si Hedvigem duxisset uxorem. Legatis igitur in Poloniam missis Regnum illud

Memorabiliora de rebus Jagellonidarum.

Jagello.

illud nuptiasque cum Hedvige ambivit, pollicitus inter alia, Christianam se religionem cum omni sua Lithuaniâ & Samogitia suscepturum, si Rex Poloniæ eligeretur. Non displicuere Polonis hæc promissa, ut qui tandem Jagellonem voti compotem fecerunt. Et quanquam Ludovicus Rex Vngariæ Hedvigem jam Wilhelmo Austriæ Duci destinaverat, jamque pacta quædam inter eos intercesserant de matrimonio, adjecta ducentorum millium florenorum pactione, ni conventis alterutra pars staret: ipse quoque Wilhelmus, ne sibi deesset Cracoviam jam venerat: prælatus ipsi tamen est Jagello, qui religione Ethnica abjecta sacro Baptismatis fonte expiatus, nomen Wladislai accepit. Patruelis Wladislai fuit Alexander Witoldus Magnus Dux Lithuaniæ magni animi Princeps, qui eodem tempore ad Christum conversus nomen Alexandri adeptus est. Hic alta semper spiravit, proinde omnibus viribus nitebatur, ut Rex Lithuaniæ crearetur. Hac spe dejectus Bohemicam coronam sibi oblatam dubio procul accepisset, nisi Wladislaus Jagello Hussitis nimium infensus conatibus Witoldi stitisset. Tantæ fuit Rex ille pietatis, ut ipse quoque cum Witoldo rudem plebeculam, cum necessitas exigebat, in religione Christiana erudiret. Nec minus illud

Jagello in Baptismo nomen VVladislai accipit.

VVladislai pietas.

pro-

probitatis indicium eſt, quod in Pruſſia eum edidiſſe ſcriptores domeſtici memorant. Nimirum cum ante pugnam Grunwaldenſem & Tannebergenſem diutius ſacris matutinis immoraretur, miſit Cruciferorum Magiſter Vlricus de Jungingen ad eum duos Caduceatores, qui ipſum hortarentur Magiſtri ſui nomine, ne tam cunctanter & meticuloſe pugnam iniret. Quo verò citius ſe pugnæ accingeret, duos gladios ſtrictos & cruentos Regi & Witoldo Caduceatores obtulere, ut vel iis contra Cruciferos, uterentur, ſi ſuis armis non fiderent. Hic piiſſimus Rex Caduceatoribus reſpondit, ſatis quidem ſe armorum in exercitu habere, accipere nihilominus in Dei nomine gladios ab hoſte contumeliæ cauſâ miſſos; atq; ita accipere, ut omen victoriæ, quam ſibi armorum traditio portendat. *Vid.* Cromer. Neugebauer. Schuzius & alii. At verò Æneas Sylvius ordini Teutonico magis quàm Polonis favens, rem haut prorſus aliter enarrat, *in Deſcript. Europæ cap. 29.* Videlicet Magiſtrum Regi duos enſes miſiſſe ſcribit, facta poteſtate, ut quem vellet hoſtis eligeret, alterum vero ſibi remitteret: proinde Regem uno retento alterum remiſiſſe. Sed prius ut credamus, ingens Magiſtri iſtius facit animus, qui exercitum Polonicum,

cum, & aliàs contemptim habuit. Ad pietatem Wladislai Jagellonis & illud merito referas, quod Cracoviensem Academiam ex testamento Hedwigis erexit, accitis ex Pragensi Academia Doctoribus. Abstemius quoque fuit Rex ille laudatissimus, ita ut omni vitæ suæ tempore non nisi aquæ potu usus sit. Dum autem virtutes ipsius commemoramus, negare etiam non possumus, fuisse in illo, quæ meritò reprehenderes. Notantur enim in ipso, præter Zelotypiam, qua laborabat, superstitiones quædam Ethnicæ, quas ad extremum usque vitæ terminum retinuit, teste Cromero, Neugebauero & aliis. Auctor Chronici ordinis Teutonici, cujus initium fecisse dicitur Episcopus quidam Paderbornensis, Ordini Teutonico nimium addictus, hunc Wladislaum non rarò tanquam hominem paganum acerbè exagitat: sed immeritò, ut ex dictis manifestum est. Hujus filius, qui ipsum in regno excepit, dictus est itidem WLADISLAUS *Jagellonides*. Hic cum simul Rex Hungariæ esset electus, rupto fœdere cum Turcis antea inito (idque jussu Pontificis, qui propterea Julianum Cardinalem in Hungariam miserat) commissoque ad Varnam prælio, Anno 1444. cum exercitu cæsus est. Quapropter ei nescio quis illud Epitaphium scripsit:

a Casimiro incepta

Jagellonis virtutes & vitia.

Wladislaus Jagellonides cæditur ad Varnam.

Romulidæ Cannas, ego Varnam clade notavi,
Discite mortales non temerare fidem
Me nisi Pontifices jussissent rumpere fœdus
Non ferret Scythicum Pannonis ora jugum.

Casimirus Jagellonides.

Lingua Latina in Polonia rara.

De CASIMIRO III. (qui revera est IV.) Jagellonide hoc loco illud memorabile esse puto, quod aliàs apud Polonicos Historicos non legitur. Cum Carolus Canuti Rex Sueciæ Gedani in Cœnobio Olivensi cum Rege Polonorum Casimiro latinè locutus esset, quia Polonicè nesciebat, nec ipseRex per se vel aulicorum quenquam, nisi per monachum respondere posset, effecit Carolus, ut Casimirus pudore ex imperitia istius linguæ non tam sui quam ministrorum causa victus, latinarum & humaniorum literarum studium, suis, si provehi ad honores vellent; publico edicto mandaret. Ex quo tempore magis quam antea non solùm Nobiles sed etiam plurimi ex vulgo literas latinas didicerunt, immò ea de causa latina lingua hodie frequentior est in Polonia, quam in ullo alio Regno, ut hoc refert Joannes Loccenius *lib. V. Hist. Suec. pag. 158. Editionis Upsaliensis in forma, ut vocant octava.* Sed in recentiori editione, quæ An. 1676. in Germania in forma quarta

Cur Latina lingua in Polonia frequentior quam ullo alio in Regno.

quarta locupletior prodiit, hoc ipſum omiſit Loccenius. *Vid. hujus ultimæ editionis p.* 147. Fortaſſis igitur ea de re poſtea ipſe dubitare cœpit. JOANNES ALBERTUS infeliciter regnum adminiſtravit. Ejus enim tempore Tartari & Turcæ Ruſſiam, Podoliam aliasque Regni Polonici provincias miſerrimè vaſtarunt. ALEXANDRI Regis breve fuit imperium. Conjugi illius Helenæ diadema negatum eſt, quod Græcanicis addicta ſacris, Romanæ Eccleſiæ inſtituta ſequi nolebat. Rex ipſe fuit prodigus, adeò ut ſi diutius vixiſſet, totum facile regnum prodigere potuiſſet. Proinde Polonici Regni ordines, ut his malis obviam irent, in Comitiis tandem effecerunt, ut *Statutum* ab hoc Rege *Alexandrinum* dictum conderetur, quo omnes bonorum à Rege factæ donationes revocabantur irritæque reddebantur. SIGISMUNDUS I. Princeps immortalitate digniſſimus, qui virtutibus ſuis à Paulo Jovio, nobili Hiſtorico, poni meruit inter tres illos heroes (hi fuerunt Carolus V. Imperator, Franciſcus I. Galliæ Rex & noſter Sigismundus I. Poloniæ Rex) qui niſi ſimul imperaſſent, ſinguli digni fuerunt, qui toti orbi imperarent. Præter animi dotes, erat etiam magno corporis robore præditus: ætate enim florente ſoleas ferreas, quales equis

Ioannes Albertus.

Alexander

Alexandrinum Statutum.

Sigismundus I.

Sigismundus Augustus.

Religions Reformatæ incrementa.

Primus in Polonia Calvinianus.

ſuppingi ſolent, frangere funesque cannabinos rumpere ſolitum ferunt. Sigismundum I. in regno excepit SIGISMVNDVS AVGVSTVS filius, ſub quo Lutherana, ut vocant, & Reformata religio in Polonia mirè propagata eſt. Cauſam quidam Hiſtorici hanc eſſe dicunt. Ducebatur Cracoviæ meretrix quædam ad miniſtros Andreæ Czarnkovii, quæ cum in Studioſos ſive Academicos incidiſſet, habita eſt contumelioſiùs. Aulici, ad quos tendebat, re comperta, in Studioſos irruunt & quosdam eorum trucidant. Cum igitur Studioſi injuriam ſibi illatam ulciſci non poſſent, opem Epiſcopi implorant: ſed cum vindicta negligentius exerceretur, illi agmine facto urbem relinquunt, ſacrum illud: *Ite in univerſum mundum*, ingeminantes. Inde ſecuta eſt non tantum ingens Academiæ vaſtitas: ſed etiam Studioſi illi peregrinam religionem edocti, partes Lutheri auxerunt ejusque dogma domum reverſi propagarunt. Salom. Neugebauer. *lib. VIII. Hiſt. Polon. p. 572. ſq.* Primus autem, qui ex Sacro ordine in Polonia, jam tempore Sigismundi I. Reformatam Religionem amplexus eſt, fuit Joannes à Laſco Præpoſitus Gneſnenſis & Lancitienſis & nominatus Epiſcopus Veſprienſis, qui an. 1540. Patriâ relicta, Belgium & Angliam

gliam adiit; cumq; reversus esset, jam complures alios Evangelicæ religioni addictos reperit. Rex ipse Sigismundus Augustus nemini à Romana Ecclesia deficienti fuit molestus. Immò non tantum Confessionem fidei ab Evangelicis exhibitam amanter manibus suis excepit, sed etiam Concionatores eorum interdum audivit, & in aula sua fovit, ex quibus fuere Joannes quidam Cosminis & Laurentius Prasnicius, referente Sarnitio *lib. VIII. Annal. Polon. ad an. 1552. fol. 394.* Parum tunc abfuit, quo minus tota ferè Polonia religionem Evangel. reciperet, etiam Episcopis aliisque Sacerdotibus multis in religione nutantibus. Vid. Neugeb. *lib. VIII. Hist. Polon.* & Paulus Piasecius *Chronico pag. 49.* Non prætereundum hic est periculum, quod adiit Sigismundus Augustus Rex Regiomonti in Prussia Ducali. Cum enim ab Alberto Marchione & Duce Prussiæ demisse invitatus, Regiomontum intraret, & ingenti tormentorum reboatu salutaretur, ignorantiâ tormentarii Magistri pilâ ignitâ è tubo mortarii emissa ipsũ Regem prope tetigisset, nisi Deo sic providente, eqvus Regius loco opportunè cessisset; Armigero tamẽ ejus Wisniowiecio, qui eum pone sequebatur, caput pila volans abstulit, ut Regem cerebro resper-geret. Prædixerat hoc periculum Regi Fo-

Sigismundus Augustus favit Evangelicis.

Episcopi Evangelicis favent.

Sigismundi Augusti periculum Regiomonti.

xius Astrologus eo ipso die subeundum. *Vid.* Neugeb. *lib. VIII. Hist. Polon. pag.* 585. *seq.* Ad extremum fortasse Benevolo Lectori non ingratũ facturi sumus, si hoc loco Rempubl. *Babinensem* temporibus Sigismundi Augusti Regis in Polonia ortam describemus. Placet autem hoc negotium verbis Stanislai Sarnitii expedire: *Per idem tempus,* inquit Sarnitius, *res faceta & plena jucunditatis à quibusdam Nobilibus in terra Lublinensi excogitata fuit. Instituerant isti societatem quandam, quam REMPVBL. BABINENSEM vocabant; eò quod loci cujusdam, Babin dicti, Dominus & possessoris fuit, quo auctore potissimùm illa Respubl. stabilita florebat. Significat autem vox Baba patriâ lingua anum, & Babine id, quod ad anũ pertinet. Ita locus ille vetustate neglectus ac pene delectus prætereuntibus risus materiã, non tam sua exilitate, quam appellatione sæpe largè suppeditabat. Homines igitur lepido & amœno ingenio præditi, ex occasione arrepta à loco & loci Possessore Rempublicã Babinensem, id est, sedem principalẽ omnium qui miscentur sermonũ facetorum societatẽ appellarunt. Ut autem hæc societas magis conspicua redderetur, imitati ii, ex quibus ipsa constabat, ipsius Reipubl. Polonæ constituẽdæ rationẽ, Regem & Senatũ sibi deligunt, Archiepiscopos, Episcopos, Palatinos,* Castel-

Babinensis Respubl. ludicra.

Castellanos, Præfectos oppidorum & militiæ, Canellarios & alia id generis munera gerentes ac magistratus sibi designant, & creant. Deferendi autem has dignitates & munia imponendi hunc morẽ tenebant. Quemcunque in conviviis & conventibus celebrioribus observassent in aliquo genere dictorum aut factorum, præter modum ac decorum excellere, cum maxime idoneum ad obeunda munera ei rei consentanea censebant. Verbi gratia: Multus erat quispiã in sermone de sublimibus rebus & ejus conditioni minime convenientibus, hunc aut Archiepiscopum aut aliquem magnum Satrapam faciebant. Si quis vel sermone lapsus vel aliã ob causam paradoxon aliquid seu perdifficile creditu in medium attulisset hunc aut Rhetorẽ aut Cancellariũ Reipubl. suæ constituebant. Si quis Thrasonice gloriabatur, quod fortiter aut audacter gesſiſſet in aliquo conflictu, aut de rebus bellicis supra modũ non suo tempore nec suo loco garriebat; hunc Præfectum copiarum aut equitem auratum creabant, literasque super eâ re consignabant, cerâ & sigillo obsignatas, quas non condemnendis viris, sibi tamen similibus deferendas tradebant, qui assurgentes eas accipiebant, & quadã cum reverentia ad eum, ad quem scriptæ erant, deferebant. Is autem cogebatur officiũ illud suscipere, vel si illud dedignabatur, ab omnibus risu excipiebatur;

tur; & quo morosius se gerebat quis renuendo ac recusando ejusmodi honores, tanto magis ab illis irridebatur & festivè aulicis dicteriis ex composito tam diu exagitabatur traducebaturq; donec edomitus collum submitteret. Quare ad mores corrigendos, ad sermones cautè miscendos, ad civilitatem modestiamq; in junioribus formandam jocus & urbanitas illa plurimum pertinebat. Et erant ita nasuti censores vitæ ac morũ illi optimi Duces hujus societatis, ut nullus Physicus affectus humanos & potentias animæ ita exactè definierit, nullus Ethices Professor de vitiis & moribus ita explicaverit, nullus Physiognomus ex vultu, gestu, incessu & intuitu ita hominũ naturã cognoverit, ut illi (sic enim eos hoc loco vocare libet) divini Patres. Et cum aliquis eis novitiis per jocum in societatem offerebatur, tunc veluti deliberaturi tardius eum recipiebant. Proloquatur, inquiebant, detque primum specimen aliquod suæ indolis, tum videbimus, ad quod officium erit maxime idoneus. Nam & ad inferiora quædã ea res descendebat. Si quis enim de canibus, de feris de falconibus nõ tempore suo aut loco paulo fusius verba faciebat, hunc statim aucupẽ & venatorem Babinensem faciebant. Si quis autem de religione supra modum ad mensam differebat, mox eum concionatorem Babinensem pronunciabant. Si quis ex sententia

Ro-

Romanæ Eccleſiæ aut cujuspiam alterius ſectæ ſupra modum zelo flagrabat, aut etiam acerbius ea de cauſa in alios invehebatur, mox eum Inquiſitorem hæreticæ pravitatis Babinenſem declarabant. Si quis de equis & eorum proprietatibus verboſius diſſerebat, ſi de œconomicis rebus admixto præſertim mendaciolo aliquo, ut ſit plerumq; inter comeſſandum, curioſiùs loquebatur, mox eum vel magiſtrum equitum vel regium œconomum Babinenſem ad exemplum magni Procuratoris Cracovienſis, creabant; aſſurgentesq; interdum in ipſa menſa honores illos eis deferebant. Usque adeò autem iſta ludicra Respubl. invaluerat, ut rarus eſſet in ipſo Regni Senatu, in clero, inter aulicos, inter alios ordines Regni, cui non aliquid tale aſpergeretur, &c. Res iſta denique ad Sigismundum Auguſtum Regem perlata eſt; de qua non ſine magna delectatione ſæpius multa audivit. Et cum injecta eſſet mentio aliquorum procerum, qui inſigniti erant ejusmodi honoribus, interrogavit, an etiam Regem in ea Republ. haberent: Cui reſpondiſſe fertur ipſe Capitaneus Babinenſis, qui præ aliis ſupra modum vultu, aſpectu ipſo, & ſermone facetus erat: Abſit, inquit, à nobis cogitatio iſta, ut te vivente, Sereniſſime Rex, & ſuperſtite de alio Rege eligendo cogitemus aliumve creemus: tu & hic & apud nos Rex eſto. Riſit placide humaniſſimus & be-

nignissimus Rex nec ullum signum indignationis dedit ; immò verbis quæ addidit risum omnium auxit. Cæterum cum aliquando quidam paulo gravius de Regno Alexandri Magni, deque Persarum, Babyloniorum & Romanorum Monarchia in consessu horum hominum dissereret, tum quidam ex eis sermonem excepit: Quid, inquit, antiquitatem jactas & amplitudinem illarum monarchiarũ? nostra Babinensis antiquior & Græca & Persica & denique omnibus est. Quid David de ea dixit: Omnis homo mendax: & hoc est ejus fundamentum atque essentia. Ergo in ea Darius, Alexander Magnus & totus mundus includitur. Cunctis sese invicem intuentibus, hic sermo ab omnibus cum applausu exceptus est. Jactabant autem se habere privilegia à Regibus & Imperatore atq; etiam summo Pontifice, quibus eorum Respubl. confirmaretur. Jam si quis acerbè aliquod verbum in alium torsisset, & mendaciũ cum damno alterius & læsione dixisset, hunc nequaquã idoneum ad capessendos honores in sua Republ. judicabant. At qui urbane absque damno cujusquã aliquid comminissebatur, hunc non modo laudabant, sed etiam officio aliquo cohonestabant. Locum porrò commitiorum suorum jocoso vocabulo GELDAM, à Gedanensibus mutuata voce, qui popinam suã GELDAM vocant. Sed apud nos inconditum garritum

mul-

multitudinis congerronum ea vox significat. Et erant homines illi, qui Duces erant illius societatis prudentes & magnæ existimationis apud quosq; bonos & apud ipsum Regem, &c. Hæc Sarnitius *lib. VIII. Annal. Polon. p. 395.* Antequam ad classem quartã Regum transeamus, subjiciemus verba Alberti Cranzii, quæ sub finem XV. Seculi de mãgna Jagellonicæ domûs potentia scripsit. Tantam ènim eam facit, ut nullius Christiani Principis potentiam ei parem æstimet: *Magna*, inquit ille, *hodie domus Poloniæ, originem ducens ex Lithuanis. Incomparabilis est hodie sua magnitudine cunctis Principum per orbem Christianum familiis. Quam enim gentem dabis tam late imperitantem? Teneat Hispaniarum Rex hodie propitio Deo omnem Hispaniam quinq; Regnis distributam: adjecerit Bæticæ Regnum, quod Granadæ vocant. Pace ejus dixerim, Poloniæ domui par esse non potest. Tria enim latissima regna hodie complectitur. Tenet Wladislaus senior inter fratres regna Ungariã cum Bohemia. Tenet Joannes Albertus ipsam Poloniam: Alexander frater magnum Lithuaniæ Principatum, fratre Rege Poloniæ nulla parte minor. &c.* lib. VI. Wandal. cap. 8. Iagellonicæ domus potentia.

XV. Quarta & ultima classis Regum Poloniæ ex diversis familiis constat. Sequuntur verò sese Reges hoc ordine: Regnum quarta classis.

An. Chr. 1574. *Henricus Valesius Dux Andegavens.* - - 5. *menses.*
1576. *Stephanus Battori, Palatinus Transylv.* 10. *ann.*
1587. *Sigismundus III. Princeps Sveciæ,* 44.
1632. *Wladislaus IV. Sigismundi III. filius,* 17.
1648. *Joannes Casimirus, Wadislai IV. frater,* 21.
1669. *Michael Coributh, Dux in Wisniowiec,* 4. *ann.* & 4. *mens.*
1674. *Joannes III.*

Hæc Regum classis crebris distinguitur Interregnis ob diversas familias, ex quibus Reges illi fuerunt electi. Sublato enim è vivis Sigismundo Augusto, ultimo stirpis Jagellonicæ in Polonia principe, electus est HENRICUS *Valesius*, Dux Andegavensis, Caroli IX. Regis Galliæ frater, qui non nisi quinque circiter menses à Coronatione sua Poloniæ præfuit. Audita enim Caroli IX. Regis Galliæ fratris sui morte, præsentiâ suâ Galliæ motus componendos esse ratus de dimissione verò è Polonia dubius, clam noctu parvo cum comitatu Cracoviâ discessit, & in Galliam suam magnis itineribus contendit, frustra ipsum revocantibus Polonis. Cum Henricus Galliæ Regnum turbis variis implicatum occupasset,

Henricus Rex.

ſet, Poloni verò præſenti Rege opus habe-
rent,Interregnum publicarunt.Hic ſciſſa in
duas partes Polona Nobilitas duos elegit
Reges, Altera pars Maximiliano Impera-
tori ſceptrum Polonicum obtulit, cui et-
iam favebat ipſe Interrex Jacobus Vchans-
kiArchiepiſcopusGneſnenſis & Primas Re-
gni. Altera elegit STEPHANVM *Battor*
de Somlio (Fuerunt enim alii Battorei de
Battor) Palatinum Tranſylvaniæ, cui fa-
vebat Samuel Zborobski tum temporis a-
pud illum exul. Cunctante hic Imperato-
re Stephanus Poloniam ingreſſus, haud
difficulter in ſuas partes traxit omnem.
Dantiſcanam etiam urbem reſiſtere auſam
obſidione cinxit & ad pacem petendam
compulit. Fuit hic Rex in pœnis irrogan-
dis ſeverior, quam Leges Polonicæ de
homicidiis latæ patiebantur, Religio-
nem vi adhibita propagare noluit, Deum
ſibi tria illa reſervaſſe dictitans: *Ex ni-
hilo aliquid facere; futura præſcire &
conſcientiis dominari.* Huic Regi qui-
dam tribuunt, quod in Polonia lin
gua Latina à pluribus diſcatur, quam ullo
alio in Regno. Referunt enim nonnulli,
Stephanum cum in Poloniam veniſſet lin-
guæ Polonicæ non fuiſſe gnarum; ideoque
non tantum cum Polonis latinè locutum,
ſed etiam illos ad hanc linguam excolen-
dam

Duo Reges eliguntur.

Stephanus Bathori,

Dantiſcanũ bellum.

Stephani virtutes.

Linguæ Latinæ uſus cur in Polonia frequentior.

dam cohortatum esse, ita ut sæpe ad Procerum filios juniores diceret: *Disce Latine, ego ex te aliquando faciam Mosci Pan.* His juventuti stimulus additus fuisse dicitur ad linguam eam diligentius excolendam. Addunt his alii Scholarum Jesuiticarũ per hunc Regem institutionem, quibus hoc ipsum deberi contendunt. Verũ utut non negamus, his mediis promota fuisse liberalium artiũ studia; attamẽ jam antea, fortasse quia cum aliis gentibus Europæis nulla alia linguâ quam Latina uti poterant, aut etiam ex ratione à Loccenio assignata & supra à nobis adducta, lingua Latina inter Polonos fuit vulgatissima. Jam enim tempore Sigismundi I. Regis Poloniæ cum Joannes Dantiscus Episcopus Varmiensis legatione nomine Regis sui functurus Viennam ingressus esset, summopere mirabatur Cæsar, etiam aurigas Legati Linguæ latinæ peritos fuisse, ut habet Christoph. Warsevicius *in Legato.* Similiter cum post excessum Sigismundi Augusti Legati ad Henricum Valesium Regem Poloniæ recens electum essent missi, in quorum comitatu trecenti circiter Nobiles erant, maximæ hoc laudi fuit gentis Polonicæ, quod ex eo comitatu *nullus non latini sermonis peritus fuerit; plures Italicè & Germanicè loquerentur; quidam etiam*

Aurigæ Latinæ linguæ gnari.

Legatio Gallica Polonis honorifica.

iam

iam tam concinne Gallicas voces proferrent ut ad Sequanam potiùs aut Ligerim, quam ad Viſtulam aut Boriſthenem nati viderentur; pudore interim aulicis literarum non tantum rudibus, ſed infeſtis etiam hoſtibus incuſſo, qui interrogati ab hoſpitibus ſuis erubeſcere & nutu tantum reſpondere cogebantur, ut ait Jacobus Auguſtus Thuanus *lib.* 56. *Hiſtor. circa fin.* Non memoro jam tot Doctos ſcriptisque claros in Polonia viros, ut Joannem Dantiſcum, Tidemannum Giſium, Stanislaum Hoſium, Martinum Cromerum, & alios, qui ante tempora Stephani Regis inſignem conſecuti ſunt eruditionem, adeò ut dictæ cauſæ, ſaltem ſoli, literarum Latinarum cultus adſcribi nequeat. Poſt fata Stephani Batthorei iterum duæ in Interregno extitere factiones. Ab una electus eſt Maximilianus Archidux Auſtriæ, ab altera SIGISMUNDUS Princeps Sveciæ ex ſtirpe materna à Jagellonidis genus ducens. Nam Catharina Sigismundi Auguſti Regis Poloniæ ſoror nupſerat Joanni III. Principi Finlandiæ (qui poſtea Rex Sveciæ factus eſt) ex quo conjugio natus eſt Sigismundus III. & quidem in carcere Gripsholmienſi, in quem Ericus Rex Sveciæ Joannem cum conjuge Catharina detruſerat. *Vid.* Joan. Loccenius *in Hiſt. Svecan. lib. VII. pag.* 357. 358. & 369. Cum igitur

Docti viri in Polonia ſuperiori ſeculo.

Duo Reges eliguntur.

Sigismundus III. Rex.

Sigismundus in Religione Pontificia educadus.

tur Catharina hæc religioni Pontificiæ esset addicta, filium etiam hunc suum Sigismundum in eadem educabat, permittente id Joanne III. Rege, qui etiam ipse ad Pontificiam religionem inclinabat. Idcirco cum Sigismundi Principis Præceptor Arnoldus Grothusius eum à Pontificiis sacris abducere conaretur, Rex Joannes excandescens, stricto in Præceptorem gladio, hæc addidit: *Educabis filium meum in spem utriusque regni* (nempe Svedici & Polonici) Vid. Joan. Loccen. *lib. VII. Hist. Svec. pag.* 441. Cum Sigismundus III. Rex Poloniæ esset electus jamque in Polonia degeret, potitus est tandem etiam Sveciæ Regno. Sed cum Jesuitas eo vellet introducere aliæque causæ intervenirent, regno illo tandem exutus est à Carolo IX. Duce Sudermanniæ, cum quo postea varia bella gessit per Joannem Zamoiscum Magnum Regni Poloniæ Cancellarium & Exercituum Ducem supremum: item per Christophorum Radzivilium Palatinum Vilnensem; Carolum Chodkievicium & alios. Habuit prius in matrimonio Annam Caroli Archiducis Austriæ filiam, quâ defuncta alteram ejusdem Caroli Archiducis filiam nomine Constantiam sibi matrimonio junxit: ex priore natus est Wladislaus, ex posteriore Joannes Casimirus, uterque Rex Poloniæ. *Vid.*

Bella Svedica.

Sta-

Stanisl. Lubienski *lib. I. & II. de motu civili in Polonia.* Verum & illud obſervatione dignum eſt, quod Rex Sigiſmundus III. ex Jeſuitarum ſententia omnia egerit, adeò ut aulicorum ſpes & fortunæ non niſi ab eorum favore penderent. Immò publica quoque negotia eorum nutu adminiſtrata eſſe, hancque unicam errorum in Moſchicis, Svedicis Livonicisque Regis rationibus fuiſſe, ſcribit Paulus Piaſtecius *in Chronico ad an.* 1616. *pag.* 358. Neque contemnendum eſt, quod monet nonnemo, Sigismundum III. Regem Poloniæ numero quadrageſimum quartum (addit autem Henricum Probum, qui in noſtro Catalogo Regum non comparet) quadraginta quatuor etiam annos imperaſſe. Sigismundum III. in regimine excepit filius primogenitus WLADISLAVS, devictis Turcis, Magno Ducatu Moſcoviæ (cujus etiam Tzar electus erat) ſibi ſubjugato, & per hæc felici in Poloniam ſtatu intro ducto, Princeps ad omnem poſteritatem memorandus. Cum igitur tot bella compoſuiſſet, contentiones quoque in Religione exortas in Colloquio Thorunenſi An. 1645. inſtituto componere annixus eſt: Sed hic felicisſimum alias Regem Fortuna deſtituit, quandoquidem colloquium illud ſine fructu habitum & tandem diſſolutum eſt,

Sigismundus Ieſuitis deditus.

Sigismundus 44. annos Regno præfuit.

Wladislaus Rex.

Colloquium Thorunenſe.

Ad hunc usque Regem Wladislaum IV. Postæ publicæ, ut vocantur, in Polonia difficulter expediebantur, Regiis Civitatibus vehicula ægre suppeditantibus. Igitur An. 1647. constitutum est, ut inposterum more Germanorum aliarumque gentium Posta ordinarentur, quod etiam factum. *Vid. Constit. An.* 1647. *pag.* 9. *tit. Ordinacya Poszty.* Eo rege Merecii in Lithuania mortuo, & ipsa Regni Poloniæ felicitas mortua fuisse videbatut. JOANNES enim CASIMIRVS, qui jam vitam monasticam in Religione Societatis Jesu ante hac elegerat & biennio probationis finito, antequam perseverantiam in eo statu professus esset, ab Innocentio X. Papa in numerum Cardinalium cooptatus erat, teste Piasecio *ad an.* 1648. *fol.* 599. (503) Wladislao à Polonis suffectus, ductâq; fratris sui Vladislai uxore Maria Louysa Duce Nivernensi ex familia Gonzagarum oriunda, infinitis propemodum bellis implicitus erat; cum in Poloniam Cosaci, Mosci, Tartari, Sveci, Transylvani, aliique omnibus viribus incumberent. Tandem tot bellis vix eluctatus Joannes Casimirus, abdicato imperio in Galliam concessit, ubi etiam animam exhalavit. Tempore Joannis Casimiri Regis accidit res mira, quæ fortassis apud posteritatem vix fidem inveniet, ut olim conti-

Ioannes Casimirus Rex fuit jam Cardinalis.

Bella multa Casimiri.

contigit Historiis de Romulo & Remo, alisq; ferarum alumnis, Nimirum an. 1661. reperti sunt in sylvis Grodnensibus à turma militum in lustris cum aliis pluribus ursis duo pueri. Horum alter, cum milites in feras impetum fecissent, cum aliis ursis loca paludinosa petiit, sicque manus insequentium evasit: alter verò, dum alia via periculum evadere laborat, militi in prædam cessit. Hic octavum circiter aut nonum annum jam attigerat, ut ex statura ejus colligi poterat: mores plane ursini erant, quoniam non tantum carnibus crudis, melli, pomis, aliisq; ursorum deliciis avidè inhiabat, sed etiam more talium ferarum quadrupes incedebat. Adductus Warsaviam Regiq; oblatus, primo sacris Christianorum initiatus est, nomenque Josephi in Baptismo accepit. Mox erecta facie pedibus incedere, non sine difficultate, edoctus est. Linguam vero Polonicam addiscere non potuit, sed murmure ursino animi sui sensa exprimere solitus est. Donavit illum postea Rex Joannes Casimirus Succamerario Posnaniensi Petro Adamo Opalinio, in cujus aula ad culinæ ministeria adhibebatur, ut ligna portaret, aliaq; viliora munia obiret. Feritatem tamen suam non plane exuit, sed aliquando sylvas petiit, securus ab ursis, qui statim ipsum, ut alumnum suum agno-

 scebant.

ſcebant. *Vid.* Johannes Redwiz *in Carmine ad Petrum Adamum Opalinski Succamerariū Poſnanienſem hac de re Anno*1674. *ſcriptum.* Cum regno ſe abdicaſſet, Johannes Caſimirus electus eſt, urgentibus quibusdam Palatinatibus, *Piaſtus*, id eſt, Rex incola, MICHAEL KORIBVTHVS, Dux in Wisniowiec, ex antiquiſſima Olgerdi Magni Ducis Lithuaniæ & Patris Wladislai Jagellonis familiâ oriundus. Koributhus enim, â quo Wisniowiecy Duces deſcendunt, fuit Wladislai Jagellonis frater. *Vid.* Albert. Wijuk Kojalowicz. *Part.* 1. *Hiſt. Lithu. lib. VIII. pag.* 354. Verum & huic Regi parum favit fortuna. Motibus enim civilibus concuſſa Republicâ, Camæneciâ item Podoliæ (validiſſimo totius Poloniæ propugnaculo) à Turcis expugnata, è vita An. 1673. cum quatuor annos menſesq; quatuor imperaſſet exceſſit. Sub hoc Rege Michaele natus eſt An. 1670. Vilnæ in Lithuania infanti dens, quem omnes civitatis Medici, chirurgi & aurifabri, præſente loci illius Epiſcopo etiam limâ adhibitâ probarunt, vereque aureum eſſe judicarunt. Sed cum poſtea An. 1673. puerulus ille febricula corriperetur, mutatus eſt aureus ille dens in oſſeum, referente Alberto Tylkowski *in Diſquiſitione Phyſica oſtenti duorum puerorum, quorum unu*

Michael Rex.

Turci Cameneciam occupant.

unus cum dente aureo, alter cum capite giganteo Vilnæ ſpectabatur. Geſtum deinde eſt bellum adverſus Turcas ſub auſpiciis Illuſtriſſimi Domini Joannis Sobieſcy, ſupremi tunc exercituum in Regno Poloniæ Ducis; qui etiam obtenta memorabili illa Chocimenſi victoria aliisque rebus pro Patria fortiſſime geſtis meritus eſt, ut communibus omnium ſtudiis ad Regale faſtigium eveheretur. Et hic eſt ille JOANNES III. quem non tantum ſubditi ob ingentes verèque Regias virtutes colunt, ſed univerſus etiam propemodum orbis ob concuſſam fractamque in Auſtria ad urbem Viennenſem potentiam Turcicam & ingentia in rem Chriſtianam merita veneratur adoratque. Ut verò diu vivat, victorias continuet, connectat laureas, fines Imperii proferat nomenq; per hæc ſuum reddat immortale, omnes ex animo percamur. Ioannes III. Rex.

XVI. Antequam hoc caput concludamus, lubet jam omnia illa Interregna in quatuor Regum claſſibus à nobis commemoratis occurrentia in unum colligere. Quamquam autem in Regnis Electivis poſt ſingulos Reges Interregnum ſequitur, niſi Pater ſibi adhuc vivo filium indultu procerum in Regno ſubſtituat, non omnia tamen hic nobis erunt commemoranda. Duplicia enim nos hic facimus Interregna, Interregna Polonica. Interregna

ſunt duplicia.

gna, videlicet alia Majora, alia minora. Minora vocamus ea, quandò patre mortuo ex filiis, aut his deficientibus ex fratribus unus in ejus locum eligitur: tunc enim, quoniam certus ferme eſt Regni ſucceſſor, ad quem omnium ſuffragia collineant, minore tumultu res agi ſolet, ideoque ea nomine minorum Interregnorum appellare placuit. Majora interregna ſunt, quando ſtirpe Regia prorſus extincta, in aliam ſtirpem regnũ transferendum eſt, aut etiã ſi aliis intervenientib9 filio ſuccedente, majora etiã pericula Reipubl. imminent. Ejusmodi Interregna majora numerant Hiſtorici duodecim circiter. *Primum* eſt à Lechi obitu & incidit in an. Chriſti 700. *Secundum* fuit circa an. 750 poſtquam Wenda Regina Graci filia ſeipſam in Viſtulam præcipitem dederat. *Tertium* poſt Præmisli ſive Leſci I. mortem, ubi curſu equorum inſtituto Leſcus II. Rex electus eſt. *Quartum* poſt Popielum II. à muribus corroſum, in cujus locum ſuffectus eſt Piaſtus. *Quintum* eſt à Miecislai Regis Polonorum II. morte, ubi Caſimirus è monaſterio extractus gubernaculis Reipubl. admotus eſt. *Sextum* poſtquam Caſimirus Magnus mortuus erat, ubi Ludovicus Ungariæ Rex ei ſuffectus eſt. *Septimum* poſt Ludovici Ungari fata, ubi ad Wladislaum Jagellonem magnum

Lithua-

Lithuaniæ Ducem Regnum fuit delatum. *Octavum* cum Sigismundo Augusto è vivis sublato, Regnum Henrico Valesiò cessit. *Nonum* post excessum ejus in Galliam, ubi Stephano Transylvaniæ Palatino sceptrum Regni Polonici fuit traditum. *Decimum* post ejusdem Stephani mortem, ubi Sigismundus III. fuit ex Svecia accitus. *Undecimum* est post abdicationem Joannis Casimiri, ubi Michael Koributh Dux Wisniovviecius electus est. Et tandem duodecimum Interregnum est post fata Michaelis Koributhi Regis, in quo fasces Imperii Polonici Serenissimo Joanni III. qui hodie feliciter Regno præest traditi sunt. Hæc Interregna vulgò ab Historicis enumerari solita, si quis ita vocari dicat Historicè non Politice, nos non habebit sibi adversos. Interregnum enim Politicè sumptum est propriè in Regno electivo tempus illud, quo post mortem unius Regis, quicunque ille tandem fuerit, alter ab electoribus quæritur, & Reipubl. gubernandæ admovetur. Hic autem Interregna vocantur illa tempora, quando stirpe Regia penitus extincta, ex alia familia Rex quæritur, sive Regnum illud sit electivum, sive successivum; sive post mortem ultimi Regis alius quæratur, sive ei vivo adhuc substituatur.

CAP. III.

De SILESIA & Comitatu Scepusiensi in Hungaria.

I.

OMissis jam Rugianis, Mekleburgico & Luneburgico Ducatibus, Wagria & Misnia, ut & Regno Bohemiæ & Moraviâ (quas, licet Slavorum fuerint Provinciæ, primis illis Ducatus Polonici temporibus Polonis non paruisse jam supra probavimus, & licet postea quædam earum, præsertim Boleslao Chrobri imperante, Regno Poloniæ fuerint adjunctæ, non diu tamen imperium Polonorum agnoverant) progredimur jam ad SILESIAM, quam Vincentius Kadlubko semper appellat SILEUCIAM. Populos autem ipsos alii SILESIOS & SLESIOS, alii, præsertim veteres, SLIVSIOS, alii SUSOS vocant. Sed & derivatio hujus nominis, Silesia, varia est. Alii enim hoc nomen deducunt à *Slesa* vel *Elsa* flumine, alii à voce Schleuse / alii aliunde, de quibus vid. Melch Goldastus *lib. I. de Regn. Bohem. cap. 14.* Joachimus Curæus *in Annalibus Siles.* putat antiqua nomina LYGIORUM & ELYSIORUM in usum esse revocata, quod etiam est probabilius. Hanc autem

Silesiæ appellationes.

Unde Silesia dicatur.

Silesia ad

autem Provinciam, quam hodie Silesiam vocamus, aut saltem magnam ejus partem usque ad Oderæ ripam Orientalem tempore Lechi successorumque ejus ad Poloniam pertinuisse, fidem illud facit, quod neque Adamus Bremensis, neque Helmoldus Silesius ponant inter Slavos Germaniam hodiernam incolentes. Immò expreßè etiam Adamus Bremensis *lib. II. cap. 10* (63.) Polonos statim trans Oderam collocat. Helmoldus etiam *lib. I. Chron. Slav. cap. 2.* terminum Slavorum suorum, id est eorum, qui in hodierna Germania habitabant, ab Oriente ponit Oderam. Ex quibus illud firmiter concludi potest, saltem illa, quæ nobis cis Oderam sunt & Poloniæ hodiernæ terminum orientalem contingunt Polonis fuisse subjecta omnia. Nec diffitentur hæc Silesiaci Scriptores. Sic enim Nicolaus Henelius in Silesiographia sua cap. 7. *Fuit*, inquit, *Silesia Poloniæ Regni à Lecho conditi Provincia annos pene 860. Ante annos vero &c.* Hoc etiam ex Joachimo Cureo aliisque ejus gentis Scriptoribus satis fit manifestum. Non minus autem & hoc certum est, Silesiam sæpiùs à Germanicis Imperatoribus jam olim fuisse infestatam & forsan etiam aliquoties vectigalem factam. Quod Carolus Magnus & Silesios domuerit, tradit Cureus *in Annal. Siles. pag. 28.*

Poloniam & olim pertinuit.

Silesia ab Imperatoribus Germanicis subigitur.

Poterit etiam hæc Curei ſententia probari ex Eginhardi loco ſupra allegato (ſupra cap. II. num. IX.) ubi dixerat, Carolum M. gentes inter Rhenum & Viſtulam perdomuiſſe: ubi ſine dubio eos tantum populos intelligit, qui ſunt inter Rhenum & ea loca, in quibus Viſtula oritur.

Ludovicus Pius facit Sileſiam tributariam.

Poſt Caroli M. tempora clariora adhuc habemus de ſubactis Sileſiis Hiſtoricorum teſtimonia. Nam de Ludovico Pio Imperatore Caroli M. filio ſic loquitur Adamus Bremenſis: *Ipſe Boemanos, Sorabos, Suſos, & cæteros Sclavorum populos ita perdomuit, ut tributarios efficeret.* Hæc Adamus *lib. I. Hiſt. Eccl. cap. 34. pag. 29.* Hoc An. 830. contigiſſe notat Cureus. Ex quibus ſatis evidenter patet, Carolum M. tentaſſe immò domuiſſe Sileſiam, quæ tamen poſtea ſtatim ſe in libertatē aſſeruit. Idcirco Carolo M. ſatis fuit (ſi Blondo & Bonfinio ſupra allegatis credimus) Albi præſidia impoſuiſſe. Ludovicus autem Pius Sileſios, ſaltem Occidentales & Transoderanos denuo Germanico Imperio ſubjecit, teſte Adamo Bremenſi, ut jam audivimus. Verum neque tunc Sileſii Imperio Germanorum fidem ſervarunt.

Sileſii ab Imperio deficiunt.

Poſt mortem enim Ludovici Regis, ait Helmoldus. *Bohemi, Sorabi, SVSI & Sclavi, quos ipſe tributis ſubjecerat, tunc ſervitutis jugum excuſſerunt.* lib. I. Chron.

Sclav.

Slav. *cap, 7. num. 3. pag. 23.* Postea quoque nempe an. 869. Sorabi & Sliusi sub Ludovico II. junctis sibi Bohemis & cæteris circumcirca vicinis antiquos terminos Thuringorum transgredientes, plurima loca devastarunt, ut notant Annales Fuldenses *ad dict. annum.* Verùm An. 874. Luitpertus Archiepiscopus & Ratolphus Rhaculphi successor eos iterum sub jugum miserunt. Sic enim iterum dicti Fuldensium Annales ad an. 874. *Sorabi & Sliusi eorumq; vicini Thaculpho defuncto defecerunt, quorum audaciam Luitpertus Archiepiscopus & Ratolphus Thaculphi successor ultra Salam fluviũ profecti prædis & incendiis sine bello compresserunt & eos sub pristinum servitium redegerunt.* Et alibi: *Sclavi qui vocantur Linonens & Sliusi eorumq; vicini defectionem molientes solitum dare censum renuunt. Quos Ludovicus Rex missis quibusdam fidelibus suis sine bello compressit, acceptisq; obsidibus nonnullis & muneribus non paucis eos sub pristinum redegit servitium.* Hæc Annales Fuldenses *ad an.* 877.

Silesii in Germaniam excurrunt.

Silesii iterum subiguntur.

II. Hæc ex Germanicis Scriptoribus adduximus, apud Polonos verò hodiernos de iis nec vola nec vestigium. Constans enim eorum est sententia, Silesiam totam, ut hodie suis finibus continetur, olim à principio Polonici Principatus fuisse sub ditione Polo-

Polonorum sententia de Silesia.

Polonorum. Nihilominus tamen Germanorum sententiam approbare videtur Vincentius Kadlubko antiquissimus Historiæ Polonicæ conditor, qui Boleslaum I. Chrobri sibi Seleuciam (id est Silesiam assim,) Pomeraniam Prussiam, Russiam, Moraviam, Bohemiam, suæ subjecisse ditioni suisque posteris vectigales reliquisse refert. *lib. II. Chron. Polon. Epist.* 13. *pag.* 138. Itaque si Boleslaus Silesiam suo adjecit Regno, ergo illa non semper tota Regno Poloniæ antea adhæsit. Post Boleslai Chrobri tempora sub Mieczislao I. de Silesia nihil, quod ad nostrum faciat institutum, occurrit notandum. Casimiro I. rerum in Polonia potiente circa an. 1042. Henricus III. Imperator Bretislao Duci Bohemiæ Silesiam concessit, quam tamen postea Bretislaus Polonis reddidit eâ lege, ut Poloni ex Silesia quotannis Bohemiæ Principibus penderent tributū, uti referunt Scriptores Bohemici, Cosmas Pragensis *lib. II. Chron. Bohem, ad an.* 1054. Borek *in Chronico Bohem.* Part. I. *an.* 1040. *pag.* 83. Cureus *in Annal. Siles. p.* 39. Sub ea tempora Casimirus I. Rex Poloniæ Episcopatum, quem ante hac Mieszko I. Smogoroviæ fundaverat, quique postea Bicinam translatus fuerat, tandem Wratislaviam transtulit, ex quo jus ipsius in Silesiam cognoscimus. Deinde Henricus IV. Imperator in Comitiis Moguntinis

Boleslaus I. Rex Polon. subjicit sibi Silesiam.

Henricus IV. Imp. Wratislao facit pote-

An.

An. 1086. Wratislao Bohemiæ Regi dicitur fecisse potestatem, ut Silesiam, Lusatiam & Poloniam totam ad se traduceret, teste Cosma Pragensi, qui ipse cum Duce suo Comitiis iliis interfuit *lib. II. Hist. Bohem. ann.* 1086, *pag.* 42. Addunt etiam alii Bohemici Scriptores, Wratislaum postea magnam sibi Poloniæ & Silesiæ partẽ subjecisse, atq; urbem Wratislaviensem in Silesia instauratam à suo nomine Wratislaviam appelasse, ideoq; adhuc hodie dictã urbẽ in honorẽ conditoris sui Wratislai Regis Bohemiæ in insignibus suis literã W. habere. Testem hujus rei citant Joannem Dlugossum Scriptorem Polonicũ. *Vid.* Bohuslaus Balbinus *lib. III. Epitomes rerũ Bohem. cap* 8. *pag.* 209. Agnoscit illud, quod de donatione Poloniæ & Silesiæ ab Henrico IV. Imperatore Regi Bohemiæ Wratislao facta dicitur, etiam ipse Cromerus *lib. V. ad an.* 1087. *p.* 465. qui tamẽ ibidem addit, utrumq; (Imperatorem nempe Henricum IV. & Bohemiæ Regem Wratislaũ) ne tantillum ibidem habuisse, quantum pedis vestigio calcare posset. Quid de hac controversia nos sentiamus, paucis aperiemus. Primùm frustra Bohemi & Silesii Joannem Dlugossum in suas partes trahere contendunt, cum ille contrarium potius asseveret. Dicit enim jam An 1058. Episcopatũ Bicinensem Wratislaviam à Casimiro

statem subjiciendi sibi Poloniam.

Wratislaviensia urbs nomen à Wratislao habet.

Sententia auctoris de hac controversia.

miro Rege Poloniæ translatum esse, quod recentiores omnes ex Dlugosso hauserunt. Quomodo igitur Dlugossus asserere potest, post ea demum tempora urbem illam instauratam Wratislaviæ nomen adeptam esse? Sed si etiam Dlugossum ipsum inspiciemus, nihil tale ex eo deprehendere licebit. Deinde Henricum IV. Imperatorem Wratislao Regi Bohemiæ permisisse, ut sibi Poloniam subjiceret, negari non potest. Nam iis temporibus Poloniam fuisse Imperatoribus Germanicis tributariam, jam superiori capite satis superque probatum est. Cum igitur Poloni jugum illud ferre nollent, Imperator autem Henricus IV. aliis turbis esset implicitus, ut Polonis ipse bellum inferre non posset; ideo jus suum transtulit in Bohemiæ Regem sibi fidum. Nihil autem tunc temporis Bohemiæ Regem contra Polonos obtinuisse, docent tot bella adversus Bohemos & Germanos gesta, de quibus vid. Borek *Part. I. pag.* 107. *in pr. & pag.* 122. Joachimus Cureus *loc. cit.* Melch. Goldastus *lib. II. de Regno Bohem. cap.* 12. *& lib. III. cap.* 10. *num.* 8.

Status Silesiæ Sec. XII

III. Prævaluisse etiam in bellis illis Bohemicis Polonos, illud argumento est, quod Silesia sub Imperio Polonico non solum Wladislao Hermanno (cujus tempore donatio illa Bohemiæ Regi ab Imperatore fa-

re facta est) sed etiam Boleslao III. Criwousto regnante mansit. Immo ipse Imperator Henricus IV. tandem cum Polonis in gratiam rediisse & bella Bohemica inhibuisse videtur, ut ex loco Lamberti Schafnabrugensis supra *cap. II. num. X.* adducto elucet. Postea cum Boleslai Crivvousti filius Wladislaus II fratribus suis impotenti dominatione gravis esset, expulsus tandem ab illis, confugit ad Conradum III. Imp. & deinde ad Fridericum I. Imperatorem, qui posterior Boleslaum IV. cognomine Crispum, Ducem Poloniæ & Fratrem Wladislai II. exulis variis bellis gestis eò adegit, ut Silesiam universam Wladislao & posteris ejus traderet, cujus possessionem filii demum Wladislai, patre vitâ functo, adierunt. Fuere autem tres filii, nempe Boleslaus, Miecislaus & Conradus, qui ita inter se videntur Silesiam partiti, ut tamen Monarcharum Poloniæ fiduciarios se profiterentur. Quapropter ut ejusdem sanguinis Principes, quotiescunque de salute communis Patriæ consilium erat capiendum, simul in unum convenientes Comitia cum Polonis obibant. Ut cum An. 1180. Casimirus Comitia Lencitiæ indixisset, aderant inter alios Boleslaus Procerus Wratislaviensis Dux, & Ziroslaus Wratislaviensis Episcopus. Similiter an. 1222. Masoviæ Duci contra Prussos

Silesia proprios accipit Principes.

Silesiæ Duces cum Polonis eadem habuere Comitia.

ſos bellũ gerenti adfuere, fundationemque Epiſcopatus Pruſſici ratam habuere Dux & Epiſcopus, item Dersko Palatinus & Sobeslaus Caſtellanus Wratislavienſes. Item an. 1226. Comitiis Ganſavienſibus interfuit Henricus Barbatus Wratislavienſis Dux, & alius ejusdem urbis Epiſcopus. Vid. de his Stanisl. Lubienski *in Reſponſ. ad LXX. rationes p. 166. Operum.*

Semina diſcordiæ inter Poloniæ & Sileſiæ Duces.) IV. Attamen poſtquam Sileſia Wladislai II. poſteris attributa eſt, ſtatim à ſe invicem abalienari cœperunt Polonorum & Sileſiorum animi, idque partim ob memoriam Wladislai filiorumque ejus, quibus Poloni hanc provinciam inviti tradiderant; partim etiam quod ægre ferebant conjunctionem Principum Sileſiæ cum Germanis qui eò ſe conferentes paſſim Sileſiam complebant. Quo etiam fiebat, ut Principes paulatim moribus Germanicis asſueſcerent. Quin etiam eandem ob cauſam Poloni Principes Sileſiæ ſæpius ad conſilia non accerſebant. Præteribant inſuper eosdem, quando ipſis ſucceſſio in Regno Poloniæ deberi videbatur. Exaſperatis igitur jam per ſe utrinque animis, ſupervenit adhuc Joannes Bohemiæ Rex Henrici VII. Imperatoris filius, qui odia inter has gentes, Polonicam & Sileſiacam, auxit, donec tandem Sileſiam ſibi ſubjeciſſet. Inprimis autem inter Ligni-

Sileſii asſueſcunt moribus Germanorum.

Sileſia penitus à Polonia divellitur.

cen-

censem & Brigensem Duces odia ferebat, adeò ut illi sese, veluti Cadmæi fratres, invicem attererent, ex quo etiam eò inopiæ redacti sunt, ut Boleslaus Lignicensium Dux filios suos Wratislaviensibus mercatoribus oppignoraret. Facile igitur fuit Joanni Silesiæ Duces tum prece, tum precio, ad se pertrahere, quod etiam Sec. XIV. sub Wladislao Loctico Rege Poloniæ factum est. Jam autem & antea Wenceslaus Bohemiæ Rex iisdem artibus nonnullas Silesiæ partes interverterat subque suam redegerat potestatem. *Vid.* Cromerus *lib. XI. p.* 586. *seqq.* Stanislaus Lubienski *in Respons. ad LXX. rationes pag.* 168. præsertim vero Joach. Cureus *in Annal. Siles. pag.* 95.

V. Sub eadem tempora cum Duces Silesiæ tot bellis essent implicati, etiam CROSNENSIS Ducatus à reliquo corpore Silesiæ avelli cœpit. Nam Anno 1272. urbs Crosna Magdeburgensi Archiepiscopo est oppignorata, quam tamẽ biennio post Henricus probus Dux Wratislaviensis redemit. Cureus *in Annal. Siles. pag.* 306. Andr. Angelus *lib. II. Annal. Marchic. pag.* 108. Deinde Anno Christi 1276. Wratislavienses Crosnam iterum oppignorarunt Marchioni Brandeburgico Joanni pro 4000. aureis sive florenis, ut Henricum principem suum captum liberarent, ea conditi- Crosnensis Ducatus fata.

one adjecta, ne Marchio Boleslao Lignicensi suppetias ferret. Miechov. *lib. III. Chron. Polon. cap. LVII.* Angelus *lib. II. Annal. March. p. 110.* Cum verò postea Crosna ad Silesiæ Ducatum rediisset, accepit illum Ducatum Joannes Magnus, Marchio Brandeburgensis, cognomento Cicero Germanicus, hypothecæ loco pro quinquaginta millibus aureis, qui ei dotis nomine debebantur, ut est apud Angelum in Annal. March. *lib. III. pag. 247. fin.* Deinde Anno 1491. Ducatum Crosnensem Joanni III. Electori Brandeburgico Joannes Dux Saganensis cessit consentiente Wladislao Rege Hungariæ & Bohemiæ Angelus *lib. III. pag.* 256. Ad extremũ Joachimus II. ejusque frater Joannes Marchio Brandeburg, acceperunt Anno. 1528. Crosnam à Ferdinando I. Rege Romanorum & Bohemiæ, primique se scribere cœperunt Crosnæ in Silesia Duces. *Vid.* Angelus *lib. III. pag.* 329.

Crosna cedit Marchionibus Brandeburgensibus.

Casimirus M. Rex cedit omni jure quod habuit in Silesiam.

VI. Casimirus tandem Magnus Rex Poloniæ Sec. XIV. cum Joanne Rege Bohemiæ transegit & jure omni, quod habebat in Silesiam, se abdicavit, ut tradit nonnemo apud Lubienscium *in lib. supra aliquoties citato pag.* 169. Tradunt hoc ipsum alii quoque Scriptores Bohemici, adduntq; tradita sic Regib9 Bohemiæ Silesia, Reges Bohemiæ vicissim se omni jure, quod prætẽdebãt

in

in Poloniam, abdicasse. Bohuslaus Balbinus *lib. III. Rer. Bohem. cap. 16. pag. 301 seq.* Neque Lubienscius id, quod de dimissione juris in Silesiam à Casimiro Magno facta dictum est, negare audet, respondet tamen, Casimirum id sine consensu Procerum Poloniæ facere minime potuisse. Immo contendit insuper Lubienscius, non omnem tunc Silesiam in ditionem Bohemorum concessisse, cùm & postea variæ partes Silesiæ aliis Palatinatibus & Polonicis accesserint. Namque & post pacta illa Casimiri Magni Bernhardus Suidnicensium Dux in fide, qua Regno Poloniæ obstrictus erat, mansit, teste Lubienscio *loc. cit.* Idem etiam ille Casimirus Magnus postea WSCHOVIENSE sive FRAVSTATENSE TERRITORIVM cum civitate ejusdem nominis An. 1343. armis recuperavit, idque contra Pacta, ut tradit Cureus *in Annal. Siles. ad dict. an. pag. 103.* Et hoc territorium adhuc est in ditione Polonorum. Similiter etiam post ea tempora Palatinatui Cracoviensi tres Ducatus Silesiaci accessere, nempe Ducatus Severiensis, Ducatus Oswiecimensis & denique Ducatus Zatoriensis, de quibus singulis pauca nobis adjicienda erunt.

Svidnicensium Dux manet in obsequio Polonorum.

Wschoviense territorium.

Ducatus quidam Silesiaci Poloniæ accedunt.

VII. SEVERIENSEM Ducatum emit Sbigneus Olesnicius Episcopus Craco-

Severiensem Ducatum emit Sbigneus, Episc Cracov.

viensis & Cardinalis circa An. 1443. à Wenceslao Cessinensium Duce, eâ lege, ut Cracoviensis Episcopus esset Dux Severiæ, teste Cromero *lib.* 21. *de ort. & reb. gest. Polon. pag.* 714. Cum verò se huic emtioni opposuisset Ratiboriensium Dux, ortis subinde variis motibus, Episcopus Cracoviensis in possessionem hujus ducatus venire statim non potuit, donec tandem post triennium circiter, nempe an. 1446. Ducatus ille à Ratiboriensium & Tessinensium Ducibus ipsi pleno jure possidendus traditus est. Cromer, *lib. XXII. pag.* 720. Circa eadem tempora, nimirum Casimiro IV. Jagellonide Polonis imperante, Joannes Dux Oswiecimensium Poloniam infestare ausus est, quam injuriam Poloni ulturi in ditionem ejus irrumpentes, arcem Oswiecimensem obsidione cinxerunt: quibus malis perculsus Joannes Dux pacem petiit, quæ ipsi concessa est ea conditione, ut accepto certo precio (nempe quinquaginta millibus marcarum latorum grossorum Pragensium numeri Polonicalis, quadraginta octo grossos in qualibet marca computando, (ut habet Jacobus Przylusius *in Statuto pag.* 793 & 796.) omni prorsus provincia Oswiecimensi Regi Polonisque cederet. Et sic tandem OSWIECIMENSIS Ducatus, postquam cum reli-

Osvviecienfis Ducatus.

reliqua Silesia in ditionem Bohemorum venerat, postliminio in ditionem Polonorum An. 1454. rediit. Neque postea vindicatus est hic Ducatus à Bohemis, ob bella Hussitica sub Georgio Rege Bohemiæ gesta. *Vid.* Cromer. *lib. XXII. pag.* 728. & 731. Neugebauer. *lib. VI. Hist. Polon. pag.* 334. Ad extremum Ducatum ZATORIENSEM emit Joannes Albertus Rex Poloniæ à Duce Janusſio an. 1494. quinquaginta millibus florenorum Vngaricalium auri puri. Adjecit quoque dictus Joannes Albertus Rex Janussio illi & consorti ejus pro dicto Ducatu quotannis ducentas marcas pecuniæ communis & numeri. Polonicalis & sedecim bancos salis donativi ad dies vitæ Janusſii & consortis ejus, ut habetur in ipso emtionis instrumento apud Przylusium *lib. V. Statuti cap. V. pag.* 791. Factus igitur hac ratione est Janusſius Regni Polonici Vasallus. Jusjurandum, quo se obstrinxit Regi Poloniæ, habetur apud Janum Janussovium *lib. VII. Constitut. Regni Polon Part. VII. tit. 1. pag.* 1013. Sed cum Janussius ille An. 1513. sine prole decesſisset, Ducatus ejus Regno Poloniæ ex pacto adjunctus est. Neugebauer. *lib. VII Hist. Polon. pag.* 466. Verùm & in reliquis Ducatibus, quos post Joannem Regem Bohemiæ cæteri ejus successores tenuerunt, Reges

Zatoriensis Ducatus.

Polonorum jus in Silesiam.

Polonicos aliquod jus habuiſſe, probat Lubienſcius ex eo, quod Wadislaus Jagello PolonorũRex non aliter fœdus cum Wenceslao Imperatore pepigit, niſi ut Wenceslaus, tanquam Bohemiæ Rex, nomina Ducum Sileſiæ cum ſexcentis lanceis & totidem baliſtariis ſe contra quemvis hoſtem auxilio futurum policeretur; cujus rei extare diploma in tabulario Cracovienſi An. 1414. conſcriptum, teſtatur laudatus Lubienski *p.* 170. Ex his etiam pactis Wladislao contra Cruciferos bellum gerenti, quosdam Sileſiæ Principes memorat ibidem Lubienſcius. Prætereo jam quorundam Epiſcoporum & Abbatum Polonicorum territoria ampliſſima, quæ adhuc in Provinciis Sileſiacis, quæ hodie ſubſunt Regibus Bohemiæ, poſſidere dicuntur, de quibus videatur Stanislaus Lubienſcius *in Diſcurſu de Rebus Sileſiacis pag.* 160. *Operum.*

Quidam Epiſcopi & Abbates Polnici Diœceſos habent in Sileſia.

VIII. Docuimus hactenus, quod Sileſia antiquis temporibus fuerit pars Polonici Regni; oſtendimus etiam, quomodo poſtmodum à Corpore Polonicæ Reipubl. per Joannem Bohemiæ Regem Sex. XIV. fuerit avulſa: & denique quomodo tandem quædam Sileſiæ partes inprimis Cracovienſi Palatinatui fuerint poſtliminio adjunctæ. Jam igitur, quoniam poſtea de Vngaria nulla ſe offerret dicendi occaſio, oſtendemus

Hungariæ pars Polo-

mus, qua ratione COMITATVS SCEPVSIENSIS à reliqua Hungaria fere avulsus palatinatui Cracoviensi pene totus accesserit. Nimirum Wladislaus Jagello dederat An, 1412. Sigismundo Hungariæ Regi octoginta millia sexagenarum Pragensium mutuo, pro qua summa vicissim Sigismundus Vladislao hypothecæ loco dedit dictum Scepusiensem Comitatum; adjectis ejusmodi conditionibus, quæ redemtionem jam reddunt difficillimam, immò impossibilem. Sunt autem in hoc Comitatu primùm tredecim civitates, deinde est arx Lublouiensis cum aliis quibusdam urbibus, quæ adhuc à Polonis tenentur: quædam tamen ex hoc Comitatu ut Leutschovia, Kesmarkum & alia adhuc pertinent ad Hungariæ Regem. Vid. de his Cromerus *lib. XVII. de Ort. & Reb. gest. Polon. in calce.* Neugebauer *lib. 5. Hist. Polon. pag. 236.* Jac. Przylul. *lib. 6. cap. 6. p. 797.* Petrus de Rewa *in Hist. Hung. Centur. 5. pag. 32.*

nis oppignoratur. Comitatus Scepusiensis tredecim civitates accipiunt Poloni.

Cap. IV.

De LVSATIA.

I.

IN primo Sclavorum in Germanicas oras ingressu Lusatiam Polonis non fuisse

Lusatia antiquissimis temporibus non paruit. Polonis,

iſſe ſubjectam, illud argumento eſt, quod Adamus Bremenſis *lib. 11. cap. 10.* & Helmoldus Boſovienſ. Presbyter *lib. 1. Chron. Slav cap. 2.* enumerantes populos Slavicos extra Poloniam, numerant & Slavos Lutitios inter quos etiam ſunt Luſati, præſertim inferiores. Sorbos enim Luſatiam Superiorem tenuiſſe, probat Petrus Albinus *in Chron. Miſn. Tit. VII. pag. 75. fin.* Jam verò ſupra *cap. II. num. IV.* probavimus, Slavos illos in Germania gentes fuiſſe liberrimas nulliusque alterius imperio ſubjectas, id quod præcipuè de Lutitiis aſſerentem audivimus Dithmarum Mersburgenſem. *lib. VI. Chron. pag. 136.*

Luſatiam infeſtant Carolingi.

II. Luſatorum potentiam primus fregiſſe dicitur Carolus Magnus, ut ex Eginhardi loco ſupra *cap. II. num. VIII.* citato apparet. Hujus filius Ludovicus I. in teſtamento ſuo Lothario filio inter alias provincias & Luſatiam tradidit, ut ex Abrahamo Hoſmanno habet Goldaſtus *lib. II. de Regno Bohem. cap. 13. num. 3.* In reliquorum Seculi IX. Imperatorum diviſionibus Imperii non reperitur expreſſe, an Luſatia alicui filiorum fuerit attributa, uti ex teſtimoniis Scriptorum à Goldaſto adductis videre eſt. Hoc igitur inde ut etiam ex integra illorum temporum Hiſtoria colligere licet, fuiſſe quidem tunc non raro Slavos, & in his etiam

iam Lutitios, ab Imperatoribus Germanicis subactos, semper tamen eosdem jugum sibi impositum iterum excussisse. Non minus tamen & hoc certum est, Lusatiam tunc imperio Polonico non fuisse subjectam.

III. Seculo X. cum Slavi variis ex partibus Germanicas Provincias infestarent, Henricus I. Imperator Slavos aggressus domuit. Ut verò contra eos facilius se tueri posset instituit Anno 929. Misnensem Marchionatum, & postea quoque Budissinensem Marchionatum in Lusatia, eundemque tradidit Geroni Comiti de Altenburg, qui postea factus est Marchio Brandenburgicus. Petrus Albinus *tit. VIII. pag. 96. seqq.* Igitur ne tunc quidem, nimirum initio Sec. X. Poloni Lusatiam habuere. Paulo post quidem Misico primus in Polonia Princeps Christianus tempore Ottonis II. Imperatoris dicitur imperasse Slavis Licikavicis: sed hi Licikavici Slavi non fuere Lusici sive Lusati, secus atque contendit Cromerus (idque propterea, ne Miecislaum Poloniæ Ducem Ottoni I. Magno fuisse subjectum, concedere cogatur.) Nam Wittichindus Corbejensis Licicavicos Slavos ut diversos numerat à Slavis Lutitiis, quando ait: *Otto M. Miscam Regem, cujus potestatis erant Slavi, qui dicuntur Licicavici, duabus vicibꝰ superavit. Eo quoq; tempore Gero Præ-*

Status Lusatiæ Sec. X.

Slavi Licikavici & Lutici non sunt iidem

H5 *ses*

ses Slavos qui dicuntur Lusiki potentissimè vicit & adultimam redegit servitutem. Hæc ille *lib.III.Gest.Sax.* Conf. Cromer. *lib.III. in Miecislao pag. 436.* Slavi igitur Licikavici hic ipsi Poloni aut Silesii esse videntur.

Boleslaus I. Rex primus subigit Lusatos.

IV. Primus igitur Polonorum Regum, qui Lusatos sub jugum misisse dicitur, est Boleslaus I.Chrobri; quod etiam firmis probari potest argumentis. Nam hoc ipsum non tantum Vincentius Kadlubko *lib. II. Chron. Epist.* 13. *pag.* 138. testatur, ubi Boleslaum hunc usque ad Salam progressum esse, ibique columnam victoriarum suarum monumentum statuisse refert. Sed habet hoc etiam Dithmarus Mersburgensis, qui de Boleslao illo verba faciens: *Interim,* inq. *Boleslaus Misceonis filius de morte lætatur Comitis Ekkehardi, moxq; electo exercitu omnem Geronis Comitis Marcham citra Albim jacentem, denique præmissis obsidibus Budissinum civitatem, cum omnibus adpertinentiis, comprehendens, statim Strelam urbem invasit. Misnenses etiam se Boleslao dedunt. Inde Boleslaus omnes regionis illius terminos usque adElstram fluvium præoccupavit, præsidiisq; munivit.* Hæc Dithmar. *lib. V.Chron.pag.*108.*seq.*Conf.& Cureus *pag.*35.

Lusaitiam occupant

V. Verum enimverò non diu sub Polonorum potestate mansisse Lusatia videtur, nisi forte loca Silesiæ proxima excipias. Nam

Nam Marchiones Misniæ & Lusatiæ eam regionem, quam ab Imperio jure feudi & antea habuerant, postea à Polonis receperunt, sicut hoc ex Constitutionibus Cæsareis probat Melchior Goldastus *lib. III. de Regn. Bohem. cap.* 16 *num.* 34. Penes Marchiones etiam Lusatia mansit usque ad An. 1086. quo Henricus IV. Imperator eam Wratislao I. Regi Bohemiæ simul cum Silesia tradidit, teste Cosma Pragensi *lib. II. Hist. Bohem. an.* 1086. *pag.* 42. *Edit. Hanov. an.* 1607. Speciatim autem etiam Lusatiam tunc temporis Wratislao fuisse traditam ab Imperatore, scribunt Æneas Sylvius *in Hist. Bohem. cap. XXII.* Paulus Langius *in Chron. Cizi-ensi ad an.* 1086. Albertus Cranzius *lib. III. Wandal. cap.* 2. *& lib. VI. cap.* 6. Cureus *pag.* 43. Bonfinius *Dec. II. lib. III. pag.* 212. *& lib. V. p.* 207. *& lib. V. pag.* 247. & alii.

iterum Marchiones.

Lusatia traditur Regibus Bohemiæ.

VI. In Pegum ergò Bohemiæ potestate erat Lusatia ex eo tempore, usq; ad an. 1254. quo ipso anno Ottocarus II. Rex Bohemiæ Lusatiam Marchioni & Electori Brandeburgensi tradidisse dicitur; idq; eo fine, ut sibi suffragium ipsius emeret in electione Regis Romanorum, ut auctor est Petrus Albinus *Tit. XX. pag.* 253. Goldastus tamē ea de re nihil habet, sed probat Rudolphum I. Imperatorem Lusatiam Ottocaro contulisse Viennæ, eandemque collationem Wenceslao

Lusatia Marchionibus Brandenburgensibus & postea Bohemis traditur.

Ottoca-

Ottocari filio Erfordiæ confirmasse, licet non alleget veteres Auctores, qui hoc affirment: sed citat solum pro sua sententia Thomam Lansium & Reusnerum.

Pars Lusatiæ Polonis paret.

VII. Hoc tamen dissimulandum non est, quod supra quoque innuimus, partem Lusatiæ superioris subjectã tunc fuisse Ducibus Silesiæ. Nam circa an. 1344. urbs Lauben in ipsorum fide & officio mansit contra Pseudo-Waldemarum qui Marchionem se Brandeburgensem ferebat. Vid. Albinus *Tit. XX. pag.* 254. Tandem vero cum Silesiam Joannes Rex Bohemiæ sibi subjecisset, cessit & illa pars Lusatiæ Bohemis simul cum Silesia. Vid. Joach. Cureus *in Annalib. Siles. pag.* 55. Dubravius *lib. XXI. Hist. Bohem. p.* 205. *seq.* Conf. & Cromerus *lib. VII. in Lesco Albo pag.* 526. Sam. Schurzfleischius *in Dissertat. de Lusatia ut & de Marchia Misnensi.*

Lusatia prorsus a Polonia abstrahitur.

CAP. V.

De
Marchia Brandeburgica.

I.

Marchia unde nomen habeat.

MArchiam alii dictam volunt à MARCOMIRO Duce Francorum, qui circa an. Chr. 140. Marchiam hanc occupasse fertur. Alii à MARCOMAN-

MANNIS,populis,quos in Moravia hodierna quondam habitasse comperimus,hanc vocem deducunt. Alii Marchiam dictam putant, quasi Νεομαρχίαν, id est,Provinciam recens occupatam. Sed melius sentiunt, qui fabulosis hisce missis Marchiam derivant à Germanica voce Marck / quæ *limitem* notat,quoniam ab Imperatore Henrico I. Aucupe contra Slavicas gentes limitanea provincia constituta erat. In primo autem Slavorum in Germaniam ingressu,varii eam provinciam occupavere populi, quos omnes Polonis parasse Polonici scriptores asserunt. Nos autem plerosque horum populorum inter liberas gentes nulliusque alterius gentis imperio subjectas numeramus, ut ex iis,quæ supra *c. II. n. IV.* adducta sunt,manifestum esse potest.

Marck est limes.

Marchiam variæ gentes Sclavicæ tenuere.

II. Cum autem Slavi ex his oris interiora Germaniæ crebris excursionibus infestarent,primus eos aggressus est Carolus Magnus Imperator Romanus. Hic enim omnes gentes inter Oceanum & Danubium domuisse fertur, ut supra testabatur Eginhartus & Auctor Chronici Magni Belgici. Idem ille Carolus Magnus Harlungos ex Alsatia in hodiernam Marchiam Brandenburgensem à se devictam induxisse dicitur, ut est apud Andr. Angelum *lib. I. Annal. Marchic. pag.* 25. Posthæc circa an.

Carolus M. Slavos olim in hodierna Marchia Brandeburgensi habitantes subigit.

Hariungi ex Alsatia huc inducuntur.

898.

898. Bilungus Vendorum Rex Visislai filius Marchiâ Brandeburgicâ occupata Harlungos à Carolo M. inductos expulit, ut idem Angelus refert *lib 1.pag.36.* HuncBilungum longè lateque regnasse, nempe à Versera ad Vistulam & à Pomerania ad Holsatiam, resedisseque in Mekelburg, tradit Helmoldus *lib I.cap.XII.* & in eum Bangertus *pag.39.b.* Conf. Angelus *lib.1.pag 36.seq.*

Harlungi à Bilungo expelluntur.

III. Circa An. 926. Sclavi muniverunt Brandeburgum urbem, cum sibi imminentem è Saxonia tempestatem metuerent. A quo dicta urbs sit primum condita & unde nomen habeat, non convenit inter Auctores. Sunt enim, qui à Brenno Duce Gallorum Semnonum eam conditam & ita denominatã existimant. Alii, cum videant Brennum nunquam ad hæc loca pervenisse, recentiorem faciunt urbem illam, dictamq; volunt à Germanico vocabulo antiquo Brenn/ quod galeam notat, unde nomen Heldbrand sive Hildbrand deducitur, idemque est quod heros galeatus Sed quid obstat, quo minus cum Polonici. Scriptoribus & Andrea Angelo *lib.* 1.*pag.*38, dicere possemus, urbem hanc à Slavis esse conditam? Vetustiorẽ certe illã esse Slavicis temporibus, vix unquam probari poterit reclamant etiam aliarum in Germania urbium hodiernarum initia. Si quæras, unde Slavi potu-

Brandeburgensis urbs

Brennus Gallorum Semnonũ Dux.

Brandeburgum unde dicatur.

potuerint urbi à se conditæ nomen dare, Germanicum, respondebunt quidam, esse hoc nomen Slavicum; sed postea à Germanis in hodiernum nomen detortum. Nimirum nonnulli, qui ad Slavos urbis dictæ originem referunt, eam primùm dictam volunt *Brannus Bor*, id est, *custodia Sylvæ*. Nam vel hodie Polonis *Bronic* & Bohemis *Branyti*, est idem, quod latinè loquentibus *defendere*. *Bor* autem notissima Slavonis significatione est *sylva*. Hanc derivationem habet Pulkava Bohemicus Scriptor antiquior apud Bohuslaum Balbinum *in Epitome rerum Bohemic. lib.* 1. *cap.* 6. Alii autem dicunt, urbem hanc, de qua nobis sermo est, primò dictā esse à Slavis *zgorzelec* (*non zgorzelek*, quia literam c Poloni nunquam pronunciant ut k, quod propter Germanos noto) deinde autem dictam esse, Germanico vocabulo Brandenburg/ cum Germanis Brandenburg idem sit ac Polonis aliisque Venedicis Populis Zgorzelec. Nam *Zgorzec* est deflagrare, & *zgorzelec* locus qui deflagravit. Hanc posteriorem nominis Brandenburg derivationem tuetur cum Polonicis scriptoribus Andr. Angelus *lib.* 2. *p.* 38. Etiamsi autem urbs hæc (Brandenburgum) fuerit a Slavis initio Seculi X. contra Germanorum potentiam munita, nihilominus eam Henricus I. Auceps occupavit, ibidemq; circa

Marchionatus Brandeburgicus institutus.

circa an. 930. Marchionatum Brandeburgensem instituit. *Vid.* Sigebertus Gemblacensis *ad an.* 925. *pag* 578. Alb. Cranzius *lib. III. Wandal. cap. XV. XVI.*

Marchia nova olim Polonis fuit subjecta.

X. Quamvis autem ex dictis satis superque eluceat, Marchiam Brandeburgicam à Sec. VII. ad X. non paruisse Polonorum Ducibus Regibusque, negari tamen hoc non potest, de quibusdam Marchiæ hodiernæ partibus, quæ postmodum à Regno Poloniæ avulsæ, Marchiæ accreverunt. Nam Seculo X. cum Miefzko sive Miecislaus Dux Poloniæ Christianam Religionem in Poloniam introduxisset, inter alios Episcopatus etiam Lubussensem, qui locus est in hodierna Marchia nova, instituit, ut habet vetustus Kadlubkorius Commentator *in lib. II. Epist. XI. pag* 130. 131. quem sequuntur Joannes Dlugossus *Tom. I. Hist. Polon. lib. II. pag.* 92. Andr. Angelus *lib.* 2. *Annal. Marchic. pag.* 54. Cromerus & Neugebauerus & alii.

Lubussensis Episcopatus à Polonis institutus.

Nova Marchia quomodo ad Marchiones Brandeburgenses pervenerit.

XI. Qua autem occasione & quibus modis regio illa, quæ hodie Nova Marchia vocatur in potestatem Brandeburgensium Marchionum venerit, jam investigare paulo curatiùs lubet. Vt reliqui Slavi à Germanicis Imperatoribus infestabantur, ita etiam Leubusium urbem territoriumque ejus Henricus II. Cæsar infestis armis petiit

occupa-

occupavitque: Sed Boleslaus I. Rex Poloniæ nihil cunctatus eandem urbem recepit, ut testis Dithmarus Mersburgensis *lib. VI. Hist. pag.* 156. & 168 Mansit igitur urbs illa in ditione Polonorum usque ad An. 1109. quo oppidum Lubus ab Henrico V. Imperatore captum & Adelgoto Archiepiscopo Magdeburgensi donatum est. Teste Andrea Angelo *lib. II. Annal. March. pag.* 76. Sed & post ea tempora Poloni Leubusiam suam recuperasse videntur, ut sequentia acta ostendunt. Præter Polonos autem etiam Pomeraniæ Duces Wratislaus I. & Ratiborus, Novam Marchiam tunc temporis tenuisse dicuntur, ut habet Angelus *lib. II. Annal. Marchic. pag.* 78. *circa fin.* Hoc tamen ego non de tota Marchia Nova, sed parte solùm ejus septentrionali, qua Pomeraniam attingit, intelligendum esse censeo.

Nova Marchia quomodo Pomeranis fuerit subjecta.

VI. Cum Silesia posteris Wlatislai II. ut supra dictum est, traderetur, territorium quoque Lubussiense Ducibus Silesiæ cessit. Postea sub Boleslao Pudico Boleslaus Henrici Ducis Wratislaviensis filius Lubussiensem Ducatum cum ejus territorio Marchionibus Brandeburgensibus in perpetuum vendidit, ex quo tempore ut ait Dlugossus, Ducatus ille & Episcopatus ejus Lubussiensis à Poloniæ Regno abstractus, non sine regni Poloniæ notabili mutilatione

Lubussiensis tractus venditur Brandeburgensibus Marchionibus.

usque in nostra tempora durat. Vid. Dlugoss. *ad an.* 1198. *pag.* 517. *Tom. I. lib. VI.* Sed Cromerus *lib. VIII. pag.* 547. & Neugebauer. *lib. III. pag.* 148. dicunt territorium hoc Lubussiense à Boleslao Calvo contra Henricum Lignicensem fratrem, bellum gerente oppignoratum tantum fuisse Marchionibus Brandeburgensibus tempore Boleslai Pudici; ex eo tamen tempore in potestatem eorum redactum esse. Cui sententiæ, nostra sententiâ veriori, subscribit etiam Joachimus Cureus *in Annalib. Siles. pag.* 80.

Sancensis Præpositura abstrahitur à Poloniâ.

VII. Possidebant jam Marchiones Brandeburgenses Lubussiense territorium, cum Otto Longus Marchio Brandeburgensis de Nova Marchia Varias habuit cum Polonis controversias. Tandem etiam an. 1295. interfecto per insidias Præmislao Rege Poloniæ occupavit Præposituram Sancensem, peramplum Sacerdotium, cujus ordinaria jurisdictio intra Odram, Juam, Drawam, Wartam & Notessum amnes erat, illudque novæ Marchiæ adjectum Soldinensi Ecclesiæ adscripsit, cum antea ejus conferendæ potestas penes Episcopum Posnaniensem fuisset. Contradixerunt quidem huic rei duo Episcopi Posnanienses Romæque illa controversia diu agitata, sed à tertio tandem Joanne cognomento

Lozia

Lozia neglecta est. Albertus Cranzius etiam alia complura oppida tunc Polonis à Marchionibus Brandeburgensibus ademta esse, & inde tandem NOVAM MARCHIAM esse constitutam tradit, ut testatur Martinus Cromerus *lib. XI. de. Ort. & Reb. gest. Polon. cap.* 576. Alii tamen existimant, jam sub Joanne I. & Ottone III. cognomento pio & Benefico, Marchionibus Brandeburgensibus MARCHIAM NOVAM esse constitutam, cum pars quædam Pomeraniæ, de qua nos supra num. V. mentionem injecimus, circa An. Chr. 1244. Barnimo II. & Vratislao III. Pomeraniæ Ducibus bello ademta & Marchiæ Brandeburgensi adjuncta esset, præsertim cum paulo post Joannes I. Marchio Brandeb. Elector. Barnini filiam nomine Hedvigem uxorem duxisset & occupata loca nomine dotis à Ducibus Pomeraniæ accepisset, de quo vid. Joannes Micrælius *lib. III. Chron. Pomer. Part. I. num.* 13. *pag.* 314. *seqq.* Quamvis vero postea Wladislaus Jagello Rex Poloniæ Novam Marchiam in sua verba adegerit, teste Cromero *lib. XX pag.* 695. filius tamen ipsius eandem postea Marchionibus restituit, de quo Schüzius *lib. III. Chron. Pruss. fol.* 127. *b.* Cætera petas ex Cromeri *lib. XXII p* 733. & *lib. XXVII. pag* 782.

Quando Nova Marchia constituta.

VIII. Ad extremùm nostrâ memoriâ

cum Sereniss. Elector Brandeburgicus Fridericus Wilhelmus post bellum Suedicum An. 1657. cum Serenissimo Rege Poloniæ Joanne Casimiro in gratiam rediisset, promisit Rex Electori in certo termino CXX. millia thalerorum se numeraturum, aut arcem & oppidum Drahimum in finibus Marchiæ Novæ situm hypothecæ loco traditurum cum omnibus illius Capitaneatibus, Vasallis, Subditis, Fructibus, Libertatibus, pertinentiis &c: Hæc pacta Bydgostiæ inita, confirmata sunt postea in Comitiis Regni Poloniæ An. 1658. d. 11. Januarii. Vid. Diarium Europæum *Continuat. II. ad dictum annum pag. 167. seqq.* Conf. & Constitutiones Regni *dicti anni, jussu omnium ordinum denuo recusæ, pag. 3.* Multa ad res Marchicas pertinentia habet Dn. D. Caspar Sagittarius Historiarum Professor in Jenensi Academia celeberrimus *in Disputatione de Marchionibus Brandeburgicis.*

Drahimensis Districtus.

CAP. VI.

De

Pomerania.

I.

POmeraniæ nomen Slavonicum esse, non dubitamus asserere, quidquid etiam

Pomerania nomen est Slavonicū.

iam dicat Cl. Joannes Micrælius *in Præfat. in Part. II. Chron. Pomeran.* Nam *Pomorska*, subintellige, *Ziemia* est idẽ quod litoralis sive maritima terra. Dicitur etiam simpliciter Polonicè *Pomorska*, & Latinè *Pomerania.* Hinc etiam Vincentius Kadlubko antiquissimus Historiæ Polonicæ Scriptor semper ferè Pomeraniam appellat MARITIMAM, frequenterque apud ipsum occurrunt illa: *Maritimæ Præses: Maritimæ Dux: ingressus est maritimam* & aliæ id genus formulæ. Qui Cl. Micrælium de significatione particularum Polonicarum, *u*, *po*, *przy*, edocuerunt, parum ipsi Linguæ Polonicæ gnari fuerunt. Nec mirum est, Slavonicum Regioni nomen esse inditum, cum & oppida Pomeraniæ multa Slavonicas habeant denominationes, ut *Belgard* sive *Bialygrod*, est alba civitas, sive album castrum *Stargard* sive *Starigrod* est vetus castrum, ut non raro Vincentius Kadlubko ea vocabula explicat. Quædam reperiri etiam urbium vocabula Germanica, non erit nobis præfractè negandum, cum non solùm ante ingressum Slavorum, sed & post ea tempora Germani Pomeraniam habitarint, & urbes in ea varias condiderint.

Maritima est Pomerania.

Slavonicæ urbium denominationes.

Germanicæ urbium quarundam denominationes.

II. An verò statim ab ingressu Slavorum in Germaniam Pomerania fuerit Po-

An Pomerania anti-

quiſſimis temporibus Polonis fuerit ſubjecta,

lonis ſubjecta, nec ne, dubitari à multis videmus. Affirmant hoc Poloni, negant Pomerani. Cui ſententiæ calculum noſtrum addere debeamus, in defectu veterum monumentorum vix apparet. Pro Pomeranorum autem ſententia militat illud, quod Adamus Bremenſis *lib. de Situ Daniæ & reliquarum Septentrionalium regionum pag.* 145. Pomeranos à Polonis diſtinguit ſequentibus in verbis: *Vnde incipiunt fines Hammaburgenſis Parochiæ, qui per maritimos Slavorum populos longo tractu porriguntur usq; ad Panim fluvium, ibi limes eſt noſtræ Diœceſis. Inde Wilzi & Leuticii ſedes habent usque ad Odderam fluvium: trans Odderam autem comperimus degere POMERANOS. Deinde latiſſima POLONORVM terra cujus terminum dicunt in Ruzziæ regnum connecti. Hæc eſt ultima & maxima Winulorum Provincia, quæ & finem facit illius ſinus.* Magis adhuc pro re noſtra facit, quod Helmoldus Boſovienſis Presbyter Pomeraniam numerat inter liberas illas Slavorum Provincias extra Poloniam exiſtentes, de quibus jam antea egimus. *Vbi ergo,* inquit Helmoldus, *Polonia finem facit, pervenitur ad ampliſſimam Slavorum Provinciam, eorumque qui antiquitus Wandali, nunc autem Winithi ſive Winuli appellantur. Horum pri-*

mi sunt Pomerani, quorum sedes protenduntur usque ad Odderam. Et post alia: *Oddera vergens in Boream transit per medios Winulorum populos, dividens Pomeranos à Wilzis.* Hæc Helmoldus *lib. I. Chron. Slav. cap.* 2 Ex quibus evidenter cognoscimus, non tantum Pomeraniam tunc fuisse eam regionem, quæ ad ripam orientalem amnis Odderæ sita est: sed etiam Pomeraniam tum temporis extra Poloniam fuisse. Immò etiam ex ultimis Adami verbis illud elici posse videtur, Poloniam quoque ipsius tempore in hodierna Pomerellia & Cassubia mare Balticum attigisse, adeoque finem illius sinus fecisse. An autem à primo ingressu Slavorum in has oras ita se res habuerit, difficile dictu est. Nos ea quæ apud Scriptores antiquos reperiri poterunt, hic in medium proferemus,

III. Quæ de Lesci III. Ducis Poloniæ regnorum divisione inter viginti filio naturales vulgo apud Historicos Polonorum referuntur, ea fabulosa esse jam supra probavimus. Conferatur in hanc rem etiam Joannes Micrælius *lib. II. Chron. Pemeran. num.* 29. *pag.* 68. *seqq.* qui eadem docet. Sequentibus autem temporibus Pomeraniam à Polonis fuisse tentatam, dubitari non potest. Nam Ziemovitus Piasti filius Pomeranis & Cassubiis bellum intulisse me-

Fabulosa Poloniæ inter filios Lesci III. divisio.

Bella Polonorum cum Pomeranis.

moratur; sed illis nondum domitis rebus humanis exemptus esse dicitur, teste Cromero *lib. II. de Ort. & reb. gest. Polon. pag.* 430. Bellum hoc Pomeranicum Ziemoviti successor Lescus IV. non est persecutus, & ita Pomerania immunis ab imperio Polonico mansit, ipso Cromero teste in Lesco IV. *loc. cit.* Alii tamen, ut Wenceslaus Hagecus *in Hist. Bohem.* dicunt, Lescum IV. Pomeraniam occupasse.

Otto III. nihil habuit juris in Pomeraniam.

IV. Seculo X. quidam dicunt Ottonem III. Imperatorem Boleslao I. Chrobri Regi Poloniæ jus concessisse, ut Pomeranos, Wendos, Prussos & Russos sibi subjiceret. Sed vana sunt hæc omnia. Quomodo enim Otto III. Polonis potuit jus in Pomeranos, Russos & Prussos concedere, quod ipse non habuit? Certum quidem est, ea tempestate Boleslaum Ottoni III. fœdere fuisse junctum, ex eo tamen evinci non dum potest ab Ottone Boleslaum jus subjiciendæ sibi Prussiæ, Russiæ & Pomeraniæ accepisse. Hoc ipsum etiam tantum testatur Helmoldus, quando ita scribit: *Eodem tempore Boleslaus Polonorum Christianissimus Rex confœderatus cum Ottone III. omnem Slaviam quæ est ultra Odderam tributis subjecit.* lib. I. *Chron. Slav. c.* 15. Per Slaviam trans Odderam hic intelligit Pomeraniam, ut manifestum est regionem, ubi Hel-

Boleslaus sibi subjicit Pomeraniam.

mol-

moldus scripsit consideranti. Consentiunt hic cum Helmoldo Polonici Scriptores, qui Boleslaum inter alias gentes etiam Pomeraniam sibi subjecisse tradunt, ut Kadlubko *lib. II. Epist. XIII. p. 138.* & Cromer *lib. III. pag.* 438. Concedit hoc ipsum etiam Joannes Micrælius, sed ita, ut expresse adjiciat, primum hoc esse jus, quod Poloni in Pomeraniam acceperunt. *lib. II. Chron. Pomeran. num.* 46. *pag.* 191. Præter hæc Otto III. cum Boleslaum I. Regem Poloniæ Gnesnæ inviseret, subjecisse fertur Archiepiscopo Gnesnensi Reinbertum Sanctæ Cholbergensis Ecclesiæ Episcopum, ut habet Dithmarus Mersburgensis *lib. IV. pag* 83. Quod autem tunc temporis Cholbergensis Episcopus fuerit Regi Poloniæ subjectus, illud inter alia argumenta est, quod dictum Episcopum Rex in alia Regna solitus sit ablegare. Etenim idem Dithmarus refert, Boleslaum I. misisse Rheinbertum Præsulem salsæ Cholbergensis, cum filia sua in Russiam, quam Wlodimiri Regis filius duxit uxorem. *lib. VII. pag.* 228. De hoc Episcopatu Cholbergensi videatur etiam Micrælius *lib. VI. Chron. Pomeran. pag.* 574.

Colbergensis Episcopus in ditione Polonorum.

V. Post Boleslai I. Regis obitum Pomerani iterum jugum Polonicum excussisse videntur, adeò ut Sec. XI. Miecislaus II. Rex Poloniæ Boleslai I. filius coactus sit Cassubiis & Po-

Post Boleslaum Pomerani se in libertatem asserunt.

& Pomeranis orientalibus arma inferre. Et favit etiam conatibus eventus, dum Rex populos illos sibi subjecit, omnibus arcibus occupatis inter amnes Persante, Bra & Vistulam, quas deinde Belæ Hungariæ Regis fratri tradidit Bonfinius *lib. II. Dec. 2. pag. 222.* Joannes Nadanyi in Floro Hungar. *lib. II. cap. 6.* Quin etiam Belam hunc beneficio Regis Poloniæ & Pomeraniam occidentalem, quæ nobis est trans Odderam, inde quidam colligunt, quod ibidem reperta sunt vestigia Hunnorum, nempe corpora inusitatæ magnitudinis, qualia & in orientali Pomerania reperiebantur teste Micrælio *lib. II. Chron. Pomeran. num. 52. pag. 200.* Bela deinde in Hungariam recedente, Pomerani rursus jugum Polonicum abjecere, quod ipsis iterum imponere Wladislaus Hermannus Dux Poloniæ conatus est. *Vid.* Micræl. *lib. II. num. 61. pag. 218.*

Bela Hungarus à Polonis accipit quædam loca in Pomerania.

Pomerani jugum excutiunt.

VI. Circa ea tempora, quibus Henricus IV. Imperator in Germania rerum potiebatur in Polonia vero Wladislaus Hermannus & Boleslaus III. Crivvoustus suis præerant Polonis, habuerunt Pomerani Ducem, nomine SVANTIBORUM, à quo continua serie sequentes eum Pomeraniæ Duces descendunt. Unde autem ille Suantiborus fuerit oriundus, dissentiunt Auctores. Poloni Scriptores ipsum à spuriis Lesci

Svvantiborus Dux Pomeraniæ.

III. fi-

III. filiis, deducunt; etsi quidam etiam Polonicorum Scriptorum eum à Gryphonibus (nobili familia Polonica à gryphe nomen habente) oriundum existimant. Pomeranici vero juniores Scriptores illum à Polonis aut ex aliqua stirpe Slavonica descendere negant, ut facit Micrælius *lib. II. num. 27. pag. 107. seqq.* Quisquis autem ille Suantiborus fuerit, (Slavum certe eum origine fuisse verisimilius est) cum esset à suis captus, Ducatum Pomeraniæ Boleslao III. Crivousto ea lege subjecit, ut se in libertatem assereret, quod etiam Crivoustus lubens præstitit. Agnoscit hoc ipsum D. Daniel Cramerus *lib. 1. Chron. Eccles. Pomeran. cap. 9.* sed perperam addit, ante hæc tempora Duces Pomeraniæ neminem unquam agnovisse superiorem.

Svvantiborus Pomeraniam Duci Poloniæ subjicit.

VII. Mortuo, Sec. XII. Suantiboro Duce, prima divisio Pomeraniæ inter filios ejus quatuor, facta est. Nimirum *Vratislaus* & *Ratiborus* occidentalem Pomeraniam à Custrino & Chollenbergæ radicibus ad Marchiam usque Brandenburgensem & Meckelburgum excurrentem occupavere: *Boguslaus* verò & *Sventipolcus* orientalem, quæ usque ad Vistulam protenditur, sortiti sunt. Hæc ipsa divisio occasionem præbuit commodam Polonis, ut orientalem Pomeraniam, quam Svantiborus & proximi ejus succes-

Pomorania dividitur in plures filios Svvantibori.

succeſſores jure feudi à Polonis obtinebant, ſibi ſuccedente tempore prorſus ſubjicerent. Nam occidentalis Pomeraniæ Duces linguâ ſenſim & moribus Saxonum aſſumptis, pedetentim Imperii Germanici Legibꝰ adſueverunt: ita ut tandem Wratislai duo filii, nempe *Boguslaus & Baſimirus* Anno 1182. à Friderico I. Imperatore Germanico in Senatum Imperii Germanici adſciti & ita à Polonia prorſus avulſi ſint. Contra vero Bogislaus & Svantipolcus, in occidentali Pomerania tamdiu vexati ſunt à Polonis, donec tandem jugum Polonicum plane ſuſciperent. Hic tamen diſſentiunt quidam Poloni Scriptores, Svandipolcum hunc non Svantibori filium ſed Polonum ex gente Gryffonum fuiſſe aſſerentes, ut notat Micrælius *lib. II. Chron. Pomeran. num. 67. p. 227.* Quisquis autem ille tandem fuerit, certum eſt, fuiſſe ipſum Polonorum imperio obnoxium. Propterea quoque ipſi à Polonis traditum fuit Naclum cum ſex aliis urbibus, certis conditionibus gubernandũ. Ex hac ratione quoque Radevicus Friſingenſis Canonicus imperium Polonicum tempore Friderici I. Barbaroſſæ Imperatoris usque ad mare Scythicum, quod nunc Balticum vocamus, fuiſſe extenſum, tradit *lib. I. de Reb. Frid. Imp. cap. I. p. 477.*

Pomerani occidentales aſſveſcunt moribus Germanorum.

Pomerani orientales jugum Polonicum ſubeunt.

Fines Poloniæ Sec. XII.

VIII. Cum verò Svantipolcus ille neſcio

quid

quid contra Polonos molitur, à Boleslao III. Criwousto captus & ad perpetuum carcerem condemnatus est. *Vid.* Joh. Dlugossus *lib. IV. Hist. Pol. ad an.* 1120. *pag.* 373. *sq.* Ducatus vero ipsius im Pomerania Orientali per eam occasionem prorsus Poloniæ accessit, teste Micræl. *lib. II. Chron. Pomeran. p.* 227. Idem ille Boleslaus II. Criwoustus etiam Pomeraniam occidentalem, aut saltem ejus partem aliquã sibi subjecit. Stetino etiam occupato Ratiborum Ducem secum in Poloniam duxit eique postea filiam suam dedit uxorem. Deinde cum ipso operam dedit ut Pomerani ad religionem Christianam converterentur. Dum enim Otto Bambergensis Episcopus in Pomeraniam venisset, semen verbi divini ibidem sparsurus Boleslaus Crivoustus Stetinensibus tributum 399. marcarum argenti remisit, quo faciliores eos ad Christianismum suscipiendum redderet. Micrælius *lib. II. Chron. Pomeran. num.* 66. *pag.* 233, Hoc ipsum rursus nobis indicio est, non semper Pomeraniã antea Polonorum imperium agnovisse, sed peculiarem Ducatum aut Rempubl. ante hac constituisse. Nam si Pomerania à primis temporibus continua serie juris fuisset Polonici, allaborassent etiã Duces & Reges Poloniæ, ut uno eodemq; tempore ethnicismus & ex Polonia & ex Pomerania fuisset proscriptus,

Boleslaus Crivvoustus. sibi subjicit Pomeraniam.

Pomerania convertitur,

ptus,

ptus, quod tamen,ut jam audivimus, non est factum.

IX. Sventopelco in carcere extincto, & ipse Boguslaus frater Sventopelci Polonorum fiduciarius factus esse videtur, acceptâ quadam parte Ducatus,qui Sventopelco fuerat subjectus. Boguslai filius fuit Subislaus I.qui Dantiscum etiam tenuit & non procul inde Monasterium Olivense condidit, quod deinde filii Subislai, Samborius & Mestvinus largè & munifice ditarunt. Hos Duces omnes Poloniæ Ducibus fuisse obnoxios asserunt Poloni,quod etiam improbabile non est. Nam cum Anno. 1186. Duces Pomeraniæ occidentalis,facti jam Principes Imperii Germanici, adeoque ab Imperio Polonico prorsus exempti, Ducatum Sventopelci in carcere mortui sibi vendicare vellent,restiteruntSamborius &Mestwinus Duces Pomeraniæ orientalis, quibus etiam Duces Poloniæ ut Directi earum Regionum Domini suppetias tulere. *Vid.*Micræl.*lib.II.Chron.Pomeran. num.*90.*seqq.p.*268.*seqq.*Casp.Schuz *lib.*1.*Chron. Pruss f.*13.

Pomerania Orientalis Polonis subjicitur.

Subislaus Monasterii Olivensis Conditor.

X. Circa principium Seculi XIII. Lescus Albus Dux Poloniæ,ut volunt Polonici Scriptores, præfecit orientalibus Pomeranis Swentopelcum(quem Micrælius Swentopelcum II. cognomento Magnum,Mestvini filium & Subislai nepotem facit) eique

Sventopelcus II. M.

eique in ipsos etiam Palatinos, quorum tunc duo fuere, Gedanensis & Swecensis, amplissimam potestatem & jurisdictionem dedit, eâ tamen lege, ut Swentopelcus fisco Regio mille pondo marcas argenti quotannis penderet. Sed Swentopelcus, dũ Vladislaus Sputator multa in Polonia miscet, in turbido piscaturus, postulat à Lesco Albo, ut se supremum in Pomerania Principem renunciet. Cum illud ipsi negatum esset, aperte defecit, interfectoque per insidias Lesco Albo Principe Poloniæ, Ducem Pomeraniæ se gessit. Hæc acta sunt An. 1227. *Vid.* Cromer. *lib. VII. pag.* 530. Schuzius *in Chron. Pruss. lib.* 1. *fol.* 18. Micrælium autem, Suentopelcum hunc II. non nobilem Polonum, ut Cromerus & alii, sed Ducem Pomeraniæ ex antiquis Pomeraniæ Ducibus oriundum fuisse dicit, aliam hujus rei assignat causam, cum Suentopelcum Proavi sui Suentopelci in carcere mortui mortem ulturum hanc cædem perpetrasse refert *in Syntagm. Histor. Polit. pag.* 1112. Sed in Chronico Pomeranico *lib. II. contra fin.* hanc cædis dictæ causam reddit: nimirum dicit, Lescum Album ausum esse præter jus à Suentopelco Duce Pomeraniæ orientalis tributũ postulare & jusjurandum ab eo exigere; nolentem parere Suentopelcum ad Comitia Gansaviensia citasse: venisse quoque

Suentopelcus Lescum Album interficit

Suento-

Suentopelcum ſed armatum, & oblata ſibi commoda occaſione Leſcum ipſum obtruncaſſe. Quocunque autem modo ſe res habeat, in hoc conveniunt Scriptores omnes, cæſo Leſco Albo Pomeraniam orientalem ad Suentopelcum defeciſſe. *Vid.* Dlugoſſus *Tom.* 1. *Hiſt. Pol. lib. VI. pag.* 571. *ſeq. ad an.* 1227. Cromerus & alii. Hujus Suentopelci Magni tres fratres, nimirum Wratislaus, Samborius, & Ratiborius, ordinem Cruciferorum in Pruſſia ingreſſi, poſſeſſiones ſuas in Pomerania dicto ordini Teutonico legarunt. Et hinc prima Cruciferorum in Pomeraniam prætenſio fluxit.

Pomeraniæ partem accipiunt Cruciferi in Pruſſia.

Prætenſio prima Cruciferorum in Pomeraniam.

XI. Suentopelcus ille Magnus quatuor habuit filios, Meſtwinum, Wartislaum, Samborium & Ratiborium. Ex his Samborius & Ratiborius Ordinem Teutonicum ingreſſi, ſuas itidem poſſesſiones hæreditarias Ordini dicto donarunt. Idcirco etiam Fratres Ordinis Teutonici in Pruſſia in precationibus ſuis quotidianis inter bene de Ordine meritos etiam Conradum Maſoviæ & Samborium Pomeraniæ Duces commemorabant, ut precatio illa adhuc in Ord. Teut. libris MSS. paſſim reperitur. Et hæc eſt ſecunda Cruciferorum in Pomeraniam prætenſio. Meſtwinus & Wartislaus poſt varia bella inter ſe geſta, tandē Pomeraniam Orientalem ita inter ſe diviſerunt, ut Wartis

Prætenſio ſecunda Cruciferorum in Pomeraniam.

lao

lao Dantiſcum cum territorio adjacente, Meſtvvino autem reliqua cederent. Wartislaus deinde injurias a fratre acceptas ulturus, cum vires ſuas attritas cerneret, vocavit in auxilium Marchionem Brandeburgicum, eique urbem cum arce Dantiſcana tradidit. Sed neque hoc auxilium ipſi multum profuit. Cum enim Marchio a Meſtwino urgeretur, cedere tandem coactus eſt. Wartislaus a Marchione deſtitutus, ad Cruciferos denique confugit, obtulitque ipſis poſſeſſiones ſibi debitas. Et hinc nata eſt tertia Cruciferorum in Pomerelliam prætenſio, inque ipſam urbem Dantiſcanam. Interea vero Wartislaus moritur: Meſtwinus autem Dantiſcum occupatum Boleslao Duci Poloniæ hypothecæ loco tradit: ſed poſt mortem Boleslai Ducis Poloniæ iterum Dantiſcum recuperat. Tandem cum liberis deſtitutus eſſet, totam Pomerelliam ad Duces Pomeraniæ occidentales translaturus jam fuerat, niſi ſubditi, Pomeranos occidentales, ut Germanos, averſati, Poloniæ Regi Primislao II. ſubjeciſſent, qui etiam titulum Pomeraniæ & inſignia Gryphe exornata aſſumpſit. Cromer. *lib. IX. de Ort. & Reb. geſt. Polon. pag. 559. & lib. X. pag. 566.* Schuzius *lib. I. Chron. Pruſſ. fol. 24. & lib. II. fol. 54.* Hoc modo Pomerania orientalis, quam antea Duces,

Prætenſio tertia Cruciferorum in Pomeraniam.

Pomerellia traditur Primislao Poloniæ Regi.

ut feudum a Polonis obtinuerant, ut passim referunt Polonici Scriptores, Poloniæ tandem penitus adjuncta est. Qua autem ratione Cruciferi urbem Dantiscanam partemque Pomeraniæ sibi acquisiverint, proximo capite dicetur.

Lauenburgum & Butovia traditur Ducibus Pomeraniæ Occidentalis.

XII. Cum Casimirus IV. Jagellonides Sec. XV. bellis Prussicis esset implicatus, commisit urbes & arces Lauenburgum & Butoviam fidei Erici II. Pomeraniæ Ducis An. 1560. qui ipsas postea Cruciferis tradidit, nequicquam deprecantibus Lauenburgensibus & pretium pro redimendis tredecim captivis (quam causam traditionis Ericus prætendebat) offerentibus. Postea vero cum Choinicia Casimiro Regi dedita Cruciferi Lauenburgum confugissent, post octavum diem illud oppidum ut & Butoviam Erico Pomeraniæ Duci reddiderunt, acceptis ab ipso octo millibus florenorum captivisque redditis, ut scribit ex Cromero Neugebauerus *lib. VI. Hist. Polon. pag. 381. & seqq.* Verum Joannes Micrælius, ut perfidiæ labem a suis Ducibus abstergat, dicit, Bohemos Cruciferis militantes armata manu arces illas Erico II. eripuisse, easque deinde Ericum II, eodem modo recuperasse. *lib. III. Chron. Pomeran. num. 81. pag. 428. seq.* Itaque ab illo tempore Duces Pomeraniæ Occidentalis, has duas Provincias,

Lauen-

Lauenburgensem nimirum & Butoviensem, beneficio Regum Poloniæ obtinuerunt. *Conf.* Schuzius *lib. IX. Chron. Pruss. fol.* 413.

Pacta de Lauenburgo & Butovia inter Sigismundũ I. & Georgium Ducem Pomeraniæ.

XIII. Seculo XVI. Cum Duces Pomeraniæ Lauenburgum & Butoviam adhuc dubio jure tenere viderentur, concessit has provincias Georgio Duci Pomeraniæ Sigismundus I. Rex Poloniæ (ex cujus sorore Georgius ille natus erat) & quidem his conditionibus: ut partem pecuniæ, quæ loco dotis matri Ducis a Polonis promissa erat, remitteret: ut in coronatione Regis, aut paulo post Duces Pomeranorum provincias illas vel per se, vel per Legatos peterent literasque super hoc negotio renovarent. De cætero territoria illa possiderent *sine tributo & juramento:* nullas quoque provocationes in Polonia admitterent; ut hæc omnia fusius habentur in literis Infeudationis, quas in calce hujus capitis dabimus. Postea cum ad Sigismundum Augustum Regem ad Pacta renovanda missus esset Balthasar a Wolde / omissa sunt illa verba: *ab omni juramento & tributo liberos facimus.* Sub Stephano Bathoreo Rege volebant Poloni Henrico Rameln Legato Pomeranico persuadere, ut jusjurandum præstaret, illud Ducibus Pomeraniæ honori futurum asserentes: sed renuente

hoc ipsum Legato, veteri more pacta sunt renovata. Neugebauer *lib. VII. Hist. Polon. pag.* 511. Micræl. *in Chron. Pomeran. lib. III. Part. 2. num. 3. pag. 523. & lib. VI. num. 30. pag. 424.* Mortuo demum An. 1637. Boguslao XIV. ultimo Duce Pomeraniæ, cumque illo stirpe Ducum prorsus extincta, dictæ Provinciæ ad Regnum Poloniæ redierunt, Palatinatuique Pomeraniæ adjunctæ sunt. *Vid. Constit. an. 1637. tit. Reincorporatio & An. 1641. pag. 15.* Ad extremum Anno 1658. Serenissimo Electori Brandeburgico Friderico Wilhelmo Lauenburgensis & Butoviensis Provinciæ concessæ sunt, ita ut eas eodem jure, quo illas antea tenuerunt Duces Pomeraniæ, & ipse possideret. *Vid. Constit. An. 1658. pag. 3. & an. 1659. pag. 31.* Hoc jus etiam Sereniss. Elector An. M DC LXX. d. 5. Junii recognovit per Illustriss. Dn. Joannem Liberum Baronem ab Hoverbeke, Consiliarum suum intimum sine jurisjurandi solennitate tali formula: *Ego Serenissimi Electoris Brandeburgici Consiliarius & Officialis ad recognoscendum juxta tenorem Pactorum Bydgostiensium jus Feudale de duabus Præfecturis Lauenburg & Butau cum omnibus & singulis earum pertinentiis, Juribus, reditibus, & eminentiis, delegatus plenipotentiarius, hoc ipsum jus feudale ad Regnum Poloniæ per-*

Lauenburgum & Butovia redeunt ad Regnum Poloniæ.

Lauenburgum & Butovia Electori Brandeburgico traduntur.

Formula recognitionis juris in dicta territoria.

pertinens a sacra Regia Majestate uti & earundem Arcium & oppidorum directo Domino, recognosco, literasque ejusdem recognitionis & renovationis feudi prædicti Pactis conformes a Sacra Regia Majestate Vestra mihi extradi peto. Reperies hanc formulam in Nicolai Chwalkovii Jure Publ. Polon. *lib. IV. cap. VI. pag. 493. seq.*

XIV. Copiam Infeudationis olim Pomeraniæ Ducibus factam, quoniam multa continet Historiam Pomeranicam illustrantia, hic totam, ut apud Jacobum Prylusium *lib. V. Constitut. Regni Polon. cap. IV. pag. 787.* habetur tibi, Benevole Lector, dabimus: *Ad perpetuam rei memoriam. Nos Sigismundus &c. universis & singulis præsentibus & futuris harum seriem inspecturis, manifestum facimus. Quia vigentibus olim bellis inter Serenissimum felicis memoriæ Kazimirum Regem Parentem & Prædecessorem nostrum, ac inter Ordinem dictum S. Mariæ Teutonicorum in Prussia Illustris olim Princeps Dominus Ericus Stetinensis, Pomeraniæ, Cassubiæ, Wandaliæ Dux & Princeps Rugiæ multa in ipsis bellis & controversiis favoris, benevolentiæ & obsequii sui erga prædictum Sereniss. parentem nostrum officia exhibere & suppetias non vulgares illius majestati defunctæ adversus hostes ejus præstare solitus erat, ac ob eam causam* Copia infeudationis Pomeraniæ Ducibus factæ.

illi Arcem Bytau una cum oppido ibidem consistente, nec non Civitatem Lauenburg cum universis fructibus idem Serenissimus parens noster ad arbitrium & beneplacitum suum concesserat, ut id ex Literis & aliis monumentis abunde constat. Deinde vero ad eam benevolentiam & conjunctionem, quæ inter Serenissimos Prædecessores & prædictum Dominum Ducem Ericum & posteros ejus intercesserat, etiam affinitas & necessitudo accessit, quæ ad hæc usque tempora mutuis officiis & amore coaluit, ita ut prædictas arces & oppida repetita quidem aliquoties, tamen non gravatim & nos & Serenissimi fratres ac prædecessores nostri possideri a nominatis Ducibus Pomeraniæ citra jurium Regni sui detrimentum ferebant. Cum postremo nos ad has terras Prussiæ venientes inviseret officiosissime Illustris Princeps Dominus Georgius Stetinensis, Pomeraniæ, Cassubiæ, Vandaliæ Dux & Princeps Rugiæ, Nepos noster ex sorore charissimus, & suam ac Illustris fratris sui germani Domini Barvini singularem erga nos propensionem animi & observantiam declaravit remisitque nobis & successoribus nostris de dote Illustrissimæ olim Dominæ Annæ sorori nostræ a præfato Serenissimo Domino Rege Kasimiro patre nostro promissa, quatuordecim millia aureorum Hungaricalium: volentes vicissim erga Illustrates eorum

rum uberiorem amorem nostrum testari, & illas earumque successores nobis ac Regno nostro arctiori benevolentia & conjunctione devincere, attamen juribus regni nostri non deesse. illis & earum hæredibus masculis, arces & oppida prædicta Bytow & Lauenburg cum omnibus & singulis eorum subditis, Vasallis, fructibus, libertatibus, eminentiis, censibus, proventibus, Juribus, & pertinentiis universis, sicuti illa ad arbitrium & beneplacitum, ut dictum est, Serenissimorum prædecessorum nostrorum & nostrum hactenus usu & fructu tenuerunt, de consilio & consensu Dominorum Consiliariorum tam spiritualium quam secularium Regni nostri tenenda. habenda, fruenda & possidenda in perpetuum jure feudi pro nobis & successoribus nostris Regibus Poloniæ dedimus & concessimus, ac illos de eis ipsis arcibus & oppidis Bytow & Lauenburg investivimus, & tenore præsentium damus & concedimus, illosque & eorum hæredes de amplıori gratia & benevolentia nostra ab omni juramento, nec non tributis & exactionibus quibuscunque nobis & posteris nostris ratione dictarum Arcium & oppidorum præstandis dimittimus & liberos facimus. Pollicemur præterea dictos Principes in prædictis Arcibus & earum pertinentiis, quantum in nobis est, defendere & tueri, tenebuntur tamen & obligati esse de-

bent præfati Domini Duces & eorum Successores ad singulas successorum nostrorum Regum Poloniæ coronationes vel venire ipsi vel Consiliarios aut Officiales suos mittere, qui hoc ipsum jus feudale de præfatis arcibus & oppidis ad regnum nostrum pertinens, ita ut jam dictum est, recognoscent & literas ejus recognitionis & renovationis ipsius feudi, quæ gratis illis debent dari, a nobis Regibus accipient. Quod si aliqua legitima causa impediti hoc officium & debitum in Coronationibus successorum nostrorum non fecerint, nihil ea negligentia illis detrimenti afferre debebit, dummodo alio brevi tempore post coronationem id præstare curaverint. Ubi vero ipsi Principes Domini Georgius & Berninus, Duces Pomeraniæ sine legitimis masculis feudi hæredibus vel eorum legitimi masculi feudi hæredes non relicta prole virili decederent, stirpsque & progenies eorum mascula & legitima deficeret, & tunc prædicta arces & oppida Bytow & Lauenburgk cum omnibus suis bonis, subditis, Vasallis, fructibus, libertatibus, Juribus, eminentiis & pertinentiis universis ac cum pleno jure & possessione citra omnem difficultatem ad nos & posteros nostros Reges Poloniæ redire debebunt: salva tamen jurisdictione interim perpetuo, proventibus, decimis seu Episcopalibus cum villis, bonis & piscaturis ac libertatibus

tatibus ad Reverendum Joannem Episcopum & Ecclesiam Wladislaviensem ex antiquo pertinentibus. In cujus rei testimonium Sigillum nostrum est præsentibus appensum. Actum & datum in Civitate nostra Gedanensi die inventionis S. Crucis, anno Domini 1526. Regni nostri anno XX.

CAP. VII.
De *PRUSSIA.*

I.

BOrussi & contracte *Prussi*, olim etiam variante dialecto *Pruzzi* dicti, item *Pruteni*, ex quorundam sententia dicuntur a Prusia, Bithyniæ Rege: *Pruteni* vero a *Bruteno* sive *Pruteno*, Rege Prussiæ, Waidewuti fratre. Nam circa Secul. V. vel VI. Waidewutum gente Alanum sive Lithuanum cum fratre Pruteno & post hos duodecim Waidevvuti filios in Prussia & Lithuania rerum potitos esse, tradunt quidam Prussici Scriptores. Sed omnia hæc, quæ de Waidevvuto, Bruteno ejus fratre, atque duodecim illis Principibus vulgo circumferuntur, fabulosa esse alibi docuimus. Rectius igitur dixerimus, *Prussos* nomen accepisse aut a *Boruscis*, gente Sarmatica:

Prussi unde nomen habeant.

VVaidevvutus & ejus filii.

aut a *Russis*, populis olim Prussiæ contermi-nis: aut a *Russo* amne vel lacu, quem accolebant. *Pruteni* autem vel a *Ruthenis*? vel a *Pruto*, fluvio Walachiæ.

Prussorum Veterum Respubl.

II. Antiquis temporibus Prussi liberrime vivebant, nullius imperio obnoxii. Sic enim Helmoldus de illis scribit: *Prussi nullum inter se Dominum pati volunt. lib. I. Chron. Slavorum cap. 1. num. 5.* Vtrum a primis usque temporibus, quibus hæc regio habitari cœpit, ea libertas durarit, jam non determino, cum de eo alibi copiosius actum sit. Primus Polonorum Principum, qui Prussos, tributo ipsis imposito, sub jugum egit, dicitur fuisse Boleslaus I. Chrobri Rex Poloniæ, idque sub initium Seculi XI. id quod testantur non tantum Poloni Scriptores, ut Vincentius Kadlubko *lib. II. epist. 13. pag. 138.* Dlugoss. Cromer. Neugebauer & alii: sed etiam exteri, ut Helmoldus *lib. I. Chron. Slav. cap. 15.* Occasionem belli in Prussos suscipiendi, præbuit facinus Prussorum adversus Swoitechum, sive Adalbertum commissum. Hic enim cum primo Episcopus Pragensis in Bohemia, deinde, ut vulgo ferunt, Gnesnensis in Polonia Archiepiscopus fuisset, tandem aut sponte sua, aut oraculo Dei monitus in Prussiam concessit, eam ad fidem Christianam conversurus. Sed Prussi

Boleslaus I. Prussiam subigit.

S. Adalbertus in Prussia Martyr.

Diis

Diis ſuis nimium addicti ipſum prope oppidum Fiſchhauſen in Samlandia trucidarunt. Boleslaus igitur Chrobri facinus iſtud vindicaturus primo quidem bellis Moravicis Ruſſicisque diſtrictus ultionem diſtulit. Pace vero cum cæteris gentibus facta, tota vi belli Pruſſis incubuit, victisque tandem tributum circa an. 1015. impoſuit. *Vid.* Dlugoſſ. *Tom. I. Hiſt. Polon. lib. II. pag. 152. ſeq.* Cromer. *lib. III. pag. 442. ſeq.* Schuz. *in Chron. Pruſſ. lib. I. fol. 8. b.*

III. Sub Miecislao II. Rege Polonorum Pruſſi iterum imperata facere detrectarunt. Schuz. *lib. 1. fol. 8.* neque ad officium ante revocati ſunt, quam Boleslaus II. Audax ad imperium Polonicum eſſet admotus. Immo Boleslao II. jam in Polonia rerum potiente Pruſſi Pomeraniam & Caſſubiam ferro & igni devaſtatas metu majorum periculorum ſibi ſubjecere. Proinde Boleslaus Audax contra ipſos bellum movit, & licet in prima expeditione obſidionem caſtri Grodeci ſolvere coactus fuerit, poſtea tamen revertens Pruſſos Pomerania excedere coegit, ſolitaque ipſis tributa denuo imperavit. Dlugoſſ. *lib. III. ad an. 1064. pag. 234. ſeq.* Schuz. *in Chron. lib. 1. fol. 9. b.* Sed neque tum Pruſſi quievere. Ideo Boleslai ſucceſſor Wladislaus Hermannus

Boleslaus II. Pruſſos denuo ſubigit.

mannus contra Prussos varia bella gessit, donec eos sibi denuo subjiceret. Vid. Dlugoss. *lib. IV. ad an. 1092. p. 291. seqq. & ad an. 1093. p. 294.* Neugeb. *lib. III. Hist. Pol. p. 71. seq.*

Boleslaus III. Prussos tertium subigit.

IV. Cum Seculo XII. Prussi Masoviam infestare cœpissent, Boleslaus III. Crivoustus eis denuo gravi bello victis jugum imposuit, imperata simul ipsis Christiana religione. Sed Boleslao postea e vivis sublato, simul cum imperio Polonico etiam religionem Christianam Prussi, abjecerunt. Dlugoss. *lib. IV. passim.* Non major tamen unquam religionis Christianæ in Prussiam introducendæ spes apparuit, quam tempore Boleslai IV. Crispi Boleslai III. filii. Tum enim illi jam fana Deorum profanare & destruere, Christo certatim nomina dare, liberos suos Christianis ritibus initiandos curare cœperunt. Sed metu, malo illo diuturnitatis magistro, sublato, ad ingenium rediere, immo exercitum Polonicum in loca uliginosa astu doloque pertractum, plane delevere, in qua strage etiam Henricus Boleslai IV. Crispi frater & Boleslai III. Crivousti filius fortiter pugnans occubuit. Kadlubko *lib. III. epist. XXXI. pag. 374. seqq.* Neugeb. *lib. III. pag. 107. seq.*

Prussorum conversio non succedit.

Prussi rebellant.

V. Cum

V. Cum fortuna crevit etiam animus Prussorum, præsertim Sec. XIII. ubi Polonia in varias scissa partes, bellis civilibus conflictabatur, eoque injuriis Prussorum magis magisque patebat. Maxime autem Prussi Massoviam infestabant, quam An. 1220. in Comitiis Sedomiriensibus simul cum Cujavia & Dobrinia Lescus Albus Conrado fratri suo tradiderat. Cum autem Conradus Dux Masoviæ, Cujaviæ & Dobriniæ de Polonorum auxiliis contra Prussos desperasset, necessitate adactus, Ordinem Teutonicum in Prussiam accersivit, cujus tunc Magister erat Hermannus de Salza. Ordini huic Teutonico, sive Cruciferorum, Conradus Culmensem tractum tradidit, & quicquid terræ est inter Vistulam, Mocram & Drevantiam flumina, his legibus, *ut contra Prussos sedulo bellum gererent, ubi vero eos domuissent, ut Culmensem ditionem redderent; cætera vero, quæ de barbaris cepissent, arbitrio bonorum virorum ex æquo secum sive cum posteris suis partirentur; contra Polonos nihil hostile tentarent, & hæc omnia pacta sunt sub pœna amissionis bonorum.* Hæc ex antiquo scripto Germanico a Stanislao Hosio sibi suppeditato recenset Cromerus *lib. VII. circa fin. pag. 530.* Caspar Schuzius tamen illa, quæ de restitutione Culmensis tractus & de Prussiæ

Prussi infestant Poloniam.

Conradus Masoviæ Dux Cruciferos evocat in Prussiam.

Pacta Conradi cum Cruciferis.

Prussiæ devincendæ divisione dicuntur, merito in dubium vocat, incredibile esse existimans, Cruciferos sine debita & justa laborum suorum remuneratione tanta fuisse pericula subituros. *lib.1. Chron. Pruss. fol. 17.* Ad hæc provocabant etiam olim Cruciferi ad Diploma Friderici II. Imperatoris, in quo ille Cruciferis possessionem terræ Culmensis, a Polonis videlicet promissam confirmavit, & quidquid ii de Prussis postea ceperint, itemque terram, quam eis Conradus Dux Masoviæ deinceps adhuc inter Prussiam & Novam Marchiam (per Marchiam novam hic intelligenda est Marchia Gedanensis, ut tunc temporis vocababatur) teste Cromero *lib. VII. in fin.*

Friderici II. Imp. Diploma Cruciferis datum.

VI. Cum Cruciferi Prussiam diuturno quinquaginta trium annorum bello sub jugum misissent, excisis fere veteribus incolis, novas subinde e Germania illuc deduxere colonias. Sed etiam hic Cruciferi rebus sibi ex voto succedentibus elati, insolentius se gerere, sociorumque terras appetere cœperunt. Et quidem initio Seculi XIV. Petrus Swenze, Cancellarius Pomeraniæ (Micrælius eum vocat Cancellarium hæreditarium Poloniæ & Gubernatorem Pomerelliæ *lib. II. Chron. Pomeran. num. 106. p. 290.*) plura semper habendi cupiditate flagrans occasionem Cruciferis Polonicas

Cruciferi Prussiam sibi subjiciunt.

Cruciferi insolentius agunt.

Petrus Swenze novas res in Pomerania molitur.

Pro-

Provincias invadendi præbuit. Cum enim a Wladislao Rege Poloniæ quadam in re passus esset repulsam, consilium cepit, Gedanum & totam Pomerelliam Marchionibus Brandenburgicis prodendi: sed proditis consiliis ipse a Wladislao Loctico Rege captus est, antequam rem in effectum deduxisset. Sed postea fratribus captivi intercedentibus seque ipsos loco obsidum offerentibus dimissus est. Obsides etiam illi postea, cum negligentius haberentur, e custodia evaserunt. Ab his acciti Joannes & Valdemarus Marchiones (quorum Decessores jam antea Dantiscum obtinuerant) Pomeraniam cum exercitu ingressi, omnia, præter arcem Gedanensem, quam Bogussus Judex Pomeraniæ pro Rege Poloniæ tenebat, sibi subjecerunt. Bogussus in tantas angustias redactus, opem Regis Wladislai imploravit. Sed cum inde auxilia tardiora viderentur, auctor fuit Wladislao, ut Cruciferorum uteretur opera in arce defendenda & Marchionibus depellendis: sed satis imprudenter illud factum est, cum Bogussus sciret, jam Cruciferis his oris ob prætensiones suas, de quibus *cap. VI. num. X. & XI.* egimus, inhiare. Acciti igitur sunt Cruciferi (quorum tunc Magister erat Sigfridus von Feuchtwangen) iis conditionibus, ut dimidiam arcem

Petrus Svvenze capitur, sed mox dimittitur.

Marchiones Brandeburgici in Pomeraniam accersuntur.

Bogussus accersit Cruciferos contra Marchiones.

ipsi

ipsi tenerent & annum unum suis sumptibus defenderent: deinde vero quæcunque impendia facerent, ut ea Ladislao expensa ferrent. His ita constitutis Cruciferi arcem defendunt; immo ipsam urbem Gedanensem expulsis Marchionibus recipiunt. Sed ad extremum cum jam nullum periculum restaret, totam arcem dimisso cum Pomeranis Bogussa sibi vendicant, ut testatur Cromerus *lib. X. pag. 581.* Sed Schuzius noster hac conditione Cruciferos fuisse accitos tradit, ut non propriis sed regiis sumptibus arcem defenderent, quod etiam verisimilius est. Cum vero Cruciferi expensos sumptus (fuerunt autem centum millia marcarum grossorum Bohemicorum) reposcerent, nec Bogussæ pecunia illa suppeteret, Cruciferi arce tota occupata Bogussam in vincula conjiciunt, postea vero certis conditionibus dimittunt. Cum hæc ad Wladislaum Locticum essent delata, cœpit ille cum Cruciferis expostulare, ingratam ipsis mentem erga Reges Poloniæ objectans; quibus illi offensi cum Marchionibus ita transigunt, ut accepta certa pecuniæ summa, nempe centum millium marcarum latorum grossorum, omnia loca Pomerelliæ, quæ ipsi possidebant, Cruciferis traderent. Pacta hæc inita sunt an. 1311, quæ vidisse se testatur Schu-

Cruciferi arcem urbemque Gedanensem occupant.

VVladislaus Locticus expostulat cum Cruciferis.

Cruciferi a Marchionibus Brandeb. emunt Pomerelliam.

zius.

zius. Quin etiam ea loca, quæ tum temporis adhuc a præsidiario milite Regio in Pomerellia tenebantur, ut Dirschaviam, & Schwezam, Cruciferos a Marchionibus emisse testatur idem Schuzius *lib. II. Chron. Pruss. fol. 55. seqq.* Hanc etiam emtionem Magister Cruciferorum Ordini suo ab Henrico Cæsare confirmandam curavit. Cromer. *loc. cit.*

VII. Sed & MICHALOVIENSEM Provinciam Culmensi tractui adjacentem a Polonia Cruciferi sequenti modo abstraxerunt. Acceperant eam hypothecæ loco a Lesco Cujaviæ Duce, datis eo mutuo trecentis marcis Thorunensibus, quibus ille se in Ungarico bello a Wenceslao Bohemiæ Rege captum redemit. Convenerat autem Cruciferis cum Lesco ita, ut si is intra triennium pecuniam dictam non redderet, jure sempiterno Cruciferis illa regio cederet. Offerebat deinde Lescus cum fratribus intra constitutum tempus pecuniam mutuo datam Cruciferis, quam tamen hi non acceptarunt, jam hoc jam illud causati, donec aliquanto post Lescus necessitate compulsus, acceptis insuper a Cruciferis ducentis sexaginta duabus marcis, Provincia illa & jure suo omni sese abdicavit. Cromer. *loc. cit.* Neugebauer *lib. III. Hist. Polon. pag. 177.*

Cruciferi Michaloviensem tractum occupant.

Cruciferi infestant Lithuaniam.

VIII. Sed neque hic quievere Cruciferi. Prussia enim tota subacta, sub illo prætextu, quod ad Ethnicos populos oppugnandos essent invitati, Lithuaniam quoque & Samogitiam infestis agminibus sæpe pervagati ferro & igne omnia populabantur. • Has etiam excursiones, licet Jagello Magnus Dux Lithuaniæ Christiana religione recepta & in Lithuaniam introducta Rex Poloniæ esset factus, nihilominus continuabant, concitante eos præsertim Suidrigellone Regis fratre. His malis adactus Rex Wladislaus Jagello Suidrigellonem concessis ipsi aliquot in Russia locis ex Prussia revocavit. Immo cum ipsis etiam Cruciferis An. 1404. egit conventum apud Razianzum Episcopi Wladislaviensis oppidum, ubi sic de pace inter eos convenit: ut Rex quinquaginta millia florenorum Cruciferis exsolveret, Dobrinumque & Zlotoriam arcem ad confluentes Wistulæ & Drevantiæ sitam reciperet. Deinde ut Novogrodum magnum (quod Livonienses Cruciferi cum Suidrigellone interceperant) Regi Poloniæ, Samogitia vero Cruciferis cederet, ea lege, ut omni jure, quod in Lithuaniam prætendebant, sese abdicarent. Cromer. *lib. XVI. pag. 649.* Kajolawicz *Part. II. Hist. Lithu. lib. II. pag. 70. seq.* Sub hæc Samogitæ impotentem Cruci-

Pacta inter Jagellonem Regem & Cruciferos.

Samagotia traditur Cruciferis.

cifero-

ciferorum dominationem perosi, cæsis ipsorum præsidiis in libertatem se asserue-re. Cruciferi contra suspicantes id, quod res erat, jussu Alexandri, Witoudi, sive ut alias vulgo vocatur Witoldi, hoc a Samogitis factum esse, Lithuaniam excursionibus infestare cœperunt. Quod autem hoc revera Witoldi jussu factum sit, diffiteri non audet Kojalowicz *loc. cit. pag. 79.* Conf. Schüz. *lib. III. Chron. Pruss. fol. 99. seqq.* Intervenientibus deinde aliis causis, in apertum res erupit bellum, quod cruento isto ex utraque parte prælio An. 1410. ad Tannebergam in Prussia commisso nobile est, ubi 50. millia Cruciferorum cum ipso Magistro Ordinis Teutonici Vlrico von Jungingen cæsa & quatuordecim millia capta sunt, ut tradit Cromerus *lib. XVI. circa fin.* Neugebauer *lib. V. Hist. Polon. pag. 152.* Conf. Alex. Guaguin. *ad an. 1410.* De numero cæsorum in exercitu Teutonici ordinis dubitat Schüzius, quem vide *lib. III. Chron. fol. 102.* Continuatum est illud bellum usque ad an. 1436. quo inter Regem Wladislaum Jagellonidem & Magistrum Cruciferorum Paulum de Rusdorff pax coiit. Pacta ipsa vide *inter Privilegia Ducalis Prussiæ fol. 6. seqq. & inter Jura Municipalia Prussiæ.* Item apud Janum Januszovium *lib. VII. Constitut. Re-*

Samogitæ à Cruciferis deficiunt.

Tannebergensis pugna cruentissima.

Pacta inter Vladislaum Jagellonidem & Cruciferos.

gni Polon. Part. III. tit. 1. pag. 842. Conf. Schüzius *lib. III. Chron. Pruss. fol. 127. b.* Sic igitur Wladislaus Jagello attritis Cruciferorum viribus prima jecit Prussiæ subigendæ fundamenta. *Vid.* Matth. Stryjkowski Ossostevicius *lib. XIII Hist. Lithuan. cap. IV. & VIII.*

Prima Prussiæ subigendæ fundamenta jacit VVladislaus Jagello.

IX. Casimiro IV. Jagellonide Polonis imperante cum Cruciferis deessent hostes, quos vincerent, Prussis ipsis impotenti dominatione intolerabiles esse cœpere. Haud facile dictu est, quibus oneribus illi sibi subjectos populos presserint, quibus etiam injuriis urbes Prussiæ præcipuas vexarint. Prussi igitur libertatis avitæ nondum obliti conspiratione inter se facta ad Regem Poloniæ Casimirum transierunt, eique se ut legitimo, justo & vero Domino & heredi Terrarum Prussiæ futuro subjecerunt, ut habetur *in Privilegio Incorporationis An. 1454. feria quarta Cinerum a Casimiro Jagellonide dato inter Jura Municipalia Terrarum Prussiæ.* Quoniam autem e contrario Cruciferi in memoriam Regi revocabant pacem perpetuam An. 1436. sub Wladislao Jagellonide initam; igitur Prussorum Legati ostenderunt, multis modis pacem illam a Cruciferis esse violatam, verbi gratia, dum in concilio Basileensi contra eandem varia moliti sunt, loca in pactis denomina-

Cruciferi Prussis sunt intolerabiles.

Prussi se Regi Poloniæ dedunt.

Pacta a Cruciferis violata

ta non restituerunt, & quæ sunt id genus alia, quæ videantur apud Schüzium *lib. V. Chron. Pruss. fol. 166. b.* Gestum inde bellum est tredecim annos, nimirum ab an. 1454. usque ad an. 1466. ingentibus utrinque sumptibus. Ad extremum Cruciferi senserunt, semper in paucitate jacturam esse majorem, cladibus igitur multis attriti ac propemodum ad incitas redacti, pacem his demum conditionibus impetrarunt: ut Polonis Culmensem & Michaloviensem terras & Pomeraniam omnem, adhæc Mariæburgum, Stumam & Christburgum arces & oppida: Elbingam & Tolkemitam oppida cum suis territoriis & munere sylvatico, quod Wald-Ampt Teutonice vocatur, & sex pagis, qui ad arcem Hollandiam pertinebant, jure sempiterno concederent: reliquam Prussiam sibi retinerent, ea lege & conditione, ut semper essent in fide & clientela Polonorum. Cromer. *lib. XXVI. pag. 773. seq.* Schüz. *lib. 7. Chron. Pruss.* Pacta ipsa inter Regem Casimirum Jagellonidem Regem Poloniæ & Ludovicum ab Erlichshausem Magistrum Prussiæ vide apud Janum Januszovium *lib. VII. Constitut. Part. III. tit. 1. pag. 863. seqq.* & inter Privilegia Prussiæ Ducalis *fol. 20. seqq.* Sic igitur Casimiro IV. dimidia Prussiæ pars cessit, quæ hodie dicitur Prussia Regia; Reliqua

Cruciferi pacem impetrant certis conditionibus.

liqua vero lege clientelari Cruciferis a Rege Poloniæ concessa est.

Cruciferi jugum Polonicum laborant excutere.

X. Verum enimvero Cruciferis libertati assuetis grave Polonorum visum est jugum, idcirco ut illud excuterent, potentiores sibi Magistros Ordinis creare cœperunt. Eo fine etiam post unum atq; alterum Magistrũ elegerunt Fridericum Ducem Sax. qui nunquã Polonis jurejurando se obstringere voluit: deinde vero an. 1511. Albertum Marchionem Brandenburgicum, qui servitutis illius impatiens, magno animo bellum Polonis intulit: sed speratis e Germania frustratus auxiliis, his conditionibus An. 1525. cum Rege Poloniæ Sigismundo I. pacem fecit: *ut Ordo Cruciferorum in Prussia penitus extingueretur: Albertus Prussiæ portionem, quam nunc Ducalem vulgo vocant, titulo Ducis obtineret: sed regio imperio simul cum Provincia subesset: eosdem cum Polonia hostes amicosque deinceps haberet: ipse Dux primum locum in Senatu Regio teneret &c:* Alberti Wijuk Kojalowvicz *Part. II. Hist. Lithuan. lib. VII. pag. 382.* Neugebauer *lib. VII. Hist. Polon. pag. 507. seqq.* Schüz. *lib. X. Chron. Pruss. fol. 474. seq.* Pacta ipsa videantur apud Janum Januszovium *lib. VII. Constitut. Regn. Pol. Part. III. tit. 1. pag. 913. & seqq.* & inter Privilegia Prussiæ Ducalis *fol. 32. & seqq.*

Pax perpetua inter Sigismundum I. & Albertum primum Prussiæ Ducem.

Vt

Vt igitur Casimirus IV. Jagellonides Prussiam sibi acquisivit, ita etiam Sigismundus ejus filius Prussiam defendit, jusque in illam sibi suisque successoribus confirmavit.

Albertus March. Brand. Dux Prussiæ.

XI. Hoc igitur modo Albertus primus Dux Prussiæ creatus, feliciter eidem usque ad annum 1558. præfuit, cumque annis & rerum gestarum gloria fessus d. 20. Martii, anno ætatis 78. fatis concessisset, successit ipsi filius Albertus Fridericus. Cum autem ille non longe post in ægritudinem animi incidisset, datus est ei a Rege Stephano Battareo Curator, Georgius Fridericus, Marchio Brandeburgensis in Onoldsbach. Hoc postea initio præsentis Seculi e vivis sublato, & nemine amplius e Marchionibus Brandeburgensibus lineæ Onoldsbacensis (quæ olim cum Alberto Seniore ad simultaneam investituram admissa fuit) existente, id egerunt Electores Brandeburgici, ut, deficiente hac Marchionum domo, ipsi in Ducatu Prussiæ succederent, præsertim cum jam antea ipsis simultanea investitura non tantum promissa, sed etiam An. 1603. in scriptis concessa esset. Factus igitur est Joachimus Fridericus Elector Brandeburgicus An. 1605. curator ægri Principis, concedente id Sigismundo III. Poloniæ Rege. Intra paucos vero annos Joachimo Friderico Electore defuncto, filius ipsius Joan-

Albertus Fridericus Dux Prussiæ.

Georgius Fridericus Curator ægri Principis.

Electores Brandeburgici Prussia potiuntur.

Joannes Sigismundus Elector. nes Sigismundus Elector Brandeburgicus An. 1608. in curatela ægri Principis succesſit: ſed poſtea anno videlicet 1611. cum tribus fratribus in Prusſia a Sigiſmundo III. Rege inueſtitus, & proximo anno 1612. in realem Pruſſiæ poſſesſionem a Commiſſariis ad hoc negotium e Polonia misſis immiſſus eſt, ut hoc ex privilegiis Statuum Prusſiæ Ducalis An. 1616. Brunsbergæ typis impresſis patet.

Albertus Fridericus æger Princeps moritur. Albertus Fridericus autem æger & animo & corpore Princeps anno demum 1618. d. 28. Auguſti, ætatis vero anno 65. poſtquam Ducatum hunc per ſe & Illuſtriſſimos Curatores per 49. annos adminiſtraſſet, obiit.

Joannes Sigismundus Elect. moritur. Proximo an. 1619. d. 23. Decemb. mortuus Joannes Sigiſmundus Prusſiam ſucceſſori Georgio Wilhelmo Electori Brandeburgico reliquit.

Georgius VVilhelmus Dux Prusſiæ. XII. Hic Georgius Wilhelmus Elector jam ſuo tempore allaboraſſe dicitur, ut ſupremus fieret in Pruſſia Dominus. Referam memorabile quidpiam, quod mihi Procerum Pruſſiæ nonnemo, qui adhuc juvenis hæc quæ referam ipſe oculis ſuis ſpectavit, ante tria circiter luſtra narrare ſæpius eſt ſolitus. Cum aliquando Conventus Prusſiæ Ordinum Regiomonti ageretur, contu-

Mirabilis caſus. lit ſe Georgius Wilhelmus Elector in arcem Neuhuſienſem uno milliari Regiomonto diſtantem, animi remittendi & a curis

curis comitialibus relaxandi gratia. Cumque ibidem aliquando minus gratum e conventu Regiomontano nuncium accepisset, adeo ira efferbuit, ut pomo e mensa sublato in hæc verba erumperet: Quam vere ego hoc pomum per has fenestras foras ejiciam, tam vere quoque supremus aliquando Prussorum Dominus futurus sum. Sed pomum, licet omnes fenestræ, ut media æstate fieri solet, fuerint apertæ, ligno impulsum in medium conclave relapsum, præsentes aulicos cum Principe ipso mirum quantum obstupefecit.

XIII. Quod autem Georgius Wilhelmus obtinere non potuit, hoc Fridericus Wilhelmus filius, qui Anno 1640. parenti suo in regimine succesfit tandem obtinuit. Nam cum initio Prussiam Ducalem habuisset jure feudatorio, tandem per Pacta Welaviensia & Bydgostiensia Anno 1657. inita eidem Joannes Casimirus Rex Poloniæ supremum in Prussia dominium concessit, ea tamen lege, ut deficientibus masculis jure Caducitatis, ut vocant, Prussia iterum ad Regnum Poloniæ redeat & Ducibus Onolsbacensibus & Culmbacensibus jure feudi conferatur. Promissa etiam est Serenissimo Electori urbs Elbinga, simulac a Suedis eam tunc tenentibus reciperetur, & quidem hypothecæ loco, pro quadringen-

Fridericus Vilhelmus fit supremus Prussiæ Dominus.

Elbinga Electori promittitur.

tis millibus thalerorum. Confirmata quoque sunt hæc Pacta Anno 1658. in Comitiis Regni ad omnibus Ordinibus. *Vid.* Constitutiones ejus anni, quæ Consensu omnium Ordinum denuo sunt impressæ *pag. 3.* Postea vero pace cum Suecis composita Anno 1660. cum ab utraque parte Commissarii essent missi ad hoc negotium Elbingense componendum, Wladislaus Rey a Naglovice Thesaurarius Regni & primarius ex parte Polonorum Commissarius, varia a Legatis Brandeburgicis prætendebat, tandem etiam re infecta penitus discessit, omnem in Commissarios Brandeburgicos rejiciens culpam, ac si in amotione Postarum e Civitate Gedanensi; in restitutione Brunsbergæ; in defalcatione eorum, quæ civitas illa in præsidium erogavit; in confirmatione denique jurium Civitatis Elbingensis, satisfacere Polonis noluerint. *Vid.* Epistola Joannis Casimiri Regis Anno 1660. d. 18. Octobris exarata *in appendice Continuationis VII. Diarii Europæi class. ult. pag. 232.*

Electoris supremum in Prussia Dominium traditur.

Supremi in Prussiam juris traditio rejecta fuit usque in an. 1663. quo ipso anno Stephanus Widzga Episcopus Warmiensis postea Archiepiscopus Gnesnensis, ut & Joannes Comes de Leszno Leszczynski tunc Pro-Cancellarius Regni a Rege & Republ. Polona missi Regiomon-

tum

tum venerunt, actumque illum An. 1663. die 18. Octobris in area arcis Regiomontanæ theatro exstructo solenniter & magno cum spectatorum omnium plausu celebravere. Numi aurei & argentei tunc cusi ex altera parte habent sceptrum & gladium decussatim posita sertoque implexa, cum subscriptione: PRO DEO ET POPVLO. Desuper autem manus coronam radiis solaribus illustratam defert, cum lemmate: A DEO DATA. Ex adversa parte numi hæc inscriptio: SVPREMO PRVSSIÆ DOMINO FRIDERICO WILHELMO, PRINCIPI ELECT. BRANDEB. HOMAGIVM PRÆST. DIE XVIII. OCTOBR. ANNO 1663.

CAP. VIII.
De
Livonia.

I.

LIVONIA duas olim continebat Provincias, *Estiam* & *Lettiam*, deinde Ordo Ensiferorum in Livonia rerum potitus adjunxit *Curoniam*, ad quam pertinet *Semgallia*. Circa An. 1158. hæc regio frequentari cœpit a mercatoribus præsertim Lubecensibus, qui etiam gentem illam ad Religio-

Livoniæ provinciæ sive partes.

Livonia convertitur.

Religionem Christianam converterunt, Primus Livonum sive Livonorum Episcopus constitutus est Menardus Monachus vel Canonicus Segebergensis ab Archiepiscopo Bremensi inauguratus. Sedes ejus erat Vxekelæ. Eum exceperunt Bertholdus Episcopus Rigæ conditor, & Albertus, qui Rigam munivit & Ordinem Ensiferorum ab Innocentio III. An. 1204. confirmatum in societatem contra barbaras illas gentes adscivit. Primus Ensiferorum Magister fuit Vinno. Posthæc cum Ordo Ensiferorum insultibus barbararum gentium impar assumtis Teutonici Ordinis habitu & regula sese Magistro Prussiæ subjecisset, Livonia quoque Ordinis Teutonici Magistro generali, qui tunc in Germania & paulo post in Prussia sedem suam habuit, simul fuit subjecta, ita ut a Magistris Livoniæ constituerentur legesque acciperent. Contra vero (non eodem tempore, ut quidam volunt: sed successu temporis) Episcopi Prussici, nempe Culmensis, Pomesaniensis & Sambiensis, ut suffraganei Archiepiscopo Rigensi in Livonia subjecti sunt. Warmiensis Episcopus, quia nunquam Ordinis Teutonici imperium ita agnovit, ut ejus regulam & habitum reciperet, in Archiepiscopi quoque Rigensis Diœcesi nunquam censeri voluit. Mansit igitur Livonia

Primus Episcopus in Livonia.

Riga conditur.

Ordo Ensiferorum instituitur.

Vinno Magister Ordinis Ensiferorum.

Livonia Ordinem Cruciferorum recipit.

Episcopi Prussici Archiepiscopo Livoniæ subjiciuntur.

nia sub imperio Magistri Ordinis Teutonici generalis, administrabaturque per Magistros tantum Provinciales usque ad Wilhelmum Plettenbergium XLI. Livoniæ Magistrum Provincialem, qui An. 1513. exsoluta Alberto Brandeburgico Marchioni & Ordinis Teutonici Magistro generali certa pecuniæ summa, se suosque imperio Magistri generalis exemit, Imperii Princeps factus. Sed videamus, quomodo superiore Seculo Livonia ad Poloniam accesserit, rursumque a Polonia fere tota avulsa sit.

VVilhelmus Plettenbergius sese ab Ordinis Teutonici redimit imperio.

II. Quod Sigismundus Augustus Livoniam Regno Poloniæ adjunxerit, apud omnes in confesso est: Occasionem vero hujus conjunctionis, varie recensent Scriptores. Albertus Wijuk Kojalowicz Historiæ Lithuanicæ conditor, ita rem exsequitur. Guilhelmus Fürstenbergius Livoniensium Equitum Magister Lutheranam religionem suscepit, mox etiam templa hæreticis tradere conatus est. Cum se ei hac in re opponeret Guilhelmus Archiepiscopus Rigensis, Fürstenbergius ipsum indictis Wendam Comitiis, reum agit, initæ cum Sigismundo Augusto Rege consobrino suo & Alberto Duce Prussiæ conspirationis accusat, falsisque indiciis probat, Curlandiam Alberto, Livoniam Augusto pro-

Sigismundus Augustus Livoniam Poloniæ adjungit.

Occasio hujus rei.

promissas esse ac pene proditas. Comitiis finitis Fürstenbergius Magister aperto bello Archiepiscopi bona aggreditur, Archiepiscopum ipsum in arce Kokenhusana captum in carcerem conjicit. Sigismundus accepto ejus rei nuncio Anno 1557. bellum statim Livoniæ intulit, sibique eam subjecit. Kojalowicz *lib VIII. Hist. Lithuan. pag. 433.* Nos vero licet non negaverimus, ob mutatam religionem magnas inter Archiepiscopum Rigensem & Magistrum Ordinis extitisse simultates, non solam tamen hanc causam belli hujus fuisse existimamus, cum quidam etiam Livoniæ Episcopi contra Archiepiscopum insurrexerint, referente Anonymo quodam *inter Descriptiones Poloniæ pag. 397. seqq.* Altius igitur causa hujus rei est accersenda. Videlicet an. 1546. constitutum est ab Ordinibus Livoniæ omnium consensu, ne sine Ordinum indultu sive ab Archiepiscopo, sive a Magistro, sive etiam ab aliis Episcopis extraneus aliquis homo in Coadjutorem assumeretur. His tamen postea neglectis Archiepiscopus Rigensis contra promissa sua inscio Canonicorum Collegio, sive, ut vocant, Capitulo, Christophorum Mechleburgicum Ducem Coadjutorem sibi adscivit. Proinde se ei Henricus a Galen Magister ordinis & Guilhelmus Furstenbergius

Vera causa belli Livonici.

us aliique Episcopi, (de quibus etiam Vid. Guaginus *de Situ Sarmatiæ Europ. Tom. 1. in Corp. Hist. Polon. pag. 71.*) opposuerunt. Archiepiscopus se auctoritate Regis Sigismundi Augusti ut Patroni Archiepiscopatus illius tuebatur. Ordines contra subditos ab Archiepiscopi obedientia abstrahunt, prout Pacta An. 1546. inita postulabant. Interea in Electione Coadjutoris Magistri, Casparo Monesteriensi Marschalco Ordinis prælatus est Guilhelmus Furstenbergius, id quod Casparus ægre ferens ad Regem Poloniæ confugit. Immo etiam Caspari patrocinium suscepit Archiepiscopus. Hinc bellum contra Archiepiscopum ortum est. Furstenbergius Coadjutor Magistri Archiepiscopum in arce Kokenhusana cepit, sicque Regem Poloniæ contra Livoniam excivit. Cum vero interea Jvanus Moscoviæ Dux longe lateque victricia per Livoniam circumferret arma, Augustus Gothardo Kettlero, novo post Furstenbergium Livoniæ Magistro opem tulit eundemque Gothardum Kettlerum, concessa ipsi Curlandia & Semgallia in feudum, primum Ducem Curlandiæ creavit. Reliquam vero Livoniam Regno Poloniæ An. 1561. adjunxit. *Vid.* Kojalovvicz *lib. VIII. Hist. Lithu. pag. 447. seqq.* Salom. Neugebauer *lib. VIII. Hist. Polon. pag. 594. & seqq.*

Sigismundus Augustus sibi Livoniam subjicit.

Gothardus primus Dux Curlandiæ.

III.

Moscoviæ Dux Livoniam infestat.

Revalienses se Regi Suediæ dedunt.

III. Vix autem Sigismundus Augustus Livoniam in fidem suam receperat, & jam nova ejus perdendæ semina spargebantur. Infestabat videlicet continuis bellis Livoniam Magnus Moscoviæ Dux. Revalienses igitur cum se adversus ejus potentiam tutari haud possent, Erici Regis Suediæ patrocinio sese commisere. Paulo post Gothardus Kettlerus ex altera parte Regis Poloniæ tutelæ adversus Russos sive Moscos se commisit; quo factum est, ut Livonia in duas statim partes scinderetur. Neque minus sibi juris in Livoniam putabat esse Ericus Rex Suediæ, quam Sigismundus Augustus Rex Poloniæ, præsertim cum ille ab Imperatore Ferdinando sibi commissam esse Livoniæ tutelam affirmaret. Proinde Ericus Habsalam, Lehalam, Parnaviam & alia loca Polonis ejectis occupavit. Accessit & aliud quidpiam, quod partes Regis Suediæ in Livonia auxit. Joannes enim Dux Finlandiæ circa eadem tempora Catharinam Sigismundi Augusti Regis Poloniæ Sororem matrimonio sibi jungens mutuo dedit Sigismundo LXXX. millia thalerorum (alii CXXIV. millia ponunt,) pro qua pecuniæ summa hypothecæ loco vicissim Joanni traditæ sunt in Livonia sequentes arces: Wittensteinum, Karchisa, Frichatum, Helmultum, Ermisium, Ruja & Bort-

Borwicum. Pessime hoc accepit Ericus Rex, ideoque revertentem in Suediam Joannem initi contra se cum Rege Poloniæ fœderis accusavit, & accepta a Sigismundo Augusto castella sub specie defensionis contra vim Moscorum sibi tradere compulit; quamvis postea Poloni Pernaviam denuo receperint. Interea defunctis jam Erico Suediæ & Sigismundo Augusto Poloniæ regibus, MoscoviæDux MAGNUM Holsatiæ Ducem Livoniæ Regem creavit, eundemque magna quidem vi, mala tamen fide, Livoniæ imponere voluit. Tantis periculis imminentibus Joannes III. Suediæ & Stephanus Bathoreus Poloniæ Reges societatem inter se iniverunt, ut communibus viribus Livoniam contra Moscoviæ Ducem assererent. Vtrique etiam parti circa An. 1580. fortuna magnopere aspirabat, præsertim autem Suedis, qui ea tempestate complura loca a Moscis in Livonia recuperarunt, ut Lodam, Lehalam, Habsalam & Narvam: item Povinciam Vicchiam, Wittensteinum, Carelogorodam & alia castella. Stephanus igitur Poloniæ Rex veritus id quod res erat, ne Suedi hoc modo sibi totam Livoniam subjicerent, pacem cum Moscis exclusis Suedis fecit his conditionibus: *ut Moscus omnia restitueret loca, qui in Lithuania occupaverat;*

Simultates inter Ericum Regem Suediæ & Joannem Principem Suediæ.

Magnus Dux Holsatiæ Rex Livoniæ creatur.

Bellum Poloniæ & Suediæ Reges contra Moscum suscipiunt.

Stephanus Rex pacem facit cum Moscis.

Conditiones pacis.

rat : ut totam Polonis Livoniam traderet: Stephanus vero Wielikolukam & alias nonnullas arces, quas hoc bello occupaverat, Mosco redderet. Postea cum Sigismundus III. Joannis III. Suediæ Regis filius defuncto Stephano Bathoreo Rex Poloniæ esset electus, Poloni hanc inter alias conditionem ei præscripserunt : *ut eam Livoniæ partem, quam occupaverant Suedi, Regno Poloniæ Sigismundus adjungeret.* Sed Sigismundus III. nulla ratione adduci potuit, ut ipsorum postulatis subscriberet & tantam eis provinciam concederet, quam 40. ferme milliarium longitudine a Narvæ fluminis ostio per Tolsburgum, Wesenburgum, Revaliam, Padisam, Wittensteinum & Habsalam ad vicinas Parnaviæ oras se porrigentem possidebat. Vide hæc fuse enarrata apud Joannem Loccenium *lib. VII. Hist. Suecan. per tot.* Neugeb. *lib. IX. Hist. Polon.* David Chytræus *lib. XX. Saxon. pag. 528.* Post hæc cum Sigismundus III. Regno Suediæ excidisset, multa bella gesta sunt inter eum & Carolum IX. qui in Sigismundi locum a Suedis substitutus erat. Continuavit deinde bella ista Gustavus Adolphus, qui totam fere Livoniam in suam redegit potestatem, donec tandem An. 1629. induciæ sex annorum factæ sunt, ea conditione ; ut interea Rex Sueciæ omnia

Poloni a Sigismundo III. restitutionem Estoniæ postulant.

Sed frustra.

Bella Livonica inter Polonos & Suedos.

Induciæ 6. annorum.

omnia Livoniæ loca, quæ possidebat, retineret. Finitis deinde An. 1635. induciis, aliæ induciæ 26. annorum, mediatoribus Galliæ & Angliæ Regum & Ordinum Belgii Legatis secutæ sunt. *Vid.* Theatrum Europ. *ad dict. an.* Eberhardus Wassenberg *Part. II. gestorum Wladislai lib. II. pag. 171. seqq. & 191. seqq.* Piasecius & alii.

Induciæ 26. annorum.

IV. Cum Joanne Casimiro Polonis imperante, An. 1654. Mosci Lithuaniam longe lateque popularentur, Carolus Gustavus Suediæ Rex nondum finitis 26. annorum induciis bellum Polonis intulit, cum ob alias causas, tum maxime quod Regis Poloniæ Delegatus contra successionem Caroli Gustavi Regis Stockholmiæ protestatus esset, induciasque hac ratione violasset. Et initio quidem Suedi in Polonia felices habuere progressus: sed ad ultimum fortuna ipsis tergum obvertit. Danis enim provincias Suedicas depopulantibus, Poloniam deserere coacti sunt. Tandem An. 1660, Carolo Gustavo Rege Sueciæ jam extincto, diu desiderata pax in monasterio Olivensi prope Dantiscum sancita est, ubi inter alias hæ fuerunt conditiones: Vt Joannes Casimirus Rex Poloniæ renunciaret in perpetuum omnibus prætensionibus in regnum Sueciæ & in Principatum Finlandiæ;

Carolus Gustavus Polonis bellum infert.

Pax Olivensis.

diæ; Rex tantum Joannes Casimirus titulo Regis Sueciæ uteretur ad dies vitæ, quem tamen non usurparet ad Regem Sueciæ scribens, tribus tantum etcæterationibus adjectis: omnes Provincias Livonicas transDunanas Sueco concederet, prætensionesque omnes in Estoniam & Osiliam dimitteret: traderet etiam ea loca Livoniæ cis Dunana, quæ Suecus tenuit tempore induciarum: Livoniam Australem Rex Poloniæ retineret, in qua Duneburgum, Rositen, Luzen, Marienhusen &c: *Vid.* Pacta illa Oliviensia *in Continuat. III. Diar. Europ. ad An. 1660.* Inserta etiam sunt illa Pacta ipsis Regni Poloniæ Constitutionibus *Ann. 1661. pag. 4. & seqq.* Adjecit eadem Pacta Historiæ Suecanæ non ita pridem in Germania editæ Joannes Loccenius, qui consuli potest.

Cap. IX.

De *Russia, Moscovia & Lithuania.*

I.

Russia a Russo dicta.

RUsia (a Russo Lechi fratre, ut quidam volunt, ita dicta) olim complectebatur magnam hodiernæ Lithuaniæ

niæ partem, Podlachiam, Rusſiam Rubram, Podoliam citeriorem & ulteriorem, Severienſem & Czernichovienſem Ducatus, & ea fere omnia, quæ inter Viliam & Pripetium amnes continentur. Item Smolenſcenſem, Polocenſem, Vilepſcenſem, Novogrodienſem, Tvverienſem Ducatus. Moſcoviam inſuper, quæ antiquitus obſcura fuit regio, ut paulo poſt audiemus. Hæc Rusſia ſæpius fuit in multas partes diſtracta; ita tamen, ut is cum ſuprema poteſtate cæteris præeſſet, qui Kioviæ rerum potiebatur. LITHUANIA vero a *Littalano* ſive *Lituo* ſecundo Rege gentis illius, ut ferunt, ita appellata, olim fuit ſatis obſcura & arctis finibus circumſcripta. Complectebatur videlicet in ſe hodiernam Samogitiam, Curlandiam & hodiernæ Lithuaniæ partem, conterminam Samogitiæ inter Dunam & Wiliam aliosque amnes Viliæ ſe immiſcentes, ut Dubiſſam, Nievviaſam, Svvientam aliosque, in quibus locis hodie adhuc Lithuanicæ linguæ uſus eſt.

Rusſiæ amplitudo.

Lithuania a Litalano dicta.

Lithuaniæ veteris fines.

II. Rusſiæ Ducum antiquitus magna fuit potentia, quippe qui etiam Lithuanos ſub jugum actos, ſibi tributarios fecerint. Antiquis enim temporibus Lithuani, gens obſcura & agreſtis, ſubera veſtis & faſces frondeos, quibus ſudorem gens ea ſibi in

Rüsſi Lithuaniam faciunt tributariam.

balneis provocare solet, tributi nomine Russis pendere cogebantur, usque ad Seculum XIII. ut habet Joannes Dlugossus *Tom. I. Hist. Polon. lib. VI. pag. 536.* Neugeb. *lib. III. pag. 127.* Deinde vero mira fortunæ vicissitudine Lithuani eluctati, totam Russiam sibi subjecerunt, nisi ea excipere velimus, quæ Polonorum Reges armata manu Russis in partibus Australibus sive in Russia Rubra extorserunt. Quomodo autem Russia partim Polonicum, partim Lithvanicum subierit jugum, paucis jam edisseremus. Videlicet, ut primo generatim rem hanc delineemus, ex Polonis Boleslai I. mus II. dus III. & IV. Russiam meridionalem domuerunt, ut & Casimirus Magnus Rex Poloniæ. Lithuani autem a Seculo XIII. orientalem Russiam aliasque ejusdem oras versus meridiem aggressi imperio suo subjecerunt. Sed specialius paulo nobis illa nunc dilucidanda erunt.

Lithuani Russiam sibi subjiciunt.

Russia quomodo a Polonis & Lithuanis occupata.

III. Seculo X. & quidem circa an. 971. Wolodimirus Dux Russiæ, Bulgaros, Croatos, Dulopios, Jazyges domuit. Corsonum etiam Constantinopolitano Imperatori ademit. Postea vero postquam Annam Basilii & Constantini Imperatorum sororem duxerat uxorem, Christianamque insuper susceperat religionem, ea omnia reddidit. Imo etiam Præmisliam

VVolodimirus Dux Russiæ.

Russia convertitur ad Christum.

Czer-

Czervenumque deinde Miecislao Poloniæ Duci eripuit. Postea vivus adhuc Regnum inter duodecim filios partitus est. Fuerunt autem populi & urbes, quæ in divisionem cesserant, Kiovia, Nowogrodum, Polo-scum, Turovia, Rostovia, Maromum, De-revi, Wladimiria, Torocanum, Smolen-scum & tota Volhynia.

VVolodimirus imperium Rusficum inter decem filios partitur.

Cæterum inter fratres postea orto bello, Sventopelcus, unus Volodimiri filiorum, Kioviam, Glebo & Borisso fratribus cæsis, occupat. Mox & ipse a Jaroslao fratre superatus & principatu ejectus ad Boleslaum I. Chrobri Regem Poloniæ confugit. Is Jaroslao victo Anno 1008. Sventopelcum reduxit. Non quievit tamen & Jaroslaus, sed ejecto rursus Swentopelco Kioviaque occupata bellum Boleslao Chrobro Regi Poloniæ intulit; ingenti vero prælio superatus tributum Boleslao Anno 1018. promisit. *Vid.* Cromer. *lib. III. pag.* 440. Stanislaus Lubienski *tract. de jure Regni Polon. in Russias Moscoviticasque Provincias pag.* 178. *operum.*

Bella inter filios VVolodimiri.

Jaroslaus DuxRussorum confugit ad Boleslaum I. Regem.

IV. Post mortem Boleslai Chrobri in libertatem se Russi asserere. Suscepit quidem Miecislaus II. Rex Poloniæ contra Jaroslaum Russiæ Ducem expeditionem, sed eum in ordinem cogere non potuit. Quinimo Jaroslaus ille tunc temporis titulum Monarchæ Russiæ (*Jedinowladec*) sibi pri-

Mieceslaus II. infeliciter rem agit contraRussos.

Monarcha Rusfiæ primus.

Casimirus Rex jure in Rusfiam se abdicat.

mus sumpsit. Præterea Casimirus I. Rex Poloniæ ducta Jaroslai sorore in conjugem, omne jus, quod Pater & Avus in Russiam habebant, remisit, teste Cromero *lib. IV. pag. 451.* Cæterum Boleslao II. Audace Polonis imperante, quinque filii Jaroslai inter se de imperio contendebant.

Boleslaus II. Audax Rusfiam sibi vectigalem facit.

Isaslaus natu maximus, Kioviæ Dux, pulsus a cæteris fratribus An 1069. ad Boleslaum II. Poloniæ Regem se contulit, opem contra fratres imploraturus. Non defuit quoque tanto supplici Boleslaus, magnoque cum exercitu Russiam ingressus, Præmisliam hactenus a reliquo Poloniæ corpore avulsam recuperavit: Lusco insuper, Wladimiria, Chelma, Kiovia occupatis Russiam sibi vectigalem fecit: Isaslaum tamen Ducem toti Rusfiæ proposuit. Sed non diu

Rusfia rebellat contra Boleslaum Audacem.

Rusfia in fide Polonorum perstitit: Boleslaus enim ipse fugienti similis Cracoviam regressus, nihil postea, utpote totus libidini immersus, præclari gesfit. Dlagoss. *lib. III. ad Ann. 1076. pag. 256.* Cromer. Neugebauer & alii.

Boleslaus Russos in sua verba adigit.

V. Tempore Boleslai III. Criwousti Sec. XII. invaserat Kioviensem Principatum Uladimirus Jareslai Wladimiriensis Ducis & Zbitislaviæ Reginæ Poloniæ, (quam Boleslaus III. uxorem duxerat) patruus, cujus insidias veritus Jaroslaus fugit

git An. 1118. ad Boleslaum III. Poloniæ Ducem. Is quanquam arma An. 1123. in gratiam Jaroslai contra Wladimirum sumpserat; Jaroslao tamen, cujus res agebatur, mox in prælio cæso, donis exoratus in Poloniam revertit. Deinde iterum An. 1134. Russi, auctore Jaropelco Wladimiri filio Kioviensi Duce, rebellarunt, sed cum esset ad arma ventum, Boleslaus III. Crivoustus Jeropelcum astu Petri Wloslovicii cepit, & cum se jurejurando præstito in fide & clientela Regum Poloniæ fore promisisset, dimisit. Sed neque tunc Russi fidem servarunt. Multa inde bella sub Boleslao IV. Crispo & Casimiro II. Justo gesta sunt, quæ hic brevitatis causa omittimus.

Russi rebellant.

VI. Per eadem tempora Haliciensium Russorum potentia, ingens cepit incrementum. Horum Dux Miecislaus quasi nothus a Wszewoldo Belzensi & Wolodimiro Haliciensi Ducibus pulsus, ad Casimirum Justum Ducem Poloniæ confugit promptamque reperit opem: Attamen Casimirus Russis ad Haliciam superatis, Miecislaum in sua verba adegit, sicque Haliciensibus Anno 1182. Ducem præfecit. Miecislao non multo post veneno sublato, Wolodimirus ope Polonorum ejectis Hungaris, qui Haliciam interceperant, Principatum

Halicienses Russi.

Casimirus Justus Russiam domat.

Halicienſem adeptus,itidem in Polonorum fide ſe futurum jurejurando promiſit. Illi poſtmodum fatis functo ſufficitur a Polonis Romanus Wlodimirienſium Dux An. 1197. Sed cum poſtea rebellaſſet ad Zavvichoſtum cæſus eſt. Sub hæc Leſcus Albus Colomanno Andreæ Regis Ungariæ filio cum Salomea Sorore Halicienſe Regnum in dotem tradidit. Sed Ruſſi exteri regiminis impatientes, Colomannum illum Regno movent: reſtitutum vero a Polonis, veneno e medio tollunt. His ita peractis Daniel Romani filius Regnum Halicienſe occupat, & ab Opiſone Legato ſedis Apoſtolicæ ficta Religionis Romanæ ſuſceptione, Regis titulum adipiſcitur. Sed Daniel ille mox ad fidem Ruſſorum relapſus eſt. Danieli ſucceſſit filius nomine Leo Rex Halicienſis, poſt Patrem factus. Eo deinde ſine prole defuncto, Halicienſe Regnum ad Troidemi Maſoviæ Ducis filios Mariâ Sorore Leonis genitos delatum eſt, quorum major natu Boleſlaus cum fraude Ruſſorum dato veneno extinctus eſſet, Frater ipſius ſimilem caſum veritus, in Caſimirum Magnum Regem Poloniæ jus ſuum transfudit, accepta a Rege Belzenſi terra. Caſimirus autem Rex Anno 1340. Ruſſiam illam meridionalem in Provinciæ formam redigit. Et hæc ſunt, quæ de Regno

Halicenſe regnum Colomanno traditur.

Daniel Rex Ruſſorum.

Caſimirus Magnus Rex Ruſſiam in Provinciæ formam redigit.

Regno Haliciensi scire, operæ pretium est. Qui copiosius hanc materiam pertractatam desiderat, ille adeat Stanisl. Lubienski *loc. cit. pag. 180. seq.* Cromer. *lib. VII. pag. 523. & 525.* Nadanyi *lib. II. Hist. Hung. cap. 16.* Addatur etiam Vincentius Kadlubko *lib. IV. Chron. Polon. cap. 14. seqq.* & ejus Commentator *ibid. pag. 485. seqq.*

VII. Dum Seculo XIII. Poloni Russiam meridionalem ad se trahunt, non segnius Lithvani Russiam orientalem & septentrionalem infestant. Dum enim circa An. 1200. Romanus Haliciæ & Wladimiriæ Dux devictis & in exilium actis reliquis Russiæ Regulis, solus per universam Russiam rerum potitus, etiam Jatvingiam, quæ hodie Podlachia dicitur, & Lithvaniam subigere tentasset, partem etiam Lithuaniæ jam sibi subjecisset, ex illo tempore longa series bellorum Lithuanicorum & Russicorum cœpit, his nimirum sibi Lithuaniam asserentibus, illis vero pro libertate strenue pugnantibus. *Vid.* Albertus Wijuk Kojalowiz *Part. I. Hist. Lithuan. lib. III. pag. 49. seqq.* Accidit deinde, ut An. 1211. Scythæ sive Tartari Russiam ingentibus copiis pervagati, tributariam illam sibi efficerent. Hic Lithuani alienis malis in suarum rerum incrementa usi, sensim fines Lithuaniæ per Russiam proferre laborarunt. Et

Lithuanorum bella cum Russis.

Tartari Russiam vastant.

ita

in his erat maxime Erdiwilus Dux Lithuaniæ, qui Anno 1217. contra Russos variis bellis gestis, Grodnam, Bresliam, Drohicinum, & alia oppida occupavit. Russi Tartaricis bellis jam attriti fractique haud difficulter ad imperium Lithuanorum suscipiendum adducti sunt. ERDIVILVS igitur ille primus e Lithuanis factus est Dux Nowogrodeci, illa omnia imperio suo complexus, quæ inter Viliam & Pripetium amnes interjacent. JATVINGIAM quoque, quæ & *Subsylvania* & *Podlachia* vocatur, imperio suo adjunxit. *Vid.* Kojalowicz *Part. I. lib. III. Hist. Lithv. à pag. 58. ad pag. 62.*

Erdivilus Dux Lithuaniæ.

VIII. Post Erdiwili tempora, nimirum Anno 1219. adjecit MINGAILO Dux Lithuaniæ imperio suo POLOCENSEM Provinciam sequenti occasione. Polocenses Russi extinctis in bello Ducibus legitimis Reipubl. administrationem ad triginta senes transtulerunt. Hoc ipso etiam non contenti finitimosque infestare ausi a Mingailone domiti sunt, ut habet Kojalowicz *lib. III. pag. 67.* Et licet postea Polociam Lithuani amiserint, recuperavit tamen eandem NARIMVNDVS Dux Lithuaniæ Kojal. *Part. I. lib. V. p. 161.* Interea autem SIGISMVNDVS Dux Lithuaniæ Mingailonis filius Tartaris Russisque profligatis

Mingailo Dux. Polocensis Respubl. occupatur a Lithuanis.

Narimundus Dux Lithv.

fligatis *Mozyrum, Starodubum, Czernichoviam, Karaczoviam* totamque omnino SEVERIAM hostili ditioni detraxit. Kojalow. *Part. I. l. III. p. 73.*

Skirmundus Dux Lithv.

Circa an. 1235. RINGELDVS Gimbuto Palæmonis nepote genitus cum tantis præesset provinciis, nimirum Lithuaniæ, Samogitiæ, Curoniæ, Subsylvaniæ, Novogardiæ, Mozyriæ, Pinsko, Severiæ, Czernichouiæ, primus se appellavit MAGNVM DVCEM Lithuaniæ. Kojalow. *loc. cit. lib. IV. pag. 83.*

Ringeldus primus Magnus Dux.

Post hunc MENDOGVS Magnus Dux Lithuaniæ urgentibus Livonicis Crucigeris factus est Christianus, donationemque Jatvingiæ sive Subsylvaniæ, Samogitiæ, Caroniæ & Weizensium agrorum a Nepotibus suis Ordini Teutonico factam confirmavit. His igitur Provinciis Crucigeri Livonienses aucti, hoc apud Innocentium IV. Papam Romanum procurarunt, ut Mendogus Lithuaniæ Rex coronaretur; qui tamen postea ad Ethnicismum relapsus Curoniam aliaque Cruciferis antea donata armata manu recepit. Kojalowicz *Part. I. lib. IV. pag. 97. & seqq.* Preusische Ordens-Chronick *MS. fol. 63. seqq. & 78.*

Mendogus Magnus Dux Lithv. fit Christianus.

Mendogus deficit ad Ethnicismum.

Sub idem tempus Boleslaus Pudicus Dux Poloniæ Jetvvingos sive Jatvviezyros, vel ut alii scribunt, Jazyges Lithuanis tunc subjectos fere penitus excidit, Provinciamque regno

Jetvvingos subjugat Boleslaus Pudicus.

Polo-

Polonico adjunxit. Kojalovvicz *l. c. lib. IV. pag. 120.* Neugebauerus tamen Jazyges illos a Boleslao Pudico victos non ponit in hodierna Podlachia, ut facit Kojalovvicius, sed in Volynia, ubi Luceorinensis est Episcopatus: *Vid.* Neugeb. *lib. III. Hist. Polon. p. 155.* Crometus autem in Polesia & Podlachia eos collocat *lib. VIII. p. 542.*

Jatvingi sive Jazyges ubi habitarint.

IX. Seculo XIV. circa An. 1319. GEDIMINUS, Magnus Dux Lithuaniæ, Vilnæ urbis conditor, contra Russos reverentiam summi Principis exuentes & Novogrodenses agros infestantes, arma corripuit; Wladimiriam urbem expugnavit, Volhyniam totam jurejurando sibi adstrictam Lithuanis magistratibus gubernandam tradidit. Ad hæc Luceorinensem urbem, ut & Drohicinum & Brestiam sibi subjecit. Kojalovv. *lib. VII. pag. 251. seq.* Anno proximo, videlicet 1320. Kioviam, Ovvruczam, Zitomiriam, Bialogrodecum, Slepovvrotum, Kanioviam, Czerkassiam, Pereslaviam, Branskum, adeoque totam Wolhyniam cum magna Severiæ parte Lithuanico subjunxit imperio. Quanta jam tum sub Gedimino Lithuanici Imperii fuerit magnitudo, intelligi potest ex divisione ejus inter Gedimini filios. Hic enim cum numerosam haberet prolem, ut discordiarum ipsi materiam subtraheret, ita imperium par-

Gediminus Vilnam condit, & multas gentes Russicas sibi subjicit.

Magnitudo Imperii Lithuanici tempore Gedimini.

partitus est: *Montvvido* tradidit Kiernoviam & Slonimum: *Narimundo* Pinskum, Mozyrum, partemque Wolodimiriensis Provinciæ: *Olgierdo* Crevvum & quicquid inde ad Beresinam usque porrigitur: *Kieystuto* Samogitiam, Trocenses, Lidenses & Vpitenses agros ac subsylvaniam: *Coriatz* Novvogrodecum & Wolkovviskum: *Lubarto* Wolodimiriam & Volhyniam: *Javnuto* Vilnam, gentis caput, Osmianam & Braslaviam. Hunc etiam, quem ultimo loco numeravimus, nempe Javnutum, summum Principem designavit, etsi non esset natu inter fratres maximus. *Vid.* Kojalovvicz. *Part. I. lib. VII. pag. 281.* Divisio Lithuaniæ inter filios Gedimini. Javnutus Magnus Dux constituitur.

X. Cum Tartari Podoliam tunc tenentes de Volhyniensibus & Kijoviensibus agris An. 1331. prædas agerent, OLGERDVS, qui Javnuto depulso factus erat Magnus Dux Lithuaniæ, bellum illis intulit, PODOLIAMQVE totam Tartaris ejectis sibi subjecit. Tunc temporis *Camenecia* Podoliæ condita est ab Olgerdi fratris filiis Coriatho, Alexandro, Constantino, Theodoro & Georgio, quos Olgerdus Podoliæ præfecerat. Kojalovvicz. *Part. I. Histor. Lithuan. lib. VIII. pag. 287. seqq.* Deinde ex his Cnnstantino mortuo cum Theodorus Coriatovicius Podoliam teneret, Magni Ducis imperium aspernatus validisque Olgerdus Magnus Dux Podoliam occupat. Camenecia conditur.

Vala-

Valachorum præsidiis impositis ipse ad Hungariæ Regem auxilia petiturus abiit. Sed Olgerdus interea totam Podoliam occupatam, inque Provinciæ formam redactam Gastaldo Palatino gubernandam tradidit. Kojalov. *Part. I. lib. VIII. pag. 303. seq.*

Olgerdus Podolianus redigit in formam Provinciæ.

XI. Per eadem tempora, videlicet circa an. 1332. Demetrius Moscoviæ Dux excusso Tartarico jugo, omne illud, quod Russis antea parebat, sibi vindicare constituit. Igitur Legato ad Lithuanos misso, tributum ab illa gente sibi pendi postulavit. Lithuani vero Legato retento Ducem nec opinantem in ipsa urbe Moscua fere oppressum ad fœdus adegerunt, ea conditione pactum, ut fines Lithuaniæ usque ad Mosaiskum & ad Ugram fluvium proferrentur, Kojalovviz *Part. I. lib. VIII. pag. 296.*

Demetrius Moscorum Dux a Lithuanis vincitur.

XII. Diximus jam supra num. VI. CASIMIRUM Magnum Regem Poloniæ Halicense regnum post Duces Masoviæ regno Poloniæ adjunxisse, quod hoc loco repetendum est. Cum vero illo tempore Lithuani Duces, ut Lubartus Leopoldi, Kieystutus & Georgius Narimuntovicius magnis in Russia alba præessent Provinciis, varia illi cum Casimiro M. cujus potentia ibidem invalescebat, gessere bella. Eventus hic fuit, ut Casimirus M. Lubarto & Kiey-

Casimiri bella adversus Lithuanos.

Kieystuto Provincias jure hæreditatis prætenso extorqueret. Adempta igitur est Lithuanis Volhynia, Podolia, cum Breslianensi & Belsensi Palatinatibus. Lithuanis tamen has oras subinde repetentibus, ne eos Casimirus prorsus adversus se concitaret, quasdam ipsis Provincias reliquit, ut Belzensem tractum & Volhyniam, ea tamen lege, ut Poloniæ regem supremum ibidem Dominum agnoscerent. *Vid.* Kojalov. *Part. I. lib. VIII. pag. 314.* seq. LUDOVICUS deinde Rex Poloniæ & Hungariæ successor Casimiri Magni circa An. 1377. Chelmensem, Belzensemque tractus occupavit. Kojalowiz. *Part. I. lib. VIII. pag. 347. seq.*

Ludovici Regis res gestæ in Russia.

XIII. OLGERDUS Magnus Dux Lithuaniæ Anno 1381. mortuus sex reliquit filios ex Vliana Vitepscensium Duce susceptos, nimirum Joannem Zedzievitum Podoliæ Ducem: Simonem Lingvieneum sive Languinum Mscislaviensium Ducem: Andream Vigundum, a quo *Trubecenses* Duces genus ducunt: Constantinum Ducem Czernichoviæ, e quo deinde *Czartoriensium* Duces prodiere: Theodorum Lubartum *Sanguszkorum* parentem, a quo *Kovelscy* & *Koszyrscy* Duces descendunt. Habuit præterea Olgerdus quinque alios filios, nempe Skirgellonem: deinde Koribu-

Ab Olgerdi filiis multi descendunt in Lithv. Duces.

tum, a quo genus ducunt *Zbarascy* & *Wisniewiecy* Duces: Item Demetrium, *Coreciorum* Ducum parentem: Svidrigelonem: & denique Vigundum Severiæ & Kiernoviæ Ducem, qui susceptis ritu Rutheno Christianis sacris, Basilii nomen accepit, & paulo post cum ad Romanam transiisset Ecclesiam, Alexander vocatus est. Præter hos autem filios Olgerdi, maxime memorandus est JAGELLO, quem Olgerdus e Maria Twerensis Ducis filia suscepit. Kieystutus autem Olgerdi frater sex filios habuit, nempe VITOLDUM, Patricum, Toivilum sive Theophilum, Sigisdum sive Sigismundum, Andream Voydatum, alias Harbatum, & denique Douguthum. Kojalowiz. *Part. I. lib. VIII. Lithv. pag.* 353. *seq.*

Jagello Olgerdi filius.

Kieystuti filii.

XIV. Ex his, quos jam enumeravimus, Olgerdi filiis JAGELLO factus est Magnus Dux Lithuaniæ. Eodem tempore cum Hungari a morte Ludovici Regis de possessionibus per Pocuciam in Haliciensi tractu cæteramque Russiam sibi attributis non levem metuerent concertationem, accepta ingenti pecunia, Olescum, Kremenecum, Hrodlum, Lopatinum, Sniatinum Lubarto Jagellonis Patruo, qui tunc pro Lithuaniæ Duce Luceoriæ, Wolodimiriæ atque per universam Volhyniam imperabat, vendide-

Jagello fit Magnus Dux Lithuan.

53

diderunt. Kojalowiz *loc. cit. pag. 381. seq.* Cum igitur JAGELLO factus esset Rex Poloniæ, possidebat, præter Lithuaniam & Samogitiam etiam Polesiam, Podlachiam, Vitepsciam, Polociam, Smolensciam, Mscislaviam, Severiam universam, Kioviam, Volhyniam partemque Podoliæ. Kojalowiz. *Part. I. Hist. Lithv. lib. IX. in calce.* Jagello quarum provinciarum fuerit Dominus.

XV. Cum autem Jagello An. 1386. ad sceptrum Polonicum esset admotus, inter alias conditiones, quæ huc non faciunt, promisit, Lithuaniam se suam, omnesque ei adhærentes Provincias perpetuo nexu Regno Poloniæ adjuncturum: Jurarunt quoque Russi & Lithuani Duces atque Proceres in verba Regis & Reginæ, consignatisque diplomatis in fide & clientela ipsorum & Regni Polonici se cum bonis & possessionibus suis deinceps semper fore promiserunt. Diploma illud, in quo hæc omnia continebantur, vidisse se in tabulario Regio, testatur Cromerus. Renovatum est illud fœdus An. 1401. ubi ipsi Lithuaniæ Proceres Lithuaniam suam Regno Poloniæ, ut ipsi loqvuntur, incorporarunt. *Vid.* Albertus Wijuk Kojalowicz *Part. II. Hist. Lithv. lib. II. pag. 66.* Janus Januszovius *lib. VII. Constit. Regni Polon. tit 3. pag. 750.* Posthæc anno 1414. fœdus illud rur-

Jagello Rex Poloniæ eligitur.

Conjunctio Poloniæ cum Lithuania.

Nobilitas Lithuanica ad æquales Prærogativas admittitur cum Nobilitate Polonica.

ſus eſt renovatum, ubi etiam Nobilitas Lithuanica, depoſito graviſſimo ſervitutis jugo, ad æquales cum Nobilitate Polonica admiſſa eſt prærogativas. Aſſumpſerunt etiam Proceres Lithuani inſignia Polonorum, ut ita familiæ commiſcerentur & ſic firmius hæ duæ Nationes coaleſcerent. *Vid.* Kojalow. *Part. II. Hiſt. Lithv. lib. II. pag. 91.*

Societas Polonorum & Lithuanorum diſſolvitur.

Attamen ſocietas hæc Poloniæ cum Lithuaniæ non fuit adeo diuturna. Cum enim Poloni Volhyniam, Podoliam aliasque Ruſſiæ partes Regno Poloniæ vellent adjungi, ita ut inter Palatinatus Poloniæ cenſerentur: Lithuani contra tam amplas Provincias a Lithuania abſtrahi nollent; continuæ hinc ſecutæ ſunt inter Polonos Lithuanosque concertationes. Quo etiam fiebat, ut aliquando inſciis & invitis Polonis hi ſibi Magnum Ducem (qui in Statutis ſæpius Polonice vocatur *Wielki Xiadz Lithewski*, id eſt Magnus Sacerdos Lithuaniæ: vox enim *Xiadz* hodie idem eſt quod Sacerdos) crearent; immo etiam ut Comitia Polonorum raro frequentarent, idque non niſi per aliquot Delegatos. Prætendebant autem Poloni jus in has Provincias tribus potiſſimum ex cauſis. Primum quoniam Volhynia & aliæ partes Ruſſiæ a Boleſlais Regibus & Ducibus Poloniæ imperio Polonico ſubjectæ ſunt. Deinde

Polonorum Prætenſiones in Ruſſicas Provincias.

quo-

quoniam ſequentes etiam Reges, & in his maxime Caſimirus Magnus alias partes Ruſſiæ jure belli obtinuerunt. Denique quoniam Wladislaus Jagello (ut refert Kojalovicius *Part. I. lib. IX. in fine*) Volhyniam luſtrans Creslao Curoſvanſcio Polono Præfecturam Luceoriæ conſignavit. Lithuani contra jus belli & emptionem, de qua num. XIV. egimus, prætendebant. Hæ prætenſiones & concertationes protractæ ſunt usque ad ann. 1566. Tunc enim ſuſpecta Regis Sigiſmundi Auguſti valetudo domusque Jagellonica nullo jam hærede firma, majore Lithuanos cura perurgebat, nimirum ne tot bellis implicati a Polonis deſtituerentur, ideoque tandem An. 1566. Legatos Lublinum ad Comitia Polonica miſerunt, fœdus dictum cum regno Polonico flagitantes, quod jam a Wladislao Jagellone fuerat initum, poſtea etiam, aliquoties tum ab ipſo Jagellone, tum a ſucceſſoribus ejus, præcipue Alexandro Rege fuit inſtauratum, ſemper vero ob continuas Lithuanorum prætenſiones fuerat reſciſſum. Difficillimum hoc fuiſſe opus, ut & alterum de execūtione Legum, inde apparet, quod multi Senatores prudentiſſimi, rerumque peritiſſimi ſæpius dictabant: *cum conjunctio Poloniæ Lithuaniæque & executio Legum fiet, permiſſuros ſe, ut ſibi*

Lithuanorum prætenſiones in Rusſicas Provincias.

Conjunctio Lithuaniæ cum Polonis ſerio quæritur.

laqueus collo injiciatur, referente Stanislao Sarnitio *lib. VIII. Annal. Polon. ad an. 1552. pag. 394.* Confirmatnm tamen est Anno 1566. fœdus illud præter multorum opinionem his conditionibus: *Lithuani nunquam soli Magnum Ducem sibi legerent, sed ad locum ab Interrege Archiepiscopo Gnesnensi designatum venirent: isthic pari cum Polonis prærogativa singuli equites jus suffragii haberent: qui vero Rex crearetur, idem Magnus Dux Lithuaniæ esset: Peragendæ novi Regis Electioni locus circa confinia utriusque gentis destinaretur: Comitia alternis vicibus in Polonia & Lithuania peragerentur.* Sed neque tunc fœdus tanto tempore desideratum plene perfici potuit, aliquot adhuc difficultatibus illud impedientibus, quibus An. 1569. in Comitiis Lublinensibus feliciter sublatis conjunctio utriusque gentis ex voto facta est, præsentibus plurimorum Principum Legatis. Et sic tandem societas harum gentium, duorum seculorum labor, consummata est, ut loquitur, quamvis non satis accurate calculum posuerit, Albettus Wijuk Kojalowiz *Part. II. lib. VIII. Hist. Lithv. pag. 48.* Conf. Neugebauer *lib. VIII. Hist. Pol. pag. 625.* Instrumentum fœderis hujus vide apud Janum Januzovium *lib. VII. Constitut. Part. I.* Theodorum Zawacki *Part. VI. Constitut.*

Conjunctio Poloniæ & Lithuaniæ perfecta & consummata.

tut. & in Volumine Constitutionum Regni Poloniæ Andreæ Petricovii *ad an.* 1569. Iisdem temporibus Lithuani cesserunt jure, quod in Podlachiam, Volhyniam & Kioviensem Palatinatum prætendebant. *Vid. Constitut. Regni Polon. pag.* 149. *& seqq.*

Podlachia, Volhynia & Kiovia Poloniæ accedunt.

XVI. Verum ut audita Poloniæ Lithuaniæque conjunctione paululum regrediamur ad tempora Wladislai Jagellonis, notandum esse ducimus, Lithuaniam nunquam magis floruisse latiusve fuisse extensam, quam temporibus ALEXANDRI WOTOVDI, Wladislai Jagellonis patruelis, qui Skirgeloni in Magno Ducatu Lithuaniæ suffectus, eam ad summum fastigium evexit. Hic enim Witoldus ODRVSCENSES, SMOLENSCENSES, ZITOMIRIAM KIOVIAM, PLESCOVIAM & NOVOGARDIAM MAGNAM partim tunc primum Lithuaniæ adjecit, partim interceptas ab hostibus & a Lithuania avulsas recepit. PODOLIAM quoque totam Lithuaniæ suæ adjunxit, idque concedente Wladislao Jagellone, inconsulto tamen Senatu. Cromer. *lib. XVII. pag.* 666. In summa hic Witoudus sive Vitoldus imperium suum a mari Baltico ad Pontum usque Euxinum propagavit. *Vid.* Kojalowicz *Part. II. lib. II. p.* 97. 107.

Floret Lithuaniæ status.

Vitoldi res gestæ.

Latitudo imperii Lithuanici.

139. & alibi passim. Cromer. lib. XV. seqq. Cacybejus enim portus ad Pontum Euxinum tunc in ditionem Polonorum & Lithuanorum redactus erat. Cromer. lib. XVIII. pag. 671. Porro Theodorus Wladimiriensium Dux DVCATVM SEVERIENSEM ultra Boristenem situm tunc a Rege Wladislao Jagellone accepit, consignatis literis in potestate & fide Regis se futurum promittens. Cromer. lib. XV. pag. 641.

Severiensis Ducatus Jagelloni subjectus.

Lithuania decrescit.

XVII. Cæterum sub Casimiro IV. Jagellonide jam cœpit Lithuania decrescere. Nam Joannes Basilides Dux Moscoviæ an. 1478. NOVOGARDIAM Magnam occupatam Lithuanis eripuit, quæ nunquam armis repetita est: *Hic primus gradus fuit defluentis Lithuaniæ ab alto, quo eam Vitoldus evexerat, amissa tam opulenta provincia. Deinceps enim prope singulorum bellorum pax, aut provinciæ integræ, aut agrorum amissione consistit. Raro aliquid ab hoste receptum*, ait Albertus Kojalowicz *Part. II. Hist. Lithu. lib. V. ad An. 1478. pag. 427. seq.* Postea An. 1490. fortunis & genere clarissimi Duces Bielscii, Boratinscii, ac Vorotinscii cum amplissimis possessionibus ad Moscum deficientes Lithuaniam infestabant, quod tamen Rex Poloniæ non est ultus. *Vid.* Kojalowicz *loc. cit.*

Novvogardia avellitur a Corpore Lithuaniæ.

Duces quidam deficiunt a Lithuanis.

cit. pag. 255. Præterea anno 1491. SEVERIÆ Principes in finibus Moscoviæ habitantes, ob contumeliam sibi a Janitore nolente ipsos ad Regem intromittere illatam ad Moscum prorsus defecere. Nihil tamen hac in re actum, nisi quod per Albertum Kloczko de injuriis expostulatum est. *Idem l. c. p.* 25. *seqq.* Totam autem SEVERIAM, amplissimum Ducatum ultra Boristenem situm, An. 1499. Moscovitæ occuparunt. Kojalov. *lib. VI. pag.* 282.

Severiæ Duces deficiunt.

Alexandri tempore Dux Moscoviæ Dominum totius Russiæ se vocat.

XIIX. Anno 1501. Alexandro adhuc tantum titulo Magni Ducis Lithuaniam gubernante, Jvanus Basilides Moscoviæ Dux titulum Domini universæ Russiæ usurpare cœpit. Cum vero Alexander Helenam Moscoviæ Ducis filiam conjugem sibi sumpsisset, pax an. 1492. his conditionibus fuit sancita: *Alexander jus omne in Novvogardiam, Tvveriam* (cujus imperium antea an. 1486. Magnus Dux Tvveriæ a Mosco oppressus Casimiro Jagellonidi Regi Poloniæ offerebat, teste Kojalovicio *Part. II. Hist. Lithu. lib. V. p.* 251.) *& Viazmam abdicaret: Jvanus vero Moscoviæ Dux, quicquid Ducum Vorotinski possessione antea comprehendebatur, Lithuaniæ restitueret.* Kojalovvicz. *Part.* 2. *lib. VI. pag.* 265.

Glinscius tempore Sigismundi I. deficit ad Moscos.

XIX. Sublato e vivis Alexandro Rege Poloniæ, cum Sigismundus I. in Regno ipsi esset suffectus, MICHAEL DUX GLINSCIUS opibus elatus ad Principatum Magni Ducatus Lithuaniæ aspirare voluit: detecta vero proditione, An. 1509. defecit ad Moscos. Hoc ipso anno etiam Mosci PLESCOVIAM occuparunt & an. 1514. proditione Glinscii SMOLENSCUM. *Vid.* Neugebauer *lib. VII. Hist. Polon. pag. 456. seqq.* Kojalowicz *Part. II. Hist. Lithu. lib. VI. pag. 352.* Stephanus deinde Bathoreus Rex Poloniæ, inita, ut supra dictum est, cum Johanne Svediæ Rege societate bellum Moscoviæ Duci intulit, quod tandem compositum est his conditionibus: ut Moscus omnia redderet loca, quæ in Lithuania occupaverat: item tota Livonia Polono cederet: Stephanus vero Rex Vielikolukam & alias nonnullas arces, quas illo bello occupaverat, Mosco redderet. Joannes Loccenius *lib. VII. Hist. Svecanæ.* Neugebauer *lib. IX. Polon.*

Stephani Regis bella cum Moscis.

XX. Tempore Sigismundi III. cum Moscovia civilibus bellis laboraret, misit illuc Rex Poloniæ Stanislaum Zolkievium qui eo rem deduxit, ut Moscovitæ, dejecto Magno Duce suo Basilio Sviscio, vel etiam Sviscio illo sponte sua se imperio abdicante, Wladislaum Regis filium natu maximum

Vladislaus Princeps Poloniæ fit Magnus Dux Moscoviæ.

mum An. 1610. Magnum sibi Ducem eligerent. Cum vero hic cunctaretur & Rex expugnato Smolensco ad Comitia profectus esset, mutarunt Moscovitæ sententiam, sibique Anno 1613. magnum Ducem elegerunt MICHALEM FEDEROVICUM. Postea Anno 1617. Wladislaus Princeps Poloniæ suscepit in Moscoviam expeditionem, & usque ad Moscuam urbem progressus, expetente Duce, inducias ad 14. An. cum eo pepigit, ita ut inter alia Ducatus Smolenscensis & Severiæ penes Polonos induciarum tempore manerent, uti hæc fuse persequitur Stanislaus a Kobierzycko Kobierzycki *lib. II. Hist. Wladislai Principis & seqq.* Conf. Paulus Piasecius Episcopus Præmisliensis *in Chron. ad dict. an. pag. 309.* Werhard Evassenberg. *Part. I. Gestorum Wladislai IV. lib. I. cap. 2.* Verum An. 1633. jam Sigismundo III. defuncto Michael Federovicius Dux Moscoviæ induciis violatis, ut habetur in Constitut. *An. 1633. pag. 11.* Smolenscum obsedit, a Wladislao tamen Rege recens electo repulsus est. Imo Wladislaus hostem ab obsidione excussisse non contentus, etiam in Moscoviam movit tantoque terrore Ducem implevit, ut supplex pacem peteret, quam his demum obtinuit conditionibus: *ut occupatas arces SMOLENSKUM, NOVOGRODUM,*

Mosci alium sibi eligunt Ducem.

VVladislai Regis res gestæ contra Moscoviæ Ducem.

DUM, SEVERIAM, DROHOBUS, PIELAM, ROSTOVIAM, KNIASNIAM, MUXAINSKOVLOSSE, POSSOVVAGORA, cum eo pertinentibus territoriis ac ditionib9 Ducatuum SMOLENSCI & CZERNICHOVIÆ, qui per 200. milliaria fere in longitudinem & 60. in latitudinem protenduntur, Regi Vladislao & successoribus ejus traderet, nulla sibi prætensione reservata, nec etiam titulum Ducis Smolensci & Czernichoviæ amplius usurparet: ut etiam omni jure, quod habere videatur in LIVONIAM, CURLANDIAM & ESTHONIAM (quodnam autem jus illud sit, videatur apud Kojalovicium Part. II. Hist. Lithu. lib. VIII. pag. 451.) *sese abdicaret: Vladislaus vero Rex e contrario omni jure, quod in Moscoviam habebat, cederet, titulumque Ducis Moscoviæ abdicaret.* Vid. Everhard. Wassenbergius Part. *II. lib. II. Gestorum Wladislai IV. p. 131. seqq.* Fructus igitur bellorum Moscoviticorum, quæ tempore Sigismundi III. & Wladislai Principis & postea Regis Poloniæ gesta sunt, est præter Smolenscensem Ducatum, etiam Severiensis, & Czernichoviensis isque amplissimus tractus. Nam Induciis 14. annorum an. 1618. pactis permissum fuit, ut Poloni omnia loca in Moscovia occupata, ut Smolenscensem, Severiensem & Czernicho-

Smolenscensis, Severiensis & Czernichoviensis Ducatus accedunt ad Poloniam.

nichovienſem Ducatus induciarum tempore retinerent. Poſtea vero An. 1634. coactus eſt Magnus Dux Moſcoviæ dictos Ducatus Wladislao Regi perpetuo jure poſſidendos tradere. Vid. Piaſec. *ad an. 1618. p. 309. & ad an. 1634. pag. 475.* Eberhard. Waſſenberg. *de reb. Wladislai Part. 1. lib. 1. pag. 45. & Part. 2. lib. 2. cap. 1. p. 131. & ſeqq.*

XXI. Hanc pacem perpetuam an. 1634. pactam ALEXIVS FEDEROVICIVS Magnus Dux Moſcoviæ Michaelis filius rupit, & cum Joannes Caſimirus Rex Poloniæ maximis Coſacorum aliorumque bellis implicitus eſſet (de quibus videatur Paſtorius in Hiſtoria pleniore,) SMOLENSKVM an. 1654. expugnavit: Caunenſes in ſua verba adegit: Vilnam quoque ipſam Magni Ducis Lithuaniæ ſedem An. 1655. expugnatam incendioq; deformatam ſuo ſubjecit imperio. Sic etiam interea Severienſem & Czernichovienſem Ducatus occupavit. Kioviam denique ſub ſuum ſubjunxit imperium. Et ſatis feliciter res Moſcis cedebant, dum Rex Suediæ Carolus Guſtavus etiam Poloniam vexabat: Sed pace cum Suedis in monaſterio Olivenſi An. 1660. facta, æquiori jam Marte cum Moſcis bellum eſt geſtum. Præter alia namque in Lithuania ante hac per hoſtem occupata, Polo-

Bellum Moſcoviticum ultimum.

Polonis fortuna tandem favere cœpit.

Poloni anno 166. arcem Vilnensem recuperarant, quam Moscoviticum præsidium diu jam urbem obtinentibus Polonis, pertinaciter defendebant. *Vid.* Diarium Europæum *Continuat. VI pag. 554.* Tandem anno 1667. mense Januario Dux Moscoviæ cum Polonis in 13. annos pactus est his conditionibus: *Ut Poloni reciperent POLOCKUM, VITEPSCIAM, DUNEBURGUM ut & CITERIOREM LIVONIAM, cum omnibus, quæ eo pertinent; ita tamen ut NEVELA, VIELLISSIA, & SEBICH a Palatinatibus Polocensi & Vicepscensi abstraherentur: Mosci vero SMOLENSCUM, SEVERIAM & totam VKRAINAM trans Boristhenem retinerent, reddita Polonis VKRAINA cis Boristhenem. KIOVIAM quoque elapsis duobus annis Mosci Polonis redderent: INSULÆ ZAPOROHENSES ut ab utroque Principe possessæ contra communes hostes defendentur.* Ratio cur Mosci inducias has quam lubentissime celerrimeque arripuerint, fuit illa, quod Turca bellum contra Moscos apparare dicebatur, de quo Moscoviæ Dux per Legatum suum in Turcia commorantem certior factus erat. *Vid. Continuatio XVI. Diar. Europ. pag. 26. seqq.*

Induciarum cum Moscis conditiones.

KIOVIAM licet postea hac de re frequenter solicitati non reddiderunt. Quanquam etiam Anno 1672. die 9. Aprilis Pacta illa

Varii tractatus cum Moscis.

An-

Andruſzovienſia confirmata ſunt, tractatio tamen de Kijovia reddenda rejecta eſt usque ad An. 1674. Sed neque tunc quidquam Poloni hac in re obtinuerunt. Non ita pridem, anno videlicet 1678. denuo eſt Conventus inter Polonos & Moſcos habitus menſe Auguſto, ubi iterum Induciæ ab An. 1680. menſe Junio (ad quod tempus vigore Pactorum Andruſzovienſium durare debebant) usque ad An. 1693. menſem Junium prorogatæ ſunt, ut intra hoc tempus tredecim annorum de pace perpetua tractari poſſit. In his autem Induciarum Pactis Dux Moſcoviæ Regi Poloniæ tradit NEVELENSEM, SZEBIESENSEM & VILISCENSEM Capitaneatus cum terris ad eosdem pertinentibus excepto Kraſnograd & Viazdni. Item promiſit Magnus Dux Moſcoviæ certam pecuniæ ſummam efficientem millionem florenorum Polonicorum bonæ monetæ Reipubl. Polonicæ ſe exſoluturum.

Cap. X.

De *Maſovia, Valachia,* *Moldovia & Podolia.*

I.

DVcatus MASOVIÆ Sec. XI. ſub Miecislao II. Rege, a reliquo corpo- Maſovia a vellitur a Polonia.

corpore Polonici Regni avelli cœpit. Cum enim universum Regnum in impotentem Rixæ Reginæ dominationem concitatum esset, MASLAVS quoque sive ut ab aliis vocatur, MASOS, pincerna Regis imperium inter suos in tractu Plocensi exercuit, eamque terram de suo nomine Masoviam appellavit, ut tradunt Joannes Dlugossus *Tom. I. lib. III. Hist. Polon. p. 189. seq. ad an. 1040.* Cromerus, Neugebauerus & alii. Sed Stanislaus Sarnitius MASOVIOS ab antiquis MASSAGETIS nomen habere statuit, nec probat illam a Maslao tyranno nomenclationem. Sic enim ea de re loquitur: *Scio, quæ nostri Chronologi de Masoviorum origine a Maslao tyranno, cujus castra secuti erant contra Regem Polonorum, scripserunt. Sed mihi incredibile videtur, gentem tam præclaram & animo excelso præditam, ab hoc vili homine & quidem tyranno, nuncupationem suorum natalium petivisse.* Hæc Sarnitius *lib. I. Annal. Polon. pag. 34.* Maslaum autem illum Casimirus I. Rex Poloniæ in prælio victum in crucem egisse, Masoviamque, cujus se Ducem Maslaus gerebat, recepisse scribitur. *Vid.* Cromer. *lib. IV. pag. 451. seq.*

Maslaus sive Masos nomen dedit Masovitis.

Masovii secundum alios dicuntur a Massagetis.

Casimirus I. vincit Maslaum, Masoviamque recuperat.

II. Mansit igitur Masovia sub potestate Regum & Ducum Poloniæ usque ad Lescum Album, qui anno 1220. in Comitiis

Lescus Albus concedit Conrado Masoviam.

tiis Sendomiriensibus Masoviam fratri suo Conrado cum Cujavia & Dobrinia concessit, a quo tempore Masovia suos habuit Duces. Hermannus Conringius, Vir Clariss. institutionem hujus Ducatus adscribit Imperatori Romano, nullum tamen in sententiam suam citat Auctorem, id quod nobis rem merito suspectam reddit. *Vid.* Conring. *lib. II. de Finib. Imp. Germ. cap. 18. pag. 249. edit. in 8.* A Conrado illo descendunt alii Masoviæ Duces, qui successu temporis Regnum sibi Haliciense acquisiverunt, ut dictum est supra cap. IX. num. VI. Nihilominus tamen Duces illi Masoviæ Regibus Poloniæ fuerunt obnoxii ut lib. II. probabimus, de Senatu Regni Poloniæ bono cum Deo acturi.

Masoviæ Ducatum non constituit Imperator.

A Conrado sunt Masoviæ Duces & Reges Halicienses.

Masoviæ Duces Ducibus Poloniæ obnoxii.

III. Anno 1495. Cum Joannes Albertus Rex rei Polonicæ præesset, declinare & deficere cœpit stirps Masoviæ Ducum. Nam eo anno mortuus est Joannes sive Janussius Masoviorum Plocensium Dux cœlebs, qua propter tractum PLOCENSEM Rex jure feudi ad se devolutum Regno adjunxit. Reliqua Masovia penes fratrem Janussii Conradum certis legibus adhuc mansit. *Vid.* Cromer. *lib. XXX. pag. 815. seq.* Et cum An. 1503. Conradus ille Masoviorum Rex decessisset, concessum est liberis ejus, ut, quibus finibus Pater

Plocensis tractus Poloniæ adjungitur.

ipſorum Maſoviam tenuiſſet, ipſi quoque eandem retinerent: ubi autem maſculi defeciſſent, tum demum Rex Polonorum totam Maſoviam reciperet. Cromer. *lib. XXX. pag. 827.* Ad extremum ſub Sigismundo I. Rege extincta maſcula Ducum prole, Maſovia tota ad Regnum Poloniæ rediit. *Vid.* Neugebauer *lib. VII. Hiſt. Polon. pag. 511.* Conf. Cromerus *in Orat. Funebr. Sigismundo I. habita in Corp. Hiſt. Polon. Tom. III. pag. 23.* Palatinatus autem Podlachiæ, qui olim ad Maſoviam pertinebat, poſtea autem a Lithuanis abſtractus & a Caſimiro Jagellonide prorſus Lithuaniæ adjunctus erat, ad Regnum Poloniæ Anno 1567. rediit. *Vid. Conſtit. dicti Anni pag. 147. & ſeqq.*

Maſovia tota redit ad Regnum.

Podlachia redit ad Regnum.

VValachia & Moldavia.

IV. WALACHIAM & MOLDAVIAM Caſimirus Magnus ſec. XIV. armis jam infeſtare cœperat, ut nos docet Matthias a Michovia *lib. IV. Chron. Polon. cap. 20.* Sed Wladislaus Jagello demum Provincias illas Regno Poloniæ adjunxit. Ei namque An. 1403. Alexander Palatinus & mox Romanus Petri filius, cum e vinculis Svidrigellonis Ducis Lithuaniæ per regem liberatus eſſet, juravit cum Conſiliariis ſuis, ſe in poteſtate Regis Poloniæ & Regni eſſe foreque. *Vid.* Cromer. *lib. XVI. pag. 649.* Wladislaus quoque Jagello ipſe teſtatur,

tur, sibi Valachos esse subjectos antiquitus, ut est apud Martinum Cromerum *lib. XIX. pag. 682.*

Turcæ infestant VValachiam & Moldaviam.

V. Cum Casimirus Jagellonides circa an. 1455. in Prussia a Cruciferis defendenda occupatus esset, Turcarum Sultanus vehementer vexabat Walachiam & Moldaviam: & cum Poloni sociis suis nulla possent auxilia mittere, misit Petrus Walachiæ Palatinus oratorem ad Mahometum Principem Turcarum, ut pacem ab eo duum millium aureorum tributo redimeret. Cromer. *lib. XXIII. pag. 740.* Ex eo tempore Walachiæ Palatini mox Polonis, mox Turcis fidem jurarunt, nemini tamen satis fidi. Posthæc Sigismundus I. Rex eos sub jugum mittere vel etiam ob rupta crebro fœdera, exterminare cum posset, noluit; ne vel illi desperatione adducti Turcis se dederent, vel redacta in Provinciæ formam Walachia & amoto quasi obice, ipse difficillimum cum potentissimis Turcarum tyrannis bellum de finibus gerere cogeretur. Cromer. *in Orat. Funebr. Sigism. I pag. 25.* Quare Walachi & Moldavi Turcis quidem subjecti manserunt; ita tamen, ut & Poloniæ Regem, velut potentem vicinum, revererentur. Semper enim Reges Poloniæ in Pactis suis cum Turca initis præcavere satagebant, *ut in ista Provincia socia*

Petrus VValachiæ Princeps fit Turcæ tributarius.

VValachi & Moldavi & Turcas & Polonos reverentur.

Regni Poloniæ non nisi legitimi Ducalis sanguinis, nativique Moldavi Polonis addicti præessent, statumque tantum, illudque moderatum tributum ad ærarium Ottomannicum penderent: ne nimirum istis exclusis Turcæ præficerent ibi alienigenas, fideliores sibi & iniquiores Polonis, vel instituerent Præsides Bassas sui generis, seu permitterent eo conduci colonias Tartarorum. Paulus Piasec. *ad an. 1612. pag. 335.* Tandem tamen An. 1618. sub Sigismundo III. Rege *Stanislaus Zolkievius supremus Exercitus Polonici Præfectus in Pactis cum Skinder Bassa ad Bussam initis, hanc cautelam de tuenda conservandaque armis Polonicis successione nativorum Ducum Moldaviæ gravi jactura Regni, ordinibus insciis nulla necessitate adactus, convulsit.* Tunc Tartari in Moldavia, ut jam Turcæ propria, agere *cœperunt*, ait iterum Piasecius *ad. dict. an. pag. 367.* Neque hic error Zolkievii postea corrigi potuit, cum An. 1621. die 9. Octobr. pax inter Polonos & Turcas concluderetur, teste eodem Piasecio *ad. dict. ann. pag. 412.* Sicque jus Polonicum in Walachiam & Moldaviam labefactatum est.

Jus Polonicum in VValachiam & Moldaviam labefactatur.

Tartari in Moldavia habitant.

VI. Verum Moldavia Walachiaque non contentus Turcarum Imperator, Michaele Rege habenas Regni Polonici moderante, munitissimum totius Poloniæ pro-

Turca Cameneciam Podoliæ expugnat.

propugnaculum Cameneciam in Podolia An. 1672. cepit. Et jam ipsa Regni Polonici viscera scrutaturus videbatur, nisi Michael Rex inconsultis tamen Ordinibus Regni pacem ab eo impetrasset his conditionibus: *Ut Poloni Podoliam totam Turcico Imperatori traderent: Cosacos sui juris esse permitterent: quotannis 22. millium ducatorum tributum penderent &c.* Tam indignas conditiones cum Poloni tolerare haud possent, bello sua recuperare decreverunt, cujus initium An. 1673. auspicatissimum fuit. Sub auspiciis enim Serenissimi ac potentissimi Regis nostri Joannis III, tunc adhuc supremi exercituum Polonicorum Ducis d. 11. Novembris, viginti amplius millia Turcarum ad Chotimum cæsa sunt. Quamvis autem proxime sequentibus annis incredibili cum animi magnitudine bellum illud a Polonis continuatum sit, tandem tamen minus faventibus fatis An. 1676. mense Novembri pax inter Polonos & Turcas his inter alias conditionibus facta est: *Tartari Lipcæ nuncupati (Lipcovia vocant Poloni) facultatem habebunt migrandi cum uxoribus & facultatibus in Podoliam sub imperium Turcarum: Bar & Miedzibor præsidiis evacuabuntur: Ukraina cum Cosacis sub imperio Turcico permanebunt: Niemirovv & Kal-*

Michael Rex pacem cum Turcis init.

Joannes III. Rex pacem cum Turcis facit.

nik præsidiis Polonorum occupabuntur, neq; Bassa Camenecensis in ea quidquam prætendet, usq; dum Legatus Polonicus ad portam accesserit. Pavvoloz & Bialacerkien Polonis integra manebunt: de Podolia fortasse aliquid Legatus obtinere poterit. Captivi cum obsidibus Leopoliensibus & abductis ultra Danubium Camenecensibus dimittentur: Liberum Christianis fidei & religionis exercitium concedetur. Tributum Buczacz promissum remittitur, omniaq; pacta antiquiora confirmantur &c. Hæc Pacta in Comitiis Anni 1677. d. 22. Febr. lecta non exiguum Ordinibus mœrorem incusserunt.

Legatus in Turciam mittitur, sed parum obtinet.

VII. Missus est igitur a Rege & Republ. Legatus Illustrissimus Dn. Johannes Gninstci Palatinus tunc Culmensis, postea Pro-cancellarius Regni, ad Ottomannicam Portam; sed nihil æqui obtinere potuit, Podoliam enim omnem sibi Turcicus Imperator vindicabat; & in ipsa etiam limitum constitutione multa per vim geri permittebat. Cum vero Poloniæ Rex de his aliisque a Tartaris sibi illatis injuriis conquereretur, non aliud responsum retulit, quam illud: Esse hoc in arbitrio Polonorum, ut pacem jure jurando nondum firmatam servent, aut bello sua prosequantur. Cum igitur Serenissimus Imperator

Leopoldus per legatum suum extraordinarium Carolum Comitem de Wallenstein Rempubl. Polonam ad societatem belli contra Turcas suscipiendi in Comitiis Anni 1683. solicitaret, haud difficilem eam in sua vota reperit: pactum enim est foedus inter utramque gentem eousque valiturum, donec honestam pacem utraque pars habere queat. Factum igitur est anno 1683. belli illius initium, ubi Serenissimus Rex noster unicus, in una Vrbe Viennensi ruentis Imperii Germanici Atlas coelo missus, impetum barbarorum repressit, hostem potentissimum ab obsidione Viennae excussit, ingentes hostium copias in Hungaria fudit, eoque ipso Germanicis exercitibus ad futuras victorias pronum stravit iter. Deus, cujus dextra tunc fecit virtutem, hoc unicum felicitati Serenissimi Regis nostri addat, ut Camenenciam, firmissimum Poloniae propugnaculum, e manibus immanissimi hujus hostis eripiat, totque populos sub jugo Turcico gementes pristinae restituat libertati.

Bellum Turcicum recrudescit.

CAP. XI.
De
Variis Poloniæ divisionibus.

I.

Divisio Poloniæ potest esse vel Geographica vel Politica.

AD finem libri prioris properantes aliquot Regni Polonici divisiones cum Geographicas, tum Politicas trademus, non tantum ut patescat, quæ jam Imperio Polonico post tot tantasque mutationes, de quibus hactenus actum est, adhuc hodie subjectæ sint partes: Sed etiam quo facilius ea, quæ in posteriore libro tradentur, intelligi queant. Geographica divisio est illa, quæ Poloniam dispescit in certas provincias partesque.

Divisio Geographica.

Reperiuntur autem ibidem Provinciæ sequentes. I. POLONIA MAJOR, Prussiæ, Pomeraniæ, Marchæ & Silesiæ adjacens, ad quam pertinent Posnaniensis, Calissiensis, Lanciciensis, Brestensis, Inovladislaviensis, Siradicensis, Ravensis Palatinatus, ut & Wielunensis & Dobrinensis terræ, quarum illa Palatinatui Siradiensi adjungitur: hæc autem Brestensi Balatinatui subjungitur, Culmensique Palatinatui est contermina. II. MINOR POLONIA

Polonia major.

Polonia minor.

NIA, ad quam Cracoviensis, Sendomiriensis & Lublinensis Palatinatus pertinent. Cracoviensi autem Palatinatui adjunguntur Oswiecimensis Zatoriensis & Severiensis Ducatus, nec non comitatus Scepusiensis. III. LITHVANIA, in qua, ut vult Starovolscius, tres numerantur Palatinatus, nempe Vilnensis, Trocensis, & Brestianensis. Mihi duo tantum Palatinatus ad Lithuaniam proprie sic dictam pertinere videntur, nempe Vilnensis & Trocensis; Brestianensem autem ad Russiam reducendum esse putaverim. IV. MASOVIA, quo referuntur Masoviæ, Plocensis & Podlachiæ Palatinatus. V. PRVSSIA REGIA in tres divisa Palatinatus, nimirum Culmensem, Mariæburgensem & Pomeraniæ. Ad Prussiam quoque pertinet Episcopatus Warmiensis, qui in nullo censetur Palatinatu. VI. SAMOGITIA, quæ nullos habet Palatinatus, sed subest Gubernatori, sive ut vulgo vocatur, Capitaneo. VII. RVSSIA ALBA, quæ magno Moscoviæ Ducatui adjacet, habetque Novogrodcensem, Mscislaviensem, Vitepscensem, Polocensem, Smolenscensem, Czernichoviensem, Kioviensem Palatinatus, ex quorum Palatinatuum quibusdam multa adhuc Magnus Dux Moscoviæ durantibus induciis, quæ, ut supra audivimus,

Lithvania.

Masovia.

Prussia.

Samogitia.

Russia alba.

usque ad An. 1693. prorogatæ sunt, possidet. Ego Brescianensem etiam Palatinatum eo retulerim. VIII. RVSSIA RVBRA, quo pertinent Russiæ, Podoliæ, Volhyniæ, Belsensis & Braclaviensis Palatinatus. Ex his Braclaviensem, Kiovensem & Czernichoviensem Palatinatus vulgo vocant VKRAINAM. Ad ultimum IX. pertinet quoque ad Imperium Polonicum LIVONIÆ Pars australis, ut supra cap. VIII. dictum est. Consuli hic potest Martinus Cromerus *lib. 1. Descript. Polon. pag. 41. seqq.* Simon Starovolscius *in Polonia* & alii Geographi.

Russia rubra.

Vkraina.

Livonia.

II. Deinde solet etiam Imperium Polonicum dividi generalissime in POLONIAM & MAGNUM DVCATUM LITHVANIÆ. Ita enim populi ipsi dividuntur in duas gentes, Polonicam videlicet & Lithvanicam. Item Senatores aliique Magistratus majores dicuntur esse duarum gentium, nimirum Polonici & Lithuanici (Polonis vocantur *Senatorowiey Urzendnicy Koronniy Lithevvsci*) Et hac ratione ad Poloniam pertinent præter majorem minoremque Poloniam Prussiam & Masoviam de quibus superiore numero actum est, etiam Russiæ, Belzensis, Podoliæ, Braclaviensis, Volhyniæ, Kioviensis & Czernichoviensis Palatinatus. *Vid.* Volumen Constitu-

Polonia dividitur in Regnum & Magnum Ducatum Lithvaniæ.

Ad Regnum qui Palatinatus pertineant.

ſtitutionum Andreæ Petricovii *pag. 149. ſeqq. & Conſtitut. anni 1635. tit. Ordinacya Woiewodztvva Czerniechovvskiego.* Ad LITHVANIAM pertinent Lithuania proprie ita dicta, id eſt, Palatinatus Vilnenſis, Trocenſis & Breſcianenſis, item Samogitia, ut & Novogrodecenſis, Mſcislavienſis, Minſcenſis, Polocenſis, Vitepſcenſis & Smolenſcenſis Palatinatus. Sed LIVONIA utrique genti, & Polonicæ & Lithuanicæ communis fuit per conſtitutiones *Anno 1569. pag. 182. anni 1589. pag. 507. ſeqq. anni 1598. pag. 780. ſeqq.* Vid. & Paulus Szerbic. *in Promptuario Statutorum omnium & Conſtitutionum Regni Poloniæ Part. VI. cap. 10. pag. 352. & ſeqq.* Ex ea ratione quoque Livonia in multis Conſtitutionibus & inter Palatinatus Polonicos & inter Palatinatus Lithuanicos ſimul ponebatur, ut ex Declarationibus Palatinatuum, quæ ſingulis fere Regni Conſtitutionibus ſubjunguntur, liquet. Recentioribus autem temporibus Palatinatibus tantum Lithuanicis Livonia annexa legitur. Cum etiam maxima Livoniæ pars per pacta Olivenſia anni 1660. Suedis ceſſiſſet, prioresque Conſtitutiones ea ratione fere inutiles redditæ eſſent, promiſſa eſt An. 1661. nova Livoniæ ordinatio in proxime futuris Comitiis concinnanda. *Vid. Conſtitut.*

Ad magnum Ducatum Lithvaniæ qui Palatinatus pertineant.

Livonia eſt Poloniæ & Lithvanis communis.

an.

an. 1661. pag. 23. inter Constitutiones Lithuanicas. Sed ob alia negotia hæc res est dilata, donec tandem Anno 1677. res Livoniæ in Comitiis Regni compositæ sunt. Sed & secundum hanc Constitutionem Livonia neque ad Regnum neque ad Magnum Ducatum Lithuaniæ refertur; sed manet utrique genti communis, retinetq; peculiaria jura & Privilegia, de quibus infra libro II. suis locis a nobis agetur. *Vid. Constitut. Anno 1677. pag. 32. seq. tit. Ordinatia. &c.*

Nova Livoniæ ordinatio.

Divisio Poloniæ in tres gentes.

III. Porro dividitur etiam Polonicum Imperium alio respectu in tres gentes, nimirum in MINOREM POLONIAM, MAJOREM POLONIAM & MAGNVM DVCATVM LIHVANIÆ. Vsus hujus divisionis conspicitur maxime in Comitiis, quando eligendus est Marschalcus Nunciorum sive Delegatorum Provincialium Director. Ille enim primum ex minori, deinde in sequentibus Comitiis ex majori Polonia, & tertiis demum in Comitiis ex Lithuania eligitur. Est etiam divisionis hujus usus in variis Commissionibus, quando quidam designandi sunt ad negotia, quæ ad totam Rempubl. pertinent expedienda, ubi sæpissime quidam ex majore, quidam ex minore, & denique quidam ex magno Ducatu Lithuaniæ designantur. Eadem ratione dividitur imperium

perium Polonicum ratione summorum Tribunalium; quamvis his specialioria quædam occurrant, ut infra de judiciis Polonicis acturi indicabimus. Hoc respectu *ad majorem Poloniam* pertinent Posnaniensis, Calissiensis, Brestensis, Inovladislaviensis, Lanciciensis, Siradiensis, Ravensis, Plocensis & Masoviæ Palatinatus, ut & Prussia Regia ut tribus Palatinatibus constat. Item Vielunensis & Dobrinensis terræ. Reliqui Palatinatus Poloniæ, quatenus illa Lithuaniæ contradistinguitur, ut Palatinatus Cracoviensis, Sendomiriensis, Kioviensis Russiæ, Volhyniæ, Podoliæ, Belzensis, Podlachiæ, Braclaviensis & Czernichoviensis cum sibi adjunctis terris pertinent *ad minorem Poloniam*. Denique ad Lithuaniam iidem Palatinatus pertinent, quos paulo ante num. II. enumeravimus, nimirum, Palatinatus Vilnensis, Trocensis, Novogrodensis, Bresionensis, Mscislaviensis, Polocensis, Vitepscensis & Smolenscensis, ut & Samogitia.

Qui Palatinatus ad majorem Poloniam pertineant.

Palatinatus ad minorem Poloniam pertinentes.

Palatinatus ad Lithvaniam pertinentes.

IV. Verum est etiam alia adhuc acceptio vocis hujus MAJOR POLONIA, quando stricte sumitur pro duobus tantum Palatinatibus, nempe Posnaniensi & Calissiensi. Sic Generalis Majoris Poloniæ Capitaneus, sive simpliciter, *Majoris Poloniæ Generalis*, dicitur, qui tantum duorum est

Polonia major stricta sic dicta tantum pro duob9 Palatinatibus sumitur.

modo

modo dictorum Palatinatuum, nempe Posnaniensis & Kalissiensis. Similiter etiam Comitia majoris Poloniæ Srodæ celebrari dicuntur, ad quæ tamen non nisi duo illi pertinent Palatinatus. *Vid.* Martinus Cromerus *lib. 1. descript. Polon. pag. 41. seqq.*

Divisio Poloniæ in Palatinatus Terras & Districtus ratione Conventuum particularium.

V. Præterea solet etiam Imperium Polonicum dispesci in Palatinatus, terras & Districtus. Et hoc iterum bifariam fieri consuevit. Nam primum ratione CONVENTVUM particularium Comitia Regni universalia antecedentium sic dividuntur Palatinatus. I. Quidam Palatinatus sunt per se soli nullæque ipsis adjunguntur terræ & districtus, ut Palatinatus Lanciciensis, Plocensis, Sendomiriensis, Lublinensis, Belzensis, Podoliæ, Kioviæ, Volhyniæ, Braclaviensis, Czernichoviensis, Polocensis, Mscislaviensis, Livoniæ, ut & Ducatus Samogitiæ. In singulis enim his Palatinatibus uuns tantum habetur Conventus Particularis, licet in quibusdam horum Palatinatuum ex diversis districtibus diversi eligantur nuncii, ut hoc infra specialius nobis declarandum erit. II. Quidam Palatinatus sunt conjuncti, ut in majore Polonia Palatinatus Posnaniensis & Calissiensis. Item Palatinatus Brestensis & Inowladislaviensis. III. Quibusdam Palatinatibus adjunguntur Terræ, ita ut Conventus Particulares

res celebrentur, non solum in Palatinatibus ipsis, sed etiam separatim in terris, quæ ipsis sunt adjunctæ. Sic Palatinatui Siradicensi adjuncta est Terra Vielunensis: Palatinatui Brestensi terra Dobrinensis, licet hæc terra sæpius etiam sola, quasi nulli Palatinatui adjuncta esset, numeretur. Similiter Palatinatui Cracoviensi adjunguntur Oswiecimensis & Zatoriensis Ducatus.

IV. Quibusdam Palatinatibus adjunguntur Districtus, in quibus itidem Conventus particulares ante Comitia generalia celebrantur, ut in Magno Ducatu Lithuaniæ Palatinatui Vilnensi adjuncti sunt Osmianensis, Lidensis, Wilkomiriensis & Braslaviensis Districtus: Palatinatui Trocensi Districtus Grodnensis, Caunensis, Vpitensis: Palatinatui Smolenscensi Districtus Starodubensis: Palatinatui Novvogrodensi Slonimensis, Wolkoviscienſis: Palatinatui Vitepscensi Districtus Orszanensis: Palatinatui Bresciancnsi Districtus Pinscensis: Palatinatui Minscensi Districtus Mozirensis & Reczycensis. Notandum tamen hic est, quod sæpius etiam Palatinatus, quibus districtus certos adjunctos esse diximus, & ipsi Districtuum nomine insigniri soleant, ut quando Districtuum Magistratus esse dicuntur Succamerarii, Vexilliferi, judices, terrestres & alii, de quibus infra dabitur agendi locus. Hi enim magistratus

In Lithuania Districtus Palatinatibus adjuncti.

tus, etsi vocantur districtuum Magistratus, non tantum reperiuntur in Districtibus Palatinatui adjunctis, sed etiam in ipsis Palatinatibus. Quidam Palatinatus ipsi constant ex Terris, in quibus singulis Conventus particulares celebrantur, qualis est Palatinatus Masoviæ, Podlachiæ, Russiæ. VI. Quidam Palatinatus constant ex Districtibus, ut est Palatinatus Ravensis, qui habet tres Districtus. Hæc ita observantur in Constitutionibus Regni & præsertim inter Declarationes Palatinatuum de Contributionibus singulis fere Comitiorum Constitutionibus subnexis: alias autem Terra (Polonis *Ziema*) Districtus (Polonis *Powiat*) & Palatinatus (Polonis *Woiewodztwo*) nō semper distinguuntur, sed sæpius hæc omnia Districtuum nomine appellantur. In Prussia peculiaris adhuc est Conventuum ratio, de qua infra suo loco acturi sumus. Deinde ratione JUDICIORUM alio adhuc modo Palatinatus dividuntur in Districtus, quos hic enumerare longum esset. Sufficit hic notasse, quosdam Palatinatus, qui uno tantum in loco agunt Conventus suos ante Comitiales aliosque, habere multos districtus, in quibus Judicia celebrant. Imo contingit, ut una terra, aut unus districtꝰ, habeat alios sub se districtus, in quibus singulis judicia exercentur. Sed de his ex professo actum est infra *lib, II. c. VII.*

Divisio Districtuum ratione judiciorum.

LIBRI

LIBRI II.

CAP. I.

De *Rege & Regina Poloniæ, ubi etiam de Interregno, Electione & Coronatione.*

I.

Osteaquam de variis Regni Polonici mutationibus, incrementis, decrementis, aliisque rebus memorabilioribus egimus, placet jam ulterius progredi, & ipsam Rempubl. Polonicam considerare, ut manifestum fiat, a quibus, & quomodo illa gubernetur. Tres autem sunt *Status* sive *Ordines* inclytæ hujus Reipubl. ut sæpius in Comitiis nominantur, nimirum REX, SENATVS, & NOBILITAS. Quamvis negandum non sit, proprie tantum duos esse Ordines, nempe Senatum & Nobilitatem, cum Rex potius sit caput Ordinum, quam unus ex Ordinibus.

Tres ordines in Polonia.

Duo Ordines proprie sic dicti.

dinibus. Propterea etiam frequens est illa formula initio Constitutionum poni solita :- *Nos Dei gratia Joannes III. consensu omnium ordinum statuimus &c.* Quod autem nuper nonnemo scripsit, etiam Magistratus Regni, & Magni Ducatus Lithvaniæ, etiamsi sint extra Senatum, inter Ordines poni debere, eo quod in veteribus Privilegiis aliisque Actis frequenter ponuntur *Prælati. Senatores, Barones & Nobiles*, illud anmitti minime potest. Præterquam enim quod olim alia fuit Reipubl. Polonicæ facies, cum Nobilitatis Nuncii non sint ad Comitia ordinarie, ut nunc fieri solet, admissi; etiam multa alia sunt, quæ sententiam hanc convellunt. Etenim magna est in antiquis Privilegiis & Actis harum formularum varietas, adeo ut diserte sciri nequeat, quid speciatim per Comites, quid per Barones, quid per alios etiam intelligatur. Sic sæpius nominari invenias *Prælatos, Principes, Barones, Nobiles* & alios *indigenas*. Frequenter etiam nominantur *Prælati, Comites, Barones, Milites, Proceres, Nobiles, Burgenses.* Aliquando enumerantur *Senatores, Consiliarii, Prælati, Barones, Milites, Nobiles*, qui etiam Comitia obiisse dicuntur. *Vid.* Prilusf. *lib. 1. Legum & Statutorum Regni Polon. cap. 1. pag. 8. & seqq. & imprimis pag. 13.* Sic igitur

Magistratus extra Senatum existentes non constituunt peculiarem Ordinem.

tur manifeſtum eſt, ex ejusmodi titulis nihil poſſe concludi, de antiquis Regni Poloniæ Ordinibus, multo minus autem inde cognoſci poſſe, quinam ſint hodie Regni Poloniæ Ordines. Sed etiam hodierna praxis illud evidenter evincit, Magiſtratus illos Regni & M. Duc. Lithuaniæ, qui extra ordinem Senatorium ſunt, non conſtituere peculiarem in Republ. Polonica Ordinem. Nam nemo horum Magiſtratuum Comitia frequentat, ut Magiſtratum certum gerit, ſed ut a Nobilitate in Conventibus particularibus Nuncius eligitur. Sunt præter Ordines illos etiam in Polonia *Cives* ſpeciatim ita dicti, qui in urbibus habitant, & *Kmetones* (ſic in antiquis Privilegiis & Statutis Agricolæ vocantur) qui per pagos ſparſi ſunt. Sed quoniam cives, ut cives & Kmetones ad Imperium non admittuntur, inter Ordines & Status Regni etiam non numerantur. Nos in ſequentibus de ſingulis Ordinibus acturi, ab ipſo capite, id eſt, a REGE, initium faciemus, quomodo ille eligatur & coronetur viſuri.

[Margin: Comitiorum.]

[Margin: Cives ſpeciatim ita dicti. Kmetones.]

[Margin: De Rege.]

II. Antiquitus Poloniæ Duces & Reges ſibi jure hæreditario ſucceſſiſſe, probavimus ſatis copioſe ex ipſis Polonorum monumentis *lib. I. cap. II. num. X.* Poſt extinctum demum Piaſteam in Polonia ſtirpem

[Margin: Principes Poloniæ ſibi olim jure hæreditario ſuccedebant.]

Electio invaluit post extinctam stirpem Piasteam.

Reges eligi cœperunt. Reliquias tamen juris Succesſionis & in familia Jagellonica in eo cernimus, quod aliquando viventi Regi Succeſſor ſit deſignatus. Sic enim, ut alia antiquiora exempla Caſimiri & Ludovici prætercam, Wladislaus Jagello & Sigismundus I. ſibi ſucceſſores filios ſuos delegerunt. Totius tamen Regni conſenſu id factum eſſe comperimus, & quidem ea conditione, ne per hæcce exempla deinceps liberæ Electioni quidquam derogaretur. Inprimis vero lege lata id cavit Sigismundus I. apud Janum Januszovium *lib. 1. Conſtit. Regn. Polon. tit. II. pag. 10.* Deinde poſt obitum Sigismundi Auguſti Ordines Regni in Interregno hanc legem renovarunt: *Reges Polonorum non debent nominare, eligere, aut electionem indicere, vel quemquam alium modum tentare, inſtruendi, aut deſignandi Regis ſive ſucceſſoris vitæ ſuæ tempore, idque ob eam cauſam, ut poſt eorum deceſſum libera & illæſa Electio Regis, Statibus & Ordinibus Regni ſemper maneat,* ut hæc habentur apud Andream Maximilianum Fredronem Caſtellanum Leopolienſem & poſtea Palatinum Podoliæ *in Hiſtoria Henrici I. Regis Polon. pag. 65.* Inſerta deinceps eſt illa lex ſingulorum Regum Pactis Conventis, ſive, ut Germanorum utar verbo, Capitulationibus,

Electio Regis vivo alio Rege legibus prohibetur.

bus, nempe-Stephani Bathorei, Sigismundi III. Wladislai, Johannis Caſimiri, Michaelis & Joannis III. quod nullo modo liberæ electioni vim inferre, neque titulo hæredis in poſterum uti debeant. Cum igitur An. 1626. in Comitiis quispiam mentionem injeciſſet, ut Regi Sigismundo III. adhuc vivo & ſuperſtiti ſucceſſor deſtinaretur, *infremuerunt omnes Ordines & ad pœnas legum depoſcebant ejus Conſilii auctores, niſi difficilioris temporis rationes ſilentio potius tunc illam indignationem premere coëgiſſent*, teſte Paulo Piaſecio Epiſcopo Premislienſi *in Chron. ad dict. an. 459.* Poſt hæc cum etiam Joannes Caſi- **An. 1667.** mirus Rex omnibus viribus laboraret, ut ſibi vivo adhuc & ſpiranti ſucceſſor ſubſtitueretur, quamvis multi huic Regis poſtulato aſſenſi ſint; reclamarunt tamen plurimi, ut patet ex Diarii Europæi *Continuat. VI. pag. 351. & Continuat. VII. p. 68. 69. & ſeq.* Neque quieverunt contradicentes, donec tandem eodem anno 1667. menſe Aprili per novam Conſtitutionem Electio vivo Rege prohibita eſt, ut habetur *in Conſtitutione ejus anni pag. 3. Conf. Diar. Europ. Continuat. VI. pag. 149.* Ipſi tamen Ordi- **Succesſio** nes Polonici aliquid contra hanc Conſve- **Archiducis** tudinem legesque has jam antea urgente **Auſtriæ** neceſſitate tentarunt. Cum enim An. 1654. **promiſſa.**

multorum armis peterentur non potuerunt a Cæsare auxilium alio modo contra hostes impetrare, nisi tradito Cæsari per Comitem a Leszno certo scripto, de successione Caroli Josephi Archiducis Austriæ post fata Joannis Casimiri Regis. Sed pace postea composita summis etiam viribus allaborarunt, ut sibi electio Regum esset libera. Proinde etiam de illo scripto repetendo actum serio est in Interregno anni 1674. die 27. Januar. & die 3. Febr. ut ex *Diario illius Interregni* patet. Causam vero Legis, de non nominando Regni successore vivo adhuc alio Rege, optime exponit Fredro, quando *in Hist. Henrici I. pag. 65.* ita scribit: *Præsente Rege novum eligi non electio est, sed succesfio & hæreditas: mancipantur Eligentium liberæ voces, ut non qui optimus, sed qui proximus sanguine Sceptris destinetur: Cum alii præsentia senis regnantis, alii officio, cæteri cupidine placendi ad Principum destinata non Rempublicam trahuntur. Verum post funera eligere sola eligendi libertas est non respectus.* Ex his jam elucet, errare personatum Franciscum Marinium, qui *non temere in Polonorum Historia reperiri posse* dicit, *Regem aliquem obtinuisse, ut sibi vivo adhuc Successor designaretur, nisi excipias Vladislaum Jagellonem, cui hac in parte indultum est* quid-

Causa legis de non eligendo Rege vivo alio.

Franc. Marinius refutatur.

quidpiam præter mores Regni, in libro *de scopo Reipubl. Polonicæ cap. IV. pag. 64.* Quem ex ipso errorem hausit etiam Christophorus Funccius *in Breviario Orbis hodie imperantis pag. 736.* Nam licet recentissimis temporibus, totjam videlicet legibus ejusmodi Substitutionem Successoris prohibentibus, nihil potuerint obtinere Reges; vetustioribus tamen temporibus aliquoties id esse factum, adducta a nobis exempla testantur. Necessarium igitur hodie est, ut, antequam novus Rex eligatur, fiat Interregnum.

III. *INTERREGNORUM* autem causæ tantum tres fuisse deprehenduntur. Nimirum *mors* Regis: deinde *submotio* seu *exauguratio:* denique *Abdicatio* & spontanea *Resignatio* Regis. De *Morte* Regis notandum est, quod simulatque Rex e vivis excedit, quidam ex Senatoribus spiritualibus & secularibus item ex Officialibus majoribus, ut sunt Marschalci, Cancellarii & Thesaurarii, designentur, quo corporis Regii curam gerant. Decrevit etiam Anno 1674. Respublica, ut ex bonis Oeconomicis sumptus necessarii ad curandas defuncti Regis Michaëlis exuvias usque ad diem sepulturæ ex thesauro erogarentur, ut habetur *in illius anni Confœderatione omnium Ordinum.* Sepultura vero Regii corporis

Interregni tres causæ.

Prima Interregni causa. Mors Regia.

Reges sepeliuntur,

post electionem novi Regis.

poris eousque differtur, donec alius Rex fuerit electus. *Mos est*, ait Piasecius, *isti genti, non humare defunctum Regem, nisi alio electo Proximo post funus die coronando.* in Chron. *ad an. 1632. pag. 525.* Idem habet etiam Joannes Demetrius Sulikovius Archiepiscopus Leopoliensis *in Commentario rerum ab excessu Sigismundi Augusti gestarum pag. 21.* Quamvis autem hoc verum sit de hodiernis temporibus, ne quis tamen existimet, etiam illud antiquitus fuisse in usu, exempla quædam in medium afferemus. Nimirum Casimirus Magnus justis funebribus jam Wladislao Loctico Regi peractis, creatus est Rex, teste Cromer. *lib. XII. de ortu & Reb. gest. Polon. in princ.* Deinde ipse ille Casimirus Magnus elatus est demum post coronationem Ludovici Regis. Neugebauer *lib. IV. Hist. Polon. pag. 215.* Item Johannes Albertus Rex demum electus est, sepulto jam Casimiro Jagellonide, ut habet Cromerus *lib. XXX. in princ.* Denique Alexander electus est Rex, Joanni Alberto Regi justis funebribus jam persolutis. Cromer. *lib. XXX. pag. 824.* Mos igitur ille, Reges defunctos pridie coronationis, ut vult Piasecius, aut etiam tertio die ante coronationem, ut exempla testantur, sepeliendi, post excessum demum Augusti invaluisse videtur.

Olim Reges eligebantur post sepultos Reges veteres.

Aut etiam sepeliebantur post coronationem novi Regis.

Secunda Interregni causa, Exauguratio Regis.

IV. SVBMOTIO, seu EXAVGVRATIO Principis olim in Polonia frequentior fuit, nunc vero rarior est. Memorabile illud exemplum est Henrici Valesii, quod superiore seculo contigit. Is enim Rex, cum per aliquot tantum menses Poloniæ Rex fuisset, accepto de fratris sui Caroli IX. Regis Galliæ morte nuncio, clam noctu e Polonia ad capessendum Regnum Gallicum discessit. Cum vero diu frustra illius reditus exspectaretur, tandem An. 1574. die 7. Novembr. in Comitiis Regni generalibus imperium ipsi solenniter abrogatum Interregnumque publicatum. *Vid.* Fredro *in Hist. Henrici I. pag. 216.* Quod autem & aliis Regibus imperium possit abrogari, si plane corrigi nequeant (licet nulla exempla recentiora extent, & utinam etiam in posterum nunquam audiantur!) probatur ex ipso Regum Poloniæ jurejurando, quod postea Benevolo Lectori daturi sumus.

Tertia Interregni causa, abdicatio spontanea.

V. RESIGNATIONIS sive *ABDICATIONIS Spontaneæ* licet aliquot ex vetustiori ævo reperiantur exempla, ut Lesci Albi & Wladislai Lasconogi, huc tamen ea non trahimus, quia contigerunt, cum adhuc Duces Poloniæ jure successionis Imperium Polonicum obtinuere. Illud vero propius ad propositum nostrum ac-

cedit, magisque in rem nostram facit, quod de Wladislao Jagellone Historiæ referunt. Is post fata Hedvigis conjugis suæ in animo habuit abdicare se regno, inque Lithuaniam suam reverti; quia non ignorabat, se exterum uxoris nomine apud liberam gentem eousque regnasse, jamque senatus erga se affectum forsan mutatum esse. Sed confirmatus a Senatu, ducta Anna Wilhelmi Ciliæ Comitis filia, a proposito suo destitit. *Vid.* Salomon Neugebauer *lib. V. Hist. Polon. pag. 241.* Illustrissimum autem & ad omnem posteritatem, maxime memorabile exemplum spontaneæ abdicationis habuimus non ita pridem in Joanne Casimiro Rege, cujus processum Nicolai Cchwalcovii, testis oculati, verbis, licet plusculis recensere placet: Exponebat, „*inquit Chwalcovius*, primo Serenissimus „Rex Dominis Senatoribus eam ob causam Varsaviam (d. 12. Junii) congregatis, mentem suam de reddenda Republ. „Illi magnitudine & novitate rei ac reverentia Legum deterriti, nil nisi preces de „mutanda sententia interponebant: sed „cum perseverantiam propositi in Principe animadverterent, rem integram ad universam Rempubl. referebant. Divulgata itaque notitia est per provincias a Reverendissimo Dn. Prazmowski Archie-

Joannes Casimirus Regno se abdicat.

„chiepiſcopo Gneſnenſi Primate Regni, de „hocce triſti & inſperato orbandæ Patriæ „propoſito. Interim non deerant vota „Principum Orbis Chriſtiani. In Comi„tiorum ergo (quibus dies 27. Auguſti di„ctus fuit) exordio, poſt conſueta manus „Regiæ oſcula Nuncii Terreſtres per „Marſchalcum ſuum Illuſtrem Dn. Ste„phanum Sarowski Succamerarium Ge„neralem Palatinatus Lancicienſis Regiæ „Majeſtati turbatos ob dictam innoteſcen„tiam explicabant animos, humillime ro„gando, ut ſacra Regia Majeſtas declarati„onem ſuam impertiri dignaretur. Re„ſpondebat de throno Reverendiſſ. Dn. „Andreas Olſzowski Vice-Cancellarius „Regni Epiſcopus Culmenſis & Pomeſa„niæ, nunc Archiepiſcopus Gneſnenſis (d. 29. Aug.) in hunc fere ſenſum: *Edocta eſt ſacra Regia Majeſtas longa rerum experientia, quod res, quæ totius Reipublicæ concernunt intereſſe, non niſi apud eandem pertractandæ ſint. Ideoq; ſacra Regia Majeſtas licet ſuam Dn. Dn. Senatoribus aperuerit mentem, rem tamen integram ad moderna reſervavit Comitia, atque de eadem, cum maximi ſit momenti, Regia Majeſtas delibe„ratura eſt.* Circumſteterat interim pa„latium publica expectatio magni ſecreti „impatiens. Altero poſt die idem Vice-

Can-

„Cancellarius graviſſimo ut ſolebat habito „ſermone indolendo fatis perſonæ ſuæ, „quod ex officio jam teneatur eſſe duræ „Miniſter ſortis & Interpres, formulam „de abdicando Regno conceptam & a ſæ„pe memorata Majeſtate ſibi concreditam „prælegebat. Fundebat ergo (die 3.Sept.) „ad Regem preces Ordo Equeſtris: jun„gebat gravem ſuam Illuſtriſſimus Senatus „auctoritatem. Pia iſthæc vota optimum „Principem ad conteſtationem perenna„turi erga Patriam amoris impellebant, „quo occupatus victusque in craſtinum „differebat declarationem. Hac per alte „memoratum Vice-Cancellarium Regni „(d. 4. ejusdem) diſertiſſime impertita, „quod ſcilicet Sereniſſimus in Conſilii ſe„mel ſuſcepti conſtantia non ex faſtidio „regnandi, ſed cura æternitatis & feſſæ va„letudinis ratione firmatum exponi curet „animum, Ordines Regni huic intentioni „ſeſe ſubmittentes accuſare fata non mu„tare poterant. Cum igitur per aliquot „dies ratione Proviſionis, ne Regem ſuum „tot meritis gravem a ſe dimitterent ege„num, conſultatum & conventum eſſet, „confectis aſſecurandæ proviſionis & Di„plomatum ab utrinque Reverſalium in„ſtrumentis, tandem d. 16. Septembr. *Ve„nit ſumma dies & ineluctabile tempus.*

„Cum

„Cum enim Sereniſſimus ex Palatio ſub-„urbano frequenti Procerum Comitatu ad „arcem deductus eſſet & ſacrum in Baſilica „S. Joanni dicata audiviſſet, recipiebat ſe-„ſe ad atrium Senatorium, quod multitu-„do hominum viſendi cupidine aut officio „in Principem compleverat. Ipſe poſt-„quam ſub throno aſſederat, Illuſtriſſimo „Domino Pro-Cancellario Regni ad ſe vo-„cato; paucis intentionem ſuam expone-„bat, qui nomine ejusdem Majeſtatis de-„nunciabat, adveniſſe jam horam, in qua „publice & ſolenniter Abdicatio perage-„retur, atque ex mente Sereniſſimi Diplo-„ma Abdicationis legeretur. Officio itaq; „lectionis fungebatur Reverendiſſimus „Dn. Malachowski Referendarius Regni, „quem excipiebat ſupradictus Marſchal-„cus Equeſtris prælectione aſſecurationis, „quoad proviſionem, ſcilicet centum & „quinquaginta millium florenorum an-„nuatim & Diplomatis reverſalis Statuum „ac Ordinum. Poſthæc diploma Abdi-„cationis a Regia Majeſtate, Reverſale a „Republ. Proviſionis ab omnibus & ſingu-„lis perſonis tanquam privatis ſubſcribe-„batur. Quippe nuncii terreſtres cum a „Rege ſuper prædicta materia in Conven-„tibus Antecomitialibus nihil propoſitum „fuerit, nullo de Proviſione articulo in-

ſtructi

„ſtructi erant, ratihabitionem itaque ad „Palatinatus ſuos referebant, quæ deinde „Pactis Conventis ſuccedanei Regis D. „Michaelis inſerta eſt. His actis Sereniſ- „ſimus Diploma Electionis & Coronatio- „nis rubro involuta ſerico, Reipublicæ, a „qua ante viginti fere annos acceperat, „redhibebat atque ſic valedicturus mœ- „ſtum ordiebatur ſermonem, adeo ut cre- „bris cum lacrymis brevius dixerit. Ma- „gna enim mœroris eloquentia eſt, facun- „dum eſſe ſolis gemitibus. *Stupuere omnes* „*conamina tanta Conatusque novos.* Ser- „mo autem ille gemente tota Repbul. pro- „latus, hujus erat tenoris: *Quando jam-*

Oratio Regis Joannis Caſimiri.

jam elabitur hora, ut amoris paterni debitum à ducentis octuaginta annis Pupillæ Domus meæ huic inclytæ Reipubl. exſolvam, Comitiis & Caſtris defeſſus, calamitatibus per annos viginti fractus Rex & Pater, quod mundo pretioſiſſimum eſt, coronam in manus Dominationum veſtrarum deponam. Pro throno thorum eligo, dum huic ſeculo funeris mei ſuperſtes emorior, pro Regali globo glebam terræ eamq; in ſinu chariſſimæ matris communis veſtræ meæque Patriæ intra cineres majorum meorum mihi reſervo: ut quemadmodum me primum in caſtris ac ultimum ex præliis & clade vidiſtis, ita in Annalibus primum ob amorem Patriæ augen-

augendæqve ejusdem fortunæ, humanæ post-ponentem, Majestatemque Regiam dispositioni vestræ reddentem memineritis. Amor vester liberis vocibus huic me solio imposuit, amor vicissim meus erga vos supremum me utriusque lineæ heredem libere dimittit. Monarchæ cæteri Filiis Fratribus aut Consanguineis abdicando coronam tradiderunt: ego eandem Patriæ carissimæ Reiq; publicæ ut Pater & Filius reddo, ejusque amore ex Duce gregarius, ex Imperante parens, ex Rege concivis fio, ut juniori & Reipubl. magis proficuo locum concedam, cujus in electione, ut Deus Dominationes Vestras prosperet, in solitudine mea negotiorum vacuus Majestatem ejus sanctam implorabo. Gratias jam igitur Vobis pro omnibus charitatibus, officiis, susceptis periculis, pro consiliis, præsidio & reditibus ago. Si cui ex rationibus Status vel fatorum quid ingratum accidit, condonet, quæso, ipse vicissim omnibus do veniam. Sic tandem ultimum vale singulis dico & cordi meo vos apprimo, in quo dulcem vestri memoriam, quoad vixero circumferam. Benedictionem insuper paternam omnibus & singulis impertio & quamquam distantia loci disjunctus fuero, animo certe a communi matre nunquam divellar, in qua corpus hoc in cineres olim resolutum deponi desidero. Et cum labilis

memoriæ

memoria ac luctus in lacrymas effusus plura effari non permittat, uberiora amoris & candoris mei argumenta ex charta hac, quam ad prælegendum trado, intelligetis. Sequentia igitur nomine Regis prælegit Pro-Cancellarius: *Jamdudum est hoc meum non interruptum boni publici, & tam valetudinis quam conscientiæ meæ rationibus innixum propositum, coronam hanc à Dominationibus vestris capiti meo impositam & à tot annis per antecessores meos possessam in manus & ad liberam dispositionem Dominationum vestrarum solenni reddere abdicatione. A prima mea, quam mihi amor dictavit in Comitiis anni 1661. declaratione, semper in me reposita mansit opinio, quod debuerim Reipubl. consulere, ut me vivente averterentur pericula illa, quibus inopinatum Interregnum ex fundamento eandem movere & turbare posset. Præstolatus sum tantum ejusmodi, uti nunc sunt tempora, quando Respubl. à confœderatione militari, turbis internis, bello Moscovitico pacata commodè & sine distractione sibi consulere & liberæ vacare Electioni potest. Adducit me ad hanc Abdicationem cura salutis æternæ, quam uti quilibet contemptu terrenorum sibi consiliare tenetur, ita difficilius mihi foret in throno eandem parare si abrogatione dignitatis memet humilians & ex*

altis-

altisſima fortuna & Regiis incommoditatibus exuens, mihi ipſi atque animæ meæ reliquos dies non impenderem: Sed non minus ad iſtud me impellit amor erga hanc Patriam & Dominationes veſtras, quem tam difficili & inſolito modo teſtari volo. Sentio me ætate & valetudine infirmum, preſſumq́ laboribus continuis & conſultationibus atq; caſtris fractum, ut vires meæ curis regnandi non valeant ſufficere, malo itaque me ipſum exinanire, quo ad publica commoda Dominationum veſtrarum juniori & capaciori ſucceſſori fores aperiam, quando Dominationes Veſtræ adjutorem mihi adſciſcere & adoptare noluerunt. Quippe video, quod ſinceræ intentiones meæ ſiniſtrè explicatæ & ſuſpicionibus quaſi minus liberæ Electionis oneratæ, aliter non posſint juſtificari & Respublica hâc opinione turbata aliter pacificata eſſe nequeat, niſi per hoc documentum amoris mei, quando quilibet animadvertit, quod libera manebit electio, quod ego deponens Diadema ſolvo metu timentes gratis, ac ſi illud peregrino capiti imponere cogitaverim. Magis ergo in hoc operatur apud me ratio publicæ quietis & amoris erga Dominationes Veſtras, quam commoditatis quietis propriæ & privati boni conſideratio, pro quibus, quam moderatè me habeam, ſatis oſtendit actus hodiernus, dum iisdem

quidquid mundo est carissimum caritati Reipubl. posthabeo. Protestor coram Deo, quod per hanc Abdicationem nullum præjudicium libertatis Dominationum vestrarum, nec facio, nec video, sed potius ita existimo, me per apertum Interregnum viam ad augmentum ei parare. Quod ergo faustum felixq; sit huic Reip. & mihi apud Deum meritorium, atque apud universum Orbem gloriosum jam matura præmissa deliberatione, sanus mente & corpore, libere, non coactus, Diadema, sceptrum, Regimen & Regnum, uti mihi est in Electione delatum & in Coronatione confirmatum, cum omnibus quæcunque Majestati & juribus Regum Polonorum & Magnorum Ducum Lithuaniæ ab antiquo competunt, nihil sibi, nec alicui cuidam reservans, in manus Senatus, Nobilitatis & omnium Ordinum utriusque Gentis abdico, restituo, reddo & omni meliori modo formaque resigno, omnes Ordines & quemlibet in specie fidelitatis juramento; aut quovis alio præstito, solvo & ab omni subjectione & obligatione subditos sive Vasallos mitto & absolvo. Duces etiam Brandeburgicum & Curlandiæ ab homagio & reliquis obligationibus pro meo interesse tutos & liberos pronuncio. Quod non tantum hac mea viva voce, sed & diplomate solenni, in manus Reipubl. tradito confirmo & ratifico,

atque

atque Diploma Electionis meæ an. 1648. authenticum & Originale restituo reddoque, casso & annihilo. Impertior actu liberrimam facultatem Domino Archiepiscopo declarandi Interregni toti Reipublicæ, procedendi ad liberrimam Electionem Regis novi, eundemque eligendi & coronandi. Simul declarò & promitto, quod non tantum nullo modo impediam futuram Electionem Regnaturi, sed deniq; ad confutationem, qui venditabant, ac si cum aliquo de Regno transegissem, nullum Candidatum Dominationibus Vestris proponam vel recommendabo, atque abhinc in persona ab Actibus Convocationis & Electionis me recipiam absens ero. Teneor insuper ex conscientia præcavere atque rogare Dominationes vestras, ne quenquam hujus Consilii velint invidia onerare. Omnes potestates externæ me rogarunt, & ad hoc usq; momentum me flagrantissime rogant, ut hoc consilium mutem, Civibus autem me oportet cum grata recordatione amoris erga me præbere testimonium, quod nemo illorum inventus fuerit, qui laudaret, multo minus svaderet, Abdicationem, quæ quod si opus manus Domini & Vocationis meæ necessitas, inde apparet, dum totius mundi improbatio mihi eandem ex corde avellere non valuit. Et sicut in hoc toto negotio nemo de charitate

mea erga hanc Rempublicam dubitare potest, ita & ego vicissim fidenter de Dominationum Vestrarum amore mihi polliceor, fore, ut pro substantia mea, Statui meo, atque honori Reipubl. condigna reservatos per me à supra dicta Abdicatione ejusque pronunciatione exceptos reditus, hoc est, Oeconomiam integram Mariæburgensem, centum millia redituum ex salis fodinis Vielicienfibus, & denuo centum millia redituum ex Vectigalibus Regni & Russiæ ad mensam Regiam spectantia, in Lithuania Grodno, Sokol, & vectigalia, uti possidebantur, ut mihi à futuro Principe præstentur, per Pacta Conventa caveatis. Per quod nihil de pane bene meritorum decedet. Reditus ex Oeconomiis omnibus sceptro vacante, ut ad me quoque ordinario modo perveniant per totum Interregnum, mihi plenarie reservo. Erit hoc gratitudinis Dominationum Vestrarum erga me (ut rogo) documentum, quando futuro Regnanti in Capitulatione exsolutionem meorum me æque domus debitorum commendabunt. Vtrumque hoc à Dominationibus Vestris impetrabit domus Jagellonica tam beneficum â ducentis annis regimen, sub cujus propensione erga hanc Rempublicam libertates illius notabiliter creverunt. Valedico itaque paterno corde Dominationibus Vestris ex throno decedens, orans, ut Dominationes

nationes Vestræ hanc paternam & omnes caritates superantem intentionem meam gratè excipere & sincerè interpretari velint. Gratias ago Dominationibus vestris pro conservatione fidelitatis & subjectionis, quam difficillimis temporibus constanter expertus sum. Puto quod nemo de Regimine meo conqueri possit; Si quid tamen alicui in administratione nostra minus placuerit, rogo ut hoc fragilitati, à qua diadema non liberat homines & rationibus Status, quæ cum privatis utilitatibus non semper conveniunt, condonet. Tandem uti amorem erga hanc Rempubl. cum Regali paludamento non exuo, ita Dominum Deum oro, & ardentius solutus curis orabo, ut Dominationibus Vestris ejusmodi suppeditet consilia, quibus per brevem terminum Interregni & evectionem digni in thronum regnantis, exteras & malevolas prævertere factiones, fines defensos tutosq; habere, internam tranquillitatem & solidam unanimitatem inducere possint.
Recitanti vero eandem mente divina &,,
affectu paterno conceptam Orationem,,
Reverendissimo Domino Vice-Cancel-,,
lario multæ lacrymæ multas interjicie-,,
bant moras. Postea Reverendissimus,,
Dominus Prazmowski Archiepiscopus,,
Gnesnensis nomine universi Senatus præ,,
dolore sedes suas deserentis & toto habi-,,

„tæ Orationis tempore ſtantis, gratiarum „actione fungebatur, dextramque Regis ad „ejus genua advolutus flens oſculabatur. „Cujus ſequendo exemplum Ordo Sena„torius *It lacrymans, magnoque humectat* „*flumine vultum.* Porro etiam Marſchal„cus Nunciorum Ordinis Equeſtris devo„tionem magna condolentia profitebatur, „rogando, ne ſacra Regia Majeſtas dedi„gnetur innatum erga communem Patri„am mutare affectum, juxtimque promit„tendo gratam populi erga Principem ob„ſervantiam, atque ſic cum regnare deſi„nente finis ſermonum erat gratiarum a„ctio. Tandem huic abdicationi coro„nidem impoſuit ſæpedictus Excellentiſſi„mus Dominus Pro-Cancellarius vices „Regiæ Majeſtatis gravi oratione ſuſcipi„ens atque in teſſeram perpetui & immu„tabilis affectus gratioſam manum Regi„am offerens, quam Nuncii Terreſtres ſu„premis venerabantur oſculis. His ita „peractis, Sereniſſimus thronum tantæ fa„ſtigium fortunæ relinquebat. Eheu! „exclamare licet: *Ponitur hic imos ante,* „*corona, pedes.* Abeuntem Regem Do„mini Senatores atque Officiales de more „comitari volebant, ſed Sereniſſimus velu„ti jam privatus renuebat hunc ſibi hono„rem exhiberi, quem nihilominus omni

cum

cum observantia præstabant. Rex itaque, magna prosequentium multitudine ad Palatium suburbanum deducebatur. Magnanimus iste Rex postquam in Comitatu suo Ziviecensi intellexerat, quem sibi successorem vox Dei Liberique populi designasset, Regni fines, ut antea fasces, reliquit atque in Galliam discessit. Vbi intra quadriennium Niverniæ scilicet XVI. Decembr. Ann. M DC LXXII. Charitati Patriæ immortuus est. Cum ergo Serenissimus Rex Michael certior redderetur, Patrem & Fratrem suum (ita literas ad eum scribere solebat) obiisse, jussit honori ac memoriæ Antecessoris sui d. XVIII. Febr. An. M DC LXXIII. exequias celebrari, quibus Magnus Olszovius pium impendit sermonem. Adduxit vero corpus ipsius e Gallia Illustris Dn. Opacki Succamerarius Varsaviensis, quod An. 1676. mense Februario ante coronationem moderni Regis tumulatum est. Hæc ex Nicolai Chwalcovii *Jure Publico Polonico* depromere voluimus, quoniam Actus illius ipse fuit Spectator, eundemque graphice descripsit. Potuissemus quidem ipsas Regis Casimiri Orationes, quas Chwalkovius Narrationi suæ inseruit, petere ex Actis hujus Abdicationis ab Elia Constantino a Trewen Schrö-

dero An. 1668. publice editis; in quibus orationes illæ ex Polonica lingua (in qua ab ipso Rege & a Pro-Cancellario, in Comitiis prolatæ sunt) tersius & comptius conversæ habentur. At quia jam in priore editione hujus Reipublicæ nostræ & oratio prior ex Chwalcovio posita est, neque in narratione historica Chwalcovii labor alterius substitui commode potuit, maluimus hæc ita retinere, ne quis laboris sui fructu fraudatum se conqueratur. Polonicas autem Orationes illas reperies Parte II. Oratoris Polonici (*Mowka Polski*) Calissiæ An. 1676. typis exscripti *pag. 11. & seqq.* Cum vero novitas ejusmodi in Republ. sine periculo & sine metu magnarum revolutionum esse non possit, inseruerunt Ordines Regni Pactis Conventis sive Capitulationi Michaelis Regis novum caput, in quo Rex pro se & successoribus suis cavet de non abdicando regno, hocque pro perpetua lege haberi vult. Sed cum Serenissimus Joannes III. esset ad Regale solium evectus, rogavit Ordines, ut illud caput omitteretur, quod etiam haud difficulter obtinuit, quemadmodum Diarium Electionis Anni 1674. ad diem 27. Maji testatur. Et hactenus de occasionibus Interregnorum.

Respublica lege cavit, ne quis Rex Regno se abdicaret.

VI. Ad ipsa INTERREGNA quod attinet,

tinet, illa lib. 1. divisimꝰ in *majora* & *minora*, quod eo trahendum non est, ac si realis interea distinctio detur, cum potius eadem in utroque Interregnorum genere observentur. Verum quoniam in his, nimirum minoribus Interregnis, rari, immo præter filios Regis defuncti aut etiam præter fratres ejusdem, nulli sint Candidati, cum minori etiam periculo illa sint conjuncta, neque etiam ab Historicis Polonicis numerentur; idcirco illa vocare placuit minora. Quæcunq; autem sint interregna, sive majora, sive minora, non datur eorum ut neque ipsius Electionis certus modus Legibus & Constitutionibus Regni plene & secundum omnes Circumstantias definitus, cujus rei testem ex antiquioribus habemus Jacobum Prilusium, qui sic ea de re loquitur: *Sed & forma quoque eligendi Regis a majoribus nostris prætermissa est, modo ut sit Nobilitati æque ac Proceribus libera, cautum est. Sed neque præscriptum est, quis Senatorum sub Interregno haberet auctoritatem indicendorum Polonis ac Lithuanis aliisque Regni Ducatibus, Comitiorum ea causa cogi solitorum.* Hæc Prilusius *lib 1. Constitut. Regni Polon. cap. 30. art. 3.* Neq; post Prilusii tempora certi quidquam hac in re constitutum est. Consultabatur quidem An. 1588. in Comitiis Varsaviensibus hac

Interregna majora & minora.

Modus electionis non est plene legibus definitus.

Consultationes de forma electionis institutæ.

ſuper re, ut certa forma Electionis præſcriberetur: ſed cum multi familiam Auſtriacam prorſus vellent a Regno Polonico excludi, conſultatio hæc tandem intermiſſa eſt, teſte paulo Piaſecio *ad an. 1588. p. 87.* & Joanne Demetrio Solikovio *pag. 210. ſeq.* Similiter etiam Anno 1631. vivo adhuc Sigismundo III. Rege: *Ordines de ſecuritate modoque eligendorum Regum, quæ fuit non poſtrema Comitiorum diſceptatio, certi aliquid ſtatuere mordicus refragabantur. Sive is erat metus, ne Rex morti propior de futuro Succeſſore exploraret vota deſideriaque, perque id priſtinæ libertati eligentium detraheret, ſive aliquorum pertinacia id effecit, qui in turbido Interregni ſtatu plura ſe perpetraturos ſperabant, ſi nullis adſtricti legibus modisq́; tenerentur,* ut ait Stanislaus Kobierzycki a Kobierzycko Caſtellanus Gedanenſis (poſtea Pomeraniæ Palatinus) *in lib. ult. de geſtis Wladislai Principis in calce, pag. 941. ſeq.* Nos igitur, cum non de omnibus ad Interregnum & Electionem pertinentibus rebus Leges & Conſtitutiones inveniantur, ea omnia partim ex Interregnorum Edictis, partim ex Hiſtoria & ipſa Polonorum praxi, de qua complura agunt Diaria, ſupplere conabimur.

VII.

Interrex est Archiepiscopus Gnesnensis.

VII. INTERREX, sive summus Reipublicæ, durante Interregno, Præses, est *Archiepiscopus Gnesnensis, Legatus Natus, Regni Primas primusq; Princeps.* Ratio ejus rei est, quoniam in Archiepiscopum, ut Sacerdotem, non cadit affectati Regni suspicio, ut vult Stanislaus Karnkovvski *in Tractatu de Primatu Senatorio Regni Poloniæ*, ubi etiam refutat illos, qui dignitatem Interregis suo tempore tribui volebant *Marschalco supremo*, vel *Cancellario*, vel *Castellano Cracoviensi.* Hanc autem dignitatem Archiepiscopus non electione quadam Senatus aut Nobilitatis vacante demum Regno consequitur; sed a recepto Archiepiscopatu perpetuus est Interrex, idque *ne si primum post Regum funera in eum crearetur, vel creantium mora noceret Reipubl. vel ipse tunc primum factus, officio uti ignoraret*, ut quidem Marschalcus Nobilitatis ad Senatum verba faciens olim dixit apud Andr. Maximilian. Fredr. *in Hist. Henrici I. pag. 28.* Fungitur autem Archiepiscopus eo munere non tantum Rege rebus humanis exempto: sed etiam Rege in aliud Regnum proficiscente. Ita cum Henricus Rex Poloniæ in Galliam secessisset, Interrex interea fungi debuit officio, qui tamen multis partibus ei defuit, ut testatur Fredro. Similiter cum Sigismundus III. in Sueciam

Archiepiscopus perpetuus est Interrex.

Archiepiscopus Interregis officio fungitur etiam Rege vivente.

esset profectus, Archiepiscopus Gnesnensis interea Regnum nomine Regio administravit, de quo videatur Stanislaus Lubienski, *initio Operum pag. 12.* Sed & tunc Archiepiscopus Gnesnensis munere Interregis fungitur, quando Rex a recto jurium tramite deviat, de quo casu legatur Fredro *in Historia Henrici pag. 111.* Paulus Piasecius *in Chron. ad an. 1590. pag. 95.* An autem Interregis munia possit obire nominatus a defuncto Rege Archiepiscopus & nondum a Pontifice approbatus? dubitari jam fere amplius non potest, cum in novissimo Interregno post Serenissimi Regis Michaelis obitum, Casimirus Florianus Dux in Czartoryisk nominatus Archiepiscopus Gnesnensis Interregis officio fungi cœperit, subquè eo titulo Universales (sic vocant literas publicas) mortem Regis denunciantes futuræque Convocationi tempus præstituentes ediderit. Et sine dubio etiam per totum Interregnum hoc munus obiisset, nisi in Interregno ipso fuisset morte præreptus. Quondam autem hoc nominatis Archiepiscopis non fuisse concessum, testantur primum illa Cromeri verba: *Cœperunt autem sic editi sive nominati indulgentia vel conniventia quadam admitti ad consilia publica, priusquam approbarentur à Pontifice.* Hæc Cromer. *in lib. II. descript. Polon.*

Nominatus Archiepiscopus etiam Interregis munere fungitur.

Olim nominati Episcopi & Archiepiscopi non admittebantur ad Consilia & alias functiones.

Polon. ubi de electione Magistratuum agit, pag. 171. Deinde docet hoc ipsum, & quidem clarius adhuc, exemplum, quod Sigismundi III. Regis tempore contigit. Videlicet cum Rex modo nominatus Constantiam Austriacam conjugem secundam duxisset, coronata illa est a Petro Tilitio, Episcopo Cujaviensi, non autem a Bernhardo Maciejovio, Cardinali & Episcopo Cracoviensi, qui jam erat Regia donominatione destinatus Archiepiscopus Gnesnensis, teste Stanislao Lubienski *lib. 1. de motu Civili pag. 39. Operum.* Nullo autem Archiepiscopo Gnesnensi existente; dignitas hæc Interregis debetur Episcopis majoris Poloniæ, licet alias minor Polonia majorem præcedat, testibus Andrea Maximil. Fredr. *in Hist. Henr. p. 16.* & Episcopo Posnaniensi apud Illustriss. Casimirum Zavvacki Capitaneum tunc Pucensem, nunc Castellanum Culmensem & Capitaneum Lipinensem *in Diario Electionis Michaelis Koributhi Regis, cui tit: Gloria orbi Sarmatico consensu monstrata pag. 30.* Inter Episcopos autem Majoris Poloniæ primus est Episcopus *Cujaviensis* (qui & *Wladislaviensis & Pomeraniæ* Episcopus vocatur) cui etiam dignitas hæc Interregia competit absente vel prorsus non existente Archiepiscopo Gnesnensi. Suspicari igitur quispiam posset,

Absente Archiepiscopo Interrex est quidam Episcopus majoris Poloniæ.

possset, ex hac etiam causa factum esse, quod Casimirus Florianus Dux in Czartoryisk nominatus Archiepiscopus Gnesnensis in novissimo Interregno functus sit munere Interregio, quia fuerat antea Episcopus Wladislaviensis sive Cujaviensis. Cujaviensem in Majore Polonia Episcopum sequitur *Posnaniensis Episcopus*, cui etiam jus hoc in absentia priorum conpetere perhibent. In ultimo quidem interregno contigit aliquid, ex quo illud, quod asseruimus, in dubium vocari posset. Nam cum die 19. Maji nominandus & proclamandus esset Rex electus, detrectavit hoc munus in absentia superiorum Episcopus Posnaniensis, nominationem sine Episcopo Cracoviensi & Cujaviensi fieri non posse causatus. Sine dubio tamen hoc Posnaniensis propterea tantum dixit, quoniam Cracoviensis & Cujaviensis Episcopi Varsaviæ tunc erant præsentes, ob certam vero causam in Rota Equestri adesse non poterant. *Vid. Diarium Electionis ad dict. diem.*

Quando Episcopi minoris Poloniæ Interregis munere fungi queant.

Quamvis vero, ut jam probatum est, dignitas Interregni Majori Poloniæ sit adjuncta, potest tamen, non existente Archiepiscopo Gnesnensi ordinario Interrege, Episcopus Cujaviensis id muneris, saltem ex parte ad quosdam actus, concedere alicui superiorum Episcoporum Minoris Poloniæ, ut

ut Archiepiſcopo Leopolienſi, vel Epiſcopo Cracovienſi, ut ex novisſimo Interregno diſcimus, ubi morbo lethali laborante Archiepiſcopo Gneſnenſi nominato, & deinde etiam e vivis tempore Interregni ſublato, conſentientibus Epiſcopis majoris Poloniæ, Interregis officio functus eſt Epiſcopus Cracovienſis per totum illum Actum. Hæc ita obſervari ſolent, cum ordinarie & ſecundum conſuetudines antiquas Interregni negotia expediuntur. At vero diſſentientibus & in diverſa euntibus electoribus, munia Interregis alii etiam Epiſcopi de facto obeunt. Ita poſt obitum Stephani Bathorei Regis renunciarunt ſibi quidam Senatores Regem Maximilianum Archiducem Auſtriæ per Jacobum Voronecium nominatum Epiſcopum Kijovienſem, teſte Solikovio *pag. 195.* Ad extremum hoc etiam notandum eſt, Interregem Reipubl. negotia principio tractare ex conſilio Senatorum ſponte ſua ad Regium corpus cum ipſo Archiepiſcopo Primate & Interrege confluentium; deinde vero ipſi in ſocietatem muneris partemque curarum quosdam Senatores & Equites e minori majorique Polonia ut & Lithuania adjungi, ut factum eſt in Interregno poſt exceſſum Sigismundi Auguſti, quemadmodum ſcribit Fredro *in Hiſt. Henrici I. pag.*

Interrex omnia agit ex conſilio Senatorum.

pag. 86. Poſtea vero additæ ſunt etiam quædam hac de re Conſtitutiones, ut in Confœderatione Generali Anni 1668. *pag. 13. ſeq.* & in noviſſima quoque Anni 1674. *pag. 14. ſeq.* in quibus hic ordo conſtituitur, ut Interrex negotia Reipubl. cum adjunctis ſibi Deputatis, ut vocant, ex minori majorique Polonia, & ex Magno Ducatu Lithuaniæ tractet; graviora autem & ad ſtatum Reipublicæ animamque interregni pertinentia cum omnibus Ordinibus in Comitiis Electionis demum diſcutiat & pertractet. Solet autem ſatis copioſus Deputatorum numerus Archiepiſcopo adjungi. Fuerunt enim noviſſimo in Interregno circiter ſex Epiſcopi, ſeptendecim Palatini & Caſtellani, omnes ferme Magiſtratus, ſive, ut vocant, Officiales Ordinis Senatorii, & præter hos etiam ex ſingulis illis tribus gentibus duodeni Equites. Ex quibus jam manifeſtum eſt, quam limitata & circumſcripta ſit Interregis poteſtas.

Deputati ex tribus gentibus Interregi adjuncti.

VIII. Simulatque igitur Interregnum vel per mortem Regiam, vel alio aliquo, ex ſupra dictis, modo, incidit, Interregis officium illud exigit, ut ſe continuo Varſaviam (ut plerumque fit,) conferat, quo etiam alii Senatores ex proximo confluunt. Simul ac eo venit, continuo ex con-

Interregni denunciatio.

ſilio

ſilio præſentium Senatorum Ordinibus Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ Interregnum per Univerſales typis exſcriptas ſubque nominis ſui titulo emiſſas denunciat. Prodeunt vero Univerſales illæ non ex Cancellaria Regni, quæ ſub tempus Interregni plane ceſſat; ſed ex Cancellaria Interregis propria, quod etiam de aliis literis omnibus, quæ ad exteros Reges & Principes ſcribuntur, intelligendum eſt. In ipſis Univerſalibus primum ſignificatur Interregni cauſa, ſive illa ſit mors Regia, ſive abdicatio ſpontanea, ſive etiam alia. Deinde Interregnum publicari jubetur per miniſteriales (ſic vocantur miniſtri publici) in omnibus Palatinatibus, Diſtrictibus & caſtris. Poſtea in iisdem Univerſalibus literis tempus indicitur Conventuum particularium, ſive ut vocari conſueverunt Comitiolorum particularium & in quibusdam terris aut Ducatibus, ut in Maſovia & Pruſſia, non ſolum particularium, ſed etiam generalium Comitiolorum. Videantur, quæ infra cap. VI. num. IX. ea de re tradimus. Præterea illa omnia, quæ ad ſecuritatem publicam faciunt conſervandam, immo ſæpius etiam alia ſpecialia in particularibus illis Comitiis proponi jubentur. Super hæc in dictis Univerſalibus dies certus indicitur, quo Varſaviæ

Cancellaria Regni tempore Interregni ceſſat.

Contenta Vniverſalium literarum.

CONVOCATIO ORDINVM OMNIVM REGNI ET MAGNI DVCATVS LITHVANIÆ GENERALIS haberi debeat, moneturque Nobilitas, ut Nuncios suos ex singulis Districtibus ad Convocationem illam mittant. Ad extremum etiam adduntur nomina Senatorum, ex quorum consilio Interregnum hoc denunciare se scribit Interrex. Hæc fere sunt Literarum ejusmodi Universalium summa capita, quæ tamen pro ratione temporis aliis adhuc punctis solent augeri; aliquando etiam quædam ex iis, quæ enumerata a nobis sunt, si id ferant tempora, solent omitti. Ita igitur Universales illæ conceptæ typisque postea exscriptæ & insuper sigillo Interregis munitæ ad Capitaneos mittuntur, ut per hos solito more, de quo infra specialiora quædam trademus, publicentur.

Universales typis mandatæ ad Capitaneos mittuntur.

Universalium publicatio.

IX. Missum ita ad Capitaneos edictum, ubique, præsertim vero in urbibus & quidem in quatuor fori partibus, publicatur, JVSTITIVMQUE per omnes Regni Polonici Provincias indicitur. Non enim ad solum rumorem obitus Regii judicia Nobilitatis ordinaria in Regno & Magno Ducatu Liihuaniæ cessant; sed necessaria est ad hoc Interregis denunciatio, de qua jam

Iustitium post publicationem demum Interregni indicitur.

jam nobis ſermo eſt. Eapropter Anno 1632. mortuo Sigismundo III. Rege, Tribunal ſive ſupremum Regni judicium, quod Lublini exercebatur, & viginti quatuor milliaribus Varſavia diſtans, altero die de morte Regis certam notitiam habuerat, adeo non ceſſavit a functionibus ſuis, ut etiam in carceres detrudi juſſerit annunciatores privatos; ſicque judicia continuavit ad octavum poſt diem, donec ſignificatorias Archiepiſcopi Gneſnenſis accepit, ut refert Piaſecius *in Chron. ad dict. an. pag. 526.* Publicato dictum ad modum Interregno, Conventus particulares ſive Comitiola (quæ Polonis *Seymiki* vocantur) in ſingulis Palatinatibus & terris aguntur, ibique de ſecuritate publica & de illis, quæ in futura CONVOCATIONE generali proponenda ſunt, conſilia habentur. Tunc Gubernatores Diſtrictuum (qui & *Præfecti* & *Capitanei*, Polonice autem *Statoſtowie* vocantur) ut & alii Bonorum Regiorum *tenutarii* ſive *Capitanei ſine jurisdictione*, monentur a Conventibus illis particularibus, ut vias publicas reddant ſecuras, graſſatoresque omnes e medio tollant. Tunc etiam Exploratores ultra Regni limites mittuntur, ne vicinorum conſilia Reipubl. lateant. Sed & ad Regni fines præſidia valida diſponuntur, ne hoſtibus in ipſa

Conventus particulares in Palatinatibus & Districtibus habentur.

Securitas publica procuratur.

Regni viſcera pateat aditus. Equos e regno alicui educere, tum hominibus novarum rerum ſtudioſis egredi, aut ab extra adventare non licet: Literæ exterorum ad Senatum deferri mandantur, quo dematur occaſio partium capitibus per tabellarios cum extraneis colloquendi, ut ita libera Nobilitati relinquatur electio. Viæ ab hoſtili ora, detruncatis & aggeſtis arboribus intercluduntur, adjectis ad cuſtodiam præſidiis: extranei in militem ſcribi prohibentur. Nemini ex Optimatibus licitum eſt exercitum ſcribere, antequam ſuper eo Primatis auctoritatem & aliorum Senatorum proferat ſcripta: Singuli Nobiles, ut omnia bello parata domi habeant, ſignumque capiendorum armorum & auctoritatem ſummi conſilii exſpectent, imperatur: In urbibus & oppidis tumultus & ſcloporum uſus interdicitur: popinæ occluduntur: muſici concentus (ſi Rex eſt mortuus) vetantur, lugubria omnia lugente Republica. Præcipua cura eſt circa Cracoviam, regni caput, ubi ſedes Regia, ubi Diplomata, corona, theſauri, aſſervantur. Hæc & alia ſimilia, prout illa neceſſitas & Reipubl. ſecuritas exigere videtur, in ſingulis Palatinatibus, præſertim ubi hæc maxime neceſſaria ſunt, adhuc ante Convocationem generalem ordinantur, in quibus-

dam

dam etiam Palatinatibus nonnulla ex enumeratis rebus, si sint minus necessaria, omittuntur. Videatur de illis omnibus Andreas Fredro *in Hist. Henrici I. ad ann. 1572. pag. 6. & seqq.* Semper vero singulari Conventuum Particularium Edicto initur *societas* contra turbatores pacis & factiosos Cives, quod Edictum a Polonis latino nomine vocatnr *Confœderatio*, lingua vero vernacula *Kaptur*, id est, velum capitis. Ratio autem appellationis hujus non una ab Auctoribus traditur. Sunt enim, qui Confœderationem ejusmodi a lugubri capitis velo dictam esse volunt, ut significetur per hoc vocabulum, Rempubl. in luctu esse. Piasecius *ad an. 1632. pag. 528.* Alii Confœderationem ejusmodi *Kaptur* dictam volunt, quoniam ea, veluti tegumento, vel galea quadam Respubl. periculoso Interregni tempore protegitur. Exempla Confœderationum id genus reperiuntur apud Jacobum Prilusium *lib. 1. Statutorum cap. 1. art. 2.* Fredr. *in Hist. Henr. 1. p. 152.* Diar. Europ. *Continuat. XVIII. pag. 431. seq.* Vigore hujus Confœderationis instituitur in singulis Palatinatibus *Judicium summarium* (quod etiam *Kaptur*, sive *Sad Kapturowy*, item *judicium Interregni* vocatur) tantum sub tempus Interregni validum, quoniam eo tempore

Confœderatio Polonicè kaptur.

Judicia Capturalia instituuntur.

omnia Nobilium (in urbibus enim Judicia ordinaria, ut ante sub Rege, exercentur) Judicia ordinaria tam castrensia quam terrestria cessant. Judicantur autem in his Judiciis extraordinariis Interregni causæ tantum criminales, contra quosvis Pacis publicæ violatores, quocunque etiam nomine venientes, Prædones, homicidas, Expulsores, spoliatores, omnisque generis violentiæ patratores. Assessores in Judiciis Kapturalibus leguntur ex validiori Nobilitate, qui cum suo Præside (quem Marschalcum aut *judicem Capturalem* vocant) jus habent vitæ & necis. *Vid.* Piasec. *in Chron. ad an. 1587. pag. 64.* Severiores etiam pœnæ in grassatores tunc statuuntur, quam alias ordinarie infligi solent, teste Piasecio *loc. cit.* Duplicari pœnas omnes in Interregnis, retulit olim Joannes Zamoscius Joanni Bodino, ut ipse Bodinus refert *lib. VI. de Republ. cap. 5.* sed quoniam & postea de his dabitur agendi locus, nihil amplius jam addimus, dummodo illud monuerimus, quod in Prussia Capturalia id genus Judicia non constituantur in particularibus singulorum Palatinatuum Conventibus, sed in Conventu generali Grudentino aut Mariæburgensi, ubi unanimi Statuum & Ordinum Terrarum Prussiæ consensu publicoque

Criminales tantum causæ pertinent ad judicia Capturalia.

Judicia Capturalia Prussica.

Terra-

laudo ex singulis Palatinatibus aliquot eliguntur Nobiles, qui in suis Palatinatibus simul cum Palatino sive sub Præsidio Palatini causas ejusmodi judicent. Constitutis ita judiciis Interregni extraordinariis, tandem in Conventibus dictis Nuncii Provinciales, sive ut vulgo vocantur Nuncii Terrestres (*Poslowie Ziemscy*) solito more eliguntur ad Convocationem Regni generalem Varsaviam mittendi. Ante autem quam Senatores & Nobilitas ex Conventibus particularibus discedant, solent prius lauda sua & Confœderationes referenda curare ad Acta Castrensia illius Districtus in quo Conventus habetur. Quomodo autem & a quo hi Conventus convocentur, a quo dirigantur, quis ibidem observetur ordo & alia similia, tum Deo volente specialius exponemus, quando nobis de Comitiis Polonorum ordinariis erit sermo.

X. Post Conventus particulares, & in quibusdam etiam Provinciis Conventus generales habitos, de quibus superiore numero dictum est, confluunt Varsaviam ad præfinitum CONVOCATIONI diem Senatores & Equestris Ordinis Delegati, sive ut vocantur Nuncii Terrestres ex omnibus minoris majorisque Poloniæ ut & Magni Ducatus Lithuaniæ Palatina- Convocatio generalis.

tibus & Districtibus aliisque annexis Provinciis. Ubi Varsaviam confluxere, conferunt se statuto die in templum S. Joannis, a sacris sua negotia auspicaturi. Re sacra peracta Senatus cum Nunciis Terrestribus in arcem progreditur, ubi Senatus ordinarium conclave Senatorium, suum quoque Delegati Provinciarum ingrediuntur. Tum Delegati sive Nuncii Terrestres Marschalcum sibi eligunt, sive Ordinis sui Directorem, qui a singulis postea in Consultationibus sententias petat, notet, coæquet, Nunciorum etiam nomine ad Senatum verba faciat, ut quæ sunt alia ejus munia, de quibus in sequentibus erimus soliciti. Circa electionem Marschalci Ordinis Equestris illud observandum est, quod non ex una semper gente eligatur; sed hic ordo semper observetur, ut semel ex Minori, deinde ex Majori Polonia quo pertinet & Prussia, & tertio demum ex Magno Ducatu Lithuaniæ Marschalcus eligatur, ob quam etiam causam Polonia dividitur in tres gentes, ut jam supra *lib. I. cap. ult.* monuimus. Postulavit quidem & Prussia per Nuncios suos in Convocatione Anni 1674. die 15. Januarii, ut & ipsa quarta gens constitueretur, & ut e Prussis quoque ordine recurrente semper Marschalcus constitueretur: sed nihil his postu-

Convocationis initium à sacris.

Nuncii eligunt sibi Marschalcum.

Marschalcus non ex una semper gente eligitur.

postulatis suis profecit, præsertim cum Prusſiæ quoque ratio habeatur ordine ad Majorem Poloniam, cui adjungitur Prusſia, recurrente; ideoque etiam ex Prusſia Marſchalcum aliquoties electum fuiſſe Conſtitutiones Regni teſtantur. Sed neque hoc omittendum eſt, quod in Marſchalco Nunciorum eligendo pluralitas ſuffragiorum obtineat, quemadmodum præter alios auctor eſt Illuſtriſſ. Caſimirus Zawacki *in lib. cui tit. Gloria Orbi Sarmatico &c. ſtatim in princ.* Dum in conclavi Nunciorum Marſchalcus eligitur, Senatus quoque in ſuo Conſeſſu non eſt otioſus. Inter alia in prima ſtatim ſeſſione jubet proclamari *Judicia Marſchalcalia*, quæ tunc temporis ſilentibus aliis judiciis omnibus in cauſis criminalibus a Marſchalcis Ordinis Senatorii aliisque, qui ipſis adjunguntur, exerceri ſolent. Conqueſti quidem ſunt An. 1674. in Convocatione Nuncii Terreſtres, quod hæc proclamatio ſit facta ſine Ordinis Equeſtris conſenſu, & quod hoc factum ſit in præjudicium Capturalium judiciorum Varſavienſis terræ; attamen nihil his querelis effectum eſt. Immo etiam hoc ipſo non obſtante Marſchalcis ſolita jurisdictio circa corpus Regium usqve ad Electionem conceſſa eſt. *Vid. Confœderatio Anni 1674.*

Marſchalcus Nunciorum eligitur pluralitate ſententiarum.

Iudicia Marſchalcalia generalia.

Marschalci electio Senatui denunciatur.

pag. 21. Cum Ordo Equestris in suo conclavi in Directorem consensit, mittuntur quidam ex singulis tribus gentibus (de quibus paulo ante diximus) in Senatorium, qui Marschalci electionem jam esse peractam Senatui denuncient. His Interrex de novo Marschalco gratulatur, rogatque ut quantocyus Nuncii Terrestres cum Senatu consilia sua conferant, adeoqve conclavia ipsa conjungant. Invitatione hunc in modum peracta, Marschalcus illo ipso aut etiam sequente die, prout commodum est, cum Nunciis Terrestribus Senatorium ingreditur, introducente ipsum Marschalco Regni supremo, vel etiam in ejus absentia alio Marschalco Senatorii ordinis, vel alio officialium Majorum, ut Cancellario, Procancellario, Thesaurario baculum Marschalcalem tenente & in absentia Marschalcorum suffragia dispensante. Introductus ita Marschalcus Nunciorum, considet in sella inter Marschalcum Regni & Marschalcum Magni Ducatus Lithvaniæ, vel etiam in horum absentia inter alios Officiales Senatorii ordinis præsentes; tum ad Senatum nomine Nunciorum verba facit, doloremque Ordinis Equestris super orbitate Reipublicæ contestatur; tandemque hortatur Senatum, ut ad Patriæ securitatem conservandam consilia in com-

Nuncii introducuntur in Senatorium.

Marschalcus Nunciorum salutat Senatum.

Interrex respondet Marschalco.

commune conferat. Respondet ipsi nomine Senatus Interrex, in qua responsione plerumque gratias agit Ordini equestri eumque collaudat, inprimis si præter opinionem intra breve tempus Marschalcum sine magnis animorum motibus elegit. Deinde proponit capita futurarum Consultationum. Illa vero sunt, *securitas, locus & tempus Electionis futuræ*, quas ob causas tantum hæc Convocatio Ordinum generalis indicitur, teste Solikovio *in Commentar. rerum ab excessu Sigism. Aug. gestarum pag. 181.* Absente vel morbo aliquo laborante Interrege ordinario, nempe Archiepiscopo Gnesnensi, aut alius Episcopus Interregis officio functus deliberanda proponit: aut etiam Primatis lecto affixi nomine Propositio de scripto publice prælegitur, ut factum est in Convocatione post obitum Stephani Bathorei Regis. Vid. Joannes Demetrius Solikovius *in Comment. pag. 174.* In ipsis Consultationibus post Interregis Propositionem susceptis, a securitate publica fit initium, ad quam multa negotia, pro ratione temporum, referuntur. Ante omnia vero conclavibus dicto modo conjunctis Propositioneque facta Confœderationes Conventuum particularium pro Reipubl. securitate factæ approbantur. Præter eas etiam

Propositio Convocationis aut fit ab Interrrge, aut prælegitur de scripto in ejus absentia.

Consultatio de securitate publica.

etiam, communi Ordinum consensu alia Confœderatio, quæ etiam *Confœderatio generalis omnium Ordinum* audit, conficitur & promulgatur contra eos, qui tumultum cient, vel alio modo quietem & securitatem publicam turbant. Simul etiam alia quædam circa Confœderationes Conventuum particularium determinantur, v. g. quousque Judicia Capturalia in singulis Palatinatibus durare debeant, & quæ sunt id genus alia, de quibus potissimum consuli potest Confœderatio Anni 1674. Et in hac Confœderatione Ordinum generali, quæ postea typis imprimitur, severissimæ in delinquentes pœnæ constituuntur, ut ex Actis singularum Convocationum & Electionum probari potest. Quoniam etiam ad securitatem publicam pertinent Legationes, igitur hoc non postremum est Consultationum harum caput. Legati igitur ad vicinos Principes fœderum renovandorum gratia mittuntur. Legati contra exterorum Principum in pleno Senatus consessu apertæ, quæ ad Senatum scriptæ sunt, prælegunturpublice a Secretario majore vel etiam a Referendario Regni: ad ordinem autem Equestrem exaratæ, leguntur publice a Marschalco Ordinis Equestris. *Vid. Diaria Electionis Michaelis & Joannis*

Confœderatio generalis instituitur.

Literæ exterorum Principum.

nis III. Regum. Legatis dein ipsis imperatur, ut qui ante obitum Regis responsa acceperint, intra octavum diem abscedant; cæteri, qui ad Electionem futuri Regis studia Principum conferunt, intra Poloniam ut maneant monentur, discretim tamen & remotius ab Electionis loco, ne factiosos quosque convenire, vel ab aliis conveniri possint. Singulis etiam aliquando adjunguntur e Nobilitate Polonica custodes, & locus etiam manendi in diversis urbibus assignatur. *Vid.* Fredro *loc. cit.* Sæpius quoque magno animorum motu materia de Residentibus extraneorum Principum e Polonia removendis tractatur, ut ex Diariis singularum Electionum videre licet. In medium præterea frequenter venit materia de militum stipendiis, de Commissionibus variis, de Exorbitantiis, aliisque rebus compluribus, quas facile temporum ratio suppeditat. Primati quoque ex tribus gentibus quidam adjunguntur in Convocatione, ex quorum ille Consilio negotia Reipubl. inposterum per totum Interregnum tractet, de quo jam supra num. VIII. dictum. Destinantur etiam ad Exercituum Duces ab Interrege ex Senatorio, & a Marschalco Nunciorum ex Equestri ordine, qui cum ipsis Consilia bellica mature tractent & pera-

Legati exteri.

Residentes exterorum Principum.

Consilia bellica.

Revisio Bonorum mensæ Regiæ.

peragant. Designantur item nonnulli ad Revisionem bonorum Mensæ Regiæ, qui de statu redituum sub tempus Electionis Rempubl. informent. Deniq; ad octo illos Senatores, sub quorum sigillis & clavibus ex lege thesaurus asservatur (hi sunt Castellanus Cracoviensis, ut & Cracoviensis, Posnaniensis, Wilnensis, Sendomiriensis, Kalisiensis Trocensis Palatini cum Thesaurario Regni) alii complures ex utroq; Ordine, Senatorio nimirum & Equestri, ad revidendum thesaurum, tam ubi insignia, quam ubi Archiva Regni deposita sunt, denominantur, ut secundum inventarium conscribant Registrum in Comitiis Coronationis producendum, ut hæc omnia discimus ex Confœderationibus Anni 1669. & An. 1674. Quoniam vero thesaurus, nisi præsentibus omnibus illis octo Senatoribus recludi non potest, ideo sontica de causa absens clavem suam aliis mittere legibus adigitur, quas vide apud Janum Januszovium *in lib. Privileg. & Interregnorum Polon. pag. 112.* Expeditis illis omnibus, quæ ad securitatem publicam faciunt procurandam, quibus tamen non raro multæ privatorum lites admiscentur, constituitur certum tempus Comitiorum Electionis futuræ. His negotiis expediendis raro sufficit tempus Con-

Revisio thesauri.

Tempus Electionis constituitur.

Convocationi in Universalibus Interregiis destinatum, quod ordinarie tantum est *duarum hebdomadarum*, ideo frequenter Convocationis hujus tempus in ipso hoc Ordinum Conventu solet, prorogari. In Interregno post spontaneam Joannis Casimiri Regis abdicationem, antequam Ordines e convocatione generali discesissent, præstiterunt omnes jusjurandum, quo sanctissime promittebant, sese in futura Electione privatum commodum non quæsituros. Primo loco jusjurandum illud præstiterunt Episcopi stantes, præeunte verba Interrege ipso. Hos secuti sunt Senatores seculares quini & quini, deinde Officiales Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ, & tandem Nuncii Terrestres secundum Palatinatuum Ordinem in genua procumbentes. *Vid. Diar. Europ. Continuat. XIX, pag. 157.* Ante autem quam ex hac Convocatione pedem moveamus, neque illud prætereundum esse videtur, quod in nupero Interregno observatum esse legimus. Quamprimum enim fieri potuit, adeoque sub ipsa Convocationis initia, Interrex cum Senatoribus & Marschalcus Ord. Eqv. cum Nunciis Terrestribus, iverunt ad Reginam viduam, eidem dolorem suum super obitu mariti ejus & Regis sui contestaturi. Regina tunc con-

Convocatio per leges non nisi duabus hebdomadis durare debet.

Iusjurandum Ordinum in Convocatione.

Reginam viduam invisunt Ordines.

sederat

ſederat in ſolio ſub uraniſco: ſed accedentibus illis aſſurrexit, orationesque ipſorum audivit. Primus nomine Senatus verba fecit Primas Regni & Interrex, quem Marſchalcus Ordinis Equeſtris ſubſecutus eſt. Utrique nomine Reginæ reſpondit Reginæ Cancellarius. *Vid. Diarium Convocationis illius Anni 1674. die 22. Januarii.*

Conventus particulares Comitia Electionis præcedentes.

XI. Poſt Convocationem dicto modo celebratam habentur iterum in ſingulis Palatinatibus & Diſtrictibus ſolitis in locis Conventus particulares, in quibus Nuncii Terreſtres Nobilitati referunt, quæ in Convocatione Ordinum Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ ſint acta: indicant etiam diem futuræ Electioni deſtinatum præfixumque. Poſthæc Nobilitas ſolito more conſultat de illis, quæ in futuris Comitiis Electionis proponi debent. Poſtremo Nuncii Terreſtres ad eadem Comitia Electionis mittendi eliguntur. In Pruſſia hoc in caſu Epiſcopus Varmienſis terrarum Pruſſiæ Præſes literis ſub ſuo nomine dimiſſis Ordines Pruſſiæ, ut Epiſcopum, Palatinos, Caſtellanos, Succamerarios, Civitates Majores, Ordinem equeſtrem, minoresque Civitates ad Conventus particulares & generales Pruſſiæ habendos invitat, certumque tempus determinat.

In Pruſſia munia Epiſcopi Varmienſis in Interregno.

XII.

Comitia Electionis sex hebdomadarum.

XII. Jam accedimus ad COMITIA ELECTIONIS, quibus habendis, ut aliis Comitiis Ordinariis *sex hebdomadæ* destinatæ sunt. *Locus* ubi jus mosque eligendi Reges, olim fuit Petricovia, teste Matthia a Michovia *in Chron. lib. IV. cap. LXXX.* Sed post conjunctionem Regni Poloniæ cum Magno Ducatu Lithuaniæ factam Comitia Electionis Regiæ, ut & ipsa electio, celebrantur prope Varsaviam & pagum Wola in patente campo, in loco a Marschalcis utrisque gentis (nempe Polonicæ & Lithuanicæ) fossa designato. *Vid. Confœderatio generalis Interregni post obitum Sigismundi III.* Hoc in loco duo sunt communes & universales consessus. Alter Senatorum, qui in Interregno post excessum Sigismundi Augusti fuit sub tentorio amplissimo & spectatissimo, ut auctor est Joan. Demetr. Solikovius *pag. 7.* Nunc excitari solet pro senatu subitarium & in tempus tantum duraturum ædificium, quod patria voce *Szopa* nominatur. Alter consessus est sub dio Delegatorum & Palatinatibus & terris Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ, sive, ut vulgo eos nominant, Nunciorum Terrestrium. Itaque ubi Senatores ut & Nuncii Terrestres ad Comitia Electionis Varsaviam confluxere, a sacris fit initium. Deinde

Locus Electionis fuit olim Petricovia.

Hodie est locus prope VVarsaviam.

Duo consessus in Campo.

Szopa Senatorum.

Comitiorum initium a sacris.
Nuncii eligunt Marschalcum.

Senatores in campo suam *Szopam*, Nuncii suam Rotam Equestrem petunt. Prima Nunciorum cura est circa electionem novi Marschalci sive Directoris Rotæ Equestris, qui ex una trium gentium, quam ordo tangit, eligitur, interea Conventum moderante Marschalco proxime præteritæ Convocationis. Electus Marschalcus fidem suam in duobus proximis Interregnis coactus est obstringere Nobilitati jurejurando præstito, quod officium sibi demandatum fideliter administraturus; nulla munera a quoquam esset accepturus; cum nemine competitorum Regni conventus privatos habiturus; Authenticum etiam Electionis liberæ sine scitu & consensu totius Reipubl. non esset subscripturus. *Vid. Diarium Elect. an. 1674. d. 20. April.* Posthæc eodem modo, ut supra dictum est, Marschalcus Nobilitatis recens electus ex trium gentium Nunciis singulos nominat, qui *Senatoribus*, vel, ut loqui amant, *Senioribus Fratribus*, Electionem Marschalci jam esse factam denuncient. Deinde Marschalcus pro more cum Nunciis Terrestribus *Szopam* ingreditur, Senatoresque, dicto jam supra modo salutat. Proximis in sessionibus *de judiciis generalibus Interregni*, quæ *Judicia Capturalia* vulgo vocantur, agi solet, ad quæ causæ graviores, ut causæ prodi-

Marschalci Nunciorum jusjurandum.

Denunciatio Marschalci fit Senatoribus.
Conclavia conjunguntur.

De Judiciis Capturalibus agitur.

proditionis Patriæ, apparatus Bellici &c. pertinent. Asseſſores generalis hujus Judicii Capturalis ſunt I. Marſchalci Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ, nempe Marſcalcus Regni ſupremus; Marſchalcus M. D. Lithu. ſupremus; Marſchalcus curiæ Regni; Marſchalcus curiæ Magni Duc. Lithuan. II. Tres Senatores ab Interrege deſignati, ex ſingulis trium gentium unus. III. Duodecim equeſtris Ordinis viri, a Marſchalco Nunciorum in Rota Equeſtri ex Nunciis ipſis electi, ita ut ex ſingulis trium illarum gentium ſint quatuor. In Interregnis tamen poſtremis duobus, nempe anni 1669. & 1674. agitata eſt controverſia in Rota Equeſtri de illa quæſtione, utrum Maſchalco Nunciorum ſoli ſit concedenda poteſtas nominandi & eligendi ex Nobilitate Aſſeſſores illos duodecim ad judicia Capturalia generalia: an vero toti Nunciorum Collegio jus illud ſit vindicandum? Multi omnium calculis illos eſſe eligendos exiſtimabant, & quidem quia lex certa jubet, ut Deputati ad judicia hæc nemine contradicente eligantur. Cum vero Marſchalcus Nunciorum dixiſſet, licere poſt denominationem a ſe factam cuique Nunciorum contra denominatum legitimam exceptionem inferre, & hoc tantum velle citatam legem, acquievit Ordo

Aſſeſſores judicii hujus.

Controverſia de Deputatis ad judicia Capturalia ex Equeſtri Ordine.

equestris, jusque illud Marschalco suo reliquit, ut solus more antiquo judices dictos eligeret; hac nihilominus addita cautela, ne ex uno Palatinatu plures quam ex alio, neve absentes nominaret. *Vid.* Casimirus Zawacki *in lib. Gloria orbi Sarm. &c. pag. 3. & Diarium Electionis Anni 1674. d. 21. Aprilis.* His peractis eodem vel sequenti die conferunt se Nuncii Terrestres in *Szopam* ad Seniores Fratres, ubi Judices Capturales omnes Senatorii & Equestris Ordinis jusjurandum genibus flexis de juste judicando præstant. Senatoribus Rotam jurisjurandi prælegit unus ex Officialibus majoribus, & inter eos maxime Cancellarius: Nunciis autem illis duodecim Marschalcus Ordinis Equestris. Non minus etiam Marschalci utriusque Gentis fidem suam jurejurando, quod juste velint judicare, in facie omnium Ordinum obligant. *Vid. Diar. Election. anni 1674. d. 23. April.* Hoc autem jusjurandum de juste judicando Marschalci Senatorii Ordinis in Electione demum Wladislai IV. Regis præstare cœperunt, ut ex Diario illius Electionis MS. liquet. Ne quem autem hæcce judicii generalis Capturalis ratio turbet, eo quod jam antea judicia ejusmodi Capturalia in singulis Palatinatibus institui solere diximus: ideo notandæ sunt differentiæ judiciorum illorum Interregni particularium

Iusjurandum Assessorum judicii Capturalis.

Marschalci utriusque gentis jurant.

Differentia judiciorum Capturalium particularium & generalium.

rium & hujus judicii Capturalis generalis. Nimirum ad judicia illa particularia deferuntur cauſæ tantum ex ſingulis Palatinatibus: ad judicium autem hoc generale cauſæ omnium ad Electionem confluentium. Deinde judicia particularia Interregni habent tantum judices ex ſingulis Palatinatibus: Generalia autem ex omnibus tribus gentibus. Tertio judicia particularia incipiunt ab ipſo primo conventu poſt denunciationem mortis Regiæ ab Interrege factam & habentur usque ad diem coronationis Regiæ. *Vid. Confœd. Anni 1668. pag. 6. & Confœd. An. 1674. pag. 6.* At vero judicium Interregni Generale tantum ſub tempus Electionis durat, niſi quod Marſchalci jurisdictionem ſuam etiam ab ipſo convocationis die habeant in aula circa corpus Regium, uti hæc fere omnia maxime ex Confœderatione Anni 1674. diſcimus. Præſtito ita in facie Reipubl. à judicibus Capturalibus jurejurando, regreſſi Nuncii Terreſtres in Rotam ſuam cum Ordinis ſui Directore de varriis rebus diſceptant. Inprimis autem materia *Exorbitantiarum* in omnium ore eſt. Exorbitantias vero appellant vulnera Reipubl. inflicta partim a Regibus ipſis, partim ab aliis Ordinibus. v. g. In Interregno Anni 1669. inter Exorbitantias numeratur Decretum a Joanne Caſimiro Rege in Georgium

Conſultationes Nunciorum in Rota equeſtri.

Exorbitantiæ.

Lubomirscium Marschalcum Regni latum; item illa omnia, quæ in jurejurando Regio expressa, non tamen sunt a Rege observata; Abdicatio quoque ipsa Regis Joannis Casimiri inter Exorbitantias censetur. Item si quid Regi injuste permissum esse videtur, illud exorbitantiæ nomine designatur. *Vid.* Diarium Electionis *ann. 1674. d. 17. Maji* & Casimir. Zawacki *in Gloria Orbi Sarm. &c. Item ipsa Acta Electionis ejus.* De his Exorbitantiis non tractatur in media Rota Equestri sive in pleno consessu Nunciorum Terrestrium, neque in Senatorum conventu in *Szopa:* Sed secundum antiquum morem quidam Senatores ex singulis tribus gentibus ab Interrege & Nuncii quidam Terrestres, habita itidem trium illarum gentium ratione a Marschalco Nunciorum ad hoc negotium eliguntur. Hi Deputati, ut vocantur, mane in arce Varsaviensi convenientes commissum sibi negotium, a meridie vero Conventus omnium Nunciorum Terrestrium extra urbem in Rota Equestri ad alia negotia ordinaria expedienda habetur. Postquam inter Deputatos illos ad Exorbitantias ex Senatu & Nunciis designatos de certis punctis convenit, offerunt illa Ordinibus trutinanda. Et factum etiam est in Interregno post spon-

Materia Exorbitantiarum tractatur per Deputatos in arce.

ſpontaneam Joannis Caſimiri Regis abdicationem, ut Exorbitantiæ dicto modo conſcriptæ typis imprimerentur. Licet autem poſtea non defuerint, qui Exorbitantias illas ſuppreſſas voluerint; habentur tamen illæ adhuc in multis Conſtitutionum voluminibus. Immo nuperrime quoque, Matthias Ladovius easdem in Conſtitutionibus Ann. 1683. editis variis in locis ut ordinarias Conſtitutiones adduxit, earumque placita inter leges Polonici Regni numeravit. Præter materiam Exorbitantiarum fuit etiam antiquioribus temporibus in uſu, ſtatim in ipſo Comitiorum Electionis initio tractare per Deputatos de Pactis Conventis ſive de Capitulatione futuri Regis; ſed in poſterioribus duobus Interregnis Pacta Conventa poſt Electionem demum conſcripta ſunt, idque propterea, quod aliæ Leges præſcribendæ ſint Regi indigenæ, aliæ Regi externo: ante electionem autem ſciri non poſſit, utrum Indigena an externus Rex ſit regnaturus. Fuerunt tamen, quibus hæc dilatio non placuit, & ſunt adhuc, quibus illa non probatur, de quo videatur Caſimirus Zwacki *loc. cit.* & Diarium Electionis *Ann. 1674. die 25. April.* Multa denique alia, quæ ad ſecuritatem publicam pertinent, in Comitiorum Electionis initio tractari ſolent, quæ, cum jam ex ſupra dictis

Conſultationes de Pactis Conventis.

nota ſint, nunc non repeto. Imo privata etiam ſæpius Conſiliis illis publicis intermiſcentur, ut Diaria hac de re teſtantur.

Legati exterorum Principum Candidatos commendantes audiuntur.

XIII. Propius jam ad Actum Electionis accedunt Ordines, quando exterorum Principum Legatos, varios Regni Candidatos Ordinibus commendantes audiunt: quomodo vero id fieri ſoleat, jam videbimus. Legatos exterorum Principum Polonorum leges non Warſaviæ ſive in loco Electionis, ſed alibi in urbibus ſibi asſignatis degere jubent, idque propterea, ne variis machinationibus & corruptionibus liberæ vim faciant electioni. Vix tamen illud, quod leges jubent, obtineri poteſt a Legatis, ut acta Comitiorum teſtantur.

Legati extra locum Electionis degere debent.

Quando itaque Legati audiendi ſunt, tunc ipſis hoc ſignificatur, tempusque certum determinatur. Hora adveniente, Archiepiſcopus Interrex rhedam ſuam Legato mittit, quam aliæ quoq; magnatum Poloniæ rhedæ comitantur; adhæc nominantur ab Interrege quidam ex Senatu, ut & a Marſchalco Nunciorum ex Nobilitate trium gentium, qui cum Marſchalco Regni & Marſchalco Nunciorum Legatum introducant in Rotam Equeſtrem, quo etiam Senatus pro more ſeſe confert, quando Legati audiendi ſunt. *Vid.* Illuſtriſſ. Dn. Caſim. Zawacki *loc. cit. ante med.*

Modus, quo Legati admittuntur.

Ha-

Habetur autem in audiendis Legatis ratio Principum, quorum ſunt Legati, ita ut uni plus alteri minus honoris exhibeatur, tum in numero ipſum concomitantium & in Rotam Equeſtrem introducentium, tum in ordine admittendi, tum etiam in loco Legatis aſsignari ſolito. Quando Legatus Pontificis Romani in conſeſſum Ordinum Poloniæ admittendus eſt, eliguntur ab Interrege ex Senatu aliquot Epiſcopi, ut & alii ex Senatoribus ſecularibus: a Marſchalco vero Nunciorum ſive Directore Rotæ Equeſtris quidam ex Nunciis Terreſtribus habita ſemper trium gentium ratione, qui ſimul cum Marſchalco Regni ſupremo & Marſchalco Nunciorum, ſive Rotæ Equeſtris Directore Legatum Pontificium accerſant & in Rotam Equeſtrem introducant. Introeunti Legato Interrex e curuli ſuo ſurgens ad duos paſſus obviam progreditur, locumque inter ſe & alium proximum ſibi Epiſcopum concedit. *Vid.* Zwacki *loc.cit.* & Diarium Electionis *anni 1674. d. 5. Maji.* Deinde ſequenti, vel alio etiam die, prout commodum eſt, eadem ratione ab Interrege quidam ex Senatoribus, ſed tantum ſecularibus, & a Marſchalco Nunciorum ex nobilitate aliquot nominantur, ad introducendum cum Marſchalcis Legatum Germanici Imperatoris.

Ordo, quo legati audiuntur.

Modus audiendi Legatum Pontificium.

Modus audiendi Legatum Imperatoris.

toris. Locus vero ei non inter Episcopos, ut Pontificio Legato, sed in ipso Rotæ Equestris aditu inter Marschalcum Regni & Marschalcum Ordinis Equestris assignatur. Post hos admittuntur aliorum Regum & Principum Legati, si fieri potest, vel uno die. Post obitum Sigismundi Augusti certamen ortum est inter Oratores Galliæ & Hispaniæ Regum, de ingressu in Rotam Equestrem: sed Ordines Polonici Legatos Gallicos primo jussere ingredi. Quo decreto motus Hispani Regis Orator, ne posteriori loco dixisse videretur, maluit non auditus in Hispaniam reverti. Fredro *in Histor. Henr. pag. 49.* Sic etiam in Interregno post obitum Stephani Regis, cum Legati Regis Sueciæ ultimo inter Regios Legatos loco admissi essent, protestatione prius de perverso more in admittendis Legatis interposita, caussam suam proposuerunt. August. Thuan. *lib. XXXVII. p. 150. col. 2.* Et in Interregno Anni 1669. cum Legatus Suecicus vocaretur ad Ordines, *literas ad Reverendiss. Regni Pro-Cancellarium datis scripsit, sese nulli in orbe Principum loco in expedienda Legatione cessurum fuisse; quod vero ad præsens intermitteret, nondum se omnia requisita à suo clementissimo Rege habere* dixit, ut auctor est Casimirus Zawacki

Concertationes de Ordine Legatorum admittendorum.

loc.

loc. cit. Lit. C. pag. 1. Regum Legati, licet & ipſi ſint Epiſcopi, non tamen inter Epiſcopos, ut Pontificis Legatus, locum obtinent; ſed inter Marſchalcos, qui ipſos in Rotam Equeſtrem deduxerunt. Principum fiduciariorum Oratores aut ultimo fere loco, aut ut domeſtici primo audiuntur. Non vero audiebantur antea Vaſallorum Nuncii (ſic in Polonia fiduciariorum Principum Oratores appellantur) in præſentia omnium Ordinum, ſed ſeorſim in Senatu, & deinde coram Ordine Equeſtri in Conſeſſu Nunciorum Terreſtrium deſideria Principum ſuorum exponebant, ut habent Fredro *in Hiſt. Henr. pag. 212. ſeq.* & Piaſec. *ad An. 1632. pag. 541.* Sed hodie hæc non adeo ſtricte obſervantur. In Interregno enim Anni 1669. in Rota Equeſtri Legationem ſuam expedivit Legatus Curlandiæ Ducis, præſente & Senatu & Equeſtri ordine. Poſt ipſum etiam plures alii Legati, ut Tartarici & Lotharingici ibidem auditi ſunt. Hoc tantum diſcriminis inter hanc aliasque Majorum Principum Legationes intercesſit, quod Legato Ducis Curlandiæ locus non ſit conceſſus inter Marſchalcos, ſed a dextro latere, qui erat locus Palatinatuum Pruſſiæ. Item Legatus Curlandicus non per Marſchalcum Regni ſupremum, ſed

Regum Legati, etſi ſunt Epiſcopi, non ſedent inter Epiſcopos.

Vaſallorum Nuncii quomodo audiantur.

tam

tantum per Marſchalcum Ordinis Equeſtris introductus fuit. Vid. Caſim. Zawacki *loc. cit. Lit. C. pag. 1. col. 2.* Chwalkowski *lib. 1. Jur. Publ. Pol. cap. 3. num. 19. edit. recent.* Audivimus hactenus, quomodo Legati introducantur, & quem locum in Rota Equeſtri obtineant, nunc etiam, quibus ritibus Legationes ſuas expediant, paucis indicabimus.

Modus Legationis peragendæ.

Legatus a Marſchalco Regni & Marſchalco Nunciorum aliisque comitibus in Rotam introductus, poſtquam Rempubl. debito modo ſalutavit, conſidet in loco ſibi, ut ſupra diximus, aſſignato. Poſthæc Credentiales, ut vocant, literas per Referendarium Regni tradit Reipublicæ legendas; idque fit, ſi convenientes in iis tituli Reipubl. tribuuntur. Alioquin An. 1669. Legatus Cæſaris monitus eſt ab Archiepiſcopo Gneſnenſi, ne literas Reipubl. traderet, ob defectum tituli convenientis ſine dubio ingratas futuras.

Titulus Ordinum.

Requirunt autem Poloni tunc temporis titulum *Sereniſſimæ Reipublicæ & Sereniſſimorum Ordinum*, quoniam vacante ſede Regia jus Majeſtaticum penes Ordinem Senatorium & Equeſtrem permanet. Idcirco in noviſſimo Interregno Anni 1674. Literæ Regis Galliæ Ordinibus placebant, utpote quæ hanc præferebant epigraphen: *Illuſtriſſimis,*

mis, Reverendisſimis, Magnificis Dominis Caſimiro Floriano, Duci in Klevan Czartoryiſki &c. Primati & Primo Principi, cæterisque Principibus, Senatoribus Sereniſſimæ Reipubl. Polonæ, Amicis Fœderatis plurimum honorandis, gratisſimè nobis dilectis. In ipſo contextu literarum a Galliæ Rege miſſarum ſemper ſcriptum fuit: *Excellentiis Veſtris, Excellentias Veſtras.* Contra vero Cæſaris literæ multis bilem movebant, in quibus ſcriptum hoc tantum modo erat; *Vos, Vobis*, &c. Eundem titulum cum Rege Galliæ dedit Ordinibus Regni Poloniæ Dux Lotharingiæ in Credentialibus ſuis, quarum etiam ſubſcriptio fuit: *Excellentisſimarum, Reverendisſimarum Dominationum Veſtrarum ad obſequia paratiſſimus Amicus & Servitor Carolus Dux.* Plerumque autem Legati præter literas ad Senatum, peculiares etiam habent literas ad ordinem Equeſtrem. Illas legit Referendarius Regni vel etiam Secretarius major: has autem Marſchalcus Equeſtris ordinis. Perlectis ita publice literis credentialibus orationem ſuam habet Legatus ad Ordines commendatque ipſis Candidatorum aliquem; ad quam orationem ipſi primo nomine Senatus ab Interrege, deinde nomine Nobilitatis a Marſchalco ordinis Equeſtris reſponde-

tur.

tur. His peractis Legatus singulos salutat, sicque eodem cum Comitatu, eademq; cum pompa dimittitur & reducitur. His ita peractis Legatus quilibet a Loco Electionis excedere & eventum Electionis in designato sibi extra Varsaviam loco expectare monetur. Extant hac de re Constitutiones quamplurimæ, uti allegantur in Comitiis Warsaviensibus Anni 1668. non exiguo numero. Sed licet multi magna animi contentione Constitutiones illas urgere soleant, sæpe tamen nihil, multis huic rei reclamantibus, proficiunt. Quo etiam fit, ut plerumque Legati Varsaviæ maneant. Posthæc eliguntur ab Interrege aliquot Senatores & a Marschalco ordinis Equestris aliquot Nuncii Terrestres, ad singulos Legatos, qui privatim specialiora cum ipsis Legatis tractent, promissa ipsorum Candidatorum nomine facta notent, commoda ex ipsis, si ad Regiam dignitatem evehantur, in Rempublicam redundatura trutinent. Hi Delegati officio suo, quod sibi demandatum erat, functi, ad Rotam revertentes, de tractatibus suis cum exterorum Principum legatis Fratres suos certiores faciunt edocentque. Hic rursus in præsentia omnium ordinum promissa singulorum legatorum sub trutinam veniunt, commoda & incommoda

Legati ad loca sibi assignati discedere jubentur.

Consultationes cum exteris Legatis per Deputatos.

ex singulorum electione expenduntur: noscere enim in ejusmodi casu oportet, unde major publici boni utilitas alluceat. *Vid.* Zawacki *loc. cit.* & Diarium Electionis anni 1674. *die 12.17. 19. Maji.* De hac designatione sive Electione Senatorum Nunciorumq;, de qua hoc loco egimus, intelligenda sunt illa Solikovii verba: *Cui Candidatorum ex Senatu Advocati cum Collegis pluribus dari, qui pro suis Candidatis uberrime disserunt.* in Commentar. *de Reb. gest. post excessum Augusti pag. 7.*

XIV. His omnibus excussis, quibus sex hebdomadæ vix sufficiunt, ipse tandem Electionis dies appropinquat. Ante autem quam ritus in Electione Regis observari solitos enumeremus, pauca nobis in antecessum dicenda CANDIDATIS Regni, & de ELECTORIBUS Regem sibi constituentibus. Quod primo loco ad Candidatos attinet, de his personatus Franciscus Marinius antea asseruit, *Piastum legibus Regni à Regno excludi*, idq; protulit ex fide Bodini, hominis Galli, *lib. de scopo Reipubl. Polon. cap. 4.* Hausit eundem errorem ex Marinio etiam Chr. Funccius *in Breviario Orbis hodie imperantis pag. 726. seq. & pag. 732.* Sed nullæ unquam leges de excludendo Rege incola in Polonia positæ reperiuntur. Testantur hoc, ut

Candidati Regni non tantum sunt exteri, sed etiam Indigenæ.

cætera

cætera prætercam, tot in Interregnis majoribus Regni Candidati e Nobilitate Polonica, qui certe esse non possent, si ullæ in contrarium extarent Leges. Post obitum Sigismundi Augusti competitores erant Ernestus Archidux Austriæ, Henricus Dux Andegavensium, Rex Suediæ, Magnus Dux Moscoviæ. Ex incolis autem Regni tunc etiam multos fuisse Candidatos, testatur Fredro, qui dicit, plerosq; tum voluisse Regem ex incolis eligi, *in Hist. Henr. à pag. 42. ad 72.* Immo Joannes Solikovius dicit *innumeram tunc fuisse Candidatorum segetem.* in Comment. *pag. 5.* Ab excessu Henrici I. Valesii, ex Regno Poloniæ, Candidati Regni fuerunt Maximilianus Imperator Germanicus, Stephanus Bathor de Somlio Transylvaniæ Princeps, Alphonsus II. Dux Ferrariæ. Ex incolis autem Candidati fuere Joannes Kostka Palatinus Sendomiriensis & Stanislaus Comes de Gorka Posnaniensis. Fredro *pag. 128. seq.* Post fata Stephani Regis Competitores fuisse memorantur Maximilianus Archidux Austriæ, Sigismundus Joannis Regis Sueciæ filius, Alexander Farnesius Dux Parmæ & Placentiæ, teste Honorio *in Differat. de novo Rege eligendo in Polonia pag. 425.* Ex incolis tunc fuere Candidati: Constantinus

Conpetitores Regni post excessum Augusti.

Candidati Regni post Henricum.

Candidati post Stephanum.

nus Dux de Ostrog Palatinus Kioviensis & filius ipsius natu major Joannes Dux de Ostrog Palatinus Volhyniæ: Simon & Alexander Duces in Slucko fratres. Radivilii Duces in Olyka: Albertus Laski Palatinus Siradiæ: Zagurski Palatinus Posnaniensis: Tencinius Palatinus Cracoviensis: Firley Castellanus Biecensis: & præ cæteris aliis etiam Joannes Zamoscius Cancellarius Regni & Exercituum Dux generalis qui etiam non exiguam initio spem potiundi Regni habuit; tandem vero cum plerorumque studia alio inclinare animadverteret, ipse partes Sigismundi Principis Suediæ mirum quantum auxit. In Interregno post voluntariam Joannis Casimiri abdicationem, quinam fuerint Candidati in recenti omnium memoria est, & extat etiam illorum Censura tunc temporis ab Andrea Olszovio Episcopo Culmensi postea Archiepiscopo Gnesnensi edita. Conferatur & Diarium Europæum *Continuat. XX. pag.* 254. Habuit etiam illo tempore pro se aliquot suffragia Illustriss. ac Celsissimus Princeps D. Boguslaus Radzivil, Dux Birsarum, Dubinkorum, Sluciæ & Kopiliæ &c. &c. Electus vero tunc est Rex incola Serenissimus Michael Koributhus, Dux in Wiesniowiec. Illo post imperium breve

Candidati post Ioannem Casimirum.

Candidati post Michaelem Regem.

breve defuncto, summis quidem viribus Lithuani allaborarunt, ut lege publica a Regno *Piastus*, id est, Rex incola excluderetur; nihil tamen obtinere potuerunt.

Rationes contra Piastum.

Ratio Lithuanorum fuit, quod acerbum sit sibi æqualem subito ad tantum fastigium evectum Dominum suum appellare, ex quo turbæ & bella intestina oriri solent. *Hæc enim insita mortalibus natura, recentem aliorum felicitatem ægris oculis introspicere, modumque Fortunæ à nullis magis exigere, quam quos in æquo videre*, ut ait Tacitus *lib. 2. Hist. cap. 20.* Ne autem contraria pars objiceret, rem hanc esse novam, allegarunt Lithuani locum cujusdam Historici Polonici, qui de Interregno quodam dicit: *Exclusis Piastis dictæ sunt pro externis sententiæ.*

Rationes pro Piasto.

Rationes autem longe validiores in contrarium Lithuanis opponebantur, ne lex de excludendo Piasto conderetur, quarum præcipuæ sunt sequentes, I. Dedecus hoc summum esset apud exteras gentes, non esse inter Polonos idoneum ad sceptra virum. II. Exteri sibi jus aliquod in Regnum Poloniæ prætenderent. III. Coarctatio hæc liberæ vocis esset in Electione, si incolam eligere non liceret. IV. Injuria hac ratione inferretur Serenissimo Michaeli Regi, cujus causâ lex hæc lata esse diceretur. V. In

Con-

Convocatione quidem Regni generali quosdam in exclusionem Piasti consensisse, non fuisse tamen hunc consensum omnium universalem. VI. Sacras literas dicere: Non eliges, nisi indigenam. VII. Dicerent exteri, Polonicam gentem ad servitutem natam parere scire, regere nescire. *Diarium Electionis Anni 1674. ad diem 23. April.* Rationes, quas in Interregno post Joannem Casimirum Andreas Olszowski, Episcopus Culmensis, postea Archiepiscopus Gnesnensis pro Rege incola eligendo protulit, sunt sequentes I. Deus ipse Judæis mandavit: *Non poteris alterius gentis hominem facere Regem, qui non sit frater tuus.* Devt. XVII. 15. II. Bruta quoque a dispare non reguntur. III. Indicium est nimis abjectorum ingeniorum non admittere e gente sua, qui Regnare possit. IV. In Germania incola eligitur Imperator, neque in aliis Regnis alius est mos. V. Piastus morum Polonicorum maxime gnarus est. VI. Ejusdem potior erga Patriam fides. VII. Exteri in Polonia a Magistratibus & Dignitatibus Regni excluduntur, quidni etiam a Regno. *Vid. Censura Candidatorum.* Conf. & Piasecius *in Chron. pag. 59.* Et hæ etiam rationes tunc obtinuerunt, adeo ut non tantum nulla lex de Piasto excludendo sit lata, sed

Rationes Olszovvski pro Piasto.

ut etiam duo sese subsequentes Reges ex incolis electi sint. Postremo de Candidatis Regni notandum est, quod in loco Electionis non possint adesse. Quamobrem in Electione Henrici I. cum multi vellent Piastum, id est Regem ex suo ordine, Joannes Zamoscius, æternum illud Poloniæ decus, petiit a Consessu utriusque ordinis, ut Cives, qui regnum ambirent, abscederent a loco Electionis, ne gratia major, aut offensa in præsentia pareretur libertate sententiarum. Cum vero petitorem purpuræ nemo se palam ob verecundiam, aut invidiæ metum, auderet profiteri, omnis de incola Rege deliberatio conquievit, ut habet Fredro *in Hist. Henr. pag. 31.* Cum vero postea Anno 1632. Wladislaus Princeps Poloniæ Candidatus Regni paulo post inchoata Comitia venisset Warsaviam, ægre id tulerunt Ordines; proinde lex lata est, ne ullus Principum Candidatorum Regiorum præsens in loco Electionis adesset. *Vid.* Constitut. An. 1633. *pag. 11.* Conf. Paul. Piasecius *in Chron. pag. 533.* Similiter etiam An. 1668. cum Joannes Casimirus Rex sponte coronam deponere vellet, in Reversalibus post abdicationem datis pollicitus est Ordinibus Regni, se remotius ab Actu & Loco Electionis, durante eadem, mansurum. *Videatur ipsum*

Candidati non adsunt in loco Electionis.

Diploma

Diploma Reversale Ann. 1668. Ordinibus datum, in calce. Conferatur & Oratio Regis hujus Posterior supra à nobis num. V. adducta. Quod autem lex illa in eligendo *Piasto* sive Rege incola ex Polonica Nobilitate locum non habeat, testantur exempla Serenissimi Regis Michaelis & Serenissimi Joannis III. quos, cum alii plurimi fama, spe, veneratione destinarentur imperio, fortuna inter medios Electores in occulto tenebat futuros Principes.

XV. ELECTORES Regum sunt primum *Senatores* Ecclesiastici & Seculares (olim tamen quidam ex his excipiebantur, ut paulo post apparebit.) Deinde tota Nobilitas Polonica. Ordo enim Equestris in ipso Electionis actu non tam per Nuncios suos Terrestres, quam per se rem agit. Ideo quicunque jure Nobilitatis gaudet, suffragium in electione Regis ferre potest. *Conferre enim ad securitatem Imperantium putant Poloni, & obtemperantium constantiam, Regem per omnes eligi. Bonos namque malosve elegerint, non aliis sed sibi imputaturi & sine murmure quemq; laturi. Quare illi multitudini nec curia nec conclave sufficit capiendæ, unde militariter sub dio eligere mos est*, ait Fredro *in Hist. Henr. I.* Urserunt quidem nonnulli in Interregno Anni 1674. ne novis Nobilibus

Electores Regum Poloniæ.

Quilibet Nobilis habet suffragium in Electione.

Novi etiam Nobiles habent jus suffragii.

bus suffragium in novi Regis electione concederetur, sed nihil hac de re decretum est, adeoque & novi homines eo pertinent, *Vid. Diarium Electionis Anni 1674. die 23. April.* Admittuntur etiam ad Electionem & suffragia danda Cracoviensium & Vilnensium Nuncii sive Delegati, teste Aarone Alexandro Olizarovio *in lib. II. de Politica hominum societate cap. 1.* Immo etiam aliarum urbium Polonicarum, præsertim urbis Leopoliensis suffragia in Actis publicis reperimus. Sic in Interregno Anni 1669. Pactis Conventis subscripsere post Senatum & Nobilitatem etiam Nuncii *Cracoviensis, Vilnensis, Leopoliensis, Posnaniensis & Warsaviensis* urbium. In Interregno Anni 1674. Articulis Pactorum Conventorum subscripserunt itidem Nuncii *Cracovienses, Vilnenses, Leopolienses & Posnanienses.* Prussicæ quoque Civitates majores, ut *Thorunium, Elbinga, & Gedanum*, quod jus hoc antiquitus habeant, patet ex Privilegio Sigismundi I. Regis Ann. 1530. concesso, ubi ad Electionem Regis ejusdemque Coronationem advocari & admitti jubet *Status & Ordines Terrarum Prussiæ secundum antiquam consuetudinem & contenta Privilegiorum.* Jam vero inter Status & Ordines Prussiæ superiores sunt etiam dictæ tres Civitates. *Vid. Jura*

Civitates quædam habent jus suffragii in Electione.

Prussicæ Civitates Majores.

Jura Municipalia Prussiæ ad dict. annum. Proinde etiam illæ Civitates Prussicæ majores antiquis Electionibus Regum superiori seculo interfuere, & ita quidem, ut non in Ordine Equestri, sed in ipso Senatu sedem suam habuerint. Præsenti Seculo cum Ann. 1632. Wladislaus Rex eligeretur, subscripserunt etiam Gedanenses Internuncii nomine Civitatis suæ, ut habet Piasecius *in Chron. ad dict. an. pag.* 541. Præterea cum cæteræ Civitates Prussicæ suos non habuerint in Comitiis Electionis Internuncios, subscripsit Episcopus Warmiensis suo & aliorum Cosiliariorum Prussiæ nomine. Similiter An. 1648. inter suffragia Joanni Casimiro Regi data subscripsit Wenceslaus a Leszno Episcopus Warmiensis Terrarum Prussiæ Præses suo & aliorum Consiliariorum & Civitatum terrarum Prussiæ nomine. Non secus etiam in Interregno An. 1674. inter suffragia Serenissimo Regi Joanni III. data subscripsit Stephanus Widzga etiam nomine absentium, præsertim Civitatum majorum Terrarum Prussiæ. Ex his jam, opinor, jus Civitatum Prussiæ majorum manifestum fit, ut nulla cuiquam restet de eo dubitandi causa. Verum præter hos Electores, quibus nemo jus illud facile jam negaverit, sunt etiam alii, qui sibi in Comitiis

Electionis jus suffragii non raro vindicarunt. Primum enim DVCES PRVSSIÆ, cum adhuc essent fiduciarii Regni Polonici, frequenter hoc sibi jus asserebant, idque ex ea ratione, quoniam Alberto Marchioni Brandeburgico, cum ex Magistro Ordinis Teutonici in Prussia factus esset An. 1525. Dux Prussiæ, primus in Senatu Regni Poloniæ, ut Consiliario concessus est locus. In singulis igitur Regum Electionibus Duces Prussiæ sibi jus suffragii concedi postularunt; semper tamen illis responsum est, fieri hoc ob certas rationes non posse. Inprimis autem notatu digna sunt, quæ Sigismundus I. super hac re rescripsit: *Comperit Majestas Regia, adeò diligenter cautum & observatum esse omni tempore, ne quis alius excellentioris Ordinis præter Consiliarios Regni jus eligendi haberet, ut etiam & Duces Masoviæ, qui Principes erant Indigenæ Regii & vetustissimi generis, ut deniq; & filii Regii Domini Naturales hujus Regni post obitum Patris, neque locum neque vocem eligendi Regis habere potuerint. Sed & Magistri Prussiæ, qui omagia Regibus & Regno Poloniæ præstabant, non solum ut Principes, sed etiam ut Consiliarii Regni, qui pari modo in senatu loca habebant, hoc ipsum jus Electionis obtinere non potuerunt. Proinde cum Illu-*

Duces Prussiæ non habuerunt jus suffragii in Electione.

stris

stris Dominus Dux Prussiæ ut prudens Princeps satis intelligat, nihil esse pernitiosius in omni Republica, quam aliquid adversus Leges & Instituta vetera perpetua serie & usu approbata committere, neque aliunde graviores casus & perturbationes oriri, boni consulere dignetur ejus Illustritas, quod Majestas Regia & universi Consiliarii Regni, qui, ejus Illustritati integerrimo animo afficiuntur, non possunt eam rem, ut insolitam & Institutis Regni adversam concedere. Habentur hæc apud Janum Januszovium *lib. VII. Constitut. Reg. Polon. Part. III. tit. 2. pag. 910.* Hæc ipsa etiam post ea tempora in Interregnis singulis a Republ. Polonica Ducibus Prussiæ jus sibi in Electionibus Regum vindicantibus, regerebantur. Idem & de DVCIBVS CVRLANDIÆ Regni Poloniæ fiduciariis Principibus intelligendum est, ut testari possunt Andr. Maximilianus Fredro *in Hist. Henr. p. 212.* Paul. Piasec. *in Chron. pag. 529.* & Theatr. Europ. *ad An. 1632. pag. 580.* Non aliud quoque dicendum est de FILIIS REGVM, si concedente Republ. Episcopatus vel alias dignitates obtineant, ut infra cap. II. num. X. docebimus. Porro MILITES etiam in electione Vladislai IV. e castris nuncios suos ad danda suffragia miserunt: sed non est hoc ipsis concessum,

Duces Curlandiæ non habuere jus suffragii in Electione.

Filii Regnum non habent jus suffragii.

Milites non habent jus suffragii.

cessum, dum stipendia Reipubl. mererent, Si autem Electioni vellent adesse, jussi sunt singuli venire ex suis Palatinatibus, id tum cæteris Nobilibus impetraturi. Piasec. *ad an. 1632. pag. 530.* Idcirco etiam in Electione Joannis Casimiri Regis prohibiti sunt Exercituum Duces, ne militem ad locum Electionis ducerent, ut Acta Electionis illius testantur *pag. 11. seq. & pag. 16.* Posthæc in Electione Michaelis Regis, cum Nobilitas sub signis militaribus in campo Electorali comparuisset vimque liberæ voci fecisset, coacti sunt Ordines in Interregno Anni 1674. hoc lege cavere, ne Militibus Electioni sese immiscere liceret; quæ quidem lex ut antiquaretur, antequam invalesceret, laborarunt milites, sed irrito prorsus conatu. *Vid. Diar. Elect. Ann. 1674. die 24. April.* Non vero mirum est, milites ex Nobilitate lectos hoc sibi jus asserere voluisse, cum etiam COSACI in Electione Wladislai Regis jus suffragii sibi dari postularint: sed hi plane sunt repulsi, ut gens ex ultima plebe collecta. Piasec. *loc. cit.* Itaque jus Electionis in Polonia habent illi tantum, quos supra enumeravimus, & quidem ita, ut vel minimo Nobili dissentiente cæterorum omnium & Senatorum & Nobilium suffragia pro Electione hujus vel illius Regis lata (vix credibile

Casaci sibi jus suffragii vindicant, sed frustra.

Omnium consensus in Electione reqviritur.

bile dictu) de jure sint nulla, ut testatur Fredro *in Hist. H nr pag. 80.* Improbat hunc morem omnes Nobiles ad Electionem Regiam admittendi ob varias turbas Ociessius Regni Poloniæ Cancellarius apud Christophorum Warsevicium *lib. 1. de opt. Statu Libertatis pag. 46. seqq.* Quod si enim in aliis Regnis inter paucos Electores sæpe reperiuntur diversæ sententiæ, diversa studia, varii motus, sæpius etiam non exigui tumultus; quid sentiendum sit de tot millibus Electorum in Polonia, facile quilibet animadvertit.

XVI. Postquam dies Electionis illuxit, omnes Senatores Equitesque in loco Electionis in genua procumbunt & Archiepiscopo Gnesnensi, vel absente eo, Episcopo Cujaviensi, præcinente, hymnum decantant: VENI CREATOR SPIRITUS &c. Hymno finito tota illa Senatorum, Nobilium, aliorumque Electorum multitudo in suos Palatinatus dividitur, singulis ad proprios locos Palatinatibus destinatos secedentibus, & tot Rotas peculiares constituentibus, quot in Regno & Magno Ducatu Lithuaniæ sunt Palatinatus. Solus Archiepiscopus Gnesnensis non se movet loco, eo qvod ipsi non nisi in conclusione demum omnium suffragiorum suam explicare sententiam & Regem nominare com-

Regis eligendi modus.

competit. Ordines hoc modo in Palatinatus divisi, suffragia sua ferunt, primo Senatore cujusque Palatinatus illis separatis sententiarum calculis (quarum avtographa manibus Senatorum & Nobilium cujusque Palatinatus subscripta Marschalco Ordinis Equestris consignantur) omnes in communem confessus locum sive in Rotam Equestrem redeunt, ut singula Palatinatuum suffragia in commune conferant. Posthæc Senatores in suo confessu enunciant suffragia pro Electione Regis, ut testatur Piasecius *in Chron. pag. 542. seq.* & Fredro *pag. 80.* Si plurimæ sententiæ sunt pro uno Candidato, tum invigilant ingenio dexterrimi, ut partim suasu, partim precibus, tum omni meliori modo universam Nobilitatem, cujus tum calculi conferuntur, ad sententiæ unitatem pelliciant. Concordantibus tandem omnium sententiis, renunciatio Regis aut fit statim & e vestigio, aut etiam in sequentem aliumve diem differtur. Tum simulac iterum Electores stato tempore convenerunt, Interrex, pro more, ter adstantes interrogat: *Num velint, jubeant, N.N. Regem renunciari?* Acclamantibus cunctis: *placet, vivat*, Primas regni electum gravi Oratione renunciat Regem Polonorum. Videlicet præfatur primum quædam aut

Renunciatio Regis electi.

de

de gravitate negotii, suaque tenuitate, aut etiam de alia aliqua materia, tandem Regem renunciat, tali fere formula: *In nomine Domini nomino Regem Poloniæ & Magnum Ducem Lithuaniæ N. N. precorq; cælestem Regem, ut hunc, quem a seculis Regem genti isti prævidit, gratia sua in tanto munere sustinendo adjuvet, hancque Electionem isti Reipubl. faustam fortunatamque & cumprimis Religioni Catholicæ salutarem esse velit.* Ad ultimum conversus ad Marschalcos, hortatur eosdem, ut nominationem hanc esse factam ex officio publicent. Marschalci confestim assurgentes in loco sessionis suæ Regem electum proclamant, cujus proclamationis talis fere est formula: *Rex N. N. electus concordibus sententiis & ab interrege renunciatus est. Hunc igitur pro Rege vero legitimoque electo ac nominato habeatis omnes.* Publicata per Marschalcos Nominatione Regis electi, totus populus iterum in genua procumbens in patenti campo, præcinente rursus Interrege, decantat hymnum TE DEUM LAUDAMUS. Dein clangor tubarum per campos resonat, machinæ bellicæ sive tormenta disploduntur & omnia per campos gratulationes & lætitiæ publicæ signa eduntur. In templo etiam S. Joannis Varsaviæ hymnus, *Te Deum Laudamus,* decan-

Marschalci Regem electum proclamant.

Post renunciationem Regis gratiæ Deo aguntur.

decantatur: & si Rex electus ipse præsens est, ut fieri solet, quando Piastus eligitur, tunc in templum dictum ad laudes Deo dacantandas ab Interrege statim deducitur. Sub hæc populus rursus edendis lætitiæ signis vacat, tormentorum bombardarumque tonitruis undiquaque resonantibus. *Vid.* de his Paulus Piasecius *ad An. 1632. pag. 542. seqq.* Casimir. Zawacki *in Gloria Orbi Sarmatico consensu monstrata*, & Diarium Electionis *An. 1674.* Hæc ita fieri solent, cum concordibus Electorum studiis suffragiisque Rex eligitur. Sed non raro, studiis in diversas partes distractis, turbantur hæc omnia. Et ut cætera præteream, aliquando duo Reges, nequicquam reclamantibus aliis eliguntur. Sic post abitum Henrici Regis in Galliam, alii Maximilianum Imperatorem, alii Stephanum Bathoreum Transylvaniæ Principem sibi Regem elegerunt. Stephano Rege postmodum e vivis sublato, alii Maximilianum Archiducem Austriæ ad regnum capessendum evocarunt, alii purpuram ad Sigismundum III. Sigismundi Augusti e Sorore Catharina, quæ Joanni Seciæ Principi, postea Regi, nupserat, filium detulerunt. Quantæ etiam turbæ quantique animorum motus in Electione Regis Michaelis fuerint, testari potest Illustriss. Casimirus Zawacki *loc. cit.* XVII.

Turbæ in Electione oriri solitæ.

Duo Reges electi.

XVII. Poſtridie electionis Senatores cum Nunciis Terreſtribus aut in Rota Equeſtri extra Warſaviam in campo, aut in arce Warſavienſi conveniunt, ubi Decretum Electionis componitur, ſubſcribi turque a Senatu & a Deputatis Palatinatuum, cum longum ſit, tot millium Electorum nomina adnotare. Fredro *in Hiſt. Henr. pag.* 82. Præter hoc Decretum autem omnium Electorum per ſuos Palatinatus diviſorum ſuffragia collecta typis mandantur, ut teſtes ſunt Indices electionis Wladislai IV. (a cujus electione hic mos nomina omnium Electorum typis imprimendi primum cœpit) Joannis Caſimiri, Michaelis & hodierni Regis Sereniſſimi Joannis III. Poſthæc Ordines de *Pactis Conventis* ut legibus Regni fundamentalibus ſunt ſoliciti, ut factum eſt in ultimis duabus Electionibus. Alioqui vetuſto more Pacta Conventa ſolebant ante Electionem Regis conſcribi, quod etiam ut in dictis illis duobus poſtremis Interregnis fieret, urgebant complures, ſed irrito conatu. Ad Pacta vero illa conſcribenda deſignantur non pauci ex ſingulis tribus gentibus, a quibus conſcripta in Senatus univerſi Nunciorumque omnium præſentia a Marſchalco Ordinis Equeſtris leguntur & ab omnibus examinantur. Poſt-

Conventus Ordinum poſt Electionem.

Decretum Electionis ſcribitur.

Suffragia collecta typis imprimuntur.

Pacta Conventa ſcribuntur.

hæc

Legati Regis electi absentis jurant.

hæc si Rex electus absens est, accersuntur ejus Legati, ut conditiones Electo Regi propositas jurejurando confirment, Decretumque Electionis recipiant. Quo facto Marschalci iterum Regem proclamant, dicentes: Polonos jam justum habere Regem. His ita peractis tempore commodo Rex solenni Legatione ad Reipubl. gubernacula capessenda invitatur. Ante autem quam Rex electus loco se moveat, in Principatu vel Regno suo sacramento se Polonis obstringit, quod velit jura & Privilegia Regni conservare. *Vid.* Fredro *in Hist. Henr. pag. 84.* Sic juravit in Gallia Henricus, in Transylvania Stephanus. Sigismundo autem III. e Suecia venienti obviam missi sunt Gedanum Legati, qui in monasterio Oliviensi eum jurejurando obligarent, Decretumque Electionis ipsi traderent. Paul. Piasecius *in Chron: ad an. 1587. pag. 76.* Reinhold. Heidenstein *lib. IX. Rer. Polon. mult. ant. med.* Sin autem Rex jam ipse præsens est, ut fit, quando Regis defuncti filius vel frater aut etiam Piastus eligitur, tunc Nobilitatem in campo Electorali post electionem suam invisere, eidemque pro electione gratias agere solet. *Vid.* Casim. Zwacki *loc. cit. circa fin.* Conf. Acta Electionis Vladislai IV, *pag. 20.* Ordines interea

Proclamatio Regis iterata.

Rex electus in sua regione jurat.

Rex si sit præsens, Electores in campo invisit.

interea cætera Reipubl. negotia & inter hæc etiam de die coronationis, tractant. Finitis his omnibus, Marſchalcus Ordinis Equeſtris rotam jurisjurandi Electo Regi exhibendam, ſuper quam poſtridie jurare debet, exhibet. Quoniam autem his ita expeditis finis jam adeſt Comitiorum, Marſchalcus Ordinis Equeſtris ſcipione poſito valedicit Ordinibus, gratiasque pro collato ſibi honore agens, ultimum ſuffragium, ne quid Electioni deſit, addit, nominatque N. N. electum Regem Poloniæ, votum addens, ut vivat, regnet, perennet. Huic continuo pro ingentibus curis, & exantlatis pro Republ. laboribus pari officiorum teſtificatione tum Senatus, tum Equeſtris Ordo gratias agit. Poſtridie ejus diei Rex recens electus, ſi præſens eſt, iterum in templum S. Johannis deducitur, ubi Archiepiſcopus Gneſnenſis miſſam celebrat, qua finita Marſchalcus Equeſtris Ordinis oratione habita Decretum electionis Regi tradit, ſigillis Senatorum Nunciorumque Terreſtrium munitum. Tunc flexo genu Rex, Archiepiſcopo Gneſnenſi Evangelium, ſuper quo Rex jurejurando ſe Regno obſtringit, tenente & rotam juramenti Regii exhibente, de more jurat, eoque modo Pacta Conventa confirmat. Rota ſive Formula jurisjurandi ſequens eſt:

Conſilia de die Coronationis.

Marſchalcus Nunciorum valedicit.

Rex præſens poſtridie in templum deducitur.

Jusjurandum Regis præſentis.

Jusjurandum Regium.

eſt: *Ego N.N. electus Poloniæ Rex & Magnus Dux Lithuaniæ, Rusſiæ, Prusſiæ, Maſoviæ, Samogitiæ, Livoniæ, Smolenſciæ, Kijoviæ, Volyniæ, Podoliæ, Podlachiæ, Czernichoviæque, ſpondeo & ſancte juro Deo omnipotenti ad hæc ſancta Jeſu Chriſti Evangelia, quod Pacta Conventa per Ordines Regni mihi data, in omnibus eorum articulis, punctis, clauſulis, conditionibus, ita ut nec ſpecialitas generalitati, nec generalitas ſpecialitati, deroget, ſervabo, manu tenebo & adimplebo; atque ea omnia iterato etiam in ſolenni coronatione juramento confirmabo, ſic me Deus adjuvet & hæc ſancta Jeſu Chriſti Evangelia.* Præſtito hoc jurejurando Archiepiſcopus Regi gratulatur nomine Senatus; Marſchalcus vero Ordinis Equeſtris nomine Nobilitatis, quibus nomine Regis aliquis reſpondet, gratias agens pro Diplomate Electionis.

Gratulationes Regi præſenti.

Tandem Marſchalci & Regni & Lithuaniæ, ter pro more publicant Electionem Regis rite peractam. Et hic eſt finis totius Actus Electionis. Notandum tamen, hic quædam aliquando pro ratione temporum immutari. Præſertim tempora a nobis aſſignata conſiliis aut etiam cauſis aliis impedientibus, non ſemper exacte poſſunt obſervari. Exempli gratia, quando Rex eligitur ex incolis, eſtq; ipſe in loco Electionis, ſtatim

Marſchalci iterum publicant Regem.

poſt

post Electionem in templum ad gratias Deo agendas deducitur: Sin autem filius aut frater Regis ad thronum regalem evehitur, quoniam in loco Electionis esse non potest, ideo prius ex proximo accersendus est, ut exemplum Joannis Casimiri Regis testatur. Obiter hic notetur, in Comitiis Electionis, si post mortem Regis illa celebrantur, Senatores Nuncios Nobilitatis aliosque Nobiles pullis vestibus indutos comparere. Quamobrem & exteri, si in loco Electionis tolerari volunt, nigras sibi vestes comparare coguntur.

Habitꝰ ordinum in luctu post obitum Regis.

XVIII. Quamvis vero jam sit Rex dicto modo electus, nondum tamen pleno jure Regio utitur, sed Interregnum durat, usque ad ipsam Coronationem. Propterea quoque Rex titulo *Regis Electi*, non *Regis* simpliciter utitur. Literæ etiam ejusdem ad exteros Principes non nisi sigillo Cameræ, ut vocant, muniuntur. Regi tamen, qui nostro vivit tempore & feliciter Reipubl. præest, Serenissimo Joanni III. concessum erat ante Coronationem sigillum magni Ducatus Lithuaniæ, idq; ad ipsam tantum expeditionem Moscoviticam. *Vid. Denunciatio Electionis Serenissimi Joannis III.* Collatio quoque magistratuum Regi electo tempore Interregni, hoc est, usque ad Coronationem,

Interregnum durat usq; ad Coronationem.

Regis electi titulus & sigillum.

Rex nondum Coronatus non distribuit Dignitates.

non

non conceditur; promittere tamen potest alicui summos etiam Magistratus summasque dignitates, sed non nisi Coronatione peracta conferendas. In novissimo tamen Interregno concessum fuit Regi electo, ut nominationem Archiepiscopi Gnesnensis, quoniam Reipubl. ut habeat Interregem & Primatem maxime interest, sigillo cameræ subsignaret. Concessum ipsi præterea fuit, ut generalem expeditionem contra hostem Nobilitati indicere posset, quod alias non nisi Regi coronato competit. Regalia enim hæc usque ad Coronationem penes Rempubl. sunt. Eapropter etiam Marschalci Regi nondum coronato baculos non sublevatos & erectos, sed demissos præferunt ex more antiquo. *Vid.* Piasecius *ad an. 1632. fin.* Quamquam vero Interrex tempore Interregni ferme Regio jure gaudet; Dignitates tamen regni, ut & officia sive Magistratus, ne cum consensu quidem Senatus distribuere potest. Sic post obitum Stephani Regis Senatus non contulit Episcopatum Luceoriensem Bernhardo Maciejovi, sed a Rege electo Sigismundo III. ut eidem conferretur, petiit, Electionis Patris intercessione hujusmodi interposita. Post mortem autem Sigismundi III. cum jam antea Rex filio suo Episcopatum Cracoviensem

Marschalci Regi electo baculos erectos non præferunt.

Interrex cum Senatu dignitates nulli confert.

vienſem vacantem aſſentientibus Ordinibus contuliſſet, & inopinata morte præventus non ſubſcripſiſſet literas ad Cathedrale Collegium Cracovienſe & ad ſummum Pontificem Romanum in ſimilibus negotiis neceſſarias; quæſitum fuit, utrum vacante ſede Regia Senatus id ſupplere, talesque literas dare posſit, ac poſt multas ratiocinationes ſtetit concors ſententia, quod omnino hoc ſit in Senatus poteſtate, ut teſtatur Paulus Piaſecius *in Chron. p. 530. ſeq.* Quoniam igitur Interregnum usque ad ipſam Coronationem durat, neque judicia ordinaria Nobilium (in urbibus enim ſecus ſe res habet) haberi poſſunt, ideo extraordinaria illa judicia quæ *Capturalia* ſive *judicia Interregni* vocantur, usque ad diem Coronationis, non autem ultra, continuari ſolent, ut habet Confœderatio generalis Anni 1668. *pag. 6.* & Confœd. An. 1674. *pag. 6.* In laudo Pruſſicorum Ordinum Anni 1649. conſtitutum erat, ut judicia hæc Capturalia duabus hebdomadis ante Electionem ceſſarent: duabus hebdomadis ante diem Coronationis finirentur.

XIX. Ne igitur tempore Interregni navis Reipubl. tanquam in medio Oceano ſine Navarcho diu fluctuet, accelerant cum electo Rege, Ordines quantum poſſunt, Coronatio regis.

Regis Electi CORONATIONEM, quamvis illa aliquando, urgentibus aliis negotiis, satis diu soleat protrahi, ut exemplo esse potest novissimum Interregnum. Quando igitur Comitia Coronationis habenda sunt, promulgatur ab Ordinibus peculiare edictum sub sigillo terrestri illius loci, unde mittitur. In ejusmodi Edicto Electio Regis omnibus notificatur: Coronationi dies præfigitur: Conventus Provinciales sive Comitiola, ut vocant, ad eligendos Nuncios Terrestres haberi jubentur: omnes etiam Vexilliferi ex singulis Palatinatibus & Districtibus Regis defuncti funeri ut adsint monentur. Videantur Acta Electionis Regum *in Denunciationibus Regum electorum*, in quibus hæc omnia, quæ diximus habentur. Adsunt autem Coronationi Regum Nuncii Terrestres sive Provinciarum Delegati non tantum ad pompam augendam, sed etiam ne quis error in Coronatione committatur, ut vult Fredro *in Hist. Henr. pag. 106.* Quamvis dici non incommode possit, Nuncios Terrestres etiam propter Comitia statim post Coronationem Regis habenda Coronationi interesse debere. Quoniam autem Rex jam electus est, ideo etiam partes ejus in convocandis ad Comitia Coronationis Ordinibus non sunt nullæ.

Ordines promulgant edictum.

Cur Nuncii coronationi adsint.

nullæ. Ut enim Ordines in edicto suo Electionem Regis omnibus denunciant, diemque Coronationis præfigunt: ita quoque Rex ipse electus Electionem suam Ordinibus aliisque, quorum interest, significat, cujus exemplum habemus in Rege Michaele, qui Electionem suam per literas etiam Joanni Casimiro, qui se Regno exuerat, significavit, de quo consuli potest Diarium Europæum *Continuat. XIX. pag. 560.* Postea etiam Rex electus mandata ad Comitia Coronationis sub titulo Regis Electi sigillo terrestri impresso, extradit, ut observatum est post Electionem Wladislai IV. Joannis Casimiri & Michaelis. Sed in Denunciatione Ordinum de hodierno Rege Serenissimo Joanne III. electo, concessum est, ut Rex uteretur hac in re sigillo camerali. Hoc modo convocati ad Actum Coronationis Polonici Regni Ordines, Cracoviam frequentes, habitis prius dicto modo Conventibus Particularibus, ad præstitutum diem confluunt. Hic primo Rex solenni cum pompa urbem ingreditur, in quo ingressu varias audit salutationes gratulationesque. Hodiernus Rex Serenissimus Joannes III. primum salutatus est a Jesuitis, deinde ab Academicis, denique a Magistratu urbis Cracoviensis. Academia ad pedes Serenissimi submisit insignia

Rex ipse quoque suam electionem omnibus denunciat.

Cracoviam Ordines ad coronationem confluunt.

Regis ingressus.

signia sua, rogans, ut privilegia a majoribus concessa favore suo foveret: Magistratus autem urbis in prima porta claves urbis eidem obtulit. Inde Serenissimus sub uranisco, quem Consules urbis portabant usque ad arcem progressus est. In ipsa denique arce a Capitaneo Cracoviensi itidem claves castri sive arcis Regibus electis tradi solent, ornata oratione laudibus Regiis in clavium traditione commemoratis celebratisque. Reliquum diei festis plausibus consumitur. Postridie ingressus Regii in urbem, mos est hodiernis temporibus in Polonia Regum defunctorum exequias celebrare, ut coronandi semper sint mortalitatis suæ memores, qua de re jam supra a nobis actum est. *Vid.* Joann. Demetr. Solikovius *pag. 21.* Piasec. *loc.cit. pag. 525.* Ritus præcipuos in Actu solenni Regiæ sepulturæ paucis complexus est Fredro *in hist. Henr. pag. 104. seq.* quando ita scribit: *Infulati Episcopale munus circa feretrum obeunt. Præcedunt Provinciarum Legati sive Nuncii Terrestres, item Equestres signiferi, vexilla Provinciarum & stemmata præferentes, tum portatur corona, sceptrum, pomum aureum, gladius, Regum decora omnia ad humum versa. Ad sepulcrum vero officiales sua frangunt insignia, Marschalci baculos suos, Cancellarii*

Exequiæ defuncti Regis.

sigilla

sigilla & armigeri hastas. Addit Paulus Piasecius Reges de Republ. bene meritos e publico efferri, cæterorum funeribus ex proprio cujusque peculio sumptus provideri. *in Chron. ad an. 1588. pag. 83.* Ante Coronationem Serenissimi Joannis III. duorum Regum exequiæ celebratæ sunt, nimirum Joannis Casimiri (cujus urnam auctoritate Regis qui hodie feliciter Poloniæ præest) Reverendissimus Dominus Archiepiscopus Gnesnensis & Reverendissimus Dn. Episcopus Cracoviensis per Illustrem Dominum Opacki Succamerarium Varsaviensem afferendam e Gallia curarunt) & Michaelis Koributhi. De quibus inscriptio quædam sepulcralis in castro doloris expressa tale fert judicium in fine prorsus; *Reges æternum lugendi, Nisi meliori locum fecissent.* Postero die ánte Coronationem adhuc Rex Electus templum S. Stanislai in Rupella (vulgo Polonice *Skalka* dictum) pedes invisit cum Senatoribus & equestri ordine. *Nam quod Boleslaus Audax Poloniæ Rex eo in templo per scelus patrarat, illud novos Reges devota prece expiare mos tenet*, ait Fredro *in Hist. Henr. pag. 107.* Inde peracto sacro itidem pedes ad aliam ædem ejusdem S. Stanislai in arce Regia sitam se confert, ibique ad Sepulcrum illius Sancti sacram

Exequiæ Ioannis Casimiri & Michaelis Regum.

Rex invisit templum S. Stanislai in Skalka.

Rex eucharistiam sumit in templo Cathedrali S. Stanislai in arce.

cram Euchariſtiam ſumit, teſte Piaſecio *ad an. 1633. pag. 547.* Hæc omnia ſequitur ipſa Coronatio, quæ fit die Dominico aut feſto aliquo die.

XX. Ante autem quam ritus Coronationis explicemus, notandum eſſe ducimus, in omnibus ferme Regnis certum eſſe *locum*, ubi Reges coronantur, & *viros*, a quibus Coronatio peragi ſolet; eo fortaſſis fine, ut alibi & alio modo a factioſis ſalutato Principi aliquid deſit eorum, quæ ad legitimi Principis inaugurationem ex inſtituto & lege neceſſario requiruntur. *Vid.* M. Zuer. Boxhornius *lib. II. Inſtit. Polit. cap. III. §. 12. pag. 92.* Ita quoque hæc in Polonia eſſe inſtituta certum eſt. Olim enim Reges Poloniæ non niſi *Gneſnæ* coronabantur, ubi etiam inſignia Regni antehac aſſervabantur, donec tandem in Coronatione Wladislai Ločtici Regis Ann. 1320. *Cracoviam* translata ſunt, teſte Neugebauero *lib. III. Hiſt. Polon. pag. 185.* Mota quidem eſt poſthæc controverſia tempore Ludovici Regis, utrum Coronatio more Majorum *Gneſnæ* fieri deberet: ſed Ludovicus proximorum Regum Wladislai Avi & Caſimiri avunculi ſecutus exemplum Cracoviæ coronam accepit. Cromerus *lib. XIII. pag. 614.* Neugebauer *lib. IV. pag. 213.* Hodiernis igitur tempori-

Locus Coronationis fuit Gneſna.

Poſtea Cracovia.

pori-

poribus corona Regni Poloniæ aſſervatur Cracoviæ in theſauro Regni per Theſaurarium Regni ſupremum: claves vero habent etiam ſupra nominati ſex Senatores, nempe Caſtellanus Cracovienſis, ut & Cracovienſis, Poſnanienſis, Vilnenſis, Sendomirienſis, Caliſſienſis Palatini. *Vid. ſupra num. X.* Quamvis autem ordinarie Coronatio Regum & Reginarum fiat Cracoviæ, aliquando tamen ob varias cauſas coronatio alibi locorum peragitur. Sic Wladislaus IV. cum Cæciliam Renatam connubio ſibi junxiſſet, allatis, præter morem gentis, Varſaviam Regni inſignibus, eam ibidem coronari voluit, non tamen ſine querela Ordinum Regni, quod alibi quam Cracoviæ Regina coronaretur, teſte Piaſecio *in Chron. ad ann. 1637. pag. 592.* ſed de his & poſtea dabitur agendi locus. Hæc de Loco Coronationis, nunc de Coronatore diſpiciamus. Coronat autem Reges Poloniæ Archiepiſcopus Gneſnenſis, ut Primas Regni, Legatus Natus & Primus Princeps, qui etiam eſt Interrex. Voluit quidem olim Zbigneus Oleſnicius Epiſcopus Cracovienſis, cum eſſet ſimul Eccl. Rom. Cardinalis a Pontifice creatus, hunc honorem ſibi vindicare, ſed repulſam tulit, ut apparet ex Privilegio Caſimiri IV. Jagellonidis, (cujus hæc tempore geſta ſunt)

Locus extraordinariæ Coronationi deſtinatus.

Coronam Regni imponit Archiepiſcopus Gneſnenſis.

An.

An. 1451. Archiepiscopo Gnesnensi concesso & postea ab Alexandro Rege confirmato. *Vid.* Herburtus *tit. Cardinalatus pag. 63.* Archiepiscopo autem Gnesnensi mortuo, aut nolente, aut alio modo legaliter impedito, jus coronandi competit Episcopo Cujaviensi, ut jam ex supra dictis manifestum est. Verum Electoribus in diversa euntibus, & alius Episcopus de facto coronationem peragit. Exemplo esse potest Stephanus Bathoreus Rex, qui nolente Archiepiscopo Gnesnensi, ab Episcopo Cujaviensi Karnkovio tunc præsente inauguratus est, ut est apud Solikovium *in Comment. rer. Polon. pag. 65.* Et si Cujaviensis quoque abfuisset, sine dubio a Crassinio Episcopo Cracoviensi fuisset inauguratus. Vid. Reinh. Heidenstein *lib. 2. Rerum Polon. pag. 95.* Assistentes denique Regis, sive viri in Coronatione Regi ministrantes illumque ad coronationem deducentes, sunt duo Episcopi, nempe Cracoviensis & Cujaviensis, ut habet Guaguinus loco infra citando. Cujaviensi tamen Episcopo hac de re controversiam superiore seculo Posnaniensis Episcopus movit, ut est apud Neugebauerum *lib. VII. Hist. Polon. in pr.* Hæc autem, quæ jam adduximus intelligenda sunt de deductione Regis ad Coronationem in templo ipso,

Assistentes in Coronatione.

ipso, ubi Coronatio peragitur. Ad templum vero ex arce Regem deducere solent Pontificis Romani & Imperatoris vel aliorum Regum Legati, ut ex sequentibus etiam elucebit. Legati Regem ad templum deducunt.

XXI. Ipsum coronationis modum Alexander Gvagvinus aut potius qui sibi librum a Gvagvino editum vindicat Matthias Strykowski Ossostevicius, Coronationem Henrici I. Regis describens, in Sarmatia Europæa nobis exhibet, qui ita se habet: *Ipso Coronationis die congregantur Archiepiscopus & Suffraganei, item Abbates infulati, ad minus ex Diœcesi Cracoviensi, omnes amicti stolis, mitris, infulis, superciliis &c. Senatores quoque omnes & Equestris Ordo congregantur. Inde processione ordinata per Magistrum ceremoniarum cum thuribulo & aqua benedicta in palatium eunt, schola cum Sacerdotibus & Abbatibus ad scalas Palatii remanentibus. Soli Episcopi cum Archiepiscopo palatium ascendunt ad deducendum Principem in Ecclesiam Cathedralem, qui antea induitur per supremum Regni Marschallum, vel per Magistrum ceremoniarum sandaliis, tunica, chirothecis, alba, dalmatica & pallio, quem sic ornatum & inter Barones primoresque Regni stantem Archiepiscopus aqua benedicta aspergit, orationem certam dicens.* Ritus Coronationis ex Strykovio.

dicens. Hinc in Ecclesiam per Cracoviensem & Cujaviensem Episcopos deducitur, præferentibus Castellano Cracoviensi coronam, Palatino Cracoviensi sceptrum, Vilnensi item Palatino pomum aureum & alio gladium evaginatum. Episcopi cum Archiepiscopo cruce præcedente, Abbates infulati & cæteri Principes suo ordine quilibet succedunt, similiter exterorum Principum Legati. Regalia supradicta à Senatoribus, qui ea portant, accepta in altare deponuntur. Rex in solio sistitur, ante quem Episcopus aliquis certam orationem pronunciat. Finita oratione admonet diligenter Regem de fide, pietate in Deum & de aliis virtutibus Regiis. Dicta oratione interrogat eum Episcopus : VIS FIDEM SANCTAM A CATHOLICIS VIRIS TRADITAM TENERE, OPERIBUS IVSTIS SERVIRE? Resp. VOLO. VIS ECCLESIIS ECCLESIARVMQVE MINISTRIS TVTOR AC DEFENSOR ESSE? Resp. VOLO. VIS REGNVM A DEO TIBI COMMISSVM SECUNDVM IVSTITIAM PATRVM TENERE, REGERE ET DEFENDERE? Resp. VOLO. *Finita Interrogatione Rex coram Archiepiscopo genu flexo, capite adaperto jurat. Sub finem juramenti utramque manum ponit supra Evangelia dicens:*

SIC

SIC ME DEVS ADIUVET, ET HÆC SANCTA EVANGELIA. *Post hæc dicit Archiepiscopus collectam & etiam Orationem. Inde genua flectit Archiepiscopus & Rex in faciem provolvitur. Ibi multa cantantur choro respondente, orationes etiam aliæ dicuntur. Postea Archiepiscopus sedet: Rex vero in genua ante eum provolatus Dalmatica & piviali exuitur. Archiepiscopus autem intincto pollice dextro in oleo sacro ungit, illi dextram à palma ad cubitum, & inter scapulas, & in brachio dextro dicens:* VNGO TE IN REGEM ET OLEO SANCTIFICATO IN NOMINE PATRIS, ET FILII ET SPIRITVS SANCTI, AMEN. *Inde precationes quasdam dicit. His peractis Episcopus aliquis cotum manu gestans inuncta loca detergit certa verba pronuncians, & demum Regem induit piviali & Dalmatica, iterum verba quædam dicens. His absolutis Archiepiscopus manus abluit & deposita infula dicit Confessionem: Rex vero deductus in solium, orat & post Alleluja in missa Orationes pro Rege aliquis Episcoporum dicit. Postea Regi genu flexo Archiepiscopus gladium porrigit, eique gladium accingit: Diadema imponit: Pomum typum mundi referens in sinistram & sceptrum in dextram ei dat, ad singula certa verba pronuncians.*

Inter

Inter offertorium Rex panem & vinum in altare offert, panemque, ut dicitur, exosculatur, & sacrosanctum divinum corpus accipit. Post hæc gladius ei discingitur. Absoluto sacro in thronum medio templo ordinatum deducitur, ubi ab Archiepiscopo inthronizatur & gubernaculis Regni præficitur, Archiepiscopo dicente: SEDE ET RETINE A MODO LOCUM TIBI A DEO DELEGATUM &c. *Tandem Archiepiscopus exorditur* TE DEVN LAVDAMVS &c. *quo absoluto stans à dextris dicit:* FIRMETVR MANVS TVA ET EXALTETVR DEXTRA TVA. *Resp. Chorus.* IVSTITIA ET IVDICIVM PRÆPARATIO SALVTIS TVÆ. *Inde precationes quasdam dicit. Tunc Rex accepto in manus sacro gladio, aliquos tum Nobiles tum Consulares viros, habita ceremoniæ dignitate, ad equestris Ordinis dignitatem præcinctos provehit. His peractis Rex solenni pompa in Palatium deducitur.* His fere verbis describit Alexander Gvagvinus Coronationem Henrici Regis in Sarmatia Europæa, quam sibi vindicat Matthias Strykowski Offostevicius. Conf. & *Tom. II. in Corp. Hist. Polon. pag. 373.*

Coronatio Regis Michaelis.

XXII. Huic antiquiori descriptioni subjicimus aliam Coronationis recentioris

ris delineationem, ut Benevolus Lector videat, utrum novi ritus cum veteribus conveniant, nec ne. Postquam Michael Koributh Rex Poloniæ electus pro more Cracoviam ad coronationem inter mille Senatus populique Polonici plausus ingressus erat, & postridie hujus adventus peregrinationem in rupellam susceperat, ipso deinde Festo die Michaelis Archangeli splendida veste amictus ad templus Cathedrale a Senatoribus & aliis Magistratibus ut & universo ordine equestri magna pompa deductns est. Insignia tamen Regni, ut corona, sceptrum, pomum aureum figuram mundi præferens, & gladius nudus non præferebantur, ut alias moris fuit, Regi templum ingredienti per Senatores atque Ensiferum Regni, sed ante ingressum illum jam per Præfectum stabuli Regni & Capitaneum Felinensem in templum dicta insignia ad altare deportata & ab Archiepiscopo, qui ea a duobus illis receperat, in altare deposita sunt. In ipso autem ingressu Vexillifero Regni vexillum præferente Regis coronandi latera cingebant Legatus Pontificis Romani & Legatus Imperatoris Germanorum. Sed in templo ipsum exceperunt Episcopi duo, nempe Cracoviensis & Cujaviensis, eumque ita medium inter se ad Archiepiscopum dedu-

xerunt. Postquam Rex Archiepiscopum solito more salutavit, initium sacrarum ceremoniarum factum est. Archiepiscopus Regem coronandum ex Pontificali Romano ad pietatem aliasque virtutes Regias & præsertim, ad Regnum bene administrandum cohortatus est. Mox electus Rex in genera procumbens manumque Archiepiscopi Gnesnensis osculo excipiens jusjurandum præeunte verba dicto Archiepiscopo præstitit. Inde considens Pacta Conventa sibi prælegi audivit, eaque mox ibidem jurejurando, quod tacto digitis Evangelio præstitit, confirmavit. Tum humi prostratus ab Archiepiscopo aliisque Episcopis benedictionem accepit. Postea Rex pallio & alia veste exutus sacro oleo ab Archiepiscopo in manu dextra ad cubitum| usque & in scapulis unctus est. Postquam deinde vestibus prioribus indutus, in sacellum, quod a sinistra parte templi est, corpusque Jacobi Zadzicii Episcopi Cracoviensis defuncti continet, deductus a duobus illis Episcopis esset, per Marschalcos Regni & magni Ducatus Lithuaniæ, sandaliis, tunica chirothecis, auro, argento gemmisque magni pretii fulgentibus indutus atque inde a Senatoribus & Officialibus Vexillifero Regni vexillum præferente, ad thronum in medio templi ex adverso altaris

ris pofitum , comitantibus iterum dictis illis Epifcopis duobus, deductus eft. Hic confidens Miffam audivit. A throno poftea deducitur ad altare, ubi ipfi Archiepifcopus gladium evaginatum tradidit. Sed mox Enfifer Regni gladium receptum in vagina reconditum Archiepifcopo reddidit, qui ipfum lateri Regio accinxit. Hic affurgens Rex gladium iterum eductum bis decuffatim vibravit & mox recondidit. His peractis Primas Regni in genua denuo procumbenti coronam folenni more impofuit , quam reliqui Epifcopi eousque manibus tenebant, donec Archiepifcopus preces abfolveret. Corona impofita Archiepifcopus fceptrum dextræ, domum finiftræ Regis inferuit. Confurgenti Regi coronato gladius iterum folutus atque Enfifero, ut eum Regi fuo præferret, traditus eft. Inde Rex inter Archiepifcopum Gnefnenfem & Epifcopum Cracovienfem medius ad thronum in medio templi erectum regreditur ibidemque ab Archiepifcopo collocatur. Confidente Rege denuo Archiepifcopus ad altare fe recipit, hymnumque TE DEUM LAUDAMUS incipit. Hymno finito ad altare confidet Archiepifcopus, quo etiam Rex accedens , Archiepifcopo demiffe aurum offert manumque ofculatur. Mox

confeſſione coram ipſo facta, Sacro-ſanctum Chriſti corpus accipit. Omnibus his ceremoniis ad finem deductis, Archiepiſcopus omnibus præſentibus benedixit, quam benedictionem excepit Marſchalcus Curiæ Regni læta illa voce: VIVAT REX MICHAEL, quam omnes in templo præſentes magna animi lætitia repetebant. Ad extremum Theſaurarius Regni Poloniæ in ipſo Templo in populum nummos ſpargebat, extra templum tormenta diſplodebantur, utrobique autem magna lætitiæ ſigna edebantur. Et ſic tandem Rex coronatus ab eodem comitatu in aulam reductus eſt. Coronatione dicto modo peracta, reliquum diei ſemper conviviis aliisque plauſibus conſumi ſolet. Inter alia etiam plebi in Regio palatio tres integri boves ferarum & altilium vario genere farti aſſantur & cum aliquot cerviſiæ doliis in prædam cedunt. *Vid.* Nicol. Chwalkowski *lib. I. Jur. Publ. Polon. cap. 3 num. 29.* Diarium Europæum *Continuat. XX. pag. 75. ſeqq.*

Acclamationes.

Nummi miſſiles ſparguntur.

XXIII. Poſtridie coronationis Rex in forum urbis Cracovienſis, Senatoribus inſignia Regni præferentibus, equo vehitur. In ipſo proceſſu Theſaurarius Regni miſſilia ſive nummos aureos & argenteos in populum ſpargit ab ipſa arce usque ad forum

Rex in forum progreditur.

Nummi miſſiles.

forum urbis. Deductus Rex in Curiam Civitatis Regio induitur habitu. Inde pedes ad editum solium magnifice hunc in finem in publico exstructum contendit. Sedentem Regem Senatus Regni paulo inferior ordine circumsidet. Hic magistratus urbis subjectionem testaturus in argentea patina claves portarum omnium deauratas Regi tradit & oratione ornata submisse Regem veneratur. Respondet nomine Regis Cancellarius, gratiamque Regiam Magistratui pollicetur. Posthæc idem Cancellarius Magistratui urbis formulam juramenti prælegit, quod omnes Consules in genua procumbentes erectis versus cœlum digitis præstant; jurejurando præstito Magistratus urbis munus aliquod Regi offert, sicque claves suas recipit. Tum Rex sceptro & pomo aureo Dominis Senatoribus Regni tradito, nudum ensem a Gladifero Regni acceptum versus quatuor mundi partes vibrat, rursumque considens ejus contactu sive levi ictu inter scapulas cujusque Equites aliquot auratos creat. Recedente cum priore comitatu in arcem Rege, Thesaurarius iterum nummos in populum spargit. Interea autem tormenta resonant aliique ignes arte parati accenduntur, & ita varia lætitiæ signa ubique cernuntur.

Homagium Civitatis Cracoviensis.

Equites aurati creantur.

Nummi missiles.

Serenissimus Rex Michael aliquot post coronationem diebus elapsis, aureum vellus accepit, quod sequenti modo factum est. Legatus Imperatoris tanquam Dispensatoris Hispaniarum Regis in conclavi Regio, Regi coram icuncula Crucifixi Servatoris in genua procumbenti Regioque verbo promittenti, se Ordinis illius conditiones (præmissa de nonnullis in favorem coronatorum capitum Dispensatione) servaturum, aureum vellus contulit. Actis a Rege pro munere illo gratiis & celebrata ab Episcopo Cracoviensi Missa, Legatus & collega ipsius lautissima cœna excepti sunt, ut hoc ipsum describit Nicolaus Chwalkowski *loc. cit. n. 32. pag. 48.*

Ritus, quibus Rex Michael aureum vellus accepit.

XXIV. Post solennia Coronationis & jusjurandum a Cracoviensi civitate publice in foro præstitum, statim se Rex ad COMITIA CORONATIONIS accingit. Hic demum Primas Regni Vicariatum suum in pleno Senatus Regni Consessu deponit, ubi etiam Regi jusjurandum fidelitatis & subjectionis præstatur a Senatu; deinde etiam a Civitatum Polonicarum Delegatis; & tandem simulac Nuncii Terrestres Marschalcum sibi elegerunt (interea namque Consessum Nunciorum Terrestrium moderatur is, qui antea in superioribus Comitiis Electionis Marschalci munere fungeba-

Comitia Coronationis inchoantur.

Archepiscopus deponit Vicariatum.

Jusjurandum Regi ab Ordinibus & Civitatibus præstatur.

gebatur) idem a Nunciis nomine totius Ordinis Equestris in Regno Polonico præstatur. *Vid.* Diarium Europæum *Contin. XX. pag. 78. seqq.* Et tunc demum Rex pleno Regis titulo uti incipit: Cancellarii nova sigilla a Rege coronato accipiunt: Marschalci Regi suo baculos (quod fit statim post coronationem) erectos præferunt. Tunc etiam Rex universis Dignitariis, Officialibus & Magistratibus in toto Regno & M. Ducatu Lithuaniæ annexisque Provinciis, Coronationem suam per literas (Innotescentiam vel etiam Denunciationem vulgo vocant) indicat, monetque ut illi Inaugurationem Regiam, confirmationem libertatum ac jurium a Rege factam, præstitumque vicissim Regi a Senatu, Nunciis Terrestribus aliisque jusjurandum publice in Civitatibus, oppidis, parochiis & villis per præcones diebus festis, forensibus, aliisque solennioribus publicari & Actis Castrensibus literas illas ingrossari jubeant. Iisdem in literis Rex permittit, ut judicia omnia Nobilium ordinaria Terrestria, Castrensia, Tribunalitia & alia exerceantur. *Vid.* Jan. Januszov. *in lib. Interregnorum pag. 128.* item Constitutiones Regni in singulis Comitiis Coronationis latæ *statim ab initio.* Præter hanc denunciationem Coronationis jam

Rex pleno titulo uti incipit.

Cancellarii Sigilla accipiunt.

Innotescentia de Coronatione.

Iudicia ordinaria resumuntur.

 pera-

Literæ de jurejurando à Rege præstito.

peractæ, dat quoque Rex alias literas, jurisjurandi a se præstiti testes. Adhæc edit etiam aliud Diploma, quo omnia Regni Privilegia confirmat. Hæc omnia postmodum Constitutionibus ipsis inseruntur, ut testari possunt Constitutiones *Anni 1633. 1649. 1670. 1676.* In his ipsis Constitutionibus in Comitiis post Coronationem actis, Rex etiam omnia Ordinum sub tempus Interregni Acta confirmare solet, ut ex citatis modo Constitutionibus manifestum fit. Quoniam vero jurisjurandi Regii (quod in Comitiis Electionis a Marschalco Ordinis Equestris conscribitur & a Rege in ipso Coronationis Actu præstatur,) aliquoties facta est mentio, placet illud hoc loco adnectere. Ita vero se habet: *Ego N. electus Rex Poloniæ, Magnus Dux Lithuaniæ* (totus titulus hic exprimitur) *per omnes Regni Ordines utriusq; gentis tam Poloniæ, quam Lithuaniæ cæterarumque Provinciarum Regno Poloniæ Magnoque Ducatu Lithuaniæ annexarum & incorporatatum communi consensu libere electus spondeo & sancte juro Deo omnipotenti ad hæc sancta Jesu Christi Evangelia, quod omnia Jura, Libertates, Immunitates, Privilegia publica & privata Juri communi utriusque gentis & Libertatibus non contraria, Ecclesiasticas & Seculares Ecclesiis Catholicis*

Confirmatio jurium & Privilegiorum.

Jusjurandum Regium.

tholicis Romanis, Principibus, Baronibus, Nobilibus, Civibus, Incolis & quibuslibet personis, cujuscunque status & conditionis existentibus per Divos Prædecessores meos Reges & quoscunque Principes Regni Poloniæ & Magni Ducatus Lithuaniæ, præsertim vero Casimirum antiquum, Ludovicum Loiz nuncupatum, Vladislaum I. Jagellonem dictum fratremque ejus Vitoldum Magnum Ducem Lithuaniæ, Vladislaum II. Jagellonis filium, Casimirum III. Jagellonidem (hic adduntur omnes Reges sibi ordine succedentes) *Reges Poloniæ & Magnos Duces Lithuaniæ juste & legitime datas & concessas, emanatas & donatas, ab omnibusq; Ordinibus tempore Interregni statutas atq; sancitas, mihi oblatas, tum Pacta per Ordines Regni & magni Ducatus Lithuaniæ mihi tradita, manutenebo, observabo, custodiam & adimplebo in omnibus conditionibus, articulis & punctis in eisdem expressis. Pacem quoque & tranquillitatem inter dissidentes de Religione Christiana tuebor, manutenebo, nec ullo modo vel jurisdictione nostra vel officiorum nostrorum & Statuum quorumvis auctoritate quemquam afficiam ac opprimam, ac ea quæ in Electione Nostra Varsaviensi constituta sunt, & quæ in Conventione Coronationis nostræ constituentur, manutenebo iisque satisfaciam, omnia illicitè à Re-*

gno magnoque Ducatu Lithuaniæ & Dominiis eorundem quocunque modo alienata vel bello vel quovis alio modo distracta ad propietatem ejusdem Regni Poloniæ & magni Ducatus Lithuaniæ aggregabo, terminosq; Regni & magni Ducatus Lithuaniæ non minuam, sed defendam & dilatabo. Justitiam omnibus incolis Regni juxta jura publica in omnibus Dominiis constitutam absque omnibus dilationibus & prorogationibus administrabo, quovis etiam sanguinis nostri respectu nullo habito, in dispensatione quoque distributivæ justitiæ non me alligabo ad affectum & propensionem naturalem sanguinis, sed solam ipsam meritorum rationem præ oculis & corde habebo, in disponendis occurrentibus officiis & beneficiis Reipublicæ. Et si (quod absit) in aliquibus juramentum meum violavero, nullam mihi incolæ Regni omniumque Dominiorum uniuscujusque Gentis obedientiam præstare debebunt, immò ipso facto eos ab omni fide, obedientia Regi debita liberos facio, absolutionemque nullam ab hoc meo juramento à quoquam petam nec ultro oblatam suscipiam. Sic me Deus adjuvet & hæc sancta Christi Evangelia. Ea quæ in his de respectu proprii sanguinis in justitia administranda & præsertim in distribuendis officiis & beneficiis habentur, tantum in Serenissimi Joannis III. jure-

jurejurando addita ſunt, cum in ſuperiorum Regum juramentis non exſtent. Antequam ad alia ad hoc caput pertinentia progrediamur, monendū eſſe ducimus, id quod ſupra hoc ipſo numero de Civitatum jurejurando Regi coronato in Comitiis, quæ poſt Coronationem habentur, præſtari ſolito memoravimus, non eſſe extendendum ad urbes Pruſſicas. Nam ad eas in verba Regis adigendas poſt Coronationem demum commodo tempore Rex Legatum mittit, qui urbes majores, puta Thorunium, Elbingam & Gedanum, adit, ſingulasque ſeparatim publice jurejurando adſtringit.

Pruſſicæ urbes quomodo homagium præſtent.

XXV. Quod ad Coronationem Reginæ attinet, obſervamus primo, eam non coronari, niſi ſit Romano-Catholicæ Religioni addicta. Exemplo eſſe poteſt Helena Alexandri Regis Poloniæ conjux, cui diadema non eſt impoſitum ex ea ratione, quia ut Joannis Magni Moſcorum Ducis filia Græcæ Religionis erat, neque Romanæ Eccleſiæ inſtituta amplecti volebat. Deinde hoc etiam in lectione hiſtoriarum notamus, Reginas aut cum Regibus ipſis, aut etiam ſeorſum coronari. Nam quando Rex coronandus eſt, qui aut jam ante Regnum adeptum in conjugio vixit, aut etiam ſimul ducit uxorem, tunc Regina

Coronatio Reginæ Catholicæ Religioni addictæ.

Reginæ aut cum Regibus ſimul aut ſeorſum coronantur.

ſimul

ſimul cum Rege coronari poteſt. Factum hoc eſt in Coronatione Regis Stephani, qui dum adiit Regnum, ſimul etiam Annam Regis Sigismundi Auguſti ſororem matrimonio ſibi junxit. Factum idem eſt in Coronatione Sereniſſimi Regis Joannis III. qui cum conjuge ſua Sereniſſima ſimul eodem actu coronatus eſt. Quando vero Rex eſt cœlebs, & poſt coronationem demum conjugem ducit, tunc illa ſeorſum coronatur, præſente tamen, deducente & poſtulante pro ea Rege. *Deducit etiam coronatam Rex ad forum ipſe quoque coronatus magna cum pompa. Sed non juratur in verba Reginæ, nec ei defertur ulla poteſtas aut jurisdictio*, ait Cromerus *lib. II. Deſcript. Polon. pag. 127. ſeq.* Alex. Gvagvinus ſive potius Matthias Strykowski Oſſoſtevicius *loc. cit.* Conf. Cromerus *lib. XXII. Hiſt. Polon. in pr.* & Neugebauer. *lib. VI. pag. 322.* Locus ubi Reginæ coronantur, eſt itidem hodie Cracovia, ubi Reges ipſi coronantur & ubi inſignia Regni aſſervantur. Extraordinarium vero illud eſt & contra mores Regni, quod Wladislaus IV. Conjugem ſuam priorem Cæciliam Renatam Auſtriacam, allatis Cracovia Varſaviam inſignibus coronari juſſerit, non ſine Ordinum querela, ut teſtatur Paulus Piaſecius *ad an. 1637.*

Locus Coronationis Reginæ eſt Cracovia.

pag.

pag. 592. Igitur ne hoc imposterum fieret, omnium Ordinum consensu in Comitiis Constitutio lata est Anno 1638. *pag. 28.* Attamen neque hæc Constitutio tantum valuit, ut & imposterum omnes Reginæ Cracoviæ coronarentur. Cum enim An. 1670. Eleonoræ Mariæ ex Austriaca domo oriundæ corona esset imponenda, relaxatio legis illius omnium Ordinum, consensu facta est, concessumque, ut Regina Warsaviæ ab Archiepiscopo Gnesnensi coronaretur, addita tamen cautela, ne hoc inposterum in sequelam trahatur, ut discimus ex Constitut. *An. 1670. pag. 13.* Sed quod paucis abhinc annis spargebatur, in Regno Poloniæ Reginam non coronari, si sit adhuc superstes prioris alicujus Regis Poloniæ conjux, aut potius defuncto jam Rege vidua, coronata, illud prorsus vanum est. Etenim Wladislai Jagellonis conjux Sophia Regina legitimo modo coronata An. 1461. e vita decessit, cum jam antea Casimirus III. Jagellonides Elisabetham Austriacam duxisset eamque Anno 1454. adeoque sexto anno ante obitum alterius Reginæ coronatæ coronari jussisset. Alia jam exempla recentiora lubens prætereo, præsertim cum novissimum etiam hodiernæ Serenissimæ Reginæ exemplum famam illam refutarit. Sed hæc

Regina coronatur etiam alia Regina coronata superstite.

Reginarum sustentatio.

hæc de coronatione Reginarum sufficiant, jam quædam de earundem sustentatione dicenda. In aulam Reginæ Rex sumptus, quoad vivit, suppeditat, sed defuncto Rege de suo ac de reditibus eorum bonorum, quæ Rex ipsi consensu Ordinum dotis & donationis nomine propter Nuptias, attribuit, se cum aula sua sustentat, donec extra Regnum ad alia transeat vota vel etiam ipsa moriatur. Sin autem inscriptorum sibi Bonorum non est facta compos, tunc viduæ in Bonis Regalibus Provisio annua assecuratur, exemplo Serenissimæ Eleonoræ, cui per Confœderationem anni 1674. ducenta & viginti florenorum millia promissa & denuo per Pacta Conventa Regis Joannis III. assecurata sunt, non computato in eam summam dono Nuptiali annuo ex salis fodinis Cracoviensibus scilicet duobus millibus florenorum Ungaricalium, sive ut vulgo vocamus, ducatorum, quæ eidem ex Constitutione Anni 1670. (ubi jus Reformatorium habetur) competunt. *Vid.* Constit. Anno 1670. pag. 17. *tit. Oprawa. Confœderatio* general. Ann. 1674. pag. 20. Pacta Conventa anni 1674. tit. *Jako na przeszley.* Constitut. *anni 1678. pag. 5. 6.* Quos autem Regina ministros & Officiales in aula sua alat, inferius commodiore loco ostendetur.

CAP.

CAP. II.

De

Pactis Conventis; ubi de Juribus Majestatis, & potestate Regum Poloniæ.

I.

SCriptores Polonici etiam recentiores haud inviti largiuntur, primis temporibus Ducum Poloniæ absolutam nullisque legibus adstrictam fuisse potestatem: *Fuit initio*, ait Cromerus, *liberior Dominatus Principis Poloniæ & nullis propemodum legibus adstrictus infinitam non modo omnium rerum, sed etiam vitæ necisque omnium potestatem habens.* lib. II. *Descript. Polon. pag.* 124. Sic etiam ante Cromerum Joannes Dlugossus Sec. XV. Scriptor, Lechum primum Poloniæ Ducem appellat *vitæ necisque Dominum.* Tom. I. *Hist. Polon. lib.* 1. *pag.* 63. Verum enim vero cum Principes Poloniæ Christianam religionem introduxissent, temperari potestas illa cœpit per certas leges, quibus Reges Ducesque Poloniæ sensim stringebantur. Causam hujus rei Cromerus

Principum Poloniæ absoluta olim fuit potestas.

Regum potestas temperari cœpit.

primo

primo piis Episcoporum monitis tribuit, ut qui Principes suos docuere, Regium imperium paternum esse debere. Et sane primos Poloniæ Reges Episcopis sacroque Ordini magnas concessisse prærogativas passim legimus, eo quod ab illis imbuebantur sacris, & salutaribus monitis ad futuram cœlestem vitam instituebantur. Episcopi igitur aliique Sacerdotes prærogativis quibusdam ornati, dubio procul aliis etiam Christianis, præsertim in dignitate constitutis, Privilegia multa impetrarunt. Quin etiam fortassis ipsi Principes aliorum Christianorum Regum exemplis permoti, ut imperium suum amore stabilirent, multas incolis libertates concedebant, quemadmodum egregium hujus rei exemplum habemus in Wladislao Jagellone & patruele ipsius Alexandro Witoldo, qui Lithuanos ad religionem Christianam adductos iisdem Privilegiis, quibus gaudebant Poloni, donarunt. *Vid.* Albertus Wijuk Kojalowicz *Part. II. Hist. Lithvan. lib. II. pag. 91. seq.* Deinde tribuit etiam hoc Cromerus bellatricis Nobilitatis meritis, quod concessis ejusmodi Privilegiis Regum Poloniæ potestas sit certis legibus circumscripta. Denique non abnuit Cromerus, contentiones etiam Nobilium non parum hic effecisse, qvod de il-

Causæ immunitatum concessarum.

lis

lis præcipue temporibus intelligi debet, quibus Regnum Poloniæ in plures partes distractum erat. Possumus nos aliam adhuc ejus rei causam addere, eamque ex natura Regnorum, in quibus Electio Regum viget, petitam. Postquam enim decedente stirpe Piastea Reges Poloniæ eligi cœperunt, ut exteri Principes ad Regnum, quod ambibant, admitterentur, quidvis Nobilitati concedebant. Exemplum ejus rei habemus in Ludovico Hungariæ Rege, qui ut vivente adhuc Casimiro M. successor Regni Poloniæ designaretur, tanta Privilegia Equestri Ordini concessit, ut etiam ab hoc Ludovico & qui eum in imperio Polonico præcessit, Casimiro Magno initium fere libertatis suæ deducant Poloni, ut videre licet ex jurejurando Regio, quod superiore capite *num. XXIV.* dedimus. Idem quod de Ludovico diximus, asserendum etiam est de Wladislao Jagellone & aliis Regibus ipsum subsequentibus. *Vid.* Cromer. *lib. XIX. de Ortu & Reb. gest. Polon. pag. 680.* Quamvis vero Reges illi magna Reipubl. Privilegia concesserint, non leguntur tamen specialia Pacta Conventa inter Rempubl. & Regem eligendum intercessisse, sed sufficiebat, si Reges post Electionem Privilegia Regni confirmarent, illaque pro ratione temporum de-

Natura Regnorum electivorum.

Pacta Conventa Specialia olim non erant in usu.

Post excessum Sigismundi Augusti pacta Conventa scribi cœperunt.

inde augerent. Post excessum demum Augusti, cum externus Princeps esset ad Regnum admovendus, cœperunt Ordines Regni Poloniæ eligendo Regi certa Pacta præscribere, in quæ electus Rex juraret, quæ Pacta deinde in Electione Stephani, Sigismundi III. aliorumque Regum aucta sunt. Has conditiones Poloni PACTA CONVENTA vocant, ut Germani Leges suas fundamentales, in quas jurant Imperatores, CAPITULATIONEM CÆSAREAM appellare consveverunt.

Contenta Pactorum Conventorum.

II. In Pactis illis Conventis determinat Rex, quomodo se velit gerere. Primum circa Jura Majestatis, verbi gratia circa Bella, Fœdera, Judicia, collationem Magistratuum, Legationes, monetam cudendam & quæ sunt id genus alia. Quamvis de quibusdam etiam Juribus Majestatis, videlicet cum de illis jam alias satis Legibus & Consuetudine cautum est, nulla in Pactis Conventis fiat mentio, ut de Legibus ferendis aliisque. Deinde etiam quædam in Pactis Conventis determinantur, quæ quidem ad jura Majestatis non pertinent; ad salutem tamen publicam promovendam maxime necessaria esse videntur, huc pertinent leges de conjugio Regis, de Bonis Regiis augendis vel minuendis, de castellis

ſtellis aliquot de novo erigendis, & quæ ſunt id genus alia. Poſtremo quoniam ſerenisſimorum Regum Michaelis & Joannis III. Pacta Conventa ſcripta ſunt poſt Electionem & Renunciationem ipſorum, idcirco addita ſunt nonnulla, quæ ſpeciatim hos & non alios Reges tangunt, exempli cauſa, ne conſanguinei Regis in linea collaterari extollantur ſupra æqualitatem Nobilitatis Polonicæ, ſed ut eodem jure cum reliqua Nobilitate cenſeantur; item ut Rex hanc vel illam Provinciam a Regno abſtractam ab hoſtibus recuperet, & quæ ſunt hujus generis alia.

III. Sed placet ſpeciatim ſingula Majeſtatis jura, aliaque præcipua in Pactis Conventis ſive in Capitulatione illa exprimi ſolita percurrere, ut intelligamus, quænam ſit Poloniæ Regum poteſtas. Non obſervabimus autem ſtricte Ordinem, qui in Pactis Conventis ſive in Capitulatione illa reperitur, ſed quem, *n. II.* jam delineavimus. Ante autem quam ad ipſa jura Majeſtatis accedamus, præponemus caput, quod etiam in Pactis primo ſemper loco ponitur. DE LIBERA REGVM POLONIÆ ELECTIONE. In illo autem capite promittit Rex, *ſe nolle Regem Poloniæ eligere, aut electionem indicere, aut quenquam alium modum tentare, inſtruendi aut* *deſi-*

De libera Regum Poloniæ electione.

designandi Regis sive successoris, vitæ suæ tempore. Propterea quoque Reges ibidem pollicentur, se titulo HÆREDIS REGNI POLONIÆ nolle uti. Quando autem illa lex sit lata, & quamobrem ea adhuc Pactis Conventis inferatur, jam ex superioribus manifestum est, *Vid. lib. I. cap. II. n. XI. & lib. II. cap. I. n. 2.*

Rex titulo hæredis Regni Poloniæ non utitur.

Ius Sacrorum quodammodo sibi reservarunt Reges Poloniæ.

IV. Quod ad JUS SACRORUM attinet, illud Principes Religioni Romano-Catholicæ addicti Pontifici Romano fere totum cessere, quamvis quosdam actus ejusdem juris sibi reservarint etiam Reges Poloniæ, ut ex infra dicendis (præsertim ex num. X.) elucebit. Nunc de Religione Polonorum nonnulla dicenda sunt, ut palam fiat, ex quibus causis capita quædam de Religione in pactis conventis posita sint. Seculo post Servatorum nostrum natum decimo Miecislaus sive Mieszkoi, Poloniæ Dux, Piasti abnepos, religionem Christianam, secundum RITUS ROMANOS, in Poloniam introduxit, quæ etiam religio ad hæc usque tempora ibidem viget. Lithuania & Samogitia tempore Vladislai Jagellonis Regis Poloniæ & Alexandri Vitoldi Magni Ducis Lithuaniæ Christo nomen dederunt, acceperuntque sub exitum Seculi XIV. Episcopos Religioni ROMANO-CATHOLICÆ addictos.

Religio Polonorum.

Conversio Poloniæ.

Conversio Lithvaniæ.

ctos. Quamvis Religio Christiana secundum RITVS GRÆCORVM in magna Lithuaniæ parte aut jam tunc viguerit, aut etiam paulo post fuerit introducta, quod hodierna Russica templa in Lithuania testantur. Russia Septentrionalis, quæ Russia alba vocatur, & meridionalis, quæ Russiæ rubræ nomen habet, ut & Vkraina ab illo tempore, quo fuerant Regno Poloniæ conjunctæ, non secus ac multa Lithuaniæ loca Russiæ propinquiora, quæque Duces Lithuaniæ Russico imperio detraxerant, RITVS GRÆCORVM maximam partem retinuerunt, licet postea Reges Poloniæ in Russiæ Provinciis, simul ac eas imperio suo subjecerunt, etiam Episcopatus Romano-Catholicos instituerint, ut ex cap. III. infra apparebit. Contigerunt tamen in omnibus Polonici imperii Provinciis ratione religionis mutationes nonnullæ, quæ hoc loco nobis erunt annotandæ. Non longe a recepta religione Christiana JVDÆI colonias suas huc ex Germania, cujus linguam adhuc retinent, deduxisse videntur, quos deinde anno 1264. Boleslaus Dux majoris Poloniæ Casimiri Magni Regis Poloniæ Proavus in Provincia sua multis Privilegiis donavit, quæ videantur apud Janum Januszovium *lib. X. Constitut. Regn. Pol. tit. 1.* Deinde circa ann. 1341. confir-

Russia alba & rubra Græcæ religioni addictæ fuere.

Ritus Romani ibidem introducuntur.

Mutationes in Religione.

Judaica religio.

firmavit eadem Privilegia Judæis Casimirus Magnus Rex Poloniæ, Boleslai jam nominati Pronepos, idque procurante quadam muliere Judæa, nomine Esthera, cujus consuetudine Rex ille utebatur. *Vid.* Neugeb. *lib. III. Hist. Polon. in fin.* Ex eo tempore Judæi per Poloniam & Lithuaniam in immensum creverunt, hodieque per urbes & pagos habitant frequentissimi, adeo ut non inepte, nescio quis, dixerit, Poloniam esse Paradisum Judæorum. Ad finem vergente Seculo XIV. a Christo nato, videlicet An. 1397. Vitoldus Magnus Dux Lithuaniæ devictis TARTARIS Trans-Volgensibus & Nahajensibus, totas eorum tribus, quas *Hordas* vocant, transtulit in Lithuaniam, qui adhuc hodie obstinatissime *sectam Mahumedanam* retinent. Et hi hodieque reperiuntur non solum ad Vacæ amnis ripas, sed etiam tum per agros, tum per suburbana Regiarum Civitatum, primorumque Lithuaniæ possessiones sparsi. Ad Vilnensem urbem Tartari habent suburbium, *Lukiszki Tatarskie* dictum, in quo etiam suæ Religionis templum habent. *Vid.* de his Tartaris Kojalowiz *Part. II. Hist. Lithuan. lib. II. ad ann. 1397. pag. 56.* Dantur præterea etiam Tartari in partibus Russiæ & præcipue Podoliæ, quæ olim Tartaris tota fuit subjecta. Appellantur autem

Tartarica Religio.

tem

tem illi *Tatarzy Lipkowie*, uti in Russia *Czeremissi*. Extant de Tartaris quam plurimæ Constitutiones, ut *An. 1607. pag. 862. Ann. 1611. pag. 47. Ann. 1616 pag. 45. An. 1628.* & aliæ quamplurimæ; inprimis vero Constitutio *Anni 1616. pag. 58.* ubi Tartari Lipcenses (*Tatarzy Lipkowie*) in gratiam recipiuntur. Ejusdem Wladislai Jagellonis Poloniæ Regis & Vitoldi Magni Ducis Lithuaniæ temporibus cœpit secta HUSSITICA, sive BOHEMICORUM FRATRUM in oris Polonicis invalescere, auctoribus Procopio Holy, Petro Payne, Bedricho Straznicio & Wilhelmo Kostka. Nec deerant ipsis fautores ex præcipua Nobilitate Polonica, cum ipsorum partes secuti esse dicantur Zbanscius, Ostrorogius, Gizovius & alii. Favebat etiam Hussitis Sigismundus Koributhus in Lithuania, Vitoldi frater germanus, ut ex Dlugosso, Cromero aliisque probat Adamus Wengerscius *lib. I. Histor. Eccles. Slavonicarum Provinciarum cap. VII.* Quanquam autem severissimis edictis in Polonia contra Hussitas actum est, ut cognoscimus ex Jani Januszovii *lib. II. Constitut. Part. VI. tit. 4. pag. 260. seqq.* extirpari tamen illa secta prorsus non potuit, ut probat Wengerscius *lib. 1. cap. 13.* Maximum autem periculum imminebat Religioni Pontificiæ su-

Secta Hussitarum sive Bohemicorum Fratrum.

periore Seculo, cum D. Martinus Lutherus corruptelas, quæ in Ecclesiam successu temporum irrepserant, eliminare cœpisset. Tunc temporis enim eandem doctrinam disseminare cœperunt LUTHERANI, quibus postea accesserunt CALVINIANI, sive ut dici malunt REFORMATI. Lutherani hodie in Polonia dicuntur *Sassowie*, id est, Saxones, quia Lutherus in Saxonia vixit & docuit; Reformati autem vocantur *Zborocoi*, quasi dicere velis *Conventuales*, a voce Polonica *Zbor*, quæ cœtum, conventum, ecclesiam notat, ita dicti.

Lutherana religio in Polonia.

Calviniani Polonici.

Inter primos Ecclesiæ Reformatores tempore Lutheri fuerunt in Polonia Martinus Glossa, Johannes Seclutianus, Joannes Casminius & Martinus Prasnicius. In Lithuania quoque Sectatores Lutheri vestigia posuere, auctore quodam Abrahamo Culva Theologiæ Doctore. Auxerunt partes Lutheranorum Studiosi Cracovienses ob cædem Commilitonum Anno 1549. a famulis Andreæ Czarnkovii patratam & a Magistratu non punitam, in Germaniam & Bohemiam dispersi. Cum enim illi in Poloniam revertissent, longe lateque doctrinam Lutheri in Germania alibique locorum haustam propagarunt; ut fuse recenset Stanislaus Orichorius *Annal. II. pag. 35. & seqq.* Inprimis autem in

Primi in Polonia Lutherani Doctores.

Studiosi ex Academia Cracoviensi discedentes.

in Prussia Lutheranismus ita invaluit, ut non tantum urbes majores & pleræque minores, sed etiam universus ferme equestris ordo eam religionem sit amplexus, ut alibi a nobis demonstratum est. In Polonia quoque præcipuæ familiæ, aut ex iis quidam saltem dogmati huic favebant, ut fuere Comites de Gorka, Comites de Ostrorog, Zborovii, Myszkovii, Cicocii, Olesnicii, Sienennii, Firleji, Stadnicii, Branicii, Lubomirscii, Slupecii, Opalinscii & alii plurimi. In Lithuania autem sectatores ejusdem Doctrinæ fuere Duces Radzivilii, Comites Chodkievicii, Sapiehæ, Woinæ, Wolovicii, Pacii, Tyszkievicii aliique non pauci. *Vid.* Casp. Cichocius *lib. II. Alloquiorum Ociessensium.* Quare Sigismundi Augusti tempore totus ferme Senatus fuit Religioni Lutheranæ & Reformatæ addictus. Quin etiam ipsi Episcopi Romano-Catholici nutare in religione cœperunt. Nam Jacobus Vchanius Archiepiscopus Gnesnensis, Joannes Drojovius Cujaviensis, Petrus Kioviensis, Leonhardus Camenecensis, Titelmannus (sive potius Tidemanans Gise) & Joannes Dantiscus Culmenses & postea Warmienses Episcopi, imo ipse Sigismundus Augustus Rex Religioni huic non fuisse adversi memorantur, ut testatur Adamus Wen-

Prussia tota fere Lutheranismum recipit.

Familiæ in Polonia Lutheranæ.

Senatus fere totus Lutheranus aut Calvinianus.

Episcopi ipsi favent Lutheranis.

Sigismundus Augustus fovet Lutheranos.

gerſcius *lib.I.cap.13.* nec diffitetur de quibusdam Paulus Piaſecius *in Chron.pag.49.* (41.) Præter Lutheranos autem & Calvinianos etiam in Poloniam non pauci ARIANI & SOCINIANI penetrarunt, & in his inter primos Lælius Socinus, patria Senenſis Italus. Hi tantos in Polonia fecere progreſſus, ut etiam ſcholas ſuæ ſectæ non incelebres erexerint Rakoviæ, Kiſſeliniæ & Lucſaviciis. Hæc igitur cauſa eſt, cur ab exceſſu Auguſti ſingulorum Regum Pactis Conventis hic articulus inſeratur: *quod Reges pacem inter Disſidentes de Religione velint tueri;* id quod etiam hodiernus Rex Sereniſſimus Joannes III. non tantum in Pactis conventis, ſed etiam in generali Confirmatione jurium promiſit. Sub diſſidentium autem titulo hodie non comprehenduntur *Ariani*, neque a fide Romano-Catholica & Græcorum Vnitorum apoſtatæ, ut habet Confœderatio Ordinum generalis Anni 1668. *pag.5. § Ariani.* Decrevit autem Reformatorum numerus maxime ſub Sigismundo III. Rege. *Hic enim Sigismundus potiſſimam præcipuamque Senatus partem novo ac recenti addictam dogmati in primordiis Regnorum receperat; decedens, duos tantum reliquit. Sigismundum Grudzinium Caliſſienſem & Raphaelem Leſzczynium* Bel-

Ariani & Sociniani in Polonia.

Scholæ Socinistarum.

Articulus Pactorum Conventorum de pace inter Diſſidentes ſervanda.

Ariani ſub Diſſidentium nomine non comprehenduntur.

Lutheranorum & Calvinianorum numerus decreſcit.

Belzenſem Palatinos: illum quidem occultiori cuipiam ſectæ deditum, proindeque minus noxium; hunc Calvini ſequacem, ſummæ nihilominus probitatis Civem patriæque ſtudentem commodis, ait Stanislaus Kobierzycki *lib. I. Hiſt. Wladiſlai Principis pag. 4.* Deinde Joannes Caſimirus Rex Anno 1658. ejecit Arianos (qui ſeſe ad illud usque tempus titulo Diſſidentium utcunque tutabantur) e Polonico Imperio conceſſo ipſis ad vendenda bona ſua triennio. *Vid. Conſtit. Anni 1658. pag. 2.* Anno deinde proximo hoc ipſum privilegium ad duos tantum annos, uno videlicet anno jam elapſo, reſtrictum eſt, ut habet Conſtitutio *anni 1659. p. 1. Conf. Conſtitut. Anni 1661. p. 1. ſeq. & an. 1662. pag. 2.* Quamobrem Reges Poloniæ ab Alexandro VII. Pontifice Romano titulum hunc adepti ſunt, ut jam REGES ORTHODOXI dicantur. Ejectis igitur Arianis, paucioribus etiam Magnatum & Nobilium Religioni Lutheranæ & Reformatæ faventibus, ulterius quoque ſunt progreſſi Ordines Polonici, dum non tantum Diſſidentes a Dignitatibus excludi, ſed etiam Pactis Sereniſſimorum Regum Michaelis & Joannis III. caput hoc inſeri voluere, *ut Rex Poloniæ ſit actu Catholicus; Regina quoque ſit Catholica nativitate ſive vocatione.* Vid.

Arianos ejicit Joannes Caſimirus.

Reges Poloniæ dicuntur Reges Orthodoxi.

Vid. Pacta modo citata *initio fere*. Antea quidem etiam semper illud cavebatur, ne Rex eligeretur a Romano-Cathololica Religione alienus, idque propterea, quoniam in Statuto quodam hæc extant verba: *Referendarius adeat Regem post sacrum missæ*; nulla tamen expressa lex antiquitus hac de re lata reperitur. Verum & Russi Græcæ Religioni addicti jam non parum debilitati sunt. Ut enim alia hic sicco prætercam pede, certe sub ipsum superioris Seculi exitum maximum Ecclesia Græca in Polonico imperio passa est decrementum, cum Anno 1596. in Concilio Breslensi in Lithvania magna pars Russorum Regi Poloniæ subjectorum sese Romanæ Ecclesiæ conjunxisset. Primi hujus conjunctionis auctores fuere *Cyrillus Terlcius* Luceoriensis, *Leonitus Pelizycius* Pinscensis, *Dionysius Zbiruscius* Chelmensis & *Gedeon Balaban* Leopoliensis Episcopi Græcæ Religioni addicti. His postea accessere *Hypathius Pociey* ex Castellano Brestianensi primum monachus & inde Episcopus Volodimiriensis & Brestianensis, & *Michael Kopinstinscius* Episcopus Præmisliensis Græcæ Religionis. Hi cum pactum de unienda Ecclesia inter se iniissent, celebrarunt cum suo Metropolita Concilium An. 1594. Brestæ in Lithuania,

Russi non parum sunt debilitati.

Conjunctio Russorum cum Ecclesia Romana.

ania, tabulasque de curanda dicta Ecclesiarum conjunctione omnes subscripserunt. Anno proxime sequenti 1695. Pociey & Terlecius nomine Synodi missi sunt ad Regem & inde ad Papam Romanum, qui ex voto rem confecere. Reversis Roma legatis celebrata est Synodus Brestæ An. 1596. cui non tantum Episcopi Russi interfuere, sed etiam Legati Regii Dux Nicolaus Christophorus Radzivilius Palatinus Trocensis, Leo Sapieha Cancellarius Lithvaniæ; Demetrius Calecki Thesaurarius Lithvaniæ alique Magnates Russi, & in his maxime Constantinus, Dux Ostrogius, qui conjunctioni illi maxime adversabatur. Hic Episcopi Russi & qui eos sequebanrur cum suo Metropolita conjunctioni illi subscripserunt. Acta ejus Concilii postea mense Decembri a Rege & ab Equestri ordine & postea etiam sæpius variis in locis sunt confirmata, ne ab aliis rigidioribus Russis infirmarentur. Attamen eodem illo tempore, quo Synodus Brestensis Præside Metropolita habita est, convenerunt etiam alii Græci, qui conjunctioni reclamabant, & hi præside quodam Nicephoro illos Episcopos damnarunt. *Vid.* Albertus Wijuk Kojalowiez *in Miscellaneis rerum ad Statum Ecclesiasticum in Magno Duc. Lithu. pertinentium pag. 50. seqq.*

Multi Russi conjunctioni Ecclesiarum repugnant.

Ada-

Adamus Wengerſcius *lib. IV. Hiſt. Eccl. Slavon. cap. 2.* Cæſar Baronius *in Appendice ad Tom. Annalium Eccleſiaſticorum.*

Græci in Ruſſia duplices.

Ex illo tempore Græci diſtingui cœperunt in *Vnitos* & *Non Vnitos*. Illi Polonis vocantur *Uniaci*, vocabulo Latino in Polonicam terminationem deflexo: Hi vero *Nalevayko*, voce neſcio quo caſu ipſis indita. Retinuerunt autem Ruſſi uniti ritus ſuos veteres & pleraque dogmata Græcorum, ut communionem ſub utraque ſpecie, & alia; ſenſim tamen magis magisque ad Latinorum ſententiam inclinant.

Utriusque ſectæ Ruſſi ſunt frequentes.

Vtriusque ſectæ in Rusſia Alba & Rubra item in Vkraina reperiuntur quamplurimi, qui ſeſe invicem maxime inſectantur.] Ne autem Rusſi non Vniti ſive Ruſſi veteres, ut ibi locorum etiam nominari ſolent, in Religione ſua turbentur, cautum eſt a Sereniſſimis Regibus non tantum in diverſis Pactis Coſacicis; inprimis vero, quæ Anno 1658. die Septembris Haliaci ſunt inita cum Joanne Wihowſcio Exercitus Zaporohenſis Duce. In illis enim pactis Archiepiſcopus ſive Metropolita Kiovienſis Græcæ religionis cum aliis Epiſcopis Græcis ſive Rusſicis in Senatum admiſſus eſt, ut proximo capite fuſius docebitur. Conſtitutum etiam tunc fuit, ut in Palatinatu Kiovienſi Dignitates Senatoriæ conferantur

Pacta Haliacenſia Ruſſis veteribus multa indulgent.

tur

tur tantum Viris Græcæ religioni & quidem non unitæ addictis: in Palatinatu vero Braclaviensi & Czernichoviensi alternatim, ita ut defuncto Senatore Romano-Catholico substituatur Græcus & Græco iterum Romano - Catholicus. Item promittitur Græcæ Religionis hominibus aditus ad Magistratus in urbibus, in quibus templa sua habent. Juraverunt in hæc pacta Anno 1659. in Comitiis Regni generalibus ipse Rex suo & Reipubl. nomine; Archiepiscopus Gnesnensis suo & successorum suorum, ut & totius Cleri Polonici nomine: Episcopus Cracoviensis suo & Cleri totius Regni nomine: Episcopus Wilnensis suo & totius Cleri Lithvanici nomine: Duces Exercituum: Cancellarii: Marschalcus Ordinis Equestris suo & Nunciorum Terrestrium ut & totius Nobilitatis Imperii Polonici nomine: tandem etiam Nuncii Exercituum Zaporohensium suo & Exercituum dictorum nomine. Vt autem hæc firmiora redderentur, inserta est tota hæc Pacificatio Constitutionibus Anni 1659. cum enumeratis illis jurisjurandi a Rege & Magnatibus præstiti formulis. Immo etiam in Pactis Conventis Reges pollicentur, se causas ad Græcæ Religionis homines pertinentes quamprimum composituros secundum Jura & Privilegia ipso-

ipsorum. *Vid. Pacta Conventa Regis Michaëlis & Joannis III. non procul ab initio.*

Provocationes veteribus interdicuntur ad Sedem Constantinopolitanam.

Quoniam vero Græci Veteres sive non uniti sub specie provocationis ad Constantinopolitanum Patriarcham in Turciam excurrebant, periculumque erat, ne sub hoc prætextu Patriam proderent; ideo Constitutione Anni 1676. *pag. 28.* prohibitum est, ne Græci illi Regno egrederentur, constitutumque, ut ultima instantia esset apud *Wladikas* sive Episcopos Ruthenicos in Regno Poloniæ degentes. In delinquentes constituta est pœna colli & confiscatio Bonorum. Verum cum Græci non uniti in Comitiis sequentis anni 1577. hac de re conquererentur, dilata est hæc res ad proxima Comitia, ubi ad caussam hanc componendam ex Senatu & Equestri Ordine nonnulli deputari debuerunt, ut habet Constitutio anni 1677. *pag. 11. tit. Religia Græcka.* Præter Russos, qui Græcæ Religioni sunt addicti,

Armeni in Polonia.

dantur etiam in Polonia ARMENI, præsertim in Palatinatu Russiæ & in Podolia, ubi sunt frequentissimi. Gens illa est mercaturæ dedita, mercesque varias ex Perside & Turcia in Poloniam advehit. Habent in urbibus Russiæ majoribus suos Seniores Nationis, qui fidem Regi & urbico Magistratui spondent & in vitia gen-

tis

tis suæ ipsi animadvertunt. Episcopos etiam suos habent Leopoli & Cameneciæ, quibus in sacris subsunt. *Vid.* Simon Starovolscius *in Descript. Polon. pag.* 114. 129. 130. Quamquam autem Armeni illi Religionem ritusque habeant a Romana Ecclesia diversos, Pontifici tamen Romano sese subjecerunt, ut antea quoque de Russis diximus. Ad extremum quoniam ad Conservationem sacrorum pertinent TEMPLA, Monasteria, Scholæ, pauca etiam de his addenda sunt. Fundationes omnes Templorum, Monasteriorum & Scholarum semper confirmari solent ab omnibus Ordinibus in generalibus Comitiis, confirmationesque illæ Constitutionibus Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ inseruntur, ut ex singulorum propemodum Comitiorum Constitutionibus elucet. Non est tamen mos ille adeo antiquus, sed sub finem demum superioris Seculi invaluit, cum antiquiores fundationes in vetustioribus Statutis & Constitutionibus non reperiantur. Causa autem moris hujus recepti non est alia, quam quod singulis templis, Scholis & Monasteriis recens erectis attribuuntur Bona Terrestria; ne igitur his donationibus Respubl. penitus exhauriatur, nonnisi in Comitiis confirmari possunt ejusmodi fundationes. In-

Armeni Polonici Romano Papæ se subjecere.

Templa, Scholæ, Monasteria,

Academia Cracoviensis.

ter Scholas præcipua est *Academia Cracoviensis*, quæ inchoata quidem est a Casimiro Magno, sed absoluta demum ex testamento Hedvigis Reginæ a Wladislao Jagellone, confirmata vero ab Vrbano V. Papa. *Vid.* Janus Januszovius *lib. II. Constitut. Reg. Pol. Part. IV. tit. 12. pag. 216.*

Academiæ Cracoviensis Cancellarius.

Academiæ hujus Cancellarius est Episcopus Cracoviensis, ideoque ut ordo in Academia illa observetur, ille curare debet, ut vult Constitutio *Anni 1635. tit. Acad. Kracov.* Quoniam autem hæc Academia Patrum nostrorum memoria multas cum aliis controversias habuit, ideo non tantum in aliis Legibus jura ipsius & Privilegia sunt confirmata, ut *anno 1613. pag. 9. an. 1633. p. 26. anno 1635. pag. 41.* sed etiam digna ea res habita est, ut Pactis Coventis Serenissimorum Regum Michaëlis I. & Joannis III. circa finem insereretur. De aliis Academiis, Gymnasiis, Collegiis & Scholis Regni Polonici, dabitur alibi agendi locus.

Ius Legum ferendarum.

V. Post jus Sacrorum primas deferimus juri LEGUM FERENDARVM. Cum enim Regis sit Remp. sibi subjectam regere: regere autem eandem commodius nequeat, quam si ipsi Leges præscribat, secundum quas cives vitam suam instituant felicitatemque civilem eo modo consequan-

quantur; ideo Leges non immerito hunc ſibi locum vendicant. Et ex hoc principio facultatem, quæ circa Leges condendas verſatur, ἀρχιτεκτονικὴν vocat Ariſtoteles *lib. VI. Ethic. cap. 8.* De Legibus autem antiquiorum Polonorum Polonici Scriptores varia tradunt, quæ hic nobis commemoranda erunt. Tempore Lechi, primi Polonorum Ducis, jus dabatur non ex præſcripto Legum, quæ nullæ erant, ſed ex arbitrio Principis, hoc eſt, ex æquo & bono, ut aſſerunt Cromerus *lib. II. de Ort. & Reb. geſt. Polon. pag. 419.* & Neugeb. *lib. II. Hiſt. Polon. pag. 40.* Deinde autem circa Ann. DCC. Gracchus, ſive ut ab aliis vocatur Cracus, cum animadverteret Rempublicam ſine Legibus conſiſtere vix poſſe, primus Leges promulgavit, ut ſcribit Dlugoſſus *Tom. I. lib. I. pag. 51.* Poſtea cum Polonia Religionem Chriſtianam jam recepiſſet, *Boleslaus Chrobri Reipubl. tenorem ad utilitatem Legesque ſalutiferas gratia humanæ ſocietatis deſcriptas condidit, & edicto publico confirmavit*, ait iterum Dlugoſſus *Tom. I. lib. II. pag. 164.* Sed hæ leges non adeo multæ eſſe videntur, quia idem Dlugoſſus de Miecislao II. Boleslai Chrobri filio & in Regno ſucceſſore tradit, quod primus leges cumulaverit, *lib. II. pag. 92.* Seculo XII. jam adulto,

Tempore Lechi nullæ fuere leges.

Cracus Leges promulgat.

Boleslai I. Leges.

Miecislaus cumulat leges.

Casimiri Justi leges.

Casimirus Justus Boleslai Crivousti filius natu minimus tres tulisse leges dicitur, nimirum *1. Ne Nobiles in agrestium Bona grassarentur. II. Ne quis Legationis necessitate jumenta, equos, &c. colonis abduceret. III. Ne Ecclesiasticis Bonis mortuo Episcopo vis inferretur.* Dlugossus *lib. VI. pag. 484.* Idem Casimirus post mortem Dlugosso *pag. 507.* audit Lator optimarum Legum, quod nobis argumento esse potest, plures etiam ab ipso Leges esse latas.

Leges Boleslai de Iudæis

Post Casimirum Justum Boleslaus Dux majoris Poloniæ Anno 1264. Calissiæ Leges condidit. Et hæ sunt primæ Leges, quas scriptas in voluminibus Legum habemus, sed tantum Privilegia quædam Judæis concessa comprehendunt, ut videre licet ex Jani Januszovii *lib. X. Constitut, tit. 1. pag. 1115.* Porro circa annum 1235. cum

Henrici Barbati Leges.

Henricus Barbatus Cracoviam occupasset, leges quasdam improbas & pestilentes, quæ auxiliatrices, virginales & viduales dicebantur sustulit melioresque nonnullas sanxit, teste Cromero *lib. IX. Histor. Polon. pag. 535.* & qui eum ubique fere exscribit, Neugebauer. *lib. III. Hist. Pol. pag. 137.* Post

Casimirus Magnus Leges tulit plurimas.

hos omnes Casimirus Magnus labente Seculo XIV. partim novas leges scribi jussit, partim veteres emendavit, *quibus Palatinorum & judicum infinita potestas certis*

can-

cancellis coërcita est, ut non ex moribus aut libidine sua, sed e scripto jure deinceps judicarent, ait Cromerus *lib. XII. Histor. Pol. sive de Ort. & reb. gest. Polon. pag. 602. & 598.* Et hunc Casimirum quidam Polonici Scriptores primum faciunt Legum Polonicarum conditorem, de quo videatur Simon Starovolscius *in Poloniæ Descript. pag. 242.* Sed Cromerus illud non nisi hoc modo vult intelligi, quod Casimirus condiderit Leges scriptas, cum antea Poloni tantum Legibus non scriptis usi essent, ut patet ex verbis modo adductis. Verum neque hoc, quod Cromerus asserit, ita simpliciter concedi debet, quoniam & olim Boleslaus Chrobri leges scribi jussit, ut Dlugossum supra audivimus asseverantem, & postea etiam Boleslai Ducis majoris Poloniæ Leges scriptæ adhuc habentur, ut Januszovii Volumen Constitutionum supra citatum testatur. Nisi dicere velimus, neque has Boleslai leges olim fuisse scriptas, sed a Casimiro Magno in tabulas postmodum relatas confirmatasque, ut colligi posse videtur ex titulo harum Legum apud Januszovium. Quid postea circa Leges in Polonia actum sit, docet nos Cromerus: *Legum scriptarum*, inquiens: *usus fuit nullus apud Polonos vetustioribus temporibus. Nec ullæ extant antiquio-*

Casimirus Leges jubet scribi.

Boleslai Chrobri leges scriptæ.

Boleslai Ducis leges scriptæ.

Leges tempore Iagellonidarum.

quiores iis, quas Casimirus Magnus (non ille, de quo nos supra, sed filius Vladislai Jagellonis, qui Sec. XV. vixit) *Rex condidit: quæ sane pauculæ sunt. Nec multæ iis a filiis ejus Joanne & Alberto & Alexandro adjectæ sunt. Extremis demum fere temporibus Sigismundi Senioris & regnante filio ejus Sigismundo Augusto magis exarsit & longius progressus est pruritus & libido novarum Legum condendarum & antiquiorum mutandarum. Quo fit, ut hæ propemodum exolescant, novæ autem vix ac ne vix quidem inolescant.* Hæc Cromerus *lib. II. Descript. Polon. pag. 134. Edit. Lugd. Batav. an. 1627.* Non desunt tamen, quæ hic jure merito desideres. Nam prima Cromeri verba ex loco jam citato manifeste contradicunt aliis Cromeri verbis, ex lib. XII. ejus de Ortu & Rebus Gestis Polonorum depromptis, & a nobis antea adductis, neque etiam cum rei veritate conveniunt. Præterquam enim quod minus usitatum est, Casimirum IV. Jagellonidem titulo Magni insignire, cum alius fuerit Casimirus Seculo XIV. cui titulus Magni, aut ob staturam, aut ob res præclare gestas, attributus fuit; reperiuntur etiam ante Casimirum Jagellonidem scriptæ leges non tantum Boleslai, ut supra dictum, sed etiam Ludovici, ipsiusque Vladislai Jagellonis, ut

Verba Cromeri excutiuntur.

ut constat ex Legibus a Joanne Lasco, Jacobo Prilusio aliisque collectis. Rectius ergo hæc verba Cromeri in illa editione, quæ Alberti Cranzii Wandaliæ adjecta est, leguntur hoc modo: *Legum scriptarum nullus fuit usus apud Polonos vetustioribus temporibus, nec ullæ extant antiquiores iis, quas Casimirus Magnus Rex condidit, (ne nunc quidem vel multæ vel exquisitæ sunt) sed unica lex erat Rex sive Princeps.* Hæc verba Cromerus sine dubio posuit, cum primo libellos duos de Republ. Polonica tempore Sigismundi Augusti conscriberet. Postea vero jam senex scriptum illud suum recognoscens verba citata immutavit, sed minus recte, si principium illorum consideremus: postrema enim Cromeri verba antea ex editione Lugdunensi citata recte se habent. Nam & hodie adhuc singulis in Comitiis Constitutiones, quæ antea Statuta vulgo dicebantur, scribuntur, & quidem tanto numero, ut de ipsis Poloni sæpius in Comitiis conquerantur, sæpiusque ex Tacito, *corrupta Republ. plurimas leges esse*, ingeminent. Notandum præterea est, Leges Polonicas olim scriptas esse Latino sermone usque ad annum sexagesimum secundum Seculi superioris, quo constitutum est, ut Constitutiones in posterum Polonice scriberentur. *Vid.* Vo-

Leges Polonicæ olim scribebantur Latino sermone, nunc autem Polonicè.

lumen Constitut. *ad. an. 1562, pag. 27.* & Theodor. Sawacki *Part. I. Constit. tit. 1, pag. 4.* In Magno Ducatu Lithuaniæ itidem antiquitus nullæ Leges scriptæ fuere: sed Duces ex familia Jagellonica oriundi ad exemplum Polonorum cœperunt etiam scriptas leges promulgare, quas deinde Sigismundus Augustus Dux Lith. in unum Corpus An. 1530. colligi jussit. Cum vero adhuc defectus in eo animadverterentur, idem Sigismundus Augustus jam Rex Poloniæ factus Statutum illud denuo correctum in Ordinum Lithuaniæ frequenti conventu Vilnæ indicto confirmavit. Extremis demum Sigismundi Augusti temporibus conjunctione Lithuaniæ cum Polonico Regno jam peracta, constituti sunt, qui eliminatis Legibus dictæ Conjunctioni contrariis Statutum Lithuanicum corrigerent, ut habet Constitutio *anni 1569. p. 490.* Conf. Kojalowicz *Part. II. Hist. Lithu. lib. VIII. pag. 490.* Cum etiam illud esset factum, omnium Ordinum decreto An. 1578. tempore Stephani Regis illa Correctura quarundam Legum comprobata est, ut est in Constitutione dicti anni *pag. 332.* Sed neque hic substitit juris corrigendi prurigo. Anno enim 1581. per publicam Constitutionem *pag. 380.* jussum est denuo totum Statutum Lithuanicum corrigi. Cum vero

Leges Lithuanicæ.

Statutum Lithuanicum conditum.

vero opus illud non processisset, designati sunt ad negotium hoc nonnulli Ann. 1609. & postea An. 1611. denuo alii, qui Statutum Lithuanicum corrigerent, quod etiam factum est. Nam an. 1613. Statutum jam correctum Ordinibus Poloniæ in Comitiis oblatum est, nec dum tamen Confirmatio ejusdem obtineri potuit, ut testantur dictorum annorum Constitutiones, nempe Constit. *anni 1609. p. 909. anni 1611. pag. 40. anni 1613. p. 47.* Sed neque hic Correctionum finis. Etenim in Comitiis anni 1633. denuo novi Revisores constituti sunt, qui operi ultimam manum imponerent, quod cum esset factum, typis illud excudi An. 1647. permissum est; id quod etiam An. 1648. factum est. De Statuto Wolyniensi & Braclaviensi consuli possunt Constitutiones *anni 1589. pag. 526. anni 1590. pag. 583. anni 1647. p. 18. anni 1667. p. 30.* Quænam juris Prussici fuerint fata in Prussia Nova fuse ostendimus, ideo hic loci ea repetere non attinet. Sufficit strictim illud commemorasse, Jus Terrestre Nobilitatis Prussiæ correctum, An. 1598. in Comitiis Regni fuisse confirmatum & proxime sequenti anno typis Thorunii mandatum. Præter Constitutiones, Statuta & jura hactenus a nobis commemorata, est etiam in urbibus Polonicis & Li- | Jus Terrestre Nobilitatis Prussicæ.

 thua-

Ius Saxonicum in Polonia.

thuanicis aliquis usus LEGVM SAXONICARVM, de quarum in Poloniam prima introductione non una est Scriptorum sententia. Simon Starovolscius ita hac de re scribit: *Casimirus Magnus primus ipse urbicæ plebis jura a vicinis Saxonibus accipere ex facili permisit, cum assiduis supplicationibus Germanorum, qui passim tum in Poloniam habitatum lucri causa veniebant, sollicitaretur, ut similem Patriæ suæ urbium administrationem haberent & inter Sarmatas jurium ignaros Consulum & Advocatorum honore advenæ eminerent. Atque hinc mos invaluit, ut omnes Poloniæ civitates in hodiernum diem usque jure Saxonico (quod vulgo Magdeburgense vocatur) tum plebiscitis qualibet propriis & Constitutionibus Regiis utantur.* Hæc Starovolsc. *in Descript. Polon. pag. 243.* Eadem habet etiam Joachimus Pastorius ab Hirtenberg *in Floro Polonico in Casimiro Magno.* Confirmari hæc posse videntur auctoritate ipsius Sigismundi III. Regis Poloniæ, qui Casimirum Magnum omnium primum Teutonico jure urbes & oppida uti voluisse dicit, in tabulis, quibus Speculum Saxonicum Jusque Weichbildicum confirmat, quas Tabulas, mihi nondum visas, citat Hermannus Conringius *in lib. de Orig. Juris Germanici cap. 31. pag. 194.*

Diversæ sententiæ de origine juris Saxonici in Polonia.

Verum

Verum hæc non recte se habere animadvertens Conringius, altius originem hujus Juris in Polonia repetit, nempe a Lesco Nigro, qui hoc jus Cracoviensibus concessisse dicitur eo, quod ab illis servatus erat, idque probat Conringius *ex Philippi Decii Antiquitat. Polonicis.* Sed etiam hæc minus recte se habent. Etenim jam ante Lesci Nigri tempora referunt Polonici Scriptores Boleslaum Pudicum Ducem Poloniæ jure Saxonico sive Magdeburgensi, quod etiam Sredense & Teutonicum vocant, Cracoviensem urbem stabilivisse. Cromer. *lib. III. Hist. Polon. pag. 161.* Conciliari tamen hæc omnia posse videntur eo modo, si Boleslao Pudico primam juris hujus introductionem, Lesco Nigro ejus cum pluribus urbibus communicationem, & denique Casimiro Magno plenam ejusdem juris in omnibus urbibus confirmationem tribuamus. De jure CULMENSI & LUBECENSI, quorum illud in omnibus fere urbibus Prussiæ Regiæ, hoc autem in quibusdam tantum recepta sunt, hic nihil addimus, quoniam de iis jam alibi a nobis copiose actum est. Enumeratis igitur diversis Juribus in Polonia usitatis, jam quæritur, utrum Principes has leges propria sanxerint auctoritate, an vero ex consilio Procerum eas condiderint? Primis tem-

Sententiæ diversæ conciliantur.

Jus Culmense & Lubecense in Prussia.

Quæ potestas Regum in Legibus ferendis.

temporibus Principes Poloniæ absoluta potestate jura & Leges populo dedisse, & ex superioribus jam constat, & non obscure colligitur ex Cromeri *libro II. de Ort. & Reb. gest. Pol. pag. 419.* & Neugeb. *lib. II. in Lecho.* Posteaquam vero Reges Poloniæ Christianam Religionem suscepissent, Leges jam ex consilio Procerum posuisse memorantur. De Casimiro justo Boleslai Crivousti filio, qui vixit sub finem Sec. XII. & initium XIII. refert hoc ipsum Dlugossus *lib. VI. pag. 484. seq.* De Boleslao Pudico idem asserit Neugebauer *lib. III. pag. 137.* Idem observasse dicuntur & alii Reges, qui *nonnisi in Comitiis communi Prælatorum, Baronum & Nunciorum Terrestrium consensu leges correxerunt, & novas sanxerunt*, ut testantur ipsi Reges Casimirus, Alexander, Sigismundus I. & alii. *Vid.* Herburt. *in Statuto. tit. Constitutio pag. 110. tit. Lex pag. 261. seqq. Statutum p. 467.* Tandem Sigismundus III. Rex lege anno 1588. Cracoviæ lata sanxit, ut Leges in Comitiis scriptæ, antequam publici juris typis exscriptæ fiant, per Marschalcum Ordinis Equestris & per Deputatos duos vel tres ex Senatoribus & sex e Nunciis Terrestribus revisæ subscriptæque in præsentia Regiæ Majestatis legantur, cum interrogatione per Cancellarios, an Rex, Sena-

Reges ex consilio Senatus cœperunt ferre leges suscepta religione Christiana.

Hodie in Comitiis feruntur consensu omnium Ordinum.

Senatores & Nuncii Terrestres easdem sigillo muniri jubeant? Addiderunt alii Reges ut hoc modo Constitutiones sigillo munitæ ad Acta Castrensia Varsaviensia, vel in defectu ejus Officii ad metricam Regni ad sumptum quarto die post Comitia finita porrigantur. Deinde ut sumptibus Thesauri, curante aliquo Secretario Regio typis mandentur, impressæque sub sigillis Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ ad Comitia Relationum, & ad officia castrensia Palatinatuum & Terrarum transmittantur. Extant hanc in rem Constitutiones *anni 1588. pag. 457. anni 1613. pag. 7. anni 1661. pag. 15. Ann. 1678. pag. 1. & 2.* Immo etiam illis, qui ad Constitutiones revidendas ex Senatu & Equestri Ordine designantur, injungitur, ut jusjurandum præstent, notante Matthia Marciano Ladowski *in Constitutionibus Regni & M. Duc. Lithu. breviter collectis & anno 1685. Warsaviæ editis tit. Constitutio pag. 75.* Itaque ex dictis jam satis superque constat, Reges Poloniæ leges hoc tempore non nisi cum consensu Senatus & Nunciorum Terrestrium ferre. Et quidem praxis ipsa docet, primum leges in Conclavi Equestris Ordinis, sive Nunciorum Terrestrium concipi, postea a Marschalco sive Directore Ordinis Equestris publice in Senatu

Constitutiones impressæ ad Conventus particulares mitti debent.

Deputati ad Constitutionum revisionem jurare debent.

Hodierna leges condendi ratio.

natu

natu legi & ita demum confirmari, ut postea etiam suo loco dicetur. Jura etiam certa Civitatibus non nisi jam in Comitiis conceduntur. Sic Slucensi & Kopilensi urbibus concessus est usus juris Magdeburgici, Constitutione an. 1653. *p. 26.* Item Vitepscensi & Posielcensi, Constitutione an. 1654. *p. 35.* Similiter Kieydanensi urbi, Constitutione *anni 1661. inter Lithuanicas Constitutiones pag. 31.* Denique etiam oppido Schadoviensi, Constitutione ejusdem anni *loc. cit.*

Jura Civitatibus dantur in Comitiis.

VI. Legum condendarum potestati subjungimus IVDICIA, sive *jurisdictionē sine provocatione*, investigaturi, quænam sit in his Regum Poloniæ potestas. Antiquitus certe judicia dubio procul exercebantur ex absoluto Principis arbitrio privatorum controversias illo per se ipsum dirimente. *Lechus* certe *jus dabat populo æquabile non ex præscripto legum, quæ nullæ erant, sed ex arbitrio suo, hoc est, æquo & bono,* ait Cromerus *lib. II. de ortu & Rebus Gest. Polon. pag. 421.* & Neugebauerus *lib. II. Hist. Polon. pag. 42.* Similiter sub Boleslao Chrobri jus ex æquo & bono dicebatur, aliquando etiam controversiæ singulari certamine dirimebantur, teste Cromero *lib. II. de ort. & Reb. Gest. Pol. pag. 444.* quod etiam apud antiquos Sarmatas in usu fuisse, auctor est Alexander Gvagvinus

Judiciorum jus in Polonia.

Singulari certamine olim lites dirimebantur.

(vel

(vel potius Matthias Strykowski Offoste-vicius, qui hunc librum sibi vindicat) *in Sarmatia Europæa Tom. I. in Corp. Hist. Pol. pag. 25. fin.* Quamvis vero plura fuerint privatarum causarum judicia a Regibus & Ducibus Poloniæ instituta, reservarunt tamen sibi Reges Judicia illa, quæ sequentibus temporibus dicebantur *Colloquia generalia* sive *Termini generales* (Poloni, antiquo vocabulo appellabant *Wieca,*) quibus Judiciis Rex ipse præsidebat. Habebantur autem olim Termini generales in pratis sub papilionibus sive tentoriis secundum morem antiquum, ut Cromerus testatur *lib. IV. pag. 460.* & Neugeb. *lib. III. pag. 68.* In Comitiis quoque Judicia Reges exercuerunt, ut manifestum est exemplo Miecislai senis, quem Gedeon Episcopus Cracoviensis propria se sententia condemnasse in Senatu egregio commento ostendit. *Vid.* Neugeb. *lib. III. pag. 110. seq.* Sed de his copiosius infra, quando de Judiciis Polonorum nobis erit sermo. Jam ea sufficiat notasse, quæ proprie ad potestatem Regis judiciariam pertinent. Absolutam olim judiciorum potestatem habuisse Poloniæ Duces, ex dictis jam constat: processu vero temporis multa de jure suo remiserunt, donec tandem Wladislaus Jagello Anno 1430. hoc Privi-legium

Supremi judicii Præses fuit Rex.

Termini Generales sive Colloquia generalia habebantur in pratis.

Potestates Iudiciar. exercebãtur in Comitiis.

Potestas Iudiciaria olim simpliciter fuit penes Regem.

Privilegia Nobilitati data.

legium Nobilitati dedit: *Ne Nobilem prehendere, aut carceri mancipare liceret, nisi jure victum, exceptis quibusdam gravioribus causis*, ut ait Cromerus *lib. XIX. pag. 685.* Conf. Janus Januszov. *in lib. Privilegiorum Regni Polon. pag. 17.* Dabatur autem & post tempora Wladislai Jagellonis a particularibus judiciis Provocatio ad Regem. Sed cum superiore Seculo multis Reges judiciis distinerentur (adeo ut etiam aliquando Henricus I. Rex impatientia victus dixerit: *Per meam fidem Poloni isti faciunt, ut agam Judicem Juris peritum, in brevi volent, ut agam etiam causidicum*, teste Piasecio *in Chron. pag. 50. fin.*) devolvit hæc judicia ab humeris suis Stephanus Bathori successor Henrici, summis Tribunalibus in Regno & Magno Duc. Lithuaniæ constitutis solasque lites, Fisci Regii Civitatumque Regi directe subjectarum Judicio suo aulico reservavit. Quamvis autem in Tribunalibus nomine Regio judicia exerceantur: nihilominus cum in illis non Rex sed Nobilitas ipsa constituat Judicii illius Assessores, sive ut vulgo a Polonis vocantur Deputatos, ipsumque Præsidem quem vocant Marschalcum; in Comitiis quoque & in Judiciis Relationum non solus Rex causas decidat, multum jam de potestate Judiciaria Reges Poloniæ remisisse

Provocatio ad Regem tempore Jagellonidarum.

Stephanus Tribunalia summa instituit.

Multum jam de jure judiciario remisit Rex Poloniæ.

miſiſſe videmus. Quod etiam ad judicia nova conſtituenda attinet, illa Rex non niſi ad inſtantiam Ordinum vel conſentientibus Ordinibus erigere poteſt, ut Leges hoc ipſum volunt, quas vide apud Janum Januszovium *lib. III. Conſtit. part. IV. tit. I. pag.* 427. In Pactis Conventis, de quibus jam agimus licet non exacte determinetur, quomodo ſe Rex circa judicia gerere debeat, reperiuntur tamen quædam, quæ ad propoſitum noſtrum apprime faciunt. Nimirum promittunt Reges, in judiciis Aulicis, ſive ut vulgo vocantur in judiciis *poſt Curiam*, ſe ex ſententia Senatorum & Officialium ſecum commorantium cauſas certo tempore dicere velle, ut teſtantur Pacta Conventa Michaelis & Joannis III. §. *10. O Sadach. Zadwornych.* Promittunt inſuper, ſe in Judiciis Comitialibus, Aulicis & quibuscunque aliis cauſas ſecundum Ordinem in Regiſtro per Numeros deſignatum judicaturos, neque cauſas extra ordinem Regiſtri, reſpectu perſonarum habito, ſeſe promoturos. *ibid.* §. *Na Sadach.* Ex his jam illud magis elucet, quod ſupra diximus, Reges Poloniæ jam multum de poteſtate Judiciaria remiſiſſe.

Iudicia nova inſtituuntur non niſi ex Ordinum conſenſu.

VII. Deinde JVS ARMORUM ſive BELLVM GERENDI poteſtatem habuiſſe primos Polonorum Duces & Reges,

Jus armorum in Polonia.

non eſt, quod dubitemus. Imo & Seculo XIV. Ludovicus Rex illud jus adhuc integrum habuiſſe videtur. Nam cum Anno 1374. in certo Privilegio Nobilitati Polonicæ multas immunitates conceſſas enumeraſſet, addit tandem: *Hoc tamen expreſſo, quodſi inſultus hoſtium in dictum Regnum invaleſceret, tunc Nobiles ipſius Regni ad repellendam eorum ſævitiam occurrant cum omnimoda eorum poteſtate*, apud Januszovium *inter Privilegia Polon. pag. 5.* Eadem ratione loquitur aliquoties Vladislaus Jagello de bello in Privilegiis ſuis, nuſquam vero conſenſum Senatus ad hoc requirit. Primus igitur Caſimirus Jagellonides Anno 1454. promiſiſſe videtur, *ſe nullum bellum unquam indicturum ſine Conſenſu Senatus*, ut legimus apud Januſzov. *lib. VI. tit. 1. pag. 691.* Sufficiebat autem tunc Senatus conſenſus: Sed poſtea a Joanne Alberto Rege etiam conceſſum eſt Anno 1496. *ut Conventus particulares ſive comitiola Nobilitatis haberentur, antequam bellum ſuſciperetur.* Hoc iſpum deinceps confirmavit Sigismundus III. Conſtitutione *anni 1613. init.* ita tamen, ut inopinatas hoſtium irruptiones & ſubitaneos impetus excipiat, quos Reges conſultis præſentibus tantummodo Senatoribus depellere & ſubſidia huic rei neceſ-

Caſimirus bellum indixit ex conſenſu Senatus.

Ante bellum habentur Conventus particulares in Diſtrictibus.

ſaria

ſaria conquirere poſſe aſſerit. *Vid.* Conſtitut. *anno 1611. & 1613.* Præiverat ipſi jam ante in hac exceptione de ſubitis hoſtium irruptionibus conſenſu præſentium Senatorum a Rege repellendis Sigismundus I. qui anno 1527. eandem legem tulit Cracoviæ. *Vid.* Herburt. *in Statut. tit. Bellum pag. 24. ſeq.* Theod. Zawacki *Part. 1. Conſtitut. tit. 1. pag. 2. & tit. 5. pag. 37.* Propterea etiam in ſingulorum Regum pactis Conventis multa ſpecialia circa jus Belli determinari ſolent, ne Reges contra antiquiora Privilegia quidquam ſuſcipiant. Promittunt enim Reges, *quod ſine ſpeciali conſenſu & ſcitu Reipublicæ externa auxilia Regnum adducere, exercitum Quartianorum aliosque exercitus augere, privatas copias contrahere nolint, & quod eos, qui ſine literis Regis copias contrahere voluerint, pro infamibus habere velint.* Videantur præter multas alias Conſtitutiones etiam pacta Conventa Joannis III. §. *Woysk Cudzoziemskich.* Præterea nemini Reges Poloniæ ſtipendiarium militem in ſubſidium mittunt, niſi hoc fiat Ordinum permiſſu, ut habent Pacta Conventa Stephani Regis, apud Fredr. *in Hiſt. Henr. I. pag. 235.* Idcirco Poloni maxime indignabantur, cum Sigismundus III. Imperatori Germanico Anno 1624. auxilia inconſultis Ordinibus miſſ-

Excipiuntur ſubitæ hoſtium irruptiones.

Pacta Conventa multa habent de bello gerendo.

Conſilium bellicum.

misisset, ut auctor est Piasecius *in Chron. pag. 439. & pag. 601.* Porro promittunt Reges in Pactis Conventis, gubernationes arcium & castellorum extraneis & plebeis se non permissuros: Sed solum Nobilibus possessionatis & bene meritis, quod exercituum Duces Regi commendaverint. *Vid.* Pacta Conventa Joannis III. §. *Cudzoziemcow.* Adduntur denique nonnulla in Pactis illis, quæ ad disciplinam militarem, ut & bonum Ordinem in bellis observandum pertinent, quæ vide §. *Powvinni & seqq.* Quamvis igitur jam ex his constet, quousque Regum Poloniæ potestas in bellis gerendis se extendat, supersunt tamen adhuc alia, quæ huc faciunt. Sub Sigismundo III. plurimi Legati ex Senatu & Equestri Ordine majoris minorisque Poloniæ, ut & Magni Ducatus Lithvaniæ eligi cœperunt, qui cum Senatoribus secundum leges ordinarie lateri Regio adhærentibus & Officialibus majoribus consilium bellicum constituerent Regique in bello ubique adessent. Non secus & Ducibus Exercituum multi adjunguntur Legati, iisdem in bello pro consilio futuri. *Vid.* Constitut. *anni 1590. pag. 563. Anni 1620. pag. 1. anno 1633. pag. 11. an. 1673. tit. Deputati, & An. 1676. pag. 20.* Sunt autem inter Legatos, sive, ut a Polonis

vo-

vocantur, Deputatos illos, non tantum aliquot ex Secularibus Senatoribus, sed etiam ex Episcopis nonnulli, item ex ordine Equestri non pauci. Eliguntur enim aliquando ex singulis Palatinatibus & terris quibusdam singuli Nobiles, ex quibus magnus numerus conflatur. Electio illorum aut fit in Comitiis, aut etiam aliquando in singulorum Palatinatuum & terrarum Comitiolis sive particularibus Conventibus, ut Anno 1649. factum esse, testatur Constitutio *ejus anni pag. 15. seq.* Determinatur autem in Comitiis generalibus, quousque se extendere debeat potestas illorum Duputatorum in bellis gerendis, fœderibns pangendis & pace componenda. Et licet ipsis aliquando plena concedatur potestas cum aliquo hostium faciendi, hoc tamen expresse cavetur, ne potestatem sibi sumant bellum offensivum decernendi, quoniam hoc ad sola Comitia generalia pertinet. *Vid.* Constitut. *Anno 1599. pag. 563. quæ in aliis quoque Comitiis sæpe repetita est.* Ex his jam constat, quæ sit potestas Regum Poloniæ circa jus belli. JVS FOEDERA PANGENDI cum jure belli ob cognationem merito conjungimus, & hic, quid Reges valeant, visuri. Possunt autem Reges Poloniæ ex Consilio Senatorum in Aula ex lege resi-

Quomodo Deputati, ad Consilium belli cum eligantur.

Ius fœdera pangendi.

dentium, & illorum, de quibus paulo ante egimus, Deputatorum, fœdera pangere, ita tamen, ut tum demum sint valida, si in Comitiis Regni generalibus ab omnibus Ordinibus confirmentur. Hoc vero jam olim tempore Casimiri Magni aliquo modo in usu fuisse, illud argumento est, quod Cruciferi Prussici majoris fidei ergo confirmationem Pactorum postularint a Rege Casimiro Magno, a Senatu, Nobilitate & Civitatibus. Neugeb. *lib. III. pag. 198.* Conferantur & Constitut. Joannis Casimiri Regis *in Comitiis Coronationis pag. 14.* & Joannis III. *an. 1676. pag. 21.* ubi ad renovationem Pactorum cum exteris Principibus requiritur Consensus Residentium in Aula Regia Senatorum. Verum Anno 1676. *pag. 19.* ad fœdera renovanda pro illa vice tantum Residentibus Senatoribus & alii Deputati adjuncti fuerunt. Ex quibus iterum manifestum fit, ad antiqua fœdera renovanda sufficere ordinarie consensum Residentium Senatorum, quia ea fœdera jam sunt antea ab omnibus Ordinibus comprobata: ad nova autem fœdera, cum hostibus præsertim, ineunda, plures requiri Deputatos & præterea totius Reipubl. confirmationem.

Ius Tributa & Vectigalia imponendi.

VIII. Præterea JUS TRIBUTA & VECTIGALIA in Regno & Magno Ducatu

Ducatu Lithu. constituendi imponendique jam Rex Poloniæ itidem cum Ordinibus communicavit. De antiquis temporibus ita loquitur Cromerus: *Pensitabant & omnes agrestes adscriptitii quotannis tributum, Poradlne, quod nos Rastrale dicere possumus (Regale etiam vocatur) in jugerum seu laneum & mansum, ut vulgo vocant, duodenos grossos, & quidem latos, seu Pragenses, qui dimidio eos, qui nunc sunt in usu grossos vernaculos excedunt, quin si bonitatem argenti spectes, quadruplo. Pensitabant & alias quasdam cum nummarias tum pecuniarias, frumentarias, avenarias & aliarum rerum pensiones. Nec modo agricolæ, sed & oppidani. Qvin & equites sive milites non penitus immunes erant. Et jumenta hiei, quacunque iter faciebat, alii secundum alios suppeditabant & canes cum venatoribus alere necesse habebant. Ne monastica quidem & alia Ecclesiastica Bona initio prorsus erant libera ab hujusmodi oneribus ac tributis.* Hæc Cromer. *in Descript. Polon. lib. II. pag. 128.* Ab his oneribus liberata sunt primo Bona Ecclesiastica, donec tandem Ludovicus, cum esset a Casimiro Magno, consensu Regni Successor designatus, omnem Nobilitatem cum ejusdem adscriptitiis sive subditis a tributo illo *Boradlne* (quod etiam in antiquis

Antiquis temporibus & hic fuit absoluta Principum potestas.

Tributum Poradlne dictum.

Privilegiis Polonice *Krolestwo*, id est, Regale vocatur) sive a pensione duodecim grossorum Pragensium liberavit, duos tantum grossos in signum summi imperii & recognitionem coronæ regni Poloniæ de manso sive laneo Anno 1374. pactus. *Vid.* Privileg. ipsum apud Januszovium *in lib. Privileg. pag.* 4. Conf. Neugebauer. *lib. III. Histor. Polon. pag.* 204. A solutione illa duorum grossorum exemit Sigismundus I. Anno 1507. Palatinos & Castellanos. Jam vero & antea nempe An. 1433. Wladislaus Jagello vectigalia avenæ terræ Dobrinensi & Cujaviensi, itemque Russiæ remiserat, apud Januszov. *lib. IV. Constit. Part. I. tit. VII. & seq. pag.* 319. *seq.* Conf. & Herburt. *in Statut. tit. Contributio. pag.* 113. *seqq.*

Bona Nobilium sunt a Tributis libera.

Hodiernis temporibus omnia Bona Nobilium a solutione illa duorum grossorum libera sunt, ut jam de suo tempore testatur Cromerus *lib. II. Descript. Polon. pag.* 130. Itaque ordinarii Proventus Regii hodie tantum sunt ex Bonis, quæ vocantur Bona mensæ Regiæ.

Bona mensæ Regiæ superiori seculo.

Quanti hi proventus superiore Seculo fuerint, cognoscimus ex præclara illa Adami Konarscii Episcopi Posnaniensis ad Henricum Valesium Poloniæ Regem electum oratione in Gallia habita, in qua Regii Reditus ex dictis Bonis ad tertium florenorum millionem ascendere

dere dicuntur. *Vid.* Fredro *in Hist. Henrici I. pag. 96. seqq.* Paulus autem Piasecius, qui hoc Seculo tempore Wladislai IV. Chronica sua scripsit, hac de re ita fatur: *Fiscus Regius abunde ad omnes sumptus Aulæ Regiæ perquam Magnificos splendori cujusvis opulentissimi in Europa Regis æquales sufficit, & ad magnificentiam, quantumvis excelsi animi Principe dignam. Nec aliunde nisi ex isto censu fisci proprii Rex Poloniæ liberalitatem exercet prope profusam, in tantum, quod in tam vasto imperio & populorum multitudine pauci sint ex Nobilibus & militantibus melioris notæ, qui non participent ex gratia Regis aliqua emolumenta fisci Regii & plerique tam ampla, ut inde opes non mediocres comparent. Integras enim fisci sui præfecturas Civitatum & possessiones opulentissimas cum eorum fructibus universis Rex concedit, & sæpe uni plures, ut non rari sint, qui plusquam ducenta millia florenorum in annuis fructibus, dum vivunt, ex hujusmodi donationibus Regiis percipiunt ac etiam ad hæredes usum fructum Rege consentiente transmittunt.* Hæc & alia adhuc Piasecius *in Chron. pag. 58. seq.* (50.) Hodie vero Bona mensæ Regiæ restricta sunt ad certas Oeconomias, ex quibus nihil alienari potest. Hos vero reditus, ex Bonis mensæ Regiæ, Rex non impendit in

bellicos ſumptus, quippe qui tantum ad Regiam menſam & Aulam ſuſtendandam deſtinati ſunt. Cum autem bellum legitimum gerendum eſt, certæ Contributiones in Comitiis Regni generalibus conſenſu omnium ordinum ſciſcuntur, aut potius a ſingulis Palatinatibus & terris ſponte conſtituuntur, ut ex ſingulorum fere Comitiorum declarationibus manifeſtum eſt. Audiamus hic Adamum Konarſcium in ſupra laudata oratione hac de re diſſerentem: *Privati tui*, inquit ille, *reditus, uti nobis menſæ Regiæ Bona vocantur, prope tertium millionem florenorum aſcendunt. Ingens ſane æs, ſi præſertim expenſarum paucitate metieris: non inde bella providebis: non munificus eris: non publicos Curiæ adminiſtros (aut Aulicos) ſuſtentabis, qui in aliorum ſpem præmiorum cum honore aderunt, ſed menſam tuam inde inſtrues & paucum miniſterium providebis. A belli ſumtibus liberum te Reſpubl. fecit: illius eſt militibus ſtipendia numerare, armamentaria inſtruere, tuum vero (at mutua tamen poteſtate cum Republ.) bellum indicere, vincere, triumphare.* Hæc Konarſcius apud Fredr, *pag. 9. ſeq.* Licet autem modo citati auctores non exprimant, unde ſumptus in bella impendendi fluant, abunde tamen hoc ſupplent ſingulorum Comitiorum

Contributiones hodiernæ.

rum

rum Constitutiones, in quibus modi proventuum horum quæruntur determinanturque. Ex illis discimus, Reipublicæ Proventus in stipendia militum impendi solitos esse aut ordinarios, aut extraordinarios. Ordinarii Proventus sunt: Quarta: Depositaria vini: Aquaticum Fordanense: Capitatio Judaica: Canon Prussiæ s: Evecta & Inducta: quartus grossus Majoris Poloniæ & Russiæ, ut & alia, de quibus videatur Constitutio *anni 1647. init.* Extraordinarii Proventus sunt Capitatio(*Poglowne,*) Agraria(*Lanowe,*)Contributio Ducillorum sive Ducillaris (*Czopowe,*) Donativum Mercatorum in urbibus, & alia. Ex his quod primum ad QVARTAM primo loco nominatam attinet, de illa hic nihil adjiciemus, quoniam infra de ea agendi commodior dabitur locus. AGRARIA est, quando pro laneis & mensis certa pecuniæ summa exsolvitur. Contributio DVCILLORVM est, quando certa pars pecuniæ pro dolio cerevisiæ, vel etiam alterius potus generibus dari in Comitiis jubetur. Ea vero non est uniusmodi. Vetustioribus temporibus legimus, unum Nummum Polonicum a singulis grossis datum fuisse: Nunc autem fere est nona pars dolii cerevisiarii vel aliorum potus generum. Quamvis hoc certo

Proventus Regni Ordinarii & extraordinarii.

Agraria Contributio.

Ducillaris Contributio.

to determinari non poſſit, quoniam ſingulis propemodum in Comitiis ſpeciatim Conſtitutione publica determinatur, quantum a ſingulis doliis cereviſiæ aliorumque liquorum pendi debeat. Ab hoc contributionis genere neque Nobilium ſubditi, qui in diverſoriis & hoſpitiis publicis cereviſiam divendunt, exempti ſunt, ut nos docent Conſtitutiones *anni 1667. pag.20. anni 1676. pag. 14. ſeq. & aliæ.* CAPITATIO JUDÆORUM itidem pro ratione temporum variat. Nimirum anno 1643. conſtitutum eſt, ut Judæi in Regno Poloniæ quotannis penderent ſeptuaginta millia florenorum, ut ejus anni Conſtitut. *pag. 21.* teſtari poſſunt, quod etiam confirmatum eſt Conſtitut. *anni 1652, pag. 16. anni 1654. p. 19. anni 1658. pag. 56.* In Magno Ducatu Lithuaniæ Judæi ordinarie quotannis decem millia florenorum pendere juſſi ſunt, Conſtitut. *an. 1652. p. 22. an. 1658. p. 57. an. 1659. pag. 19.* Illud vero, quod de hac Judæorum annua Contributione dicimus, ita intelligendum eſt, Judæos hanc pendere oportere, præter alias omnes Contributiones, quæ aliis incolis Regni & Magni Ducatus Lithu. imponuntur. Sed & illa Capitatio Judaica ſucceſſu temporis aucta eſt. Nam Conſtitutioni *anni 1661. pag. 9.* Judæis in Regno centum & quinque millia

Capitatio Iudæorum.

millia florenorum præter alias Contributiones imperata ſunt. Eadem pecuniæ ſumma ipſis etiam impoſita eſt Conſtitutione anni 1670. *pag. 34.* Poſtea anno 1678. juſſi ſunt Judæi in Regno in biennium pendere centum & quinque millia florenorum bonæ monetæ, eaque contributio jam appellatur ſolita & ordinaria, ut eſt in Conſtitutione *dicti anni pag. 10.* Denique in Comitiis Anni 1683. conſtitutum eſt, ut Judæi in Regno quotannis ordinarie theſauro Regni inferant 105000. florenorum bonæ monetæ, præter extraordinarias Contributiones. *tit. Poglovvne Zydovvskie*, quod etiam approbatum eſt Conſtit. Ann. 1685. *p. 20.* Similiter etiam ſumma 10000. florenorum, quam antea pendere ſolebant Judæi Lithuanici, aucta eſt. Nam Anno 1661. juſſi ſunt Judæi duodecim millia florenorum pendere, ut habet dicti anni Conſtitutio, *pag. 27.* Anno vero 1670. Judæi Lithuanici dederunt 15000. florenorum, *Conſtit. pag. 48.* Anno 1650. dederunt 24000. florenorum. *Conſtit. p. 22.* In ſummo vero Reipubl. periculo, anno 1654. contributio ipſorum ad 40000. florenorum aſcendit. *Vid. Conſtitut. dicti anni pag. 36.* Verum diſcusſis periculis diminuta eſt iterum dicta illa ſumma, adeo ut An. 1678. Judæi Lithuanici non niſi vi-

ginti

ginti millia florenorum currentis monetæ pendere jussi sint. *Vid. Constitutiones Lithuanicæ dicti anni pag. 23.* CAPITATIO TARTARICA in Lithuania aliquando est sex millium florenorum; aliquando singuli Tartari, præter illos, qui stipendia Reipubl. faciunt, pro se, uxoribus & liberis suis singulos florenos, aliquando etiam binos solvunt. *Vid.* Constitut. *anni 1667. p. 61. anni 1658. pag. 57. anni 1670. pag. 481.*

Capitatio Tartarica.

DONATIVUM MERCATORUM itidem pro ratione periculorum Reipubl. impendentium variare solet. In Regno enim anno 1654. contulerunt mercatores quinquaginta millia florenorum, ut habetur *in Constitut. ejus anni pag. 19.* Anno 1670. exsolvere jussi sunt centum viginti millia florenorum. *Constitut. dict. anni pag. 33.* Sic etiam anno 1650. numerarunt centum & viginti millia florenorum. *Constit. pag.* 7. In Magno Ducatu Lithuaniæ aliquando decies, aliquando duodecies mille florenos in commune Mercatores conferunt. *Vid. Constit. an. 1658. pag. 35. anno 1667. pag. 60.* Antea vero anno 1634. urbes Magni Duc. Lithuaniæ triginta millia contulerunt. *Constitut. pag. 13. seq.* Anno autem 1650. Donativum illud ad quadraginta millia florenorum auctum est, sicut habet *Constitut. ejus anni pag. 21.* Præter

Donativum Mercatorum.

ter hæc contributionum genera Anno 1629. ortum eſt novum genus contributionis, quod vocatur FUMALIS COLLECTA, Polonico autem vocabulo *Podymne.* Hoc genus contributionis *fuit inſtitutum contra Svecum dimidii floreni communis à ſingulis domibus tam Civitatum, quam pagorum & villarum, curiis Nobilium & Eccleſiaſticorum exceptis, quæ quadruplum uſitati tributi agrarii æquavit*, ait Paulus Piaſecius *in Chron. pag. 484.* Solet hæc fumalis collecta duplicari, triplicari, multiplicari, exigentibus id periculis, ut ex ſingulis Palatinatuum & terrarum tempore Comitiorum Declarationibus deprehendimus. Verum quando neque hæc ſtipendiis militum exſolvendis ſufficiunt, ſolet ad certum tempus exigi, ACCISA, a mercatoribus in Civitatibus Regiis, Nobilium & Spiritualium, de quibus videri poſſunt Conſtitut. *an. 1659. pag. 16. & an. 1658. pag. 11. ſeq.* Neque inuſitatum eſt GENERALIA in Regno VECTIGALIA inſtituere, quæ omnium Ordinum homines exſolvere neceſſe habent ab omnibus Evectis & Invectis, licet alias Nobiles a vectigalibus ſint exempti. Exemplum generalium id genus vectigalium, a quibus etiam Nobiles non fuerunt liberi, habemus *in Conſtitutione Anni 1661. pag. 34.* Alia jam vectigalia

Fumalis collecta.

Accisa.

Generalia vectigalia in Regno.

lia aucta & de novo instituta prætereo Lectoremque benevolum remitto ad Constitut. *anni 1657. pag. 22. seqq.* Ad extremum quando neque dicta illa Contributionum genera sufficiunt & ingens aliquod Reipubl. periculum a Turca imminet, solet CAPITATIO aliqua GENERALIS (*Poglowne generalne*) sive subsidium charitativum generalis contributionis in universo Polonico Regno indici, unde nemo eximitur. Pendunt enim hanc Contributionem Archiepiscopi, Episcopi, Castellani, Magistratus in universum omnes, Prælati, Canonici, Sacerdotes, Monachi, mercatores, opifices, rustici, Judæi, Tartari & alii Regni hujus incolæ universi. Observatur autem hic Proportio Geometrica, ita ut Archiepiscopi, Episcopi aliique pendant singuli mille, sexcentos, quadringentos &c. florenos, pro ratione redituum, quos quisque ex Bonis aut munere quod gerit percipit. Exemplum ejusmodi Capitationis præter vetustiora quædam, habemus etiam in Constitutionibus anni 1673. sub tit. *Subsidium Reipubl. generalis Contributionis.* Notandum est, hæc quæ enumeravimus tributorum genera libera declaratione Ordinum in Comitiis Regni generalibus constitui, ideoque pro jure æter-

Capitatio generalis.

no

nonon posse haberi, ut cavetur Constitutione anni 1635. tit. *Declaratio O Constituciach.* Deinde neque hoc prætereundum est, Prussos non in Comitiis suas Contributiones declarare, sed immunitate singulari ad referendum Palatinatibus fratribusque suis domi relictis gaudere, veluti præter alia documenta habet Constitutio Anni 1637. tit. *Czopowe Koronne.* Ex his aliisque Contributionibus a Republ. decretis, ut & ordinariis Reipubl. Proventibus, de quibus paulo ante egimus, nihil cedit in privatum Regis commodum, teste Piasecio *in Chron. pag. 59.* (50) Quarta enim redituum ex regiis Bonis pars Ravam defertur, quo semper quatuor Deputati in Comitiis designati ad eam recipiendam mittuntur. Ex his duo (quorum alter ex Senatu alter ex Equestri ordine) sunt ex majori, & duo ex minori Polonia, qui cum Thesaurario Regni & Capitaneo Ravensi (*ex Constitut. Anni 1658. pag. 470. seq.*) Ravæ circa Festum Pentecostes convenientes rationes ineunt, & quæ ad eam rem faciunt, expediunt. Videatur copiosa Quartæ ordinatio *Anni 1569. edita, pag. 183. seqq.* Vectigalia & Contributiones DVCILLORVM Thesaurarius aut per suos ministros exigit, aut eas plus offerenti locat, ut volunt Constitutiones *anno 1635. pag. 30.*

Prussi Contributiones in Prussia sciscunt.

Administratio Quartæ.

Contributiones Ducillorum quomodo administrentur.

30. an. 1655. pag. 17. seq. anno 1658. pag. 12. 13. Anno 1667. pag. 60. Novimus etiam quanto animorum motu hæc controversia de Vectigalibus plus offerendi conferendis in nuperis Anni 1685. Comitiis sit agitata, donec tandem constitutum est, ut Vectigalia Reipublicæ sive in administrationem sive in arendam per plus offerentiam Nobilitati bene possessionatæ dentur. *Constitut. dicti anni pag. 19.* Accisam colligunt Thesaurarii per certos Quæstores in Comitiolis ad hoc negotium electos. *Constitut. Anni 1658. p. 16. & An. 1659. 16.* Alias quoque Contributiones extraordinarias (*Poborcy*) a Nobilitate in Palatinatibus, Terris & Districtibus electi & coram officio Castrensi jurejurando certo obstricti, exigunt, inque Thesaurum inferunt. *Constitut. ann. 1591. pag. 630.* Spirituales itidem suos habent exactores, per quos Contributiones thesauro inferunt. Judæi vero per suos Scholarchas ab omnibus Judæis ubicunque illi habitent, pecuniam exigunt, quo injunctam sibi summam justo tempore thesauro inferant. *Vid. Constitut. Anni 1652. pag. 22.* Quomodo deinde Contributiones thesauro illatæ in id, quo destinata sunt, ab Ordinibus impendantur, postea Deo annuente nobis dicendum erit. Ex his jam manifestum est, quænam

Accisæ administratio.

Poborcy.

Spiritualium exactores.

Iudaicam Capitationem exigunt Scholarchæ Judæorum.

ſit Regum Poloniæ circa Jus Tributorum & Vectigalium poteſtas.

IX. Pergimus ad JUS MONETÆ CUDENDÆ. Olim dubio procul Poloni permutatione rerum utebantur, ſicut & aliæ gentes antiquæ apud Ariſtotelem *lib. I. Polit. cap. VI. & lib. V. Ethic. cap. 8.* Teſtatur illud de Polonis antiquis Alexander Guaguinus, vel potius Matthias Strykowski Oſſoſtevicius *in Sarmat. Europ. ubi de Wenceslao Rege agit. Vid. Tom. II. Corp. Hiſt. Polon. pag. 354.* Poſtea vero, ut idem refert auctor, Poloni fruſtulis quibusdam argenti, pellibusque aſpreolorum ſibi res neceſſarias comparabant. Inde etiam originem traxiſſe puto Leges illas antiquas, quæ, quando pœnam irrogant, pelles harmelinas & muſtelinas judici dare jubent. Sed audiamus ipſum Regem Caſimirum Magnum hac de re apud Janum Januszovium loquentem; *Cum aliquis*, inquit, *arguit ſententiam Caſtellani Cracovienſis, tunc pelliceam harmelinam alias Gronoſtaiowy, Caſtellanis autem Sendomirienſi & Lublinenſi pelliceas muſtelinas, judicibus autem Cracovienſi & Sendomirienſi pelliceas mardurinas, ſubjudicibus vulpinas dare teneatur.* Hæc ille Ann. 1368. apud Januszov. *lib. V. Conſtit. Part. III. tit. 1. pag. 425.* Sic etiam in Lithua-

Ius monetæ cudendæ habuerunt olim Reges.

Permutationes mercium in Polonia.

Mulctæ in judiciis.

In Lithvania olim nulla fuit pecunia.

nia nullam olim fuisse pecuniam, inde colligere licet, quod cum Wladislai Lasconogi tempore sub initium Seculi XIII, Lithvani Russorum agros infestarent, & postea a Russis victi essent, jussi sunt subera, restes & fasces frondeos, quibus in balneis gens ea sudorem provocare solebat, tributi nomine deinceps pendere. Neugeb. *lib. III. Hist. Polon. in Wladislao Lasconogo.*

VVenceslaus Bohemorum Rex primus in Poloniam invexit monetam argenteam.

Primus autem qui argenteam monetam, grossos videlicet Bohemicos, in Poloniam invexisse dicitur, est Wenceslaus Bohemiæ Rex. *Vid.* Gvagvinus vel Strykovius *loc. cit.* Ex Polonis autem Casimirus Magnus primus more Bohemorum æs & argentum signari jussisse; aureos vero nummos Sigismundus I. demum signasse fertur; tametsi Alexandri Regis etiam aureus nummus visus sit, ut scribunt Neugeb. *lib. I. Hist. Polon. pag* 17. & Simon Starovolscius *in Polon. pag.* 270. Verum hæc non conveniunt cum illis, quæ ante tempora Casimiri Magni & Wenceslai Regum apud Historicos Polonos reperiuntur de Wladislao Sputatore, qui circa Annum 1232. Archiepiscopo Gnesnensi & Episcopo Posnaniensi potestatem fecit monetam cudendi, ut auctor est Cromerus *lib. VIII. non procul ab init. pag.* 533. & Neugeb. *lib. III. in Boleslao Pudico pag.* 135. Sed & ante

Moneta aurea in Polonia.

Archiepiscopo Gnesnensi jus cudendæ mone-

ante Cromerum & Neugebauerum eadem scripserat Joannes Dlugossus *ad dict. An. Tom. I. lib. VI. pag. 581.* ex quo illi sine dubio sua hauserunt. Quomodocunque autem illud sese habeat, nihilominus hoc certum est, si pecuniam Poloni antiquitus habuerunt, fuit illam cudendi potestas penes Regem, & cui illam potestatem Rex privilegio speciali concedebat, ut ex locis citatis apparet. Posthæc Vladislaus Jagello Anno 1422. promisit in Privilegio, (quod habetur apud Januszovium *in lib. Privilegiorum & Interregnorum pag. 8.*) se nullam pecuniam signari jussurum, nisi de consensu Consiliariorum. Eadem habentur & in alio Privilegio, ubi hæc verba reperiuntur: *Item promittimus pro inclytis filiis nostris prædictis, quod postquam dante Domino unus illorum in Regem electus, sceptra Regni Poloniæ amplecteretur, monetam ex quocunque genere metalli absque consilio & consensu speciali Prælatorum & Baronum in Regno Poloniæ cudere non permittet, quemadmodum nos sine ipsorum consensu & consilio hujusmodi monetam cudere noluimus neque cudimus.* In III. Privilegio Vladislai Jagellonis *apud Januszov. loc. cit. p. 15.* confirmavit hoc, quod de moneta sine speciali consensu Prælatorum & Baronum non cudenda diximus, etiam

tæ concessum & Episcopo Posnaniensi.

VVladislaus de jure cudendæ monetæ remittit.

Sigismundus Augustus An. 1550. apud eundem Januszovium *lib. IV. Constitut. Part. I. tit. 12. pag. 371.* Conf. Herburt. *in Statut. tit. moneta pag. 288. seqq.* Verum in praxi aliter se res habuisse videtur, ut constat ex Oratione supra laudata Adami Konarscii Episcopi Plocensis ad Henricum I. Regem, in qua jus cudendæ monetæ ab unius Regis voluntate dependere, dicit, apud Fredr. *in Hist. Henrici I. pag. 97.* Donec tandem antiqua illa Lex a Sigismundo III. renovata est Anno 1632. quæ confirmata post ejus obitum in Pactis Conventis Wladislai IV. *pag. 13.* & sic etiam in singulorum Regum post Wladislaum regnantium Pactis Conventis hæc lex repetita est, ut testari possunt novissima Pacta Conventa Joannis III. *§. Prowent*, Causam hujus Legis a Sigismundo III. latæ, indicat nobis Stanislaus Kobierzycki Castellanus Gedanensis & postea Palatinus Pomeraniæ *lib. XI. de rebus gestis Wladislai Principis pag. 940.* & Piasecius *ad an. 1632. pag. 525.* Nimirum cum Respublica Polonica Sigismundi III. Regis liberis liberaliter prospexisset, certis præfecturis iisdem assignatis, Rex vicissim in animi grati testimonium cessit Reipublicæ jus cudendæ monetæ. Porro abrogatio monetæ peregrinæ & adulterinæ competit Regi simul cum tota Republica.

Jagellonidæ cudebant monetam sine Ordinum consensu.

Sigismundus III. Ordinibus jus cudendæ monetæ resignat.

Causa ejus resignationis.

Abrogatio peregrinæ monetæ pertinet ad Comitia.

blica. Et quidem jam ſub Sigismundo I. illud fuiſſe obſervatum, ut nonniſi cum conſenſu Senatus proſcribi poſſet moneta, diſcimus ex Januszovii *loco citato pag.* 372. Conf. Herburti Statutum *loc. cit.* Poſtremo conceſſio Juris cudendæ monetæ licet antiquitus fuerit in ſolius Principis poteſtate, Caſimirus tamen Jagellonides, cum ad ipſum Pruſſia a Cruciferis transiiſſet, jam non niſi cum Conſenſu Senatus conceſſit cujus illud monetæ cum imagine Regia cudendæ Thorunenſibus, Elbingenſibus, Gedanenſibus & Regiomontanis bello manente: Finito vero bello, ut Thorunii tantum & Gedani nomine Regio ſumptuque ea ſignaretur. *Vid.* Samuel Neugebauer *lib. VI. Hiſt. Polon. pag.* 339. Hodie jure cudendæ monetæ utuntur omnes tres Civitates Pruſſiæ Regiæ majores, nempe Thorunium, Elbinga & Gedanum. Et quamvis de Elbingenſibus dubium ex Hiſtoria illa Caſimiri Jagellonidis moveri poſſet, videntur tamen illi jus hoc & finito bello conſenſu Regis & Reipubl. cum cæteris Civitatibus majoribus retinuiſſe, aut potius ex antiquo Privilegio ab Henrico de Hohenloe Magiſtro Ordinis Teutonici An. 1246. ſibi conceſſo contra contradicentes aſſeruiſſe. Nam adhuc hodie reperiuntur nummi Elbingenſes varii generis qui

Conceſſio juris cudendæ monetæ pertinet ad omnes Ordines.

In Pruſſia Civitates majores habent jus monetæ cudendæ.

Nummi Elbingenſes antiqui.

ris tempore Sigismundi I. cusi, qui nos ea de re dubitare non sinunt. Vidi quoque Gedani in Cimeliis Schwarzwaldianis nummulum Elbingensem, qui temporibus Ordinis Teutonici cusus esse videtur, & eum in Abaco Numismatum Prussicorum in Prussia nova exhibui, ubi etiam alia Elbingensium Numismata reperies. Et hoc est, quod Sigismundus I. Rex Poloniæ in Constitutione sua anni 1539. non facit discrimen Prussicarum Civitatum monetam cudentium, sed omnibus simul injungit, quoniam in Polonia per aliquot jam annos nulla moneta est cusa, ut & Prussicæ Civitates, (inter quos & Elbinga tunc nummos cudebat) eandem cudere intermittant: aut si eandem secundum Privilegia sua signare velint, ut antiqua signa eidem imprimant. *Vid.* Herburt. *in Statuto, tit. Moneta. pag. 294. seq.* Probari idem potest ex Jure Culmensi Reviso, quo Gedanenses hodie utuntur *lib. I. tit. V. cap. 1.* Et tantum etiam de jure cudendæ monetæ.

Ius Conferendorum Magistratuum habet Rex fere integrum.

X. Quod ad JVS CONFERENDORVM MAGISTRATVVM attinet, illud Regibus Poloniæ adhuc hodie integrum fere competit. *Rex*, ait Piasecius, *supremus meritorum & virtutum cujusque arbiter, omnes in Republ. Magistratuum, offici-*

officiorum titulos, qui sunt innumeri, ac plurimi potestatis eminentia sublimes, solus confert. Ecclesiastici quoq; Episcopatus, qui in illo Regno sunt opulentiores, Abbatias & alios dignitatum in Ecclesiis Pontificialibus potiores gradus non nisi favore Regis adeunt. Hæc Piasecius *in Chron. pag. 59.* Confer. Cromerus *in Descript. Poloniæ lib. II. pag. 171.* Fredro *in Hist. Henr. I. p. 97.* In primis vero Stanislaus Lubienski Episcopus Plocensis *in Monitis de Episcopatu* recte gerendo *num. LIII. seqq. & num. LXIV. seq.* Conferantur etiam Pacta Conventa Joannis III. § *Jura Majestatis*, ubi Serenissimus Rex promittit, quod Jura Patronat9 Regia in Episcopatus, Abbatias & omnia Ecclesiastica beneficia manutenere, & contra omnes qui sine Nominatione Regia ausi fuerint intrudere oppositionem, defendere velit. Antiquissimis quidem temporibus, cum Polonia religionem Christianam suscepisset, plerumque Episcopi a Pontifice Romano in Poloniam fuerunt missi, quos e vestigio Rex in Senatum etiam admisisse dicitur, ut infra cap. III. probabitur. Sed postquam Religio Christiana jam esset longe lateque per hoc Regnum propagata & homines haberi possent e Polonia ad hæc munia obeunda satis idonei, nolebant Capitula externum aliquem Episcopum sibi a

Primi Episcopi Polonici ex Italia.

Postea à Capitulis electi à Regibus confirmabantur.

Romano Pontifice obtrudi, ideoque cum consensu Regum & Ducum Poloniæ e Capitulo Episcopum eligebant quem Rex confirmavit. Consensus vero Principum in Episcopis eligendis id circo requirebatur, quia Princeps in Senatum quosvis recipere nolebat, qui ipsi non placebant. Accedebat huc etiam jus antiquum, quo primis temporibus Reges Christiani in conferendis Episcopatibus utebantur, quod successu temporis Pontifices Romani impugnare cœperunt. Id circo Sec. XII. à Christo nato Paschalis II. Papa Romanus ad Archiepiscopum Gnesnensem epist. VI. hæc verba indignabundus scripsit: *Quid super Episcoporum translationibus loquar, quæ apud vos non auctoritate Apostolica, sed NUTU REGIS præsumuntur*, apud Suerinum Binium *Tom. III. Concilior Part. 2. pag. 425.* Et in nova collectione Conciliorum Philippi Labbei & Gabrielis Cossartii *Tom. X. col. 628. seq.*

Reges jus suum urgent, quod male habet Pontificem.

Casimirus Jagellonides sibi jus eligendorum fere totum asserit.

Præsertim vero sub Casimiro Jagellonide auctoritas Capitulorum decrevisse memoratur. Hic enim Rex Sacerdotibus iniquior visus est, adeo ut tum primum liberæ Episcoporum electioni vim fuisse illatam recentiores Historici referant. *Vid.* Neugebauerus *lib. VI. Hist. Polon. pag. 368.* Jam vix umbra Electionis penes Capitula con-

conſpicitur. Quæ turbæ in Pruſſia propter electionem Epiſcoporum olim fuerint ſub Caſimiro Jagellonide exortæ, teſtari poterit Bellum Sacerdotale Nicolai de Tungen Epiſcopi Warmienſis, de quo fuſe Caſp. Schuzius *lib. VIII. Chron. Pruſſ.* Thomas Tretery vel potius Joannes Crezmerus in *Vitis Epiſcoporum Varmienſium, quas ex Germanico Crezmeri libro Treterus latinas fecit, quæque adhuc MSS. multorum manibus teruntur.* Finitum tandem eſt illud certamen certa tranſactione inter Sigismundum I. Regem Poloniæ & capitulum Varmienſe. Privilegium ipſum Anno 1512. datum habetur *in juribus Municipalibus Pruſſiæ tit. E. 3* vigore cujus Rex Capitulo quatuor Canonicos Warmienſes præſentaturum ſe promiſit, ex quibus Capitulares uni dignitatem Epiſcopalem conferrent. Attamen ſub finem Seculi ſuperioris cum a Sigismundo III. Andreas Bathoreus Cardinalis eſſet Epiſcopus Varmienſis conſtitutus, reclamavit quidem Capitulum, ſed fruſtra: *Hujus enim liberæ Electioni opponebantur Regis jura aſſumendi in Senatum, quem ex dignitate magis idoneum judicaret*, ait Paulus Piaſecius *ad Ann. 1589. pag. 91.* Hodie igitur etiam Epiſcopos Pruſſicos Rex conſtituit. In Canonicis etiam conſtituendis in Pruſſia Regis poteſtas

Turbæ Pruſſicæ ob electionem Epiſcoporum.

Transactio Sigismundi cum Capitulo VVarmienſi.

Sed & illa transactio non eſt obſervata.

Canonicorum jura in Episcopatu VVarmiensi.

potestas tanta non est, quanta in Regno Poloniæ. Nam licet in Episcopatu Warmiensi Rex Præpositum Capituli creet; in electione tamen Canonicorum aliorum Pontifex etiam Romanus certis mensibus suum jus habet. *Vid.* Cromerus *in Descript. Prussiæ post. med.* In Ecclesia quoq; Culmensi etiamsi Rex Episcopum ipsum constituat; Canonicos tamen non Rex, sed Episcopus ipse cum Capitulo creat, ut Cromerus *loco cit.* testatur. At vero hodie etiam Canonicorum electionem in Episcopatu Culmensi solus fere habet Episcopus. Sed in Polonia amplior est, ut audivimus, in Canonicorum Constitutione Regum potestas. De Abbatibus quoque eligendis non raro in Polonia certatum est, Ordinibus Regni jus illud Regi suo asserentibus: Monachis autem maxime semper reluctantibus. In Prussia quidem Reges sibi jus illud non magnopere vindicarunt, sed plerumque illis sufficiebat electos a Monachis Abbates confirmare: in Polonia vero secus sese res habet. Idcirco cum labente Seculo superiore Sigismundus III. Rex Poloniæ in Sueciam profecturus Cervenscum diverteret, ad tradendam ejus loci Andreæ Bathoreo Cardinali possessionem Abbatiæ, Nuncius etiam Apostolicus nomine Germanus Mulaspi-

In Episcopatu Culmensi.

Controversiæ de Abbatibus constituendis.

na Monachos renitentes juraque ſua libere eligendi Abbatis appellantes compreſſit, id Summi Pontificis voluntate fieri cauſatus, & niſi parerent, præſens illis anathema interminatus eſt, teſte Stanislao Lubienski *in Profectione Sigismundi III. in Sueciam pag 8.* Neque defuerunt ſequentibus temporibus ejusmodi turbæ, extatque exemplum duorum Abbatum uni Abbatiæ præpoſitorum, quorum alterum Rex, alterum Monachi elegerunt. Vt igitur hæ confuſiones evitarentur, varii ſunt a variis modi tentati. Andreas enim Olszowski peculiari ſcripto, quod *Quinquaginta ſingularia* nominavit, jus Abbatum conſtituendorum Regi competere, quamvis ſuppreſſo nomine ſuo, probavit. Deinde Ann. 1677. in Conventu quodam Antecomitiali Nobilitas Nunciis ſuis illud in Inſtructione injunxit, ut articulum de Monachis, qui in jus Regium involare audent, in ordinem redigendis, urgerent. Immo in ipſis etiam Comitiis Ordines hoc jus Regis aſſeruerunt, ut Acta Comitiorum anni 1685. docent. Denique Sereniſſimus Rex Joannes III. varios tentavit modos, ut has lites componeret. Etenim primo tabularia Regni excuti juſſit, quænam hoc in caſu ſint Regis & quæ Monachorum jura inquiſiturus. Cum autem in tabulariis nihil

Ioannis Regis acta circa negotium Abbatiarum.

nihil possset reperiri, mandavit hoc negotium Duci Michaeli Radzivilio suo ad Pontificem Romanum Legato: Sed Roma ordini Ecclesiastico magis favente nihil obtineri potuit ex antiquis Privilegiis, quæ hac in re quondam Regno Poloniæ data sunt. Postremo igitur Serenissimus Rex Javoroviæ cum Generali Ordinis Cistertiensis per modum compositionis eo rem deduxit, ut ex quindecim Abbatiis hujus Ordinis quinque essent in dispositione Serenissimi Regis pro Prælatis in Aula Regia degentibus, quinque pro Monachandis, & quinque pro Monachis ipsis actu jam existentibus, quemadmodum hac de re testantur *Acta Comitiorum Anni 1685. ad 10. Aprilis.* Reliquorum autem Ordinum Abbatiæ adhuc sunt in Regum potestate, ita ut ipsi Abbates constituant. De Secularibus dignitatibus non est dubium, quin illas Rex bene meritis solus conferat. Tentarunt quidem non ita pridem nonnulli hanc Regis potestatem imminuere, sed prorsus irrito conatu. Cum enim Michael Dux Wisniowierius Rex Poloniæ eligeretur, voluerunt nonnulli, *ut Palatinatus cujusque Nobilitas in Conventibus quatuor Candidatos nominaret, Senatorum in Comitiis Regni generalibus puralitas votorum definiret, cui Princeps dignitatem satrapia,*

Seculares dignitates confert Rex.

Quidam hoc jus Regis impugnant.

trapia,

trapiæ, aut quamcunque aliam conferre deberet, ait Casimirus Zawacki in Diario Elect. Michaelis Regis, quod inscripsit: *Gloria orbi Sarmatico consensu monstrata Lit. L.3.* Sed addit ibidem: *Utile id in publicum, honestum qua privatim, firmandæ liberæ Reipubl. eximium Aristocratiæ arcanum, paucorum dissensu aut malevolentia seu potius libidine assentationis, dum præsentia conducerent, modica in posterum aut nulla asserendæ libertatis causâ, irritum fuit.* Et postea refert idem Illustrissimus Auctor, quosdam voluisse, *ne Rex suprema officia Sigillorum Regni, Præfecturarum Exercituum cuicunque conferret, sine expresso in Comitiis Regni Generalibus Reipubl. judicio & assensu.* Et addit: *Conventione* (status hic) *nimio aulæ favori litantium suppressus est, non sine dolore bonorum Civium nullis affectibus obnoxiorum.* Lit. F. Ex quibus manifestum est, Regem Poloniæ adhuc hodie Dignitates & Magistratus conferre pro lubitu sine consensu Ordinum. Dantur nihilominus exceptiones quædam, quas paucis attingemus. De GANCELLARIIS refert Piasecius, Regem eos solum creare non posse, nisi id fiat in Comitiis de consensu Ordinum. Piasec. *in Chron. ad Ann. 1617. pag. 438.* Idem habet Auctor Vitæ Petri Kmitæ, quæ adjecta est

Exceptiones in Magistratibus conferendis.

Cancellariorum constitutio.

est Annalibus Stanislai Orichovii *pag.226.* Similia occurrunt & in Theatro Europæo *Tom. IV. pag. 66.* ubi refertur, Polonos Illustrissimum Principem Georgium Ossolinum noluisse Cancellarium salutare, quod, ut dicebant, seipsum insciis Nunciis Provincialibus Cancellarium elegerat. Sed hæc hodie non adeo observantur, Regibus etiam extra Comitia Cancellarios constituentibus. Vt alia exempla modo prætercam, unicum Illustrissimi Dn. Martiani Alexandri a Kozielsko Oginscii Comitis in Dombrovvna exemplum illud docere potest. Contulerat ei Serenissimus Rex Cancellariatum extra Comitia, & jurejurando illum præsente Senatu Reipubl. adstrinxerat. Non fuerunt hoc ipso contenti Nuncii Terrestres, eo quod non in Comitiis hoc munus adeptus erat. Responsum est ex altera parte, non posse Serenissimum Regem semper Comitia expectare, quoniam præsenti semper Cancellariorum opera in aula opus est, præsertim in defectu aliorum Cancellariorum. Cum Nuncii Terrestres nihil obtinere possent, urserunt tantum, ut denuo, quemadmodum moris est, jusjurandum in facie Reipubl. præstaret. Etiamsi autem regereretur, jam illud præsentibus Senatoribus esse factum, nihilominus quibusdam

non

non quiescentibus, sed subinde hanc querelam renovantibus, iterum Illustrissimus Oginscius coram omnibus Ordinibus jurejurando fidem Reipubl. adstrinxit. V. *Diarium Comitiorum Anni 1685. ad diem 21. Aprilis.* Deinde datur etiam exceptio in PALATINO POLOCENSI, cujus libere eligendi potestatem Nobilitati ejus Palatinatus antiquiores Reges dederunt. Confirmavit hoc privilegium Vladislaus IV. Rex *Constitutione Anni 1647. pag. 37.* Idem vero Privilegium Anno 1670. sibi a Michaele Rege confirmari Nobilitas Palatinatus postulabat *in Declarationibus Palatinatuum Lithuanicorum p. 57.* Immo & CAPITANEUS sive GUBERNATOR SAMOGITIÆ, etiamsi inter primarios & Senatores ex Secularium ordine, nihilominus a Nobilitate Samogitica eligi & a Rege tantum confirmari dicitur. Inter Magistratus singulorum Districtuum etiam quodammodo excipiuntur Succamerarii ut & Judices, Subjudices Notariique Terrestres, quos Nobilitas in qvovis Districtu sibi eligit, ita ut Rex non nisi ex quatuor electis unum, quem vult, confirmet: *Constitut. anni 1650. pag. 7. & anni 1588. pag. 460.* In Prussia Consiliarios solus creat, ut & Ensiferum Terrarum Prussiæ & Vexilliferos singulorum Palatinatuum Prussicorum. Judices autem Terrestres a Nobili-

Palatinus Polocensis.

Gubernator Samogitiæ.

Succamerarii & alii Magistratus Districtuum.

Prussici Succamerarii à Rege constituti.

tuuntur, ut & Ensiferi & Vexilliferi.

Judices Terrestres & Scabini in Prussia.

bilitate Prussica eliguntur & a Rege tantum confirmantur. Quamvis etiam hodie non desint, qui antequam a Nobilitate ad hoc eligantur munus, Regio se muniant Privilegio, ut certior sit ad Magistratum illum aditus. Scabini vero, quorum in singulis Judiciis Terrestribus Prussicis octo sunt, qui Scabini, ut & Notarii Terrestres a Nobilitate per Pluralitatem suffragiorum etiam sine confirmatione Regia admitti jubentur *in jure Correcto Nobilitatis Prussicæ tit. V.* In Lithuania quoque in nonnullis Magistratibus Palatinatuum & Districtuum diversitas quædam occurrit; quoniam vero infra de ea dabitur agendi locus, eousque rem differemus. Sed etiam de Judicibus summorum Tribunalium hic nihil addemus, quandoquidem de illis ex professo infra sumus acturi, cum nobis de Judiciis Polonicis erit sermo. Præter has autem exceptiones, in aliis etiam rebus jus illud conferendarum Dignitatum constituendorumque Magistratuum est limitatum. Et quidem primum in eo, quod Rex non nisi Nobilibus iisque indigenis & possessionatis honores illos conferat. Prius illud de Nobilibus indigenis ad honores evehendis, plebeis vero & extraneis ab omnibus dignitatibus arcendis, urgetur præter varias Constitutiones hac de re latas, etiam in omnibus Pactis Conventis Regum,

Aliæ limitationes.

Magistratus debent esse Nobiles & possessionati.

gum, præſertim autem in ultimis. §. *Privilegia y Prawa dawne.* Poſterius autem, quod de poſſeſſionatis diximus, non ubique eodem modo accipiendum. Quod enim ad Magiſtratus totius Regni, aut Magni Ducatus Lithvaniæ, attinet, ut ſunt Marſchalci, Cancellarii, Theſaurarii, item alii Magiſtratus majores extra ordinem Senatorium exiſtentes, ut Duces belli, Referendarii aliique, illos bona poſſidere Terreſtria oportet in ea tantum gente, cujus ſunt Magiſtratus, neque opus eſt, ut in ſingulis Palatinatibus Bona ſua habeant. Ratio hujus rei non eſt alia, quam quod munia non ſunt reſtricta ad unum aut alterum totius gentis Palatinatum aut Diſtrictum. At vero Palatini quoniam non ad totam aliquam gentem, ſed ſolum ad certum Palatinatum pertinent, in ſuo etiam Palatinatu poſſeſſionati eſſe debent, quod etiam de Caſtellanis illis accipiendum eſt, qui in ſingulis Palatinatibus ſunt ſinguli. Verum in Palatinatibus majoribus, qui multos habent Diſtrictus, ut in Palatinatibus Ruſſiæ, Maſoviæ, Ravenſi, ut & terra Wielunenſi, Caſtellani & alii Magiſtratus Diſtrictuum minores, in illo etiam Palatinatus ſui Diſtrictu Bona Terreſtria poſſideant oportet, in quo Magiſtratum gerere jubentur: verbi gratia, Officiales terræ Wielunenſis non in Palatinatu Siradienſi,

Magiſtratus Regni & magni Ducatus Lithvaniæ debent tantū bona habere in aliquo loco totius gentis.

Palatini debent eſſe poſſeſſionati in ſuo Palatinatu.

In Palatinatibus majoribus Caſtellani debent eſſe poſſesſionati in eo Diſtrictu, cujus ſunt Caſtellani.

ensi, ad quem terra Wielunensis pertinet, sed in hac ipsa Palatinatus Siradiensis parte accessoria, nempe in Terra Wielunensi, debent esse possessionati. *Vid. Constitut. an. 1562. pag. 23.* Immo An. 1613. *pag. 33.* constitutum est generaliter, ut omnes Dignitarii, Capitanei cum Jurisdictione, ut & alii Magistratus Terrestres in iis Palatinatibus & Terris sint possessionati, in quibus officio suo fungi jubentur. In Prussia nostra quoque illud requiritur, ut Dignitates & Magistratus conferantur tantum Indigenis, id est, solis Prussis, ut habet Privilegium Incorporationis 1454. a Casimiro Jagellonide datum, ut & Privilegium eodem anno super eadem reconcessum, habeturque cum priore illo *in Juribus Municipalibus Prussiæ;* quæ Privilegia Prussis confirmata sunt *Constitutione Anni 1647. pag. 36.* Speciatim etiam Palatinos Prussiæ debere Bona Terrestria possidere in suo Palatinatu, requirit lex anni 1589. *pag. 515. tit. Osiadlosc.* Similiter in toto Magno Ducatu Lithuaniæ hoc exigitur, ut etiam in Terris, ubi Magistratus gerunt, Officiales omnes sint possessionati. *Constitut. 1569. pag. 195. §. Dignitarze y Vrzendnicy.* Verum in Livonia singulare quidpiam occurrit, quod hoc loco nobis commemorandum est. Nimirum

Omnes Magistratus sint possessionati oportet ibi, ubi magistratu funguntur.

Prussiæ Privilegia.

In Magno Ducatu Lithuaniæ.

Livoniæ Magistratus quomodo se habeant.

Rex

Rex ita Senatores Livonicos se constituturũ pollicitus eſt, ut primo admittatur Polonus, deinde poſt Poloni illius obitum Lithuanus, & tandem Livonus. *Vid. Conſtitut. an. 1677. pag. 32. ſeq.* Ob leges has non obſervatas ſæpe audiuntur querelæ Ordinum, novæque cuduntur Conſtitutiones, quibus exorbitantiis iſtis, quas vocant, obviam eatur. Sic jam olim tempore Ludovici Regis Poloniæ & Hungariæ Ottonem Pileciũ Nobilitatis Polonica Majoris Poloniæ Præfectura privari voluit, propterea quod nullas in Majore Polonia poſſeſſiones habebat atque ita contra jura legesque Præfecturam illam obtinebat, teſte Cromero *lib. XIII. pag. 615.* Conf. Neugeb. *lib. IV. Hiſt. Polon. pag. 214.* Propter eandem cauſam Lithu. noluerunt ſuperiore Seculo Bernhardum Maciejovium admittere ad Epiſcopatum Vilnenſem, quia non fuit Lithuanus, nec habuit in Lithuania poſſesſiones ſuas, ſed fuit Polonus. Et cum Lithuanis objiceretur, quod Georgius Radzivilius, natione Lithuanus ad Epiſcopatum Cracovienſem in Polonia minore vocatus eſſet, Lithuani ſe ſuo jure non aliorum exemplis niti reſponderunt, quo etiam approbato, Sigismundus III. conſtituit, *ne ſimiles dignitates in Lithuania niſi nativis Lithuanis conferentur, hoc eſt, qui*

Querelæ de Legibus his non obſervatis.

Exempla.

Bernhardi Maciejovii exemplum

jam in Lithuania sua bona terrestria possidebant, antequam dignitatem ullam adipiscerentur, apud Piasecium *ad an. 1598. p. 186. seq.*

Cromeri exemplum.

Similiter in Prussia cum Superiore Seculo Martinus Cromerus, celebris ille Historicus, Episcopatum in Prussia Warmiensem esset adeptus, adeo ipsi, ut Polono, restiterunt Ordines Prussiæ, ut nunquam in Consessu Ordinum Prussiæ comparere potuerit, quemadmodum hoc alibi probavimus.

Dignitates Rex neque auget neque minuit.

Secundo potestas Regia circa Magistratus conferendos est etiam quadantenus limitata in eo, quod Rex nequeat Officia Regni vel aulæ suæ, vel etiam Districtuum minuere nec augere, sicut habet Constitutio Sigismundi Augusti an. 1550. lata, *pag.* 5. & Stephani Regis an. 1576. *pag.* 227. Idem volunt Pacta Conventa Serenissimorum Regum Michaelis & Joannis III. §. *Dignitarstwa*. Immo jam olim, Sec. XIV. a Christo nato, videlicet anno 1374. Ludovicus Rex Poloniæ & Hungariæ juravit, se omnes Dignitates omnesque Magistratus velle in suis juribus, prout antea fuerunt, conservare, quod deinde Wladislaus Jagello confirmavit, apud Janum Januszovium *lib. III. Constitut. Part. V. tit. 1. pag. 298.* Idcirco cum initio præsentis Seculi, videlicet anno 1616. Sigismundus III. Rex *mortuo Andrea Bobola*

Cubiculi

Cubiculi Regii præfecto, nollet alium in ejus locum officio surrogare (præstat hoc cæteris Magistratibus familiaritate Regis) lege demum adactus, quæ ejusmodi officia supprimi vetat, tandem alium suffecit. Piasec. *in Chron. ad dict. an. pag. 359.* Tertio in hoc quoque Regis potestas est aliquantulum restricta, quod omnes Dignitates obitu aliorum vacuas intra sex hebdomadas a die notitiæ promisit in alios bene meritos Nobiles transferre, si extra tempus Comitiorum aliquis moriatur. Sin autem paulo ante Comitia aliqua dignitate functus decedat, tum intra octiduum post Comitia cœpta alter ei substitui debet. Quodsi denique in ipsis Comitiis aliquem ex Magistratib9 mori contingat, itidem intra octiduum munus ipsius alteri traditur, quod etiam ut fiat, Marschalcus Equestris Ordinis nomine Nunciorum in Comitiis urgere jubetur in Pactis Conventis Wladislai IV. Joannis Casimiri, Michaelis & Joannis III. §. *Wakancye.* Ante Wladislai vero Regis tempora Rex illud extra tempus Comitiorum intra dimidii anni decursum facere solebat. *Vid. Constitut. an. 1588. p. 468. ann. 1607. p. 833. an. 1631. pag. 4.* Quarto hoc etiam Joannes Casimirus Rex circa collationem Magistratuum promisit, quod in Regno & M. D. Lithv. per qua-

Dignitates Rex confert intra sex hebdomadas.

Initio Comitiorum Dignitates conferuntur.

Certis temporibus Rex bene meritis magistratus confert.

 tuor

tuor menſes, videlicet Septembrem, Octobrem, Novembrem & Decembrem vacantes Capitaneatus & alia officia Terreſtria militibus aliisque Nobilibus bene de Republ. meretis, habita ratione commendationis a Ducibus Exercituum factæ, diſtribuere velit, non præjudicando tamen Electioni terreſtrium Officialium in Conventibus particularibus ſingulorum Palatinatuum & Terrarum. *Conſtitut. ann. 1662. pag. 10.* Quinto Rex quoque lege lata promiſit, ſe nunquam Dignitates, v. g. Epiſcopatus, Palatinatus, Caſtellanatus, Capitaneatus Filiis aut Nepotibus ſuis, aliisque ex ſtirpe Regia oriundis collaturum; id quod jam olim promiſerat An. 1374. Ludovicus Rex, confirmavitque poſtea an. 1433. Wladislaus Jagello, ut & alii poſt ipſum Reges. *Vid.* Paulus Piaſecius *pag. 534. fin.* Fredro *in Hiſt. Henr. pag. 230.* Quodſi autem contingat, ut conſenſu omnium Ordinum Regis Filio vel Fratri Epiſcopatus aliquis conferatur, jurat ille ſe Epiſcopatum (aut etiam aliam dignitatem) eodem jure poſſeſſurum, quo illum poſſederant alii ante ſe Epiſcopi. Promittit etiam ejusmodi Beneficiarius ſe munia Interregis ſibi non vindicaturum, id eſt, ſe jus & poteſtatem Regis nominandi, inaugurandi coronandique non uſurpaturum,

Rex Dignitates filiis & fratribus ſuis non confert ſolus.

Quæ filii Regum promittant, ſi ad dignitates eveheantur.

turum, nec denique sibi prærogativam quandam præ Archiepiscopo Gnesnensi quæsiturum. *Vid. Constitut. An. 1633. pag. 17. & An. 1641. pag. 5.* Alia quoque Bona Terrestria, si Regum agnatis a Republ. conferuntur, eodem jure illa possident, quo alii Nobiles ea ante hac possederunt, ut vult *Constitutio anni 1641. pag. 6.* Sexto restricta etiam est Regis potestas in eo, quod ipsi non licet in unum virum plures Dignitates majoris momenti cumulare. Sed de his vide infra *cap. III. num. 16. & 17.* ubi pluscula de Incompatibilibus occurrunt. Conferantur etiam Pacta Conventa Sereniss. Joannis III. *§. Wtymsie.* Septimo obligavit se Rex Johannes Casimirus, quod Advocatias (Polonice *Woytostwa*) in Urbibus jure advitalitio nonnisi bene meritis militibus, iisque non plebeis sed nobilibus conferre velit. Excipiuntur tamen hic Advocatiæ in Bonis Oeconomicis Regiis sitæ: Item quæ sunt Civitatibus incorporatæ, ut sunt Lublinensis, Wschoviensis & Stedensis: Sic etiam quas Capitanei cum jurisdictione possident: ut & decem Advocatiæ, quas sibi Reges reservarunt ministris suis etiam plebeis conferendas. *Const. an. 1589. 1607. 1620. 1647. & an. 1662. p. 15.* Octavo promittit etiam Rex in Pactis Conventis, in Collatione

Reges in unum non cumulant multas dignitates.

Advocatias in urbibus Reges quomodo donent.

Reges sibi neminem

privato jurejurando adstringunt.

ne honorum & Dignitatum se neminem sibi privatim jurejurando obstricturum, neque submisfiones subscriptas ab iis exacturum: & si cuipiam Dignitatem, aliudve præmium propter promotionem ad Regnum promiserit, ut hoc sit invalidum, & irritum *Vid.* Pacta Conventa Ser. Joannis III. §. *rebus Justitiæ.* Ad extremum hoc quoque de Magistratibus notandum est, quod alter alteri Dignitatem vel Officium suum vendere queat, si Regis consensus accedat, ut factum est Anno 1668. cum Krasfinius Thesaurariatum Regni, Andreæ Morstinio Referendario Regni, nongentis aureis acceptis, cederet. *Vid.* Diar. Europ. *Continuat. XVIII. pag.* 428. Militibus etiam permissum est, Advocatias a Rege sibi collatas aliis Nobilibus vendere, ut habet Constitutio *Anni* 1662. *pag.* 15.

Dignitatem alteri vendere licet consentiente Rege.

Rex dignitates solus non aufert.

XI. Ex his satis superque constat, magnam esse Regis Poloniæ potestatem in conferendis Magistratibus, qua secularibus, qua Ecclesiasticis. Quamvis autem Rex in Polonia Dignitates conferat bene meritis; non potest tamen eas jam collatas pro lubitu male de Rege & Rep. meritis aufferre, nisi id fiat ex sententia omnium Ordinum. Obtinet igitur & in Polonia, quod Plato *in Philebo* jactitatum fuisse

fuisse testatur: *Non licet eripere, quod recte datum est.* Probant hoc variæ Proscriptiones Magnatum, quæ non nisi consentientibus Ordinibus omnibus fiunt. Propterea etiam ejusmodi Proscriptionibus subjiciuntur omnium Senatorum & Nunciorum Terrestrium nomina, ne uni aut alteri culpa tribuatur. Possunt autem Reges cum consensu Ordinum Dignitatibus privare non tantum Seculares sed etiam Ecclesiasticos, ut patuit exemplo cujusdam magni nominis Antistitis, qui non ita pridem per publicum Rotæ equestris Decretum privatus est loco, dignitate voce activa vel passiva in Senatu. Bona Diœceseos sequestrata sunt, designatique, qui proventus collectos in redemptionem captivorum impenderent. Ipse autem Antistes custodiri jussus est in Monasterio usque ad Declarationem Pontificis Romani. Sed paulo post Antistes ille in gratiam receptus suæque Dignitati restitutus est. *Conf. & Constit. anni 1635. tit. Forum.*

Ecclesiastici quomodo Dignitatibus priventur.

XII. Quod alias Dignitates sive titulos DUCUM, COMITUM & BARONUM possit Rex Poloniæ aliis conferre, de sententia tamen Ordinum, non videtur esse dubium; cum exempla sint in promptu. Vt enim de Alberto Marchione Brandenburgico nihil dicam, qui a Sigismundo I.

Dignitates Ducum, Comitu &c. potest Rex conferre consentientibus Ordinibus.

Rege

Rege Poloniæ Anno 1525. Dux Prussiæ renunciatus est, Neugebauer *lib. VII. Hist. Pol.pag.580*. Certe Sigismundus Augustus Rex Gothardum Ketlerum primum Curlandiæ Ducem creavit, de quod vid. Albertus Wajuk Kojalowicz *Part. II. Hist. Lithu. lib. VIII. ad an. 1561. p. 449.* Verum quod jam Rex Poloniæ inter sibi subditos nullos creet Duces, Comites, & Barones, obstat Nobilitatis Polonicæ summa æqualitas, qua freti Poloni, præsertim Nuncii Terrestres, nunquam Regi concederent tales dignitates hæreditarias in quasdam familias conferre. *Vid.* Pacta Conventa Joann. III. §. *Krewnych. ubi de æqualitate Nobilitatis Polonicæ agitur.* Sed dabitur alius infra ea de re agendi locus. Deinde JURA NOBILITATIS Rex hodie confert nonnisi cum consensu omnium Ordinum in Comitiis congregatorum; id quod etiam intelligendum est de concessione JURIS INDIGENATUS. Imo cum antea suffecerit, jura Nobilitatis & Indigenatus in ipsis Comitiis generalibus ab Ordinibus petere, constituit Sigismundus III. Rex, ne quis inposterum Indigenatum acciperet, nisi qui eum antea in Conventibus particularibus Comitia generalia præcedentibus petierit, & postea a Nunciis Terrestribus in generalibus Comitiis commen-

Causa cur hodie non creentur à Rege Duces, Comites &c.

Jura Nobilitatis quomodo conferantur.

Ut & Jura Indigenatus.

mendatus fuerit. *Constitut. anni 1601. pag. 748. an. 1641. pag. 11.* Nobilitatis autem jura etiam post illa tempora impetrabantur in ipsis Comitiis generalibus, uti adhuc ex Constitutionibus anni 1673. elucet. In illius enim anni Comitiis complures jura Nobilitatis consecuti sunt, partim Nunciis Terrestribus eos commendantibus, partim Ducibus Exercituum, partim etiam ipso Rege illud urgente. Serenissimus quoque Rex Joannes III. hoc tantum promittit in Pactis Conventis, se nemini Jura Nobilitatis vel Indigenatus concessurum, nisi fuerit ab Ordinibus Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ, vel quoque a Ducibus Exercituum utriusque gentis commendatus. *Vid. Pacta Conv. §. Cudzoziemcow.* Verum Anno 1676. in Comitiis post Coronationem Cracoviæ habitis constitutum est, ut eos, qui jura Nobilium consequi volunt, Rex vel Duces Exercituum utriusque gentis commendent prius Nobilitati in Comitiolis congregatæ, & in quem illa consenserit, ut ad jura Nobilitatis in generalibus Comitiis admittatur. *Vid. Constitut. ann. 1676. p. 23.* Ita etiam Constitutione anni 1677. pag. 42. cautum est, ne illi, qui antehac non commendante ipsos Rege aut Ducibus belli, ad jura Nobilitatis admissi sunt, privilegiis & prærogativis Nobilium utantur,

tur, usque ad decisionem proximorum Comitiorum. In sequentibus etiam Comitiis anni 1678. quibusdam titulus Nobilium abjudicatus est, ut testatur illius anni Constitutio *pag. 41. Conf. Constit. 1683. pag. 18. seq. Const. an. 1685. p. 21.* In Prussia id jam ab antiquo stricte fuit observatum, ut nemini etiam ex Polonis Nobilibus jura Indigenatus Prussici concederentur, nisi qui ea in Conventu generali Statuum Prussiæ Regiæ ab Ordinibus petierit, idque ex Privilegio Incorporationis ann. 1454. concesso, & ex alio Privilegio eodem anno Prussis dato. *Vid. Municipalia Prussiæ.*

Ius Indigenatus in Prussia.

Ius Legationum habuere olim Reges Poloniæ.

XIII. Porro jus LEGATOS MITTENDI habuisse Reges Poloniæ primis seculis, non est, quod dubitemus. Posterioribus enim demum temporibus hic sibi potestatem aliquam arrogare cœperunt Ordines Regni Polonici. Colligere id possumus ex Invectiva Petri Tomicii Episcopi Cracoviensis sub Sigismundo I. Cancellarii Regni, in Nuncios Terrestres, qui de mittendis ad exteros Legatis eorumque mandatis volebant nescio quam sibi potestatem arrogare. *Quid*, ait ille, *in Cancellariorum munera vos ingeritis? & cur, quod non amplius, quam ne quid in Repub. sine vobis decernatur novi, vestræ se extendunt partes, nō meministis?* apud Christophorum Varsevicium

in

in Lib. de Opt. Statu Libert. pag. 82. Tempore Henrici I. Reges potestatem Legatos mittendi adhuc habuisse integram, docet nos Fredro *in Histor. Henr. pag. 97.* Hodie penes Regem idem jus adhuc est, nisi de Fœderibus, bello aut pace aliisque rebus ad Rempubl. pertinentibus tractandum sit. Vid. literæ Confirmationis articulorum Henrico oblatorum pag. 254. Per Constitutionem tamen anni 1585 *pag. 457.* conceditur, ut Rex etiam publicas Legationes mittere possit cum Consilio Senatorum in Aula Regis ex lege residentium. Anno 1653. etiam ex Ordine Equestri seni ex tribus gentibus fuerunt designati, qui de certa aliqua Legatione expedienda consultarent, ut discimus ex Constitut. ejus anni *1653. pag. 8.* Electio autem Legati semper fuit penes Regem, qui eum eligat ex Nobilibus Polónis vel Lithuanis, iisque possessionatis. Instructio Legatis data inter senatus consulta scribitur, publiceque in Comitiis generalibus a Cancellariis legitur. Reversi ab exteris oris Legati Relationem Ordinibus scriptam in Comitiis reddunt. Postulantibus etiam Ordinibus Legatum oportet jurare, quod cum exteris Principibus nihil extra suam egerit Instructionem. *Vid.* Pacta Conventa Joannis III. §. *Tolek warujemy.* Sed hæc, ut

Legationes de Pace & bello item de Fœderibus non mittit solus Rex.

Electio Legati penes Regem est.

Instructio Legato datur publicè.

ut jam antea diximus, intelligenda ſunt de Legationibus ad totam Rempubl. pertinentibus. JVS LEGATOS ab exteris Principibus in Poloniam miſſos RECIPIENDI Rex ſine dubio quondam habuit. Sed in Conſtitutione Anni 1588. *pag. 457.* illud jus aliquatenus limitatur, dum hoc ipſum requiritur, ut cum Senatorum in Aula Regis Reſidentium ſcitu illud fiat. Poſtremo illud etiam obſervationem meretur, poſtquam An. 1673. Lithuani tertia Comitia Grodnæ celebranda impetrarunt, ſumptus deinceps in Legatos Moſcoviticos, Turcicos, Scythicos & Coſacicos tempore Comitiorum advenientes ex Theſauro Lithuanico ſuppeditari debere, quemadmodum hujusque in Regno ex theſauro Regni impenſæ ſunt ſuppeditatæ. *Vid. Conſtitut. An. 1673. pag. 18. tit. Scym Trzeci.*

Ius Legatos recipiendi.

Sumpt9 in Legationes Moſcoviticas.

XIV. Verum ne multi ſimus in his enumerandis, reliqua jura Regia breviter tantum percurremus. De *Jure* COMITIORVM *indicendorum* infra dabitur commodior locus agendi. JVS VENATIONUM olim penes ſolos Reges erat, teſte Cromero *lib. VII. de Ort & reb. geſt. pag. 504.* Neugebauer *lib. III. Hiſt. Polon. cap. 110.* Et quidem olim nec in proprio fundo

Ius Comitia indicendi.

Ius Venationum.

fundo

fundo quisquam habuit jus illud, præter solum Regem, si fides est eidem Cromero illud asserenti *lib. II. Descript. Polon. pag. 129.* Vladislaus autem Sputator Dux Poloniæ primus esse dicitur, qui jus Venandi in sylvis & in bonis Ecclesiarum suarum concessit Archiepiscopo Gnesnensi & Episcopo Posnaniensi. Cromer. *lib. VIII. de Ort. & Reb. Gest. Polon. pag. 533.* Postea cum aliis etiam hoc jus communicatum esse videtur, adeo ut tempore Vladislai Jagellonis venationes omnibus licitæ fuerint, ut ex illius Regis Constitutionibus hac de re Anno 1423. latis colligere licet. Quamvis circa catulos vulpecularum aliud postea constituerit Sigismundus Augustus An. 1557. nempe ne catulos vulpium quisquam ex nidis tollere audeat: apud quem autem reperti fuerint, ut mulctam decem marcarum exsolvat: catuli autem in sylvam libere dimittantur. *Vid.* Januszov. *lib. IX. Constit. part. III. tit. V. pag. 1109.* Herburt. *in Stat. pag. 545.* Statutum Lithuanicum *cap. 10. art. 1. & ult.* Hodie venationes cuilibet in proprio fundo licitæ sunt. Præterea Rex Poloniæ SIGILLUM CAMERALE (*Pieczence Pokoiwa* Polonis vocatur) penes se non habiturum, sed literis suis ad exteros Reges scriptis publicum Regni, quod semper in Cancellariorum

Vladislaus Sputator concedit jus venandi Archiepiscopo.

Tempore Jagellonis omnibus venationes fuere licitæ.

Sigillum camerale Reges habere non debent.

rum manibus eſt, appoſiturum ſe, promittit. Et hæc eſt una ex conditionibus, quæ jam Henrico Valeſio fuit propoſita, apud Fredr. *in Hiſt. Henrici pag. 66.* Repetitur ea conditio ſemper in ſequentium Regum Pactis Conventis. §. *Pieczenci takze.* Porro Reges Poloniæ terras ad Regnum pertinentes ſe non abalienaturos, ſed potius a Regno abſtractas recuperaturos in Pactis Conventis pollicentur. *Vid.* Pacta Conventa Michaelis & Joannis III. §. *Pacta & Fœdera.* Et hæc lex non eſt nova, utpote quam Wladislaus Jagello jam ſibi poſuerat, apud Januszovium *lib. I. Part. III. tit. 1.* Immo ne de BONIS quidem MENSÆ REGIÆ, ut vocant, Rex pro lubitu diſponit, cum ea neque augere neque diminuere ſolus poſſit ſine Conſenſu omnium Ordinum, de quo conſuli poſſunt Pacta Conventa Joannis III. §. *Oeconomiy nadte.* Conf. Conſtitut. *An. 1633. pag. 30.* Ea propter Henrico Valeſio Regi Reſpublica id maxime vitio vertebat, quod multa de Bonis Regiis contra Regni Statuta Senatoribus conceſſiſſet. Fredro *in Hiſt. Henr. pag. 114.* Quando itaque Bona alicui ob magna in Rempubl. merita ex Bonis Regiis olim donabantur, fieri hoc ſolebat conſenſu omnium Ordinum. Exempla habemus in Conſtitut. *Anno 1588. pag. 486.*

Reges terras ad Regnum pertinentes abalienare nequeunt.

Rex non diſponit de Bonis menſæ Regiæ.

anno 1633. pag. 19. anno 1661. pag. 12. an. 1659. pag. 58. seq. & in aliis plurimis. Notum est præterea legibus esse cautum, ne Rex bona ad Fiscum Regium jure caducitatis devoluta sibi retineat, sed aliis bene meritis Nobilibus conferat. *Constitut. anno 1576. pag. 280.* Conf. Piasecius *ad ann. 1624. pag. 438.* Licet autem Regi Bona ejusmodi caduca itidem, ut alias vacantias, conferre Nobilibus Polonis & Lithuanis initio Comitiorum, exceptis Bonis Civilibus, jure Caduco devolutis, quæ in Regis plena sunt dispositione, ut ea dare possit, cui velit. *Constitut. an. 1576. pag. 280. tit. Odobrach.* Porro Sigismundus III. constituit, ne bona Nobilium devolvantur ad Fiscum Regium, dum adsunt Consanguinei usque ad octavum gradum inclusive, sive illi sint masculi, sive fœminæ, ut habet Constitutio Anni 1588. de qua ut & aliis Constitutionibus videatur Januszovius *lib. I. Constitut. Part. I. tit. 10. pag. 130. seq.* Quodsi Regi vel Reginæ digni Regia dignitate desunt Proventus ex Bonis mensæ Regiæ vel Reginalis, solent Ordines in Comitiis concedere, ut ex Bonis vacantibus vel caducis sumptus ad tempus addantur. *Vid. Constitut. ann. 1649. pag. 7. Vid.* Matth. Marc. Ladowsci tit. Krolowa. Ad ultimum Rex Poloniæ nemini FEUDUM confert in-

Bona jure caducitatis ad se devoluta aliis donat Rex.

Feudum Rex nemi-

ni confert inconſultis Ordinibus.

in conſultis Ordinibus. Proinde maximæ ortæ ſunt expoſtulationes Ordinum cum Vladislao IV. Rege Anno 1639. quod inſciis Ordinibus tale quid auſus fuerit. Vid. Theatr. Europ. *ad dict. an.*

XV. Conſideratis Juribus Majeſtatis, jam progredimur ad ea, quæ Privatorum etiam Libertatem non excedunt; Reges tamen Poloniæ ob bonum publicum ſecundum Leges & Statuta Regni omnia ſeſe in illis ſuſcepturos in Pactis Conventis aliisque Conſtitutionibus promittunt. Nimirum primo non poteſt Rex per Leges Regni CONJUGIUM contrahere inconſulto Senatu. Olim quidem Duces Poloniæ ſine dubio conjuges ducebant pro lubitu, niſi quod aliquando ſvaſu & rogatu Senatus cum finitimis Principibus affinitatem contraxiſſe dicantur, ut de Caſimiro I. refert Cromerus *lib. IV. pag. 451.* Neugeb. *lib. III. p. 59.* De Boleslao Audace occiſore Stanislai Cromer. *lib. IV. pag. 456.* Neugeb. *lib. III. pag. 63.* De Vladislao Hermanno Cromer. *lib. V. pag. 462.* De Boleslao Crivouſto Cromer. *lib. V. p. 470.* Neugeb. *lib. III. pag. 78.* De Wenceslao Cromer. *lib. XI. p. 578.* Neugeb. *lib. III. pag. 175.* Hæc exempla propterea copioſiore numero adducimus, ut oſtendamus, falſum eſſe, quod Franciscus Marinius prodidit, Vladislaum Jagellonem primum de am-

Conjugium Rex non contrahit inconſulto Senatu.

ampliſſimi Senatus ſententia uxorem ſibi adſciviſſe *lib. de ſcopo Reipubl. Polon. cap. 12. pag. 275.* Citat ille quidem pro ſua ſententia Librum V. Cromeri; ſed ibidem in principio libri loquitur Cromerus de Vladislao Hermanno, de quo tamen non dicit, quod primus hoc fecerit, alias ſibi ipſi non conſtaret, ut ex locis citatis patet. Vladislaus autem Jagello primus ea lege admiſſus eſt ad Regnum, ut Hedvigem Ludovici Regis filiam uxorem duceret, teſte Cromero *lib. XIV.* Neugeb. *lib. V. pag. 229.* Et cum defuncta Hedvige Jagello Eliſabetham Pileciam Ottonis quondam Palatini Sendomirienſis filiam, complurium virorum toros expertam, a quodam prius Moravo raptam, ab alio deinde Moravo huic ereptam, tandem Vincentio Granovio Caſtellano Naclenſi nuptam, uxorem duxiſſet; tum a quibusdam Magnatibus huic Regis conjugio reclamari cœpit, ut eſt apud Neugeb. *lib. V. pag. 265. & 271.* Tandem ſuperiore Seculo cum Sigismundus Auguſtus inconſulto, immo etiam reclamante Senatu Barbaram Radziviliam matrimonio ſibi junxiſſet, coactus eſt. Anno 1548. lege cavere: *Ne Regibus Poloniæ poſtea liceret, conjugium contrahere inconſulto Senatu,* quæ lex videatur apud Janum Januszovium *lib. I. Conſtitut. Part. I. tit. 6. pag. 20.* Ex eo tempore ſæpius legem il-

Iam urgebant Poloni tum in Constitutionibus Ordinariis tum etiam in Pactis Conventis. *Vid. Constit. ann. 1576. pag. 258. & 278. Item Pacta Conventa Michaëlis* §. *Streng. Malzenstwa.* In Serenissimi Joannis III. Regis Pactis Conventis hoc caput omissum est, quoniam ante electionem jam conjugem habebat. Ob neglectam hanc legem non leves sæpe motus in Polonia fuere, ut inprimis tempora Sigismundi III. testari possunt apud Piasecium *in Chron. ad ann. 1592. pag. 113. seq. & pag. 588.* & apud Stanislaum Lubiensci *lib. I. de Motu Civili pag. 23. operum.* Ex quibus omnibus jam manifestum fit, Regem Poloniæ vere sibi verba illa personati Meleandri Regis apud Barclajum applicare posse: *Privatorum est*, ait ille, *ex amicitiæ affectu vel morum concordia eligere matrimonia. Nobis ea suavitas exuenda est. Regum enim fortuna est, ut nunc indignos & exosos per sanctissima fœdera sibi conjungant, nunc omnium nexuum jura, omnisque sanguinis charitatem inhumana necessitas negligat. Charissimus esse solet, qui utilitate præcipua potentiam nostram alit, & affinitates pulcherrimæ censentur, quæcunque Regnum stabiliunt.* Hæc Meleander apud Barclajum *lib. III. Argenidis cap. 15.*

Meleandri verba notatu digna.

XVI.

XVI. Præterea Regibus Poloniæ non conceditur AGROS PROPRIOS sive BONA HÆREDITARIA in Regno possidere, qua de re non ineleganter disseritFredro, cujus verba hic adscribemus: *Antiquis*, inquit ille, *institutis Reges nobis sunt summi honorum & munerum arbitri. Providit vero Respubl. ne honores utriusque status, tum beneficia agrorum in Regiam prolem præterquam ab auctoritate Reipubl. distribuantur; ne, si fœcundior regnantis tori accidat genitura & optimi quique census publici Regum Natis asserventur, tantis impinguati proventibus potentiam quærant intra Rempubl. qua commodissima ambitioso ad purpuram sternitur via. Verum adest alter metus excretura in Regia civili domo formidabilis potentiæ, si liceat Regi Bona Civium trahere in hæreditatem domus. Ea enim qua valent Reges opulentia, emptis in possessionem opportunioribus instaurandæ potentiæ castris, quod Electionis via modo quæritant Regnum, emptione haberent hæreditarium. Idque suspicabatur Respubl. cum Constantia Regina, posterior conjux Sigismundi III. Regis, agrum Ziwiecensem ad fines Silesiæ & Hungariæ situm DC. millibus florenorum nostratium à Joanne Komarskio emerat. Cavit enim imposterum, ne esset potestatis regiæ domus quærere intra Re-* Rex non possidet agros proprios & hæreditarios.

gnum hæreditatis terras. Hæc & alia id genus habet Fredro *in Hist. Henr. pag. 230.* Ex ea causa Sigismundus III. urgentibus Ordinibus in Comitiis constituit, ut Ziwiecensem illum Comitatum, de quo Fredro in verbis citatis mentionem fecerat, a Regina cuivis Nobili redimere liceret. *Vid.* Piasec. *ad an. 1624. pag. 438. & ann. 1631. pag. 502. Conf. Constitutiones ad dict. ann.* Ob eandem rationem & jam ante Anna Sigismundi I. filia & Stephani Regis conjux antequam coronaretur & uxor Regis esse declararetur, juribus matris suæ Bonæ in quibusdam Regni Poloniæ, Lithuaniæ & Masoviæ fundis renunciavit, apud Joan. Solikovium *in Commentar. pag. 66. Conf. Constitut. an. 1576. pag. 241. & 280.* Qui hodie vivit & feliciter nobis imperat, Sereniss. Joannes III. Rex, Capitaneatus suos hæreditarios consensu Ordinum omnium retinet ad dies vitæ suæ & Serenissimæ Reginæ, ita tamen, ut eos Nobilibus æqualitate juris & pœnæ gaudentibus tradat gubernandos. Post fata vero Regis & Reginæ, ne eosdem Capitaneatus sequentes Reges adjungant Oeconomiæ, sed ut eosdem non secus atque alias Præfecturas bene meritis conferant, cavetur Constitutione anni 1676. *pag. 24.* De bonis Caducis, quod Rex ea sibi non

Zivviecensis Comitatus.

Hodierni Regis Bona hæreditaria.

refer-

reservet, jam supra num. XIV. dictum; jam tantum addimus, Reges neque sibi inscripta aut donata bona retinere, sed ea volentibus ita legibus bene meritis distribuere. *Vid. Constitut. an. 1576. pag. 280.*

XVII. Verum & in hoc potestas Regum Poloniæ restricta est, quod ipsis ne pedem quidem licet extra limites Regni, sine consensu Ordinum, efferre. Et hæc quoque causa est, cur Henricus Valesius Rex clam e Polonia, audita fratris sui morte, in Galliam discesserit, nemine ex Polonis consulto. *Ocyus enim ipsum adesse in Gallia requirebat, ut vero inde abiret, obstabant leges, quæ vetant Regem fines egredi præterquam à consensu Ordinum*, ut ait Fredro *in Hist. Henr. pag. 116.* Sic etiam Sigismundus III. discessum in Sueciam ægre impetravit, idque non nisi cautione de reditu intra annum interposita, & quod semper in Polonia post reditum residere vellet, apud Piasecium *in Chron. ad an. 1593. pag 118. Conf. Constitut. ejus anni pag. 635.* item *an. 1598. pag. 686.* Quid actum sit in Senatu Regni Poloniæ ob profectionem Wladislai IV. Regis in Prussiam Ducalem, ubi Ortelsburgi duobus tantum milliaribus a Masoviæ finibus distante, cum Electore Brandeburgico conventum habuit, legi poterit in Theatro

Rex extra fines Regni proficisci non potest.

Europæo *ad an. 1639.* Expostulabant videlicet Ordines cum Rege, cur in Prussiam contra leges Regni profectus fuerit, etiamsi tunc Prussia feudum, adeoque quasi membrum fuerit Poloniæ. Quare idem Rex Vladislaus Anno 1641. lege cavere voluit, neq; se, neque Successores suos sine Consensu omnium Ordinum extra fines profecturos. *Vid. Constitutio anni 1641. pag. 4. seq.*

Aulici debent esse Poloni vel Lithuani.

XVII. Quod ad MINISTROS aulæ Regiæ attinet, id Poloni summo studio curant, ne Rex sibi externum ministerium adjungat: sed ut omnes aulæ Regiæ ministri sint Poloni vel Lithuani, velut in singulorum Regum PactisConventis cavetur.

Primus minister aulæ Regiæ jurat Reipublicæ.

Primus etiam Minister aulæ Regiæ jurat non Regi tantum, sed etiam Reipubl. coram Senatoribus, ut & coram Officialibus Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ.

Aula Regis subest jurisdictioni Marschalci Regni.

Immo omnes aulæ Regiæ ministri jurisdictioni Marschalci Regni subsunt, ut volunt Pacta Conventa Joannis III. §. *Dwor Stanowi naszemu.*

Militia aulica modica esse debet.

Adhæc Poloniæ Rex militiam suam aulicam ultra mille & ducentos viros, non auget: & illi milites omnes ex Polonis, Lithuanis & aliis incorporatis Regno Polonico Provinciis legi debent.

Dux Prætoriani militis subest

Summus quoque horum Prætorianorum militum Præfectus sub jurisdictione Mar-

schal-

ſchalcorum utriusque gentis eſſe debet, ex *Conſtitut. anni 1646. pag. 2. & 3.*

jurisdictioni Marſchalci.

XIX. In CONSVLTATIONIBVS quomodo ſeſe Reges in Aula ſua & in Comitiis Regni generalibus gerant, alibi commodior erit dicendi locus. Nunc tantum notaſſe ſufficiat, Reges Poloniæ in Pactis Conventis promittere, id ſe curaturos, ne Sereniſſimæ Reginæ ſeſe negotiis Status Reipublicæ immiſceant. *Vid. Pacta Conventa Sereniſſ. Michaelis & Joannis III. §. Warniemyza.*

In Conſultationibus quomodo ſe Rex gerat.

XX. Ad extremum, ut tribus, quod ajunt, verbis eorum etiam mentionem faciamus, quæ ſinguli Reges Ordinibus Regni Poloniæ in Pactis Conventis pro ratione Circumſtantiarum promittunt, illa ſunt fere hujusmodi: Quod velit Rex unum vel plura caſtella certis in locis contra hoſtes communire aut de novo condere: Scholam Equeſtrem Cracoviæ vel alibi inſtituere: Podoliam vel etiam alia loca ab hoſtibus intercepta recuperare: curare ut Coſaci in obſequio Reipubl. conſerventur. Aliquando etiam in Pactis Conventis Reges remittunt prætenſiones ſuas, quas habent in Regnum, & quæ ſunt id genus alia.

Quæ ſinguli Reges promittunt.

XXI. Hæc omnia, quæ hactenus enumeravimus, Poloniæ Reges jurant ſanctiſſime

Leges de obedientia Regi non præſtanda.

ſime ſeſe obſervaturos. Et ſi illa non obſervarint, eo ipſo ſolvunt incolas jurejurando ſibi præſtito. Sic enim habent ultima jurisjurandi Regii verba : *Et ſi (quod abſit) in aliquibus juramentum meum violavero, nullam mihi incolæ Regni, omniumque Dominiorum uniuscujusque gentis obedientiam præſtare debent. Immo ipſo facto eos ab omni fide & obedientia Regi debita liberos facio, abſolutionemque nullam ab hoc meo juramento à quoquam petam, nec ultro oblatam accipiam, ſic me Deus adjuvet.* Hoc jusjurandum cujus clauſulam hic dedimus, non tantum ſingulis Actis Electionis Regum inſeritur, ſed etiam in Pactis Conventis Sereniſſimorum Regum Michaelis & Joannis III. conſtituitur, ut in ſingulis Regni Comitiis jusjurandum illud Regium & Pacta Conventa ſummarie collecta in Senatu primo ſtatim die legantur. §. *Przyſienga naſza.* De illo tamen jurejurando, utpote quod licentiæ frena laxare videtur, conqueritur Senator quidam magni nominis, apud Fredr. *in Hiſt. Henr. I. pag. 110.* quæ querela omnino lectione digna eſt. Viderunt hoc & ipſi Regni Polonici Ordines, ideoq; ut mala, quæ inde oriri poſſent, præcaverent, Declarationem hujus jurisjurandi aliquoties ediderunt. Et quidem primo in Con-

Jusjurandum Regium ſemper initio Comitiorum publice prælegitur.

Declarationes jurisjurandi Regii.

Constitutione *an. 1567. p. 179.* Cum vero id non sufficeret, An. 1607. & an. 1609. hæc Declaratio dicti capitis de obedientia non præstanda prodiit, quæ in hunc fere modum se habet: *Si quis Nobilis, sive sit ex Ordine Senatorio, sive non, viderit aliquid violenter Regem egisse vel adhuc aliquid committere velle contra jura & Privilegia Regni, debebit hoc indicare sive Archiepiscopo, ut Primati, sive Senatoribus ex Constitutione in Aula Regis Residentibus* (vid. caput de Comitiis) *sive etiam aliis Senatoribus. Tum Senatores sive omnes, sive aliquis ex ipsis seorsum Regem monere debebit. Si Rex hoc flocci fecerit, licitum erit unicuique ex Senatoribus, immo etiam illi Nobili, qui hoc primus indicavit, rem ad Conventus particulares deferre & Nunciis Terrestribus ad Comitia generalia mittendis injungere, ut Rex nomine Equestris Ordinis moneatur, ut à proposito legibus patriis adverso desistat. Quodsi Rex ad secundam hanc admonitionem sententiam non mutaverit, licebit rem ad omnes Ordines deferre. Si neque post tertiam admonitionem Rex resipiscat (sufficienter tamen illi demonstrari debet, quod hac ratione vis à Rege Privilegiis inferatur) tum demum possunt Ordines sese gerere secundum capitulum de non præstanda obedientia. Vid. Constitut. an. 1607. pag. 867.*

an.

an. 1609. pag. 888. Theod. Zavvaki *Part. I. Constit. p. 16. seq.* Ladovvski *in Constitut. tit. Krol. pag. 274. seq.* Cum igitur dicto modo Rex in devium Legis abit, tum Primas Regni potestatem habet Senatum convocandi & cum Ordinibus Regem in viam revocandi. Fredro *in Hist. Henr. pag. 3.* Exemplum ejus rei vide apud Piasecium *ad an. 1590. pag. 95.*

Interregis potestas Rege in devium Legis abeunte.

CAP. III.
De
Senatu Regni Poloniæ.

I.

Palatini duodecim fortasse fuerunt Consiliarii Principis.

QUibus primi Imperii Polonici conditores Consiliariis usi sint, compertum nobis non est, nisi quod suspicari liceat Palatinos duodecim (Palatinus Polonice dicitur *Wojewoda*) ab initio fuisse constitutos, ut non solum Poloniæ, tum temporis in duodecim fortasse Provincias distributæ, præsiderent, eamque contra hostes defenderent (unde etiam *Wojewoda* Polonis dicitur quasi *Woyny Wodz* id est Belli dux) sed etiam ut Principum suorum a Consiliis essent. Etenim extincto Lecho Principe ad XII. Palatinos devo-

devolutum fuit imperium, uſitato fortaſſe ſub Principibus Conſiliariorum, numero. Aut ſi hoc dici non poteſt, poſtea certe electo Craco Principe, idem Palatinorum numerus manſiſſe videtur, qui antea in Ariſtocratico ſtatu fuerat. Cum autem non iidem perpetuo fines Poloniæ fuerint, ſed accisi aliquando, rurſusque ulterius prolati ſint, non eadem quoque regionum diſtinctio nec idem Palatinorum numerus manſit. *Vid.* Joan. Dlugoſſus *lib.* 1. *Hiſt. pag.* 57. Cromer. *lib.* 11. *de ort.* & *Reb. Geſt. Polon. pag.* 420. Neugeb. *lib.* 11. *Hiſt. Pol. pag.* 42. Andr. de Pilca Corycinius Caſtell. Viſtic. *in Perſpectiva Politica cap.* 1. *pag.* 16.

Non idem ſemper fuit Palatinorum numerus.

II. Cum vero Sec. X. poſt Chriſtum natum diſpulſis Ethnicismi tenebris Princeps Polonorum MIECISLAUS Chriſtianis ſacris imbutus eſſet, ut eandem religionem per totum Principatum ſuum felicius propagaret, inſtituiſſe dicitur, ut volunt recentiores Polonicæ Hiſtoriæ Scriptores, *duos Archiepiſcopatus*, videlicet Gneſnenſem & Cracovienſem, quorum poſterior non longe poſt in Epiſcopatum converſus eſt; item *ſeptem Epiſcopatus alios*, nimirum Poſnanienſem, Plocenſen, Smorogovienſem (qui poſtea Bycinam & tandem Wratislaviam a Caſimiro I. Rege Seculo

Miecislaus inſtituit Archiepiſcopos & Epiſcopos.

culo XI. translatus est) Crusvicienſem (qui an. 1173. a Boleslao Criſpo Wladislaviam ad Viſtulam translatus eſt) Culmenſem in Pruſſia, Lubuſſenſem in hodierna Nova Marchia, & Caminienſem in Pomerania. *Vid.* Joann. Dlugoſſus *Tom. I. Annal. lib. II. pag. 92. & in lib. de Epiſcopis Poſnanienſibus.* Conſentit cum Dlugoſſo, quod ad cæteros Epiſcopatus, Cromerus, ſolum Epiſcopatum Culmenſem excipit, quem a Conrado demum Maſoviæ Duce circa annum 1226. conditum eſſe probat *lib. II. de Ort. & reb. geſt. Polon. pag. 434.* Nos de Caminenſi etiam in Pomerania non immerito dubitamus, quoniam in ſequentium temporum Hiſtoria Polonica ejus fieri mentionem non invenimus. Error hic inde fortaſſe fluxit, quia Dlugloſſus audiverat, aliquando Pomeranicum Epiſcopum in ditione Polonorum fuiſſe, nullum autem alium ſuo tempore in Pomerania reperiri viderat, quam Caminenſem, ideo putavit hunc ipſum Epiſcopatum a Miecislao eſſe inſtitutum. Nos autem a Dithmaro Mersburgenſi aliud edocemur. Tradit enim ille Epiſcopum Cholbergenſem ab Ottone III. Imperatore fuiſſe Gneſnenſi Archiepiſcopo, ut Metropolitano, ſubjectum. *lib. IV Chron pag. 83. & lib. VII. pag. 228.* Qui tamen Epiſcopatus

Epiſcopatus Caminenſis in Pomerania non eſt à Polonis inſtitutus.

Epiſcopus Cholbergenſis.

patus ad breve tempus duravit, Pomeranis tunc adhuc Ethnicis ſuperſtitionibꝰ addictis & Chriſtiana ſacra reſpuentibus. Neque illud dubio caret, quod de duobus Archiepiſcopis, Gneſnenſi videlicet & Cracovienſi, a Miecislao Duce Poloniæ inſtitutis memoratur. Nam ipſe Cromerus teſtatur, antiquum quendam rerum Polonicarum Annotatorem magis quam Scriptorem tradere, non Archiepiſcopum ſed Epiſcopum tantum Cracoviæ fuiſſe inſtitutum. *Vid.* Cromer. *lib. II. de Ort. & Reb. geſt. Pol. pag. 434.* Eſt hic Annotator ſine dubio non alius, quam Basko Cuſtos Poſnanienſis (cujus Hiſtoria nondum eſt typis impreſſa, licet ejus editionem promiſerit Editor Vincentii Kadlubkonis) ex quo alii quoque idem referunt. Non minus etiam de tempore Inſtitutionis horum Epiſcopatuum diſceptatur. Nam Dithmarus Mersburgenſis, qui circa eadem vixit tempora, dicit Archiepiſcopatum Gneſnenſem non tempore Miecislai, ſed Boleslai I. ab Ottone III. Imperatore Poloniam ingreſſo conſtitutum, eique Cholbergenſem, Cracovienſem, Wratislavienſem Epiſcopatus eſſe ſubjectas, excepto Posnanienſi Epiſcopatu, *lib. IV. Hiſt. pag. 84.* Neque prorſus ab his diſſentit Vincentius Kadlubko, antiquiſſimus Polonicæ Hiſtoriæ conditor,

Dubium eſt, an duo Archiepiſcopatus ſint inſtituti.

Quando Archiepiſcopatus Gneſnenſis inſtitutus.

Ee

ditor, ut qui ineunte Seculo XIII. sub Casimiro Justo Duce Poloniæ floruit. Hic enim de Boleslao I. Chrobri refert, *quod geminam metropolin* (ubi fortasse Gnesnensem intelligit & Posnaniensem, quam Dithmarus subjectam fuisse metropolitano negaverat) *instituerit, & debitas suffraganeorum Diœceses utrique deputaverit.* Vid. Kadlubko *lib. II. Chron. Polon. epist. 11.* Et Commentator Kadlubkonis, qui circa ann. 1440. a Christo nato, & ita adhuc ante Dlugossum vixit, quamvis dicat, sub Miecislao *Jordanum quendam in Episcopum Poloniæ & Episcopum Cracoviensem fuisse institutum, cæterosque Episcopatus in Polonia per Dambrowkam Miecislai conjugem dispositos* in lib. II. *ep. 9.* Postea tamen supra dictorum oblitus, dicit Boleslaum sequentes Cathedrales Ecclesias instituisse: *Posnaniensem, quam primo fundaverat, in cujus Ecclesiæ medio tumulatus quiescit; Gnesnensem; post Masoviensem, quæ nunc Plocensis dicitur; Cracoviensem, Wratislaviensem, Lubussensem & Kuj. v ensem, quæ nunc Wladislaviensis nuncupatur.* Hæc ille in Comment. *ad lib. II. Kadlubkonis cap. 11.* Ex his jam quatuor certo concludi posse videntur, I. Quod Posnaniæ, non Cracoviæ fuerit metropolis constituta, ut antea diximus. Hoc enim non tantum

Posnaniensis Episcopus.

Dith-

Dithmars, Auctor σύγχρονος, supra asseruerat, sed idem etiam ex Commentatoris hujus loco citato colligitur. Quonism enim Boleslaus Ecclesiam Posnaniensem primo condidit, in eaque sepeliri voluit, admodum verisimile est, eandem fuisse metropolin constitutam, ex qua etiam ratione illam primo loco ante Gnesnensem nominat. II. Quod Archiepiscopatus Gnesnensis sub Boleslao I. demum sit erectus, ut cum Dithmaro asserunt Kadlubko & Commentator ejus, quamvis hic posterior sibi non constet, nisi dextre explicetur. III. Quod illud sit dubium, quod Dlugossus & cum eo Cromerus, de translatione Episcopatus Smorogoviensis Bycinam & Bycinensis Wratislaviam referunt. Nam Dithmarus, qui eodem illo tempore scripsit, jam suo tempore adeoque ante Casimirum I. Regem, sub quo translatio illa facta esse dicitur, Wratislaviensem illum Episcopatum jam commemorat, cum quo etiam Vincentius Kadlubko consentit. Possemus fortasse dicere, si sententias illas in speciem pugnantes conciliare animus esset, Episcopum Wratislaviensem primis illis temporibus sedem suam habuisse Smorogoviæ & deinde Bycinæ, Ecclesiam vero Cathedralem statim ab initio Wratislaviæ habuisse. IV. Quod Culmensis &

Archiepiscopatus Gnesnensis à Boleslao I. institutus.

V Wratislaviensis Episcopus.

Culmensis & Caminensis Episcopatus non sunt à Polonis conditi.

& Caminensis Episcopi neque a Miecislao, neque a Boleslao I. Chrobri sint conditi, cum horum nec Dithmarus Mersburgensis, nec Vincentius Kadlubko, nec denique Commentator ejus mentionem faciat, & alias etiam satis notum sit ex Historiis, quinam horum Episcopatuum duorum sint Conditores. Non est igitur, cur Stanislaus Lubienski Episcopus quondam Plocensis in Dithmarum Mersburgensem hæc quæ jam probavimus asserentem adeo invehatur, prout facit *in Præfatione ad lib. de Episcopis Plocensibus.* Sane Dithmari sententia ex ipsis etiam Polonicis Scriptoribus antiquis, ut vidimus, haud obscure probari potest. Quomodocunque autem illud sese habeat, Episcopos illos a primis Principibus Christianis statim fuisse ad Consilium Principis admissos, contendit laudatus Stanislaus Lubienski:

Episcopi statim ad consilium Principis admissi dicuntur.

Ut Episcopi, inquiens, *in Polonia, majori cum dignitate rem Ecclesiasticam gerere & Reipubl. consulere possent, amplissimas unicuique possessiones una cum Ducalibus juribus, ac primo supra omnes Principes, qui tum in Polonia reperiebantur, in publico consilio & consessu Comitiali locum jure perpetuo contulit.* Hæc Lubiensk. *in lib. de Vitis Episcoporum Plocensium sub Angeloto I. pag. 310. operum.* Alio in loco Lubiensius

bienſcius longius adhuc progreſſus, primis temporibus ſolos Epiſcopos ad Conſilium Regis fuiſſe adhibitos teſtatur: poſtea vero Seculares quoque adſcitos fuiſſe refert, *in lib. de recte gerendo Epiſcopatu num. 122. ſeqq. pag. 289. ſeqq.* Licet vero hæc non repugnent moribus eorum temporum, in quibus ſoli fere Epiſcopi erant literis imbuti & ideo ad Conſilia præ cæteris maxime apti; nec intentioni Pontificis Romani, qui iis temporibus ex Italia Polonis mittebat Epiſcopos; ex Hiſtoricis tamen Polonicis facilius probare poſſemus, primos illos Epiſcopos ad Conſilium a Rege plane non fuiſſe admiſſos, ſolis ſecularibus hac dignitate fulgentibus. Nam Boleslaus I. Chrobri duodecim uſus eſt Conſiliariis (quod nos de Palatinis intelligimus) uti teſtatur Vincentius Kadlubko Epiſcopus Cracovienſis *lib. Chron. Polon. epiſt. 10.* Addit his Cromerus Epiſcopus Varmienſis, *lib. III. de Ort. & Reb. geſt. Pol. p. 444.* Boleslaum *eosdem Conſiliarios, quoties animum remittere volebat, una cum uxoribus ipſorum menſæ ſuæ & Convivio adhibuiſſe.* Conf. Neugeb. *lib. III. pag. 54.* Quæ ſane Epiſcopis minime conveniunt, quorum in Polonia tantum, (ut Lubienſcius ipſe cum aliis recentioribus ſcribit) novem fuerunt, iique cœlibes. Immo quamvis

Epiſcopos ſolos fuiſſe Principis Conſiliarios ſcribit Lubienſcius.

Politicos tantum fuiſſe Conſiliarios.

Duodecim Conſiliarii uxorati.

multa Cromerus habeat de honore Episcoporum, quo ipsos Boleslans ille I. affecit, nullum tamen verbum habet de eo, quod ad Consilium ipsos adhibuerit, quod certe, ut Episcopus ipse, non omisisset, si quid hac de re in antiquis monumentis reperisset. Objicit tamen sibi Lubienscius *loc. cit.* nomen Palatinorum vetustius esse quam Episcoporum, adeoque Palatinos videri prius adhibitos esse ad Consilium Regis. Et respondet sibi, Palatinos tum fuisse Duces Belli, non Regni Senatores. Sed hæc facile, ut nulli fundamento innixa, subverti possunt. Quodsi enim antea Palatini non tantum fuere Duces Belli cum Aristocratice Respubl. Polonica ab ipsis administraretur, dici vix potest, quod postea tantum fuerint Duces belli sub Ducibus ipsis. *Mansit enim deinceps etiam sub Principibus & Regibus, manetque in hanc diem is sive honor, sive Magistratus*, ait Martinus Cromerus *lib. II. de Ort. & Reb. gest. Pol. p. 420.* Quamvis autem facilius nostra quam Lubienscii sententia ex Polonicis Scriptoribus probari possit, non negamus tamen præfracte Episcopos in Consilio Regio Secularibus Senatoribus vel statim ab initio receptæ Religionis Christianæ, vel etiam paulo post occisum Stanislaum Szczepanovium Episcopum

Quando Episcopi facti sint Consiliarii Principis.

ſcopum Cracovienſem, fuiſſe adjunctos, dummodo hoc obtineamus, non ſolos Epiſcopos illis temporibus Senatum Regni conſtituiſſe, quod Lubienſcius concedere nolebat.

III. Poſt interfectum a Boleslao II. Audace S. Stanislaum & *poſt abrogatum Boleslao Regnum*, ut vult iterum Lubienſcius, *Proceres Regni obtinuerunt, ut cum olim ſoli Epiſcopi Senatoria dignitate fulgerent, paucique alii ad in muneris arbitrio Regum adſciſcerentur, deinceps per omnes Diſtrictus & Regiones Senatores majores & minores, qui & in Provinciis jus dicerent, & Regi judicanti, ne omnia arbitratu ſuo faceret, quaſi libertatis cuſtodes & conſervatores adhiberentur.* Hæc Lubienſcius *in Vita Stephani Epiſcopi Plocenſis pag. 324. fin.* Verum de Senatoribus majoribus, per quos dubio procul Palatinos intelligit, jam antea contrarium probavimus. De Caſtellanis, quos minores hoc loco Senatores appellat, fidem ipſi facile habemus, ſi ſententiam ſuam ex aliquo antiquiorum Scriptorum confirmaſſet. Alias non improbabile eſſe arbitramur, Boleslaum Chrobri, cum militandi rationem per Regiones deſcripſiſſet, Palatinisque, ut Cromerus *lib. III. p. 445.* teſtatur, hoc munus commiſiſſet, ſtatim etiam

Majores minoresque Senatores conſtituti.

Caſtellani, vicarii Palatinorum à Boleslao Chrobri conſtituti eſſe videntur.

etiam Vicarios Palatinorum, nempe Castellanos, quibus tum cura castellorum fuit commissa, constituisse. Non tamen hic iterum negamus, exacto Boleslao Audace, Senatores illos majorem potentiam sibi acquisivisse. Ex eo etiam tempore jam crebra fit mentio Palatinorum, CRACOVIENSIS, SENDOMIRIENSIS, POSNANIENSIS, SIRADICENSIS, PLOCENSIS & aliorum, Castellanorumque complurium. Per eadem tempora in Cujaviensi tractu unum tantum fuisse Palatinum nempe GNIEWCOVIENSEM, qui post tempora Wladislai Jagellonis divisus est in BRESTENSEM & INOWLADISLAVIENSEM, testatur præter alios etiam Bartholomæus Paprocki *in lib. de Insignibus Nobilitatis Polonicæ Polonico idiomate scripto pag. 708.* Circa medium Seculi XIII. nimirum ann. 1264. Boleslaus Pudicus devictis Jazygibus EPISCOPATUM LUCENSEM sive LUCEORIENSEM in Volhynia condidit, aut etiam paulo post. *Vid.* Cromerus *lib. IX. pag. 556.* Neugebauerus autem dicit, hunc Episcopatum conditum esse sub Ludovico Rege, *in lib. III. Polon. Hist. pag. 155.* Quæ sic conciliari possunt, ne inter se Auctores illi, ut videntur, pugnent. Antea a Romano Pontifice Regi Poloniæ hoc

Senatores post Boleslaum Audacem majorem acquirunt potestatem

Gnievcoviensis Palatinus in Cujavia, qui divisus est in Brestensem & Inovvladislaviensem.

Luceoriensis Episcopatus conditur.

nego-

negotium fuit demandatum, ut Jazygibus daretur Epiſcopus, ſed ille Epiſcopatus non niſi ſub Ludovico Rege potuit condi. Circa eadem tempora in Pomerellia duos fuiſſe Palatinos, nempe GEDANENSEM & SWECENSEM, docemur a Neugebauero *lib. III. Hiſt. Polon. pag. 108.* Fuerunt antiquioribus temporibus etiam in Sileſia certi Senatores, ut EPISCOPUS WRATISLAVIENSIS, item WRATISLAVIENSIS, GLOGOVIENSIS, CROSNENSIS Palatini & Caſtellani: poſtquam autem Sileſia eſt a reliquo Poloniæ corpore abſtracta, hi quoque Senatores ſimul ſunt abſtracti. Fuiſſe autem dictis in locis antea Palatinos & Caſtellanos, patet ex Stanislao Lubienſcio *pag. 166. fin.* Cromer. *lib. VIII. pag. 548.* & lib. II. *Deſcript. Polon. pag. 136.* Neugeb. *lib. III. pag. 142. & pag. 128.*

In Pomerellia Palatinus Gedanenſis & Svvecenſis.

Sileſiaci Senatores.

IV. Circa an. 1340. Caſimirus cognomento Magnus, Rex Poloniæ Leopolim totamque Ruſſiam Imperio ſuo ſubjecit, ibidemque Palatinos, Caſtellanos aliosque magiſtratus Polonico more Inſtituit. Neugeb. *lib. III. pag. 200.* Et tum ſine dubio creati ſunt Ruſſiæ Senatores, ut LEOPOLIENSIS Palatinus, LEOPOLIENSIS, SANOCENSIS aliique Ruſſiæ meredionalis ſive Rubræ Caſtellani. *Vid.* Cromerus

Ruſſici Senatores inſtituti.

rus *lib. XII. pag. 599. seqq.* Neugeb. *lib. III, pag. 203.* Idem Casimirus Magnus subacta Russia Rubra ARCHIEPISCOPATUM LEOPOLIENSEM condidit, ut iidem Auctores testantur. Circa eadem tempora Olgierdus Magnus Dux Lithvaniæ PODOLIAM Tartaris eripuit, ibique postea, si fides est Alberto Kojalovicio, Palatinatum Podoliæ condidit. *Vide quæ supra diximus lib. I. cap. 9. num. 10.* Quodsi autem tunc nondum fuit Palatinatus ille institutus, non longe tamen post illa tempora hoc a Magnis Ducibus Lithvaniæ factum sit necesse est. Seculo illo XIV. jam adulto instituit Poloniæ Rex Ludovicus duos Episcopatus in Russia, nimirum PRÆMISLIENSEM & WLADIMIRIENSEM. At vero HALICIÆ Archiepiscopatum, nt tradit Joannes Dlugossus. Sed si prius ut antea audivimus Leopoli fuit Metropolis instituta, quemadmodum ipse Dlugossus concedit, nonnisi Episcopalem sedem Haliciæ fuisse constitutam oportet, ut Martinus Cromerus concludit, hac super materia ita scribens: *Ego initio Leopoli Episcopalem Cathedram regnante Casimiro institutam fuisse dixerim. Neque enim Archiepiscopus unquam instituitur, qui nullum in ditione sua Episcopum habeat, sicut tunc in Russia nullus fuit.* Sed cum

Archiepiscopatus Leopoliensis.

Palatinatus Podoliæ.

Episcopi Russici.

cum Ludovici opera plures Episcopi fierent, Metropolim Haliciæ constitutam esse, quæ postea Leopolim translata sit, Episcopatu Cameneciam translato. Hæc Cromer. *lib. XIII. de Ort. & Reb. gest. Polon. pag. 619. seq.*

V. Ad exitum vergente Seculo XIV. circa An. 1384. magna ad Senatum Polonicum facta est accessio, cum Jagello Magnus Dux Lithvaniæ, suscepta Religione Christiana, Rex Poloniæ factus esset. Tunc enim Nobilitatem Lithvanicam, ut eam facilius ad Religionem Christianam suscipiendam alliceret, iisdem donavit Privilegiis, quibus gaudebant Poloni. Instituit etiam EPISCOPATUM VILNENSEM cui Andream Vasilonem primum Episcopum præposuit. *Vid.* Albert. Wijuk Kojalowicz *Part. II. Hist. Lithv. lib. II. pag. 91. & 94.* Instituit etiam more Polonico alios in Magno Ducatu Lithvaniæ Senatores, ut VILNENSES & TROCENSES Palatinos & Castellanos. Neugebauer. *lib. V. Hist. Pol. pag. 263.* Successu temporis & plures in Magno Ducatu Lithvaniæ Senatores ab ipso illo Wladislao Jagellone constituti esse videntnr, cum id se facturum promiserit hic ipse Wladislaus, ut apparet ex Januszovii *lib. X. Constitut. Part. I. tit. 2. pag. 747.* quo fortasse perti-

Lithuanici Senatores.

pertinent: BRESCIANENSIS, MINSCENSIS, NOVOGRODENSIS, VOLHINIÆ, BELSENSIS Palatini & Castellani, ut & CAPITANEUS SAMOGITIÆ cum suo Castellano. Posthæc augescente indies in Lithuania & Samogitia credentium cœtu, constitutus est a Vitoldo Jagellonis Patruele (in jurejurando Regio, ut supra audivimus apellatur frater Jagellonis) EPISCOPUS MIEDNICENSIS sive *Samogitiæ*. Primus Episcopus ibidem fuit nomine Matthias, natione Lithuanus, cui Pontificatus ille a toto Lithuanico Senatu in Comitiis An. 1420. celebratis confirmatus est, teste Kojalovicio *Part. II. lib. II. pag. 111. seqq.* Eodem tempore Witoldus Magnus Dux Lithuaniæ SMOLENSCUM, VITEPSCUM, POLOCKUM, PLESCOVIAM, NOVOGARDIAM MAGNAM subegit, ubi sine dubio, præsertim in tribus prioribus locis, Palatinos & Castellanos instituit. In postremis duobus locis Præfectos fuisse legimus: an vero illi ad Senatum ut Præfectus Samogitiæ, pertinuerint, mihi compertum non est. Verum etiamsi tunc Lithuanicus Senatus cum Polonico esset conjunctus: ob lites tamen Polonorum Lithuanorumque de Volhynia & Podolia aliisque Russiæ meridionalis provinciis (quas utraque gens sibi vindicabat) raro

Episcopatus Samogitiæ instituitur.

Senatores Albæ Russiæ.

&

& fere non nisi per Legatos Comitiis Polonicis Lithuani interesse solebant. Quin etiam An. 1451. Lithuani plane renunciarunt fœderi, cum Poloni Lithuanis dictas Provincias restituere Lithuaniæque adjungere nollent. Kojalowicz *Part. II. Hist. Lithu. lib. V. pag. 211.* Peculiarem igitur & a Polonico diversum Lithuaniæ Senatum constituebant *Vilnensis* & *Samogitiæ Episcopi* (*Luceoriensis* quoque Anno 1413. & *Kioviensis* Episcopus An. 1563. in Senatu Lithuanico fuerunt, certisque Actis subscripserunt) *Vilnensis*, *Trocensis* Palatini & Castellani; *Gubernator* sive *Capitaneus Samogitiæ*, Item *Vitepscenses*, *Smolenscenses*, *Plocenses*, *Novogrodenses*, & fortassis etiam alii *Palatini* & *Castellani*, quorum crebra fit mentio apud Lithvanicos & Polonicos Scriptores.

VI. Cum Casimirus IV. Jagellonides partem Prussiæ sibi Seculo XV. subjecisset, certos etiam Prussiæ Consiliarios constituit. Primum hic locum tenebant duo Episcopi, nempe WARMIENSIS & CULMENSIS. His additi sunt tres Palatini, nimirum CULMENSIS, MARIÆBURGENSIS & POMERANIÆ. Item tres Castellani, nempe CULMENSIS & GEDANENSIS, item tres Succamerarii ab iisdem locis, a quibus antea Palatinos voca- Senatores Prusfici.

vocatos esse audivimus, denominati. Postremo adjuncti sunt illis trium Civitatum majorum Delegati, nempe THORVNIENSES, ELBINGENSES & DANTISCANI. Contigerunt hic quidem mutationes nonnullæ, præsertim initio belli cum Cruciferis ab an. 1454. gesti: at quoniam tandem in hunc a nobis descriptum ordinem desiere, multis eas commemorare non est e re visum, præsertim cum alibi hanc materiam copiose pertractaverimus. Ex enumeratis autem jam a nobis Consiliariis Prussicis primo Senatum Polonicum ingressi sunt Episcopi. Deinde Palatini & Castellani. Cæteri, nempe Succamerarii & Civitatum majorum Delegati jura sua antiqua, non nisi in Prussia de rebus Prussicis consultandi prætendentes, conjungere se cum Senatu Polonico & Lithvanico recusarunt. *Vid.* quæ de his tradimus *in Prussia Nova.* Ejusdem Casimiri Jagellonidis tempore per Pacta Anni 1466. initia ipse MAGISTER ORDINIS TEVTONICI in Prussia factus est Senator Regni Poloniæ, primumque in Senatu a sinistra Regis locum adeptus est. COMMENDATORES etiam præcipui, quos Magister pro tempore duxisset deputandos in Senatum Regni admitti debebant. Quapropter etiam jusjurandum

Magister Ordinis Teutonici Cosiliarius Regis cum quibusdam Commendatoribus.

Ma-

Magistri Prussiæ, quod præstare solebant Regi Poloniæ, his verbis erat conceptum: *Ego N.N. Magister generalis Ordinis S. Mariæ Teutonicorum Princeps & Consiliarius Regni Poloniæ fidelis ero, &c.* apud Janum Januszovium *lib. VII. Constitut. Part. III. tit. 1. pag. 872. seqq.* Neugebauer *lib. VI. pag. 385.* Hoc etiam confirmatum est a Sigismundo I. Rege Anno 1525. cum jam Albertus Marchio Brandeburgensis positis Ordinis Teutonici habitu, nomine & insignibus factus esset Dux Prussiæ hereditarius. Tunc enim ipsi primns in Senatu Regni locus assignatus est in Comitiis aliisque Congressibus publicis. Neugeb. *lib. VII. pag. 507* Januszov. *lib. VII. Part. III. tit. 1. pag. 913. seq.* Privilegia Prussiæ Ducalis *fol. 34.* Licet postea in Comitiis Electionis Duci Prussiæ locus a Republ. sit denegatus, cujus rei causam cap. I. hujus libri II. assignavimus. *Vid.* Fredro *in Hist. Henr. pag. 212.* Piasecius *in Chron. pag. 529.* Theatr. Europ. *ad An. 1632. pag. 580.*

Dux Prussiæ fit Consiliarius Regni Poloniæ.

VII. Tempore ejusdem Casimiri IV. Jagellonidis, commendavit Anno 1471. Simon Olelcovius Dux filium suum Basilium Regi Casimiro, qui eum volebat Ducem Kioviæ renunciare: Sed reclamante Senatu, Kioviensem tractum in formam Provinciæ redegit, primumque KIOVIÆ

PALA-

Kiovienſis Palatinus. PALATINVM Martinum Gaſtoldum, expuncto Ducis titulo, creavit. Vid. Kojalowicz *Part. II. Hiſt. Lithv. lib. V. pag. 238.* Per eadem etiam tempora inſtitutus eſt PALATINATVS LVBLINENSIS, detracta parte de Sendomirienſi, cujus jurisdictio amplior eſſe viſa eſt, quam ut ejus moles commode ab uno Palatino ſuſtineri poſſet. Neugeb. *lib. VI. pag. 408.* Nec dubium mihi eſſe alibi ſcripſi, quin ſub finem Seculi XV. aut ſub initium Sec. XVI. inſtitutus ſit PALATINATUS RAVENSIS. Hujus enim ante illa tempora non deprehenderam ullam fieri mentionem apud Hiſtoricos. Quin etiam Joannem Laski Cancellarium Regni & poſtea Archiepiſcopum Gneſnenſem, qui tempore Alexandri Regis Conſtitutiones Regni Poloniæ ſcripſit, ſeriemque Senatorum nobis reliquit, nullam Palatini Ravenſis feciſſe mentionem obſervaveram. Sed jam argumentum illud a ſilentio Laskii deprehendo eſſe nullum. Nam Decreto Electionis Alexandri Regis An. 1501. ſubſcripſit Andreas de Kutno Palatinus Ravenſis. *Vid.* Decretum illud apud Stanislaum Karnkovium *in Libro de Primatu Senatorio Regni Poloniæ.* Ante illa vero tempora ejus factam mentionem, etiamſi ſolicite inquiſiverim, non reperi. Cur ipſum Joannes

Lublinenſis Palatinus.

Palatinus Ravenſis.

annes Laski omiserit, conjectura assequi haud possum.

VIII. Sub Sigismundo Augusto An. 1569. tandem Lithuanicus Senatus cum Polonico perpetuo nexu conjunctus est, ut Lib. I. ostensum. Additos tum quosdam Senatores in Lithuania fuisse de novo, testatur Cromerus *lib. II. Descript. Polon. pag. 140.* Quinam autem illi fuerint, non addit. Quantum suspicari licet ex Ordine Senatorum hodierno, & ex antiquiore Historia, puto additos fuisse MSCISLAVIENSES, BRACLAVIENSES MINSCENSES Palatinos & Castellanos, aut saltem horum aliquos. Eodem anno assignatus est locus in Senatu Senatoribus VOLHYNIÆ, ut & Senatoribus PODLACHIÆ. Videantur Constitutiones hujus anni. Post fœdus demum hoc Lithuaniæ cum Polonia initum admissos esse in Senatum Officiales Regni Majores, MARSCHALCOS CANCELLARIOS & THESAURARIOS tradit Piasecius. Addit etiam hujus rei caussam: *Olim*, inquiens, *Officiales Regni non habuerunt locum in Senatu, nisi etiam aliam dignitatem Senatoriam obtinuissent v. g. Palatinatum & Castellanatum. Sed cum An. 1569. Lithuania uniretur Poloniæ, & Officialibus in Ducatu Lithuaniæ assignaretur locus in Senatu, quem antea*

Conjunctio Polonici & Lithuanici Senatus.

Superiore Seculo qui Senatores additi.

Senatores Volyniæ & Podlachiæ.

Quando Magistratus Majores Senatui sint additi.

antea in Lithuania habuerunt, tum ne officiales Regni minores esse viderentur, assumpti etiam sunt in Senatum. Hæc Piasecius *in Chron. pag. 65.* (55) Mihi tamen hæc Piascii sententia non probatur. Nam Cromerus *lib. II. Descript. Pol. pag. 139.* de Officialibus his agens, nulla mentione facta, quod suo tantum tempore sint in Senatum admissi, scribit, hos Magistratus ad Senatum pertinere, & quidem ultimo loco eosdem post Castellanos censeri, nisi si quo alio eminentiori honore ii cohonestentur, quod suo tempore plerumque factum esse ibidem testatur. Et hoc etiam Piasecium fefellisse videtur. Quia enim in veteribus subscriptionibus nunquam fortasse repererat, subscripsisse hos officiales separatim post Castellanos, putavit eos ante conjunctionem Poloniæ cum Lithuania sub Augusto Anno 1569. factam, non pertinuisse ad Senatum: sed meminisse poterat, etiam in Magno Ducatu Lithuaniæ hæc officia plerumque, fortassis etiam semper, fuisse connexa cum aliis superioribus Dignitatibus, ut ex variis subscriptionionibus probatur. Si tamen, hoc non obstante, Officiales hi ad Senatum Lithvanicum pertinebant, ut concedit Piasecius, quomodo igitur hoc negare potuit de Officialibus Regni? Auctum tamen eo tempore

pore Senatum fuisse concedimus, additis his Officialibus, sed alia ratione. Scilicet Magistratus hi cœperunt ex hoc tempore magis magisque distingui, ita ut officium Marschalci, Cancellarii, Thesaurarii non potuerit postea aliis Palatinis & Castellanis conferri. Jam enim ante fœdus illud initum, nimirum Anno 1565. in Comitiis Petricoviensibus rogarunt Nuncii Terrestres, ut Rex Dignitates Marschalcorum & Thesaurariorum distingueret a reliquis Dignitatibus & hoc ex ea ratione, *quia jam absque aliis Dignitatibus Marschalci & Thesaurarii habent locum & suffragium in Senatu: duo autem suffragia in Senatu habere inconveniens est.* Vid. Constitut. *ejus anni init.* Concessit autem eo tempore Rex, ut hæ Dignitates a præsentibus possessoribus retinerentur, postea vero ab invicem separarentur. Conf. & Januszov. *lib. III. Constitut. Part. V. tit. 1. pag. 304.* Ex quibus jam manifestum est, non posse nos sententiæ Piasecii calculum addere.

Magistratus Majores cœperunt ab aliis Dignitatibus distingui.

IX. Livonia licet fuerit cum Magno Ducatu Lithuaniæ jam Anno 1567. conjuncta, ut habet Kojalowicz *addict. ann. part. II. lib. VIII. pag. 279. seqq.* & licet rursus Anno 1569. societas illa renovata fuerit, Senatores tamen Livonici non statim fuere

Livonici Senatores.

constituti. Nam Stephanus demum Rex Ann. 1582. instituit EPISCOPATUM WENDENSEM. Vid. Janusz. *lib. VII. Constit. Part. VIII. pag. 996.* Immo huic Episcopo Sigismundus III. demum Ann. 1593. locum in Senatu post Episcopum Camenecensem assignavit, ut est *in Constitutione dicti anni pag. 647.* Idem ille Sigismundus III. Rex Anno 1598. in Livonia instituit tres Palatinos, nempe WENDENSEM, DERPATENSEM & PERNAVIENSEM. Item tres Castellanos iisdem in locis, hisque omnibus locum in Senatu assignavit. *Vid. Constitut. dicti anni pag. 708. seq. §. Ordynacya Ziemie.* Sed hi septem Senatores Livonici sublati sunt per Pacta Olivensia Anno 1660. inita, ubi Suedis maxima pars Livoniæ est concessa. Donec tandem Ann. 1677. in ea parte Livoniæ Australis, quæ Regno Poloniæ adhuc paret, alii tres Senatores sunt constituti, nempe EPISCOPUS, PALATINUS & CASTELLANUS Livoniæ. *Vid. Constitut. dicti anni pag. 32. seq. tit. Ordinacya.* Cum Satrapia Czernichoviensis ultra Boristhenem Regno Poloniæ accessisset, instituit ibidem Wladislaus IV. Rex, præter Civitatum Præfectos, duos Senatores, nempe Palatinum & Castellanum CZERNICHOVIENSES, illum anno 1635. hunc autem

Senatores Livonici à Sigismundo III. instituti abrogantur per Pacta Olivensia.

Hodie in Livonia Polonica tres sunt Senatores.

Czernichovienses Senatores.

autem anno 1641. ut habent dictorum annorum Constitutiones, quibus adde Starovolscium *in Descript. Polon. pag. 149.* Idem Wladislaus IV. EPISCOPATUM SMOLENSCENSEM erexit, eodem Starovolscio teste *loc. cit. pag. 250.* In Constitutione tamen *anni 1638. pag. 14.* Wladislaus Rex institutionem Episcopatus illius ad Patrem suum Sigismundum III. refert, dicitque cum Anno 1613. erectum esse. At enim Wladislaus illi Episcopo locum assignavit in Senatu, aliaque ad eam Dioecesin pertinentia ordinavit, ideoque ipsi fundationem Episcopatus illius aliquo modo tribui posse non nego. Tempore Joannis Casimiri Regis, cum An. 1649 Pereaslaviæ Tractatio de pace componenda inter Casimirum Regem & Bohdanum Chmielnicium institueretur, certæque jam conditiones Pacis utrinque approbatæ essent, Chmielnicius in peculiaribus literis alia adhuc a Rege postulabat, in quibus etiam hoc fuit, ut METROPOLITA KIOVIENSIS locum in Senatu Regni Poloniæ haberet. Sed Chmielnici pacem non serio urgente, hoc etiam de Metropolita Kioviensi in Senatum recipiendo successu caruit: donec tandem in pactis Zbaravianis eodem anno initis Rex Joannes Casimirus *num. 8.* Metropolitæ dicto

Episcopatus Smolenscensis.

Metropolita Kioviensis locum in Senatu consequitur.

 locum

locum in Senatu promisit, quod etiam in Comitiis Regni illo anno ad exitum vergente ab Ordinibus Regni confirmatum est. *Vid.* Joachimus ab Hirtenberg Pastorius *in Hist. Pleniore Part. I. lib. VI. pag. 314. Part. II lib. VIII. pag. 108. & lib. IX. pag. 150.* Longe plus autem post decennium fere Cosacis concessum est. Nam Anno 1658. die 16. Septembr. Pacta Hadiacensia cum Joanne Wyhowski Exercitus Kosakorum Zaprohensium Duce inita & posthæc in Comitiis Anni 1659. approbata sic ea dere disponunt: ut METROPOLITA, sive ARCHIEPISCOPUS KIOVIENSIS Græcæ Religionis cum aliis quinque Episcopis ejusdem Religionis (Russico nomine Episcopi vocantur *Wladiki*) nempe LUCEORIENSI, LEOPOLIENSI, PREMISLIENSI, CHELMENSI & MSCISLAVIENSI in Senatum Regni admitterentur; ita ut Archiepiscopus Kioviensis locum suum habeat statim post Archiepiscopum Leopoliensem. Episcopi autem Græci sive Russi post omnes Episcopos Romanæ Religionis. Quamvis autem hæc Pacta jurejurando Regis, Archiepiscopi Gnesnensis, Cracoviensis & Vilnensis Episcoporum, Marschalcorum & Cancellariorum utriusque gentis, ut & Marschalci Nunciorum Equestris Ordinis, nomine

Senatores Russorum.

totius

totius Reipubl. sint Confirmata & Constitutionibus ipsis Regni inserta, non sunt tamen Russi jus hoc suum postea prosecuti: vidi tamen Indicem Senatorum Polonicorum MS. jam post illa Pacta conscriptum, in quo ex dictis illis Episcopis Græcis, Archiepiscopi tantum Kioviensis nomen reperiebatur. Præter Archiepiscopum autem Græcæ Religionis non Unitorum sive Veterum Russorum, ponitur etiam in eodem illo catalogo alius adhuc Archiepiscopus Græcæ religionis unitorum, nomine Gabriel Colenda. Subscripsit idem Gabr. Colenda Articulis Pactorum Conventorum Serenissimi Michaelis Regis, sed post omnes Episcopos Polonicos & Lithuanicos. Ita etiam Ann. 1674. inter suffragia Palatinatus Polocensis Serenissimi Joanni III. data reperitur hæc inscriptio: *Cyprianus, Zochowski Metropolita Kioviensis, Haliciensis & universæ Russiæ, Archiepiscopus Polocensis.* De Senatoribus Livoniæ sub hodierno Rege constitutis, jam antea occasione data diximus, adeoq; hic loci ea repetere non attinet.

X. Præter jam enumeratos Senatores an etiam Duces & Principes ex sanguine Regum & Principum Regni Poloniæ oriundi frequentarint olim Senatum, quæri potest. De Ducibus Masoviæ tradit Stanislaus

Duces ex sanguine Regum oriundi an pertinuerint ad Senatum.

nislaus Lubienski, ipsos in Senatu locum ordinarium non habuisse, ad actus tamen solennes eosdem fuisse admissos, *in lib. de recte gerendo Episcopatu num. 127. pag. 290.* contradicit sibi ipsi *in lib. de Rebus Silesiacis pag. 166. operum.* Nos existimamus ipsos maxime locum in Senatu habuisse, licet raro Comitiis interfuerint, illamque sententiam iisdem cum Lubienscio probamus argumentis. Nam cum An. 1180. Casimirus Boleslai Crivousti filius monarcha Poloniæ Comitia indixisset, aderant fiduciarii Principes, ac inter illos Boleslaus Procerus Wratislaviensium Dux, teste Lubienscio *pag. 166.* Sic etiam Comitiis Gansaviensibus Principes sanguinis frequentes interfuerunt, ut habet Cromerus *lib. VII. circa fin. pag. 530.* & Neugebauer. *lib. III. pag. 132.* Postea quoque devicta Russia & juncta cum Regno Poloniæ sub Wladislao Jagellone Lithuania, sine ullo dubio Duces Lithuanici ex progenie Magnorum Ducum oriundi, ut & alii Russiæ Duces ad Actus publicos vocabantur, ut ex variis subscriptionibus patet, apud Januszovium *lib. VII. Constit.* Quod autem non in Polonico sed in Lithuanico Senatu fuerint, ibidem variæ testari possunt subscriptiones. Porro Stephanum Valachiæ Palatinum a Sigismundo I. Rege fuisse, ut vasallum

Valachiæ Palatinus fit Senator Poloniæ.

sallum Regni, in Senatum adscitum, auctor est Cromerus *in Oratione super obitu Sigismundi I. in Corp. Hist. Polon. Tom. III. pag. 18.* Quamvis autem Principes sanguinis aliique Duces ad Consilium Regni Poloniæ fuerint antiquitus vocati, excipiebantur tamen posterioribus Comitia Electionis, ad quæ, ne liberæ Electioni vim facerent, non fuerunt admissi. Ex eadem ratione denegatus eodem tempora locus Ducibus Prussiæ & Curlandiæ, ut jam supra a nobis dictum est.

Ad electionem non admittebantur Principes sanguinis.

XI. Hactenus ruditer originem plerorumque Senatorum Regni Poloniæ investigavimus. Nunc ulterius progredi placet, & quoad fieri potest, indicare, quem ORDINEM Senatores illi & antiquitus observaverint, & hodie adhuc observent, quæque ipsorum sint munia. Antiquitus in Regno Poloniæ proximum a Rege in Senatu locum obtinuerunt Duces & Principes sanguinis, ut ex Gasaviensibus Comitiis elucet apud Neugebauerum *lib. III. pag. 132.* Posthæc cum Magnus Ducatus Lithuaniæ & Russia ad Poloniam accessissent, sequens Ordo observatus esse videtur, ut post Regem sequeretur Magnus Dux Lithuaniæ: deinde Duces Masoviæ: Tum Duces Stolpenses in Pomerania. Post hos alii Duces in Magno Ducatu Lithua-

Ordo Senatorum antiquis.

Controversia inter Duces Masoviæ & Episcopos de prærogativa loci.

Lithuaniæ: Post Duces Lithuaniæ Archiepiscopi & Episcopi: Hos exciperent Duces Russiæ: agmen autem clauderent Palatini, Castellani, ut & Officiales, veluti patet ex subscriptione Pactorum inter Vladislaum Jagellonem & Paulum deRusdorff Magistrum Ordinis Teutonici in Prussia Anno 1436. initiorum. *Vid.* Privilegia Ducalis Prussiæ *pag. 6. seqq.* ut & Januszov. *lib. VII. Constitut. part. III. tit. 1. pag. 841. & 891.* Post hæc cum Wladislaus Jagellonides coronaretur, controversia orta est inter Duces Masoviæ & Episcopos, quod proximum a Rege locum sibi utrique vindicabant. Cromer. *lib. XXI. pag. 700.* Neugeb. *lib. V. pag. 299.* Recruduit hæc controversia tempore Casimiri IV. Jagellonidis, qui cum jam coronatus in forum progredi vellet, ad accipiendum a Civibus Cracoviensibus jusjurandum, acriter inter se certarunt Episcopi & Duces Masoviorum, utri dextrum Regis latus clauderent, adeo ut Regem oportuerit in arcem re infecta reverti. Tandem autem Duces Episcopis cessere, ut refert Cromer. *lib. XXII. pag. 721.* & Neugeb. *lib. VI. inprinc.* In Privilegio Brestensi, quo Pax inter Casimirum Jagellonidem Regem Poloniæ & Ludovicum ab Erlichshausen Magistrum Prussiæ, confirmatur, quodque

Rex

Rex Alexander poſtea renovavit, ſequenti ordine ſigilla ſunt appenſa. Primum eſt Regis ipſius ſigillum : deinde Magni Ducis Lithuaniæ : Tum aliorum quatuor Lithuaniæ Ducum : Poſtea Ducis Stolpenſis: tandem Archiepiſcoporum, Epiſcoporum aliorumq; Secularium Senatorum. Januszov. *lib. VII. part III. tit. I. pag. 891. & 899.* Jac. Priluſ. *lib. V. Statut. cap. III. pag. 748. ſeqq.* Verum poſt Alexandri Regis tempora, cum ſub Sigismundo I. jam nullus eſſet Magnus Dux Lithuaniæ præter Sigismundum Auguſtum, qui jam erat Succeſſor Regni conſtitutus, ſtirps quoque Ducum Maſoviæ plane defeciſſet, videntur Duces ex antiqua Magnorum Ducum Lithuaniæ ſtirpe oriunde aliique Ruſſiæ Duces Senatoribus Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ loco ceſſiſſe, aut etiam multis contentionibus e Senatu moti & ad privatorum Nobilium æqualitatem eſſe redacti, id quod de Duce Sclucenſi expreſſe aſſerit Matthias Dargocki *in libro Polonico de titulata Nobilitate.n.XXIII.* Jam igitur omnes Duces & Principes in Polonia & M. Ducatu Lithu. pari cum reliqua Nobilitate Polonica & Lithuanica jure gaudent, neque cuiquam Senatorum ideo præeunt, quod ſint Duces, niſi ſi majori dignitate in Senatu aut Magiſtratu

cæteris

Ordo Senat9 Lithuanici antiquus.

cæteris antecellant. In Magno Ducatu Lithuaniæ etiam antiquitus ante fœdus illud an. 1569. consummatum diversissimum fuisse Ordinem, cognoscimus ex Legatis, qui jam memorato anno ad Comitia Lublinensia missi sunt, hocque modo se sequebantur:

Ex Pontificibus tunc lecti fuerunt:

Valerianus Vilnensis Episcopus.
Nicolaus Pac Kioviensis Episcopus.

Senatores Seculares in duas divisi fuere classis.

Ex priore classe fuerunt:

Nicolaus Radzivil Dux in Olyka, Palatinus Vilnensis,
Marschalcus & Cancellarius Lithuaniæ.
Stephanus Koributh in Zbaras Palatinus Kioviensis.

Ex posteriore classe:

Nicolaus Kiszka Pincerna Lithuaniæ, Præfectus Drohicensis.

Ex Ordine Ducum & Baronum.

Nicolaus Radzivil Palatinides.
Hieronymus Chodkiewicz Castellanides Vilnensis.
Ivanus Dux in Czartoryisk.
Iaroslaus Sanguszko Dux in Nieswiesz.

Ex

Ex Marſchalcorum Ordine.

Petrus Zaorski.

Michael Lozinski.

Ex Patriciis.

Melchior Szemet.

Melchior Snowski.

Ladislaus Dux in Zbaras.

Ex Vexilliferorum Ordine:

Paulus Oſtrowicki Osmianenſis } Signiferi
Nicolaus Janowicz Vpitenſis } Signiferi

Ex univerſo Equeſtri Ordine:

Quælibet ſatrapia ſuos miſit delegatos.

Habet hunc catalogum Albertus Wijuk Kajalowicz *Part.II. Hiſtor. Lithv.lib.VIII. pag. 487. ſeqq.* Paulo aliter Legati illi dividuntur apud Janum Januszovium *lib. VII. Conſtit.pag. 761.* Ibi enim duæ claſſes Senatorum Eccleſiaſtici, & duæ Claſſes etiam Secularis Ordinis Senatorum Lithuanicorum numerantur. Sed poſt factam conjunctionem Senatus Lithuanici cum Polonico, Claſſes illæ Senatorum fuerunt ſublatæ, idemque Ordo, qui in Polonico erat Senatu, etiam in Lithuanico eſt inſtitutus, ita tamen ut Lithuani non ultimo loco cenſerentur, ſed PolonicisSenato-

natoribus immiſcerentur, ut ex ſequentibus elucebit.

Ordo Senatorum hodiernus.

XII. Hodierno tempore in Senatu Polonico primum locum habent Archiepiſcopi: deinde Epiſcopi: tum Palatini, quibus admixti ſunt quidam Caſtellani & Capitaneus Samogitiæ: inde Caſtellani Majores: Hos ſequuntur Caſtellani Minores: Denique illos omnes excipiunt Officiales Majores. Sed ſpeciatim etiam quædam de illis monenda erunt. Primum igitur locum in Senatu poſt Regem habent duo Archiepiſcopi, nempe

Archiepiſcopus Gneſnenſis, in Majore Polonia.

Archiepiſcopus Leopolienſis, in Ruſſiæ Palatinatu.

Ex his Prior, nempe Archiepiſcopus Gneſnenſis primum in Senatu a dextra Regis locum occupat, eſtque perpetuus Regni Poloniæ Interrex. Jam olim nempe initio Seculi XIII. a Papa Romano Leſcus Albus Poloniæ Dux Archiepiſcopo illi perpetuæ Legationis munus obtinuit, qua de cauſa hodie adhuc titulum habet *Legati Nati*, de quo Vid. Neugebauer. *lib. III. Hiſt. Pol. pag. 129.* Sed Stephanus Damalevicius Varta dicit, titulum Legati Nati primum obtinuiſſe Henricum Kitlizium ab Innocentio III. pro ſe duntaxat,

Tutulus Legati Nati.

taxat, dum Legatus abesset: Usum autem tituli hujus perpetuum non nisi superioris Seculi anno decimo quinto a Leone X. Papa Joannem Laski Archiepiscopum Gnesnensem obtinuisse, cujus rei Privilegium videatur apud Damalevicium *in Serie Archiepiscoporum Gnesnensium in princip. ubi agitur de titulis Archiepiscopi & in Vita Joannis Laski.* Titulum *Primatis Poloniæ* sequenti occasione Archiepiscopum Gnesnensem obtinuisse ferunt. Cum Wladislai Jagellonis tertia conjux Elisabetha Pilecia ab Archiepiscopo Leopoliensi Joanne Ressovio coronata esset, Archiepiscopus Gnesnensis Nicolaus Traba, qui tunc Constantiensi Concilio intererat, obtinuit apud Concilium, ut Archiepiscopus Gnesnensis deinceps *Poloniæ Primas* esset; idque ideo obtinuit, ne sibi successoribusque suis prærogativa Reges & Reginas coronandi præriperetur. Cromer. *lib. XVIII. pag. 672.* Damalewicz *pag. 12.* Neugeb. *lib. V. pag. 266.* Quanta Gnesnensis Archiepiscopus polleat auctoritate, sub Interregni tempus jam supra dictum est. Nunc alia paucis persequemur. Habet Archiepiscopus in aula sua Marschalcum, qui simul Senator Regni est ex Ordine Castellanorum. Hic currum Archiepiscopi eques antecedit: ad curiam eunti

Primas Poloniæ.

Archiepiscopi Gnesnensis auctoritas.

Marschalcus Archiepiscopalis.

eunti Archiepiscopo baculum præfert erectum, quem tamen in conclavi Regio submisse habere sive versus terram demittere cogitur. *Vid.* Fredro *in Hist. Henr,* *pag.16.* Quin Marschalcus Archiepiscopi tanta pollet auctoritate, ut absentibus aliis Marschalcis fas sit ei levato baculo, regiminis insigni, Regem in Comitiis prodeuntem anteire, ut Bielscius *lib. VI.* refert, apud quem Uchanski sua ætate hanc prærogativam in usu fuisse graviter asseverat. Deinde præfertur etiam Archiepiscopo Crux, quam in Senatu Cruciger sellæ adstans tenet, & quidem semper erectam Fredro *in Histor. Henr. pag. 16.* Sunt & alii in aula Archiepiscopali Officiales præter Marschalcum, ut Cancellarius, qui Publicis Negotiis & Consiliis Ecclesiæ & Reipubl. trutinandis & expediendis invigilat. Item sunt ibidem etiam Præfectus Cromeræ: Referendarius: Cruciger: Mensæ Archiepiscopalis Oeconomus seu Vicedominus: Thesaurarius: Sacrorum Præfectus: Bibliothecarius: Stabuli & Culinæ Magister & alii. Porro soli Archiepiscopo tanquam primo Principi, antequam ferculis instruatur mensa, tympana domi forisque pulsantur. Præterea Archiepiscopo soli adeundi Regem, simul atque ad Regni Comitia venerit, facultas est,

Cruciger Archiepiscopi.

Cancellarius & alii officiales Archiepiscopi.

Prærogativæ aliæ Archiepiscopi.

neque

neque exſpectat tempus ſalutationi colloquioque Regis præfigendum. Ad Palatium tendenti Rex Salutandus obviam mittit Succamerarium Regni, vel aliquem ex præcipuis Aulæ Magiſtratibus usque ad inferiora graduum, Marſchalcus autem Curiæ ad caput graduum ipſum præſtolatur: tandem jam ſibi vicino Rex aliquot paſſus it obviam; ut hæc totidem fere verbis referunt Fredro, Damalewicz & alii. In ſacris ab Epiſcopis vel eorum Officialibus provocatio eſt ad Archiepiſcopos & ab ipſo etiam Leopolienſi Archiepiſcopo ad Archiepiſcopum Gneſnenſem, licet hodie Nuncius Apoſtolicus plurima ſibi judicia, quæ alias Archiepiſcopo Gneſnenſi, ut Legato nato, competere putantur, vindicet. Privilegium monetæ cudendæ conceſſit olim Archiepiſcopo Gneſnenſi Boleslaus Pudicus circa 1232. annum, ut auctor eſt Cromerus *lib. VIII. non proc. ab init. pag.* 533. ex Joanne Dlugoſſo *ad dict. ann. Tom. I. lib. VI. Annal. Polon. pag.* 581. Quod autem adhuc Archiepiſcopi jus illud habeant, aſſerit Damalevicius *pag.* 18. An recte hoc aſſerat, meum diſputare non eſt: certum tamen eſſe videtur, quod nunquam Priviligium illud in uſum ſit deductum, cum nulla pecunia ab Archiepiſcopis cuſa extet. Sedem ſuam Archiepiſcopalem habet

Provocatio ad Archiepiſcopum Gneſnenſem.

Privilegium monetæ cudendæ Archiepiſcopo datum.

Sedes Archiepiſcopi

habet in urbe *Lowicz*, in Palatinatu Ravensi. Est præterea Archiepiscopus ille simul *Canonicus natus Ecclesiæ Plocensis.* Nam Conradus Dux Masoviæ an. 1240. satisfacturus Ecclesiæ ob cædem in Cancellarium patratam donavit Archiepiscopo Lowicium, cum sylvis nemoribusque adjacentibus, concessitque ut Archiepiscopus Gnesnensis Canonicus esset Ecclesiæ Plocensis. Dlugossus *lib. VI. pag. 596.* Cromer. *lib. VIII. pag. 557.* Lubienski *lib. de Vit. Episc. Plocensium pag. 368. ante med.* Titulus, quem Archiepiscopus a Rege in literis accepit, est hic: *Reverendissimo in Christo Patri.* A privatis Archiepiscopo sequens titulus tribuitur: *Celsissimo ac Reverendissimo Domino Domino N. N. Dei & Apostolicæ Sedis gratia Archiepiscopo Gnesnensi, Legato Nato, Regni Poloniæ Primati, primoq; Principi.*

Arciepiscopus est Canonicus Natus Plocensis.

Titulus Archiepiscopi.

XIII. Tantæ igitur cum sint Archiepiscoporum Gnesnensium prærogativæ, ideo quoque Wladislaus Archiepiscopus Gnesnensis tempore Casimiro IV. Jagellonidis illis fretus, noluit prærogativam loci concedere Zbigneo Olesnicio Cardinali Romanæ Ecclesiæ & Episcopo Cracoviensi, *licet Cardinalis etiam Presbyter & Diaconus majori aliàs sit dignatione quam Episcopus & Archiepiscopus atque etiam Patriar-*

Archiepiscopus Gnesnensis non cedit Cardinali.

triarcha, ut ait Cromerus. Adeo vero exarſit illa controverſia, ut Archiepiſcopus ex Comitiis, in quibus controverſia illa fuerat orta, indignabundus diſceſſerit. Et jam auctoritas Primatis periclitabatur, niſi Majores Poloni a Rege poſtulaſſent, ut Archiepiſcopus principem in Senatu locum, ut ſibi debitum, retineret. Tandem anno 1451. controverſia illa hoc modo finita eſt, ut Cardinalis quidem ille in Senatu primum locum retineret, deinceps vero, ne quis Cardinalatum atque etiam perpetuæ legationis Apoſtolicæ honorem Rege & Senatu inconſultis peteret aut uſurparet, ut volunt Cromerus *lib. VI. pag. 325. & 322.* Hoc ipſum etiam confirmari poſſet ex eo, quoniam eodem illo 1451. anno Statutum de Salinis primo loco ſubſcribit Sbigneus Olesnicius Cardinalis & Epiſcopus Cracovienſis: poſt ipſum vero demum Uladislaus Archiepiſcopus Gneſnenſis. *Vid.* Januszov. *lib. I. Conſtitut. Part. II. tit. 11.* Herburt. *in Statuto tit. Sal. pag. 421.* Nihilominus tamen prærogativa illa non fuit tunctemporis ſimpliciter conceſſa Cardinali, ut ſcribit Cromerus & ex eo Neugebauerus: ſed conſtitutum eſſe in ipſis Regni Conſtitutionibus legimus, *ut Eccleſia Metropolitana Gneſnenſis, Dominus quoque Archiepiſcopus & Primas ſedis ejusdem pro*

Controverſia deciditur.

tempore existens in omni jure, auctoritate & potestate, prærogativa, jurisdictione & consuetudine, quas aliàs Ecclesia Gnesnensis ab antiquo supra Ecclesiam Cracoviensem habuit & habet, conservarentur in æternum. Simul autem, quod proprie huc pertinet, decretum est: *Ne uterque Prælatorum simul una die in Senatum veniret, sed alternatim, alter una die & alius altera die, quem Rex vocandum duxerit. Non vocatus vero in hospitio maneret, daturus nihilominus ab inde Consilia opportuna super quibus fuerit requisitus.* Vid. Januszov. *lib. II. Constit. II. Part. II. tit. II. pag. 192. seq.* Herburt. *in Statuto, tit: Cardinalstus pag. 63.* Posthæc orta est inter eosdem Prælatos controversia de cerimonia nuptiali, uter eorum desponsationem Regiam & benedictionem conferre deberet, cumque inter eos convenire non posset, datum id est negotium Joanni Capistrano Sedis Apostolicæ Legato. Sed cum is neque Germanicam neque Polonicam linguam sciret, commissum quidem est hoc negotium Cardinali, qui utriusque linguæ gnarus erat, Archiepiscopus vero missam celebravit *vid.* Matth. a Michovia *lib. IV. Chron. cap. 59.* Cromer. *lib. XXII. pag. 531.* Post has controversias factus est Joannis Alberti Regis frater Fridericus Romanæ Ecclesiæ Car-

Cardinalis, item Archiepiſcopus Gneſnenſis & Cracovienſis Epiſcopus. Ne igitur per hoc præjudicium aliquod Archiepiſcopo crearetur, ſimulac Fridericus Cardinalis An. 1503. mortuus eſſet, eidemque Andreas Roza in Archiepiſcopatu ſucceſſiſſet, poſtulavit hoc, fortaſſe cum omnibus Regni Poloniæ Ordinibus, ut privilegium a Caſimiro Jagellonide anno 1451. datum ab Alexandro Rege confirmaretur, quod etiam factum eſt anno 1504. ut loci ex Januszovio & Herburto citati poterunt teſtari. Sequentibus temporibus habuit quidem Polonia quosdam Cardinales, veluti, ſub Sigismundo Auguſto, Stanislaum Hoſium Epiſcopum Warmienſem. Tempore Stephani Regis Georgium Radivilium primo Vilnenſem & poſtea Cracovienſem Epiſcopum, item Bernhardum Maciejovium Epiſcopum Cracovienſem; ſub Sigismundo III. Rege, Andream Bathoreum Warm: ſed ſubſcriptiones illorum Cardinalium reperio nullas, quod mihi argumento eſſe videtur, ipſos in Senatum nunquam veniſſe, ne prærogativam Archiepiſcopis concedere cogerentur. Quin etiam cum Joannis Albertus Regis Wladislai IV. frater ad Epiſcopatum Cracovienſem eſſet evectus, cautum fuit in Comitiis Regni generalibus,

Cardinales in Polonia.

 ne

ne sibi, etiamsi Cardinali dignitate fulgeret, aliquam præ Archiepiscopo vindicaret prærogativam. *Constitut. anni 1633. §. Consensu na. pag.17.seq.* Hæc de Archiepiscopo Gnesnensi. Hunc in Senatu sequitur ARCHIEPISCOPUS LEOPOLIENSIS, qui a sinistra Regis ex adverso Archiepiscopi Gnesnensis primum habet locum. Titulus ejus idem est, qui Archiepiscopi Gnesnensis.

Archiepiscopus Leopoliensis.

XIV. Post duos illos Archiepiscopos, sequuntur in Senatu EPISCOPI, quorum hic est ordo:

Cracoviensis in Minore Polonia.

Cujaviensis, qui & *Wladislaviensis & Pomeraniæ* Episcopus dicitur, in Majore Polonia.

Vilnensis in Lithuania } alternant

Posnaniensis in Maj. Polonia } alternant

Plocensis in Masoviæ Ducatu.

Warmiensis in Prussia.

Luccoriensis in Volhynia.

Præmisliensis in Russiæ Palatinatu.

Samogitiæ sive *Miednicensis.*

Culmensis in Prussia.

Chelmensis in Russiæ Palatinatu.

Kioviensis & *Czernichoviensis* ad Boristhenem.

Came-

Camenecensis in Podolia.
Smolenscensis in Russia alba ultra Boristhenem.
Livoniæ Episcopus.

De his Episcopis generatim notandum est, quod in Senatu utrumque Regis claudant latus. Videlicet, ut jam supra audivimus, ad dextram Regis sedet Archiepiscopus Gnesnensis, ad sinistram Archiepiscopus Leopoliensis; & sic alii quoque Episcopi proximum ab his ab utroque Regis latere locum habent, quos tandem sequuntur Senatores Seculares. *Vid.* Alex. Guaguinus, vel potius Ossostevicius *Tom. I. in Corp. Hist. Polon. pag. 36.* Certatum quidem est Anno 1506. in Comitiis Lublinensibus inter Proceres Ecclesiastici & Politici Ordinis hac de re. Contendebant quippe Proceres Seculares, ut Episcopi alterum Regis latus sibi concederent, alterum, vel dextrum sane, ipsi tenerent. Sed Episcopi jus utrique latere Regio assidendi, quod antiquitus habebant, etiam tunc retinuerunt. *Vid.* Cromer. *lib. XXX. pag. 830.* Posthæc cum Sigismundi Augusti tempore Senatus jam majore ex parte Evangelicis constaret, parum abfuit, quin Senatores Ecclesiastici Senatu moverentur, immo & hi ipsi jam mutare cœperant, teste Piasecio *in Chron. pag. 48. seq.* Sed

Episcopi in Senatu utrumque Regis claudunt latus.

& ſpeciatim de quibusdam Epiſcopis quædam notanda veniunt. EPISCOPUS CRACOVIENSIS octodecim urbium & Ducatus Severienſis in finibus Sileſiæ ſupremus Dominus eſt, ut jam ſupra lib. I. diximus, & ut teſtatur Simon Starovolſcius *in Polon. pag. 47.* Quapropter etiam Ducem Severienſem ſe ſcribit. Diœceſis ejus ampliſſima eſt, extenditque ſe per totam Poloniam Minorem ſtricte ſic dictam, id eſt, per tres Palatinatus, Cracovienſem, Sandomirienſem & Lublinenſem; ubi præter multa alia templa, tredecim Eccleſias Collegiatas jurisdictione ſua complectitur. Reſidet potiſſimum Bozentini, quod oppidum ad radices calvi montis in Polonia altiſſimi in Palatinatu Sendomirienſi ſitum eſt, ut etiam Kielciis in eodem Sendomirienſi Palatinatu. *Vid. Starovolſc. pag. 81. & 91.* Locum hic Epiſcopus in Senatu habet a ſiniſtra Regis proxime Archiepiſcopum Leopolienſem, etiamſi ſit primus Epiſcoporum, adeoque a dextra parte ſedem ordinarie obtinere deberet. In ſacris utitur pallio margaritis diſtinctio, ut teſtatur Damalevicius *in Serie Archiepiſcoporum Gneſn. pag. 11.* Fuit hic Cracovienſis Epiſcopatus aliquoties cum ipſo Archiepiſcopatu Gneſnenſi conjunctus. Tenuerunt enim ipſum cum

Epiſcopus Cracovienſis Dux Severiæ eſt.

Diœceſis Epiſcopi Cracovienſis.

Locus in Senatu.

Archie-

Archiepiſcopatu Fridericus Princeps Poloniæ & Cardinalis, deinde Petrus Camratus, Cromerus. *lib. XXX. de Ort. & Reb. Geſt. Polon. pag. 826.* Lubienskius *in Vita Petri Camrati pag. 374. Operum.* Cancellaria Regia Epiſcopo Cracovienſi titulum inſcribit: *Admodum Reverendo.* (Polonice *Przewielebnemu.*) reliquis vero Epiſcopis titulum inſcribit *Reverendo* (Polonice *Wielebnemu*) ut tradit Chwalcovius *lib. I. Jur. Publ. Polon. cap. V.* Quamvis in Conſtitutionibus hæc non ſemper obſerventur, quoniam in illis Cracovienſis etiam Epiſcopus *Reverendus* tantum appellatur. A privatis autem omnes Epiſcopi *Illuſtriſſimi ac Reverendisſimi* vocantur. EPISCOPUS CUIAVIENSIS præter Cujaviam in Diœceſi ſua numerat etiam Pomerelliam ipſamq; urbem Dantiſcanam, unde etiam Epiſcopi Pomeraniæ nomen nanciſcitur. Reſidet, quando in Pruſſia eſt, potiſſimum *Sobkoviæ* : Quando vero in Polonia eſt, aut *Wolboriæ* in Palatinatu Lancicienſi aut *Lagoviæ* in Palatinatu Sendomirienſi. In Senatu Regni locum habet a dextra Regis proxime Archiepiſcopum Gnesnenſem, cujus etiam vices in Interregno ſubit, ut jam ſupra oſtenſum. Olim hic Epiſcopatus dictus eſt Cruſvicienſis, quia Cruſviciæ habuerat Eccleſiam

titulus Epiſcopi Cracovienſis.

Epiſcopus Cujavienſis.

Cruſvicienſis Epiſcopus ho-

die dicitur VVladislaviensis.

Cathedralem, postea vero Ecclesia illa Cathedralis translata est Wladislaviam Vistulæ imminentem urbem, unde etiam hodie dicitur Episcopatus Wladislaviensis.

Posnaniensis Episcopus.

POSNANIENSIS EPISCOPUS a Wladislao Sputatore simul cum Archiepiscopo Gnesnensi accepisse dicitur jus monetæ cudendæ, ut habet Joannnes Dlugossus *ad an. 1232. lib. VI. pag. 581.*

Diœcesis ejus.

Diœcesin suam non tantum habet in Palatinatu Posnaniensi, sed etiam in aliqua parte Palatinatus Masoviæ, ut Warsaviæ & aliis in locis.

Vilnensis Episcopus

DE VILNENSI EPISCOPO refert Starovolscius, quod se *Ducem Ivanum* scribat. Unde vero hæc hauserit, non novi; nisi quod suspicari liceat, errorem hic a Starovolscio commissum ex Privilegio quodam perperam intellecto. Etenim fœderi Lithuaniæ cum Regno Poloniæ An. 1401. tempore Wladislai Jagellonis inito subscripserunt: *Jacobus, Divina Providentia Vilnensis Ecclesiæ Episcopus, Dux Ivanus Olgimundi cum filiis suis &c.* apud Janum Januszovium *lib. VII. Constitut. Part. I. tit. III. pag. 750.* Herburt. *instatut. voce: unio pag. 529.* ubi fortasse Starovolscius dividenda conjunxit: certum enim est, Episcopum Vilnensem hoc titulo non uti.

Diœcesis Episcopi Vilnensis.

Quod ad Diœcesin ejus attinet illa se latissime extendit per Lithuaniam & Albam

Albam Rusſiam usque ad confinia Moſcoviæ, ut ſcribit Starovolſcius *in Deſcript. Polon. pag. 97.* Expreſſius adhuc Auguſtinus L. B. de Meyerberg Legatus Cæſareus *in Itinere ſuo in Moſcoviam p. 105.* Diœceſin Epiſcopi Vilnenſis deſcribit his verbis: *Jagello, poſtquam baptiſmi undis renatus fuiſſet, circa an. 1387. Vilnam Epiſcopatu a ſe dotato decoravit, cujus jurisdictioni Palatinatus Vilneſis Trocenſis, Novogrodenſis, Polocenſis, Vitepſcenſis, Minſcenſis & pars magna Podoliæ & Poleſiæ ſubſunt.* Porro PLOCENSIS EPISCOPUS in Maſovia Pultovienſis Territorii ſupremus eſt Princeps, nec ab illo datur Provocatio ad Regem, ſed ita Nobiles illi ſunt ſubditi, ſicut & Nobiles in Ducatu Severienſi Epiſcopo Cracovienſi: Præpoſitus quoque Capituli Plocenſis integrum Territorium poſſidet eodem jure. Denique hoc notandum eſt, quod Archiepiſcopus Gneſnenſis ſimul ſit Canonicus Natus Eccleſiæ Plocenſis. Starovolſc. *in Deſcript. Polon. pag. 194.* Exercet hic Epiſcopus jurisdictionem ſuam Eccleſiaſticam etiam in terra Dobrinenſi, eodem Starovolſcio teſte *pag. 191.* Conf. Stanislaus Lubienski *pag. 307. & 308. & 341.* EPISCOPUS VARMIENSIS posſidet in Prusſia terram Warmienſem, quæ ita diviſa eſt, ut duas partes

Plocenſis Epiſcopus.

Diœceſis Epiſcopi Plocenſis.

Epiſcopus VVarmienſis.

partes Episcopus, tertiam Collegium sive Capitulum obtineat. In his utrique subjectam Nobilitatem habent & liberam jurisdictionem ab omni Regiorum Magistratuum jurisdictione exemptam, ut scribit Martinus Cromerus Episcopus Varmiensis *in Descript. Prussiæ post med.* Ratione loci in Senatu hac notant antiquiores Episcoporum Catalogi, quod inter Episcopum Warmiensem & Luceoriensem alternatio fuerit, sed illa jam exolevit, adeo ut hodie Varmiensis Luceoriensi semper præcedat. EPISCOPUS LUCEORIENSIS habet etiam Diœcesin suam in aliqua parte Masoviensis Palatinatus. Starovolsc. *pag.* 196. item in Podlachia eodem Starovolscio teste *pag.* 201. immo etiam in Palatinatu Brestianensi in Magno Ducatu Lithuaniæ, quapropter etiam appellatur Episcopus Luceoriensis & Brestianensis. SAMOGITIÆ EPISCOPUS ab Urbano VIII. Pontifice Romano obtinuit, ut esset simul Episcopus Curonensis sive Piltinensis. *Vid.* Alb. Wijuk Kojalowicz *in Miscellaneis pag.* 89. CULMENSIS EPISCOPUS nominat se etiam Episcopum Pomezaniensem (ut Warmiensis etiam Episcopus Sambiensis vocatur) quamobrem non ita pridem concertatio quædam orta est inter Electoralem Legatum

Episcopus Luceoriensis.

Samagitiæ Episcopus.

Episcopus Culmensis.

tum

tum Baronem de Howerbek & Episcopum Culmensem, de qua controversia alibi a nobis actum. Residentiam suam Episcopus Culmensis & Pomeraniæ habet Lubaviæ aut etiam Starogrodi, quod Germani Althausen vocant; ut Episcopus Warmiensis quod supra omisimus, residet Heilsbergæ ad fluvium Allam. EPISCOPO KIOVIENSI, qui sedem suam habuit Vastoviæ, subjectus est in spiritualibus etiam Ducatus Czernichoviensis & Novogrodensis Severiæ ultra Boristhenem. *Vid. Constitut. anni 1638. pag. 35.* Ad extremum EPISCOPATUS WENDENSIS in Livonia, cujus mentionem supra fecimus, jam per Pacta Anno 1660. cum Rege Suediæ in Monasterio Olivensi prope Gedanum inita, sublatus est. Alius autem Episcopatus in Livonia Regi Poloniæ adhuc subjecta An. 1677. institutus est, de quo jam antea egimus. De reditibus & splendore Episcoporum Poloniæ, videatur Cromerus *lib. II. Descript. Polon. pag. 77.* & Stanislaus Lubienscius Episcopus Plocensis *in Vita Angelotti I. pag. 310. operum.* Postremo de Episcopis notetur, quod per legem anni 1607. non possint cum Episcopatu simul Abbatias, si ne speciali Reipubl. consensu tenere. *Vid. Constitut. an. 1607. p. 837.* Ob crebras

Concertatio de titulo Episcopi Pomesaniensis.

Episcopus Kioviensis & Czernichoviensis.

Episcopatus VVendensis sublatus est.

Episcopus Livoniæ.

Episcopi nō possint Ablatias tenere.

bras tamen Tartarorum aliorumque hostium incursiones & Bonorum Ecclesiasticorum in Russia, Podoliæ &c. devastationes, concessum est An. 1633. ut Archiepiscopo Leopoliensi, item Præmisliensi, Samogitiæ, Chelmensi, Kioviensi, Camenecensi & Wendensi Episcopis liceret simul cum Episcopatu singulas Abbatias possidere. *Constitut. an. 1633. p. 28. tit. Incompatibilia.* Præter enumeratos Episcopos etiam Luceoriensis, Nicolaus Prazmovski, obtinuit, ut simul cum Episcopatu tenere posset Abbatiam Sieciechoviensem *Constitut. anni 1658. p. 28.* Immo & Episcopo Culmensi Constitutione An. 1667. *pag. 15.* promissa est Abbatia & Præpositura ex primis vacantibus, ita tamen, ne hoc in sequelam traheretur. Anno 1677. postquam Archiepiscopus Leopoliensis fatis concessisset, traditus est Archiepiscopatus ille simul cum Abbatia Tremesnensi Oborscio Suffraganeo Cracoviensi *Vid.* Diarum Comitiorum anni 1677. *ad 18. Februarii.* Denique hodiernus Episcopus Luceoriensis tenet etiam Abbatiam Plocensem, de qua actum est in Comitiis Anni 1685. ut Diarium testatur *ad 13. April.*

Excipiuntur quidam Episcopi.

XV. Episcopos excipiunt Senatores Seculares, nempe PALATINI & CASTEL-

STEL-

STELLANI, quibus immixtus est unus GUBERNATOR sive ut vulgo vocant CAPITANEUS, sive PRÆFECTUS (Polonice *Starosta* dicitur) SAMOGITIÆ. Ordo vero Palatinorum & quorundam, qui ipsis immiscentur, Castellanorum, talis est. Palatini.

Castellanus *Cracoviensis*.
Palatini *Cracoviensis*. } alternatio inter hos obtinet.
Posnaniensis.
Vilnensis.
Sendomiriensis.
Castellanus *Vilnensis*.
Palatini *Calissiensis*.
Trocensis.
Siradiensis.
Castellanus *Trocensis*.
Palatinus *Lenciciensis*.
Capitaneus *Samogitiæ*.
Palatini *Brestensis* in Cujavia.
Kioviensis.
Inowladislaviensis,
Russiæ, qui antea dicebatur Leopoliensis.
Volhyniæ,
Podoliæ, qui antea dicebatur Camenecensis.
Smolenscensis.
Lublinensis.
Polocensis.

Bel-

Belzensis.
Novogrodensis.
Plocensis.
Vitepscensis.
Masoviæ, qui antea vocabatur Czirnensis.
Podlachiæ.
Ravensis.
Brescensis in Lithuania.
Culmensis.
Mscislaviensis.
Mariæburgensis, quem antea Elbingensem dictum notat Cromerus.
Braclaviensis.
Pomeraniæ.
Minscensis.
Livoniæ.
Czernichoviensis.

Cur Castellanus Cracoviensis primum locum habeat.

In hoc Ordine Palatinorum primum locum habet CASTELLANUS CRACOVIENSIS, licet alias, ut ex infra dicendis apparebit, alii Castellani Majores atque Minores, exceptis Vilnensi & Trocensi, omnes demum Palatinos subsequantur. Causa cur Castellanus Cracoviensis Palatino Cracoviensi præponatur, hæc esse perhibetur. Cum circa annum 1130. Scarbimirus Palatinus Cracoviensis Boleslao III. Crivousto Principi Poloniæ rebellesset, in

in perpetuam facti deteſtationem Caſtellanus Palatino prælatus eſt, ut teſtatur Joannes Dlugoſſus *lib. IV. Annal. Polon. pag. 369.* & ex Dlugoſſo Cromerus, Neugebauerus & alii. Quod vero VILNENSIS & TROCENSIS Caſtellani aliis multis Palatinis præferantur, cauſam non puto eſſe aliam, quam quod hi Caſtellanatus ſint aliis Palatinatibus Lithuanicis antiquiores. Statim enim ab initio, cum primo Lithuania jungeretur Poloniæ, inſtituit Vladislaus Jagello Palatinos & Caſtellanos Vilnenſes & Trocenſes, eosque in conſilio ſuo eſſe voluit. Itaque cum poſt ea tempora, aucto per Vitoldum aliosque Magnos Duces imperio Lithuanico, alii Palatini & Caſtellani in Lithuania crearentur, conceſſerunt dictis duobus Caſtellanis ut antiquioribus, locum honoratiorem.

Vilnenſis & Trocenſis Caſtellani cur multis Palatinis præcedant.

Idem dicendum eſt de Capitaneo Samogitiæ, qui in ipſis Conſtitutionibus Regni aliquando GENERALIS DUCATUS SAMOGITIÆ CAPITANEUS vocatur, ut *in Conſtitutione anni 1641. pag. 28.* Hic ordo, ut Caſtellani Vilnenſis & Trocenſis, item Capitaneus Samogitiæ, multis aliis Palatinis Lithuanicis præcederent, obtinuit in Lithuania, etiam ante plenariam Poloniæ & Lithuaniæ conjunctionem An. 1569. in Comitiis Lublinenſibus ſub Sigis-

Capitaneus Samogitiæ.

mundo Augusto factam, ut testantur subscriptiones apud Herburtum *in Statuto, voce: Unio pag. 540.* & Jacobum Prilusium *lib. V. Statuti pag. 694. & 701.* Cum igitur modo memorata conjunctio harum gentium duarum Lublini promovente Sigismundo Augusto esset consummata, alius Ordo Senatorum Lithuanicorum, quam qui antea obtinuerat, non potuit institui. Notandum tamen & hoc est, ante conjunctionem dictum Capitaneatum Samogitiæ aliis Senatoribus aliquando fuisse collatum. Nam anno 1499. Stanislaus Janovic. fuit Castellanus Trocensis & Capitaneus Terræ Samogitarum apud Prilusium *pag. 694.* Et anno 1547. Hieronymus Chodkiewicz fuit itidem Castellanus Trocensis & Capitaneus Samogitiensis, apud eundem Prilusium *p. 702. in fin.* Quod autem *Russiæ* Palatinum olim fuisse dictum Leopoliensem; item *Podoliæ* Camenecensem, & denique *Masoviæ* Czirnensem, in Catalogo Palatinorum notavimus, hoc probari potest ex multis antiquis Privilegiorum subscriptionibus, apud Joannē Laski, Joannem Herburtum, Prilusium, Januszovium & alios. Successu enim temporis dicti Palatini appellationes ab urbibus dedignati, ab integris terris denominationes suas sortiti sunt, & propterea

Capitaneatus Samogitiæ dabatur aliis Senatoribus.

Palatini generales.

etiam

etiam vocantur Palatini generales, ut Palatinus Generalis Russiæ, sive etiam Palatinus & generalis Russiæ. Eodem modo Palatinus Kioviensis & Palatinus Czernichoviensis sese scribunt Palatinos generales, aut etiam Palatinos & Generales, ut multæ subscriptiones testantur. Sunt autem PALATINI Principes creati, primarii in ordine secularium Senatores & Duces Exercituum in suis Palatinatibus, quo tamen munere militari, non nisi tempore Generalis expeditionis (Polonis *Pospolite Ruszenie* vocatur) funguntur. Pacis tempore non una est eorum ubique functio. Nam in Magno Ducatu Lithuaniæ sunt Palatini, qui in suis Palatinatibus exercent judicia castrensia, quæ alias in Polonia Capitaneis competunt: In districtibus vero Lithuanicis, qui Palatinatibus adjunguntur, ut Lidensi, Osmianensi &c. ubique alii habentur Capitanei cum jurisdictione. Habentur hæc, quamvis obscure, in Statuto Lithuanico *cap. IV. art. 30.* In Prussia quoque judicia Castrensia vocantur Palatinalia, quia a Palatinis exercentur. Immo multa quæ in Polonia judicio Terrestri competunt, in Prussia a Palatinis judicantur, qui etiam superiore Seculo Judiciis Terrestribus simul cum Judice Terréstri præsidebant, ut testatur Cromerus *in De-*

Palatinorum munia

 script.

script. Prussiæ. At in Poloniæ Regno, licet Palatini in aliis Palatinatibus & Districtibus extra suum Palatinatum possint esse Capitanei, si ipsis munificentia Regia, Præfecturæ ejusmodi conferantur; in suis tamen Palatinatibus non nisi hæc ipsis incumbunt munia, ut quisque Palatinus (quod etiam Palatinis in Magno Ducatu Lithuaniæ competit) in suo Palatinatu extra Comitiorum & belli tempus pretia rebus venalibus constituat, curamque gerat ponderum & mensurarum: item quoniam Judæi in nullo judicio urbico conveniri possunt, ideo judicia Judæorum Palatinis fere ubique in Polonia & Magno Ducatu Lithuaniæ sunt commissa. In Prussia & Volhynia secus se res habet, ut suo loco indicabitur. Habent vero singuli Palatini singulos, in quibusdam etiam locis plures Vicepalatinos juratos, ad quorum officium pertinet, præter alia, & mensurarum exæquatio, sed & de his infra dabitur commodior agendi locus. *Vid. Constitut. an. 1635. tit. O. Korcach.* Stanisl. Krzistanowicz *in Descript. Polon. pag. 7. & alii.* Titulum primo Senatorum Secularium Castellano Cracoviensi, ut & Palatino Vilnensi ordinarie Rex in literis tribuit: *Illustris* (Polonice *Jasnie Wielmozny*) Reliquis autem Palatinis tantum *Magnifice* (*Wielmozny.*)

Titulus Castellani Cracoviensis & Palatini Vilnensis.

Hoc

Hoc quoque ſemper in Conſtitutionibus Regni obſervatur, adeo ut ſi etiam Caſtellanus Cracovienſis cum aliis Palatinis conjungendus ſit, ſemper peculiaris titulus Caſtellano, & deinde alius aliis Palatinis tribuatur, hoc fere modo: *Jaſnie Wielmozny Kaſztellam Krakowski y Wielmozni Woiwodowie*, id eſt, *Illuſtris Caſtellanus Cracovienſis & Magnifici Palatini.* A privatis autem omnibus his adſcribitur titulus: *Illuſtrisſimi.* Niſi quod Principibus ſive Ducibus tribuatur titulus: Illuſtriſſimi & Celſiſſimi (Polonice *Jasnie Oſwieceni.*)

XVI. Palatinis ſuccedunt Caſtellani, qui diſtinguuntur in Majores & Minores. CASTELLANI MAJORES ſunt ſequentes: Caſtellani Majores.

Poſnanienſis.
Sendomirienſis.
Calisſienſis.
Voynicenſis.
Gneſnenſis.
Siradicenſis.
Lencicienſis.
Samogitiæ.
Breſtenſis.
Kiovienſis.
Inowladislavienſis.
Leopolienſis.
Volbyniæ.

Camenecensis.
Smolenscensis.
Lublinensis.
Polocensis.
Belzensis.
Novogrodensis.
Plocensis.
Witepscensis.
Cernensis.
Podlachiæ.
Ravensis.
Brestianensis.
Culmensis.
Msciislaviensis.
Elbingensis.
Braclaviensis.
Gedanensis.
Minscensis.
Livoniæ.
Czernichoviensis.

Castellani minores.

Castellani minores, qui tantum in Majori Minorique Polonia, Masovia & Palatinatu Russiæ reperiuntur, sunt sequentes:

Sandecensis.
Medirecensis.
Vislicensis.
Biecensis.
Rogosnensis.
Radomiensis.
Zawichostensis.

Len-

Lendenſis.
Sremenſis.
Zarnovienſis.
Malagoslenſis.
Vielunenſis.
Præmislienſis.
Halicienſis.
Sanocenſis.
Chelmenſis.
Dobrinenſis.
Polanecenſis.
Premetenſis.
Krivinenſis.
Czechovienſis.
Naclenſis.
Roſpirienſis.
Biechovienſis.
Bidgoſtienſis.
Brezinenſis.
Kruſvicienſis.
Oswiecimenſis.
Camenenſis.
Spicimirienſis.
Inovlodenſis.
Kovalienſis.
Santocenſis.
Sochaczovienſis.
Varſavienſis.
Goſtinenſis.
Viſnenſis.

Racioncensis.
Sierpcensis.
Wyssogrodiensis.
Ripinensis.
Zacrocimensis.
Ciechanoviensis.
Livensis.
Slonscensis.
Lubaczoviensis.
Konariensis Terræ Siradiæ.
Konariensis Terræ Lencitiæ.
Konariensis Terræ Cujaviæ.

Unde sit distinctio Castellanorum in majores & minores.

Distinguntur hic Castellani in Majores & Minores, quod hi non nisi postremis temporibus ad Consilium admitti cœperunt, nec statim ad secretiora Consilia admissi sunt. Cromer, *lib. II. Descript. Polon. pag. 140.* Sigismundus Augustus quoque tentasse dicitur, ut Palatini a Castellanis & hi a Nunciis Terrestribus etiam vestibus ipsis distingverentur, teste Philippo Padnievio apud Christophorum Varsevicium *lib. I. de Opt. Statu libert. pag. 104.*

Castellani minores fiebant olim Nuncii.

Agitatum hoc est propterea, quod Castellani minores tum in Nuncios Terrestres se eligi & ad Comitia mitti patiebantur, eodem Varsevicio teste. Differentiæ autem inter Castellanos majores minoresque notari possunt duæ, quarum altera est, quod majores (paucis exceptis, ut

Castellani Majores a Palatinati-

ut Voynicensi, Gnesnensi & aliis) a Palatinatibus: minores autem a terris & Districtibus, denominantur. Quam ob rationem in Constitutione anni 1641. *pag.16.tit. Casztellani*, minores Castellani vocantur *Kasztellani Powiatowi*, id est, *Castellani Districtuum*: altera autem differentia est, quod in Senatu Regni non in sellis eodem Ordine dispositis cum Episcopis, Palatinis & Castellanis majorib9, sed in scamnis pone alios Senatores considеant; ob quam etiam rationem in Constitutionibus Regni aliquando Castellani Majores vocantur *Kasztellani Krzeslowi*, & minores *Kasztellani nie Krzeslowi*, ut videre licet ex subsidio generali, quod annexum est Constitutionibus anni 1673. *pag. 2. in fin.* Alias autem si consilia publica respicias, nullum jam deprehenditur inter majores minoresque Castellanos discrimen. Nam & minores Castellani semper ad Comitia vocantur: immo admittuntur etiam ad Residentiam in Aula Regia, ut postea cap. VI. declaribimus. Visis differentiis horum Senatorum, notandum esse arbitramur, Palatinum non posse simul esse ejusdem loci Castellanum. Item neque Palatinum neq; Castellanum posse esse Capitaneum, vel alium Officialem Terrestrem in eodem Palatinatu, in quo est Palatinus vel Castellanus,

bus, minores â Districtibus vocantur.

Locus Castellanorum minorum in Senatu.

In Consiliis nullum jam est discrimen inter majores minoresque Castellanos.

Incompatibilia.

exceptis Palatinatu, Caſtellanatu & Capitaneatu Cracovienſi, ut habet Conſtitutio Caſimiri IV. Jagellonidis anni 1454. & Sigismundi Auguſti anno 1562. *pag. 23. tit. oſi ad loſc.* Confer. Januszov. *lib. III. Part. V. pag. 303. ſeq.* Attamen An. 1635. conſtitutum eſt, ut Palatinus Czernichovienſis (exemplo Palatini Kiovienſis) ſemper ſit etiam Capitaneus Czernichovienſis. *Vid. Conſtitut. dicti anni ante med.* In Lithuania quoque aliud obtinet, ut jam ſupra dictum eſt. Item in Pruſſia, ubi Palatini ſinguli ſingulos habent in Palatinatibus ſuis Capitaneatus, quoniam judicia Caſtrenſia exercent. Sic Palatinus Culmenſis ſemper habet Capitaneatum Kowalovienſem, ſimiliter & alii. Porro notandum eſt, nullum Caſtellanum poſſe eſſe Burggravium arcis Cracovienſis vel etiam aliorum caſtrorum, quia Caſtellanorum præſentia in bello requiritur: Burggravius vero cuſtodire & defendere arcem debet, per Conſtitut. *anno 1562. & 1563. pag.* 42. Sed & hoc obſervationem meretur, Caſtellanos pacis tempore præter munus Senatorium nullam habere juriſdictionem, in Bello autem, quando expeditio generalis indicitur, ipſos vices Palatini ſui ſupplere, ut poſtea manifeſtum fiet. Titulus ex Cancellaria Regni Caſtellanis

Caſtellanorum functiones.

Tituli Castellanorum.

ſtellanis Majoribus tribuitur *Magnifici* (*Wielmozni.*) Minoribus autem Generoſi (*Vrodzeni*) Sed a privatis omnes Caſtellani nominantur *Illuſtrisſimi.* (*Jasnie Wielmozni*) Vernaculo ſermone Caſtellani dicuntur *κατ' ἐξοχὴν Domini*, appellatione loci, cujus ſunt Caſtellani, deflexa in *ki*, vel *ski*, ut *Pan Poznanski*, id eſt Dominus Poſnanienſis, qui non eſt alius, quàm Caſtellanus Poſnanienſis. *Vid.* Cromerus *lib. II. Deſcript. Polon. pag. 143.* Convenientiam hujus appellationis deprehendimus etiam apud Hungaros, qui Præfectum Comitatus alicujus vocant Iſpan, & apud Bohemos, qui vocem *Span* in uſu habent. Sed de his egimus in *Veteri noſtra Pruſſia cap. IV. n. VIII. pag. 100. b.*

Caſtellani vocantur Domini.

Iſpan, Span, apud Hungaros & Bohemos.

Magiſtratus Majores Ordinis Senatorii.

XVII. Ultimi in Senatu Regni Poloniæ ſunt Officiales ſive Magiſtratus majores & Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ, qui ſeſe hoc ordine ſubſequuntur:

Marſchalcus Regni ſupremus.

Marſchalcus Magni Ducatus Lithuaniæ ſupremus.

Cancellarius Regni ſupremus.

Cancellarius Magni Ducatus Lithvaniæ ſupremus.

Pro-Cancellarius Regni.

ProCancellarius Magni Ducatus Lithuaniæ.

Mar-

Marſchalcus Curiæ Regni.
Marſchalcus Curiæ M. Duc. Lithu.

Controverſia inter Cancellarios & Marſchalcos Curiæ.

Agitata eſt multo tempore Controverſia de Prærogativa loci inter Cancellarios & Marſchalcos Curiæ, quæ demum An. 1635. ad inſtantiam Nunciorum Equeſtris ordinis a Wladislao IV. in Comitiis eo modo ſopita eſt, ut & Marſchalci Curiæ ultimo loco in Senatu cenſerentur. *Vid. Conſtit. dicti anni tit. O mieyſcu w Senacie. pag. 18.* Ideo Starovolſcius in Poloniæ ſuæ editione Colonienſi ponit Marſchalcos Curiæ proxime poſt Marſchalcos ſupremos ante Cancellarios, quod poſtea in editione Dantiſcana, quæ anno 1650. prodiit, mutatum eſt.

Incompatibilia.

Marſchalci, Cancellarii & Theſaurarii non poſſunt ſimul eſſe Palatini vel Caſtellani ex Conſtitut. Sigismundi Auguſti *an. 1565. tit. O ſpolnoſci pag. 84.* Attamen permiſſum fuit usque ad noſtra tempora, ut Marſchalci & Cancellarii poſſent eſſe ſimul Duces belli, ut diverſa exempla teſtantur.

Magiſtratus Majores non poſſunt eſſe Duces belli.

Jam tempore Sigismundi III. ut antiquiora tempora prætercam, Joannes Samoſcius fuit Cancellarius & Supremus Regni Exercituum Dux. Non ita pridem quoque Illuſtriſſ. ac Celſiſſ. Princeps Michael Radzivilius fuit Procancellarius Magni Ducatus Lithuaniæ & ſimul Exercituum M. Duc. Lithu. Dux Campeſtris. De

Mar-

Marſchalcis, quod potuerint eſſe Duces Belli, teſtatur, præter alia vetuſtiora, exemplum Sereniſſimi Joannis III. qui prius erat Marſchalcus Regni, ſupremus & ſimul ſupremus Exercituum Regni Dux, quam ad Regale ſolium eveheretur. Verum poſtquam ea de re multæ controverſiæ fuerunt ortæ, inſertus eſt Pactis Conventis articulus, ne inpoſterum Marſchalcis, Cancellariis & Theſaurariis dignitas Ducum Belli conferatur. §. *Wtymſie*. Exempla Theſaurariorum, qui ſimul Duces Exercituum fuerint, rariora ſunt, geſſit tamen utrumque hoc munus in Lithuania Gonſievius tempore Joannis Caſimiri Regis. Deinde & hoc in Conſtitutionibus Regni cavetur, ne Cancellarii & Procancellarii, ſi conſecuti fuerint Archiepiſcopatum Gneſnenſem, vel Epiſcopatum Cracovienſem, Uladislavienſem, Poſnanienſem, Warmienſem & Plocenſem, vel etiam Palatinatum aut Caſtellanatum, ne, inquam, munus Cancellarii retineant, ex Conſtitut. Alexandri Regis an. 1504. apud Januszov. *lib. III. Conſtitut. Part. III. tit. 1. pag. 287.* Herburt. *tit. Cancellarius. pag. 58.* Conf. Piaſec. *ad an. 1613. pag. 338. ad an. 1617. p. 368. ſeq. ad an. 1614. pag. 439. ad an. 1627. pag. 469. ad an. 1635. pag. 570. & 574.* De Palatinatu & Caſtellanatu fere non erat, quod

Cancellarii non poſſunt eſſe Archiepiſcopi neq; alii Epiſcopi majores.

quod lex poneretur, cum vix, & ne vix quidem aliquis Cancellariatum (nisi alia subsit causa) dimissurus sit, ut Palatinatum aut Castellanatum consequatur, cum e contrario potius multi etiam supremos Palatinatus & Castellanatus dimittant, ut Cancellariatu potiantur. Sic Illustriss. ac Celsissimus Princeps Georgius Ossolinius dimisso Palatinatu Sendomiriensi factus est Procancellarius Regni. *Vid.* Piasec. *pag. 599. (503.)* Similiter etiam Illustrissimus atque Celsissimus Princeps Michael Radzivilius ex Palatino Vilnensi factus est Procancellarius Magni Ducatus Lithuaniæ. Neque desunt hodie exempla eorum, qui dimissis Palatinatibus facti sunt Cancellarii & Thesaurarii, quæ, cum nota sint, omitto. Tantæ enim sunt Marschalci supremi & Cancellarii supremi (ut jam utilitatem omittam) dignationis, ut præter Castellanum Cracoviensem & Palatinum Vilnensem, his solis ex Senatoribus Secularibus Rex titulum *Illustris* tribuat, ut testatur Piasec. *ad an. 1587. pag. 65. (55.)* Quamvis id hodie non semper observetur, cum frequenter in literis Regiis nominentur tantum Magnifici (*Wielmozni*) ut cæteri Palatini & Castellani Majores. In Constitutionibus Regni etiam ut plurimum, imo, si Samoscii exemplum excipias, semper fere vocan-

Multi dimittunt Palatinatus & Castellanatus ut fiant Officiales Majores.

Titulus Marschalcorum & Cancellariorum.

vocantur Magnifici, non Illuſtres. Sed de ſingulis etiam his Magiſtratibus Senatorii Ordinis nobis quædam erunt dicenda.

XVIII. MARSCHALCI Regni ſupremi munus eſt, cum alias, tum præcipue in Interregno, ut locum Comitiis agendis præparet; ſtativa circumquaque Senatoribus & Ordini Equeſtri aſſignet: Legatis diverſoria provideat: perque ſuos miniſtros curet, ut omnia ſint in loco Comitiorum ſecura. Simul ac ad Comitia confluunt Senatores & Nuncii Terreſtres, ſtatim omnia adminiſtranda ſuſcipit: imponit pretia rebus venalibus: moderatur pompas publicas. In Senatu quando conſilia habentur aut judicia Comitialia exercentur, præſtat ſilentium, ne quis publica negotia turbet; dat copiam ſententiæ dicendæ. Si quis etiam Senatorum extra ordinem, vel quiſpiam alius ex Equeſtri Ordine in Senatum veniens perorare voluerit, nonniſi petita a Marſchalco Regni dicendi facultate proloquitur. Habent etiam Marſchalci jus admonendi Senatorem & Nuncium, ſuo tamen modo, ſi extra orbitam divagetur, aut minus modeſte in ſuffragio aut conſiliis ſeſe gerat. Maxime autem Marſcalco hæc incumbit cura, ut in Comitiorum loco & in Aula Regia tam vivente Rege, quam ſub tempus Inter-

Marſchalci.

Interregni omnia ſint ſecura. Si quis miniſtrum Marſchalci ſecuritatem præſtare volentem vulneraverit, capite plecti jubetur Conſtitutione Anni 1573. *pag.* 211. Habet igitur poteſtatem coercendi Marſchalcus ſupremus, puniendique facinoroſos etiam ultimo ſupplicio, eſtque forum ejus ultimæ inſtantiæ, & ſi qua cauſa majoris eſt momenti, non per viam appellationis, ſed informationis ſententia Regia expoſcitur. *Nic.* Chvalcovius *lib. I. Jur. Publ. Pol. cap. V. nu. XIX.* Limitata tamen eſt eorum poteſtas Interregni tempore in Regum electione. Tum enim ſimul cum Marſchalco Lithuaniæ ſtativa aſſignat: Item ad judicia Capturalia præter Marſchalcos adduntur etiam alii Judices ex Senatorio pariter atque Equeſtri ordine, ut jam antea *cap. I. lib. II.* dictum eſt. Hæc ſunt Marſchalci Regni ſupremi munia, quæ cum conſilio Marſchalci Curiæ exequitur, quando in Regno Comitia celebrantur. Rege autem in Lithuania degente & Comitia celebrante (quod ut in poſterum fiat, legibus definitum eſt, ut de Comitiis acturi monebimus) iisdem muniis fungitur Marſchalcus Magni Ducatus Lithuaniæ Supremus cum conſilio Marſchalci Curiæ Magni Duc. Lithu. In abſentia Marſchalci Regni ſupremi, fungitur

tur eodem officio in Regno Marſchalcus Curiæ Regni, & ſi hic quoque abeſt, tum demum munus hoc in Regno incumbit Marſchalco Magni Ducatus Lithuaniæ, vel in hujus abſentia Marſchalco Curiæ Magni Duc. Lithu. Quin omnibus Marſchalcis abſentibus, obeunt hæc munia aut eorum præcipua Cancellarius & Theſaurarii. Alias & hoc notandum eſt, quod ubicunque Rex commoretur, judicia criminalia exerceat Marſchalcus, adeo ut exteri etiam omnes ejus jurisdictioni ſubjaceant. Attamen hoc in Urbibus Pruſſicis Majoribus non obtinet, cum ibidem Rex habeat ſemper ſuum Burggravium, qui & inter Cives & inter alios Exteros hæc judicia exercet. Quid in Livonia, ſi Rex ibi degat, obtinere debeat, definitum eſt in Conſtitutione anni 1589. *pag. 510.* CANCELLARIORUM (qui in Legibus lingua Patria a præcipuo munere vocantur *Pieczentarze*) in Regno alter eſt Secularis, alter ex Ordine Eccleſiaſtico ex lege Sigismundi I. Anno 1507. Cracoviæ in Comitiis Coronationis lata. Ideo Cromerus eam legem non antiquam vocat, cum antea ſoli Sacerdotes hoc munere fungerentur, *in Deſcript. Polon. lib. II. pag. 186.* Solebat autem antiquitus munus Cancellarii conferri Canonicis, aut aliis Prælatis non

Cancellarii.

Ii Epi-

Episcopis, quos Alexander Rex voluit esse expectantes primos Archiepiscopatuum, Episcopatuum, Prælaturarum & aliarum Dignitatum & beneficiorum proxime ac primo vacaturorum, Constitutione anni 1504. apud Herburt. *in Stat. pag. 55.* Postea cœperunt hæc munia ambire ipsi Episcopi, ut etiam hodie ipsis plerumque conferuntur. Quoniam vero supremi in Regno Episcopi satis pinguia habent Sacerdotia, ideo constitutum est, ut ultimis tantum Episcopis, quorum tenuiores sunt proventus, ut Culmensis, Præmislienſis, Camenecensis &c. Cancellariatum aut Procancellariatum teneant; ad superiores autem Episcopatus promoti, dimittant, ut jam supra dictum. Extraordinarium vero est, quod non ita pridem Stanislao Widzgæ Episcopo Warmiensi (qui postea ad Archiepiscopatum Gnesnensem ascendit) cum Consensu omnium Ordinum collatus est Pro-Cancelleriatus Regni. Id enim extraordinariæ magni viri virtutes & singularia in Rempubl. merita postulabant. Hoc ipsum etiam Successori ejus in Episcopatu Warmiensi Illustrissimo ac Reverendissimo Domino Michaeli Stephano Comiti in Radziejowice & Krilow Radziejovio in Comitiis annni 1685. concessum est. Ne tamen id in consequentiam tra-

trahatur, cavetur Constitutionibus *Anni 1676. pag. 29. & ann. 1685. pag. 12.* Quoniam igitur in Regno alter Cancellariorum a temporibus Sigismundi I. Secularis, alter Ecclesiasticus, propterea longa etiam consuetudine introductum est, ut mortuo Cancellario Seculari, succedat Procancellarius spiritualis in Cancellariatu supremo: & vice versa defuncto Cancellario Ecclesiastico, succedat in munus Cancellariatus supremi Pro-Cancellarius supremus. In Magno Ducatu Lithuaniæ nulla extat, quod sciam, lex, quæ Ecclesiasticos viros a Cancellariatu arceat, ideo hoc in potestate Regum esse puto, ut Cancellariatum conferat sive Seculari, sive etiam alicui Prælato. Ex ea ratione non defuerunt quidam hoc Seculo in Lithuania Episcopi, qui Cancellariatus munere functi sunt, ut exemplo esse potest Eustachius Wolowicz Episcopus Vilnensis & Procancellarius Magni Ducatus Lithuaniæ, ut & Marcianus Trizna Episcopus Mallensis Coadjutor Episcopatus Vilnensis, qui itidem hoc seculo fuit Pro-Cancellarius Magni Ducatus Lithuaniæ, teste Alberto Wijuk Kojalovicio *in Miscellaneis rerum ad Statum Ecclesiasticum in Magno Ducatu Lithuaniæ pertinentium pag. 82.* Attamen plerumque in Lithuania Secularibus

In Lithuania Cancellarii.

hoc munus a Rege confertur, ut hodierna etiam docent exempla. Et quia non dantur certæ de his leges, ideo etiam non semper in Lithuania Pro-Cancellarius succedit Cancellario defuncto, sed Rex alium etiam præferre in Cancellariatu potest Pro-Cancellario, quamvis hoc sine offensione Pro-Cancellarii vix fieri queat, ut nuper factum audivimus. Est autem & in Regno & in Magno Ducatu Lithuaniæ Cancellarii & Pro-Cancellarii par auctoritas, nisi quod ille sit Majoris, hic Minoris Sigilli custos, & Pro-Cancellarius non nisi absente Cancellario supremo Assessorialia exerceat judicia, de quibus postea. Alia quæ Cancellariis incumbunt, satis sunt nota. Verbo, Cancellarii sunt os & manus Regis, quibus in expediendis negotiis utitur. Vid. Krzystanowicz *in Descript. Polon. pag.* 14. & Stanislaus Lubienscius *in Amica Parænesi Thomæ Zamoscio dum Regni Vice-Cancellarius renunciaretur, data. pag.* 214. *seqq.* THESAURARII sunt Promi & Condi Thesauri Reipubl. & Magistri rei monetariæ. *Constitut. an.* 1611. *pag.* 12. & *an.* 1954. *pag.* 14. ubi Thesaurarius vocatur supremus rei monetariæ Præfectus. Quando Rex alicui tradit officium Thesaurarii Regni, tum designantur quatuor ex Ordine Senatorio (ubi duo sunt ex Majore,

Thesaurarii.

jore, & duo ex Minore Polonia) qui omnia ex Regeſtro Theſaurario recens creato tradant, deinde unum Regeſtrum Regi, alterum Theſaurario inſinuent, tertium ipſi ſibi ſervent, ex Conſtitut. Sigismundi Auguſti *an. 1563. pag. 43.* Conf. Januszov. *lib. IV. Part. I. tit. III. pag. 309.* In Comitiis Anni 1685. Nuncii Terreſtres officium Theſaurarii voluerunt certis Legibus circumſcribi, quod tamen refragantibus aliis non eſt factum.

XIX. Præter Epiſcopos, Palatinos, Caſtellanos & Magiſtratus enumeratos, ſunt adhuc alii, qui Martino Cromero Epiſcopo Warmienſi viſi ſunt ad Conſilium Regium pertinere, ut duo PRÆFECTI ſive CAPITANEI, nempe MAJORIS & MINORIS POLONIÆ, ſed perraro uſu venire dicit, ut illi non alio aliquo honore Senatorio fulgeant, *lib. II. Deſcript. Polon. pag. 139.* Addit ibidem: *Secretarii admittuntur quidem & ipſi jurati in Senatum, ſed ut Auditores modo & quaſi ſeminarium Senatus. Neque locum habent in Conſilio, neque dictionem ſententiæ. Ex his autem unus Major Secretarius dicitur: Duo Referendarii ſive ſupplicum libellorum Magiſtri ſunt. Putantur & Succamerarii aditum habere ad locum habendi Senatus, claudendi & aperiendi oſtia, idque*

Quinam alii pertineant ad Conſilium.

Generales majoris & minoris Poloniæ.

Secretarii

in suo tantum quisque territorio. Jam & Senatorum primariorum præsertim filios adolescentes admitti in Senatum non inusitatum est. Quamquam soleant & ii Sacramento adigi in numero Secretariorum, quo liberius intersint Consiliis. Hæc Cromerus *loc. cit. pag. 140. seq.* In volumine autem Legum sive in ipsis Regni Constitutionibus ut eæ ab Andrea Petricovio Cracoviæ sunt impressæ *pag. 180.* postquam ordo Senatorum tam Spiritualium, quam secularium descriptus esset, additur: *Referendarios quoque habere potestatem in Senatu sententiam suam dicendi.* Sobolem Regiam ad consilia fuisse in Polonia admissam, in proximorum Seculorum Historia non legimus. At hoc ipso, quo vivimus, seculo Patrum nostrorum memoria, anno videlicet 1632. in Comitiis Nuncii Terrestres a Rege Sigismundo III. jam sene petierunt, ut soboli Regiæ locum in Comitiis faceret a tergo lateribusque suis, ut Reipubl. paulatim asuesceret, parentisque Regis judicia imitaretur, ut scribit Eberhardus Wassenbergius *in Uladislai IV. Rebus Gestis Part. II. lib. I. pag. 5.*

Referendarii.

Filii Regum.

XX. Hic est Regni Poloniæ Senatus, præter quem nullos Rex Aulæ Consiliarios fovet, eorumve consilio utitur: Sed quæ-

Rex Poloniæ non habet

Consiliarios præter Regni Senatores.

quæcunque negotia occurrunt, illa per Cancellarios utriusque gentis Residentibus in Aula Senatoribus proponit, ex eorumque consilio decidit, ut vult Constitutio Anni 1669. *tit. De Secretis Consiliis.* Proinde etiam in Polonia nulli alii titulo Consiliariorum honorantur: sed si quem Rex gratia sua dignatur, Secretarii eundem ornat honore. Ne autem in Aula desint, qui consilia in dubiis rebus suggerant, ideo in singulis Comitiis ordinariis designantur certi Senatores, qui semper sint a latere Regis, vocanturque Residentes, quia munus ipsorum est in Aula Regis residere, consilioque Regi adesse. Quod autem semper sint Residentes, & quo ordine ad Residentiam designentur, infra cum de Comitiis nobis erit sermo, commodius exponemus. Nunc tantum illud adjicimus, neminem Senatorum Regni Poloniæ & Magni Ducatus Lithuaniæ sine peculiari Reipubl. indultu ad curandam valetudinem aut ad alia negotia expedienda limites Regni egredi posse: igitur hoc ipsum eis primum in Comitiis Regni generalibus concedendum esse; ut testantur exempla in Constitut. *An. 1613. pag. 27. 28. an. 1616. p. 49. an. 1677. pag. 46. an. 1678. pag. 15. & alibi passim.* Idem olim Romæ obtinuit sub imperio Cæsarum. Nam C. Ju-

Residentes in Aula Regis Senatores.

Senatores non possunt extra Regnum proficisci sine consensu Ordinum.

lius Cæsar legem posuit, ne quis Senatoris filius, nisi contubernalis aut Comes Magistratus peregre proficisceretur, teste Suetonio *cap. 42. in Vita Julii Cæsaris.* Deinde expressius Augustus edixit omnibus Senatoribus, ne quis eorum peregrinari extra Italiam vellet injussu permissuve suo, ut scribit Dio *lib. 52. Hist. in calce.* Conf. Tacitus *lib. 12. Annal. cap. 23.* Quam posteriorem legem etiam Poloni suam fecere.

XXI. Ad extremum, quoniam singulorum Senatorum munia eo melius ex jurejurando cujusque nobis innotescere possunt, placet tandem juramenta illa subnectere. Jusjurandum SENATORUM, qui non sunt officiales, ut vocantur, sequens est: *Ego N. juro, quia Serenissimo ac Domino N. Regi Poloniæ fidelis ero: pro ejusque Majestate & Reipubl. Regni sui fideliter consulam, & in judicio juste sententiam dicam: secreta, quæ mihi per suam Majestatem & Consiliarios ejus dicentur, contingentia vel Majestatem Regiam vel Rempubl. aut utrumque, nemini in jacturam Regiam & Reipubl. pandam & pro posse meo, utilitates suæ Majestatis Regiæ, Regni & & Reipubl. augmentabo: quidquid vero scivero, intellexero aut sensero suæ Majestati Regiæ, Regno & Reipubl. nocibile & damnosum præcustodiam; & ne fiat, me opponam*

Jusjurandum Senatorum.

&

& illud avertam. Sic me Deus adjuvet & hoc sacrum Evangelium, aut hæc sancta crux. Verba illa: *& in judicio juste sententiam dicam*, addita sunt jurisjurando Senatorum Constitutione anni 1588. *pag.* 469. *tit.* O. *poprawie.* Vid. Januszov. *lib. III. Constitut. init. pag.* 269. Juramenta Consiliariorum Prussiæ videantur apud Herburtum *in Statuto, voce: juramentorum formæ pag.* 246. Extat etiam jusjurandum, quo se Episcopus Warmiensis post adeptum Episcopatum in Castro Mariæburgensi in Ecclesia majore ad altare suorum in manibus Episcopi, quem ad hoc Rex designarit, in præsentia Palatini Mariæburgensis & Capitanei ac etiam Magistrorum Civium de Thorum, Elbing & Gdano secundum Pacta inter Regem Casimirum Jagellonidem & Nicolaum de Tungere Episcopum Warmiensem Anno 1479. inita obstringit, quod, quoniam rarius est, hoc loco apponemus: *Ego N. Episcopus Varmiensis promitto & juro, quod ex nunc & in antea fidelis ero Serenissimo Domino meo N. Regi Poloniæ ejusque Successoribus Regibus & Regno Poloniæ tanquam Domino & Protectori Ecclesiæ meæ ac etiam Capituli suæ serenitati & Regno assistam, nec non ejus Successoribus, uti suæ Serenitatis Consiliarius contra quemlibet inimicum, quo* Jusjurandum Episcopi VVarmiensis in Prussia.

nullos tractatus fœdera aut inducias faciam sine suæ Majestatis consensu, inscriptionemque pacis perpetuæ in omnibus capitulis & punctis ac etiam Inscriptionem per meum Antecessorem Dominum Nicolaum Episcopum Varmiensem cum consensu Capituli factam inviolabiliter tenebo, consilium mihi creditum ad suæ Serenitatis damnum non revelabo, omnemque machinationem, quam practicari subodoravero, in præjudicium & commodum Regiæ Majestatis, Successorum aut Regni Terrarumque & Civitatum Prussiæ de corpore Inclyti Regni Poloniæ existentium, pro quibus fideliter consulam, præcustodiam tempestive & avisabo. Sic me Deus adjuvet, & hæc sancta Dei Evangelia. Jacobus Prilusius *lib. V. Statuti cap. III. pag. 755. seq.* MARSCHALCORUM ordinis Senatorii jusjurandum hujus est tenoris: *Ego N. juro, quod Serenissimo Principi & Domino, Domino N. Regi Poloniæ in hoc Officio Marschalcatus mihi commisso fidelis ero, illudque tam in Conventibus publicis, quam etiam in aliis locis in Aula Majestatis Regiæ, summa fide & diligentia administrabo, non privati mei alicujus quæstus, sed dignitatis & utilitatis tantum Majest. Regiæ & Regni Poloniæ gratia. In Consilium Regiæ majestatis adhibitus, illud ego fidele Majestati ejus & Regno Poloniæ præstabo.*

bo. Nulla secreta, quæ mihi aliquando a Majestate Regia vel Senatoribus Regni communicata fuerint, præter voluntatem vel in præjudicium Majestatis ejus & Regni Poloniæ revelabo. Pericula omnia, quæ imminere Regno & Regi Poloniæ scivero aut opinabor, Majestati ejus & cæteris Senatoribus indicabo & pro posse meo avertam. Personæ cujusque dignitatis rationem pro loco & tempore habebo. Seditiones, contentiones, rixas, scandala, excessus, maleficia, ne fiant in Aula Regia & in Conventibus publicis, omni mea opera & diligentia providebo. Quodsi forte aliqua ejusmodi acciderint, ea, quantum in me erit, sedabo aut animadversione justa vindicabo idque consensu, jussu & auctoritate Majestatis Regiæ: cæteraque officii mei munera & onera juxta præscriptum statutorum Regni fideliter observabo: idque non sine mutuo consilio & consensu cæterorum Regni Consiliariorum & Officialium, qui præsentes in Aula fuerint. Sic me Deus adjuvet & sancta Dei crux. Vid. Januszov. *lib. III. Constitut. Part. IV. tit. 1. pag. 293.* CANCELLARIORUM jusjurandum his verbis est conceptum: *Ego N. Regni Poloniæ Cancellarius* (vel Pro-Cancellarius) *juro, quod Serenissimo Principi Domino N. Poloniæ Regi & Majestatis ejus Successoribus ac Regno Poloniæ in*

Iusjurandum Cancellariorum.

hoc

hoc officio Cancellariatus (vel Vice-Cancellariatus) *mihi commisso fidelis ero. Nullas literas Pergamenas sine scitu & expressa voluntate Regiæ Majestatis tradam. Papyreas vero nullas tam in Regno, quam extra Regnum, quæ vel Regiæ dignitati vel honestati derogent, vel ex quibus damnum aliquod ad Majestatem ejus vel Regnum pervenire possit, & quæ juri communi & libertatibus adversentur, aut literis ex Cancellaria datis contrarias esse scivero, membranas item nullas unquam tradam præterquam papyreas, idque sciente tantum aut jubente Regia Majestate. Consilium fidele Majestati suæ & Reipubl. præstabo, neque ulla unquam secreta, quæ mihi communicata fuerint, præter suæ Majestatis voluntatem & mandatum revelabo; & pericula omnia, quæ imminere vel ejus Majestati vel Regno undecunq; scivero & cognovero, Majestati ejus deferam & pro posse meo avertam. Sic me Deus adjuvet & hæc sancta crux.* Vid. Januszov. *lib. III. tit. 1. pag. 286.* Tandem THESAURARII hoc sese Regi sacramento obstringunt: *Ego N. juro, quod Serenissimo Principi ac Domino, Domino N. Regi Poloniæ & Majestatis ejus Successoribus, ac Regno Poloniæ in hoc officio Thesaurariatus mihi commisso fidelis ero, illudque summa fide & diligentia administrabo, non privati mei quæ-*

Iusjurandum Thesaurarii.

quæstus, sed dignitatis tantum & utilitatis Majestatis Regiæ & Regni Poloniæ gratia, coronam & alia Insignia Regni, Privilegia & Thesauros omnes Regni diligenter conservabo. Reditus omnes & singulos Regni & omnia, quæ ad fiscum Regni pertinent, summa cura & fidelitate exigam & dispensabo. Curam monetæ cudendæ, quando usus postulaverit, rationes ærarii, expeditiones militum Aulicorum, Legatorum, & omnium eorum negotiorum, quæ ad usus privatos & publicos Majestatis Regiæ & Regni Poloniæ pertinent cæteraque omnia mei officii munia & onera fideliter & secundum præscriptum Statutorum Regni procurabo: idque non sine mandato Majestatis Regiæ & Consilio Consiliariorum & officialium Regni. In Consilio Majestatis Regiæ & Regni Poloniæ fidele consilium dabo. Nulla secreta, quæ mihi a Majestate Regia vel a Senatoribus Regni communicata fuerint, præter voluntatem & in præjudicium Majestatis Regiæ & Regni Poloniæ revelabo. Pericula omnia, quæ imminere Regno & Regi Poloniæ putavero, Majestati suæ & Senatoribus Regni indicabo, & pro posse meo avertam. Sic me Deus adjuvet & sancta Dei crux. Vid. Januszov. *lib. IV. Constitut. Part. I. init. pag.* 307. qui omnia illa juramenta Officialium collegit. Quædam etiam reperiuntur

apud

apud Herburtum *l. c.* & Paulum Szerbicium *in Promptuario Statutorum omnium & Constitutionum Regni Poloniæ Part. I. cap. 16.*

Senatores secundum Palatinatus & Districtus distributi.

XXII. Dedimus supra Senatorum Regni Poloniæ seriem, ut se illi in Senatu Regni subsequuntur; quoniam autem nondum inde cognosci potest in quibus Palatinatibus, Terrisque & Districtibus Castellani præsertim Minores reperiantur, ideo hic tanquam appendicis loco eosdem in suas Provincias & Palatinatus digeremus. Sunt igitur

In MINORE POLONIA Senatores sequentes.

I. In Palatinatu Cracoviensi:
Episcopus Cracoviensis.
Castellanus Cracoviensis.
Palatinus Cracoviensis.
Castellani Voynicensis.
Oswiecimensis.
Sandecensis.
Biecensis.

II. In Palatinatu Sendomiriensi:
Palatinus Sendomiriensis.
Castellani, Sendomiriensis.
Vislicensis.
Radomiensis.
Zavichostensis.
Zarnoviensis.

Malo-

Malogostensis.
Polanecensis.
Czechoviensis.

III. In Palatinatu Lublinensi:
Palatinatus Lublinensis.
Castellanus Lublinensis.

IV. In Palatinatu Russiæ.
Archiepiscopus Leopoliensis.
Episcopus Præmisliensis.
Chelmensis.
Palatinus Russiæ.
Castellani Leopoliensis.
Præmisliensis.
Haliciensis.
Sanocensis.
Chelmensis.

V. In Palatinatu Volhyniæ.
Episcopus Luceoriensis.
Palatinus Volhyniæ.
Castellanus Volhyniæ.

VI. In Palatinatu Kioviensi.
Episcopus Kioviensis.
Palatinus Kioviensis.
Castellanus Kioviensis.

VII. In Palatinatu Podoliæ.
Episcopus Camenecensis.
Palatinus Podoliæ.
Castellanus Podoliæ.

VIII. In Palatinatu Belzensi.
Palatinus Belzensis.

Castel-

Castellanus Belzensis.
Castellanus Lubarzoviensis.

IX. In Palatinatu Braclaviensi.
Palatinus Braclaviensis.
Castellanus Braclaviensis.

X. In Palatinatu Podlachiæ:
Palatinus Podlachiæ.
Castellanus Podlachiæ.

XI. In Palatinatu Czernichoviensi ultra Boristenem:
Palatinus Czernichoviensis.
Castellanus Czernichoviensis.

In MAJORE POLONIA sunt sequentes Senatores.

I. In Palatinatu Posnaniensi:
Episcopus Posnaniensis.
Palatinus Posnaniensis.
Castellani, Posnaniensis.
Medirecensis.
Rogosnensis.
Sremensis.
Præmentensis.
Crivinensis.
Santocensis.

II. In Palatinatu Calissiensi:
Archiepiscopus Gnesnensis.
Palatinus Calisiensis.
Castellani, Calisiensis.
Gnesnensis.
Landensis.
Naclensis. Biecho-

Biechoviensis.
Camenensis.

III. In Palatinatu Siradiensi.

Palatinus Siradiensis.
Castellani, Siradiensis.
Rospiriensis.
Spicimiriensis.
Vielunensis.
Coraniensis.

IV. In Palatinatu Lenciciensi:

Palatinus Lenciciensis.
Castellani Lenciciensis.
Brzezinensis.
Inowlodensis.
Conariensis.

V. In Palatinatu Brestensi Cujaviæ:

Episcopus Wladislaviensis sive *Cujaviæ.*
Palatinus Brestensis.
Castellani, Brestensis.
Crusviciensis.
Covaliensis.

VI. In Palatinatu Inovladislaviensi itidem in Cujavia.

Palatinus Inovladislaviensis.
Castellani Inovladislaviensis.
Bidgostiensis.
Conariensis.

In terra Dobrinensi.

Castellani, Dobrinensis.

Ripinensis.
Slonnensis, sive *Sloncensis*

VII. In Palatinatu Plocensi:
Episcopus Plocensis.
Palatinus Plocensis.
Castellani, Plocensis.
Racionzensis.
Sieprcensis.

VIII. In Palatinatu Masoviæ:
Palatinus Masoviæ.
Castellani, Czyrnensis.
Viznensis.
Varsaviensis.
Vissogrodensis.
Zakrocimensis.
Ciechanoviensis.
Livensis.

IX. In Palatinatu Ravensi.
Palatinus Ravensis.
Castellani, Ravensis.
Sochazoviensis.
Gostinensis.

X. In Palatinatu Culmensi in Prussia.
Episcopus Warmiensis, qui quidem proprie ad nullum pertinet Palatinatum, in subscriptionibus tamen Palatinatuum Prussicorum in Palatinatu Culmensi nomen suum apponit.
Episcopus Culmensis.

Pala-

Palatinus Culmensis.
Castellanus Culmensis.
His in Consilio Prussiæ accedunt *Succamerarius Culmensis & Thorunensis urbis Delegati duo.*

XI. In Palatinatu Mariæburgensi.
Palatinus Mariæburgensis.
Castellanus Elbingensis.
His in Consilio Prussiæ accedunt *Succamerarius Mariæburgensis & Elbingensis urbis Delegati duo.*

XII. In Palatinatu Pomeraniæ:
Palatinus Pomeraniæ.
Castellanus Gedanensis.
His in Consilo Prussiæ accedunt *Succamerarius Pomeraniæ & Gedanensis urbis Delegati duo.*

In MAGNO DUCATU LITHUANIÆ sequentes sunt Senatores:

I. In Palatinatu Vilnensi.
Episcopus Vilnensis.
Palatinus Vilnensis.
Castellanus Vilnensis.

II. In Palatinatu Trocensi:
Palatinus Trocensis.
Castellanus Trocensis.

III. In Ducatu Samogitiæ.
Episcopus Samogitiæ sive Miednicensis.
Capitaneus Samogitiæ.
Castellanus Samogitiæ.

IV. In Palatinatu Smolenſcenſi:
Epiſcopus Smolenſcenſis.
Palatinus Smolenſcenſ.
Caſtellanus Smolenſc.
V. In Palatinatu Polocenſi:
Palatinus Polocenſis.
Caſtellanus Polocenſis.
VI. In Palatinatu Novogrodenſi:
Palatinus Novogrodenſis.
Caſtellanus Novogrodenſis.
VII. In Palatinatu Vitepſcenſi:
Palatinus Vitepſcenſis.
Caſtellanus Vitepſcenſis.
VIII. In Palatinatu Breſtianenſi:
Palatinus Breſtianenſis.
Caſtellanus Breſtianenſis.
IX. In Palatinatu Mſcislavienſi:
Palatinus } *Mſcislavienſis.*
Caſtellanus }
X. In Palatinatu Minſcenſi.
Palatinus } *Minſcenſes.*
Caſtellanus }
In LIVONIA, ſequentes ſunt ſenatores:
Epiſcopus }
Palatinus } *Livoniæ.*
Caſtellanus }

CAP.

CAP. IV.

De
Magistratibus & Officialibus, qui sunt extra Ordinem Senatorium.

I.

EGimus superiore capite de Magistratibus Senatorii Ordinis, nimirum de Marschalcis Supremis & Curiæ, de Cancellariis supremis & Procancellariis,& denique de Thesaurariis. Jam ordine id postulante pauca quædam de Magistratibus extra Senatum constitutis adjiciemus. Dividuntur illi a quibusdam tantum bifariam, ut in Magistratus Regni & Magistratus Districtum. Alii tres faciunt Ordines, ita ut primo sint Magistratus Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ; deinde Magistratus Aulæ Regiæ, & denique Magistratus singulorum Districtuum. Nos quia plura Officialium genera esse deprehendimus, tribus illis generibus explicatis, alios etiam subjiciemus. Primum genus est Magistratuum Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ, quorum hæc est series.

Divisiones Magistratuum extra ordinem Senatorium.

Magistratus Regni Ducatus Lithuaniæ.

Secretarius Regni Major, five *Secretarius Regni Supremus.*

Secretarius Major Magni Ducatus Lithuaniæ.

Referendarius Regni spiritualis.

Referendarius Magni Ducatus Lithu. spiritualis.

Referendarius Regni Secularis.

Referendarius M. Duc. Lithu. secularis.

Dux Exercituum Regni generalis: (*Hetman Wielkii Koronny.*)

Dux Exercituum M. D. Lithu. generalis: (*Hetman Wielky Litewski.*)

Dux Exercituum Regni Campestris. (*Hetman polny Koronny.*)

Dux Exercituum M. Duc. Lithu. campestris (*Hetman polny Lithewski.*)

Succamerarius Regni (*Podkomorz Koronny*)

Succamerarius M. Duc. Lithu. (*Podkomorzy Lithevvski.*)

Thesaurarius Curiæ Regni, qui & *Vice-Thesaurarius.*

Regni vocatur (Polonis *Podskarbi Nadworny*)

Thesaurarius Curiæ M. Duc. Lith. five *Vice-Thesaurarius M. D. Lithu.*

Vexillifer Regni (*Chorazy Koronny.*)

Vexillifer Magn. Duc. Lithu.

Ensifer Regni (*Miecznik Koronny*)

Ensifer Magni Ducatus Lithuaniæ.

Præ-

Præfectus Stabuli Regni (Koniuszy.)
Præfectus Stabuli M. Duc. Lithu.
Culinæ Regni Præfectus (Kuchmistrz.)
Culinæ M. Duc. Lithu. Præfectus.
Pocillator Regni (Podczaszy).
Pocillator M. Duc. Lithu.
Incisor Regni (Krayczy.)
Incisor Magni Duc. Lithu.
Dapifer Regni (Stolnik.)
Dapifer Magni Duc. Lithu.
Subdapifer Regni (Podstoly).
Subdapifer M. Duc. Lithu.
Pincerna Regni (Czesnik).
Pincerna M. Duc. Lithu.
Notarius Campestris Regni (Pisarz polny.)
Notarius Campestris M. Duc. Lithu.
Magister Artilleriæ Regni.
Magister Artilleriæ M. Duc. Lithu.
Castrorum Regni Præfectus (Obozny.)
Castrorum M. D. L. Præfectus.
Præfectus Vigilium Regni (Straznik.)
Præfectus Vigilum M. D. L.
Regens Cancellariæ Majoris Regni.
Regens Cancellariæ Majoris M. D. L.
Regens Cancellariæ Minoris Regni.
Regens Cancellariæ Minoris M. D. Lith.
Notarii quatuor, quorum duo in Regno, & duo in M. D. L.
Instigator Regni.
Instigator M. D. L.

Notarius Decretorum Cancellariæ Regni. *Notarius Decretorum Cancellariæ M. D. L.*	qui habent suos *Regentes*.

Vice-Instigator Regni.
Vice-Instigator M. D. L.
Venator Regni primarius(Lowczy Koronny)
Venator M. D. L. primarius.
Notarius Thesauri supremus.
Vexillifer Curiæ Regni(Chorazy Nadworny.)
Vexillifer Curiæ M. D. Lithu.
Vice-Præfectus Stabuli Regni(Podconiuszy)
Vice-Præfectus Stabuli M. D. Lithu.

Adduntur his in Indice horum Magistratuum recentiore *Præfecti Curruum Regni*, & *M. Duc. Litv.* Sed quoniam eos in nullis subscriptionibus recentioribus invenio, ab aliis etiam auctoribus omissos reperio, non amplius quoque ipsos existere arbitror. Reliquis Magistratibus adjeci nomina Polonica, qno rectius cognoscantur. Quibus autem nomina Polonica non sunt adjecta, illos etiam Polonice eodem modo vocari scias, addito solum uno alterove vocabulo, a gente, cujus sunt Magistratus, ab Ordine, si sunt Majores aut Minores, petito, verbi gratia, *Secretarius Supremus Regni* vocatur *Secretarius Wielki Koronny*: ita quoque *Artilleriæ Magister Regni*, vocatur a Polonis *Artilleriæ*

tilleriæ Magister Koronny. Similiter *Regens Cancellariæ Minoris Magni Ducatus Lithuaniæ,* Polonis est *Regens Cancellariæ* Mieyszus Wielkiego Xiestwwa Litewskiego. Et sic etiam se res habet in aliis. Quod ad Ordinem horum Magistratuum attinet, novimus quosdam inter se de Prærogativa loci contendere, ideoque non semper eundem ordinem horum Magistratuum in subscriptionibus reperiri. Videlicet An. 1674. Confirmationi Generali jurium subscripsere, post Senatores, etiam horum Magistratuum nonnulli, qui nimirum præsentes aderant, sed eo ordine, qui cum hoc nostro non omnino convenit, subscripserunt enim primo loco *supremi Secretarii utriusque gentis, id est Regni & M. Ducatus Lithuaniæ. Deinde Referendarii utriusque gentis: tum Thesaurarii Curiæ, Succammerarius Regni. Ensiferi utriusque gentis, Notarius Campestris Regni, Excubiarum Præfectus Regni, Castrorum, Regni Metator, Stabuli Præfecti utriusque gentis, Pocillator Regni, Dapifer Regni, Incisor Regni, subdapifer Regni, Pincerna culino Regni Præfectus, Venator Regni, Regentes Majoris Minorisque Cancellariæ ex utraq; gente.* Alium adhuc ordinem Magistratuum horum reperimus in Actis Interregni An. 1668. quem Polonice subjicie-

Ordo Magistratuum Regni & Magni Ducatus Lithvaniæ non est certus.

jiciemus. *Podskarbi Nadworny. Referendarz Koronny. Referendarz y Pisarz W. X. Lit. Notarius M. D. L. Regens Cancellariæ Regni. Stolnik Koronny, Postoly Koronny, Stolnik W. X. Lit. Pisarz. W. X. L. Kraycży Koronny, Kraycży, W. X. L. Obozny Koronny. Podczaszy W. X. Lit. Koniuszy W. X. L. Mieznik. W. X. L.*

Secretarii Majores sunt Ecclesiastici.

II. Ex his Magistratibus SECRETARII MAJORES, aut ut hodie plerumque vocantur, SECRETARII SUPREMI semper fuerunt & adhuc sunt ex Ordine Ecclesiastico; & ut in futurum quoque hæc dignitas in Ordine Ecclesiastico conservetur, maxime laborant Episcopi. Proinde An. 1674. Pactis Conventis Bonaventura Madalinski tunc temporis Episcopus Plocensis nomen suum subscripsit hac appendice adjecta: *Salvis juribus Sanctæ Romanæ Ecclesiæ, & jure Officii Secretariatus supremi in Personis Ecclesiasticis conservando.* Acta Comitiorum post Coronationem hodierni Regis institutorum testantur, Regem esse ab Ordinibus rogatum, ut Controversiam hanc decideret. Admittuntur hi Secretarii Majores ad Secretiora Consilia, expeditionesque publicas. Supplent etiam aliquando vices Cancellariorum, ideo proximum habent accessum ad Episcopales Dignitates, & ad Magistratum Cancellariatus. REFERENDARII sunt

Munia horum Secretariorum.

Referendarii.

ſunt ſupplicium libellorum Magiſtri Litibus etiam urbanis ad judicium Regium devolutis diſceptandis adſunt: exponunt Regi Cauſas & controverſias litigantium. Habent & hi proximam Spem ad Dignitates Senatorias aſcendendi. DUCES EXERCITUUM a vetuſtioribus Juris publici Polonici Scriptoribus præponuntur Secretariis Majoribus & Referendariis, ut a Krzyſtanovicio & aliis. Sed utrum hoc recte fiat, nec ne, hodie fortaſſis ſupervacaneum eſt quærere, quoniam Dignitatis Ducum Belli hodiernis temporibus non niſi viris Senatoria Dignitate jam præditis conferuntur. Unicum fortaſſis hoc Seculo reperitur Exemplum Chriſtophori Ducis Radzivilii, cui circa annum 1618. collata eſt Ducis Exercituum Campeſtris Dignitas, licet Senator non eſſet. Plerumque autem hoc Reges Poloniæ obſervant, ut defuncto Duci Exercituum Supremo ſubſtituant Ducem Campeſtrem, quamvis nulla eos lex ad hoc ipſum adigat. Propterea etiam cum Anno 1624. Supremus Dux Exercituum Magni Ducatus Lithuaniæ mortuus eſſet, non ſubſtituit Sigismundus III. ei Chriſtophorum Radzivilium Exercituum Ducem Campeſtrem, ut alias plerumque fieri conſueverat, ſed Leonem Sapieham Cancellarium Li-

Duces Exercituum.

Chriſtophorus Radzivilius Dux Belli, non fuit Senator

Lithuanicum, id quod Radzivilius ægerrime tulit, quemadmodum literæ ipſius ad hunc Sapieham ſcriptæ, quæ adhuc in multorum ſcriniis MSS. Servantur, teſtari poſſunt. Conf. Piaſecius *in Chron. ad an. 1624. pag. 364.* (440.) ARTILLERIÆ MAGISTRI conſtituti ſunt tempore Wladislai IV. ut bello neceſſaria, puta tormenta, glandes plumbeas aliorumque generum, pulverem pyrium, comeatus, armamentaria curarent. Leges de iis complures reperiuntur *in Conſtitutionibus anni 1637. pag. 8. an. 1638. pag. 27. tit. Cebauzy W. X. L. & poſtea paſſim.* REGENTES CANCELLARIÆ Majoris & Minoris partim ſunt ex Ordine Seculari, partim ex Eccleſiaſtico. Contra NOTARIATUM THESAURI SUPREMUM extat Proteſtatio Michaelis Kaſimiri Pac Palatini Vilnenſis & Ducis Exercituum Lithuanicorum ſupremi, *in Subſcriptionibus Pactorum Conventorum anni 1674.* eo quod hoc munus in præjudicium Theſauri Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ ſit invectum. Sunt etiam alii Notarii Theſauri, qui in Lithuania ſunt privilegiati a Rege, in Regno autem a Theſaurariis ipſis conſtituuntur. Utrum hi debeant eſſe Nobiles, ſatis diu diſputatum eſt in Comitiis Anni 1685. ut teſtantur Acta ad d. 11. Aprilis & alibi

Artilleriæ Magiſtri.

Regentes Cancellariæ.

Notarius Theſauri ſupremus.

paſſim

passim; nihil tamen decisum est. VICE-THESAURARII Regni tam statutis antiquis quam Constitutionibus recentioribus debent esse seculares non Ecclesiastici, ut habet Protestatio Vicethesaurarii cujusdam inter subscriptiones Pactorum Conventorum Anni 1674. Cæteri Magistratus Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ sunt Seculares, præter illos quos jam in tractatione hac nostra excepimus. Quorundam ex his Magistratibus munia tantum in solennitaribus & pompis publicis, ut in Coronationibus &c. sese exerunt, ut Vexilliferorum, aliorumque. Quorundam autem functiones sunt in certis negotiis Ordinariæ, perpetuæque ut partim ex ipsis eorum appellationibus, partim etiam ex aliis hujus tractationis nostræ locis manifestum est. Huc referri possunt MARSCHALCI TRIBUNALIUM Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ, cum omnibus Assessoribus, quos vulgo Deputatos vocant, & Regentibus Cancellaria Tribunalis. Hoc tantum a prioribus in catalogo supra enumeratis differunt, quod Deputatos non Rex ad dies vitæ, sed Nobilitas in Palatinatibus & Districtibus, Marschalcum vero Deputati in unum annum eligant. Quid, quod etiam *Generales teloniorum* ut & *Postarum Præfectos* huc referre licet, quam-

Vcie-thesaurarius Regni.

Marschalci Tribunalium.

Generales teloniorum & Postarum Præfecti.

quamvis hi etiam ex Civico Ordine esse soleant, ringente tamen Nobilitate & teloniorum administrationem sibi vindicante.

Magistratus Aulæ Regiæ.

III. Magistratus Aulæ bifariam dividuntur. Aut enim sunt in Aula ipsius Regis, aut in Aula Reginæ. Regi ministeria præstant partim nonnulli ex Officialibus Regni, de quibus antea egimus, maxime vero Succamerarius Regni & Thesaurius Curiæ; partim etiam aulici, quorum ingens est numerus, & in his Camerarii, Pocillatores, Pincernæ, Dapiferi, Stabuli Præfecti, Cubiculi Præfecti, Venatores, Secretarii, aliique complures qui magnam partem enumerantur in Dispositione Subsidii Reipubl. Generalis Anno 1673. edita. Si quid autem in Publicis agendum atque exsequendum occurrit, præsto semper sunt aliqui ex Officialibus sive Magistratibus Majoribus Ordinis Senatorii, nempe Marschalci Cancellarii & Thesaurarii, ut & Senatores Residentes, qui Principis a Consiliis sunt & negotia publica expediunt.

Magistratus Aulæ Reginæ.

In Aulæ Reginæ primus est Marschalcus Reginæ, qui supremus est aulæ illius Moderator, soletque majoris auctoritatis gratia ex Senatoribus Regni esse, nempe aut Palatinus aut Castellanus. Hunc sequitur Cancellarius Reginæ; tum Stabuli Præfectus, Thesaurarius

rarius, Pocillator, Incisor, Præfectus Curinæ & Vice-Præfectus Stabuli, quos sequuntur alii Minores Ministri, ut ex antea citata dispositione Subsidii Reipubl. generalis Anno 1673. edita elucet.

IV. Magistratus, qui ab aliqua provincia tota denominantur, non tamen a Regno, nec a Magno Ducatu Lithuaniæ, sunt fere sequentes: Primo loco est GENERALIS MAJORIS POLONIÆ, qui est Capitaneus sive Præfectus Majoris Poloniæ, compleditur que ejus Præfectura generalis, Posnaniense, Costense, Walcense, Wschoviense, Calissiense, Coninense, Gnesnense, Kcinense, Pysdrense & Naclense territoria. Quamvis autem ille sit tot districtuum Præfectus, & arcis tamen tantum Posnaniensis sarta tecta curat & reditus Regios ejusdem territorii. Cætera enim territoria jurisdictioni ejus subjecta, habent suos Curatores, quos etiam licet minus proprie Capitaneos appellant, ut testatur Martinus Cromerus *lib. II. Descript. Polon. pag. 155*. Hic Magistratus generalis Majoris Poloniæ plerumque aliis Senatoribus ut Palatinis & Castellanis confertur, ita tamen ut Palatinus & Castellanus Posnaniensis & Calissiensis non possit esse Generalis Majoris Poloniæ, & quidem ex illa lege Sigismundi Augusti de anno

Magistratus à Provinciis integris denominatus Generalis Majoris Poloniæ.

no 1564. *pag. 11.* quæ vetat Palatinum & Caſtellanum eſſe ejusdem Palatinatus Capitaneum in quo eſt Palatinus, aut Caſtellanus. Deinde eſt GENERALIS MINORIS POLONIÆ, qui itidem aliquot Diſtrictuum in Polonia Minore Capitaneus eſt. Nam præter Primarium Cracovienſe territorium, habet etiam alios Diſtrictus, ut Proſſovienſem, Xiamſenſem & Lelovienſem: teſte Cromero *loc. cit. pag. 157.* Propterea vocari ſolet Generalis Minoris Poloniæ & Capitaneus Cracovienſis. Neque redituum Principis curam gerit, ſed illud onus utrumque ſuſtinet Magnus Procurator Cracovienſis, de poſtea nobis agendum erit. Uterque hic Magiſtratus, nempe Generalatus & Majoris & Minoris Poloniæ, conferri plerumq; ſolet Senatoribus Regni, ita tamen ut Generalis Majoris Poloniæ non poſſit eſſe Palatinus Poſnanienſis nec Caliſſienſis ſic uti jam ſupra diximus: Generalis autem Minoris Poloniæ poſſit eſſe ſimul Caſtellanus aut Palatinus Cracovienſis, ut hoc illa ipſa quam antea citavimus, Sigismundi Auguſti lex determinat. Sed & in Pruſſia dantur nonnulli Magiſtratus, qui non ſunt ad unum tantum Palatinatum reſtricti, ſed ſunt totius Pruſſiæ Regiæ Magiſtratus, ut primo THESAURARIUS PRUSSIÆ,

Generalis Minoris Poloniæ.

Theſaurarius Pruſſiæ.

SIÆ, quod munus olim penes Occonomum Mariæburgensem fuit, nunc vero a Rege Senatori alicui Prussiæ confertur. Quoniam igitur hic Magistratus non est unius Palatinatus sed totius Prussiæ, ideo quoque a quibusdam Publici Juris Scriptoribus Thesaurarius Prussiæ inter totius Regni Magistratus, quos in hocce capite primo loco enumeravimus, statim post Vice-Thesaurios Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ collocatur, ex quo etiam ejus prærogativa præ cæteris quibusdam Magistratibus cognoscitur. An Thesaurarius Prusfiæ Thesaurario Regni obnoxius sit, ita ut ei rationes acceptorum & expensorum reddere teneatur, magnis animorum motibus ante aliquot lustra quæsitum disputatumque est: Sed neque nunc ei obnoxius est, Ordinibusque Prusfiæ tantum rationes reddit. Deinde est etiam in Prusfia Regia ENSIFER sive GLADIFER PRUSSIÆ, qui itidem in Prusfia tota unicus est, ut Thesaurarias, & propterea quoque vocatur *Ensifer Prusfiæ Generalis.* Huc etiam forsan reduci poterit CAPITANEUS CAMENECENSIS, qui se GENERALEM PODOLIÆ vocat, eo quod non tantum per Camenecensem, sed quoque per Laticzoviensem Districtum ejus se jurisdictio extendit.

Ensifer Prussiæ Generalis.

Generalis Podoliæ.

Magiſtratus Palatinorum & Diſtrictuum.

V. Porro Magiſtratus Palatinatuum ſingulorum & Diſtrictuum ſingulorum iterum in duas Claſſes dividuntur. Alii enim ſunt Magiſtratus Terreſtres, alii Caſtrenſes a caſtris ſive arcibus ita nominati.

Magiſtratus Terreſtres.

Magiſtratus Terreſtres ex Conſtitutione Anni 1611. *pag. 26. tit. Ordo Officialium,* aliiſque quibusdam poſtea latis legibus, in plerisque Palatinatibus Majoris Minoriſque Poloniæ ſunt ſequentes:

Succamerarius, (*Podkomorzy.*)
Vexillifer (*Chorazy.*)
Judex Terreſtris (*Sedzia Ziemski.*)
Dapifer (*Stolnik.*)
Pocillator (*Podczaszy.*)
Subjudex Terreſtris (*Podſædek Ziemski.*)
Subdapifer (*Podſtoly.*)
Pincerna (*Czesnik*)
Venator (*Lowczy.*)
Tribunus (*Woyski.*)
Notarius Terreſtris (*Piſarz Ziemski.*)
Enſifer (*Miecznik.*)
Tribuni Minores (*Woyscy Mieyszy.*)
Quæſtores ſive *Cuſtodes Theſauri* (*Skarbnicy.*)

Quæſtores quando conſtituti.

Qui poſtremo loco a nobis memorantur Quæſtores ſive Theſauri Cuſtodes, illi reliquis additi ſunt Anno 1678. per Conſtitutionem illius anni *pag. 38.* Quamvis autem hic Ordo Magiſtratuum An. 1611. receptus ſit

sit a Majore Minoreque Polonia, Palatinatus tamen Braclaviensis & Volhyniæ suum ordinem antea An. 1589. *pag. 526.* constitutum retinuere, donec biennio post per Constitutionem *an. 1613. pag. 30.* hunc Ordinem recepere: *Succamerarius Vexillifer, Judex Terrestris, Dapifer, Pocillator, Venator, Subjudex Terrestris, Pincerna, Ensifer, Quæstor, Tribunus.* Post hæc anno 1647. *pag. 18.* Ordo Magistratuum Volhyniensium immutatus est sequenti modo: *Succamerarius, Capitaneus cum Jurisdictione,* Vexillifer, Judex Terrestris, Dapifer, Pocillator, *Venator, Subjudex Terrestris. subdapifer, Pincerna, Tribunus, Notarius Terrestris, Ensifer, Quæstor.* In terra Zydaczoviensi Palatinatus Russiæ cum anno 1673. Magistratus hi de novo instituerentur, talis Ordo Constitutione *dicti anni pag. 32.* introductus est: *Vexillifer, Dapifer, Pocillator, Venator, Ensifer, Quæstor, Tribunus:* Deinde in terra Buscensi Belzensis Palatinatus *An. 1676. pag. 39.* ad veteres Magistratus, qui jam antea in terra illa fuerunt, additi sunt sequentes: Dapifer, Pocillator, Pincerna, Subdapifer, Venator, Ensifer, Quæstor. Locus autem Buscensibus Magistratibus tam veteribus, quam hisce novis talis est assignatus, ut semper Officialis Buscensis sequeretur Officialem Belzensem

Ordo Magistratuum in Braclaviensi & Volhyniæ Palatinatibus.

Ordo Magistratuum Terræ Zydaczoviensis.

Magistratus Terræ Buscensis.

ejusdem Prærogativæ, verbi gratia Dapifer Dapiferum, Pincerna Pincernam & sic deinceps. In Magno Ducatu Lithuaniæ plures adhuc sunt Magistratus, quam in Regno. Nam præter enumeratos dantur in Districtibus Lithuanicis, quæ Palatinatibus adjunguntur, MARSCHALCI, ut Marschalcus Osmianensis, Lidensis, Broclaviensis, Grodnensis, Caunensis, Upitensis, Slonimensis, Wolkovisciensis, Orszanensis, Pinscensis, Mozyrensis, Rzeczycensis; & hi sunt perpetui Conventuum particularium Nobilitatis Directores (secus atque in Regno & in ipsis Palatinatibus Lithuanicis, nempe Vilnense, Trocensi &c. ubi semper novus eligitur Conventus particularis Director sive Marschalcus) & in expeditione Bellica Generali easdem vices obeunt, quas in Majore & Minore Polonia Castellani Minores. Deinde inter Magistratus Terrestres Magni Ducatus Lithuaniæ reperiuntur etiam in Palatinatibus Lithuanicis TIWUNI (*Ciwunowie*) ut Tiwunus Vilnensis, Tiwunus *Trocensis*, & *Tiwunus Samogitiæ*, qui Constitutione anni 1598. *pag. 699.* præcedunt omnes Officiales Terrestres. Dantur præter hoc etiam alii Tiwuni in Bonis Regiis, de quibus postea agemus. Præterea est quoque in Lithuaniæ Palatinatibus Magistratus, qui dici-

Magistratus Palatinatuum & Districtuum in Lithuania.

Marschalci.

Tivvuni.

Horodniczy.

dicitur HORODNICZY, qui arcis munitionumque curam habet, ut ſcribit Reinholdus Heiſtenſtein *lib. III. Rerum Polon. pag. 138.* Conf. *Conſtitut. 1667. pag. 71.* Aſſignatus eſt Horodniciis illis locus inter Magiſtratus Terreſtres non uno ſed diverſis temporibus poſt Notarium Terreſtrem. Nimirum Vitepſcenſi *per Conſtitut. anni 1635. poſt med.* Polocenſi *per Conſtitut. an. 1638. pag. 55.* Minſcenſi *Conſtitut. ann. 1641. pag. 39.* Mſcislavienſi *Conſtitut. ann. 1661. pag. 19.* Nowogrodenſi *Conſtitut. 1676. pag. 18. inter Conſtitut. Lithuanicas.* Eſt præterea etiam in Lithuania MOSTOWNICZY id eſt Pontium Præfectus, item BUDOWNICZY, id eſt Ædilis. Ordo eorum An. 1677. talis conſtitutus eſt, ut poſt Officium demum Caſtrenſe in Palatinatibus & Diſtrictibus Lithuanicis ita ſe ſubſequantur Magiſtratus Terreſtres: *Pocillator, Pincerna, Horodnicius, Quæſtor, Venator, Præfectus Pontium* (Moſtowniczy) *Ædilis* (Budowniczy) vid. Conſtitut. dicti anni *pag. 18. inter Conſtitut. Lithu.* Ex qua Conſtitutione apparet, quosdam Magiſtratus Terreſtres, ut Tiwunos, Marſchalcos, Succamerarios, Judices, Vexilliferos aliosque præcedere Magiſtratibus Caſtrenſibus; cæteros autem Magiſtratus Terreſtres Minores, ut Pocillatores, Pincernas

Moſtovvniczy.

Budovvniczy.

Ordo Magiſtratuum in Lihuania.

cernas aliosque a nobis enumeratos Castrensibus Magistratibus postponi. Quemadmodum autem in Lithuania longe Major est officialium Terrestrium numerus; ita e contrario in Prussia longe Minor est, quam in Polonia, nisi quod multitudine Scabinorum aliquo modo compensetur. Nam in Prussia licet primo dentur in singulis Palatinatibus Succamerarii, quoniam tamen illi ad Senatum Prussicum pertinent, vix poterunt ad Magistratus extra Senatum existentes, de quibus hic tantum agimus referri. Præter Succamerarios autem in Palatinatibus Prussicis fere non dantur alii Magistratus, nisi Vexilliferi, Judices Terrestres, Scabini in singulis Judiciis terrestribus octo & Notarii Terrestres, qui omnes debent esse Nobiles possessionati, nisi quod in Judicio Terrestri Culmensi, duo Assessores ex Magistratu Thorunensi admittuntur. Ratione electionis horum Magistratuum Terrestrium intercedit etiam quænam diversitas in Polonia, Lithuania & Prussia. Nam in Lithuania Marschalcos Rex antea eligebat, quod ne amplius fieret, in Exorbitantiis anni 1668. cautum est. Alias autem in Regno & Magno Ducatu Lithuaniæ Magistratus Terrestres ita constituuntur, ut Equestris ordo in Conventu particulari quatuor

In Prussia Magistratus.

Succamerarii sunt Prussici Consiliarii.

Iudicio Terrestri Culmensi assident duo ex magistratu Thorunensi.

quatuor candidatos eligat, ex quibus Rex unum confirmat. In Prussia vero Solus Rex Vexilliferos creat: Contra in eligendis Judicibus & Scabinis Notariisque Terrestribus fere Major est Nobilitatis Prussicæ potestas quam Polonicæ aut Lithuanicæ. Nam secundum jus correctum Prussica Nobilitas eligit judicem unum, quem postea Rex confirmat: Scabinum autem etiam sine confirmatione Regio ad judicia admittere potest, ut alias etiam a nobis dictum est. Sed dantur adhuc in nonnullis Palatinatibus quædam differentiæ, quas hic attingere placet. Nimirum in Palatinatu Cracoviensi datur præter enumeratos Magistratus, MAGNUS PROCURATOR ARCIS CRACOVIENSIS (Polonis vocatur Wielkoizzdca Krakovvstki) qui arcis Cracoviensis & redituum Regiorum ut supra jam dictum est, curam gerit. Item sunt in arce Cracoviensi *decem* BURGGRAVII, qui in aliis castris sunt singuli pertinentque ad Magistratus Castrenses. In Volhynia quoque inter suffragia Serenissimo Joanni III. data deprehendo ejusmodi: Procuratorem Volhyniæ Magnum (Wielkoizzdca) qui tamen in aliis Palatinatibus non datur. Item non exiguum est discrimen inter Succamerarium Cracovi-

Magnus Procurator arcis Cracoviensis.

Decem Burggravii.

Procurator Volhyniæ Magnus.

Cracovien-

fis Succamerarius Salinarum curam gerit.

covienſem & aliosMajoris MinorisquePoloniæ Succamerarios in eo; quod hi tantum ſunt finium Regendorum Prætores judiciaque de Bonorum limitibus exercent: Cracovienſis autem Succamerarius præter hoc munus etiam Salinarum ejus Tractus Arbiter & Inſpector eſt, teſte Cromero *in Deſcript. Polon. Part. II. pag. 151.* Alias in omnibus Palatinatibus illa eſt inter Magiſtratus Terreſtres differentia, quod quidam habeant functiones certas & perpetuas, ut Succamerarii, Judices, Subjudices, Notariique Terreſtres, ut & Tribuni alii autem tunc demum functiones certas habeant, aut potius olim habuerint, cum Rex in illorum Palatinatu commoratur, quales ſunt Dapiferi, Pincernæ, Pocillatores & alii. Inter Tribunos hoc notamus diſcrimen, puod quidam ſint Terreſtres, quidam Caſtrenſes, & inter utroſque alii ſunt beneficiati vocanturque Majores, alii non beneficiati, qui dicuntur Minores, ut nos docet *Subſidium Reipubl. Generale Ann. 1673. in Comitiis editum.*

Quidam Magiſtratus habent functiones perpetuas, quidam non item.

Tribuni Terreſtres & Caſtrenſes.

Vbi Magiſtratus Diſtrictuum reperiantur.

VI. Egimus hactenus de Magiſtratibus Terreſtribus, eorum Officiis atque differentiis, quæ inter ipſos occurrunt. Quoniam autem nondum apparet, in quibusnam Diſtrictibus illi reperiantur, ſpeciatim hoc ipſum declarabimus, ſed ruditer tan-

tantum, & ita ut Judices, Subjudices & Notarii, de quibus suo loco agemus commodius, excipiantur I. in *Majore Polonia*, Palatinatus *Posnaniensis*, habet suos Magistratus & terra *Wschoviensis* Peculiares. Palatinatus *Calissiensis* habet singulos. Palatinatus *Siradiensis*, non tantum in ipso Palatinatu sed etiam in terra *Vielunensi* habet separatos. Palatinatus *Lancitiensis* habet singulos ut & Palatinatus *Brestensis*, Palatinatus *Inowladislaviensis*, item terra *Dobrinensis* habent Separatos, adeo ut alius sit Succamerarius Brestensis, alius Inowladislaviensis & alius quoque Dobrinensis. In Palatinatu *Plocensi* sunt singuli: sed in *Masovia* singulæ decem terræ singulos habent Succamerarios, Vexilleferos, aliosque Magistratus Terrestres. In Palatinatu quoque Ravensi sunt tres terræ, nempe Ravensis, Sochaczoviensis & Gostinensis, quæ etiam singulæ suos seorsum habent Magistratus Terrestres II. In *Polonia Minore*. Palatinatus *Cracoviensis* habet singulos, quosdam etiam horum Magistruum habent Ducatus Zatoriensis & Oswiecimensis. Palatinatus *Sendomiriensis* singulos. In Palatinatu *Lublinensi* alii sunt in Palatinatu, alii in terra *Lukoviensi*. In *Belsensi* Palatinatu alii a Palatinatu denominantur, alii a terra

In Majore Polonia.

In Minore Polonia.

Buscensi, & quidam etiam ex dictis Magistratibus in Districtibus *Horodlensi* & *Grabovecensi*. Palatinatus *Russiæ* habet Succamerarios, Vexilleferos aliosque Magistratus Terrestres speciatim in terris singulis ut Leopoliensi, Zydaczoviensi, Præmisliensi, Halicensi, Chelmensi, Tremboco- liensi, Sanocensi. In Palatinatu *Volhyniæ* alii se appellant ab ipso Palatinatu, alii a terris Cremenecensi, Wlodimiriensi & Lucensi. Similiter in Palatinatu *Podlachiæ* alii se vocant ab ipso Palatinatu alii a Districtibus, Drohiciensi & *Bielcensi*. In Palatinatu *Podoliæ* alii sunt in ipso Palatinatu, alii se vocant a Districtu Laticzoviensi In *Braclaviensi* Palatinatu sunt tantum singuli. At in *Czerniechoviensi* sunt primum Magistratus illi in Palatinatu, deinde etiam sunt alii in adjuncta ipsi terra *Nowogrodensi*. Ita etiam in *Kiovensi* quidam sunt in Palatinatu, quidam etiam in Districtibus *Zitomiriensi* & *Owruczensi*. Dantur tamen hic differentiæ nonnullæ, cum non ubique omnes illi Magistratus, quos supra in Catalogo enumeravimus, reperiantur. Immo quos supra dixi in Palatinatibus Lithuaniæ reperiri *Horodnicios*, eos etiam in Volhyniæ & Czernichoviensi Palatinatibus deprehendo. In Magno Ducatu Lithuaniæ dantur Magistratus hi in omnibus Palatina-

In M. Ducatu Lithuan.

latina-

latinatibus, & ſeparatim etiam in ſingulis Diſtrictibus, qui Palatinatibus illis adjunguntur, ut in Lidenſi, Wilkomirienſi, Braclavienſi, Grodnenſi, Caunenſi, Upitenſi, Starodubenſi, Slonimenſi, Wolkoviſcienſi, Orszanenſi, Pinſcenſi, Mozyrenſi, Rzeczycenſi. Palatinatus hic enumerare ſupervacaneum eſt, cum jam ex ſuperioribus noti ſint, & poſtea paſſim repetentur. Antequam hanc materiam dimittamus, notandum adhuc eſſe ducimus, in quibusdam Palatinatibus Majoris, Minorisque Poloniæ, ubi Magiſtratus ſæpius nominati Terreſtres ſunt ſinguli, Succamerarios & Vexilliferos ſeſe appellare *Generales*, v. g. *Succamerarius Generalis Palatinatus Lancicienſis*, *Succamerarius Generalis Palatinatus Sendomirienſis*, *Succamerarius Palatinatus Breſtenſis Generalis*. *Succamerarius Generalis Palatinatus Siradienſis*. Ita etiam *Vexillifer Generalis Palatinatus Sendomirienſis*. Alias in Palatinatibus Lancicienſi & Siradienſi, quoniam bini ſunt vexilliferi, alter eorum vocatur Vexillifer Major (*Chorazy Wieckszy*) alter Minor (*Chorazy mnieyszy.*) Imo in ipſis etiam Conſtitutionibus obſervo Notarios Terreſtres in Palatinatibus Generales, diſtingui a Notariis Terreſtribus Diſtrictuum, ut patet ex aliquoties jam citato ſub-

Succamerarii & Vexilliferi Generales

Vexilliferi Majores & Minores.

Notarii generales qui unici ſunt in toto Palatinatu.

ſubſidio Reipubl. Generali anno 1673. edito. Ad extremum in hac materia de Magiſtratibus Terreſtribus monemus, non incommode huc referri ROTOMAGISTROS & CENTURIONES Palatinatuum & Diſtrictuum, quos Sigismundus Auguſtus inſtituit, a Nobilitate cujusque Palatinatus eligendos, ut militi Quartiano præſint. *Vid. Conſtitut. an. 1567. p. 147. an 1571. p. 613. & aliæ paſſim.*

NotariiDiſtrictuum in ſingulis Diſtrictibus.

Rotomagiſtri & Centuriones.

Magiſtratus Caſtrenſes.

VII. Magiſtratus Palatinatuum & Diſtrictuum Caſtrenſes ſunt ſequentes:

Capitaneus cum Jurisdictione (Staroſta Sadowy)
Capitaneus ſine Jurisdictione (Staroſta Niesadowy)
Burggravius (Burgrabia)
Vice-Capitaneus (Podſtaroſci)
Judex Caſtrenſis (Sedzia Grodzki)
Notarius Caſtrenſis (Piſarz Grodzki)

Capitanei cum Iurisdictione.

Ex his, quos primo loco poſuimus, CAPITANEI CUM JURISDICTIONE ſunt Præfecti arcium & Civitatum regiarum: exercent judicia Caſtrenſia & per ſuos Vice-Capitaneos judicia Querelarum, de quibus ſuo loco agetur: omnium aliorum judicium ſententias executioni mandant: geruntque curam Redituum Regiorum. Dantur tamen hic exceptiones nonnullæ, ut jam ſupra de Capitaneo Cracovienſi

covienſi audivimus. In Diſtrictibus Palatinatus Poſnanienſis & Kaliſſienſis Capitanei Coſtenſis, Walcenſis, Wſchovienſis, Coninenſis, Gneſnenſis, Pysdrenſis, Keinenſis, Naclenſis, habent quidem jurisdictionem in Nobilitatem, tamen certæ cauſæ, imo etiam omnes ad judicium Generalis referri poſſunt. In Pruſſia quoque Capitanei ſunt quidem præfecti arcium & redituum in ſua quisque Præfectura curam habent: ſed jurisdictionem nullam ferme exercent; in Nobilitatem certe nullam; in Oppidanos quoque exiguam; in Agreſtes tamen ampliorem: omnis enim fere jurisdictio Capitaneorum hic in Palatinos ceſſit, ut ſuo loco dicetur. Immo Capitaneus Mariæburgenſis neque redituum Regiorum curam gerit, neque in agreſtes jurisdictionem habet: arci modo præeſt, ejusque Præſidio, ut tradit Martinus Cromerus *in Deſcript. Pruſſ. pag.* 223. Quot Capitanei in Poloniæ ſint cum jurisdictione docuit ſuo tempore Cromerus *l. c. pag.* 157. *& ſeqq.* Sed quoniam poſt ipſius tempora multi alii Capitaneatus ſunt additi, Catalogus ipſius jam non eſt ſufficiens, neque nobis hic accuratiorem dare licet. Pruſſicos tamen Capitaneatus, familiarius nobis notos enumerabimus: In Palatinatu Culmenſi ſunt; *Kovalienſis*

In Pruſſia Capitanei.

Pruſſici Capitaneatus.

liensis (zu Schönsee) *Radzinensis* (zu Reden) *Grudentinus*, *Lipinensis*, *Golubensis*, *Pokrzywnensis* (zu Engelsburg) *Brodnicensis* (zu Straßburg) *Bratianensis* (zu Bretchen.) In Palatinatu Mariæburgensi sunt: *Mariæburgensis*, *Christburgensis*, *Tolkemitensis*, *Stumensis*. In Palatinatu Pomeraniæ: *Skarszevienſis* (zu Schöneck) *Tucholiensis* (zu Tauchel) *Kissoviensis*, *Pucensis*, *Novensis*, *Mirachoviensis*, *Hammersteinensis*, *Osiccensis*, *Sobovicensis*, *Jasieniecensis*, *Parchoviensis*, *Borzechoviensis*, *Svecensis*, *Koscierynensis* (zum Berndt) *Tozevensis* sive *Dirschaviensis*, *Gniewensis* sive *Mevensis*, *Scluchoviensis*. Quod ad locum Capitaneorum inter alios Magistratus attinet, Prælati quidem sunt in Regno Officiales Terrestres Officialibus Castrensibus per Constitutionem Anni 1613. Capitanei tamen excipiuntur, ut qui locum habent inter Succamerarios & Vexilliferos Palatinatuum & Districtuum. Constituuntur Capitanei a Rege, non a Nobilitate, secus atque Magistratus Terrestres CAPITANEI SINE JURISDICTIONE sunt bonorum Regiorum Tenutarii, qui nulla judicia exercent. BURGGRAVII alii dicuntur Castrenses, alii Arcium curatores, ut habetur in sæpius Laudato *subsidio Reipubl. General. lit. B.* Peculiare est illud,

Prærogativa Capitanei.

Capitanei sine jurisdictione.

Burggravii

lud, quod in Arce Cracovienſi decem ſint Burggravii, qui pacis juxta ac belli tempore nocturnas atque etiam diurnas quando opus eſt, excubias, per ſe vel per adminiſtros ſuos ſervant, habentque propterea militiæ vacationem. Martin. Cromer. *lib. II. Deſcript. Polon. pag. 160.* In Pruſſicis autem Civitatibus Majoribus Burggravii non ſunt cuſtodes arcium, quæ ibi nullæ ſunt, ſed in ipſis Civitatibus curam gerunt Bonorum Caducorum & Naufragorum: exercent etiam quædam judicia, de quibus videatur Canſtantinus a Trewen Schröder *in Jure Publico Dantiſcano lib. II. tit. 3.* & Reinholdus Curike *in Chron. Gedanenſi lib. II.* NOTARII CASTRENSES interſunt Judiciis Caſtrenſibus, poſſuntque ſuos habere Vicenotarios, qui & ipſi Nobiles poſſeſſionati eſſe debent. *Vid. Conſtitut. anni 1635. tit. Grody Wiczne.* Subjudex Terreſtris poteſt ſimul habere Officium Caſtrenſe, *per Conſtitut. An. 1658. p. 45.* quamvis antea, (nempe an. 1635. *tit. Salaria*) Terra Goſtinenſis in Palatinatu Ravenſi ſibi hoc reſervaverit, ne Subjudex Terreſtris eſſet ſimul Judex Caſtrenſis.

Burggravii Cracovienſes.

Burggravii in urbibus Pruſſicis Majoribus.

NotariiCaſtrenſes.

VIII. Expoſitis ita Magiſtratibus Terreſtribus & Caſtrenſibus Subjicimus quædam de eorundem SURROGATORIBUS,

Surrogatores.

BUS, quorum in Legibus crebra fit mentio. Eſt autem Surrogator in Polonia Vicarius Magiſtratus alicujus Terreſtris aut Caſtrenſis, qui jurisdictionem certam habet, ut Succamerarii, Judicis, Subjudicis & Notarii Terreſtrium, ut & Capitanei cum Jurisdictione & Notarii Caſtrenſis. Conſtituitur ejusmodi Surrogator in ipſis Comitiis conſenſu omnium Ordinum, etiamſi ipſi Magiſtratus, quorum hi ſunt Vicarii, aut a Rege Solo, aut a Nobilitate expoſito Supra a nobis modo eligantur. Cauſæ cur dentur Magiſtratibus illis Surrogatores, variæ eſſe poſſunt. Nimirum ſi quis ex dictis Magiſtratibus gravi morbo decumbat, ita ut perpetuo lecto attineatur; item ſi quis aut negotiorum publicorum, aut propriæ valetudinis curandæ gratia peregre abeat. Propterea quoque Surrogatores illi dantur aut ad reditum Ordinarii Magiſtratus, aut futura Comitia, aut annum, aut ad plures annos, quæ omnia in Comitiis Conſtitutione publica ſolent determinari. Additur etiam frequenter, ut ejusmodi Surrogatores ſint Nobiles Poſſeſſionali, atque prius jus jurandum præſtent, quam functionem ſuam ordiantur. Sed in Palatinatibus Poſnanienſi & Caliſſienſi ejusmodi Surrogatores Capitanei Generalis perpetui ſunt

Surrogatores Generalis Majoris Poloniæ,

ſunt, conſtituunturque ab ipſo Generali. Aliquando etiam ibidem extraordinarie Surrogatores dantur, quoniam jurisdictio Generalis Majoris Poloniæ late ſe extendit, & hic, licet Surrogatores illi in Comitiis conſtituantur, multum tamen valet commendatio Generalis ipſius. *Vid. Conſtitut. 1587. pag. 426. & 428. an. 1589. pag. 528. an. 1611. pag. 24. anno 1620. pag. 17. An. 1621. pag. 20. an. 1676. pag. 38. an. 1678. pag. 36. & alibi paſſim.*

IX. Præterea reperimus etiam Magiſtratus, qui non ſunt totius Regni, neque Aulæ Regiæ, neque totius alicujus Provinciæ, neque Palatinatus aut Diſtrictus: ſed certorum tantum Bonorum aut certi alicujus loci in Diſtrictibus. In hoc cenſu primo ponimus OECONOMOS Regiorum Bonorum, deinde TIWUNOS Lithuanicos, qui ſunt extra Palatinatus in Bonis Regiis, ut ſunt *Tiwunus Eurogalenſis, Tiwunus in magna Dyrwian, Tiwunus in minore Dyrwian, Tiwunus Retovienſis, Uzwenſis, Twerenſis, Berzanenſis, Korszenſis, Schaudovienſis, Pojurenſis, Wieszniazenſis* & alii. Hæc Officia ſunt compatibilia aliis Dignitatibus Senatoriis & Magiſtratibus Regni, Magnique Duc. Lithu. ut & Magiſtratibus Terreſtribus & Caſtrenſibus, adeo ut Oeconomiarum admini-

Magiſtratus certorum locorum.

Oeconomi.

Tivvuni.

Compatibilitas Tivvunatuum cum aliis Magiſtratibus.

ſtrationes aliquando etiam Senatoribus conferantur. Deinde huc etiam referendi ſunt SYLVARUM PRÆFECTI, (Polonis dicuntur *Leſniczy*) qui in Magno Duc. Lithuaniæ ſunt frequentes, ut *Leſniczy Niemonoicki*, *Leſniczy*, *Mereczki*, *Koziawski*, *Dubicki*, *Bialawieski* & alii. Administrationes hæ ſylvarum compatibiles iterum ſunt cum Dignitatibus & Magiſtratibus ſupra enumeratis, adeo ut eas etiam Senatores Lithuanici ſæpius in titulis ſuis ponant. Ejusdem Ordinis ſunt etiam CAPITANEATUS SINE JURISDICTIONE, de quibus jam antea in Magiſtratibus Caſtrenſibus, alios ſecuti, egimus. Eſt enim ejusmodi Capitaneatuum in Palatinatibus & Diſtrictibus ingens numerus. Huc etiam referimus quosdam ADVOCATOS (Polonis Advocatus dicitur *Woyt*) in Urbibus Regiis. Nam quibusdam in locis Advocatiæ id genus dantur etiam Nobilibus, ut jam ſupra cap. II. monuimus. Porro hic locum inveniunt PRÆFECTI SALINARUM Cracovienſium & Ruſſicarum (*Zupnicy:*) Item Adminiſtratores rei Salinariæ in ſingulis Palatinatibus. Item PRÆFECTUS FODINARUM OLCUSSIENSIUM (*Zupnik Olkuski*) cum ſuo Subpræfecto (*Padzupnik* vocatur) & omnibus Miniſtris,

Sylvarum Præfecti.

Capitanei ſine jurisdictione.

Advocati.

ſtris, ut Notariis aliisque. Denique hic etiam collocari poſſunt TELONIORUM PRÆFECTI variis in locis conſtituti, quos debere eſſe Nobiles in Comitiis noviſſimis anni 1685. nonnulli acriter urſerunt, ſed nihilominus res tandem manſit indeciſa. Teloniorum præfecti.

IX. Ad extremum ſunt quoque Magiſtratus, qui ratione electionis & dependentiæ a cæteris Magiſtratibus diſtingui a Superioribus poſſunt. Nam ſunt quidam Officiales, quos neque Rex ipſe conſtituit, neque Nobilitas ſibi ſumit, ſed qui a Magiſtratibus ſupra enumeratis eliguntur, ideoque Patronis ſuis mortuis aut altius aſcendentibus & horum functiones ceſſant. Horum Officia iterum aut ſe extendunt ad totam aliquam gentem, aut ad Provinciam certam: aut ad Palatinatum & Diſtrictum unum, aut denique ad certum aliquem locum; Ex primo Ordine ſunt, qui a Marſchalcis Supremis, Cancellariis & Theſaurariis conſtituuntur. A Marſchalco conſtituitur JUDEX OFFICII MARSCHALCALIS, qui leviores cauſas loco Marſchalci ipſius in Aula Regia & in Comitiis judicat & componit: Item NOTARIUS ejusdem Officii Marſchalcalis. A Cancellariis conſtituuntur METRICÆ NOTARII (*Metrikanci.*) Propterea

Magiſtratus à Superioribus conſtituti.

Iudex Marſchalcalis & Notarius.

Metricæ Notarii.

pterea etiam quotiescunque novi Cancellarii constituuntur, novos etiam sibi Creant Metricæ Notarios, nisi quod Constitutione anni 1667. *pag.22.* Matthiæ Ladovio & Nicolao Szulcio majoris minorisque Cancellariæ Notariis hoc munus ad dies vitæ datum sit, addita tamen cautela, ne hoc in sequelam trahatur. A Thesaurariis in Regno constituuntur THESAURI NOTARII, qui in Lithuania sunt privilegiati. Utrum hi debeant esse Nobiles, satis acriter in Comitiis novissimis disputatum est. *vid. Diarium Comitiorum ad d. 11. April.* In Ordine Magistratuum in singulis Palatinatibus & Districtibus varios quoque reperimus, qui a Superioribus Magistratibus dependent. Nimirum a Palatinis constituuntur primo VICE-PALATINI, qui aut sunt Majores, aut Minores. Majores in toto Palatinatu sunt unici: Minores in uno Palatinatu sunt plures, ut in Palatinatu Masoviæ in diversis Districtibus diversos Palatinus habet Vice-Palatinos. Ad Vice-Palatinos ubique fere in Bonis Regiis pertinent Judicia Judæorum. Verum Nobiles in suis Bonis constituunt peculiares JUDICES JUDÆORUM. Porro a Succamerariis constituuntur CAMERARII graniciales, ut vocantur, sive limitanei. CAMERARII autem *Terrestres* a Judicio Terrestri depen-

Thesauri Notarii.

Vice-Palatini.

Judices Judæorum.

Camerarii duplices.

dependent. Item ab iisdem Succamerariis constituuntur NOTARII Succamerarialis Officii. A magno Procuratore Cracoviensi constituitur VICE-PROCURATOR (*Podrzedzcy,*) Capitanei eligunt sibi VICE-CAPITANEOS (vocantur (*Podstarosci*) item BURGGRAVIOS in arcibus curæ suæ concreditis aliosque Minorum gentium Officiales. Tiwunus in Bonis Regiis Lithuanicis substituit sibi VICE-TIWUNUM (*Podciwun* appellatur) & alii alios, præsertim Notarios, qui in omnibus officiis, ut Palatinali, Referendariali, Succamerariali, Capitaneali aliisque sunt necessarii. Omitto jam Magistratus & Officiales Archiepiscopi Gnesnensis, de quibus jam superiore capite actum est, & aliorum Episcoporum Cancellarios, Oeconomos, Officiales specialim ita dictos, & cæteros in Episcopatibus tam Romanis quam Græcis Magistratus & Administratores. Plerique horum, quos enumeravimus, Vicariorum Magistratuum sunt Nobiles, in quibusdam etiam requiritur, ut sint possessionati, velut in Vice-Palatinis hoc leges frequenter requirunt.

Notarii Succamerariales.

Vice-Procurator.

Vice-Capitanei.

Burggravii.

Vice-Tiwuni.

X. Exposuimus hactenus Magistratus, Officiales & eorum Vicarios, qui in imperio Polonico magno numero reperiuntur.

Prius dubium.

Ex illis autem, quæ a nobis in medium allata, duo possunt oriri dubia. Prius illud est, unde tot Pocillatores, tot Pincernæ, tot Dapiferi, Sub-dapiferi, Incisores, aliique non solum in integris gentibus, sed etiam in singulis Palatinatibus, in singulis terris, imo etiam in quibusdam Districtibus Minoribus, præter necessitatem orti sint?

Posterius dubium.

Posterius est, unde fiat, quod quidam Magistratus, in genere Supremi, appellationes tamen Vicariorum habeant. Exempli gratia, Thesaurarius Regni Supremus Polonice vocatur *Podskarbi*, id est, Sub-Thesaurarius, etiamsi supra se non agnoscat Thesaurarium superiorem. Non secus etiam Succamerarii vocantur quasi Sub-Camerarii, & Polonice *Podkomorzy*, etiamsi supra se in hoc Magistratu neminem habeant, sed ipsi sint Supremi. Auget admirationem & illud, quod inverso rerum ordine Camerarii sint Vicarii Sub-Camerariorum, & illi qui vocantur *Skarbnicy*, id est, custodes Thesauri, sint longe Inferiores his, qui dicuntur *Podskarbi*, etiamsi, si vim vocabulorum spectes, contrario modo se res habere deberet.

Responsio ad prius dubium.

Ad prius dubium responsio non est adeo difficilis. Nimirum discerpto olim Regno in multas partes, quarum singulæ suum habuere Ducem, Magistratus ejusmodi in singulis illis parti-

partibus a Ducibus creati sunt. Conjuncto deinde Regno non tantum Magistratus illi non sunt abrogati, sed alii quoque Palatinatus nihilo illis inferiores a Regibus eosdem Magistratus sibi dari postularunt. Quo factum est, ut in tantam multitudinem excrescerent. Qui igitur olim certas functiones & curationes habuerunt in sua quisque Satrapia, illi jam nuda fere functionum illarum nomina retinent, nisi dicere velimus cum quibusdam, ut etiam supra innuimus, hos Magistratus fungi posse suis muneribus in suo tractu, quoties eum Princeps adit. Nempe ut Gladifer Posnaniensis in Posnaniensi Satrapia gladium ipsi præferat in solenni pompa: Pincerna poculum administret: Incisor sive Structor mensam apponat: Dapifer dapes inferat: Subdapifer Dapiferum cum baculo præcedat: Subpincerna potus curam gerat: Thesaurarius sive Quæstor Condus jac Promus pecuniæ sit ac suppellectilis ejus. Cæteri autem Magistratus Palatinatuum & Districtuum etiam nunc fere suis muneribus funguntur. Ac Vexillifer quidem in bello Vexillum præfert exercitui suæ Satrapiæ. Tribunus Custos est arcis in suo quisque tractu durante bello. Venator venationibus præest & Sylvis. Judex causis & Controversiis privatis Nobilium

Vexilliferorum munia.

Venatorum munia.

disceptandis & judicandis præest, cum suo Sub Judice & Notario, quorum posterior Scriba & Actuarius judicii. Succamerarius, qui olim sine dubio præfuit Principis cubiculo in suo quisque tractu, postea collectis Regni antea discerpti partibus in unum corpus, cessanteque priore munere, casu quodam, cum fortasse reliqui Judices omnibus causis decidendis non sufficerent, accepit munus judicis limitanei, ita ut hodie regendis finibus Agrorum ac Bonorum Terrestrium præsit. Vid. Martinus Cromerus *lib. II. Descript. Polon. pag. 149. seq.* Posterius dubium solutu difficillimum est, quoniam nullum in Historia Polonica ejus reperimus fundamentum. Quod si tamen conjecturæ dandus est locus, dici posse videtur, Primos Poloniæ Monarchas, cum suis absoluto jure præessent, habuisse simul & Thesaurarios Supremos & Sub-Thesaurarios. Cum autem successu temporis animadvertissent Thesaurariorum & Camerariorum munera esse maxime fructuosa, ita ut ex illorum abrogatione Thesaurus Principis non exigua capere posset incrementa, reservato sibi supremi Thesaurarii & Camerarii munere Vice-Thesaurarios tantum & Succamerarios retinuerunt. Aucta deinde re Polona, cum Vice-Thesaurarii & Succamerarii functionibus

Succamerario functiones.

Responsio ad posterius dubium.

onibus suis non sufficerent, mansit quidem lex antiqua retinueruntque Vice-Thesaurarii & Succamerarii primum locum, sed illis additi sunt alii Inferiores Quæstores & Camerarii.

CAP. V.

De

Nobilitate Polonica.

I.

TErtium & ultimum Reipubl. Polonicæ ordinem constituit Nobilitas, sive Equestris ordo. Polonis lingua patria Nobilis dicitur *Szlachcic*, & Nobilitas *Schlachctstwo*, vel, quando Nobilitas pro Nobilibus ipsis accipitur *Schlachta*. Antiquitus Nobiles Polonis vernacula lingua dictos fuisse *Supanos*, discimus ex Chronico Montis Sereni, quod Joachimus Joannes Maderus edidit *ad an. 1209 pag. 86.* Licet autem apud Polonicos Scriptores hoc nomen in usu fuisse non reperiam, fidem tamen huic Auctori, ut συγχρόνῳ, denegare haud queo, utpote qui hoc ex cerebro suo effingere non potuit. Alias & apud Lithuanos Prussosque Veteres Nobiles dictos fuisse *Supanos*, & Casp. Hennebergerus

Nobilis Polonicè dicitur Szlachcic.

Supanus.

bergerus *in lib. de Vet. Pruss. p. 18.* testatur & nos alibi luculenter probavimus. Idem nomen notum adhuc est apud alias Slavonicas gentes, ut Bohemos & Hungaros, apud quos Præfectus alicujus Comitatus *Ispan & Span* vocatur, veluti supra jam monuimus. Habuerunt igitur Poloni hoc nomen, *Suponi*, antiquitus cum Lithuanis, Prussis, aliisque Slavicis gentibus commune. Consentit nobiscum ex parte Alexander Paprocki, eo quod nomen *Schlachta* quondam apud Polonos in usu non fuisse scribit, putatque, Nobiles antiquis temporibus dictos fuisse *Ziemianie*, id est *Terrestres*, vocabulo a *Ziemia*, id est, *terra* deducto, quoniam illi, quæ tunc erat morum simplicitas, extra urbes in agris habitantes terram colebant. Et ex hac ratione hodieque Nobilium judicia apud nos dicuntur *Sady Ziemskie*, id est, judicia Terrestria; item Delegati Nobilium ex Provinciis ad Comitia missi vocantur *Poslowie Ziemscy*, id est, Nuncii Terrestres. Pondus his addit & illud, quod in hoc usque tempus Novogardienses in Moscovia, a quibus Polonica gens ex Christophori Varsevicii sententia orta est, Nobiles suos appellant *Ziemecz*, non *Bojary*, ut in cætera Moscovia vocantur. Vid. Christophorus Varsevicius *in Dialogo de Origine generis & nominis*

Ziemianie.

Judicia Terrestria.

Novvogardenses Nobiles suas vocant Ziemecz.

minis Poloni pag. 39. Procedente tempore vox illa *Ziemianie* transiit ad cæteros agricolas honoratiores, adeo ut etiam hodiernis temporibus in Prussia Ducali agricolæ illi, qui non sunt Adscriptitii, sed libertatibus suis gaudent; in locis Polonica lingua utentibus vocentur *Ziemianie*, & jus, quo utuntur, *Ziemstwo*. Unde autem vox *Szlachta*, quæ postmodum in usu esse cœpit, derivetur, non una est Polonorum sententia. Ridiculum certe est, quod habet Alexander Paprocki *in Narratione Historica de Origine Stemmatis Trzyglow*, de origine vocis hujus Polonicæ *Schlachta*: Dicit enim vocabulum illud deduci a Germanico Schlachten. Cum enim tempore Vladislai Jagellonis in Prussia ad Tannebergam & Grunvvaldiam quadraginta vel ex aliorum sententia quinquaginta millia Cruciferorum in prœlio a Polonis cæsa essent, communi proverbio inter Germanos jactata fuisse scribit illa verba: Die Polnsche Schlacht. Item den Pohlen ist eigen zu schlachten. Hæc Nobilitatem Polonicam sibi gloriæ duxisse, nomenque *Schlachta* suum fecisse putat. Verum falli Paprocium in sententia sua, vel hoc unicum evincit, quod jam ante Uladislai Jagellonis tempora, adeoque ante famosissimam illam Tanne-bergen-

Ziemiania hodie dicuntur Agricolæ honoratiores.

Vnde Szlachtá dicatur.

Vox Schlachtă jam fuit in usu ante pugnam Tannebergensem.

bergensem pugnam Casimirus Magnus Rex Poloniæ in legibus suis hac voce Schlachta usus est, Vid. Herburt. *in Statuto tit. Vulnera.pag.543.* Stanislaus Sarnicius existimat, verbum hoc *Szlachta* derivari a *Slawa*, quod Polonis gloriam significat, *lib. IV. Annalium Polon. in fin. p. 191.* Quamvis autem hæc Sarnitii sententia sit probabilior, non tamen est vera, cum vix appareat, quomodo *Sclachta* vel *Szlachta* possit a *Slawa*, deduci, cum & litera Z assumatur, & *W* omittatur. Proxime igitur ad rei veritatem accedere videtur Martinus Cromerus, qui vocem *Szlachta* deducit a Germanico Geschlechter *lib. 1. Descript. Polon. pag. 100.* Nam & alia plurima vocabula Polonos veteres a Germanis sibi vicinis, inque ipsa Regni viscera admissis, sumpsisse, & Polonicum *Sz* eodem modo ut Germanicum *Sch* pronunciari, in aprico est.

Vera derivatio vocis Szlachta.

Gens & familia differunt.

II. Ut autem apud Veteres Romanos gens differebat a familia, ut totum a parte, verbi gratia Valerii omnes unius esse gentis dicuntur, quia uno nomine continentur omnes: at vero partes hujus gentis sunt plures, quæ cognominum varietate distinctæ sunt, eæque familiæ nominantur, ut in gente Valeria sunt Maximi, Messalæ, Flacci, Lævini, Falcones. In gente Cornelia

sunt

sunt Scipiones, Lentuli, Dolabellæ, Sullæ, Cinnæ. *Vid.* Carolus Sigonius *lib. de nominibus Romanis cap. 4.* Eadem ratione habet se & Nobilitas Polonorum. Sunt enim ibi certæ gentes Nobilium, quæ in complures familias dividuntur. Gentes omnes enumerant Bartholomæus Paprocki *in Opere Stemmatum Nobilitatis Polonicæ, quod Polonico sermone scripsit*; & Simon Okolski *in Orbe Polono Latine scripto tribusque Tomis comprehenso.* Quoniam vero gentes illas, vel gentium harum Arma & Insignia longum esset enumerare, duas tantum Alphabeti literas hic exscripsisse sufficiet. Sunt vero sequentes in dictis literis gentes: *Abdank* sive *Habdank*, *Achinger*, *Alabanda* sive *Alba Luna*, *Alamani*, *Amadæi*, *Aries* sive *Junosza*, *Arca Noæ*, sive *Korab. Bavorski*, *Belina*, *Belty*, *Berszten*, *Bialina*, *Biberstein*, *Bodula*, *Bogoria*, *Boyca*, *Banorowa*, *Boncza*, *Bozawola*, *Bozezdarz*, *Bokijow*, *Bratczyeze*, *Brotowicz*, *Brodzic*, *Brog*, *Bronic*, *Boleszyc*, *Budisz*, *Bzura.* Sic in aliis literis sunt *Cholewa*, *Dambrowa*, *Lelivva*, *Rogala*, *Topor*, & aliæ quamplurimæ. Binorum tamen Insignium appellationes ignorari dicit Cromerus *lib. 1. Descript. Polon. pag. 104.* Sed Simon Okolski *sub finem Tomi III.* sedecim habet Insignia, quibus nomina non

Gentes Polonicæ in familias distinctæ.

Gentes Poloniæ

non ſunt impoſita. Singula hæc Arma, ut Poloni vocant, ſive Inſignia, vel etiam ſingulæ hæ gentes, ſicuti antea diximus plurimas familias comprehendunt, verbi gratia gens illa, quæ habet arma *Leliwa*, continebat Tarnoviorum, Pileciorum, Melſtiniorum & alias celebres ampliſſimasque familias. Item gens quæ habet Arma *Zopor*, comprehendit Familias Tenciniorum, Oſſoliniorum, Coriciniorum & alias plures. Sub armis *Abdank* ſive *Habdank* comprehenduntur Konarſcii, Chojenſcii, Buczacii, Jaslowiecii, Suchodolſcii & alii. Sub armis *Rogala* ſunt Zawacii, Rogalæ, Siecinſcii. Appellationes illæ Armorum ſive Inſignium, ut & Gentium deſumptæ ſunt primum a re ipſa, verbi gratia *Topor* dicitur ab Aſcia, quia gens illa in inſignibus aſciam habet. *Roza* a flore, qui Latinis etiam dicitur Roſa, quia Roſam gerit in inſignibus ſuis. *Korab* ab Arca Non, quam inſignia illius gentis repræſentant. Ita etiam *Perszten* a Bohemico *Poſtew*, quod Polonis eſt, *Pierzcien*, id eſt annulus, cujus figuram inſignia illa referunt. Deinde deſumptæ etiam ſunt appellationes illæ gentium ab eventu aut caſu aliquo ſingulari. Sic Inſignia Jelitarum dicuntur a viſceribus, quæ Florianus Sarius (*Szari*) Nobilis Polonus ſibi in prælio

Gentes ſingulæ plures habent familias.

Appellationes gentium unde ſumantur.

Jelitarum inſignia.

prælio

prælio evulſa jam ſemimortuus intra alvum propriis manibus ingerebat, quam admiratione dignam Hiſtoriam vide apud Matth. a Michovia *in Chron. Polon. lib. IV. cap. 12.* Item gens *Habdankorum* eodem modo a ſingulari caſu hoc nomen ſortita eſt. Cum enim Anno 1109. Joannes Skarbek Comes a Boleslao Kriwouſto ad Henricum V. Imperatorem miſſus eſſet,& Imperator Legato theſaurum ambitioſe oſtenderet: *hic* inquiens, *Polonos perdomabit.* Scarbicus jactantiam Cæſaris notans, annulo quem digito geſtabat, in theſaurum projecto: *Aurum,* inquit *addamus auro.* Intellexit ſcomma Cæſar, & ut illud eluderet, addidit verba Germanica: Hab danck/ unde gentis *Habdankorum* nomen fluxit. Matth. a Michovia *lib. III. cap. 9.* Plerarumque tamen appellationum origines neſciuntur, niſi quod Cromerus non male ſuſpicietur, hæc nomina a primis conditoribus, qui iis nominibus appellati fuere, fluxiſſe. Verba Cromeri, quoniam egregie rem illuſtrant, licet pluſcula, hic adjiciemus: Neque enim, ait, „olim ut nunc ab arcibus, villis & pagis, „quibus dominabantur, denominaban„tur Equites. Sed undelibet ſumpta aut „indita nomina ad longam poſteritatem amiſſo

Habdankorum gens.

„amisso etiam vel commutato patrimo„nio recte transmittebant. Qualia et„iam supersunt nunc multa cum alibi, tum „in Sub-montano & Sciriensi tractu & in „Russia. Ut sunt Herborth, Dunin, Jor„dan, Gladis, Pieniascus, Pierschala, „Cmita, Farurejus & alia ejusdem gene„ris. Nunc malunt plerique de arcium, „oppidorum & pagorum nominibus de„flexa per denominationem in *Ski* sive *ki* „voce appellari. Ea deflexio vel adjectio „syllabæ a Latine loquentibus & scriben„tibus in *jus* commutatur, ita a *Choina*, „*Choinski* & pro eo Latine *Choinius*. In„terdum autem sine hac deflexione vel ad„jectione arcis vel oppidi, vel pagi no„men unde quisque ortus, vel cujus Do„minus est, cum præpositione *de*, vel *à*, vel „*ab*, vel *in*, cognominis loco usurpatur a „Magnatibus præsertim & Clarioribus, „ita ut v. g. *in Teneczyn*, vel *à Gorka*; vel „*de Fulsztin* quis appelletur. *In* præpo„sitionem iis fere attribuunt, qui Domi„ni sunt locorum, cæteras etiam iis, qui „inde duntaxat orti vel oriundi sunt, et„iamsi ibi non habeant, ubi pedem figant. Hæc Cromerus *lib. 1. Descript. Polon. pag. 104.* Ex quibus manifestum est, ea, quæ nunc appellantur Arma & Insignia (ut & gentes, quæ Armis illis utuntur) fuisse quon-

quondam nomina singularum familiarum: sed cum postea familiæ illæ in plures familias sive domos multiplicarentur, appellarunt sese hæ progenies a locis, pagis, oppidis & arcibus, quibus præerant. Et hinc est tanta familiarum in una gente multitudo.

III. Nobilitatis vulgo duos gradus faciunt diversarum gentium Scriptores, distinguentes eandem in superiorem & inferiorem, sive in majorem & minorem. Superior sive major est eorum, qui Reges sequuntur aliosque summos Principes, usque ad Barones, ita ut etiam hi includantur, & sic eo pertinent Principes, Duces, Marchiones, Comites & Barones. Hos deinde sequuntur inferioris gradus Nobiles, qui nullo alio titulo gaudent; Ita Nobilitatem jam suo tempore distinxit Joannes Nauclerus *Generatione XLIII. fol. 231.* cui etiam multi alii adstipulantur. Utrum autem & apud Polonos hæc distinctio locum habeat, ut quousque illa se extendat, paulo accuratius jam inquiremus. Nobilitatis species.

IV. DUCUM quondam in Polonia nunquam aliud genus fuit, quam id, quod a Boleslao Crivousto Principe propagatum fuit, cum is Principatum inter filios divisisset. In Masovia Duces descendebant a Conrado Lesci Albi Principis Polo- Duces ex sanguine Regio in Polonia.

niæ fratre. Verum illi Duces jam omnes defecerunt, ut *lib. I.* docuimus Conf. Cromerus *lib. I. Descript. Polon. pag. 103.* In Magno quoque Ducatu Lithuaniæ, & in Russia plurimi olim fuere Duces ex stirpe Magnorum Ducum Lithuaniæ oriundi. Et quidem Vitoldus Magnus Dux Lithuaniæ habuit aliquando in exercitu suo quinquaginta Duces, omnes ex familiis antiquorum Lithuaniæ Russiæque Ducum oriundos. *Vid.* Albert. Wijuk Kojalowicz *Part. 2. Hist. Lithuan. lib. I.* Inter Duces Russorum celebriores erant Duces SLUCENSES, KIOVIENSES, ULODIMIRIENSES, HALICIENSES, & alii. Ex his Lithuaniæ Russiæque Ducibus adhuc hodie quidam supersunt, ut DUCES in WISNIOWICE KORIBUTORUM, ex qua familia fuit Serenissimus MICHAEL REX POLONIÆ. Item DUCES CZARTORYSCII, qui ex antiqua familia Ducum Lucensium & Ulodimiriensium in Volyniæ Palatinatu sunt oriundi, *Vid.* Okolski *Tom. II. pag. 204. seq.* Supersunt præterea Duces CZETWERTINSCII, item Duces in Klewan SANGUSZKONES. Fuerunt quoque non ita pridem DUCES in SLUCKO, in quorum possessiones successerunt Radzivilii Duces. Idem DUCES in OSTROG, quorum

In Lithvania Duces ex magnis Ducibus oriundi.

Duces in Lithuania celebriores.

Duces adhuc superstites.

quorum ultimus fuit Alexander Janus, ut habetur in Constitutionibus anni 1677. *p. 10. tit. Ordinarya Ostrogska.* Præterea Duces ROZYNSCII, Duces KORECII, Duces OLSZANENSES, quorum ultimus fuit Paulus Algimuntowicz Dux Olszanensis Episcopus Vilnensis anno 1553. mortuus. Similiter Duces in ZBARAS, quorum postremus Georgius Dux in Zbaras Castellanus Cracoviensis tempore Sigismundi III. Regis, Veneris legitimæ aspernator, domusque tandem suæ extinctor exstitit: quippe qui & fratri suo Christophoro matrimonii perpetuus dissuasor fuit, teste Joachimo Pastorio *in Floro Polonico lib. VI. pag. 420.* Præter hos qui ex antiquis Lithuaniæ & Russiæ Dominatoribus oriundi sunt, dantur adhuc hodie alterius generis Duces, qui videlicet ex aliis Regnis in Poloniam & Magnum Ducatum Lithuaniæ sedem transtulerunt. Nam ex Moscovia migrarunt in Lithuaniam OGINSCII, MASSALSCII & POLUBINSCII, qui se *Knesios*, id est, ut multi vocem exponunt, Duces appellant. *Vid.* Simon Okolski *Tom. II. Orbis Poloni pag. 43. & 218.* Sic etiam Anno 1652. quæsivit jus Indigenatus in Polonia Franciscus Erdmannus Dux SAXONIÆ, cum omni sua posteritate, impetravitque illud, sed ea

Duces ex aliis Regnis.

conditione, ut jusjurandum fidelitatis Regi & Reipubl. coram Rege & Senatu præstaret, ut intra sexennium in Poloniam se transferret. *Vid. Constitut. ejus anni pag. 28.* Deinde Anno 1658. publica Reipubl. Constitutione, quæ videatur *pag. 51.* (47) datum est jus Indigenatus Henrico de Gordon. MARCHIONI Huntlæo, qui Reges Angliæ proxima contingit cognatione, ut in citata Constitutione dicitur. Similiter etiam Anno 1676. concessum est jus Indigenatus in Regno Poloniæ Stephano Petro Palatino Terrarum Moldaviæ cum consanguineis, promissa etiam ipsi sunt Bona ex primis vacantibus in Regno Poloniæ. Interea autem ei dantur quotannis viginti millia florenorum Polonicorum, donec Bona illa consecutus fuerit. *Vid. Constitut. ejus anni.* Ita quoque jam superiore Seculo Indigenatus concessus fuit Andreæ & Balthasari Bathoreis, ut constat *ex Constitut. an. 1588. pag. 485.* & initio hujus Seculi Andreæ Bathoreo *per Const. an. 1627. tit. Indigenat.* & Minori Bernavio Valachiæ Domino. *Const. an. 1629. tit. Indigenat.* Verum Postremi hi ex Moldavia, Valachia & Transylvania titulo Ducum in Polonia non sunt usi. Tertio sunt etiam Duces in Polonia & Magno Ducatu Lithuaniæ, qui ab Imperatoribus Germanicis ad S. Rom. Imp. Principum dignitatem evecti sunt.

Duces ab Imperatoribus Romanis creati.

ſunt. Ex hoc cenſu Primi & Antiquiſſimi ſunt in Lithuania Duces RADZIVILII. Radzivilii. Namque jam initio ſuperioris Seculi Maximilianus I. Imperator Germanorum Nicolaum Radzivilium Palatinum Vilnenſem hac dignitate exornavit, ut habet Kojalowicz *Part. II. Hiſt. Lithu. lib. VII. pag. 374.* Ille honor poſtea, cum Sigiſmundus Auguſtus Rex Poloniæ Barbaram Radzivilliam matrimonio ſibi conjunxiſſet, habitus eſt etiam reliquis omnibus ex ſtirpe Radziviliorum oriundis a Carolo V. Imperatore. Nam Anno 1547. in Comitiis Auguſtanis obtinuit Nicolaus Radzivil Marſchalcus Magni Ducatus Lithuaniæ Supremus, ut non ſolum ipſe, ſed & frater Germanus Joannes Dux in Olyka & Nieswiesz, & Patruelis ipſius Nicolaus nomine, Dux in Dubinki & Birze renunciarentur, atque in Collegium Principum Romani Imperii cooptarentur. Fuit autem, ultimo quem loco nominavimus, videlicet Nicolaus Dux in Dubinki & Birze Barbaræ Reginæ frater germanus. *Vid.* Kojalowicz *Part. II. Hiſt. Lithu. lib. VIII. pag. 405, & 415.* Sic etiam initio hujus Seculi Sigismundus a Mirow MYSZKOWSKI Myſzkovii. Supremus Regni Poloniæ Marſchalcus adoptatus eſt in Familam a Vincentio Gonzaga Duce Mantuano, creatusque eſt

MARCHIO S. Rom. Imp. a Clemente VIII. Pontifice Romanó, *Vid.* Auctor libelli Polnische Kriegs- und Staats Sachen *pag.* 337. Postea tempora, anno videlicet 1633, contulit Urbanus VIII. Pontifex Romanus Georgio Ossolinski Comiti in Tenczyn & quidem absenti dignitatem

Ossolinii. DUCIS in OSSOLIN. Privilegium super hac re exhibet Simon Okolski *Tom. III. pag.* 42. Postea autem Anno 1637, idem honor collatus est Ossolinio a Ferdinando II. Imperatore, ut Diploma docet, quod reperies apud Okolscium *loc. cit. pag.* 44. Similiter cum GEORGIUS

Lubomirscii. LUBOMIRSKI Marschalcus Regni supremus legatione ad Imperatorem Ferdinandum III. fungeretur, rediit inde S. Rom. Imper. Princeps, ut habet inscriptio Sepulcralis apud Joannem Kwiatkievicum *in Phoenice Rhetorum pag.* 136.

Comites in Polonia. V. COMITUM titulo illustres viros, habuit Polonia antiquissimis etiam temporibus non paucos, inter quos primas obtinuerunt multi ex familia Topororum oriundi, ex qua fuerunt Starzones, qui MAGNI COMITES vocabantur. Item Comites in Panigrodz, Comites in Peregnia, Comites in Tenczyn & Comites in Ossolin, Comites de Pilca, Comites de Jablonna. Vid. Simon Okolski *Tom. III.*

sub

ſub Inſignit. Topor. pag. 23. His accenſendi ſunt & alii Comites, qui partim ab exteris oris in Regnum Poloniæ commigrantes Comitum titulum retinuiſſe dicuntur, ut fuerunt Comites in TARNOW, qui circa An. 1100. in Poloniam venerunt, & ab oppido Tarnow, quod Spicimirus eadem gente Comitum oriundus condidit, Comites in Tarnow dicti ſunt. His addi poſſunt Comites de Gora, Comites Boguri Comites Godziembæ Comites Zarembæ, Comites de Bilatovvice, Comites Manducæ: C. de Brodi. C. de C. de Wierzbna. C. Lariſſæ, Com. Rogalæ de Biberſtein. Com. de Slopie, Com. de Czarnkow. Com. Vſchanſcii, Com. Cembocii, de Trombki, de Labiszin, de Gulczovv, & de Szavvin, qui ultimi ſunt Armorum Pravvdzic. Hi & alii plurimi partim ex aliis Regnis in Poloniam commigraſſe, partim etiam a Principibus & Regibus Poloniæ ad hunc Dignitatis gradum evecti eſſe dicuntur. Ita Boleslaus Criwouſtus Princeps Poloniæ creaſſe dicitur Petrum Duninum COMITEM in SKRZINNO. Simon Okolski *Tom. II. Orb. Polon. pag. 34.* Sic etiam ROZRAZEVII a Boleslao Duce Poloniæ Comitum ſunt inſigniti titulo, ut vult Okolski *Tom. I. Orb. Polon. pag. 162. pr.* Item Joannes Gra-

Comites aliunde venientes.

Comites a Ducibus Poloniæ creati.

Granovvski, creatus esse fertur Comes in PILCA a Uladislao Jagellone, intercedente pro eo conjuge Regis, quæ fuit ex Familia Pileciorum. Okolski *Tom. II. p. 72.*

Comites ab Imperatoribus Germanicis creati.

Deinde præter jam enumeratos, dantur etiam in Polonia Comites ab Imperatoribus Germanicis hoc dignitatis titulo donati, quorum præcipui sunt TENCZYNII. Cum enim tituli Comitum antiquiorum, ut quidam volunt, jam in desuetudinem abiissent, Andreas de Tenczyn Comes S. Rom. Imp. creatus est a Carolo V. Imperatore An. 1527. Privilegium super hac re invenies apud Barthol. Paprocki *in opere Stemmatum in insignit. Topor. pag. 19. seq.* & apud Okolscium *Tom. III. Orb. Polon. pag. 18.* Jam antea quoque Raphael a COLUCHOW dictus LEZCZINSKI, cum longo tempore in Aula Cæsaris Friderici III. vixisset, creatus est ab illo Comes S. R. Imp. Ann. 1473. ut testis est Okolski *Tom. III. sub Insign. Wieniawa sive Perszten pag. 296.* Maximilianus I. Imp. contulit titulum Comitis LUCÆ de GORKA, ex qua Familia ultimus fuit Stanislaus de Gorka, Palatinus Posnaniensis, qui sub finem Seculi superioris obiit. *Vid.* Polnische Kriegs-und Staats-Sachen. In Magno Ducatu Lithuaniæ cum Hieronymus Chodkiewicz Legatus ad Imperatorem

Tenczynii.

Lesczcynii.

Gorkani.

Chodkiewicii.

torem

torem mitteretur, dignitatem Comitis in SZKLOW & MYSZ obtinnit. Okolski *Tom. III p. 139.* Ejusmodi Comites ab Imperatoribus Germanicis creati tempore Sigismundi Augusti fuere præter quosdam modo dictos etiam Comites ab OSTROROG, Comites in TARNOW, Comites in WISNICZ, Comites in SZYDLOWIEC, teste Matthia Dargodzki, *de titulata Nobilitate n. 14.* Postea tempora creatus est Comes S. R. Imp. Matthias *à Konopat.* KONOPACKI Palatinus Culmensis & postea Episcopus Culmensis a Rudolpho II. Cæsare, quemadmodum in Vita Joannis Caroli a Konopat designati Episcopi Varmiensis testatur Starovolscius. Sic etiam Ferdinandus II. Imperator Germanorum Casparum Ernestum & Gerhardum Fratres DONHOFFIOS Sacri Rom. Imperii Comites creavit, ut est *in Statu Regiminis Ferdinandi II. pag. 208.* Similiter Ferdinandus III. Imp. Joannem a Lipie LIPSKI Episcopum Culmensem, qui postea factus est Archiepiscopus Gnesnensis, & fratres ipsius cum omnibus posteris Comites S. R. Imp. creavit. Privilegium vide apud Simonem Okolski *Tom. II. pag. 34.* Gaudent præterea titulo Comitum hodie & alii, quando tamen eum adepti sint, nondum comperi, ut RADZIEIOVII, qui se scri-

Ostrorogii. Tarnovii.

Comites in VVisenicz & in Szydlowiec.

Konopacii.

Donhofii.

Lipscii.

Radziejovii.

VVielopolscii. scribunt Comites in Radziejovvice & Krilow. WIELOPOLSCII, qui vocantur Comites de Pieskowa Skala. OGINSCII Oginscii. in Lithuania, qui sunt Comites in Dambrowna. Opalinscii. OPALINSCII, qui vocantur Comites de Bnin, ut & Odrovvosii ODROWONZII PIENIAZEK & fortassis etiam alii. Tertio sunt etiam, qui neque ex Veteri aliqua Comitum familia sunt oriundi, neque ab Imperatoribus Germanicis creati sunt Comites, & tamen titulo Comitum utuntur a Comitatibus, quos jure hæreditario adepti sunt. Comites à Bonis titulum hunc sibi tribuentes. Ita cum ultimus Tenciniorum Comitum, Stanislaus nomine, Anno 1634. extinctus esset, usi sunt ex illo tempore OSSOLINII titulo Comitum in Tenczyn, quia eum Comitatum jure hæreditario fuerant adepti. Simili modo post extinctos Chodkievicios titulo Comitum in Szklow & Mysz uti cœperunt hodieque utuntur SIENIAVII. Item SAPIEHÆ in Lithuania a Comitatu Bychow, quem a Chodkieviciis habent appellantur Comites in Bychovv. Comites ex aliis Regnis. Tandem quarto sunt etiam Comites, qui in aliis Regnis titulo Comitum jam antea gavisi sunt, postea vero hic in Polonia Indigenatum impetrarunt, ut Comites de SCHAFFGOTSCH, de quibus videatur Constitutio anni 1652. *pag. 28.* item Comites de OPPERSDORF. *Constit. an. 1683. p. 18.*

VI.

VI. Vox BARONES apud Polonos aliosque populos olim ſæpiſſime uſurpabatur in Privilegiis, Diplomatis & Reſcriptis Regum. Non ſumebatur autem vocabulum illud pro Dignitate aliqua hæreditaria a Regibus collata, & ad poſteros transferenda: Sed Barones iidem dicebantur, qui Proceres Regni. Quapropter etiam quotiescunque vox hæc in Conſtitutionibus occurrit, Poloni eam per Polonicam vocem *Panowie*, i. e. *Domini* reddunt. Sunt tamen adhuc & fuerunt ſuperiore Seculo in Polonia & M. Duc. Lith. quidam BARONES S. Rom. Imperii. Etenim quidam ex familia Chodkiewiciorum ſubſcripſit Privilegium Civitati Vilnenſi a Sigismundo Auguſto Rege an. 1567. conceſſum ſequenti modo: *Joannes Chodkiewicz* LIBER BARO IN SZKLOW & BYCHOW, apud Aaronem Alexandrum Olizarovium *lib. II. de Politica hominum ſocietate cap. 1.* Videntur ergo Chodkievicii primo impetraſſe titulum Baronum in Szklovv & Bychovv: poſtea autem Comitum in Szklovv & Bychovv. Meminit etiam Simon Starovolſcius BARONUM de Byki, qui aliquot ſtadiis ab urbe Petricovienſi in Palatinatu Siradienſi arcem habent, Byki dictam, a qua nomen familiæ fluxit. *Vid.* Starovolſc. *in Deſcript.*

Barones in Polonia.

Barones S. R. Imp.

Barones de Byki.

script. Polon. pag. 28. Obtinuit quoque Severinus FIRLEY Castellanus Biecensis pro se & Successoribus suis utriusque sexus, duplices Baronatus, scilicet de OGRODZINIEC, & de CAMIENIEC, teste Nicolao Firley Castellano Woynicensi Severini illius Nepote *in Epistola ad filium suum, quæ annexa est Matthiæ Dargodzy tractatui de titulata Nobilitate.* In illis, qui jam antea extra Poloniam gavisi sunt titulo Baronum, & postea cum omnibus posteris suis jus indigenatus in Regno Poloniæ sunt adepti, numerantur OTTO LIBER BARO de SCHWERIN & JOANNES LIBER BARO ab HOVERBECKE ambo Electoris Brandeburgici Consiliarii Status intimi. *Vid. Constitutio Anni 1658. pag. 50.* (47.) Item Georgius L. B. de DORFLINGER in *constitut. Anni 1685. pap. 21.*

Firleii.

Barones ex aliis regionibus.

VII. Hactenus satis superque a nobis probatum est, fuisse & olim & esse adhuc hodie in Imperio Polonico Principes, Duces, Comites, Barones: jam ulterius nobis videndum est, utrum omnibus illis sine ulla controversia hi tituli a Republ. concedantur? Concedi eos, posset quispiam suspicari ex recentissimis etiam Regum Diplomatis. Nam Denunciatio Regis Coronati a Serenissimo Rege Joanne III. Anno

An tituli hi omnibus his in Polonia tribuantur.

Anno 1676. edita hoc modo, poſt Regium titulum, incipit: *Omnibus in univerſum Regni Noſtri Ducibus, Principibus, Comitibus, Baronibus, Spiritualibus & Secularibus; Archiepiſcopis, Epiſcopis, Palatinis, Caſtellanis, Capitaneis, Dignitariis, Officialibus* &c. *Vid.* Conſtitut. dicti anni *pag. 3.*

Duces ex Magnis Ducibus oriundi.

Verum ex his nondum id, quod in quæſtione eſt, probabitur, quod ut manifeſtum fiat, paulo fuſius nobis hæc materia erit exponenda. Quod attinet ad *Duces*, qui ex antiquis Ducum Lithuaniæ & Ruſſiæ Familiis ſunt oriundi, illis neque olim a quoquam titulus Ducum eſt denegatus, neque hodie denegatur. Multo minus autem negatur titulus Principis Sereniſſimorum Regum filiis. Idem dicendum eſt de Archiepiſcopo Gneſnenſi, qui *primi Principis* titulo gaudet. Sic etiam Ducibus Radziviliis ab ipſa Republ. conceſſum eſt, ut titulo ab Imperatoribus adepto uti poſſit, quemadmodum poſtea probabitur.

Regum filii

Radzivilii.

Sed neque illis quisquam Ducum aut Principum titulos denegaverit, qui jam in aliis Regnis Duces & Principes fuerunt, & poſtea jus Indigenatus in Polonia ſunt adepti; niſi dubium ſit, utrum illi antea in aliis Regnis gaviſi ſint illis titulis, nec ne. Exemplo nobis eſſe poſſunt Polubinscii, Maſſalſcii aliique Knezii in Magno Ducatu Lithu-

Duces ex aliis Regnis venientes.

Kneſii Moſcovitici.

Lithuaniæ quibus titulum Ducis abjudicat Nicolaus Firley, Castellanus Woynicensis *Epistola ad filium suum supra citata.* Ratio ipsius hæc est, quoniam *Kniaz* Russica lingua nihil aliud, ex ipsius sententia, significat, quam Dominum alicujus loci, quasi dicas: *tey Kniete Pan, albo Dziedzic,* id est, *hujus villæ Dominus vel hæres.* Licet igitur illi in Moscovia dicti fuerint *Kniaze,* inde tamen sequi negat Firley, ipsos propterea Duces esse appellandos. Verum non immerito quispiam Firlejo objiceret, etiam in ipso Statuto Lithuanico, prout illud An. 1566. in Comitiis Vilnensibus a Sigismundo Augusto confirmatum est & adhuc MS. habetur, vocem *Kniaz* frequentissime pro Duce vel Principe usurpari. Sic cap. 1. art. 17. *Dobra Kniazkie* id est, bona Ducalia, sumuntur pro ipsis Bonis Magni Ducis Lithuaniæ. Ita etiam cap. 1. art. 26. dicitur, *Kniaziom, Panom, Radom Duchovvnym y Svvieckim* i. e. *Ducibus, Dominis sive Baronibus Ecclesiasticis & Secularibus.* Et cap. 3. art. 9. ipse Magnus Dux Lithuaniæ vocatur: *Kniaz Wielkiego Xiestvva Litevvskiego.* Accedit, quod etiam in ipsis Constitutionibus anni 1628. *tit. O Tatarach.* Matthias Oginski simpliciter vocatur *Kniaz,* sine ulla additione loci, cujus ille Dominus esset, ex quo de-

deducitur, illum dicto loco Ducem vocari. Et ſic probavimus, multis in Polonia titulum Ducis non denegari. De antiquis etiam illis COMITIBUS, qui ſub primis Poloniæ Regibus & Ducibus fuiſſe perhibentur dubitat idem Firlejus, utrum hæc præeminentia quædam hæreditaria fuerit, ut nunc eſt. Exiſtimat enim, Comites olim in Polonia fuiſſe Magiſtratus ad dies vitæ munere aliquo fungentes, quæ ſententia adeo abſurda non videbitur, conſideranti, quid iis temporibus apud alias etiam finitimas gentes fuerit Comitatus. Nimirum non ab re quispiam exiſtimaverit, *Comitatum* quondam in Polonia fuiſſe *Palatinatum* & *Caſtellaniam*, vel etiam ut apud Veteres Germanos, *officium Judicis*. Nam hæc Joannes Dlugoſſus crebro permutat, ita ut unum eundemque virum mox appellet Comitem, mox Palatinum, mox Comitem PALATINUM. Exemplum habemus in Petro Dano ſive Dunino, quem vocat non tantum Comitem, ſed etiam Comitem Palatinum, & alio in loco tantum Palatinum *Tom. I. Annal. Polon. lib. IV. pag. 418.* Crislinum etiam quendam appellat Palatinum Maſoviæ *Tom. I. lib. VI. p. 418. p. 533.* Sed poſtea *p. 574.* eundam vocat Comitem Palatinum Plocenſem. Diſtrictus denique quidam in Palati-

Comites quinam olim fuerint

latinatu Siradiensi situs, nomine *Chropi*, mox vocatur Comitatus, mox Castellania. *Vid.* Dlugoss. *Tom. I. lib. IV. p. 280.* Sed in tanto vetustorum monumentorum defectu, quid vetustis temporibus hic obtinuerit, determinatu difficile est: hoc tamen, de vetustissimis saltem temporibus, certo asseri posse videtur, non fuisse hanc dignitatem hæreditariam. De BARONIBUS denique jam supra diximus, quod nulli alii quondam fuerint, quam Regni Proceres seu Senatores, seu alii in Dignitatibus constituti.

Barones.

Duces, Comites & Barones ab Imp. creati impugnantur.

VIII. Quod autem ad DUCES, COMITES & BARONES ab Imperatoribus Germanorum in Polonia creatos attinet, iis se superiore quoque Seculo semper opposuit Respubl. Polonica, querelasque frequentissime contra illos movit, qui titulos illos extraneos affectarunt. Certe Radzivilium causam dicere oportuit, cur titulum Ducalem ab Imperatore Maximiliano impetraverit contra morem Reipublicæ Polonicæ, unde omnis titulata Nobilitas exularet. Fredro *in Histor. Henrici Regis pag. 75.* Matthias vero Dargodzki in scripto satis acerbo contra titulatam Nobilitatem anno 1634. edito *num. 32.* refert Radzivilium cum undique ob titulum illum impeteretur, tandem Diplo-

ma Cæsareum ad pedes Regis projecisse, & si Rex jussurus esset, voluisse aut Diploma illud Cæsareum lacerare, aut saltem titulo isto intra Regni Polonici pomœria prorsus abstinere. Sed & illi Radzivilii, quos a Carolo V. in Principes Imperii evectos fuisse supra memoravimus, causam impetrati ab Imperatore tituli dicere coacti sunt, *Vid.* Kojalowicz *Part. II. Hist. Lithuan. pag. 415.* Præterea cum Sigismundo Myskovio titulus Marchionis collatus, & tempore Comitiorum in quodam Scripto publico honoris causa appositus esset, inventus est in Conclavi Nunciorum, qui pennam non habens, digitum atramento immergeret, eoque titulum Marchionis expungeret, teste Dargodzki *loc. cit. num. 36.*

IX. Ex hac ratione multi ambitiosos illos titulos ab Imperatoribus aliisque Regibus sibi oblatos, acceptare noluerunt. Certe cum Sigismundus Senior superiore Seculo ad visendum fratrem Uladislaum Regem Hungariæ profectus, atque inde uterque Rex a Maximiliano Imperatore invitatus Viennam Austriæ se contulisset: *ibi Imperator crediderat dignissima benevolentiæ testimonia obtulisse Polonis Senatoribus, qui cum Rege tum aderant, si primoribus Ducales, cæteris Comitum donasset titulos;*

Multi Poloni titulos externos acceptare detrectarunt.

verum cum velut de nova re occultius secum disceptarent Poloni, conclusum tandem suorum Regum Majestati demptum iri, aut quoddam jus alieno Principi in Polonos concedi, à quo novos honores, posse sibi conferri acceptando testarentur. Immo liberæ Nobilitati injuria fieri debeat, quæ magnis titulis par esset. Responsum Imperatori, Polonos gratias habere Cæsareæ Majestati pro eo animo, quod sibi offerret, quæ dignissima dari posse secum pensaret. Cæterum nobilitate Patriæ contentos se velle vivere, abunde sibi ornamentorum & honorum Regem suum atque Rempublicam conferre. Fredro *in Histor. Henr. pag. 75. seq.* Non alia mente fuit Heros ille immortalitate dignissimus

Zamoſcius. Joannes Samoſcus, Regni Poloniæ ſupremus Cancellarius & ſupremus Exercituum Regni Dux, *cui vix unquam Polonia parem viderat, tot in unum cumulatis divino beneficio muneribus, quæ si in plures dispersa fuissent, unumquemque magnum factura videbantur. Idem prudens Consiliarius, idem bellator eximius, idem felix fortunatusq; belli Dux, & quod mireris, cum toties arma cum diversis Reipubl. hostibus contulisset, semper acie & bello victor*, ut de illo loquitur Stanislaus Lubienski *lib. I. de motu Civili in Polonia pag. 33.* Immo cui non in Polonia tantum, verum in tota Europa inter multa

ta Secula pauci pares numerari possunt, ut dicit Paulus Piasecius *in Chron. pag.* 269. Cum enim illi Legatus Hispaniarum Regis titulũ Ducis & honorem aurei velleris nomine Regis sui offerret, magno animo hæc recusavit, ut Auctor est Nicolaus Firley *in* Firlejus. *supra aliquoties laudata Epistola ad filium suum scripta.* Conf. Matthias Dargodzki *num.* 24. Eodem tempore oblatus est Firlejo titulus Comitis, quem itidem acceptare prorsus recusavit, teste ipsius frate Nicolao Firlejo *loc. cit.* Et cum tempore Wladislai IV. Regis Poloniæ Imperator Germanorum Joanni Stanislao *Sapiehæ* Sapieha. supremo Magni Ducatus Lithuniæ Marschalco, suique Regis ad Imperatorem Legato titulum Principis S. Rom. Imp. obtulisset, recusavit eum modeste, sub uno nomine Poloni Nobilis, se omnes sibi convenientes titulos Viennam secum invexisse causatus, ut hoc de ipso testatur Matth. Casimirus Sarbievius S. J. *in Concione Funebri eidem Marschalco habita.* Quinimo licet aliquando titulos ejusmodi Poloni non recusarint, sed ab exteris Principibus sibi oblatos admiserint, postea tamen in Poloniam reversi eosdem ultro dimiserunt. Sic MINISCI creati sunt ab Imperatore Germanorum Comites in Magna Komczyce; cum tamen Sigismundi I.

Quidam titulum Comitum dimiserunt

tempore Nicolaus Mniszek in Poloniam revertisset, illo titulo non est usus. *Vid.* Simon Okolski *Tom. II. p. 302.* Similiter & Comites TENCZYNY, etsi ex vetustissimis Comitibus Topororum fuerint orti, videntur tamen (si modo hæreditaria fuit dignitas illa) titulum hunc labentibus annis neglexisse, adeo ut opus fuerit, de novo postea titulum hunc impetrare. Ad eorum exemplum etiam hodie *Polubinscii, Massalscii* & *Oginscii* titulo Ducum non utuntur, velut ex quam plurimis Subscriptionibus manifestum est. Imo inferiorē etiam titulum, nempe Comitum, hodie habent Oginscii. *Vid.* Ladowskii in *Dedicat. Collect. suæ Constitut. nuper edita.*

Causa cur Poloni se opposuerint, titulatæ Nobilitati, est Nobilitatis æqualitas.

X. Causa vero, cur Respubl. Polonica semper se opposuerit titulatæ Nobilitati & cur Nobiles Poloni hos peregrinos titulos ultro etiam sibi oblatos non raro contempserint, non alia est, quam summa Nobilium omnium in imperio Polonico æqualitas. In Polonia namque eo quod quis Princeps, vel Comes, vel Baro est, non plus juris habet sive respectu suorum Subditorum, sive etiam respectu aliorum Nobilium: sed omnes Nobiles, sive sint Principes, sive Comites, sive Barones, sive etiam titulis illis omnibus careant, inter se sunt æquales. Idcirco cum Anno 1663. Georgio Lubomirscio Marschalco Regni Polo-

Poloniæ ſupremo objiceretur, quod ſe ſupra civilem æqualitatem extollere laboret, inter alia tiara Ducali; Reſpondit Lubomirſcius: *Supra civilem æqualitatem voluiſſe me attolli, nemo dicet: ipſamet invidia deducere hoc mihi non poterit, nec unquam deducet, quaſi aliter vixerim, quam Civis Civibus, & in æquali Republ. æqualis &c.* De mitra illa Ducali reſpondet, ſe ea tantum uti in privato ſigillo, & idpropterea, quia hæres eſſet fortunarum & honorum per maternam propaginem Ducum de Oſtrog. Vid. Lubomirski *in Manifeſto publicæ innocentiæ, quod, præterquam quod Latine & Polonice in Polonia prodiit, inſertum etiam eſt Diario Europæo Continuat. XII. in Append. pag. 145. ſeq.* Immo in ipſis etiam Pactis Conventis promittunt Reges, quod velint omnes conſanguineas collaterales eodem jure cenſere, quo cætera Nobilitas Polonica cenſetur; Linea autem e lumbis Regiis directe deſcendens iisdem prærogativis gaudet, quibus gaviſi ſunt ſuperiorum Regum liberi, ſalvis juribus Reipubl. *Vid. Pacta Conventa Sereniſſ. Joannis III. §. Krewnych.* Hac æqualitate freti Magiſtratus ſingulorum etiam Diſtrictuum, prærogativam loci de jure concedere non coguntur Baronibus, Comitibus & Principibus, niſi ſi illi ſuperiore aliqua Dignitate ſint ornati.

Prærogativa Magiſtratuum præ Comitibus & Baronibus.

Ex ea causa cum post obitum Sigismundi Augusti legatio ad Henricum Regem Poloniæ electum, in Galliam missa esset & Rex Comitem de Gorka propter titulum magis vellet honorare, quam Capitaneum Belzensem, monitus est a Polonis, ne illud faceret. Et Berolini in Nuptiis Radzivilii, cum Germani superiorem locum Comiti de Labyszyn, inferiorem autem Succamerario Posnaniensi vellent concedere, moniti sunt, ut Succamerarium Comiti Polonorum more præferrent, teste Mattthia Dargodzki *in lib. de titulata Nobilitate num. 11.*

Æqualitatem Nobilitatis quidam subvertere tentant.

XI. Tentarunt quidem olim æqualitatem hanc Polonicæ Nobilitatis quidam Regni Proceres subvertere, cum Sigismundo I. Regi Anno 1537. Auctores essent, ut discrimen inter Nobilitatem faceret, prout consuetudo Bohemicæ Gentis fert, efficere tamen nihil potuerunt. Adeo enim hoc ægre tulit Nobilitas (præsertim cum Senator quidam primarius Nobiles pauperiores, qui pedibus Leopolin ad Regem venerant, nauci fecisset) ut successionem a Rege & Senatu fecerit, & nisi divinitus Nobilitatis concitatæ conatus prodigiosa tempestate disturbati fuissent, parum abfuerit, quin Nobiles in Senatores impetum fecissent, ac Regi obedientiam renunciassent.

ſent. Salom. Neugeb. *lib. VII. Hiſt. Polon. pag. 541.* Tectius atque occultius illi ſupra cæteros; aſſurgere ſuperiore Seculo laborarunt, qui titulos Comitum, Baronum & Principum more Majorum ſuorum neglecto, ab exteris Imperatoribus & Regibus, aut ipſi petere cœperunt, aut etiam ſibi ultro oblatos primi admiſerunt. Quamvis neque hoc potuerit cordatioribus eſſe ignotum, propterea ſeſe novitati huic ſummis viribus oppoſuerunt curaruntque, ne quid detrimenti hinc caperent Nobilitatis jura. Non tamen reperiuntur ullæ leges, quantum mihi conſtat, tunc temporis contra illos latæ, qui externos titulos affectabant, ſed ſemper rei novitati mores Patrii opponebantur: donec tandem Anno 1638. in Comitiis Warſavienſibus, fortaſſis ex occaſione accepti a Georgio Oſſolinio Ducalis tituli, ut & Anno 1641. conſtitutum eſt, ut Principes & Comites, qui iis titulis gaudebant illo tempore, quo Magnus Ducatus Lithuaniæ, ut & Palatinatus Kiovienſis, Volhyniæ & Braclavienſis Regno Poloniæ incorporati ſunt (quod an. 1569. tempore Sigismundi Augusti factum eſſe novimus) ut, inquam, illi titulos Principum, Comitum & Baronum retinerent iisque uterentur, ſed non niſi his conditionibus: primum, ut ſimul cum

Leges cōtra externos titulos latæ.

aliis Nobilibus paritate & æqualitate juris gaudeant, unumque Ordinem cum cætera Nobilitate constituant. Deinde ne posthæc alii titulos ejusmodi expetant. Porro ne tituli hi ex Cancellaria Regia, Terrestri vel Castrensi cuiquam tribuantur. *Vid. Constitut. Anni 1638. pag. 11. & An. 1641. pag. 10.* Conf. *& Constitut. anni 1673. pag. 18.* Itaque inter hos, quibus tituli illi permissi sunt, reperiuntur non tantum Duces Wisniowiecii, Czartoryscii, Czetvertinscii, Zbarassy, de Ostrog, Korecii, Rozinscii, Sanguszkones, qui ex antiquis Ducibus Lithuaniæ & Russiæ fuerant oriundi, & quibus nemo unquam de titulo illo controversiam movit; sed etiam Duces Radzivilii, quibus hoc & antea a Republ. jam fuerat concessum, ut supra jam diximus, testaturque Kojalovicius *Part. II. Hist. Lith. lib. VII. pag. 374. & lib. VIII. p. 45.* Inter Comites, quibus titulus hic est permissus, fuerunt Comites in Tenczyn, in Tarnow, de Gorka, in Szklou & Mysz, in Wysnicz, in Ostrorog, de Leszno & alii quidam. Licet autem veteres horum Comitatuum possessores, qui titulos illos acquisiverunt pro se & Posteris suis, jam sint plerique extincti; Successores tamen iisdem titulis gaudent, licet ex aliis familiis sint oriundi, ut jam supra docuimus; neq;

Multi retinent titulos Ducum & Comitum.

quis-

quisquam ipsis hos titulos denegare videtur.

XII. Cum autem, ut audivimus, summa sit Polonicæ Nobilitatis æqualitas, posset quispiam quærere, quis inter Polonos observetur ordo? Respondet ad hanc quæstionem sæpe antea laudatus Nicolaus Firley Castellanus Voynicensis *in Epistola ad filium suum* his verbis: *Apud nos unicus est Ordo Nobilium, quem juris ac libertatis communio æquat. Nihilominus familiarum vel personarum æstimationem multa distinguunt: utpote munia & dignitates Reipubl. vel præsentes vel antiquius crebriusque in familia gestæ. Tum virtutis vel meritorum opinio. Sæpe etiam præsens fortunarum splendor. Ætatis etiam ratio. Addo denique, quod sæpe accidit, non semper juste, honorantium, inter quos versantur favor. His fere præcedentibus omnis ordo constat inter pares alioquin genere. Qui igitur nostratium aliis modis præ concivibus suis priorem locum vel gradum Nobilitatis sibi captant, sibi imprimis; tum Patriæ legibus, tum exteris hominibus quodammodo imponunt. A nobis vero risu & contemptu potius, quam contentione aut indignatione aliqua excipiendi sunt.* Hæc ille *loc. cit.*

Ordo inter Polonos Nobiles.

Nobilium in Polonia Privilegia.

XIII. Itaque quoniam Nobilitas Polonica eodem jure utitur universa, eademque dignatione habetur cum Baronibus, Comitibus & Ducibus, nemo non intelligit, magnas esse Nobilitatis Polonicæ immunitates, magnisque ipsam gaudere prærogativis præ aliorum Regnorum Nobilitate. Et quidem initio Nobiles Poloni in sibi subditos rusticos summum jus vitæ & necis habent. *Quisque è nobis Polonis*, ait Fredro, *sui vulgi & bonorum parvus quodammodo & absolutus monarcha est.* Hæc ille *in fragmentis Politicis num. 14. pag. 292.* Non nudius tertius autem Nobiles Poloni in sibi subditos summam adepti sunt potestatem, sed jam ante Jagellonis tempora illa gavisi esse videntur. Discimus hoc ex Privilegio quodam Plazis & Zavvissis a Casimiro Magno dato vel potius tantum Anno 1366. Cracoviæ post Festum S. Galli Confessoris approbato. In illo enim Privilegio Rex testatur, quod Kmetones, id est, rustici Dn. Joannis Plazæ & Zavvissæ & Dn. Joannis Necandæ de Grzegorzevvice fuerint citati per Cives Lelovienses ob quoddam facinus ad Iudicem Curiæ Regiæ: *Tunc Dn. Plaza*, verba sunt Privilegii prout illud a Casimiro Magno confirmatum est, *intercessit pro Cmetonibus jure suo, quia omnes Bipenni &*

Ius vitæ & necis in subditos.

& antiqui Equi essent, & processissent de uno Avo & de una Progenie, & quod haberent ab antiquo unum jus omnes, itaque nemo hominum haberet judicare eorum Cmetones & Servitores, nec ipse Dominus Rex, nec Judex, nec Sub-Judex, nec ullus judicum, nec Dominus Palatinus, nec aliquis Dominus, nec aliquis Iustitiarius, nisi soli DD. Bipenni & antiqui Equi, & eorum Successores habent judicare omnia jura & omnes ultiones & omnia judicia cum iis facere & exercere. Confirmavit hoc Privilegium dictis Nobilibus etiam Wladislaus Jagello Anno 1428. ut est apud Simonem Okolski *Tom. III. Orb. Polon. tit. Topor. pag. 15. seq.* Ex his facile colligere possumus, quantis miseriis exposita fuerit & olim, & adhuc exposita sit gens Rustica apud Polonos. De antiquioribus temporibus hæc habet Cromerus: *Inoleverat*, inquit, *primorum Principum negligentia & conniventia pravus & barbarus mos apud Polonos Proceres & Equites, ut iter facientes, quotiescunque & ubicunque collibitum esset, agros & prata agrestium & oppidanorum depascerentur, ac non modo pabulum, sed etiam victum omnem ipsis imperarent.* Hæc Cromerus *lib. VI. de Ortu & Reb. Gest. Polon. pag. 509.* Refert deinde idem Cromerus, Casimirum Magnum Regem hunc bar-

Status & condicio Rusticorum in Polonia.

Casimirus Magnus

fuit Rex plebejorum.

barbarum morem in Polonia sustulisse. Et certum est, Regem illum plebeis fuisse addictissimum. Quocirca unam rem miratur Christophorus Warsevicius, quod videlicet, cum aliquando agricolæ de Dominis suis questum ad eum accessissent, ita responderit clementissimus ille Rex: *Desuntne vobis sambuci & silices, quibus eos ulciscamini?* Hæc Varsevic. *lib. I. de opt. Statu Libert. pag. 120.* Extant etiam

Leges pro Rusticis.

leges nonnullæ a Casimiro illo in gratiam Cmetonum sive Rusticorum latæ, in quibus sunt sequentes: *Ut Cmetonum sine prole decedentium bona non ad Dominos, sed ad proximiores devolvantur: ut omnibus Cmetonibus liceat à Domino suo abire, si propter excessum Domini deprædentur; vel si Dominus filiam uxoremque Cmetonis oppresserit; vel si sententiam excommunicationis per annum sustinuerit: Cmeto vel subditus pro pœna, obligatione aut cautione Domini ne pignoretur.* Hæc & alia plura videantur apud Joannem Herburtum *in Statuto Regni Poloniæ idiomate Latino scripto tit. Kmetho pag. 252. seqq. & in Statuto Polonica lingua scripto pag. 344. seqq.* Paulus Szerbic. *Part. 1. Constitut. cap. 12. pag. 48 seq.* Sed harum legum vix hodie aliquis est usus, ut praxis etiam ipsa docet. De hodierna Rustico-

Hodierna

ſticorum (ſive ut leges antiquæ habent Cmetonum,) Polonicorum conditione ſic ſcribit Varſevicius: *Age verò colonorum oppreſſionem gravem & quotidianos à Dominis laniatus. Vitam hi inopem & miſeram ducunt, ſine foro, ſine judice, ſine lege. addam & ſine Rege & religione aliquando, cum pecudum modo etiam diebus ſacris alicubi laborare cogantur, & nihil minus quam audeant vel à Rege ipſo in Dominos auxilia implorare.* Hæc ille *lib. 1. de optimo ſtatu Libertatis pag. 118.* Idem Polonis non raro aliæ quoque gentes objiciunt, quibus tamen reſpondet Andreas Maximilianus Fredro Caſtellanus Leopolienſis, poſtea Palatinus Podoliæ, ita ſcribens: *Etiam noſter Dominatus in plebeculam intra leges conſcientiæ eſt, dum ſcit quisque è ruricolis, quid operis ſeptimanatim quid tributi annuatim Dominis pendat, ut per æquitatem nihil extorquere liceat ſupra. Si vero ſint aliqui æquitatis violatores, tam iniquo jure Tyranni eſſe poſſunt in ſuos quam veſtri* (Germanos aliosque exteros ibidem alloquitur) *ſi eveniant mali in vos, cum Annales veſtri paſſim malos & bonos Principes vobis fuiſſe palam teſtentur. Sunt aliis, ſunt item mihi pro ſorte mea (ſed magis per Dei gratiam) ſunt, inquam, caſtella, ſunt rura, ſunt ſubditi. Cur ego inſolentius meos habeam?*

conditio Rusticorum in Polonia.

beam? cum sciam, hos mihi datos a Deo, & me simul datum illis: illi mihi subjectionem, ego vicissim justum in eos dominium (non extra leges conscientiæ) debeam. Hæc Fredro *in fragmento supra citato pag. 294. seq.* In Prussia Regia longe melior est Plebis conditio, quam in Polonia & M. Duc. Lithuaniæ. *Paulo meliore*, inquit Cromerus, *est conditione plebs in Prussia, quam in reliqua Polonia. Eodem quippe cum Nobilitate jure & iisdem legibus utitur, prærogativis modo quibusdam inferior: per quas tamen plebeji neque a Bonis Terrestribus neque ab honoribus & Magistratibus neque à Sacerdotiis neque à Consilio publico arceantur.* Hæc Cromerus *in Descript. Prussiæ ante med.* Licet autem citatus Auctor in his verbis de Civitatibus tantum Prussicis earumque incolis loquatur, certum tamen est, colonos etiam in agris multo majoribus gaudere Privilegiis, quam rusticos in Polonia & Magno Ducatu Lithuaniæ.

Plebejorum conditio in Prussia.

XIV. Ad absolutum illud in sibi subditos Cmetones dominium, referimus etiam absolutum fere cujusque Nobilis in suas possessiones suaque Bona Terrestria Imperium. Olim quidem pensitare solebant Nobiles Regi suo tributum *poradlne* dictum. Fuit autem illud in jugerum duodecim

Absolutum in Bona sua imperium.

decim grossorum & quidem latorum sive Pragensium, qui tempore Cromeri dimidio eos, qui tunc in usu fuerunt, excedebant: quin si bonitatem & pondus argenti spectes, quadruplo. Cromer. *in Descript. Polon. lib. II. pag. 128.* Ab hoc tributo poradlne (quod & *Krowestlo*, Latine vero *Regnum* vel *Regale* vocatur) Ludovicus Rex Poloniæ & Hungariæ Nobilitatem cum ipsorum adscriptiis sive Cmetonibus liberavit, duos tantum grossos in signum summi imperii & recognitionem Coronæ Regni Poloniæ de manso sive laneo pactus. Factum id est An. 1374. *Vid.* Jan. Januszov. *pag. 4. in lib. Privilegiorum.* Conf. Neugebauer. *lib. III. Hist. Polon. pag. 204.* Sed neque hoc tributum duorum grossorum Regi posthæc integrum mansit. Primo enim ab eo dubio procul liberata sunt Bona Ecclesiastica. Deinde anno 1507. exemit Sigismundus I. ab eadem solutione Palatinos & Castellanos *Vid.* Januszov. *lib. IV. Constitut. Polon. Part. I. tit. 7. pag. 319. seq.* Tandem omnia Bona Nobilium ab hoc onere liberata sunt, teste Cromero *lib. II. Descript. Polon. pag. 130.* Deinde omnia quoque Nobilium bona liberata sunt a Stationibus militum ex Constitut. Sigismundi III. anno 1588. *pag. 480.* & Joannis Casimiri Anno 1650. sub pœna infamiæ

Poradlne sive Krolestvvo Nobilitati remittitur.

Nobilium Bona liberata sunt à stationibus militum.

famiæ, ſi quis eam legem transgredi audeat. Anno 1659. addita eſt pœna 2000. marcarum & refuſionis damnorum in triplo. *Vide & Conſtit. anni 1661. pag. 14. in qua aliæ plurimæ conſtitutiones approbantur, & Conſtit. an. 1676. in Comitiis Coronationis Joannis III. pag. 21.* Sed & Rex ipſe in itinere apud Nobiles nullas ſtationes ſe habiturum lege lata promiſit anno 1374. & an. 1433. Herfurt. *in Statuto tit. Stationes. pag. 466. & in Statuto Poloniæ pag. 261.* Porro ſi extraneus aliquis in Bonis Nobilium ſteriliter moriatur, Bona ipſius non Fiſco Regio aut Reipubl. ſed Domino fundi cedunt, quod jus caduci alibi locorum inter Regalia recenſetur *Vid. Conſtit. an. 1588. pag. 458.* Sterilibus autem Nobilibus Bona ſua, ne jure Caducitatis ad Fiſcum Regium devolvantur, alienare licet, ex Conſtitutione Sigismundi Auguſti an. 1569. in Comitiis Lublinenſibus lata apud Paulum Szerbic. *Part. II. Conſtit. cap. 8. pag. 127.* Nobilis viri ſine hæredibus defuncti Bona non poteſt Rex alteri jure Caducitatis conferre, ſi cognati ſuperſint usque ad octavum gradum incluſive, ex Conſtitutione Sigismundi III. anno 1588. *pag. 458.* Liberum inſuper eſt Nobilitati in urbibus domos ſuas habere, ita tamen ne in iis opifices aliosque civitatibus

Rex apud Nobiles ſtationes ſuas non habet.

Jus Caduci in Bonis propriis habent Nobiles.

Bona Nobilium cognatis usque ad octavum gradum cedunt.

Nobilium Bona in urbibus.

tibus noxios homines habitare patiantur. *Constitut. anni 1550. pag. 6.* Subesse etiam domus illæ debent jurisdictioni civili, ut vult Constitut. anni 1611. *pag. 27. tit. o Ludziach.* Sed hoc, quod postremo loco diximus non adeo stricte observatur, uti singulæ fere Constitutiones testari possunt, in quibus non raro legas, Nobilium domos in urbibus a jurisdictione civili liberari. Præterea Bona in urbibus & oppidis Caduca possunt etiam Nobilibus a Rege conferri, secundum Constitutionem anni 1576. *pag. 280.* Bona autem Terrestria jure Caducitatis ad Regem devoluta, Rex sibi non retinet, neque plebeis confert, sed lege lata promisit, se ea Nobilibus bene meritis intra certum tempus collaturum. *ibid.* Præterea Domus Nobilis asyli instar est, ubi facinorosi arrestari quidem possunt, vi tamen inde extrahi nequeunt; quod etiam de Domibus Nobilium in oppidis & urbibus intelligendum, unde non licet tales homines urbibus noxios vi adhibita prehendere, sed jure illi sunt repetendi. *Constitut. anno 1588. pag. 466. anno 1611. tit. o Ludziach. &c. pag. 27.* Conf. Statutum Lithuanicum *cap. 3. art. 49. Edit. anno 1648. Varsaviæ impressæ.* Immo etiam in subditos Nobilium in urbibus & oppidis Judex Civitatis arresta concedere

Bona Caduca Rex Nobilibus confert.

Domus Nobilis asyli instar est.

Arresta in Bona Nobilium,

non poteſt, nec in Bona Nobilium ratione quorum vis debitorum. Czaradzki *Proceſſ. Civil. Part. 1. tit. 8.* Non minoribus Nobiles Poloni gaudent Privilegiis circa vectigalia & telonia. Poſſunt enim greges, armenta, omne genus frumenti, ad exteras Nationes venum mittere, ſi tantum prius per ſe aut per miniſtrum ſuum in quocunque officio Caſtrenſi, aut ut Statutum Lithuanicum habet in officio Terreſtri, vel in ejus defectu coram notario Vectigalium (*przed ſprawvca wytnym*) juraverint, non eſſe hæc bona empta, ſed proprio aut etiam ſubditorum labore quæſita. Et ſi Nobilis aut ejus miniſter ſemel juraverit, non cogitur iterum alio in loco, ubi vectigal exigitur, jurare, dummodo miniſtros ſuos inſtruat literis, atteſtantibus, quod jam uno in loco præſtitum ſit jusjurandum, uti hæc habentur in Statuto Lithuanico *cap. 1. art. 30. & cap. 3. art. 29.* item in Conſtitutionibus Regni compluribus, *præſertim anno 1569. pag. 151. anno 1576. p. 293. anno 58 . p. 375. anno 1588. p. 870. anno 1598. p. 693. & aliis non paucis.* Non ſoli autem nobiles a vectigalibus ſunt liberi, ſed etiam ipſorum ſubditi, ita ut neque telonia, neque foralia cum propriis rebus iter facientes ſolvant, ut habet Conſtitutio anni 1550. *pag. 3. §. Poniewasz*

Privilegia Nobilium circa vectigalia & telonia.

Nobilium ſubditi liberi à vectigalibus.

wasz

wasz Stan. In Prussia majora adhuc sunt hac in parte Privilegia. Non enim soli Nobiles Prussici sunt a vectigalibus immunes, ita ut si in Polonia boves & equos & alia jumenta ad proprium usum emant, non cogantur vectigalia solvere, si modo prius in Camera vectigalium, ut vocant, juraverint, propriis hæc usibus destinari, ut habet Constitutio anni 1581. *pag. 375. tit. Ola od Szlachty Bruskiey.* Sed omnes etiam incolæ intra fines Prussiæ a vectigalibus sunt liberi, ex veteri Privilegio Culmensi, in quo expressa sunt verba: *Absolvimus etiam totam terram prædictam ab omni penitus telonii exactione.* Quamvis autem Nobilitas Polonica in Regno & Magno Ducatu Lithuaniæ tali libertate gaudeat, ita ut hoc se etiam extendat ad Pontalia (*Mostove*) foralia (*targowe*) aggeralia (*grobelne*) vectigalia cerevisiaria aliorumque liquorum sive vectigalia & contributiones ducillorum (*czopowe.*) ut hoc leges volunt jam supra laudatæ, & a Jano Januszovio *lib. IV. Constit.* Herburto & aliis exhibitæ; ob urgentem tamen necessitatem Reipubl. constitui solet aliquando in Comitiis Regni Generalibus omnium Ordinum consensu, ut Nobilitas ad certum tempus vectigalia solvat de omnibus Bonis, extra fines Regni exportandis.

Prussi non solvunt vectigalia.

Ordinum consensu instituuntur aliquando vectigalia quæ à Nobilibus etiam solvuntur.

 Vid.

Vid. Conſtitut. An. 1629. pag. 18. an. 1631. pag. 14. tit. Evecta. & pag. 15. §. Auctya Symmy. Illud vero denique Privilegium Nobilitatis Polonicæ ratione Bonorum longe maximum eſt, quod quilibet Nobilis in ſuis Bonis habeat jus fodinarium Salis & metallorum, ex Conſtitutione Stephani Regis anno 1576. *pag. 255. & 277.* Conf. Statutum Lithuanicum *in Additamentis ad cap. 3. art. 2.* Habetur idem in Pactis Conventis Sereniſſimorum Regum Michaelis & Johannis III. *§. Fodinas.* ubi etiam habetur exemplum Lubomirſciorum, qui in pago ſuo Swierc habent fodinas Salis.

Ius fodinarum Nobiles in Bonis ſuis habent.

XIV. Inter Privilegia Nobilitatis Polonicæ non poſtremum & illud cenſetur, quod neque Judices, neque Rex ipſe poſſint Nobilem criminis alicujus reum prehendere, captivare, aut Bona ejus Fiſco addicere, niſi fuerit citatus & jure victus, ex Conſtitutione Jagellonis anno 1422. & 1433. item Caſimiri Jagellonidis an. 1454. apud Herburtum *in Statuto pag. 299.* & Paulum Szerbic. *Part II. Conſtitut. cap. 8. p. 127.* Addit his Starovolſcius, quod ne in crimine quidem perduellionis Rex Nobilem captivare poſſit, niſi prius jure victum. Starovolſc. *in Polon. pag. 137.* Dantur tamen hic

Nobilis non captivatur niſi jure victus.

hic exceptiones quædam permittuntque leges Nobilem captivare, in publico aliquo maleficio, ut in raptu Virginũ aut uxorum, villarum incendio aut depopulationibus, in furto, latrocinio, alioque recenti crimine deprehensum. Similiter quoque excipitur casus, si Nobilis noluerit debitam præstare cautionem, secundum quantitatem delicti. Item si quis in Registris maleficiorum ter descriptus fuerit. *Vid.* Constitut, Alexandri Regis anno 1505. Sigismundi Augusti Anno 1550. latas, apud Herburt. *in Statuto. tit. Nobiles pag.* *300.* & Janum Januszovium *lib. I. Constitut. Polon. Part. III. tit. 9. pag. 121. seqq.* Conf. & Statutum Lithuanicum *cap. 3. art. 10.* Promisit præterea Rex Stephanus, se neminem punire velle ad delationem alterius privatam, etsi sit crimen læsæ Majestatis, aut proditio Patriæ, nisi actor sit certus, qui rem legitime probaverit, in Statuto Lithuan. *cap. 1. art 2.* Porro si Nobilis proscriptus & capitis reus fuerit captus a Magistratu aliquo non potest supplicio affici sine Regia informatione. Sic Joannes Samoscius Cancellarius Regni & Exercituum Regni supremus Dux cum Samuelem Zborovium proscriptum cepisset, non nisi consulto prius Rege, capite eum plecti jussit. Vide hac super materia

Quando Nobilem captivare licet, etsi jure non sit victus.

Rex Nobilem non punit ad delationem alicujus privatam.

Nobilis capitis reus captus sine Regia informatione non potest supplicio affici.

egregie differentem Paulum Piasecium *in Chron. pag. 16.* (14.)

Nobilitas aditum solo habet ad Dignitates Ecclesiasticas & Seculares.

XV. Super hæc ad Dignitates omnes qua Ecclesiasticas, qua seculares soli Nobilitati patet aditus, adeo ut Archiepiscopi, Episcopi, Palatini, Castellani, Magistratus Majores ordinis Senatorii, & alii extra Senatum existentes; immo & Magistratus singulorum Districtuum, ut Succamerarii, Capitanei, Judices, Sub-judices Notariique Terrestres & Castrenses, immo etiam Vice-palatini & Vice-capitanei aliique; item in ordine sacro Canonici & Abbates debeant esse Nobiles. Quod primum ad Episcopos attinet, admittebantur quidem antiquis temporibus etiam plebei ad hanc dignitatem, cum illi plerumque a Pontificibus Romanis missi sint ex Italia aliisque Regionibus, nullo fere habito generis respectu, ut ex Historia Polonorum probari potest *in lib. de Episc. Posnaniensib.* Stanislaus Lubienski *in Vitis Episcop. Plocens.* In Prussicis Episcopatibus etiam hoc non est observatum, ut tantum Nobiles ad eam dignitatem admitterentur, ut Indices Chronicis Schüzii præfixi, aliaque documenta testari possunt. Multo magis vero id de Abbatiis, Canonicatibus & Præbendis dicendum est, quod etiam plebeis fuerint collatæ. Sed cre-

Episcopi Nobiles esse debent

crescente sub Imperio Jagellonidarum Nobilitatis libertate etiam leges latæ sunt, ut Nobiles tantum ad Abbatias & Canonicatus Præbendasque admitterentur. Audiamus de Canonicatibus & Præbendis Joannem Albertum Regem in Comitiis anni 1496. loquentem. *Quamvis per Divos olim Reges Poloniæ Prædecessores nostros ex antiquo fuerit constitutum & aliquanto tempore inviolabiliter observatum, ut propter defensionem Ecclesiarum & Bonorum Ecclesiasticorum, in principalibus videlicet Gnesnensi, Vladislaviensi, Posnaniensi & Plocensi Ecclesiis non susciperentur (prout non suscipiebantur) ad dignitates, personatus & officia ac Canonicatus & Præbendas, ignobiles plebejæque personæ, sed duntaxat recipiendi erant Barones generosi & Nobiles, e quibus prompta & facilis Ecclesiarum defensio esset; tamen cum per dissimulationem quandam in observando Statuto & Privilegio veteri habitam quamplures ignobiles ad Ecclesias prædictas his temporibus sumerentur; pro tanto nos indemnitati non minus Reipubl. quam Ecclesiarum Regni nostri in hac parte, providere cupientes statuimus ut in singulis Capitulis Ecclesiarum supradictarum ad Dignitates, Personatus & Officia & Canonicatus & Præbendas recipiantur personæ tantum Nobiles ex utroque Parente.*

Abbates & Canonici debent esse Nobiles.

rente. Quoniam autem ob diversas causas plebeji penitus non poterant a Canonicatibus excludi, ideo idem Rex Joannes Albertus certum præscribit numerum plebejorum, quot Theologiæ, Juris & Medicinæ Doctores ex iis assumi debeant in illis Collegiis, ubi habentur dictarum facultatum Doctores & Lectores. Confirmavit hoc Alexander Rex *An. 1505.* Sigismundus I. *an. 1510. 1538.* Sigismundus Augustus *an. 1550. pag. 4. seq.* Sigismundus III. *An. 1607. tit. 21. pag. 835. seq. an. 1633. p. 25. an. 1638. pag. 35.* De Abbatibus vero ita loquitur Sigismundus I. in Constitutione anni 1538. *Statuimus, ut deinceps futuris perpetuis temporibus nemo in Abbatem cujuscunque Monasterii in Regno nostro, aut etiam in Præpositum eligi debeat, aut possit, nisi qui sit natione Polonus, hac cautione adjecta, ut si in eodem Monasterio aliquis ex Nobili genere procreatus & idoneus Monachus reperiatur, in Abbatem ante alios eligi & recipi debeat: atque per nos loci Ordinario præsentari. Ubi vero nullus Nobilis idoneus, in eodem Monasterio reperietur: tunc ex alio Monasterio ejusdem ordinis & Religionis vir Nobilis & idoneus erit deligendus seu postulandus. In defectu autem Nobilis idonei, licitum erit, & liberum plebejum idoneum natione Polonum in Abbatem eligere.*

Certus numerus Canonicorum plebejorum.

Vid.

Vid Herburt. *in Statuto tit. Abbates. pag. 3.* Ex illis temporibus jam ſtrictius illud obſervari in Polonia cœpit, ut nullis niſi Nobilibus dictæ dignitates conferrentur. Propterea jam ſuperiore Seculo tempore Sigismundi I. Regis Petrus Gamratus Archidiaconus Pultovienſis, Decanus Varſavienſis nulli Eccleſiæ Cathedrali adſcribi potuit, quod in Nobilitate probanda aliquis nævus & defectus interceſſit, teſte Stanislao Lubienski *in Vita Gamrati p. 375. Operum.* Prævaluit tamen tandem gratia Regis, quæ Gamratum ad Epiſcopatum Præmislienſem, deinde Plocenſem & tandem Cracovienſem evexit. Cæterum & hic ipſum a Nobilitate ludibrio habitum eſſe, una oſtendet Hiſtoria, quam, quoniam lepida eſt, referre placet: Speraverat Gamratus, cum adhuc eſſet Epiſcopus Præmislienſis, Pro- Cancellariatum Regni, paratusque in Senatum ita venerat, ut eo nomine Regi gratias ageret: ſed a Marſchalco Regni egregie deluſus eſt. Is enim cum tradendus eſſet Cancellariatus, longiori uſus oratione facie ad Gamratum verſa, cum multa præclare de illius magiſtratus dignitate dixiſſet, & poſtremo veluti Gamratum renunciaturus, verba illa: *Tibi Domine Epiſcope*, ſine tamen nomine illius proprio protuliſſet & aliquantum

Petrus Gamratus plebejus ad Epiſcopatum evectus.

tum hæſiſſet, Gamratus, quaſi id ſibi di-ctum eſſet, ſurrexit: ſed Rex hujus ironiæ non ignarus manu extenſa: *Sedete*, inquit, *Domine Epiſcope, non vos eſtis*. Tum demum Marſchalcus eluſo & in ruborem dato Gamrato, Joannem Choinium Pro-Cancellarium Regni renunciavit. *Vid.* Stanislaus Lubienski *in vita Gamrati pag. 374. ſeq.* Adeo tunc temporis ægre tulit & adhuc ægre fert Nobilitas Polonica, ſi Plebejus aliquis ad dignitates ejusmodi Eccleſiaſticas admittatur.

In Pruſſia facilior eſt plebeis aditus ad Dignitates.

In Pruſſia tamen facilior ſemper fuit & adhuc eſt ad digni-tates ſacras aditus, ut tot Epiſcopi, Abbates & Canonici comprobant, & nos alibi copioſius diduximus. D. Stanislao Hoſio quidem ſic ſcribit Fredro: *Hoſius Romam perficiendis artibus diſceſſit, inde pro honeſtiori indole Cardinalium irrepſit notitiæ, mox per doctrinam familiaritati, tum per palatium Pontificis increbuit fama virtutum Hoſii, jam Prælatus, jam Cardinalis a Pontifice creatur: Poſthæc moriente in Polonia (menſe Pontificio) Epiſcopo Varmienſi contulit Pontifex eundem Epiſcopatum Hoſio, licet Reſpublica primum ægre ferente, quod ad plebejum deferretur Epiſcopatus ac proinde Senatoria dignitas, quæ titulum infulæ noſtro more ſequitur. Sed vicit poſtea virtus Hoſii, ut illuſtraret ſanguinis plebe-*

ji

ji obſcuritatem. Hæc Fredro *in Hiſtor. Henr. pag. 133. ſeq.* Verum ut quædam alia ſunt, quæ aſſenſum in his verbis non merentur: ita quoque illud de Republica Epiſcopatum Hoſii Varmienſem ægre ferente ſimpliciter ita admitti non poteſt. Utcunque enim hoc tulerint Poloni, Pruſſi certe, eo quod erat plebejus, ipſi negotium faceſſere noluerunt. Nam cum primo Culmenſis Epiſcopus a Rege eſſet deſignatus, oppoſuerunt ſe ei aliquatenus Ordines Pruſſiæ non quod eſſet ignobilis, ſed quod non eſſet Pruſſus, adeo ut eis Rex Sigismundus Auguſtus ſcripto promiſerit, in poſterum neminem niſi Pruſſum ad Epiſcopatus aliasque Dignitates in Pruſſia admiſſum iri. Multo minus difficultatis ſenſit Hoſius, cum An. 1551. infulam adeptus eſſet Varmienſem, quia nemo ipſi adverſus fuiſſe in Actis publicis Pruſſicis deprehenditur, etiamſi tunc temporis nondum fuerit Cardinalis, ut alibi a nobis probatum. Quid in noviſſimis Comitiis Regni Varſavienſibus Anno 1685. celebratis actum ſit circa negotium cujusdam Abbatiæ Pruſſicæ, cum in omnium ſit recenti memoria, hic non memoro. In Dignitatibus Secularibus Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ id, & quidem multo ſtrictius obſervatur, ut non niſi Nobilibus, Indigenis

Dignitates ſeculares.

digenis & possessionatis a Rege concedantur. Olim quidem, ad minora præsertim officia admittebantur etiam plebeji & extranei, quandoquidem etiam in Historia Polonica legimus, Consulem Cracoviensem, nomine Verinum, natione Germanum, thesaurarium Regis Casimiri Magni fuisse. Neugebauer. *lib. III. Histor. Polon. pag. 208.* Radlicium quoque Medicum Regis Poloniæ Cancellarium fuisse legimus apud eundem Neugebauerum *lib. IV. in Ludovico Ungariæ Rege pag. 221.* Immo superiore adhuc Seculo in Prussia quosdam ex urbibus oriundos dignitatem Capitaneatus gessisse, testantur vetusta monumenta. Sed hodie nemo prorsus e plebejo genere ad Dignitates & Officia Regni vel etiam Aulæ Regiæ Magistratus majores, vel singulorum Districtuum admittitur, exceptis duobus Scabinis Terrestribus ex urbe Thorunensi, de quibus jam supra egimus. Itaque Senatores omnes seculares & Ecclesiastici debent esse Nobiles, ut habetur in Constitutione Anni 1550. *pag. 7. tit. Izstan.* Hoc etiam requiritur in Magistratibus aliis Regni & Districtuum, & inter hos etiam in Vice-Palatinis, Vice-Capitaneis aliisque, ut plurimæ leges exigunt.

Causarum Patroni Nobiles.

Immo nullus etiam Procurator sive Causarum Patronus ex plebejo genere (licet sit honore

honore Doctoris decoratus (admittitur, ut causas agat in judiciis Terrestribus & Summi Tribunalis, ut scribit Matthias Dobracki *in lib. cui titulus: Wydworny Polytik p. 293.* ubi etiam addit, Patronos causarum aliquando sejugibus vehi ad dicta judicia, ut causas agant. Contra vero Nobili Polono licitum est, causas agere in judiciis urbium. Quod autem diximus de Causarum Patronis in Summis Tribunalibus Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ, hoc non est extendendum ad judicia, quæ vocantur post curiam, in quibus etiam plebeji generis Advocati sunt. Vid. de hac materia, nempe de dignitatibus & Magistratibus non nisi Nobilibus conferendis, & Statutum Lithuanicum *cap. 3. art. 12.* Item Constitut. Anni 1633. *pag. 25.* & Pacta Conventa Regum recentiorum §. *Cudzoziemcow.* Herburt. *in Stat. pag. 327. seqq.*

XVI. Nescio an inter Privilegia Nobilitatis & illud ponere debeam, quod Nobiles homicidium exigua pœna expiant. Hac enim de re Casimirus Magnus Anno 1368. ita loquitur: *Quamvis occidens hominem secundum Dei & Legum sanctiones esset capitali pœna plectendus; Nos tamen rigorem illum temperantes statuimus, quod occidens militem* (id est, nobilem) *triginta*

Privilegia Nobilium in homicidiis.

marcas

marcas parentibus, pueris vel amicis; mutilans autem in pede, manu vel naso quindecim marcas; in pollice vero mutilans octo marcas; digitum vero quemlibet alium amputans tres marcas grossorum ipsi mutilato vel in digito læso solvere teneatur. Idem tamen Casimirus Magnus postea mulctam auxit, constituens, *ut miles* (id est, nobilis) *parem sibi militem occidens, pro capite, 60. marcas solveret.* Joannes Albertus Rex Anno 1496. decrevit, ut Nobilis Nobilem occidens pro capite solveret 120. marcas, & per annum sexque hebdomadas jure victus in carcere lueret pœnas. Approbatum hoc est a Sigismundo I. Anno 1539. & Anno 1543. ut & Sigismundo Augusto Anno 1550. *pag. 4.* Auxit deinde pœnam Sigismundus Augustus constituitque, ut qui Nobilem pila e bombarda emissa occiderit, ad duos annos & duodecim hebdomadas in carcere detineatur. *Vid.* Constitut. Anni 1557. *pag. 10.* Sigismundus III. posthæc constituit, ut si Nobilis Nobilem interficiat, præter ordinariam pœnam carceris, solveret pro capite 240. marcas. *Vid.* Constitut. Anno 1588. *pag. 463.* Sed cum neque his Constitutionibus publicæ securitati satis cautum esse videretur, sancita est Anno 1601. lex, ut si quis alium interficiat in loco privilegiato

Si Nobilis Nobilem occidat.

giato(v.g.ubi judicia Caſtrenſia,Terreſtria, Commiſſorialia, Succamerarialia, Tribunalitia aliaque exercentur, vel etiam ubi publici Nobilitatis Conventus aguntur) ſine evaſione capite plectatur. *Vid. Conſtitut. ejus anni pag. 759. ſeq. Conf. Conſtit. an. 1598. pag. 706. & An. 1611. pag. 3.* Extra loca privilegiata eadem pœna relicta eſt, quæ antiquioribus legibus definitur. Sin autem Nobilis plebejum aliquem interficiat, ſtatutum eſt Anno 1581. ut 30. marcas ſolvat homicida; quarum 15. marcæ Domino interfecti, & 15. uxori liberisque occiſi dentur. *Vid.* Conſtit. ejus anni *pag. 372.* Poſthæc Sigismundus III. taxam plebeii capitis auxit ad centum marcas Anno 1631. *tit. 33. Taxa capitis.* Idem ut in Lithuania quoque obſervetur conſtituit Wladislaus IV. Rex Anno 1638. *pag. 50.* Quando hic auctam eſſe dicimus mulctam, intelligimus hoc fere tantum de numero marcarum, non vero de precio & valore. Nam 60. marcæ, quæ tempore Caſimiri Magni pendebantur pro capite Nobilis occiſi, longe ſuperant bonitate & precio ducentas & quadraginta marcas, quas Sigismundus III. in eodem caſu dare juſſit. Item triginta marcæ, quibus Anno 1581. caput plebejum taxatum eſt, non multo minus valent quam centum

Si Nobilis plebejum occidat.

Qualis hic auctio intelligenda ſit.

centum marcæ, quas in eodem casu pendere Sigismundus III. Constitutione anni 1631. jussit. Postremo Cmeto Cmetonem, id est, Rusticus Rusticum occidens ex Constitutione anni 1368. Castellano, ad quem olim hæc judicia pertinebant, quatuor marcas, liberis vero occisi sex marcas solvere jubebatur: si non erat solvendo, capite plectebatur. Postea vero tempore Stephani Regis Constitutione anni 1581. *p. 373. init.* de omnibus plebeis hoc statuitur, ut si plebejus plebejum occiderit, capite plectatur. Quod si vero plebejo plebejum interficienti pœna capitis dictatur, multo magis hoc intelligendam erit de plebejo, si Nobilem occiderit. *Vid.* hic Herburt. *loc. cit.* Szerbic. *Part. IV. Constitut. cap. 5. pag. 264.* Theod. Zawacki *in Memoriali Processus judiciarii. tit. Homicidium in fin.* Auctor Defensæ Poloniæ contra Barclajum & alii. Præter illa, quæ hactenus de homicidiis allata sunt, & hoc Nobiles Poloni gaudent Privilegio, quod sine accusatione proximi cognati seu consanguinei ex more forensi homicida condemnari non possit, ut asserit Paulus Piasecius *in Chron. pag. 16. fin.* (14.) Quid pro harum Constitutionum libertatisque hujus Nobilium defensione Poloni in medium proferant, videatur apud Auctorem De-

Si Rusticus Rusticum occidat.

Cognatus occisi proximus Nobilem accusare debet.

Defenſæ Poloniæ contra Barclajum. Attamen illa, quæ de pœnis homicidiorum dicta ſunt, in Pruſſia præſertim in urbibus majoribus, locum non habent, cum ibidem homicidia ſecundum jus Divinum & Civile Romanum puniantur, a quocunque tandem perpetrentur.

In Pruſſia homicidia aliter puniuntur.

XVII. Præterea hoc quoq; Privilegium Polon. Nobilitatis non exiguum eſt, quod in Polonia Nobiles poſſint poſſidere Bona Terreſtria, id eſt, villas & agros extra urbes. Neque enim privati homines plebeji in oppidis & urbibus Polon. & Magni D. L. habitantes neq; urbes ipſæ Bona Terreſtria aut hæreditario, aut obligatorio modo poſſidere poſſunt, ut habent Conſtitutiones Joannis Alberti de an. 1496. Sigismundi Senioris de anno 1538. Sigismundi Auguſti de anno 1550. quas vide apud Januszovium *lib. VIII. Conſtitut. Part. II. pag.* 1031. *ſeq.* Renovatæ ſunt hæ Conſtitutiones in Comitiis anni 1611. ſub Sigismundo III. ut Conſtitutiones ejus anni docent *pag.* 14. *tit. Majaſtâ abii.* Pœna quoque tunc dictata eſt, ſi quis plebejus, aut ſi qua urbs contra hoc edictum Bona Terreſtria ſibi acquirere auſa fuerit, nempe amiſſio illorum Bonorum. Propterea in noviſſimis Comitiis Anno 1685. habitis nonnulli nuncii urbem quan-

Soli Nobiles poſſidere poſſunt Bona Tereſtria.

dam majoris Poloniæ eo nomine maxime insectati sunt, quod sibi duos pagos emerit, rogaruntque Regem, ut pagi illi pro vacantibus declararentur, uti docet Diarium Comitiorum *ad diem 28. Martii.* Excipiuntur tamen hic primum Civitates Prussicæ, in quibus privatis etiam civibus Bona Terrestria possidere licet. Extat enim caput in Constitutionibus Prussicis An. 1538. a Sigismundo Seniore latis, quod ita habet: *Civibus Bona Terrestria & Nobilibus Civilia Bona liberum sit deinceps emere; ita tamen, quod ad paria onera utrinque ferenda sint obligati. Quod scilicet Cives ratione Bonorum Terrestrium omnia Nobilitatis onera æquis passibus ferant. Vid. jura municipalia Prussiæ* Excipitur deinde etiam urbs Cracoviensis, cujus incolæ Bona Terrestria secundum privilegia sua sibi acquirere & possidere possunt, ut habet Constitutio anni 1611. *pag. 14.* Tertio idem Privilegium datum est Consulibus sive Viris Consularibus Civitatis Vilnensis eorumque posteris, quod habetur apud Alexandrum Aaronem Olizarovium loco infra citando. Tandem quarto Leopoliensis quoque urbs Cracoviensi & Vilnensi urbibus non ita pridem in omnibus exæquata adeoque sine dubio hoc etiam jus adepta est, ut privati quoque Cives Bona

Prussi cives possidere possunt Bona Terrestria.

Urbs Cracoviensis.

Urbs Vilnensis.

Leopoliensis urbs.

na Terrestria possidere possint. *Vid. Constitut. Anni 1676. pag. 29. tit. Miasto Lwow.* Quamvis autem privatis civibus dictis in urbibus adhuc liceat Bona ejusmodi emere & possidere; Civitatibus tamen ipsis citata jam aliquoties Constitutio anni 1611. interdicit, ne præter Bona, quæ tunc possidebant, plura sibi acquirant.

Urbes plura Bona præterea quæ habent, emere nequeunt.

XVIII. Ut tandem reliqua paucis complectamur, observandum est, Nobilitatem in Palatinatu Siradiensi primum olim obtinuisse Privilegium, ut testamenta, contractus, obligationes, rubra cera signare possent; de quo videatur Bartholomæus Paprocki *in opere Stemmatum Polonicorum pag. 707.* Hoc ipsum vero postea omnibus Nobilibus Polonis concessum est, ut habet Albertus Alexander Paprocki *in Historica Narratione Originis Stemmatis Trzyglow.* Cives autem in urbibus ut & ipsæ Civitates non rubra sed viridi cera in publicis instrumentis signandis utuntur, ut idem Albertus Alexander Paprocki testatur. Excipiuntur hic rursus Prussiæ Regiæ Civitates majores, Thorunium, Elbinga & Gedanum, ubi itidem ex singularibus Regum Privilegiis ceræ rubræ usus est. Et Civitati quidem Gedanensi hoc jus Casimirus Jagellonides Anno 1457. dedit, ut Pro-consules, Consules, Scabini & omnes

Rubræ ceræ usus.

Civitates Prussicæ Majores rubra cera utuntur.

incolæ Civitatis rubra cera signare possent. Privilegium ipsum videatur apud Eliam Constantinum a Trewen. Schroder. *lib. II. Jur. Publ. Gedan. Tit. I. cap. 10. & 11.* Ad insignia & Sigilla pertinet & illud, quod Poloni Nobiles insignia sua coronis ornant, teste citato Alberto Alexandro Paprocio. Sed hoc ipsum etiam Civitatibus Prussicis majoribus concessum, ut de Civitate Gedanensi expressum est in allegato Privilegio testimonium. Deinde & hoc inter Privilegia Equestris Ordinis in Polonia non minimum est, quod Nobiles Poloni in Comitiis Electionis Regem sibi eligunt, non jam per Delegatos Provinciales, sed per se, ita ut vel unicus Nobilis cæterorum omnium suffragia de jure, ut ajunt, irrita reddere queat. Immo non tantum Regem sibi Nobiles eligunt, sed etiam quilibet eorum habet aditum ad Regnum, si per libera Fratrum suffragia ad fastigium hoc evehatur, ut recentiorum Regum docent exempla. Bono ergo jure quilibet nobilium uti potest Joannis Zamoscii Cancellarii & Ducis Exercituum Regni, verbis, quæ ad Carolum Sudermanniæ Ducem scripsit. *Quod scribis de genere, eo par sum omnibus Nobilibus, vel ex quibus Reges sunt prognati: & ita honestissime natus, ut quivis Regum honestissime*

Coronæ in sigillis.

Jus eligendi sibi Regem.

Nobiles habent aditum ad Regnum.

Titu-

Titulos Ducum nec appetivi, nec oblatos accepi: contentus sum Nobilitatis Polonæ libertate. Reinhold. Heidenstein. *lib. ult. Rerum Polon. pag. 383. col. 1.* Præterea etiam in sale emendo prærogativis quibusdam gaudet Nobilitas. Nam in Masovia Lomzæ & Rozanæ emporia satis Zupparum Cracoviensium pro Lomzensi, Rozanensi & Visnensi Districtibus institutæ sunt, ad quæ advectus sal publicatur, & post publicationem quatuor hebdomadis nemini alteri præterquam Nobilitati, in usus tamen tantum domesticos venditur: post decursum autem quatuor hebdomadarum plebeis demum vendi jubetur in Constitut. anni 1567. *tit. Sol na Komorach. pag. 137.* & anno 1589. *tit. Solne Sklady pag. 521.* Deinde etiam circa salem, qui dicitur *Sol Suchodniowa*, prærogativa Nobilitatis conspicitur, ubi Reges promittunt, se salem illum ex Salinis, Wielicensibus, & Bochnensibus, & ex Oeconomia Samboriensi secundum antiqua Regestra Palatinatibus & terris extradi quotannis curaturos, ita ut eum propinquiores sibi inde petant: remotioribus autem sal regiis sumptibus ad loca solita devehatur. *Vid. Constitut. anni 1647. pag. 11. & 13. item Pacta Conventa Serenissimorum Regum Michaëlis & Joannis III. §. Poniewasz tey.* Ad extre-

Privilegia Nobilium circa salem.

In Comitiis Nobiles sua jura tuentur per Delegatos suos.

mum in Comitiis Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ generalibus tam Ordinariis quam extraordinariis, cum singuli Nobiles adesse nequeant, idcirco *tuentur jura sua per Delegatos Provinciales*; *Bella vicinis indicunt*; *Fœdera cum illis statuunt*; *tributa imponunt*: *cudendæ monetæ modum præscribunt & omnem penitus Reipubl. administrationem in manibus ipsi habent*; *Rex tantum cum Senatu judiciis & Deliberationibus præsidet, & quæ illi concluserunt, moderatur, & sua auctoritate pondus addit, nomenque tabulis & titulum Regium præscribit*, ut ait Simon Starovolscius *in Descript. Polon. pag. 237.* Et hæc fere sunt Privilegia Nobilitatis Polonicæ, ex quibus facile animadvertas, quanta sit ejus præ aliorum gentium Nobilitate prærogativa. Comprehendit summatim horum privilegiorum pleraque Joannes Zamoscius in literis ad Carolum Sudermaniæ Ducem scriptis, quando ita scribit: *Neque tu æstimare debes, Nobilitatem Polonam ad modum Nobilium aliarum nonnullarum Provinciarum, in quibus servitutem serviunt, ubi pro lubitu ad necem trahuntur, in vincula rapiuntur, bonis mulctantur à Regibus & Senatu causa inaudita. Sunt quidem antiquæ gentes Nobilium tot Seculorum intervallo jam inde à Paganismo*

Privilegia Nobilium summatim comprehense.

ganismo

ganiſmo in familias ac ſtirpes complures diductæ & ideo quidem tenuiores; campus tamen virtutis exercendæ omnibus patet & virtuti præmia à Majoribus propoſita ſunt, ut non ægre quivis dignus ad opes perveniat. In bonis quisque ſuis ſubditorum ſuorum pleno jure eſt Dominus. Sunt vero & tales etiam, qui & oppidorum & pagorum numero & latitudine finium & ubertate agrorum & Magnitudine fructuum Ducibus multis externis non cedant. Vid. Heidenſtein *lib. 12. Rer. Polon pag. 380. b.* Egit de Præmiis, Honoribus, Prærogativis & Libertatibus Nobilitatis Polonicæ etiam Venceslaus Kunicius Canonicus Lovicienſis *in Equite Polono. pag. 23. & ſeqq.* Unum tantum onus longe graviſſimum Nobilibus Polonis incumbit, dum ipſos propriis ſumptibus in bellum proficiſci oportet, quando in Comitiis Regni expeditio generalis (*Poſpolite Ruszenie*) indicitur. Sed hac de re poſtea ſumus acturi.

Onus quod ſuſtinet Nobilitas.

XIX. Cum ergo tantæ ſint Nobilitatis in Polonico imperio prærogativæ, quæri poteſt, quomodo illas a Regibus ſuis ſit adepta, cum ſatis conſtet, duriuſculam olim fuiſſe ſortem Nobilium in Polonia? Ut enim alia jam ſicco pede prætercam, oportuit olim ipſos Principibus ſuis canes ad venationes alere, ut teſtatur Cromerus *lib.*

Quomodo Nobilitas tanta Privilegia ſit adepta.

lib. IX. de Ortu & Reb. Gest. Polon. pag. 560. Dum autem singula circumspicimus, initium libertatis illius dubio procul a Bonis Ecclesiasticis factum esse deprehendimus inter alia ex Privilegio a Boleslao Pudico Ecclesiæ Cracoviensi concesso apud Cromerum *lib. IX. de Reb. Gest. Polon. in fin. pag. 563.* Creverunt deinde Nobilium immunitates illis maxime temporibus, cum Polonia in multas partes distracta bellis civilibus conflictaretur. Non pauci enim ex stirpe Ducum Poloniæ oriundi, ut favore Procerum Principatum præ aliis competitoribus obtinerent, multa dubio procul Nobilitati Privilegia concessere. Maximum autem incrementum immunitatum suarum Nobilitas Polonica debet liberæ Regum Electioni. *Nam soliti sunt jam diu subditi sophistica quadam fallacia uti, ut non admittant ad imperium, nisi certis legibus circumscriptum, quas non facile aspernaturus est, qui præter electionem nullum regnandi jus habet*, ait Henningius Arnisæus *lib. II. Doctrin. Polit. cap. 3.* Lithuani libertates suas debent Regi Uladislao Jagelloni & Alexandro Vitoldo Magno Duci Lithuaniæ. Hi enim Principes, ut facilius Nobilitatem Lituhanicam ad Religionem Christianam amplectendam allicerent, iisdem eam Privilegiis, quibus gaudebant

Lithvanicæ Nobilitatis privilegia.

bant

bant Poloni, donavere: Poloni quoque Proceres facile ad usum insignium suorum Nobilitatem Lithuanicam admisere. *Vid.* Alb. Mijuk Kojalowicz *Part. II. Hist. Litthu. Lib. II. ad an. 1413. pag. 91. seq.* Januszov. *lib. VII. Constit. Part. I. tit. 2. pag. 848.* Joan. Herburt. *in Statuto tit. Unio pag. 527. seq.* Russica Nobilitas & Podolica sub Uladislao Jagellonide ad pares cum Polonis prærogativas equestres admissa est, antiquata vetere Ducum Russiæ consuetudine, quibus Nobiles certam frumentorum pensionem solvebant, proprisque stipendiis militabant. Kojalovvicz *Part. II. lib. IV. pag. 165.* Prussi jam sub Cruciferorum imperio magnis gaudebant Privilegiis, ut vel unicum Culmense Privilegium testari potest. Cum enim Cruciferi veteres Prussos oppugnare cœpissent, Germani magno numero se huc cum integris familiis transferebant, immunitatesque magnas, fortiter se contra hostem gerendo sanguine suo sibi acquirebant, ut alio in loco probavimus. Cum vero postea ab Ordine illo Teutonico contra antiqua Privilegia oppressi, spontanea deditione se Casimiro Jagellonidi Regi Poloniæ subjecissent, non exiguum Prutenicorum Privilegiorum tunc temporis accessit augmentum. Ex his tandem omnibus, quæ

Russicæ Nobilitatis Privilegia.

Prussorum Privilegia ab Ordine Teutonico.

hactenus adducta sunt, cognoscimus, jure meritissimo Civem Polonum dicere posse: LIBER SUM, ut dicit Stanislaus Orichovius apud Andream Maximilianum Fredro *in Fragm. Polit. num. 14. pag. 299.*

Vox Nobilis Poloni.

Modi Nobilitatem acquirendi.

XX. Acquiritur autem in Imperio Polonico Nobilitas primum NATIVITATE. Quorum enim majores virtutis ergo in hunc Ordinem allecti, gentilitio signo donati sunt, ii demum vere Nobiles esse censentur, & quidem si ex utroque parente Nobili procreati sint. Quamvis & per leges & per longam consuetudinem ii quoque sint Nobiles, qui, licet mater plebeia sit, Patre Nobili orti sunt, ut hoc ipsum determinat Alexander Rex Anno 1505. apud Herburt. *in Stat. tit. Nobilis pag. 298.* Conf. Statutum Lithuan. *cap. 3. art. 10.* Hodiernis temporibus inter Nobiles tenuiores nihil est frequentius, quam ut ducant uxores ex urbibus majoribus opulentiores, quod tamen ipsorum Nobilitati nihil derogat. Illegitimi autem sive vulgo quæsiti ad jura Nobilitatis nō admittuntur, ex Constitutione Stephani Regis *an. 1578. pag. 334.* & Uladislai IV. *an. 1633. tit. de prole illegitima pag. 40.* Deinde acquiritur etiam Jus Nobilitatis in Polonia NOBILITATIONE sive cooptatione in numerum Nobilium, quod olim tempore

Nobilitatio.

Jagel-

Jagellonidarum dependebat a Regum voluntate: ſed poſtea Stephanus Rex in Conſtitutione anni 1578. *pag. 334.* legem poſuit, ut Nobilitatio fieret a Rege cum ſcitu Senatus aut in Comitiis aut in expeditione bellica ob res præclare pro patria geſtas. Poſthæc Sigismundus III. promiſit, ſe neminem ad jura Nobilitatis admiſſurum, niſi quem commendarit Senatus & Nuncii Terreſtres, & in bello Duces Exercituum, Conſtitut. *anni 1601. pag. 736.* Quid nunc obtineat, diximus jam ſupra *lib. II. cap. II. num. XII.* Præſtantius tamen habetur Nobilem natum eſſe, quam factum, ex qua ratione ejusmodi creatis recens Nobilibus obtinere & poſſidere Bona Terreſtria ſtatuto quodam novo non licuiſſe, dicit de ſuo tempore Martinus Cromerus *lib. I. Deſcript. Polon. pag. 102.* Hodie quoque recens creati Nobiles ad Dignitates & Magiſtratus non admittuntur, usque ad tertiam progeniem, neque Legationes novi Nobiles obire poſſunt. *Vid. Pacta Conventa Sereniſſimi Joannis III. §. Cadzoziemcow.* Aliquando tamen in Conſtitutione, qua ipſis Nobilitatis jura conceduntur, expreſſe additur, quod ejusmodi Nobiles recens creati ſint, ob merita in Rempubl. capaces omnium munerum & Magiſtratuum, non obſtante lege de novis

Præſtantius eſt Nobilem eſſe natum quam factum.

Nobiles recens creati ad multa non admittuntur.

Nobi-

Nobilibus, qua ratione quidam Anno 1676. ad jura Nobilitatis admissi sunt, ut habet Constitutio ejus anni *pag. 59. seqq.* Quod etiam novi Nobiles non omnibus statim immunitatibus fruantur, quibus gaudet antiqua Nobilitas, vel ex eo patet, quod non raro Novæ Nobilitati novæ & peculiares imponuntur contributiones præter ordinarias illas, quas in Comitiis communi Ordinum consensu in Declarationibus Palatinatuum promissas pendit antiqua Nobilitas. Videantur *Universales* de anno 1613. An. 1620. & aliæ. Imprimis autem observationem meretur, quod in Comitiis anni 1685. constitutum sit, ut omnes illi, qui ab anno 1653. ad prærogativas Nobilium in Polonia admissi sunt, singuli tres equos cum phaleris & armis cataphracto militi competentibus instruant, ipsi etiam in bellum eant, & hoc in tribus expeditionibus continuent; pauci tantum ab hoc onere eximuntur, quos enumerat Constitutio anni illius 1685. *pag. 9. seq.* Moris autem est a vetustis temporibus, ut eos, qui Nobilitatis jura consequuntur, alii Proceres in familias suas adoptent, suisque gentilitiis Armis sive Insignibus uti permittant, ut testantur Firleji in literis Christophoro Treteo datis, quem a Rege Nobilitate donatum in suam familiam

Onera majora novorum Nobilium.

Novi Nobiles adoptantur in alias familias Nobilium veterum.

liam adoptarunt, apud Okolski *Tom. II. Orbis Poloni pag.* 137. Alia exempla passim invenies. Conf. Cromeri *Descript. Polon. lib.* 1. *p.* 102. Ne autem privato ausu Nobilis ignobilem in familiam suam suscipiat, cautum est Constitutione anni 1633. *pag* 32. Sed præter hos duos, quos exposuimus, datur adhuc tertius Nobilitatis acquirendæ modus, quando quis nec ortus est claris Natalibus, nec Nobilitatis jura consecutus est in Comitiis a Rege omnibus Ordinibus consentientibus: Sed consequendo aliquem Magistratum in urbe privilegiata, eo ipso fit Nobilis, ut in Cracoviensi & Vilnensi urbibus, ubi Consules, eo ipso quod sunt Consules, Nobilium jura cum posteritate sua habent. Consules autem ibidem dicuntur, quid apud Germanos vocantur Senatores aut viri Consulares, idque ad differentiam Senatorum Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ. Hoc tamen requiritur, ut si horum Consulum liberi prærogativis Nobilium velint uti, vitam etiam Nobilibus dignam agant. Vid. Privilegium Magistratui Vilnensi An. 1568. datum apud Aaronem Alexandrum Olizarovium *lib. II. de Polit. hominum societate cap.* 1. Conf. & Additamenta ad Statut. Lithuan. *cap.* 3. *art.* 35.

Modus peculiaris jura Nobilitatis adipiscendi.

Consules sunt Viri Consulares.

XXI.

Pœnæ eorum qui Nobilitatem mentiuntur.

XXI. Quanto major autem eſt libertas Nobilium in Polonia, tanto gravior rigidiorqve eſt pœna in eum conſtituta, qui Nobilitatem mentitus, agros ſive Bona Terreſtria ſibi acquirit aliisque Nobilium Privilegiis frui vult. Ille enim omnia Bona ſua amittit, quorum dimidia pars Fiſco & in ſpecie proventibus quartæ partis, de qua infra, dimidia vero delatori cedit. Sin autem ille, qui Nobilem ſe immerito ferebat, impoſſeſſionatus fuerit, ad Caſtrenſe judicium, aut ad ſummum Tribunal delatus convictusque, in carcere per dimidium annum pœnas luit, ut conſtituit Sigismundus III. an. 1589. §. *Jesliby. pag. 517.*

Cædes hominis Nobilem ſe mentientis non vindicatur.

Quinimo licet ejusmodi hominem quis occidat, nullam tamen mulctam propterea ſolvit. Quin potius iſte, qui hoc modo occiſum in foro vindicare voluerit, centum & viginti marcis mulctatur, addita pœna carceris per integrum annum & ſex hebdomadas, ex Conſtitut. Sigismundi Auguſti Anno 1557. *p. 10. §. Gaziebykto.*

Modus Nobilitatis probandæ.

Ne tamen quis vere Nobilis opprimatur ab aliis, igitur in Comitiis Coronationis Uladislai IV. conſtitutus eſt certus deducendæ Nobilitatis modus, ut videlicet ille cui controverſia Status movetur, Nobilitatem ſuam deducat avthenticis, (ut expreſſa ejus Conſtitutionis habent verba) teſtimoniis

moniis literatoriis, Reformationibus, Divisionibus, Bonorum Terrestrium Dispositionibus, atque id genus aliis actis gestisque & authenticis documentis. Non enim hic sufficit alicujus Nobilis simplex testimonium. Immo constituitur, ut si quis Nobilis ausus fuerit ignobilem in familiam suam suscipere, insignia sua cum ipso communicare, pro ipso testimonium falso perhibere, ut ille, inquam, propriam amittat Nobilitatem. *Vid.* Constitut. Anno 1633. *pag.* 32. *seq.* Deductio autem Nobilitatis in dubium vocatæ fieri solet in Conventu Equestris Ordinis provinciali ejus terræ unde generis origo ducitur. Quando ibidem documenta sunt producta, fit in ultimæ instantiæ judicio, nempe Tribunali Regni, trutina, censura, ac in negotio principali justa decisio, ut docet Wenceslaus Kunicius *in Equite Polono pag.* 35. Qui vero semel dicto modo & sine fraude Nobile genus suum probavit, ei ne amplius molestia creetur, jubet inter alia, quæ hic brevitatis causa prætermittimus, citata Constitutio anni 1633. *pag.* 33.

Ubi fiat Nobilitatis deductio.

XXII. Quoniam autem Privilegia tantum dignis conferri & servire debent, ideo legibus constitutum est, ut qui nobili nomine indigna patraverit, Nobilitatis etiam

Nobilitas amitti potest.

etiam juribus & prærogativis privetur. Amittitur autem Nobilitas duobus modis. Primum quando cui ſcelere aliquo atroci commiſſo per decretum Principis abjudicatur Nobilitas, ut tradit Simon Starovolſcius *in Polonia pag. 235. ſeq.* Huc referimus iſtud facinus, cujus paulo ante mentionem fecimus, ſi quis Nobilis hominem ignobilem ad uſurpationem ſuorum inſignium admittat, pro eoque, quod vere ſit Nobilis, falſum teſtimonium perhibeat: ille enim Conſtitutione anno 1633. ipſe Nobilium prærogativis excidit. Deinde amittitur quoque Nobilitas, ſi quis militiæ & agriculturæ ſtudiis deſertis mercaturam civibus in urbibus uſitatam, aut cauponariam, aliamve ſordidam artem exerceat, ut habet Conſtitut. Alexandri Regis Anno 1505. apud Janum Januszovium *lib. II. Conſtit. Polon. Part. II. pag. 196. ſeq.* Herburt. *in Statuto tit. Nobilis pag. 298.* Conf. Starovolſc. *loc. cit.* & Cromerus *lib. I. Deſcript. Polon. pag. 103.* Immo ſi etiam Nobilis Magiſtratus Civiles in urbe aliqua gerat (excipiuntur tamen hic Civitates privilegiatæ, de quibus ſupra,) Nobilitatem amittit, nec poteſt ſibi deinde Bona Terreſtria acquirere, ut habet Conſtitutio anni 1633. *pag. 33.* Idcirco non raro in Conſtitutionibus legas, multos, quorum Majores pauper-

Primum ſcelere aliquo atroci.

Deinde exercitio mercaturæ.

Porro magiſtratuum Civilium adminiſtratione.

paupertate pressi vitam civicam in urbe aliqua elegere, jura Nobilitatis in Comitiis Regni & M. Duc. Lithuaniæ generalibus repetere, quibus etiam se non adeo difficilem præstat Respubl. sed eos frequentissime iterum gremio suo excipit, probe sciens, egestatem quidvis & facere & pati, ut indigenti consulatur. Quodsi igitur non plane turpem quispiam vitam egit, sed aut Magistratus plebejorum gessit, aut alio honestiori modo in urbe vitam traduxit, tunc ei, aut etiam ejus posteris hoc debito modo petentibus, jura priora haud ex difficili redduntur. Videantur exempla in Constitution. anni 1676. *pag. 59. seq.*

XXIII. Expositis illis propemodum omnibus, quæ ad hanc materiam de Nobilitate Polonica pertinent, jam accedimus ad difficillimam quæstionem de SCARTABELLIS, quorum in antiquis legibus fit mentio, quinam illi sint, paulo curatius inquisituri. Sunt qui Scartabellos existimant vocari novos homines, qui ex plebejo in Nobilium ordinem evecti sunt, ut vocem hanc accipit Matth. Dargodzki *in lib. de titulata Nobilitate num. 48.* Et sic etiam usurpata est vox illa in novissimis Comitiis anni 1685. ab Illustriss. Dn. Grzymultovio Palatino Posnaniensi, ut ejus

Scartabelli.

Quidam Scartabellos dicunt esse novos homines.

Orationes in Comitiis illis habitæ & postea typis impressæ testantur. Affinis huic acceptioni est illa, quando nonnulli scribunt, Sculteto solim & Kmetones in militarem ordinem cooptatos Scartabellorum nomen accepisse. Denique non desunt, qui Scartabellos putant fuisse Nobiles natos, sed qui postea civicam vitam in urbibus elegere. *Scartabellos ego*, ait Paulus Szerbic, *semper fuisse ex plerisq; nobilissimis senibus intellexi, qui nati Nobiles bonis Terrestribus venditis in civitatem transeunt, & victum ibi quærunt.* Hæc Szerbic. *Part. IV. Statuti cap. IV. pag. 262.* Ut autem controversum est, quinam olim fuerint Scartabelli, ita etiam de origine vocis illius inter Scriptores non convenit. Jacobus Przylusius, qui Scartabellos putat fuisse ex Scultetis & Kmetonibus factos Nobiles, ita hac de re scribit: Σκαρθμὸς, *id est, Scartmos Græce, Latinis significat agilitatem pedum, saltationem, motum, cursum. Hinc apud nos Scartabelli ex Græca & Latina voce, ut putamus dicti sunt vel pedites, vel agiliores equites in bello, ad omnem usum currendi vel recurrendi celeres atque expediti.* Suspicari etiam quispiam hujus sententiæ assertor posset, ex Germanica & Latina lingua compositam illam esse vocem, nempe ex vocabulis Schaar & bellum; quod

Quidam dicunt fuisse milites ex Scultetis & Kmetonibus factos.

Quidam dicunt esse Nobiles in urbibus viventes.

Unde vox Scartabelli deducatur.

quod eo probabilius videri posset ex eo, quoniam aliæ quoque gentes simili voce hac in materia usæ sunt. Nam apud Francos sive Gallos, corrupta jam prorsus Latinitate, *Scara* erat turma, aut cohors aut Scara. manipulus militum, aut aliquid simile. Ita enim Hincmarus Rhemensis *in Epistola ad Diœcesis Rhemensis Episcopos cap. 3.* scribit: *Bellatorum acies, quas vulgari sermone Scaras vocamus.* Et Aimoinus *lib IV. Hist. cap. 26.* hac de re ita loquitur: *Collegit è Franciæ bellatoribus Scaram, quam nos Turmam vel cuneum appellare possumus.* Qui Scartabellum dicunt esse novum hominem, id est, ex plebejo factum nobilem, possent hanc vocem ex Polonico deducere, ita ut Scartabellus dicatur, quasi *Szlachcic Zkarty*, id est, Nobilis ex charta, quoniam ejusmodi Nobiles recens creati ad diplomata Principum sibi concessa provocare solent. Inter hæc sententiarum divortia vix apparet, quid certo de Scartabellis statui possit. Hoc tamen sine ullo dubio certum est, errare Jacobum Prilusium, non tantum in eo, Error Prilusii. quod Scartabellum statuit esse Nobilem ex Sculteto aut Kmetone factum, sed etiam quod vocem illam ex Græco sermone derivat. Quod enim ad prius attinet, deprehendimus in antiquis Casimiri Ma-

gni legibus Scartabellos opponi militibus & Sculteris & Cmetonibus factis. Ita enim Casimirus Magnus hac de re loquitur: *Militi pro una plaga vel pluribus à Kmetone facta vel factis pœna quindecim alias piatnadziesta percusso, & judicio, similis alia pœna persolvi teneatur. Si vero fuerit baculo cruentatum vulnus illatum sicut pro gladiali vulnere declaramus satisfaciendum. Pro capite vero militi famoso, alias Szlachcie, 60. marcæ: Scartabello 30. marcæ: militi autem creato de Sculteto vel de Kmetone 15. marcæ pro capite. Item militi, Schlachcie, pro vulnere decem marcæ: Scartabello vero quinque marcæ: Sculteto vel Kmetoni militibus factis tres marcas statuimus pro vulneribus esse persolvendas*, apud Herburtum *in Statuto pag.543. tit. Vulnus.* Ex his igitur manifestum est, Scartabellos Sculteris & Kmetonibus militibus factis opponi, & altero tanto illos his digniores censeri. Derivatio autem vocis, quam Przylusius affert, probari nequit, non tantum ideo, quod Græca vox habet. *d.* quod in latina lingua idem valet, quod *th.* sed etiam propterea, quia simplicitas illius Seculi multum aberat a vocabulis ex Græco & Latino componendis, ut loquitur Szerbicius loco citato. Adhuc igitur probabilior esse

Diſtinctio Nobilium apud Germanos.

ſe videtur ſententia Szerbicii, qui Scartabellos veros Nobiles, ſed qui ad civicam vitam tranſierant, fuiſſe arbitratur. Non poſſum tamen, quin & meam hic conjecturam ſubjiciam, cui tamen quisque pro lubitu addere vel demere fidem poterit. Obſervamus in Germania olim Nobilitatem diſtingui ſolitam in Ritter und Knechte/ quamvis quod fuerit inter hos diſcrimen, determinatu difficillimum ſit: Quid ſi igitur dicamus, & apud Polonos olim fuiſſe duplicem Nobilium ordinem, quorum alii dicti ſint *milites famoſi*, ſive Polonico vocabulo *Szlachta*, iidemque fuerint, qui apud Germanos die Ritter: alii vero *Scartabelli*, qui Germanis vocabantur Knechte. Neque improbabilis videri poterit ſententia hæc illis, qui aut ipſi norunt, aut ex ſuperioribus didicerunt, tempore Caſimiri Magni, a quo vox Scartabelli uſurpatur, Poloniam a Germanis aut ſponte huc commigrantibus aut etiam a dicto Rege accepiſſe cultum. Item quodſi Poloni omnia fere vocabula artium a Germanis petierunt, quidni & Scartabellos potuiſſent vocare eos, quos Germani vocarunt Schaarmänner? Et fortaſſis etiam *milites famoſi*, ſive *Szlachta*, obligati erant ad militiam equeſtrem, unde Germanicum vocabulum, die Ritter/

fluxit: cæteri autem Nobiles, Polonis Scartabelli, Germanis autem die Knechte vocati, obstricti erant ad militiam pedestrem. Sed, ut jam dixi, pro veris hæc venditare nolim.

Familiæ Polonorum Nobilium.

XXIV. Antequam capiti huic finem imponamus, placet adhuc nonnullas Nobilium familias Dignitatibus & Magistratibus in Polonico imperio frequentius gestis illustriores sine ullo tamen ordine recensere. Eminent vero inter alios quamplurimos adhuc Visniowiecii, Czartoriscii, Lubomirscii, Ossolinii, Opalinii, Leszczynii, Potocii, Dzialinii Wielopolscii, Koniecpolscii, Krasinii, Gembicii, Lubienscii, Lipscii, Radziejovii, Sieniavii, Jablonovii, Reii, Prazmovii, Gninscii, Dönhoffii, Grudzinii, Zamoscii, Zawadzcii, aliique, quorum etiam in hoc libro passim facta est mentio. SOBIESCIORUM familia, licet antea quoque habuerit, qui summis in Republ. dignitatibus & honoribus functi sunt, nunc tamen maxime supra cæteras caput exseruit, cum ex ea domo ad Regium fastigium Thronumque sit evectus Serenissimus ac Potentissimus Joannes III. heros incomparabilis, Orientis terror, Turcarumque malleus, cui veteri formula vitam longævam & tranquillam, Senatum fidelem, populum probum,

Sobiesciorum familia.

exer-

exercitus fortes ego cum universa Europa comprecor, ut continuare victorias, contexere laurus, cumulare triumphos, jam de jurato Christiani nominis hoste crebro reportatos, ei desuper concedatur. In MagnoDucatuLithuaniæ sunt adhuc Radzivilii, Sapiehæ, Pacii, Polubinii, Oginscii, Kotovicii, Kopecii, Hlebovicii, Wolovicii, Lackii, Sluszcæ, aliique plurimi, quos hic enumerare longum esset. Extinctæ autem jam sunt complures Nobilium familiæ, quæ olim inter alias maxime floruerunt, ut Tarnovia, Tencinia, Gorkana, Ostrogia, Melslinia, Szczebrzezinia, Dembnia, Odroworarum, Kmitarum, Stadnicia, Szidlowiecia, Ruthviania, Curosvanscia, Lubranscia & aliæ non paucæ, de quibus videatur Christophorus Varsevicius *lib. I. de optimo Statu Libertatis pag. 49.* In Magno Ducatu Lithuaniæ notissima Chodkieviciorum familia jam quoque extincta est. Familiæ jam extinctæ.

CAP. VI.

De *Comitiis Polonicis.*

I.

COmitia Polonica duas ob causas indici solent, videlicet ut de Bono & salute Reipubl. consultationes insti- Causæ Comitiorum.

tuantur, & judicia certa exerceantur. Sunt autem Comitia in Regno Polonico vel togata, vel paludata. Ad togata, quæ plerumque habentur, conveniunt Ordines pacate, nullo milite ſtipati aguntque conventus in ipſa urbe. Sagata ſeu paludata ſunt, quando Ordines armati ad Comitia confluunt, & in campo Conventus agunt, quod præcipue in Interregnis fieri ſolet, factionibus electionem Regis turbantibus. Contigit hoc ipſum in Interregno poſt obitum Stephani Regis, cum Anno 1587. Sigismundus III. Rex eligeretur, ut teſtatur Paulus Piaſecius *in Chron. pag. 68.* (58.) Habita quoque ſunt ejusmodi Comitia Anno 1592, in quibus in Acta Regis inquirebatur, Piaſecius *pag. 117.* (*100.*) *& ad ann. 1607. pag. 294.* (*246.*) *ſeq.* Similiter etiam cum extremis Joannis Caſimiri Regis temporibus Comitia ſæpe diſturbarentur, agitatum eſſe comperimus, ut Comitia paludata ſub dio in campis haberentur.

Comitia togata & paludata.

Deinde dividuntur etiam Comitia Polonica in Ordinaria & extraordinaria. Ordinaria ſunt, quæ quovis biennio elapſo ſecundum leges indicuntur. Extraordinaria ſunt, quæ urgente necesſitate etiam biennio nondum elapſo indicuntur, ut frequentisſime fieri conſuevit. Hæc Extraordinaria Comitia iterum ſunt duorum gene-

Comitia Ordinaria & Extraordinaria.

Extraordinaria.

generum. Aut enim omnes Ordines ad ea convocantur, ut fit plerumque: Aut Senatus tantum convocatur (antecedente Ordinum omnium Consensu) ut cum Rege urgentibus summis periculis de Bono publico consilia conferat. Et hic Conventus peculiari nomine CONVOCATIO appellatur, qualem Anno 1680. habitam vidimus. Hæc tamen Convocatio non est confundenta cum CONVOCATIONE sub tempus Interregni haberi solita, ubi non tantum Senatus, sed etiam Provinciarum Delegati Varsaviæ conveniunt, de tempore Regis eligendi deliberaturi.

Comitia bifariam dividuntur.

Convocatio duplex.

II. Olim Rex Poloniæ pro lubitu, ubicunque commodum videbatur, Comitia celebrabat, cum Senatu. Quare frequenter Comitia habita esse legimus Radomiæ, Siradiæ, Lencitiæ, Cracoviæ, Corcini, Lublini, Petricoviæ, vel aliis etiam in locis, ut ex Historia Polonica notum est. Nullum etiam fuit certum tempus constitutum, quo Comitia celebrari deberent: sed hoc in arbitrio Regum erat, ut necessitate exigente tempus, quod commodissimum erat, ipsi determinarent. Peragebantur autem olim Comitia bidui vel tridui spatio, ut notat Martinus Cromerus *lib. II. Descript. Polon. pag. 199. & 204.* Conf.

Locus comitiorum non erat olim determinatus.

Tempus Comitiorum non erat determinatum.

Comitia peragebantur bidui vel tridui spacio.

Neugeb. *lib. VI. Hist. Polon. pag. 396.* Verum hæc sequentibus temporibus, mirum quantum immutata sunt. Quod enim primum ad LOCUM Comitiorum attinet, omnium primam de eo Constitutionem tulit Uladislaus Jagello Anno 1413. Hrodlæ, & quidem hac occasione: Cum ille Regnum Poloniæ & Magnum Ducatum Lithuaniæ in unum corpus conjunxisset, quo commodius Senatores utriusque gentis ad Comitia confluere possent, voluit, ut Comitia Polonorum & Lithuanorum LUBLINI aut PARCZOVIÆ semper haberentur. *Vid.* Herburt. *in Statut. voce. Comitia. pag. 92.* Sed fœdere illo ob varias Polonorum & Lithuanorum contentiones dissoluto, rursus pro lubitu Reges Comitia in Regno & separata Magni Duces Lithuaniæ in Lithuania variis in locis indicebant, donec tandem in Regno Rex Sigismundus I. Anno 1540. ea ad unum adstringeret locum in meditullio Regni Poloniæ, quatenus Magno Ducatui Lithuaniæ opponitur, situm nempe ad urbem PETRICOVIAM. *Vid.* Herburtus *loc. cit.* Januszov. *lib. I. Part. III. pag. 113.* Quamvis neque hoc adeo stricte fuerit post illam Constitutionem observatum, ut Historia Polonica & ipsæ Constitutiones testantur. Ad extremum cum Anno

Locus certus determinatus est a Vladislao Iagellone.

Lublinum aut Parczovia.

Sigismundus I. Petricoviam determinat.

1569. in Comitiis Lublinensibus Lithuania Poloniæ perpetuo fœdere esset conjuncta, VARSAVIA, in meditullio Imperii Polonici sita, Comitiis celebrandis in gratiam Lithuanorum destinata est; ita tamen, ut Rex urgente necessitate & in alio loco de consensu Senatus utriusque gentis Comitia indicere posset. *Videatur Confirmatio Fœderis hujus in Volumine Legum pag. 179.* Tandem non ita pridem, Anno videlicet 1673. tempore Regis Michaelis constitutum est, ut tertia quæque Comitia in Lithuania GRODNÆ habeantur, exceptis tamen Convocatione Generali sub Interregni tempus, Comitiis Electionis, & Comitiis Coronationis, quæ solitis in locis, nempe Convocatio Generalis & Comitia Electionis Varsaviæ: Comitia vero Coronationis Cracoviæ, celebrari debent. Confirmavit hoc ipsum Sereniss. Joannes III. promisitque insuper, se tertio quovis anno in Magno Ducatu Lithuaniæ sedem suam habiturum. *Vid. Pacta Conventa circa finem. §. Privilegia y Prawa.* Idem de Comitiis in Lithuania Grodnæ habendis habent etiam Constitutiones Anni 1677. *pag. 10. inter Constitut. Lithuan.* Immo & actu ipso jam Comitia sunt Anno 1678. Grodnæ in Lithuania celebrata. Et cum An. 1685. ordine Lithu-

Varsavia Comitiis habendis destinatur.

Grodnæ in Lithvania Comitia haberi debent.

Comitia Coronatione peracta habentur Cracoviæ.

Lithuaniam tangente Comitia propter bellum Turcicum non Grodnæ ſed Varſaviæ eſſent indicta, novimus, quantis animorum motibus fuerit hæcce controverſia ſub incudem revocata. Neque quieverunt Lithuani, donec ſibi hoc publica Conſtitutione iterum eſſet promiſſum, ſicut ex ipſo Conſtitutionum Anni 1685. poſtea impreſſarum initio manifeſtum ſit.

Tempus certum à Sigismundo Auguſto determinatum eſt.

III. Sed & TEMPUS certum poſtea determinatum eſt, quando Comitia indici convocarique deberent. Etenim An. 1567. Sigismundus Auguſtus lege lata promiſit, ſe ſingulis bienniis præterlapſis ordinarie Comitia indicturum. *Vid. Conſtitut. an. 1567. pag. 255.* At vero quoniam non raro negotia occurrunt, præſens Conſilium totiusque Reipubl. auctoritatem requirentia, ideo biennio etiam nondum elapſo Comitia Extraordinaria poſſunt indici. Temporibus Wladislai IV. Joannis Caſimiri & Michaelis Regum tanta fuit negotiorum in Comitiis determinandorum moles, ut vix annus præterlapſus fuerit, quo Comitia non fuerint habita. Imo bis etiam uno anno aliquando habita eſſe, teſtantur Conſtitutiones in iis factæ, publicisque typis expreſſæ. Deinde circa tempus hoc etiam determinatum eſt quousque Comitia debeant extendi. Cum etenim

enim tempore Sigismundi I. & Sigismundi Augusti Comitia in quartum, quintum & ſextum menſem extraherentur (ut teſtatur Cromerus *lib. II. Deſcript. Polon. pag. 199. & 204.*) concluſit ea tandem Henricus An. 1573. intra ſex hebdomadarum ſpacium in Confirmatione Articulorum ſibi oblatorum. *Vid. Volumen Legum pag. 255.* Confirmavit hoc ipſum poſtea Stephanus Rex an. 1576. *ibid.* & Sigismundus III. anno 1591. *pag. 615.* Attamen hoc tempus ſex ſeptimanarum prolongari & reſtringi poteſt omnium Ordinum conſenſu, prout negotia Reipubl. expedienda illud exigunt. Et licet conſtitutione anni 1635. *ſtatim ab initio* tempus hoc ita extendi & contrahi prohibeatur, obſervari tamen hoc non potuit, neque nunc poteſt, ſicut praxis ipſa oſtendit, & Conſtitutiones etiam Anni 1642. & 1647. docent. De tempore Comitiorum Extraordinariorum variæ & inter ſe diverſæ extant Conſtitutiones. Antea namque ultra duas aut ad ſummum ultra tres hebdomadas non extrahebantur, volentibus ita Ordinibus. Sed poſtea ut & Extraordinaria Comitia ſex hebdomadarum eſſent, iidem Ordines urſerunt. Quare cum Wladislaus IV. in Annum 1637. Comitia Extraordinaria duarum hebdomadarum indixiſſet, non miſit ad

Sex hebdomadæ Comitiis ordinariis deſtinantur.

Comitiorum Extraordinariorum tempus.

eadem

eadem Nuncios suos Polonia Major, qua de causa Rex dicto anno constituit, ut si imposterum Comitia Extraordinaria necessitas exigeret, illa cum consensu Senatorum utriusque gentis indicta, non duarum, neque trium, sed sex essent hebdomadarum. *Vid. Constitut. anni 1637. init.* Verum anno proxime sequente concesserunt iidem Ordines, ut Rex Comitia Extraordinaria ad duas hebdomadas duratura indicere posset, sed sine ullis solennitatibus habenda, & in quibus nulla judicia privata, solis causis Fisci exceptis, exerceri deberent. *Constitut. anni 1638. pag. 5.* Posthæc Anno 1647. habita sunt Comitia Extraordinaria trium hebdomadarum, in quibus consueta judicia non fuerunt omissa. *Vid. Constitut. anni 1646. pag. 7. seq.* Item 1677. in Comitiis Extraordinariis Nuncii Terrestres ipsi Regem solicitarunt, ne Comitia ultra duas hebdomadas prorogari pateretur; non potuerunt tamen intra illud tempus omnia negotia expediri. Postremo ad tempus Comitiorum recte cognoscendum, notandum est & illud, quod nequeant in diem Dominicum, neque in alium diem Festum indici. *ex Constitut. Sigismundi III. An. 1591. pag. 615.*

Ius convocandi Ordines ad Comitia.

IV. Quod ad jus Regis circa convocationem Ordinum attinet, illud licet antea, ut

ut ſupra jam diximus, fuerit abſolutum; variis tamen modis procedente tempore circumſcriptum eſt. Etenim Anno 1573. Henricus Rex & ejus Succeſſor Stephanus promiſerunt, quovis biennio præterlapſo Comitia ſe ordinarie indicturos, ut hoc paulo ante jam a nobis monitum eſt. Hæc tamen Juris Regii limitatio eodem tempore facta non obſtitit, quo minus Adamus Komarſcius Legatus Polonicus ad Henricum Valeſium Poloniæ Regem electum in Gallia verba faciens, dicere potuerit, jus indicendi Comitia Regibus Poloniæ eſſe adhuc integrum, de quo videatur Andr. Maximil. Fredro *in Hiſtor. Henrici I. pag.* 97. Poſt illa tempora jus hoc Comitia indicendi magis magisque limitari cœpit, quoniam etiam extraordinaria Comitia in ordinariis Comitiis Ordines a Rege poſtulare cœperunt, adeo ut eorum etiam indictionem vindicare ſibi videantur. Hodie ergo illud obtinet, ut ſingulis bienniis elapſis ordinaria Comitia habeantur haberique de jure debeant. Quodſi autem in iis omnium deſideriis non eſt ſatisfactum, rogant Ordines Regem, ut extraordinaria Comitia commodo tempore indicantur, quod etiam a Rege concedi, conceſſioque illa Volumini Legum inſeri conſuevit. Exemplum ejus rei, præter alia vetuſtiora, habe-

habemus in Constitutionibus Anni 1676. *pag.21.* Nihilominus tamen & alias, etiamsi Status & Ordines in ordinariis Comitiis alia extraordinarie indici non petierint, Rex necessitatis ratione flagitante dimissis ad Dnn. Senatores literis, eorumque sensu explorato, Comitia extraordinaria potest indicere, iisque tempus commodum arbitratu suo præstituere. *Videantur literæ universales An. 1676. d.3. Octobr. ad Senatores, Officiales omnemque Nobilitatem à Rege missæ.*

Conventus particulares Comitia præcedentes.

V. Cum ordinaria vel etiam extraordinaria sex hebdomadarum habenda sunt Comitia, indicit prius Rex per literas CONVENTUS PARTICULARES, sive ut vulgo vocant COMITIOLA (Polonis *Seymiki* a voce *Seym*, quæ Comitia ipsa significat, dicuntur) singulis in Palatinatibus, majoribus Terris & in certis Districtibus. Hi Conventus particulares Palatinatuum & Districtuum universalia Regni Comitia sex hebdomatis antecedere debent, ex constitutione Sigismundi I. Anno 1525. & Sigismundi III. anno 1613. *tit. O Seymach pag.10.* Verum in Comitiis extraordinariis quæ ob subitos motus & magna Reipubl. pericula moram non patiuntur, etiam paucioribus hebdomatis antecedere possunt. Exemplum habemus in

Con-

Constitutione Anni 1638. *pag. 5.* ubi concessum est, ut tribus tantum ante Comitia Regni generalia, hebdomadis, particulares Conventus indicerentur. Loca autem ubi Palatinatus & Terræ suos habere Conventus particulares consueverunt, sunt sequentia:

Loca Conventuum particularium.

I. IN MAIORE POLONIA omnes Conventus particulares una die indicuntur, & quidem ita, ut eos habeant,

Posnaniensis & Kalissiensis Palatinatus in oppido *Sroda.*

Siradicensis in oppido *Sadek* (alias Schadkovia dicitur.)

Terra Vielunensis in oppido *Vielun.*

Lanciciensis Palatinatus in oppido *Lancitia.*

Brestensis & Inovladislaviensis Palatinatus in oppido *Radziciowo*, secundum Constitut. anni 1510. apud Herburt. *voce: Comitia pag. 92. & in Editione Polonica. pag. 257.*

Terra Dobrinensis in oppido *Lipno*, ut habet Constitutio anni 1567. *pag. 135.*

Plocensis Palatinatus in oppido *Raciaz.*

Ravensis Palatinatus tribus in locis habet conventus particulares, nimirum.

Diſtrictus Ravenſis in oppido *Rava.*

Diſtrictus Sochaczovienſis in oppido *Sochaczowo.*

Diſtrictus Goſtinenſis *Gombini.*

Conſtitutum quidem fuerat Anno 1667. *pag.* 18. ut in Palatinatu Ravenſi omnes illæ tres terræ uno tantum in loco, nempe in oppido *Bolemowo* Comitiola Ante- & Poſt-Comitialia haberent, in quo loco ex omnibus tribus Diſtrictibus congregata Nobilitas ſecundum pluralitatem ſuffragiorum & Marſchalcum ſive Conventus illius Directorem & Nuncios eligeret. Sed hæc Conſtitutio An. 1673. *pag.* 30. *tit. Declaratio O Seymikach,* ſublata eſt ſingulæque terræ Conventus ſuos particulares ſupra enumeratis in locis ſeorſum habere cœperunt, uti exemplum ejus rei occurrit in Declarationibus Palatinatuum Anno 1667. factis, ubi ſingulis illis tribus Diſtrictibus peculiaria indicuntur Comitiola Relationis ſive Conventus Poſt-Comitiales.

Podlachiæ Palatinatus habet tres Terras, inter quas.

Terra

Terra Drohicienſis Conventus agit *Drohicini.*

Terra Mielnicenſis in oppido *Mielnik.*

Terra Bielſcenſis in oppido *Bransk.*

Maſoviæ Palatinatus uno itidem die habet Conventus, diverſis in locis, & quidem

Terra Cyrnenſis, *Cyrnæ.*

Terra Varſavienſis *Varſaviæ,*

Terra Viſnenſis, *Viſnæ.*

Terra Wiſſogrodienſis, *Wiſſogrodiæ.*

Terra Zàkrocimenſis, *Zakrocimi.*

Terra Ciechanovienſis, *Ciechanoviæ.*

Terra Lomzenſis, *Lomzæ.*

Terra Rozanenſis, *Rozanii.*

Terra Livenſis, *Livæ.*

Terra Nurenſis in oppido, *Nur.*

In PRUSSIA quid obtineat poſtea dicetur.

II. In MINORE POLONIA uno itidem die celebrantur Conventus Particulares, & quidem

Cracovienſis Palatinatus duos habet conventus. Nimirum

Ducatus Oswiecimenſis & Zatorienſis in oppido *Zator.*

Et poſtea totus Palatinatus Cracovienſis *Proſſoviæ.*

Anno 1667. conceſſa ſunt Ducatui Zatorienſi peculiaria Comitiola

Relationum. Vid. Conſtitut. dicti anni *pag.16. tit. Aſſecuratya.*

Præcedere autem debuit Conventus Zatorienſis ex Conſtitutione anni 1616. generalem Conventum Proſſovienſem tribus diebus, ut eſt in Conſtitutione ejus anni *pag. 20.* Quoniam autem intra hoc tam anguſtum temporis ſpacium Nuncius Zatorienſis & Oswiecimenſis ad Conventum Palatinatus Cracovienſis generalem ſe ſiſtere non potuit, igitur ex Conſtitutione anni 1635. *pag.37.* Conventus Zatorienſis Proſſovienſem integro octiduo præcedere debet.

Sendomirienſis Palatinatus in oppido *Opatow.*

Conceſſus quidem huic Palatinatui fuit a Sigiſmundo I. etiam Conventus Skrzynnenſis: ſed anno 1519. iterum abrogatus eſt. *Vid.* Herburt. *Polon.pag.257.*

Lublinenſis Palatinatus *Lublini*, ſecundum Conſtitutionem An. 1532. Antea autem habebatur *Urzedoviæ.* Vid. Szerbic. Part. III. Conſtitut. cap. III. *pag. 13.*

Ruſſiæ

Russiæ Palatinatus aliquot habet Conventus, nimirum

Terra Leopoliensis *Leopoli.*

Terra Præmisliensis *Præmisliæ.* Conventus Post-Comitiales terræ Præmisliensi in Declarationibus Palatinatuum aliquoties *Visnæ* indictos deprehendi.

Terra Sanocensis *Sanociæ.*

Terra Haliciensis *Haliciæ.*

Terra Chelmensis *Chelmæ.*

Post actos autem Conventus particulares, saltem Terram Haliciensis & Chelmensis, generalis illius Palatinatus Conventus semper habetur *Visniæ.* Vid. Constitut. an. 1563. *pag.* 46. an. 1581. *pag.* 375. an. 1616. *pag.* 27. an. 1635. *pag.* 36.

Belzensis Palatinatus in oppido *Belz.*

Podoliæ Palatinatus Conventus suos agere solebat *Kamenecia.*

Capta autem a Turcis Kamenecia, Conventus Particulares Ante- & Post-Comitiales Palatinatus Podoliæ celebrare debuit Leopoli, donec Halicia instauraretur. *Constitut. anno 1677. pag. 18. tit. Scymiki. Conf. Constitut. Anni 1673. p. 32.*

Kioviæ Palatinatus *Zytomiriæ:* postea

Ulodimiriæ in Volhynia, ut poſtea dicetur.

Volhyniæ Palatinatus *Luceoriæ.*

Braclavienſis Palatinatns *Winnicæ* poſtea *Ulodimiriæ* in Volhynia ut poſtea dicetur.

Czernichovienſis Palatinatus antea ſimul cum Diſtrictu Novogrodenſi habuit Conventus *Czernichoviæ.* Vid. Conſtitut. An. 1635. *pag.* 17. *tit. Ordinanatya.* At vero occupato illo Palatinatu a Moſcis, An. 1659. *pag.* 48. conſtitutum eſt, ut Palatinatus Kijovienſis, Braclavienſis & Czernichovienſis Conventus ſuos celebrarent *Vlodimiriæ* in Volhynia, donec ipſis Bona reſtituerentur.

III. In MAGNO DUCATU LITHUANIÆ Conventus particulares agunt,

Vilnenſis Palatinatus *Vilnæ.*

Osmianenſis Diſtrictus *Osmianæ,*

Lidenſis Diſtrictus *Lidæ.*

Wilkomirienſis Diſtrictus *Wilkomiriæ,*

Braclavienſis Diſtrictus *Braslaviæ.*

Trocenſis Palatinatus in Civitate *Troki,*

Grodnenſis Diſtrictus *Grodnæ,*

Caunenſis Diſtrictus *Caunæ.*

Vpitenſis, Diſtrictus *Ponienwiezyæ,*

Samo-

Samogitiæ Ducatus conventus suos habet *Rosienis.*

Smolenscensis Palatinatus, Starodubensis Districtus — *Vilnæ* durantibus induciis cum Moscovitarum Duce per Constitut. Anni 1667. *pag.* 78.

Polocensis Palatinatus *Polociæ.*

Novogrodensis Palatinatus *Novogrodici.*

Slonmiensis Districtus *Slonimi.*

Wolkoviscienſis Districtus *Wolkowisciæ.*

Witepscensis Palatinatus *Witepsciæ.*

Orszanensis Districtus *Orszæ.*

Brescensis Palatinatus, *Bresciæ* in Lithuania.

Pinscensis Districtus *Pinsci.*

Mscislaviensis Palatinatus *Mcislaviæ.*

Minscensis Palatinatus *Minsciæ.*

Mozirensis Districtus *Moziriæ.*

Rzeczycensis Districtus *Rohaczíviæ.*

Livoniæ Palatinatus Comitia particularia habet *Duneburgi* ex Constitutione anni 1673. *pag.* 24. quod confirmatum est Constitut. anni 1677. *pag.* 33.

VI. Antequam Conventus particulares enumeratis in locis agantur, mitti solent literæ Regiæ ad Senatores Regni, qui- Universales literæ.

 bus

bus ad Comitia invitantur. Mitti etiam consueverunt Universales literæ ad Officia Castrensia singulorum Districtuum, duabus vel tribus hebdomadis ante Conventus illos particulares. (Ipsa vero Comitia indici debent sex hebdomadis post Conventus particulares, ut vult Constitutio anni 1613. *pag. 10.* & Statutum Lithuanicum *cap. 3. part. 6.*) Universales illæ literæ posthæc ab officio castrensi per ministerialem, qui Polonis *Wozny*, vocatur, mittuntur ad Principes, Magistratusque omnes; in foris etiam urbium oppidorumque per eundem Ministerialem sive Præconem alta voce publicantur & templis ubique affiguntur. In his literis Rex Senatoribus & Nobilitati proponit futurorum Comitiorum causas.

Nuncii Regii ad Conventus particulares missi.

Mittitur præterea a Rege Nuncius ad hos Conventus Particulares cum peculiari instructione, in qua specialius deliberanda proponuntur. Convenire autem die a Rege præfixo in locis consuetis ex legibus debent non tantum Nobiles, sed etiam Episcopi, Palatini, Castellani aliique Magistratus omnes ejus Districtus vel Palatinatus, in quo Conventus celebratur.

Ad conventus particulares & Senatores pertinent.

Vid. Constit. an. 1510. apud Herburt. *in Statuto Polonica lingua scripto pag. 208. & in Latina exemplari pag. 93. tit. Comitia.* Conf. Statutum Lithuanicum *cap. 3. art. 6.*

pag.

pag. 52. ubi & alias Conſtitutiones ſubjunctas reperies. Interea dum Nobilitas ad Conventus hos particulares confluit, Capitaneus ejus loci ſuum cuilibet aſſignat hoſpitium ex Conſtitutione Sigismundi Auguſti de Anno 1565. *pag. 85.* Quando Equeſtris Ordo jam in locum Conventus confluxit, priusquam ad Conſultationes deſcendatur, a ſacris fit initium. Prima deinde cura eſt circa electionem Marſchalci ſive idonei Conventus illius Directoris, qui eadem fere munia obit, quæ Marſchalcus Nunciorum Terreſtrium ad Comitia generalia confluentium in Conclavi Nunciorum, & Marſchalcus Regni in Senatu tempore Comitiorum obire ſolens. Sed in Magno Ducatu Lithuaniæ hic diſcrimen aliquod obſervamus, quoniam non ubique ſemper novus eligitur Conventuum particularium Director. Nam in Diſtrictibus, qui Palatinatibus adjunguntur, quosque paulo ante enumeravimus, nempe in Oſmianenſi, Lidenſi, Wilkomirienſi, Braslavienſi, Grodnenſi, Caunenſi, Upitenſi, Starodubenſi, Slonimenſi, Wolkoviſcienſi, Orszanenſi, Pinſcenſi, Mozirenſi, Rzyczcenſi perpetui ſunt Marſchalci, qui hoc munere ad dies vitæ funguntur, tituloque Marſchalcorum ubique utuntur, ut inter alia documenta etiam ex variis

Capitaneus hoſpitia aſſignat.

Marſchalci Conventus particularis.

In Lithvania perpetui ſunt Marſchalci.

riis ſubſcriptionibus liquet. *Conf.* Albertus Alexander Paprocki *in Narratione Hiſtorica Originis Stemmatis Trzygtow.* Electo Marſchalco Nuncius Regis ad Gonventum illum particularem miſſus a primo Senatore vel officiali excipitur & honore primi loci afficitur. Hic igitur cauſas Comitiorum exponit, inſtructionemque ſuam poſt habitam orationem Nobilitati prælegit. Attamen notandum eſt, ad quosdam particulariſſimos Conventus Nuncium a Rege non mitti. Exempli gratia, quando Zatorienſis Conventus ante generalem Palatinatus Cracovienſis Conventum habendus eſt, tunc Rex tantum Inſtructionem mittit ad Capitaneum Oſwiecimenſem, ut Equeſtris Ordo ſciat de quibu-nam rebus ſit conſultandum. *Vid.* Conſtitut. Ann. 1581. *pag. 375. tit. Seymik &c.*

Nuncius Regius deliberanda proponit.

VII. Legatione Regia audita, aut etiam Inſtructione tantum Regia perlecta, conſultat præſens Nobilitas de Rebus a Rege partim in literis univerſalibus, partim per Nuncium & in Inſtructione propoſitis: deinde etiam de aliis rebus, in futuris Comitiis Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ generalibus, nomine totius Palatinatus aut Diſtrictus illius, ubi conventus agitur, proponendis. Suffragia non eodem ubique

Conſultationes Nobilium in Conventibus particularibus.

Ordo ſuffragiorum.

que ordine dantur, quia non ubique iidem reperiuntur Magiſtratus. In Magno Ducatu Lithuaniæ hic præſcribitur Ordo, ut primum ſuffragium habeat Epiſcopus, deinde ſubſequantur Palatinus, Caſtellanus, Marſchalcus Diſtrictus illius, Succamerarius, Vexillifer, Judex, Sub-judex, Tribunus, Dapifer, Sub-dapifer, Notarius Terreſtris: hos tandem excipiant Magiſtratus Caſtrenſes, aliique Barones & Nobiles, ut habetur in Statuto Lithuanico *cap. III. art. 6.* Verum recentioribus Conſtitutionibus & hic ordo mutatus eſt. Nam præterquam quod Tiwuni in Palatinatibus quibusdam omnes officiales Terreſtres præcedunt, multi etiam Magiſtratus Terreſtres Caſtrenſibus Magiſtratibus poſtpoſiti ſunt Coſtitution. an. 1677. *pag. 18.* de quo jam ſupra *lib. II. cap. IV. num. V.* egimus, adeoque hic repetere ſupervacaneum ducimus. Ex iisdem autem, quæ jam citato capite IV. propoſita ſunt, elucet, quod ordine Nobiles in Regno ſententias dicant. Hic unicum tantum repetimus, quo etiamſi Magiſtratus Terreſtres Caſtrenſibꝰ præferantur, Capitaneꝰ tamen locum ſuum in Conventibus particularibus aliisque congreſſibus habeat proxime poſt Succamerarium ante Vexilliferum & Judicem Terreſtrem. *Vid.* Conſtit. *an. 1613.*

pag.

pag. 20. an. 1647. pag. 18. an. 1658. pag. 45. Poſtquam in certa puncta conſenſerunt omnes, conſignantur illa trutinanturque iterum ab omnibus, donec tandem conſenſu communi capita certa ſtatuantur. Hunc Actum moderari juſſi ſunt Senatores non in hoſpitio, ſed in templo, ut variæ turbæ, quæ alioquin excitari ſolent, hoc modo evitentur. Receperunt etiam hoc Palatinatus Pruſſici & Lithuanici. In Majore Minoreque Polonia, licet hoc Anno 1616. receperint Cracovienſis, Poſnanienſis & Calisſienſis Palatinatus, ut ex dicti anni Conſtitutionibus *tit. Spoſob concludowania pag. 11.* conſtat, biennio tamen poſt, nempe anno 1618. hoc iterum repudiarunt Palatinatus Posnanienſis & Calisſienſis. *Vid. Conſtitut. ejus anni pag. 6.* Subſcribunt conſcripta dicto modo Equeſtris Ordinis placita Senatores & Marſchalcus Conventus illius particularis, ut Conſtitutio anni 1616. *pag. 11.* de Cracovienſi, Posnanienſi & Calisſienſi Palatinatibus agens, hoc requirit.

Conventus Particulares ubinam habentur.

Nuncii Terreſtres eliguntur pluralitate ſuffragiorum.

VIII. His ita peractis eliguntur Nuncii Terreſtres, ſive Delegati Provinciales ad Comitia generalia mittendi. In electione vero ipſorum per totum Magnum Ducatum Lithuaniæ pluralitas ſententiarum obtinet, ut vult Conſtitutio anni 1613.

pag.

pag. 40. In Regno cum antea omnium & singulorum consensus requisitus fuerit, sensim ob varia incommoda Palatinatus pluralitate suffragiorum Nuncios eligere cœperunt. Et quidem Palatinatus Masoviæ hoc ipsum jam ante Lithuanos receperat Anno 1398. ut Constitutiones dicti anni *pag. 702.* testantur. Palatinatus autem Kioviensis, ut & Prussici Palatinatus, & Mielnicensis Districtus eodem anno simul cum Lithuanis hunc morem receperunt, ut habent Constitutiones anni 1613. *pag. 13. & pag. 24.* Postea anno 1631. hoc ipsum toti Palatinatui Podlachiæ indultum est, ut pluralitas calculorum ederet Delegatos Provinciales ad Comitia mittendos. *Vid. Constitut. an. 1631. pag. 34.* Similiter jam antea anno 1611. hoc ipsum, ut pluralitate sententiarum eligerentur Nuncii, receperunt Palatinatus Siradicensis cum Terra Vielunensi, & Cracoviensis Palatinatus ut & terra Chelmensis in Palatinatu Russiæ. *Vid.* Constitut. anni 1611. *pag. 11.* Concessum id quoque est Palatinatui Ravensi Constitutione anni 1667. *pag. 18.* Denique hunc morem Nuncios per plura suffragia eligendi more Majoris Poloniæ receperunt etiam Brestensis & Inovladislaviensis Palatinatus, ut est in Constitutione anni 1685. *pag. 19.* Hoc autem in plerisque alle-ga-

Quinam dent suffra-

gia, & quis sit Marschalci status & conditio.

legatarum jam Conſtitutionum ſtatuitur, ut poſſeſſionati tantum Nobilis ſententia in eligendo Nuncio valeat: in quibusdam etiam additur Nuncium ipſum debere eſſe poſſeſſionatum. Ad numerum Nunciorum quod attinet, ſciendum eſt in Magno Ducatu Lithuaniæ ex ſingulis Diſtrictibus ubi judicia Terreſtria habentur, binos eligi Nuncios ut ſtatuitur in Statuto Lithuanico *cap. III. art. 6. & 7.* In Palatinatu Lublinenſi antea duo mitti ſolebant, ſed anno 1654. conſtitutum eſt, ut tres mitterentur, videlicet ex ſingulis Diſtrictibus illius Palatinatus (Lublinenſi, Urzendovienſi & Lukovienſi) unus. *Vid. Conſtitut. dicti anni pag. 15.* In Palatinatu Czernichovienſi, mitti jubentur duo ex Diſtrictu Novogrodenſi Severiæ, in Conſtitut. an. 1635. menſ. Februar. & Mart. *ante med. tit. Ordinatia.* Palatinatus Podoliæ ſex Nuncios antea ſolebat mittere, ut teſtantur Acta Comitiorum anni 1685. *ad diem 27. Martii.* De aliis Palatinatibus non extant certæ leges in Volumine Conſtitutionum, ſed quilibet Palatinatus antiquas conſuetudines obſervat, ad quas jam olim Sigismundus I. in Comitiis Cracovienſibus anno 1540. provocavit his fere verbis: *Ad Comitia Regni non plures Nuncii eligantur, quam ut olim eligi conſueverunt, & tales, quibus*

Numerus Nunciorum ex ſingulis Palatinatibus & Diſtrictibus.

lites

lites judicariæ in Conventu non intercedant. Vid. Herburt, *in Statuto voce: Nuncii. pag.304. ſeq.* Mitti autem ſolent ex Palatinatu Poſnanienſi nuncii duodecim, ex Siradienſi quatuor, ex terra Vielunienſi duo, Palatinatu Lancicienſi quatuor, Breſtenſi & Inovladislavienſi quatuor, ex terra Dobrinenſi duo, ex Palatinatu Plocenſi tres, ex MaſovienſisPalatinatus ſingulis decem terris bini. Ex Palatinatu Podlachiæ ſex, Ravenſi ſex, ex Cracovienſi ſex, Sendomirienſi ſex, Ruſſiæ quatuordecim, Belzenſi quatuor, Kiovienſi ſex, Volynienſi ſex, Braclavienſi duo, Livoniæ ſex. *Vid.* Nic. Chwalkowskci *Jur. Publ. Polon. cap. 8. pag. 175. ſeqq. edit. recentioris.* In Pruſſia nunquam fuit determinatus Nunciorum Terreſtrium numerus, ideoque plurimi ſemper ad Comitia provinciæ hujus Delegati mittuntur. Non enim inuſitatum eſt viginti, triginta & plures mittere. Immo An. 1685. ſeptuaginta amplius Nuncii fuerunt deſignati. Frequenter autem in Comitiis multi conqueruntur, quod ex multis Palatinatibus, præſertim ex Maſovia, plures mittantur, quam per antiquas conſuetudines licet. Quod ſi autem numerum illum qui ordinarius eſt, reſpiciamus, in univerſum centum & ſeptuaginta quatuor Nuncii Terreſtres in Comitiis numeran-

In Pruſſia numerus Nunciorum non eſt determinatus.

merantur, præter Prussicos, quorum numerus non est definitus. Numero Nunciorum expenso, cætera quoque Nunciorum requisita consideremus. Non possunt in Delegatos Provinciales eligi Senatores, quamvis antea per pravam consuetudinem ex Castellanorum ordine non raro sint ad hoc munus electi, ut testis est Christophorus Warsevicius *lib. I. de Optimo Statu libertatis pag. 107.* Hoc observatur, ut majoris auctoritatis gratia Nuncii plerumq; eligantur ex iis, qui in dignitatibus sunt constituti, nempe ex Magistratibus (qui sunt extra ordinem Senatorium) Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ, ut sunt Dapiferi, Pincernæ, Gladiferi, Stabuli Præfecti aliique Magistratus: Item ex Magistratibus singulorum Districtuum & Palatinatuum, ut Succamerarii, Capitanei, Vexilleferi aliique. Deinde in Legibus cavetur, ne Nuncii eligantur, qui in Comitiis litem vel aliud privatum habent negotium, & si tales contradicentibus quibusdam eligantur, ne locum in Comitiis habeant, *Constitut. anni 1601. pag. 757.* Conf. Cromer. *lib. II. Descript. Polon. pag. 201.* Excluduntur ex numero Nunciorum Terrestrium etiam Judices sive ut vulgo vocantur, Deputati summorum Tribunalium. *Constitut. 1616. pag. 3.* Præterea hinc exclu-

Nunciorum requisita.

excluduntur Exactores Contributionum (*Proborcy*) aliique, qui publicos Reipubl. proventus administrant, nisi facta plenaria satisfactione thesauro, obtentaque quietantia a Thesaurario. Si contingat eos a suis Districtib9 eligi, in Comitiis non debent admitti, per Constitut. *An. 1631. pag. 34. an. 1633. pag. 20. an. 1661. inter Constitut. Lithu. p. 13. Anno 1679. pag. 9.* Sed etiam hoc de Nunciis Terrestribus notandum est, quod ipsis ad Comitia proficiscentibus constituta sint certa salaria, ut ex Constitutione anni 1540. manifestum est apud Herburt. *in Statuto tit. Nuncii pag. 304.* Conf. Cromer. *lib. II. Descript. Polon. pag. 205.* Statut. Lithuan. *cap. III. art. 7 p. 55.* Tandem notetur, morem illum Nuncios Terrestres ad Comitia generalia mittendi Sec. XV. sub Casimiro Jagellonide cœpisse atque invaluisse. Cum enim finito tredecim annorum bello in Prussia contra Cruciferos gesto, tributum ad exsolvenda stipendia a Nobilitate minoris Poloniæ exigeretur, non abnuebat id quidem Equestris Ordo, sed sine majoribus Polonis illud sciscendum non putavit; quare placuit e Palatinatibus sive Satrapiis Legatos ad Comitia Petricoviensia mitti, qui decernendi in commune cum cæteris moderati tributi potestatem haberent. Hoc postea sic

Salaria Nunciorum.

Nuncii tempore Casimiri Jagellonidis ad Comitia mitti cœperunt.

Tt ino-

inolevit, ut sine iis Legatis, sive Nunciis Provincialibus nulla legitima Comitia haberentur, neque tributum imperari, ac ne lex quidem ulla fieri posse videretur. *Vid.* Cromerus *lib. XXVII. de Ort. & Reb. gest. Polon. pag.* 7?9. Neugeb. *lib. VI. Hist. Polon. in Casimiro Jagellonide pag. 391. seq. & pag. 499.*

Conventus Provincia-rum generalis.

IX. Actis dicto modo Conventibus particularibus (quæ ne ultra quatriduum protrahantur, cavetur in Statuto Lithuanico *cap. III. art. 6.*) antequam ad Comitia Regni universalia Senatores & Nuncii pergant, adhuc tribus hebdomadis ante Comitia Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ Generalia, sive, ut ea paulo ante vocavimus, universalia, certis in locis ad Conventus singularum gentium generales (Polonis vocantur *Seymiki generalne*) convenire debent, ut leges requirunt. Et quidem Majoris Poloniæ Senatores cum Nunciis Terrestribus convenire jubentur COLI. In Minore autem Polonia Senatores & Nuncii ex omnibus Palatinatibus & Districtibus Minoris Poloniæ CORCINI, quæ & NOVA CIVITAS appellatur. *Constitut. Anno 1613. pag. 10.* In Magno Ducatu Lithuaniæ antea convenire solebant WOLKOWISCIÆ, ut habet Constitut. anni 1573. *p.* 255. Postea vero SLONIMI.

Conventus Majoris Poloniæ Coiensis.

Conventus Minores Poloniæ Corcinensis.

Vid.

Vid. Statut. Lithuan. *cap. III. art. 8, p. 56.* & Conſtitut. anni 1631. *pag. 40.* In Pruſſia Conventns ejusmodi generales habentur GRUDENTI & MARIÆBURGI alternatim, de quibus paulo poſt fuſius acturi ſumus. Ad Conventum Corcinenſem in Minore Polonia pertinent Cracovienſis, Sendomirienſis, Ruſſiæ, Podoliæ, Belzenſis & Lublinenſis Satrapiæ. Ad Majoris Poloniæ conventum generalem referuntur Poſnanienſis, Kaliſſienſis, Siradienſis, Lancicienſis, Breſtenſis, Inovladislavienſis, Plocenſis & Ravenſis Palatinatus cum Vielunenſi & Dobrinenſi terris, ut hoc Cromerus tradit *lib. II. Deſcript. Polon. pag. 202.* Ad Conventus Pruſſicos generales pertinent tres Palatinatus ſive tota Pruſſia Regia, nempe Palatinatus Culmenſis, Mariæburgenſis & Pomeraniæ, ut & Epiſcopus Varmienſis. Reliqui Palatinatus qui in hac generali diviſione non commemorantur, peculiares habere aut habuiſſe videntur conventus generales, licet hoc de quibusdam tantum ex legibus probari poſſit. Nimirum in Maſovia Conventus omnium decem terrarum generales haberi debent WARSAVIÆ, ut vult Conſtitutio anni 1565. *pag. 84.* In Interregno Anni 1673. Archiepiſcopus Gneſnenſis in literis ſuis univerſalibus Palatinatui Pod-

Conventus Lithuaniæ Slonimenſis

Conventus Pruſſiæ Grudenti & Mariæburgi.

Conventus Maſoviæ generalis.

Conventus Podlachiæ generalis. lachiæ indixit Comitiola generalia ſimul cum Palatinatu Maſoviæ in urbe Varſavienſi celebranda, quod non reperitur in aliis Archiepiſcoporum Gneſnenſium univerſalibus de an. 1632. & 1648. Aliquando etiam Palatinatus Podlachiæ in ſuo Palatinatu elegit ſibi Comitiola generalia Poſt Comitialia, ut ex Declarationibus Palatinatuum anni 1635. apparet. In Palatinatu Volhyniæ ſecundum Privilegium Incorporationis An 1569 datum prius Conventus particulares conſuetis in locis agi, deinde vero Nuncii ex toto Volhyniæ Palatinatu VLODIMIRIÆ convenire debent. *Vid. Incorporatio Palatinatus Volhyniæ in Volum. Conſtitut. pag. 160.* Sed Conventus hi integrarum gentium & quorundam Palatinatuum generales excepta Pruſſia jam fere nunquam haben tur, partim propterea, quod conventus particulares ob urgentes neceſſitates conſueto tempore, nempe ſex hebdomadis ante Comitia Regni generalia, haberi non poſſunt, ſed brevius ſæpe tempus conſtituitur, adeo ut Conventibus illis generalibus nullum tempus relinquatur; partim etiam quod non adeo neceſſarii Conventus illi eſſe putentur, atque Conventus Perticulares. In Conſtitutionibus tamen publicis ſæpius inculcatur, ut Conventus

Conventus Volhyniæ generalis.

illi

illi generales habeantur. Ut enim antiquiores Leges omittam, extant ea de re Constitut. anni 1609. *tit. Symiki generalne*, anni 1613. *pag. 10.* anni 1631. *pag. 40.* Conf. Statut. Lithuan. *cap. III. art. 8.* Quin etiam in Comitiis anno 1678. Grodnæ habitis urgetur, ut Conventus Magni Ducatus Lithuaniæ generalis semper Comitia Regni & M. Duc. Lithu. generalia duabus hebdomadis præcedat, & Slonimi habeatur. *Vid.* Constitut. Lith. de ann. 1678. *pag. 12.* Celebratus etiam est ille conventus Slonimensis, ante Comitia Regni generalia Anni 1685. qui tamen a quibusdam Polonis est impugnatus, Lithuanis eum defendentibus, ut actaComitiorum illorum testantur.

X. Sed de Prussiæ Regiæ Conventibus particularibus & generalibus speciatim quædam nobis notanda erunt. Cum habenda sunt Comitia Regni generalia, mittuntur ad duos Prussiæ Episcopos, nempe Varmiensem & Culmensem, & ad omnes alios Consiliarios, ut ad Culmenses, Mariæburgenses & Pomeraniæ Palatinos, Castellanos & Succamerarios, ut & ad Thorunensem, Elbingensem & Gedanensem urbes singulæ literæ, quæ omnes monent, ut more consueto certis in locis conventus particulares in singulis Palatinatibus

Prussici Conventus

Literæ Regiæ.

& Districtibus agantur. Immo tales literas etiam Rex ad urbes Prussiæ minores mittit, illasque simul ad Conventus dictos convocat. Acceptis illis literis, rursus Palatini quisque in suo Palatinatu universalis suo nomine scriptas dimittunt, ut in urbibus & aliis consuetis in locis publicentur & affigantur. In his iterum Palatini Episcopum, Castellanum, Succamerarium, Nobilitatem & urbes Prussicas ad Conventus tum particulares tum generales aut Grudenti aut Mariæburgi secundum alternatam habendum certo tempore determinato invitant. Tum Conventus particulares a Nobilitate aguntur in Palatinatu Culmensi *Kovalevia*, quo etiam Nobilitas Michaloviensis confluit; in Palatinatu Mariæburgensi, *Stumæ*; in Palatinatu autem Pomeraniæ prius in singulis sex Districtibus, postea *Stargardiæ*, quo Nobilitas Pomeranica, actis prius Conventibus Districtuum particularibus ad Conventum Palatinatus totius Pomeranici generalem se confert. Inde tandem omnes totius Prussiæ ordines ad Conventum Prussiæ generalem Grudentium, aut Mariæburgum, prout hanc vel illam urbem ordo tangit, pergunt. In loco Conventus generalis antequam publice inter ordines Consultationes instituantur, Delegati

Conventus particulares in districtibus.

Conventus Palatinatus Pomeranici generalis.

Conventus Prussiæ generalis Mariæburgi aut Grudenti institutus.

legati Elbingenſes & Gedanenſes, Delega-
to Thorunenſes conveniunt, itidemque
Inſtructiones ſuas conferunt. Conven-
tus omnium ordinum initium fit a ſacris,
quibus rite in templo peractis itur ad i-
pſas conſultationes inſtituendas in Curi-
am Civitatis. Tum præparatoriis qui-
busdam factis Nuncius Regius (ad quem
a Rege literæ Polonico, Credentiales au-
tem Latino idiomate exaratæ mittuntur)
in plenum omnium Pruſſiæ Statuum con-
ſeſſum ſolenni cum pompa per Succame-
rarios & aliquot Delegatos Civitatum
multosque alios ex Equeſtri Ordine ex
hoſpitio ſuo in Curiam plenumque Or-
dinum omnium conſeſſum deducitur. Fa-
cta ibidem Regio nomine propoſitione,
Legatus eadem cum pompa domum re-
ducitur, nec poſtea in Conſeſſum Ordi-
num, niſi ſub ipſum Conventus exitum,
venit, eodem modo ſolenniter eo dedu-
ctus. Poſt primum autem illum Regii
Nuncii diſceſſum totus Ordinum Pruſſiæ
Conſeſſus in duo conclavia, alterum ſupe-
rius, inferius alterum, dividitur. Ad ſu-
perius pertinent duo Epiſcopi, tres Pala-
tini, tres Caſtellani, tres Succamerarii, &
Civitatum trium Majorum Delegati, ſive,
ut communiori ab ipſis Ordinibus voca-
bulo vocantur, Internuncii. Hic ad ca-

Delegati urbium majorum Inſtructiones ſuas conferunt.

Nuncius Regius auditur.

Conclavia dividuntur

put mensæ assident duo Episcopi: Ex altera parte mensæ Palatini, Castellani & Succamerarii: ex opposito vero ipsorum locum habent Civitatum Majorum Internuncii, ita ut primo loco Thorunenses, deinde Elbingenses & postremo Gedanenses mensæ assideant. Ad conclave inferius pertinent primum Nobilitatis Nuncii in Conventibus Palatinatuum particularibus electi, deinde etiam Civitates Minores. Magna quidem contentione quondam hæc controversia agitabatur, utrum Nobilitas & Civitates Minores ad Consilia hæc publica admitti deberent, ut videre licet ex Schüzii *lib. VIII. Chron. Pruss. fol. 358.* Tandem tamen & Equestris Ordo & Civitates Minores ad Comitia Prussica admitti cœperunt. Cromerus certe cum de Consilio Prussico ex Episcopis, Palatinis, Castellanis, Succamerariis & trium Civitatum Majorum Delegatis constante verba fecisset, addit: *Non ita pridem in Prussia quoque Nuncii Nobilitatis & minorum Civitatum in Comitiis adhiberi cœperunt tributi sciscendi causa: cujus decernendi potestatem neque Rex neque Consiliarii soli usurpant.* Hæc ille *in Descript. Pruss. circa fin.* Dissimulare tamen non possum, hodiernis temporibus solam Nobilitatem per Nuncios suos in hoc inferiore Conclavi suffragia ferre,

Civitates Minores pertinent ad conclave inferius.

Hodie sola Nobilitas in inferiore Conclavi consilia tractat.

ferre, omniaque conſilia, excluſis Civitatibus minoribus, licet Regiis literis eo convocentur, expedire. Diviſis ita Conclavibus & Marſchalco ſive Equeſtris Ordinis Directore electo Nobilitatis Nuncii inſtructiones ſuas a Fratribus ſibi in Conventibus particularibus datas ordine punctatimque prælegunt.

Marſchalco electo conſilia tractantur.

Lecto uno capite, ſi omnes in illud conſentiunt, acclamatur undique *zgoda* i. e. *conſenſus* eſt. Si qui contradicere velint, petita prius a Marſchalco Equeſtris Ordinis (ſolenni formula: *prosze o glos*) dicendi facultate, rationes ſuas proferunt. Tunc aut ipſe Marſchalcus, aut alii ingenio dexterrimi, non tamen niſi impetrata a Marſchalco dicendi poteſtate, contradicentes ad concordiam reducere conantur. Si contrariam ſententiam defendentes meliora ſvadentibus cedunt, ſcribit Marſchalcus articulos illos ſeparatim, in quos omnes conſenſerunt: controverſa autem capita in peculiari charta conſignata, *do gory*, id eſt, ad ſuperius conclave reſervat. Collatis eo modo in inferiore conclavi omnium Palatinatuum & Diſtrictuum Inſtructionibus, iterum duo illa conclavia conjunguntur. Ibi Marſchalcus ad menſam Senatoriam conſidet, aliique juxta ipſum Nuncii quoad ſpacium ſupereſt: reliqui Nuncii in ap-

positis subsellis sessum capiunt. Hic iterum puncta illa controversa eousque tractantur, donec in certa capita omnes Ordines consentiant. Posthæc instructio per Secretarios Civitatum, maxime autem Thorunensem latino sermone (quo etiam idiomate Civitatum Internuncii sua suffragia ferunt & alia desideria in conclavi superiori proponunt) conscripta publice prælegitur, ubi iterum quædam adduntur, detrahuntur, mutantur, prout Ordinibus placet, donec tandem ea omnium respondeat votis. Hæc Instructio datur in hoc ipso conventu recens electis Nunciis (quorum etiam nomina Instructioni inseruntur) ad Comitia Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ generalia euntibus. Tum demum Ordines Prussiæ Varsaviam, aut alium locum, ubi Comitia habenda sunt, petunt, ita tamen, ut Succamerarii & Civitatum Majorum Internuncii eo se tanquam Consiliarii Prussici non conferant, adhuc sibi jus de rebus Prussicis in sola Prussia consultandi reservantes. Constat enim, Prussos quondam, cum se Casimiro Jagellonidi Poloniæ Regi subjecissent, noluisse de Republ. sua in publicis Regni Comitiis consultari, idcirco continuis precibus Regem fatigasse, ut de Salute Prussiæ consultaturus in Prussiam veniret, ibique secum consilia

Prussi antea in Prussia tantum de rebus Prussicis consultabant.

silia

ſilia conferret. Tandem tamen Epiſcopi, Palatini, Caſtellani & Nobilitatis Delegati eo fuerunt adducti, ut Comitia Regni Poloniæ generalia frequentarent. Quando igitur hodie Succamerarii Prusſici in Comitiis Regni Generalibus in Conclavi Nunciorum Terreſtrium comparent, non faciunt hoc, ut ſunt Succamerarii & Conſiliarii Prusſici, ſed ut Nuncii a Fratribus ſuis electi. Sed de rebus Prusſicis alibi ex profeſſo a nobis actum eſt. *Vid.* Privilegium Incorporationis anno 1454. datum *inter Jura Municipalia Pruſſiæ.*

XI. Ex dictis jam liquido patet, quam ſollicite Equeſtris Ordo res ſuas agat, antequam ad Comitia generalia confluat. Non ſufficit enim ipſi uno in loco de negotiis ad publicam Reipubl. ſalutem facientibus deliberare, ſed duobus minimum in locis de iisdem agit. Imo quibusdam in Provinciis ter convenire ſolet Nobilitas ut ex jam dictis elucet. Sic enim Oſwiecimenſis & Zatorienſis Ducatus agunt prius Conventum particularem in oppido Zator. Deinde Nuncius ex his Ducatibus pergit ad Comitia Palatinatus Cracovienſis generalia (quæ Conventus Zatorienſis tribus antea diebus antecedebant, per Conſtitut. anni 1681. *pag.* 375. & An. 1616. *pag.* 20. nunc autem octo diebus præcedere debet,

Aliquot Conventus Antecomitiales aguntur.

bet, ut vult Constitutio anni 1635. *tit. O Seymiku Zatorskim)* & tandem tertio idem Nuncius Zatoriensis pergit, aut saltem pergere debet, cum aliorum Palatinatuum Minoris Poloniæ Nunciis ad Conventum Crocinensem; Similiter Terra Haliciensis & Chelmensis agunt primo Conventus particulares in suis quæque terris: deinde mittunt Nuncios suos ad Conventum totius Russiæ Palatinatus generalem, qui Visnæ haberi solet. *Vid.* Constitut. *an.* 1563.*pag.* 46. *An.* 1581. *pag* 376. *an.* 1616.*pag.* 27 *an.* 1 3 . *pag.* 36. *tit. O Seymiku Wisnienskiem*, Conf. Cromer. *lib. II. Descript. Polon. pag.* 201. Tandem hi ipsi Nuncii Chelmenses & Halicienses ad Conventum generalem minoris Poloniæ Corcinium ire in legibus jam supra citatis jubentur. Ad minorem enim Poloniam hoc in casu Palatinatum Russiæ pertinere jam supra ex Cromero docuimus. Non secus se res in Prussia habet. Nam ibidem Palatinatus Pomeraniæ primo agit Conventus particulares in singulis Districtibus. Deinde mittit Nuncios suos ex omnibus districtibus suis ad Conventum totius Palatinatus Pomeraniæ generalem Stargardiam, unde tandem Nuncii ad Conventum totius Prussiæ generalem eunt; id quod hodieque in Prussia semper observatur. Sed

jam

jam ad ipsa Comitia Regni generalia properemus.

XII. Dum ad Comitia (Poloni vocant *Seym Walny*) Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ generalia confluunt Ordines, nempe Rex, Senatores & Nuncii Terrestres (inter quos etiam Nuncii Cracoviensis & Vilnensis urbium,) Marschalcus Regni Supremus, vel in ejus absentia Marschalcus Curiæ Regni, ut Oeconomus Regni, cuncta disponit, pretia rerum venalium constituit, hospitia Legatis exterorum Principum aliisque distribuit, jus quoque tempore Comitiorum omnibus exteris aliisque dicit. *Vid.* Cromer, *lib.II. Descript. Polon. pag.* 144. Krzystanowicz & alii: Si Comitia in Magno Ducatu Lithuaniæ celebrantur, tunc Marschalco Magni Ducatus Lithuaniæ Supremo, & in ejus absentia Marschalco Curiæ Magni Ducatus Lithuaniæ, hæc munia incumbunt. Præfinito Comitiis generalibus die, a sacris fit initium. Re sacra solenni more peracta & concione audita secedunt Senatores in Senatum ibique Regem salutant. Nuncii autem Terrestres in libertatis suæ sacrarium, sive in conclave Nunciorum (Polonis *Izba Poselska* vocatur) sese conferunt. Hic ille qui fuit in proxime præcedentibus Comitiis

Marschalci munia ante Comitia.

Initium Comitiorum.

Senatus salutat Regem.

Nuncii in Conclavi Nunciorum, eligunt Marschalcum.

tiis Marſchalcus, ſive Director Collegii Nunciorum Terreſtrium, interea omnia dirigit, donec novus Marſchalcus plurimorum ſuffragiis eligatur. Si autem prior ille Marſchalcus aut mortuus aut in Ordinem Senatorium interea cooptatus fuerit, ſolet initio Comitiorum alius quispiam ad tempus Marſchalcus eligi, donec ex ea gente, quam tangit Ordo, novus Collegii Nunciorum eligatur Director. Exemplum hujus rei habemus in Comitiis anni 1677. Cum enim Nicolaus Hieronymus a Granow Sieniawski Comes in Szklow & Myſz Director Nunciorum in Comitiis Anni 1676. celebratis ad Senatoriam dignitatem evectus creatusque eſſet Marſchalcus Curiæ Regni, non intravit anno 1677. conclave Nunciorum, ſed electus eſt alius Marſchalcus ad tempus, donec munus hoc tandem ad Wladislaum Michaelem Skoroszewski Vexilliferum Poſnanienſis Palatinatus deferretur. Sin autem in ipſis Comitiis Marſchalco Equeſtris Ordinis dignitas Senatoria conferatur, functionem ſuam in Conclavi Nunciorum non intermittit, ſed ad exitum usque Comitiorum Collegium illud dirigit. Exemplo eſt idem ille Hieronymus a Sranow Sieniawski, qui licet Anno 1676. in Comitiis Coronationis Sereniſſimi Regis

gis

gis Marschalcus Curiæ Regni creatus esset, per totum tamen illud Comitiorum Coronationis tempus Directoris Nunciorum Provincialium munere functus est, licet postea, Anno 1677. ut jam Senator, conclave Nunciorum non sit ingressus, ut antea jam dictum est. Alii autem Nuncii si durantibus Comitiis ad Senatoriam dignitatem evehantur, statim Collegio Nunciorum, cujus hucusque membra fuere, valedicunt, locumque sibi in Senatu assignatum occupant. Sed jam ad electionem Marschalci revertimur, de qua primo Nuncii Terrestres sunt soliciti. Non solet autem Marschalcus ex una semper gente eligi, sed per gentes alternatim. Primo enim ex Minori, deinde ex Majori, Polonia & tertio tandem ex Magno Ducatu Lithuaniæ Marschalcus Equestris Ordinis eligitur. Marschalco plurium calculis electo, baculum, insigne muneris illius, solenniter tradit prior Marschalcus oratione ad hoc ipsum accomodata: cui deinde recens electus ille Marschalcus gratias pro fideliter in præcedentibus Comitiis administrato munere agit. Aliquando autem, si Marschalcus prior male munere suo functus esse putatur, exigunt Nuncii ab ipso rationes officii male gesti. Antea in Comitiis Directores Delegatorum

Jusjurandum Nunciorum.

Pro-

Provincialium nullo jurejurando obligabantur, licet hoc ipſum An. 1666. menſe Martio, irrito tamen conatu, fuerit tentatum. *Vid.* Diar. Europ. *Continuat. XIV. pag. 68.* Immo Anno 1667. multæ in Comitiis non ſolum de Marſchalci, ſed & Nunciorum Terreſtrium jurejurando controverſiæ fuerunt agitatæ, quas vide in Diario Europæo ad dict. an. *Continuat. XVI. pag. 3. fin.* Sed tamen nihil effectum eſt. In Interregno poſt ſpontaneam Sereniſſimi Joannis Caſimiri Regis Poloniæ ceſſionem omnes Senatores, Delegatique Provinciales jurejurando fidem Reipubl. obſtrinxerunt; ubi & Marſchalcus Equeſtris Ordinis juravit, *quod a nemine niſi ab Equeſtri Rota dependere, cum nemine Competitorum ſive Candidatorum Regni ſive per ſubordinatos homines alios conſilia conferre; aliorum etiam Conſilia Reipublicæ noxia Ordinibus manifeſtare velit. Item quod munera eo nomine neque a Civibus, neque ab externis acceperit, neq; in poſterum ſit accepturus, neq; promiſſis eorum inductus, eos ad Regnum promoturus; porro quod inſtrumentum authenticum liberæ Electionis nemini ſit ſubſcripturus ſine conſenſu totius Rotæ Equeſtris*, velut hoc jusjurandum Polonicis verbis conceptum reperitur *in Actis Electionis Regis Michaelis.* In Interregno etiam

Formula jurisjurandi quod præſtat Marſchalcus tempore Interregni.

iam post obitum Regis Michaelis hæc formula Latino sermone fuit Marschalco Rotæ Equestris præscripta: *Ego N. juro Deo omnipotenti, quia in officio moderno Marschalcatus fidelis ero, nec instrumentum Electionis futuræ extradam, nisi ex legitimo consensu omnium & singulorum electo. Ita me Deus adjuvet & sancta crux Christi*, ut hocjusjurandum in Actis Electionis Serenissimi Joannis III. habetur. Verum hæc ad Comitia alia sive ordinaria sive extraordinaria trahi non debebant. Quare etiam in sequentibus Comitiis Anni 1670. 1673. 1676. uullum a Marschalco Equestris Ordinis præstitum est jusjurandum. At vero in Comitiis Anni 1677. mense Januario & Februario habitis, post multas controversias hac de re agitatas, tandem certis legibus munus Marschalci jam esse circumscriptum videbatur, ut Diarium illorum Comitiorum testatur: Sed ab aliis hoc fuit impeditum, ne Constitutionibus Regni lex illa insereretur. Tandem in Comitiis Anni 1678. certa jurisjurandi formula in Constitutionibus est præscripta secundum quam Marschalcus recens electus, antequam scipionem Marschalcalem accipiat, præeunte verba Marschalco superiorum Comitiorum, fidem suam Reipubl. adstringere debet. In eo autem ju-

Formula Jurisjurandi, quod Marschalc⁹ Ord. Equestris præstare debet in Ordinariis Comitiis.

rejurando hæc continentur: *quod Marschalcus Nobilitatis nullam legem, nisi ad trinam interrogationem ab omnibus fuerit approbata, Volumini legum inserere: quod a nemine dependere: quod leges unanimi consensu approbatas civis ex Senatu & Nunciis, illud requirenti, cum sua subscriptione extradere; & denique quod easdem leges ad summum quarto die post Comitia finita Officio Castrensi offerre velit.* Vid. Constitut. illius anni *statim ab initio*, ubi etiam sancitur, ut Electo Marschalco causæ Nunciorum, quib⁹ controversia de loco in Conclavi Nunciorum mota est, dijudicentur.

Marschalcus Ordinis Equestris Regem salutat.

XIII. Electo a Nunciis Terrestribus Marschalco dijudicatisque Nunciorum Controversorum causis, mittuntur ex Nunciis, ut Regem ea de re certiorem faciant. Tunc constituto a Rege tempore, Nuncii per Marschalcum Regni in Senatum introducuntur, ubi Regem Marschalcus Nobilitatis sive Nunciorum Terrestrium Director, solenni oratione salutat. Respondet ei nomine Regis in Regno Cancellarius, vel Pro-Cancellarius Regni: In Lithuania autem Cancellarius vel Pro-Cancellarius M. Duc. Lithuaniæ. Posthæc admittitur Marschalcus ad osculum Regiæ manus, & post ipsum singuli Nuncii a Marschalco suo ex schedula vocati.

Nuncii admittuntur ad osculum Regiæ manus.

Vid.

Vid. Diar. Europ. *Continuat. XX. pag. 79. & Continuat. XI. pag. 400.* Salutato sic a Delegatis Provincialibus Rege, Consiliariis in Corona considentibus adstantibusque pone Secretariis & Nunciis jam memoratis, puncta futuræ Deliberationis nomine Regis proponuntur. Propositio in Comitiis Et quidem in negotiis, quæ ad Regnum pertinent, Cancellarius Regni: in rebus autem quæ Lithuaniam tangunt, Cancellarius Magni Ducatus Lithuaniæ, proponit in medium quibus de rebus Ordines in Comitiis præsentibus agere debeant. *Vid.* Constitut. *de an. 1673.* & Diarium Comitiorum *anni 1677.* Posthæc jusjurandum Regium, & Pacta Conventa summariter collecta præleguntur, ut volunt Pacta Conventa Sereniss. Regum Michaelis & Joannis III. §. *Przysieganasza.* Jusjurandum Regium & Pacta conventa præleguntur. Lectio hæc fieri plerumque solet per Referendarium Regni, quemadmodum Acta Comitiorum testantur. Hæc tamen solennitas in Comitiis Extraordinariis duarum vel trium hebdomadarum omitti consuevit, cujus rei documentum in Comitiis Anni 1677. habemus. Cum enim Ordines illa Comitia ultra duas hebdomadas non extendere sibi proposuissent, omissa est ab initio Pactorum Conventorum lectio ob temporis defectum; sed postea, prærogatis præter opinionem ul-

tra tempus conſtitutum Comitiis, lecta quoque ſunt publice Pacta Conventa. Inter Præliminaria Comitiorum numeratur etiam hoc, quod Marſchalcus Nunciorum Terreſtriuta ſtatim initio Regem volentibus ita legibus, orat, ut Dignitates & Magiſtratus vacantes aliis bene meritis conferat, ſique jam paratum habet vacantiarum per ſingulos Palatinatus & terras a Nunciis Terreſtribus conſignatarum Catalogum, publice eum prælegit. Tum Rex aut ſtatim Dignitates illas bene meritis pro lubitu diſtribuit, aut negotium ob rationes varias ad aliquot dies differt; quo merita cujusque rectius ponderare queat. Poſt lectionem Pactorum Conventorum indicatosque Vacantes Magiſtratus, Senatores in præſentia Nunciorum Terreſtrium ſuffragia ſua expediunt, ex Conſtitut. Regis Stephani An. 1578. *pag. 318. ſeq. tit. Scrutinium.* Conf. Januszov. *lib. I. Conſtitut. Part. III. tit. 7. pag. 119.* In Comitiis, Anno 1607. celebratis, poſt propoſitionem, cum de Regia cauſa ſententiæ eſſent dicendæ, Rex e Senatu diſceſſit, ne ſua præſentia Senatores a ſententia libere dicenda deterrerentur, teſte Stanislao Lubienski *lib. III. de motu Civili pag. 115.* Primo hic loco ſententias longis ſæpe orationibus dicunt Archiepiſcopi & Epiſcopi, deinde

Marſchalcus à Rege petit, ut Dignitates vacantes aliis conferat.

Suffragia Senatorum præſentibus Nunciis dicuntur.

deinde Palatini, post eos Castellani & tandem Senatorii Ordinis Magistratus, nimirum Marschalci, Cancellarii, Thesaurarii, & Marschalci Curiæ. His omnibus, quæ hactenus diximus, multi sæpius conteruntur dies, præsertim quando inter Nuncios Terrestres magno animorum motu disceptatur, cuinam moderandi dirigendique sui Collegii partes deferri debeant. *Vid.* Stanisl. Lubienski Episc. Plocens. *in Profectione Sigismundi III. in Sueciam pag. 4.* Operum. Addantur & *Diaria Comitiorum.*

Ordo, quem in Sententiis dicendis observant Senatores.

XIV. Antequam ad Consilia tractanda Nuncii in Conclave suum regrediantur, urgent denuo per Marschalcum suum, ut Rex Dignitates & Magistratus vacantes (nisi jam sint antea distributi) aliis bene de Republ. meritis conferat. Sic enim Constitutiones Regni disponunt, ut Rex extra Comitiorum tempus Dignitates & officia post fata eorum, qui illas Dignitates gesserunt, intra sex hebdomadas (antea hoc intra dimidii anni decursum fieri solebat) aliis Nobilibus bene meritis, possessionatis & quidem in eo Palatinatu, & terra etiam, in quibus magistratu suo fungi debent Bona Terrestria possidentibus conferat. Si quæ autem Vacantiæ paulo ante Comitia inciderint, eas, ad instantiam

Vacantes Dignitates & Magistratus distribuuntur.

Bona ad Fiscum Regium devoluta distribuuntur.

Nunciorum, ut statim in principio Comitiorum Rex aliis distribuat, volunt Constitutiones *anni 1567. pag. 280. & an. 1588. pag 46*. *Conf. Pacta Conventa Regum recentiorum.* Sic etiam si Bona Terrestria jure Caducitatis, jure donato, in scripto seu alio quocunque modo ad Fiscum Regium juste & legitime fuerint devoluta, intra dimidii anni spacium ea Rex aliis Nobilibus confert; Sin autem paulo ante Comitia Fisco Regio accedant, statim sub initium Comitiorum hoc fieri debet, sed ita, ut qui beneficia id genus percipiunt sint Nobiles Poloni vel Lithuani, vel ex Provinciis Regno Polonico annexis, alias exteris ea conferre leges prohibent.

Caduca in urbibus Bona etiam plebejis donari possunt.

Cæterum Bona Civium in urbibus ad Fiscum Regium devoluta Rex etiam ignobilibus potest donare. Videantur Constitutiones paulo ante citatæ, & quæ nos supra tradidimus *lib. II. cap. II. n. X.*

Renunciatio Dignitariorum.

Renunciatio Dignitariorum & Officialium fit per Cancellarios, ut habetur in Pactis Conventis Joannis III. §. *Wacantie.* Hoc autem ita se habet: Marschalcus Nunciorum, quando primo Regem ea de re solicitat, tradit ei statim Catalogum vacantium Dignitatum & Magistratuum in Conclavi Nunciorum antea conscriptum. Tum Rex ponderatis cujusque ex Nobilitate meritis, Dignitates

tates Ecclesiasticas & Seculares pro lubitu, cui vult, attribuit, jubetque duos Catalogos conscribi (si magnus est vacantium Dignitatum numerus, ut plerumque fit post diuturnius Interregnum) quorum alterum, in quo dignitates Regni Polonici conscriptæ sunt, Cancellarius Regni: alterum, in quo Dignitates Magni Ducatus Lithuaniæ distribuuntur, Cancellarius Magni Ducatus Lithuaniæ præsentibus Nunciis prælegunt. Illi, quibus Dignitates Senatoriæ collatæ sunt, tempore commodo Regi publice in Senatu gratias agunt, ubi pro sua quisque devotione in Regem demissum animum suum testatur, adeo ut quidam etiam ad ipsum thronum accedant, ibique gratæ voluntatis signa edant. In renunciationibus Marschalcorum & Cancellariorum ritus quidam observari solent, quos ut cognoscamus, exemplum unicum de Marschalci renunciatione ex Piasecio apponere lubet. Sigismundus III. Rex Sigismundo Myszkovio contulerat dignitatem Marschalci in Regno supremi obnitente Petro Tylicio minore Cancellario, *qui vocatus a Rege ad tradendum illud officium, (ut ejus fuit muneris) valetudine infirma se excusavit; iterum tamen monitus, quod si non veniret, ipsemet Rex functionem renunciandi Marschalci obire vellet, vel invi-*

Renunciatio Marschalcorum & Cancellariorum.

tus adfuit ac multa præfatus in laudem Myscoviorum, nomine Regis baculum insigne illius Magistratus ipsi tradidit. Hæc Piasecius *in Chron. ad an. 1603. init.* Quando Cancellarius in Comitiis renunciandus est, Marschalcus Supremus præmissa pro more oratione solenni eundem renunciare solet. Facta renunciatione Rex ipse Cancellario recens renunciato sigillum tradit. Similiter si Pro-Cancellarius ad Cancellariatum supremum promovendus est, prius solenniter sigillum minus Regi reddit, gratiasque pro eodem munere sibi antea commisso agit: postea renunciatur Cancellarius supremus, accipitque sigillum majus. *Vid.* Diar. Europ. *Continuat. XV. pag. 419.* Exemplum etiam hujus rei supra *lib. II. cap. V. num. XV.* de Gamrato habuimus.

Senatus Consultorum ratio redditur.

Præterea urgent quoque Nuncii statim in principio Comitiorum, ut Senatus Consultorum inter Comitia præterita & præsentia latorum a Senatoribus lateri Regio ex lege adhærentibus, aliisque in Aula degentibus Magistratus ratio reddatur Reipublicæ, secundum Constitutiones *Anni 1641. pag. 3. seq. & An. 1662. pag. 2. ubi & aliæ leges, nempe an. 1576. 1588. 1607. hac de re latæ citantur approbanturque.*

Nuncii se in conclave suum conferunt.

XV. His omnibus expeditis Nuncii Terrestres in suum se Conclave recipiunt (quam-

(quamvis etiam dum vacantium Dignitatum Diſtributio urgetur, atque ſuffragia Senatorum per complures dies protracta expediuntur, Nuncii in ſuo Conclavi convenire matutino tempore ſoleant, de Præliminaribus illis, de quibus a nobis actum eſt, conſultaturi) ibidemque aut de Propoſitione Regia, aut de aliis etiam rebus a Fratribus, id eſt, a cætera Nobilitate domi in Conventibus particularibus ſibi commiſſis deliberant. Auctoritas & poteſtas horum Nunciorum non exigua eſt. Nam quoniam Senatus & Nuncii ſeparatos jam habent Conventus, ſæpe tamen neceſſaria eſt mutua utriusque bulevterii opera, ideo cum nuncii ex ſuo Ordine ſive ex Conclavi Delegatorum Provincialium ad Regem in Senatum mittunt, etiamſi Rex aliis negotiis ſit intentus, tamen eos admittit, auditisque petitis aut ſtatim per Cancellarium votis eorum reſpondet, aut etiam deſideria illa ulteriori deliberationi ſe reſervaturum & poſtea reſponſionem daturum pollicetur. Frequenter etiam viciſſim ex Senatu ad Nuncios in Conclavi ſuo deliberantes mittuntur, qui Regis & Senatus nomine ipſis aliquid proponant, aut diſcordantes ipſorum ſententias concilient aut etiam ut aliquem ex Senatu accuſent, mutuamque Nunciorum operam adverſus

Legationes mutuæ inter duo conclavia.

ipsum postulent. Tunc vero Nuncios titulo hoc dignantur: *Mosci Panowie Bracia*, id est, gratiosi Domini Fratres: qui titulus cum esset Anno 1667. omissus, querelæ inde maxime ortæ sunt. *Vid.* Diar. Europ. *Continuat. XVI. pag. 217.* Possunt iidem Nuncii Magistratus coram Rege & Senatu reos agere muneris male administrati, puta Thesaurarium ratione Quartæ, & ratione exactionis Contributionum in Comitiis superioribus laudatarum. *Constitut. 1662. pag. 22. An. 1567. pag. 129.* Idem facere possunt contra alios Magistratus, qui munere suo negligenter funguntur. *Constit. 1562. p. 21. an. 1565. pag. 84. An. 1607. pag. 832.* Conf. Januszov. *lib. III. part. V. tit. 1. pag. 301. & 305. & lib. IV. part. I. tit. 5. pag. 310.* Quid quod ipsi etiam Regi in memoriam revocare possunt, quod promiserit, se Leges & Privilegia observaturum. *Constitut. an. 1609. tit. Deklaratia Artikulu pag. 886. seq.* Porro Auctoritas & potestas Nunciorum Terrestrium elucet etiam ex eo, quod nulla Constitutio valeat, quæ non e conclavi Nunciorum originem traxit. Marschalcus enim Nunciorum Leges & Constitutiones a Nunciis approbatas primo delineat, easque deinde, ut postea memorabitur, in Senatu prælegit. Eam ob causam Anno 1668. Constitutionem

Nuncii possunt reos agere Magistratus muneris male administrati.

Constitutiones in Conclavi Nunciorum concipiuntur.

nem

nem quandam de externorum Principum Legatis nolebat Marschalcus Ordinis Equestris acceptare, eo quod a Senatu fuit condita. *Vid.* Diarium Europæum *Continuat. XVIII. pag.1 9.* Quapropter etiam in CONVOCATIONE, quando Rex cum solo Senatu consultat, nullæ Constitutiones in publicum eduntur. Et quod majorem adhuc admirationem meretur, vel uno Nunciorum in re aliqua dissentiente & cum Protestatione abeunte Comitia aliquando esse dissoluta legimus; & sic si nusquam alias, in Polonia certe una hirundo facit ver. Memorabile exemplum contigit Anno 1672. Cum enim unus Nunciorum cum protestatione discesset, suaserunt post ejus abitum non pauci, ut Comitia nihilominus continuarentur, quoniam Protestatio non fluxerat ex ipsius Instructione: Alii tamen contra obtendebant, contradictionem liberam esse pupillam libertatis Polonicæ, qua semel læsa, de tota libertate actum esse. Et hæc posterior sententia prævaluit, solutaque sunt Comitia. Ad auctoritatem & securitatem Nunciorum conservandam pertinet illud quoque, quod Sigismundus I. Anno 1510. constituit, ut etiam violatores Consiliariorum, ut & Nunciorum Terrestrium tanquam criminis læsæ Majestatis rei

In Convocatione nullæ Constitutiones eduntur.

Unus Nobilis Comitia turbare potest.

Securitas Nunciorum.

rei judicarentur. Quamvis autem idem Rex postea, videlicet Anno 1539. ad solam Regis personam crimen hoc restrinxerit; renovasse tamen quodammodo eam legem videtur Joannes Casimirus Rex Anno 1649. *institut. tit. o Sadach Poslow. pag. 6.* Priores autem illas leges Sigismundi I. *vide* apud Januszov. *lib. I. part. I. tit. 8. p. 23.* & Herburt. *in Statut. tit. Crimen læsæ Majestatis pag. 127. & tit. Nuncii pag. 305.* Nuncius ipse in Comitiis delinquens habet forum in Collegio Nunciorum; si vero abierit, in consueto & competenti judicio Terrestri. *Constitut. an. 1649. mens. Octobr. pag. 6. seq.* Incipit hæc securitas Nunciorum quatuor hebdomadis ante Comitia & extendit se ad quatuor hebdomadas post Comitia, ut in Constitutione anni 1667. *pag. 6.* habetur. Quo tempore autem in judiciis comparere ipsos oporteat, postea suo loco dicetur.

Nuncii Terrestris forum in Comitiis.

XVI. Occurrunt autem alia quoque in Conclavi Nunciorum expedienda, de quibus maximam partem egimus, cum de Comitiis Electionis nobis esset sermo. Illud hic omittendum non est, quod non semper Nuncii in pleno Consessu, sive in præsentia omnium Nunciorum Terrestrium omnia negotia tractent, sed quod aliquando Marschalcus Nunciorum quosdam ex toto Collegio designet, qui secre-

Multa Nuncii tractant per Deputatos.

tius

tius Consilium constituant, sibique commissa expediant. Aliquando tamen illi, si negotium sit magni momenti, totam rem ad Collegium Delegatorum Provincialium tandem devolvere jubentur, ut testari potest Diarium Comitiorum anni 1677. Modus tractandi Negotia in hoc Conclavi idem est, qui in Conventibus Particularibus: nemo & hic sententiam dicit, aut aliquid proponit, nisi petita prius a Marschalco Nunciorum venia, qui etiam totum illum Actum moderatur, Legatos sive a Rege & Senatoribus, sive ab Exercitu, sive etiam ab exteris Principibus missos cum aliis quibusdam ex Collegio Nunciorum sibi adscitis introducit, illisque nomine Collegii respondet. Si contentiones inter Nuncios aut alii tumultus a Spectatoribus oriuntur, silentium, scipione terram feriens, præstat, & alia quæ ad ordinem decentem faciunt, peragit. Commorantur autem Nuncii in Conclavi suo usque ad ultimam Comitiorum hebdomadam. Quinto namque ante Conclusionem Comitiorum die Nuntii Terrestres Senatum adire, & sic Comitia ad Patres transferre jubentur in Constitut. *de anno 1632. pag. 12.* Attamen si intra constitutum legibus tempus in Conclavi Nunciorum omnia expediri non possunt, petunt Nun-

Modus tractandi negotia in Conclavi Nunciorum.

Marschalci munia.

Translatio Consiliorum ad patres.

cii a Rege, ut Comitia prorogentur. Sin autem elapso illo tempore Collegium Nunciorum nondum omnibus transactis Senatum intrat, solet prius præcavere, ut sibi in Conclave suum regredi liceat, quod tamen Constit. *Anno 1678. pag. 2. tit. OSymach.* prohibitum est.

Negotia, quæ in Senatu tractantur.

XVII. Interea dum Nuncii Terrestres in Conclavi suo de Reipubl. Bono deliberant, Rex interea cum Senatu non otiose tempus transmittit, sed in certis etiam negotiis expediendis occupatur. Statim enim post Propositionem Comitiorum per Cancellarios factam, post expedita Senatorum suffragia & post Nunciorum in suum Conclave discessum, dijudicat cum Senatoribus Actiones Criminales per totam hebdomadam. Finita quoque hac hebdomada certis diebus certæ sunt destinatæ causæ, quæ disputari & decidi debent, & hoc eo usque durat, donec Nuncii Terrestres Senatum iterum ingrediantur & Comitia ad Senatum transferant. De judiciis illis non est, quod hoc loco multis agamus, cum infra commodius de illis agendi futurus sit locus. Videantur interea Constitutiones anni 1641. *pag. 8. & seq.*

Ante Discessum ex Conclavi

XVIII. Sub finem Comitiorum, antequam Conclavia, Senatorum nempe & Nun-

Nunciorum, in Senatorio conjungantur, Marſchalcus Nunciorum Senatum ingreſſurus, prius in Conclavi Nunciorum meditata oratione gratias Delegatis Provincialibus pro ſibi commiſſo munere præſtitoque in Conclavi Nunciorum favore agit. Reſpondet ei aliquis ex Nunciorum collegio, gratiasque ipſi viciſſim agit pro fideliter adminiſtrato munere. Poſtea omnes eunt in Senatum, in Conclave ſuum non amplius reverſuri. Hic Marſchalco Nunciorum inter Marſchalcos Senatorii Ordinis in humiliore ſella conſidente, Nunciis autem Terreſtribus pone Senatores ſedentes ſtantibus, iterum de negotiis Reipubl. Ordines conjunctim agunt, legesque in Conclavi Nunciorum conceptas ſub limam revocant. Nemo hic, ut alias etiam ſententiam ſuam extra Ordinem proloquitur niſi petita prius a Marſchalco ſupremo Regni, ſi in Regno Comitia habentur, aut a Marſchalco ſupremo magni Ducatus Lithuaniæ, ſi Comitia in Lithuania, habentur, dicendi facultate, idque uſitata formula: *Proſze oglos.* Marſchalci Nunciorum munus hoc in caſu jam ceſſat, cum omnia Marſchalcus ſupremus, aut ipſo abſente alius officialium Senatorii Ordinis ſcipione ſumpto moderetur. Cum cuiquam dicendi pote-

Nunciorum Marſchalcus gratias agit.

Conjunctis conclavibus negotia tractantur.

Marſchalci ſupremi munia.

poteſtatem facit, hoc utitur diſcrimine, ut ſoli Archiepiſcopo Gneſnenſi titulum honoris apponat hoc fere modo: *Jego mosc Xiadz Arcibiskup ma glos.* Aliis Senatoribus & Nunciis dicendi facultatem tribuens omittit titulum, *Jego mosc.* Immo tanta Marſchalcus ſupremus pollet auctoritate, ut habeat jus admonendi non tantum Nuncium, ſed etiam Senatorem, (ſuo tamen modo) quando limites modeſtiæ transgreditur, ut dicit Illuſtriſſ. Dn. Chriſtophorus Grzymultowski Palatinus Posnaniæ *in Oratione 4. quam in Comitiis Anni 1685. habuit Lit. D. 2.* Alias autem contentionibus aut aliis clamoribus ortis, baculo terram ferit eoque ſigno ſilentium imperat. In ipſis autem conſultationibus Rex ſuam ſuſpendit ſententiam, donec inter Senatores & Nuncios majoremve illorum partem de re controverſa conveniat. Tunc annititur diſcrepantes ſententias conciliare, vel ſi conciliari nequeunt, pro ea parte concludit, quæ juribus & Privilegiis Regni eſt conformior. Id enim ſe obſervaturos promiſerunt Henricus & Stephanus Reges *in Volum. legum pag. 254.* Hæc Conſilia, ut jam num. XV. diximus, ultra quintum poſt Conjunctionem Conclavium diem prorogari legibus prohibentur; vix tamen hoc ob multitudinem negotio-

Regis munia in Controverſiis exortis.

gotio-

gotiorum obſervari poteſt. Propterea non raro tempus Comitiorum prolongatur, ut Comitia præſertim recentiora omnia teſtari poſſunt.

XIIX. De Conſtitutionibus Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ licet ſupra cap. II, num. V. quædam dicta ſint, quomodo illæ in Comitiis conſcribantur; hic tamen fuſius ea materia nobis erit pertractanda. Conſtitutiones omnes, ut jam ſupra monuimus, Conclavi Nunciorum ſua debent incunabula. Ibi enim leges, in quas Nuncii conſenſere, Marſchalcus ipſorum primo delineat. Deinde in omnium Ordinum præſentia easdem proponit, ut a Rege totoque Senatu approbentur. Quæ igitur hic concors omnium ſententia decernit, ea deinde in Volumen Conſtitutionum relata vim Legum habent. Ne autem hic aliquis contingat error, varias cautiones adhibent Ordines. Videlicet eliguntur duo vel tres ex Senatu, ita ut ex ſingulis gentibus (Minori, Majorique Polonia, ut & Magno Ducatu Lithuaniæ) ſint ſinguli Senatores: adduntur his ex ſiugnlis gentibus bini Nuncii, ita ut Numerus eorum ſit Senarius, qui omnes cum Marſchalco Nunciorum Terreſtrium Conſtitutiones conſcriptas revideant, & nomina ſua iisdem ſubſcribant. His tamen non ſemper re-

Conſtitutiones quomodo ſcribantur.

ſpondent ipſæ Conſtitutionum Subſcriptiones, in quibus mox major mox minor Deputatorum numerus reperitur. De his Deputatis ad Conſtitutiones revidendas & ſubſcribendas electis, controverſia An. 1677. in Comitiis agitata eſt inter Nuncios Terreſtres, utrum eſſent jurejurando obſtringendi, nec ne, nihil tamen certi tunc determinatum eſt. In Comitiis autem Grodnenſibus Ann. 1678. habitis hæc præſcripta eſt Deputatis illis jurisjurandi formula: *Ego N. juro DEO omnipotenti & Trinuni, quod diligenter ſum curaturus, ne ulla Conſtitutio in Volumen Legum irrepat; & quod eam Conſtitutionem non ſum ſubſcripturus, quam omnium Ordinum conſenſus non approbaverit: ita me Deus adjuvet.* Subſcriptæ dicto modo a Marſchalco Nunciorum, ut & Deputatis illis, ut vocantur, tam Senatorii quam Equeſtris Ordinis Conſtitutiones, in præſentia omnium Ordinum & ita in facie totius Reipublicæ a Marſchalco Nunciorum Terreſtrium præleguntur, cum Interrogatione per Cancellarios, utrum Rex, Senatores & Nuncii Terreſtres easdem ſigillo jubeant muniri. *Vid.* Conſtitut. An. 1588. *pag.* 457. An. 1613. *pag.* 7. In Comitiis an. 1677. voluerunt Nuncii, ut Conſtitutiones ad ter publice a Marſchalco Equeſtris Ordinis præ-

Jusjurandum Deputatorum ad Conſtitutiones revidendas.

Conſtitutiones publicè præleguntur.

Conſtitutiones referuntur ad Acta.

prælegerentur, ut habet Diarium Comitiorum dicti anni *ad d. 25. Januarii.* Proximo post Conclusionem Comitiorum die Marschalcus Nunciorum Constitutiones dictas ad Acta Castrensia Varsaviensia referendas curare jubetur Constitutione anno 1613. *pag. 7.* Si Officium Castrense vacat, tum ut in Metricam Regni Constitutiones referantur jubet Constitutio anni 1661. *pag. 15.* Quodsi autem in Magno Ducatu Lithuaniæ Comitia habentur, Constitutiones referuntur ad Acta Castrensia Grodnensia, & eo Officio vacante, in Metricam Magni Duc. Lith. Sed recentiore lege anni 1678. p. 1. & 2. tempus ampliatum est, ita ut jam ad summum quarto post Comitiorum Conclusionem die Constitutiones a Marschalco Nunciorum Castrensi Officio ad acticandum, ut vocant, offerantur. Tandem Constitutiones sumptibus Thesauri Regni in Regno, vel Thesauri Lithuanici in Lithuania, curante quodam Secretario, quem itidem vel Cancellarius Regni vel Cancellarius Lithuaniæ secundum alternatam constituunt, typis mandantur, impressæque sub sigillo Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ ad Comitiola Relationum sive ad Conventus particulares Post-Comitiales transmitti jubentur Constitutione 1661. Quapropter in Declarationibus

Constitutiones typis mandantur.

onibus Palatinatuum præſertim Lithuanicorum frequenter legas, Palatinatus & Diſtrictus certum diem Conventuum particularium Poſt-comitialium acceptare, hac tamen lege & conditione, ſi Conſtitutiones typis excuſæ fuerint transmiſſæ. Quodſi autem Comitia ab aliquo rumpuntur, ita ut ſine fructu diſſolvantur, tunc nullæ Conſtitutiones typis mandari poſſunt. Quapropter Anno 1665. menſe Martio exigebant Nuncii Terreſtres a ſuo Marſchalco, ut rationem redderet, cur Pacta & Decreta diſſolutis Comitiis ſcribi permiſiſſet. *Vid.* Diar. Europ. *Continuat. XI. pag. 401.*

Decreta Comitialia.

De Decretis Comitialibus Ann. 1667. ejusmodi lex lata eſt, ut ſtatim poſt promulgationem eorum per Referendarios a latere Regio in face Reipubl. Officium Terreſtre omnia Decreta ad Protocollum referat, nil addendo, nihilque detrahendo; poſtea ut iidem Referendarii ipſa ſubſcribant; Decreta vero in cauſis Fiſci Notarius Decretorum conſignet. *Vid.* Conſtitut. an. 1667. *pag. 13. ubi etiam Conſtitutio Anni 1641. ea de re renovatur.*

Decreta Comitiis etiam ruptis rata ſunt. Conſtitutiones non item.

Circa hanc materiam Conſtitutionum & Decretorum notandum eſt, quando Comitia a quoquam rumpuntur, irritas reddi omnes Conſtitutiones ante Diſſolutionem Comitiorum conceptas, eo quod a Depu-

ta-

tatis non sunt revisæ, non Ordinibus in facie totius Reipubl. a Marschalco Nunciorum prælectæ, non denique ab omnibus approbatæ: at vero Decreta in causis judicialibus ante Dissolutionem lata, cum totius Reipubl. approbationem non requirant, sed simulac sunt facta, vim suam habeant, irrita non redduntur, licet Comitia postea rumpantur.

XXX. Sic omnia, quæ de Constitutionibus notabiliora videbantur, colligere, & simul Lectori Benevolo proponere placuit. Præter Constitutiones autem Comitiorum ultimas curas exercent etiam Palatinatuum Declarationes, in quibus singuli Palatinatus & iisdem adjunctæ Terræ contributiones sciscunt promittuntque. Hic sæpius Ordines in Comitiis Prussicos Palatinatus solicitant, ut & ipsi Contributiones certas, saltem pro hac vice, determinent: Sed Prussi Privilegia sua prætendentes, negotium illud ad Fratres in Prussiam referunt, ibidemque demum certum Contributionum modum constituunt. His negotiis omnibus pertractatis Ordines a Rege dimittuntur, ita ut Nuncii Terrestres Regi per Marschalcum suum ultimum dicant vale, quibus nomine Regis in Regno Cancellarius Regni, in Lithuania Cancellarius Lithuaniæ respondet. Posthæc Nuncii

Declarationes.

Prussia de Contributionibus agunt.

Marschalcus Ordinis Terrestris Regi valedicit.

ſtatim eodem modo, ut initio Comitiorum, ad oſculum Regiæ manus admittuntur. His omnibus peractis, Comitia Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ univerſalia finem ſuum ſortiuntur.

Conventus Poſt-Comitiales.

XXXI. Fine hic omnibus impoſito, ſimulac Nuncii e Comitiis illis qui ſunt cum Jurisdictione, in Magno Ducatu Lithuaniæ indicare hoc jubentur Palatinis (in Palatinatibus) vel Capitaneis cum Jurisdictione (in Diſtrictibus, qui Palatinatibus adhærent.) Palatini vero vel Capitanei vel eorum locum tenentes, nempe Vice-palatini vel Vice-Capitanei indicant per Miniſteriales, ut vocant, adventum Nunciorum Nobilitati in iisdem locis, prout antea factum eſt, invitantque ſimul Nobilitatem ad Conventum Poſt-Comitialem ſive ad Comitia Relationum. Solet autem tempus Conventuum Poſt-Comitialium in Conſtitutionibus Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ ſingulis Palatinatibus & Diſtrictibus præfiniri, ut ex Declarationibus Palatinatuum ſingulis fere Conſtitutionibus annecti ſolitis cognoſcimus. Pruſſi, quoniam non in Comitiis Contributiones ſuas promittunt, ſed jus ad Fratres ea de re referendi habent, propterea eodem modo, ut ante ipſa Comitia, ad Conventus in Pruſſia habendos convocantur:

cantur: denuo igitur Conventus particulares in ſingulis Palatinatibus & in Palatinatu Pomeraniæ etiam in ſingulis Diſtrictibus inſtituuntur, & poſtea demum Conventus Poſt Comitialis Pruſſiæ generalis aut Grudenti aut Mariæburgi ſecundum alternatam habetur. Et hi ſunt Conventus Relationum (Polonis *Scymiki Relatyine*) a referendo ita dicti, quia in illis Nuncii Fratribus ſuis referunt, quid in Comitiis ſit actum, rationesque adminiſtrati muneris reddunt. Proponunt igitur Conſtitutiones Comitiorum ſub ſigillo ſibi a Cancellariis traditas, librisque tam Terreſtribus quam Caſtrenſibus ad perpetuam rei memoriam inſerendas curant. Ad extremum etiam Exactores Contributionum (*Poborcy* vocantur) in Comitiis Regni generalibus decretarum Nobilitas eligit. *Vid. Conſtitut. an. 1589. pag. 518. an. 1591. pag. 617. an. 1635. tit. o Relacyinych.* Conf. & Statutum Lithuanicum *cap. III. art. 9.* Et hæc legibus exigentibus tractari ſolent in Conventibus particularibus Poſt-Comitialibus. Sed Ordines Regni ſæpius conqueruntur de perverſo illo more, quod Nobilitas in Comitiolis Relationum aliquando Conſtitutiones Comitiorum retractet. *Vid.* Diarium Comitiorum anni 1677. *inter ſuffragia Senatorum.*

Proteſtationes contra Conſtitutiones.

Quamvis Prussici Palatinatus, quoniam peculiaria habent jura & Privilegia, in his sibi plus indulgeant, quam alii Palatinatus Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ. Comitiolis Relationum finitis, oportet Senatores & Terrestres Nuncios in judiciis, si causam aliquam in iis habent, parte instante post duas hebdomadas respondere. Nam alias constitutum est, ut actus omnes juridici in quibuscunque subselliis contra Senatores & Nuncios Terrestres a prima die Conventuum Ante-comitialium usque ad duas hebdomadas post Comitiola Relationum formati & Decreta lata sint nulla. *Vid.* Constitut. *an.* 1653. *pag.* 14. *An.* 1659. *pag.* 5. *seq. Anni* 1661. *pag.* 29. *An.* 1667. *pag.* 13.

Praxis sæpe Legibus adversatur.

XXXII. Hactenus docuimus, quomodo secundum Leges & Constitutiones Comitia Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ haberi debeant: Sed praxis non semper hodie Legibus illis respondet, neque semper laudabiles Majorum Consuetudines observat. Primum enim quando Nuncii Terrestres Conclave suum initio Comitiorum ingrediuntur, complures sæpe dies immo & hebdomadas consumunt, antequam Marschalcum sive Ordinis sui Directorem eligant. Deinde Marschalco jam electo, quando ipsis a Rege cer-

tum

tum tempus ſtatuitur, quo Senatum ingredi Regemque ſalutare queant, ſæpius intercedentibus aliis negotiis, ſæpe etiam mutuis contentionibus tempus illud transmittunt, ut Rex cum Senatu ipſos fruſtra exſpectet. In ipſis Conſultationibus multi itidem non pauca deſiderant. Certe in turbas & tumultus Comitiorum Regni generalium & inprimis in Nuncios Terreſtres, acerbius, quam Civem decet, invehitur Chriſtophorus Varſevicius *in lib. I. de Opt. Statu Libertatis*, idque ſub perſona Joannis Ocieſſii Regni Poloniæ Cancellarii ſupremi, quem ibidem introducit loquentem: Sed ea hic recenſere nolo, ne, licet ſint aliena, recenſendo tamen mea facere videar. Alii hic argutias tolerabiliore inſtituto quæſiverunt, ſatisque ſalſe turbas illas notaverunt. Sic Joannes Franciſcus Commendonus Cardinalis & Pontificis Romani ad Ordines Poloniæ poſt Obitum Sigismundi Auguſti Legatus acute dixiſſe fertur, *Poloniam laborare morbo comitiali*, teſte Povodovio in Panegyrico ap Stephanum Regem & Senatum tempore Comitiorum ipſo die S. Stephani habito. In eodem Panegyrico Povodovius applicat illa verba Evangeliſtæ ad Regem & quosdam Polonos: STEPHANUS *plenus gratia & fortitudine faciebat ſigna &*

Poloni ipſi invehuntur in turbas Comitiorum.

prodigia magna in populo: Surrexerunt autem quidam de Synagoga, quæ appellatur LIBERTINORUM, *& disputabant cum Stephano.* Alias jam argutias dictam ob rationem omitto. Præsertim autem ipsi cordatiores Poloni hoc improbant, quod sero ad Consilia multi conveniant, agnoscuntque vere olim dixisse Tacitum, de Germanis: *Illud ex libertate vitium, quod non simul nec jussi conveniunt.* Ut remedium huic malo pararetur, constitutum est An. 1678. *pag. 2. tit. O Seymach Declaratia*, ne Consultationes luminibus illatis instituerentur: sed neque hoc sufficiens esse remedium docuerunt novissima Comitia, in quibus etiam vesperi sine lumine Consilia sunt continuata. Quo loco leges illæ de Comitiis ultra sex hebdomadas non continuandis habeantur, docent tot eorundem prorogationes, ut ad dimidium fere annum extendantur. Pertinet huc etiam inscriptio Orationis Grzymultovianæ, in qua dicitur, habitam illam esse *eo tempore, quo inaudito in Polonia exemplo, quarto die ante Comitiorum Conclusionem suffragia Senatorum ferebantur, lit. A. fac. 2.* Maximum autem illud est, quod aliquando tot curæ laboresque unius viri cum protestatione abeuntis voluntate irriti redduntur: cum vero in hoc jure pu-

pilla

pilla libertatis sita esse putetur, prohiberi illud nequit. Ne tamen dissolutis ita sine fructu Comitiis Respubl. detrimentum capiat, Rex cum Senatoribus Consilia Post-Comitialia habere solet, in quibus præter alia ad bonum publicum conservandum pertinentia, etiam tempus aliorum Comitiorum, si hoc necessitas postulat, determinare solet. Quamvis ejusmodi Consilia Post-Comitialia etiam Comitiis ex voto finitis haberi non sit inusitatum. Consilia Post Comitialia.

XXXIII. Et hæc de Comitiis communibusque omnium Ordinum Consiliis dicta sunto. Verum quoniam ejusmodi Comitia generalia quovis tantum biennio præterlapso ordinarie celebrantur, Regi vero præsenti semper Consilio opus est, constituerunt Poloni perpetuum quoddam Consilium ex aliquot Senatoribus Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ constans. Sumpsit hæc res initium tempore Casimiri Jagellonidis, cui quatuor adjuncti fuere Senatores a Republica, ne omnia ex Lithuanorum suorum sententia ageret. *Vid.* Neugebaur. *lib. VI. Hist. Polon. pag.* 333. Postea in electione Henrici Valesii constitutus est SEDECIMVIRATUS Senatorius, Regio lateri pro consilio adfuturus, consiliorumque rationem Reipubl. redditurus. *Vid.* Fredro *in Hist. Henr. pag.* 65. Perpetuum Regis Consilium. Sedecimviratus Senatorius.

65. Conf. Volumen Constitutionum *pag.* 254. Hoc autem ita intelligendum est: Singulis bienniis elapsis quando Comitia celebrantur, simul etiam sexdecim Senatores designabantur, inter quos erant quatuor Episcopi sese ordine subsequentes, deinde quatuor Palatini itidem sese ordine subsequentes & postremo octo Castellani. Ex his sedecimviris quatuor (nempe unus Episcopus, unus Palatinus & duo Castellani) cum Rege simul cum aliquot Officialibus majoribus Ordinis Senatorii per dimidium annum manebant. His ex Aula discedentibus, alii quatuor in subsequens semestre succedebant, & sic deinceps, donec in sequentibus Comitiis alii Sedecim Senatores Residentes, ut vocari solent, designarentur. Verum successu temporis, licet ratione Episcoporum nihil fuerit mutatum, Senatores tamen Seculares singulis quadrantibus anni mutari cœperunt. Initium hujus rei factum est Anno 1641, ut ex Constitutionibus dicti anni apparet, quæ videantur *pag.* 3. *seq.* & *in ipso fine.* Designantur igitur hodie singulis in Comitiis Ordinariis viginti & octo Senatores, inter quos quatuor sunt Episcopi sese ordine subsequentes, ita ut neque Archiepiscopi excipiantur, quando ipsos ordo ad Residentiam vocat: deinde octo Palatini sese sub-

Hodie non sedecin sed viginti octo viri eliguntur ad Residentiam.

ſubſequentes,in quorum numero ſunt etiam Cracovienſis Vilnenſis & Trocenſis Caſtellani ut & Capitaneus Samogitiæ, quando diſos ordo, quem in ipſo Senatu ſervant, tangit. Porro ſunt octo Caſtellani Majores ordine ſe ſubſequentes: Et tandem octo Caſtellani minores eodem ordine, quem in Senatu habent, ſe ſubſequentes. Ex his per primum anni quadrantem commorantur in Aula Regis unus Epiſcopus aut Archiepiſcopus, unus Palatinus, unus Caſtellanus Major & unus Caſtellanus minor. Per ſecundum anni quadrantem non mutatur Epiſcopus vel Archiepiſcopus, ſed ipſi tantum alii tres Seculares Senatores adduntur. Hoc modo Senatores & poſtea mutantur, donec biennio, præterlapſo, in Comitiis ordinariis alii viginti octo Reſidentes eligantur. Eximuntur tamen hinc, qui vel Reipubl. cauſa abſunt, vel ſenio confecti rebus gerendis minus jam ſunt apti, vel etiam quibus aliquod aliud legale intercedit impedimentum; excuſari vero hi debent in ipſa nominatione, ut alii ipſis ſubſtituantur: alias ſublato illo impedimento, vel etiam ſi ex morbo, ob quem a reſidentia liberi ſunt pronunciati, convaleſcant, muneri ſuo & poſtea ipſos ſatisfacere oportet. *Vid.* Conſtitut. An. 1607. *pag.* 828. *ſeq.* Secularibus

Salarium Residentium Senatorum.

ribus Senatoribus ad residentiam in Aula Regia designatis, ut & Episcopis ex oris Russicis, constitutum est singulis quingentorum florenorum salarium ex thesauro Regio per Thesaurarios utriusque gentis exsolvendum: Episcopis vero ex Majori Minorique Polonia nullum salarium constitutum est, quoniam opimiores sunt ipsorum ex Bonis Episcopalibus Proventus. Constitut. an. 1576. *pag. 276.* & An. 1573. *pag. 254.* Contra qui officio suo defuerint, illis 1000. marcarum mulcta in solutionem stipendiorum militarium impendenda constituitur, per Constitut. an. 1607. *pag. 830. seq.* Postea in subsequentibus Comitiis Anni 1609. aucta est illa mulcta ad 200. marcas. Constitut. dict. an. *pag. 887. seq.* Hanc mulctam solvere debent ad instantiam Nunciorum Terrestrium intra duas hebdomadas, postquam initium Comitiorum factum est; idque sub poena amissionis dignitatis & 2000. marcarum, si sint seculares, sin autem sint spirituales sive Ecclesiastici, sub poena 6000. marcarum. Constitut. *anni 1607. & 1609.* Confirmantur etiam hæc, quæ diximus in Constitut. *an. 1641. pag. 3.* In Comitiis Anni 1678. additum est, ut Instigator Regni contra Senatores ad latus Regium residere negligentes jure agat pœnasque in legibus expressas

Mulcta constituta in eos, qui officio suo desunt.

pressas

pressas urgeat, idque ipsi sub privatione officii injungitur. Permittitur etiam hoc Nunciis Terrestribus, ut in Conclusione Comitiorum illud ipsum urgeant. *Vid. Constitut. dicti anni 1678. pag. 29.* Adeo autem dicti Senatores Regio lateri adhærent, ut etiam Regem in bellum euntem comitentur. Exempla petantur ex Constitut. *anni 1673. tit. Deputati.* & Constitut. *anno 1676. pag. 20.* Extra fines tamen Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ residentia illa Senatorum in Aula Regis non est extendenda, ut habet aliquoties laudata Constitutio anni 1609. *p. 888. pr.* Si periculosiora immineant Reipubl. tempora, solet hic numerus Residentium augeri, adeo ut etiam ex Equestri ordine complures, nempe ex singulis Palatinatibus singuli, adjungantur. Verum de his, cum ad bellicum tantum consilium constituendum designentur, postea commodior erit dicendi locus. Alias autem etiam ordinarie, præter quatuor illos Residentes Senatores & Magistratus Ordinis Senatorii, licitum quoque est unicuique Senatorum, quicunque tantum voluerit, in Aula Regis habitare, cumque præsentibus Senatoribus consilia conferre. *Vid. Constitut. an. 1567. pag. 176. anno 1564.* Quænam autem sit Senatus consultorum ratio, exposuit

Risidentes etiam in bellum euntem Regem comitantur.

Numerus Residentium augetur.

Magistratus Majores ad Residentiam præter quatuor illos obligantur.

non

Senatus Consultorum ratio.

non ita pridem Nicolaus Chwalkovius in ultima Juris publici sui Polonici editione *lib.I. cap.VIII. num. XIV.* Nimirum omnia illa S.C. inscribuntur libris, & quidem Cancellariæ Regni per Secretarium Majorem, vel eo absente per Referendarium: Lithuanica vero, libris Cancellariæ M. Duc. Lithuaniæ itidem per Referendarium vel quemcunque alium Notarium. Hic primo notatur occasio, & res, de qua consilium suscipitur, item brevissime adjicitur, quodnam consilium quisque sive per literas absens, sive oretenus ipse coram dederit, quibusque rationibus sententiam suam stabiliverit. Præsentium senatorum quilibet sententiam suam in libro ipso Senatus-consultorum subscribit: absentiam autem literæ loco testimonii asservantur, ut volunt Puncta An. 1632. in Castro Varsaviensi oblata. Tantum de Comitiis Regumque Poloniæ Consilio Aulico.

Cap. VII.

De *Judiciis Polonicis.*

I.

Quomodo antiquis temporibus in Polonia jus fuerit dictum, jam supra cap. II. num. VI. diximus.

Nunc

Nunc de recentioribus potissimum judiciis erimus solliciti. Possunt autem judicia Polonica hodierna varie dividi. Alia namque sunt secularia, alia Ecclesiastica. Secularia sunt aut Nobilium aut Plebejorum, aut communia utriusque ordinis. Item alia judicia sunt Criminalia, alia Civilia. Quoniam vero hæc varie sunt confusa, dilucidius ea, quo melius intelligantur, ob oculos Benevolo Lectori ponere annitemur.

II. Primo Nobilitas Polonica in singulis Palatinatibus & Districtibus habet judicium proprium, in quo omnes causas Civiles ex Bonis Terrestribus ortas, nisi quæ sint exceptæ, de quibus postea agemus, disceptat. Appellatur illud JUDICIUM TERRESTRE, sive etiam TERMINI TERRESTRES. Polonice autem vocantur *Sady Ziemskie*, sive *Roki Ziemskie*, Quamvis vero causæ ex Bonis mensæ Regiæ ortæ eo trahi non possint, licitum tamen est Capitaneis, Nobilem ad hæc judicia deferre, si damnum aliquod Bonis Regiis intulerit. Item Subditi Regii in pagis citare possunt Nobilem ad judicium Terrestre de damnis sibi illatis cum assistentia Capitanei vel Tenutarii: Subditi vero Regii ex oppidis & Urbibus sine assistentia secundum Consuetudinem. *Vid.* Judicia Terrestria.

Januszov. *lib. V. Constitut. Part. I. tit. 1. pag. 408.* Ad hos terminos pertinent etiam Actiones Contractuum, ut & debitorum, quantacunque summa pecuniæ fuerit. Constitut. Sigismundi I. an. 1523. apud Januszov. *lib. V. Part. V. tit. 4. pag. 491.* Denique ad Judicium Terrestre pertinent etiam injuriæ simplices. Sunt autem injuriæ simplices, quæ nulla Constitutione vel privatorum consensu contra Judicium Terrestre ad aliud quoddam judicium vel officium pertinent, ut explicat Theodorus Zwacki *in Processu Judiciario Regni Polon. tit. ult.* In Prussia Regia ad judicia Terrestria pertinere dicuntur omnes causæ Nobilium Civiles, in jure Correcto Nobilitatis Prussicæ *tit. V. num. 17.* Attamen limitationes hic quædam habentur, quas ex postea dicendis cognosces. Non tantum autem Secularium causæ ex Bonis Terrestribus ortæ, his Judiciis Terrestribus dijudicandæ relinquuntur, sed etiam Ecclesiastici ratione talium Bonorum ibidem forum habent. Ita namque Alexander Rex an. 1505. Radomiæ decrevit: *Spirituales pro bonis, sive injuriis Bonorum juri communi subjectorum Jure Terrestri experiantur.* apud Herburt. *in Statuto tit. Spirituales p. 453.* Ita etiam non ita pridem constitutum est, ut in Lithuania Ecclesiastici ratione

Injuriæ simplices.

one

one Bonorum Terrestrium in Judicio Terrestri compareant, deinde vero causas suas per appellationem ad Tribunal devolvant. *Vid. Constitut. An. 1678. inter Constitut. Lithuan. pag. 19.* Urbes etiam, quæ Bona Terrestri jure possident, ut & privati Cives in urbe Cracoviensi, Vilnensi & aliis, qui Bona Terrestria sibi acquirunt, ratione illorum in hoc judicio forum agnoscant oportet. De Prussicis autem Urbibus majoribus infra erit agendi locus.

Judicii Terrestris assessores.

III. Assessores hujus Judicii Terrestris in Regni Poloniæ & Magni Ducatus Lithuaniæ Districtibus sunt *Judex, Sub-judex* & *Notarius*, qui omnes dicuntur *Terrestres*.

Electio horum Assessorum.

Cum aliquis horum trium decedit, vel ad Majorem Dignitatem evehitur, significat hoc ipsum Nobilitas illius Districtus Palatino, vel in absentia ejus Castellano primario illius Palatinatus vel terræ. *Constitut. an. 1588. pag. 460.* In Magno Ducatu Lithuaniæ jubetur hoc ipsum indicari Rege, si ipse præsens est. *Statut. Lithuanicum cap. IV. art. 1.* Palatinus, vel in defectu ejus Castellanus illius Palatinatus primarius, intra sex hebdomadarum spacium post cessum vel decessum dicti Judicis, vel Subjudicis, vel Notarii, convocat Nobilitatem ad locum Electionis, seu locum Judicii exercendi consuetum. Ibi Nobilitas pos-

sessionatos in illa terra ex suo medio eligit, eosque Regi commendat, ex quibus deinde Rex unum, quemcunque libuerit, confirmat. Extant hac de re Constitutiones non paucæ Alexandri, Sigismundi I. II. & III. Regum, quas collectas habes apud Januszovium *lib. V. Constitut. Part. V. tit. IV. pag. 485.* Hi Judices, Sub-judices & Notarii recens electi, jurant in primis Terminis coram Palatino vel Castellano, vel in horum absentia coram aliis Magistratibus Terrestribus & Nobilitate ex Constitutione Sigismundi I. An. 1519. apud Januszov. *l. c. pag. 486.* & Herburt. *in Statut. tit. Judex. pag. 226.* Hoc autem in legibus cavetur, ne viri Ecclesiastici, item Palatini, Castellani, Marschalci, Succamerarii, Capitanei cum Jurisdictione, Vexilliferi aliique jam in Officio Terrestri aut Castrensi constituti ad Judicium, Sub-judicium & Notariorum Terrestrium munera sive officia admoveantur. Extant hanc in rem Constitutiones Uladislai Jagellonis de An. 1422. Sigismundi Anno 1538. aliæque, quas apud Herburtum *loc. cit.* & in Statuto Lithuanico *ad cap. 1. art. 1.* citatas invenies. Recentioribus tamen legibus Sub-judicibus Terrestribus aditus ad Officia Castrensia concessus est, ita ut ea simul cum munere suo habere possint.

Jusjurandum Assessorum.

Incompatibilia.

Camerarii duo.

ſint. *Conſtit. an. 1659. pag. 45.* Præter dictos tres, nempe Judicem, Sub-judicem & Notarium Terreſtrem, aſſidebant olim in Regno habebantque in Judiciis Terreſtribus facultatem ſententiæ cum cæteris ferendæ duo Camerarii quorum alter erat Judicis, alter Sub-judicis; item alii duo Camerarii, alter Palatini, alter Succamerarii. Vide Conſtitutionem Uladislai Jagellonis apud Januszov. *lib. V. Part. V. tit. 1. pag. 453.* Sed jam Judex, Sub-judex, & Notarius ſoli jus ſententiæ dicendæ habent. *Vid. conſtitut. an. 1616 tit. o. Komornicach.* Uno horum judicum abſente non poſſunt in Regno Judicia Terreſtria exerceri, teſte Theodoro Zawacki *in Proceſſu Judiciario tit. 12.* In Magno Ducatu Lithuaniæ uno Judicum abſente ob morbum aut Legationem aliquam, licet reliquis Aſſeſſoribus tertium ad tempus abſenti ſubſtituere, ut eſt in Statuto Lithuanico *cap. IV. art. 4.* Si Judex, vel Sub-judex, vel etiam Notarius ipſe in judicio, cujus membrum eſt, actionem habet, poteſt ſibi alium quendam Nobilem in illa terra poſſeſſionatum ſubſtituere, ſine ulla ſurrogatione Regia, qui nobilis etiam injuratus admitti debet ex Conſtitut. Sigismundi Auguſti an. 1557. *pag. 9. ſ. q.* Hæc ita conſtituta ſunt in Regno & Magno Ducatu Lithua-

Uno judice abſente judicia Terreſtria exerceri nequeunt.

In Prussia qui sint Assessores judicii Terrestris.

thuaniæ. Sed in Prussia notabiles quædam differentiæ hic occurrunt. Præter Judicem & Notarium assident huic judicio octo Scabini, Nobiles, possessionati & jurati, qui Polonice vocantur *Lawnici*, aut etiam *Sadowi*. In Palatinatu Culmensi inter illos octo Scabinos sunt etiam duo Consulares Viri ex Civitate Thorunensi. *Vid.* Jus Terrestre Nobilitatis Pruss. *tit. V. num.* 21.

Electio judicum & Scabinorum ut & Notarii.

Quando ibidem eligendus est Judex, vel Scabinus, vel Notarius, tum Palatinus Nobilitatem convocat in locum conventibus Particularibus destinatum: In Palatinatu vero Pomeraniæ & in Terra Micholoviensi in loca, in quibus judicia Terrestria exerceri consueverunt. Ibi Nobilitas pluribus calculis eligit Judicem, vel Scabinum, vel Notarium. In electione Judicis requiritur Confirmatio Regia: Scabini vero & Notarii electi etiam sine confirmatione Regis ad Judicia admitti jubentur. *ibid. num.* 15. & 17.

Electio Scabini ex Magistratu Thorunensi.

Quando in Palatinatu Culmensi Scabinus eligendus est ex Thorunensi urbe, tunc omnium Consulum & Pro-Consulum nomina Nobilitati Kowaleviam transmittuntur, & ex toto Magistratu Thorunensi Nobilitas plurium suffragiis unum eligit. Etiamsi autem sint octo Scabini in Judiciis Terrestribus Prussicis, tamen in aliorum absentia tres ad

Ju-

Judicia administranda sufficiunt. *ibid. num.* 22. Superiore Seculo Judiciis Terrestribus in Prussia Palatini etiam Prussici, quisque in suo Palatinatu simul cum Judice præsidebant, quemadmodum Cromerus in sua Prussiæ descriptione testatur: sed distinctis postmodum in jure correcto judiciis, hic mors jam exolevit.

IV. Quod ad loca Judiciorum Terrestrium, ut & tempora eorundem attinet, illa recenset Cromerus *lib. II. Descript. Polon. pag. 182. & seqq.* Sed quoniam successu temporis quædam sunt mutata per Constitutiones præcipue Stephani & Sigismundi III. aliorumque Regum; propterea ex Theodori Zawacki Processu judicario Regni Poloniæ quem anno 16 9. scripsit, & ex Alberti Madalinski Inventario Constitutionum Polonicarum, quod anno 16 2. edidit, loca & tempora Judiciorum Terrestrium recensebimus, ita tamen, ut & recentiores subinde mutationes non omittamus. Habentur ergo Judicia Terrestria: I. IN MAJORE POLONIA. Loca Judiciorum Terrestrium.

PALATINATUS POSNANIENSIS habet terminos Terrestres.

Posnaniæ, primos feria secunda post festum S. Bartholomæi, secundos post festum Nativitatis B. Virginis.

Kostæ, a Posnoniensibus Terminis semper post duas hebdomadas.

Wschoviæ, a singulis Kostensibus post hebdomadam unam.

PALATINATUS KALISSIENSIS habet Terminos,

Calissiæ, primos die Lunæ sive feria secunda post Dominicam Exaudi, secundos die Lunæ post festum Michaelis.

Conini, primos post festum SS. Trinitatis, secundos a Calissiensibus, qui post S. Michaelis exerceri solent, post duas hebdomadas.

Gnesnæ, semper una hebdomada post terminos Coninenses.

Kczyni, una semper hebdomada post Gnesnenses.

Nacli, primos die Lunæ, sive usitato in praxi nomine feria secunda post terminos Kczynenses una hebdomada elapsa; secundos die Jovis eadem hebdomada cum Kczynensibus.

PALATINATUS SIRADIENSIS habet Terminos,

Siradiæ, primos post Trium Regum feria secunda, secundos feria secunda post Dominicam Conductus, tertios feria secunda post Nativitatem B. Virginis.

Schad-

Schadcoviæ, una ſemper hebdomada poſt Siradienſes.

Piotrkoviæ, una ſemper hebdomada poſt Schadkovienſes die Lunæ, ſive ut praxis forenſis in Polonia vocat, feria ſecunda.

Radomiæ, una ſemper hebdomada poſt Piotrkovienſes die Lunæ.

TERRA WIELUNENSIS ad Siradienſem Palatinatum pertinens.

Wieluni, a ſingulis Siradienſibus poſt duas hebdomadas.

Oſtryszoviæ, a ſingulis Wielunenſibus poſt unam hebdomadam.

PALATINATUS LANCICIENSIS habet Terminos,

Lanciciæ, feria ſecunda, poſt S. Agnetis, ſecundos feria ſecunda poſt Aſcenſionis, tertios feria ſecunda poſt S. Michaelis.

Brzezini, a Lancicienſibus ſemper poſt duas hebdomadas.

PALATINATUS BRESTENSIS habet terminos ex Conſtitut. An. 1678. pag. 38.

Breſtæ, quo etiam pertinent Diſtrictus Covalienſis & Prædecenſis, primos die Lunæ poſt S. Joannis, ſecundos poſt Nativitatis B. Virginis, tertios primo die Martis poſt S. Agnetis.

Radzieioviæ, quo pertinet Districtus Cruscicienfis.

TERRA DOBRSYNENSIS habet terminos:

Dobrini, primos die Martis five feria tertia Post Dominicam Invocavit, fecundos die Martis ante S. Joannis, tertios die Martis post S. Matthæi.

Lipnæ, primos & fecundos habet post octduum, tertios vero primo die Lunæ post tertios Dobrinenfes.

Ripini, eodem modo ut Lipnenfes. Constit. An. 1593. *p. 647.*

PALATINATUS INOWLADISLAVIENSIS omittitur a Madalinio. Cromerus tamen dicit, haberi ibidem terminos.

Inovladislaviæ, *Bidgostiæ*, } Vid. Constit. An 1581. *p. 375. seq.*

PALATINATUS PLOCENSIS habet terminos,

Plociæ, primos post Dominicam Vocem Juc. fecundos die Lunæ post festum S. Crucis, tertios die Lunæ ante S. Agnetis.

Rancionsii proximo die Mercurii five feria quarta post festum Pentecostes,

Plonsci, die Lunæ post SS. Trinitatis.

DI-

DISTRICTUS ZAWKRZEVIENSIS habet proprium Judicem & terminos,

Srenſcii, primos die Lunæ poſt feſtum Corporis Chriſti, ſecundos poſt S. Lucæ, tertio die Lunæ poſt Dominicam Invocavit. Alii Diſtrictus more ſolito.

PALATINATUS MASOVIÆ habet terminos Terreſtres:

In terra CZERSCENSI.

Czerſci, primos feria ſecunda poſt Miſericordias, ſecundos feria ſecunda poſt Joannis Baptiſtæ, tertios feria ſecunda Franciſci.

Groiciæ, altera poſt Czerſcenſes terminos hebdomada, die Mercurii & Jovis ſive feria quarta & quinta.

Warcæ altera poſt Czerſcenſes hebdomada, die Lunæ & Martis.

Garwolini, altera poſt Czerſcenſes hebdomada, die Jovis & Veneris.

In terra WARSZAVIENSI.

Warſaviæ, primos feria ſecunda poſt Invocavit, ſecundos poſt Trinitatis, tertios poſt Franciſci.

Bloniæ, proxima hebdomada die Lunæ poſt Varſavienſes terminos.

Tarczyni, proxima hebdomada poſt Bolonenſes.

In

In terra WISNENSI.

Visnæ, primos die Martis post S. Stanislai, secundos die Martis post S. Matthiæ, tertios die Martis post trium Regum.

Wonsossiæ, post duas hebdomadas a Wisnensibus terminis.

Radzielovia, duabus hebdomadis post Wonsossienses. Etiamsi autem Visnenses non judicarentur, tamen Wonsossienses & Razielovienses, judicari debent, Constitut. An. 1616. *pag. 25.*

In terra WISSOGRODIENSI.

Wissogrodiæ, proximos post Dominicam Quasimodogeniti Martis, sive feria tertia, secundos die Martis post Festum Corporis Christi, tertios die Martis post S. Michaelis.

In terra ZAKROCIMENSI.

Zacrocimi, primos die Mercurii sive feria quarta post Invocavit, secundos feria quarta post SS. Trinitatis, tertios post S. Matthæi itidem feria quarta.

In terra CIECHANOVIENSI.

Sachocini, primos die Lunæ post S. Matthæi, secundos die Lunæ post S. Bartholomæi, tertios post Trium Regum die Lunæ.

In

In terra LOMZENSI.

Lomzæ, primos poſt Reminiſcere die Lunæ, ſecundos poſtridie SS. Trinitatis, tertios poſt S. Matthæi.

Kolnæ, primos die Veneris ſive feria ſexta poſt Lætare, ſecundos die Jovis poſt S. Johannis, tertios die Jovis poſt S. Lucæ.

Ziembroviæ, qui Diſtrictus cum Diſtrictu Oſtrolencenſi proprium habet Judicem, primos feria ſecunda ſive die Lunæ ante S. Nicolai, ſecundos feria ſecunda poſt Viſitationis Mar. tertios poſt Reminiſcere.

Oſtrolencæ, primos die Martis poſt Reminiſcere, ſecundos die Martis poſt Petri & Pauli, tertios die Martis ante S. Nicolai. *Diſtrictus hi, Zembrovienſis & Oſtrolencenſis habent ſimul unum Judicem.*

In terra ROZANENSI.

Rozani, primos poſt Dominicam Invocavit, ſecundos die Lunæ poſt Corporis Chriſti, tertios die Lunæ poſt S. Michaelis.

Makoviæ, Hi termini Rozanenſes terminos ſequuntur poſt quatuor hebdomadas.

In terra LIVENSI.

Livæ, primos die Jovis poſt SS. Trinitatis.

tatis, ſecundos die Jovis poſt S. Hedwigis, tertios poſt S. Agnetis.

IN TERRA NURENSI.

Nuri, primos poſt Circumciſionis Domini die Martis, ſecundos die Martis poſt Dominicam Quaſimodogeniti, tertios die Martis ſive feria tertia poſt S. Matthæi.

Cameneciæ, primos ferie ſecunda poſt Purificationis Mariæ, ſecundos poſtridie SS. Trinitatis, tertios feria ſecunda poſt S. Simonis.

Oſtroviæ, feria tertia poſt Dominicam Lætare, ſecundos feria tertia poſt S. Joannis, tertios feria tertia ſive die Martis poſt S. Eliſabethæ.

PALATINATUS RAVENSIS habet Terminos Terreſtres,

In diſtrictu RAVENSI *Ravæ*, primos feria ſecunda poſt Reminiſcere, ſecundos poſt Pentecoſtes, tertios poſt Michaelis.

In Diſtrictu SOCHACZOVIENSI.

Sochaczoviæ primos feria tertia poſt Corporis Chriſti, ſecundos poſt feſtum undecim millium Virginum, tertios ſecundum morem antiquum poſt feſtum aſſumptionis B. Virginis feria tertia.

Mszczonoviæ, ſemper duabus hebdomadis elapſis poſt terminos Sochaczovienſes

In diſtrictu GOSLINENSI.

Goslini, primos feria ſecunda poſt Dominicam Oculi, ſecundos poſt octavam Corporis Chriſti, tertios poſt S. Michaelis.

Gombini, ſemper a Goslinenſibus hebdomada proxima.

PALATINATUS CULMENSIS habet terminos Terreſtres,

In ipſo Palatinatu Culmenſi.

Radzini, primos poſt feſtum Corporis Chriſti.

Thorunii, ſecundos feria ſecunda poſt S. Hedvigis,

In terra MICHALOVIENSI.

Brodniciæ, } alternatim, ſeptimana una
Neoſori. } poſt Culmenſes.

PALATINATUS MARIÆBURGENSIS habet Terminos Terreſtres,

Stumæ, primos feria ſecunda poſt Conductus Paſchæ, ſecundos feria ſecunda Lamberti.

PALATINATUS POMERANIÆ, habet Terminos.

Dirſavienſes, *Dirſaviæ*, primos feria ſecunda poſt Circumciſionis, ſecundos feria ſecunda poſt S. Lucæ.

Suc-

Succenses *Succiæ*, duabus hebdomadis post Dirsavienses.

Tucholienses *Tucholiæ*, una hebdomada post Succenses.

Schlochovienses *Sclochoviæ*, una hebdomada post Tucholienses.

Mirachovienses *Mirachoviæ*, una hebdomada post Schlochovienses.

Pucenses *Pucki*, una semper hebdomada post Mirachovienses. *Conf. Constitut. an.* 1638. *pag.* 40.

II. IN POLONIA MINORE.

PALATINATUS CRACOVIENSIS habet unum Judicem, qui judicat.

Cracoviæ, 1. Feria secunda post Circumcisionis. 1. Post invocavit. 3. post Trinitatis. 4. post Michaelis, semper feria secunda.

Prossoviæ, una hebdomada post Cracovienses terminos.

Xiansiæ, feria quinta, una hebdomada post Prossovienses.

Leloviæ, feria secunda post Xiansenses.

Czchoviæ, feria tertia post unam hebdomadam a Lelovienfibus.

Bieciæ, feria secunda post Czchovienses. Si Czchovienses vel Biecenses termini in festum Paschatos incidant, haberi debent feria secunda post Dominicam Conductus.

Duca-

Ducatus OSWIECIMENSIS & ZATORIENSIS habet Terminoſ.

Zatoriæ, quater in anno, nempe quavis feria ſexta inter dies quatuor temporum. Habent hi Ducatus proprium Iudicem.

PALATINATUS SANDOMIRIENSIS habet unum Iudicem, qui judicat.

1. *In Sendomirienſibus* diſtrictibus feria ſecunda poſt feſtum S. Priſcæ.
2. *In Radomienſibus* Diſtrictibus feria ſecunda poſt Dominicam Reminiſcere.
3. *In Sendomirienſibus* Diſtrictibus feria ſecunda poſt Conductus Paſchæ.
4. *In Radomienſibus* feria ſecunda poſt Corporis Chriſti.
5. *In Sendomirienſibus* feria ſecunda poſt S. Matthæi.
6. *In Radomienſibus* poſt 5. Martini Pontificis. *Vid. Conſtitutio Anno 1685. pag. 12.*

In terra STEMCICENSI proprium habent Iudicem, qui judicat.

Stencicia, 1. feria ſecunda poſt Conductus. 2. feria ſecunda poſt S. Matthæi. 3. feria ſecunda poſt Invocavit.

PALATINATUS RUSSIÆ habet aliquot Iudices, nimirum,

In LEOPOLIENSI terra est Judex, qui judicat.

Leopoli, 1. feria quinta post triumRegum. 2. feria quinta post S. Johannis. 3. feria quinta post S. Michaelis.

Zydaczoviæ, 1. post Leopolienses hebdomadis tribus & dimidia, ita ut feria secunda incipiantur. 2. feria secunda post Dominicam Misericordias. 3. feria secunda post S. Hedvigis. *Vid. Constitut. anno 1647. pag. 17.*

In PRÆMISLIENSI terra unus est Judex, qui judicat.

Præmisliæ, 1. feria tertia post Agnetis, 2. feria tertia post Conductus. 3. feria tertia post Margaretæ. 4. feria tertia post Lucæ.

Przeworsciæ, 1. post primos terminos Præmislienses tribus hebdomadis. 2. feria tertia post Cantate 3. feria tertia post Petri vinculati 4. feria tertia post Martini.

In SANOCENSI terra una est Judex, qui qui terminos habet.

Sanoci 1. feria tertia post S. Dorotheæ. 2. post Trinitatis 3. feria tertia post S. Michaelis.

In CHELMENSI terra unus Judex judicia exercet.

Chel-

Chelmæ, 1. feria ſecunda proxima ante Agnetis. 2. feria ſecunda poſt Philippi & Jacobi. 3. feria ſecunda ante octavam Corporis Chriſti. 4. feria ſecunda ante Nativitatem B. Virginis.

Crasnoſtaviæ, quater judicia exercentur, ſemper duabus hebdomadis poſt Chelmenſes.

In HALICIENSI terra Judex unus judicat.

Haliciæ, 1. feria ſecunda poſt Purificationis. 2. feria ſecunda poſt Jubilate, 3. poſt Martini feria ſecunda.

Trembowliæ, duabus ſemper hebdomadis poſt Halicienſes. Habebantur etiam antea Termini Koloniæ, qui tamen Haliciam translati ſunt.

PALATINATUS PODOLIÆ habet Terminos Terreſtres.

Cameneciæ, 1. feria quinta poſt Invocavit. 2. Poſt Stanislai feria quinta. 3. Poſt omnium Sanctorum feria quinta. *Vid. Conſtitut. an. 1677. pag. 18.*

Laticzoviæ, tribus ſemper hebdomadis poſt Camenecenſes, per eundem Judicem. *Conſtitut. an 1641. pag. 32. ſeq. tit. Roki Ziemskie Laticzowskie.*

PALATINATUS LUBLINENSIS habet Terminos.

Lublini, 1. feria secunda post Francisci. 2. feria secunda post Circumcisionis, 3. feria secunda post Dominicam Invocavit. *Const. an. 1635. p. 38. & an. 1631.*

Urzedoviæ, a Lublinensibus post duas hebdomadas

TERRA LUKOVIENSIS habet proprium Judicem qui judicat.

Lukoviæ, 1. feria secunda post trium Regum. 2. feria secunda post octavas Corporis Christi. 3. feria secunda post Lucæ. *Constit. An. 1635. pag. 46. tit. Przelozenie.*

PALATINATUS BELZENSIS habet Terminos unus Judex.

Belzæ, 1. feria secunda post trium Regum. 2. feria secunda post Alberti, 3. feria secunda post S. Johannis. 4. feria secunda post S. Hedvigis.

Grabovicie, duabus semper hebdomadis a Belsensibus. *Hrodlenses* Termini Constitutione An. 1616. *pag. 25.* Graboveciam translati sunt, ut simul & iisdem temporibus judicentur.

TERRA BUSCENSIS proprium habet Iudicem, qui judicat.

Busci, semper a Belsensibus post unam hebdomadam.

PALATINATUS PODLACHIÆ habet judices in singulis terris.

In

In terra DROHICIENSI judicat unus Judex.

Drohiciæ, 1. feria secunda proxima post S. Michaelis. 2. feria secunda post Circumcisionis. 3. feria secunda post SS. Trinitatis.

Miedzilessiæ, semper una hebdomada post Drohicienses Terminos. Constitut. an. 1631. *p.29. tit. Rokiziemskie* & Constit. an. 1678 *pag.31.*

In terra MIELNICENSI habentur Termini.

Mielinici, 1. feria secunda proxima ante S. Michaelis. 2. postridie Festum S. Agnetis. 3. feria secunda post S. Stanislai.

In terra BIELSCENSI judicat unus Judex.

Branfci, 1. feria secunda proxima post Circumcisionis. 2. feria secunda post Conductus Paschæ. 3. feria secunda post S. Michaelis.

Surazy, semper statim post terminos Bransceses.

Tykonici, 1. post Martini. 2. post Invocavit. 3. post Trinitatis, semper secunda feria.

PALATINATUS KIOVIENSIS habet unum Judicem, qui judicare debet.

Kioviæ, ex Constitutione Anni 1607. *pag.854.* & 1609 *pag.903.* Sed Anno

1667. *p. 17. fin.* conſtitutum eſt, ut Kiovienſes Termini celebrentur ZITOMIRIÆ & OWRUCIÆ, donec ad Regnum Kiovia redeat.

PALATINATUS VOLHYNIENSIS habet tres Judices.

In Diſtrictu LUCEORIENSI.

Luceoriæ, 1. Circa trium Regum. 2. poſt SS. Trinitatis. 3. poſt S. Michaelis.

In Diſtrictu WLODIMIRIENSI.

Wlodimiriæ, tribus ſemper hebdomadis poſt terminos Luceorienſes.

In Diſtrictu Krzemenecenſi.

Kremenecıæ itidem tribus hebdomadis poſt terminos Wlodimirienſes.

PALATINATUS BRACLAVIENSIS habet terminos.

Winniciæ, 1. in craſtino Epiphanias. 2. in craſtino S. Trinitatis. 3. in craſtino ſive poſtridie S. Michaelis.

PALATINATUS CZERNICHOVIENSIS duos habet Judices, quorum unus eſt in ipſo Palatinatu; alter in Diſtrictu Nowogrodcenſi, judicari igitur debent cauſæ Nobilium *Czernichoviæ* & *Novogrodci*, ita ut Novogrodcenſes poſt Czernichovienſes habeantur tribus hebdomadis.

TERRA LIVONICA terminos ſuos habet Duneburgi. *Conſtit. anno 1673. pag. 24. & anno 1677. pag. 33.* Et qui-

quidem quotannis ter 1. in craſtino trium Regum. 2. in craſtino SS. Trinitatis. 3 in craſtino S. Michaelis.

II. IN MAGNO DUCATU LITHUANIÆ in ſingulis Palatinatibus ſingulisque Diſtrictibus ſingula ſunt judicia Terreſtria, ſed ſingula etiam duobus in locis exerceri videntur, ut colligo ex Conſtitutione Anni 1633. *circa fin. tit. Roki Ziemskie Reczyczbie.* Quantum autem ex Conſtitutionibus Regni ſciri poteſt WILKOMIRIENSIS Diſtrictus Terminos habet *Wilkomiriæ*, & *Oniksztis*. Conſt. Anno 1590. *p.* 586. RECZYCENSES termini *Reczysciæ* & *Robaczoviæ*, Conſtitut.. Anno 1633. *pag.* 61. *tit. Roki &c. SMOLENSCENSES* termini *Smolenſciæ* & *Neweliæ*. Conſtit. an. 1631. *p.* 40. *BRACLAVIENSES* termini in Palatinatu Vilnenſi *Braclaviæ* & *Dynemburgi*: ſed in hoc poſteriore loco tantum cauſæ inter Livones & Lithuanos intercedentes dijudicari debuerunt, ſecundum Conſtitutionem an. 1631. *pag.* 40. *tit. Spoſob czynienia Sprawiedliwosci.* De aliis iudiciis vix quidquam in Conſtitutionibus occurrit. Hoc tamen frequenter legas, quod termini Terreſtres SAMOGITIÆ habeantur

tur *Rosienis*, UPITENSES *Poniewizia*, OSMIANENSES, Osmianæ, LIDENSES Lidæ, WILNENSES Wilnæ, TROCENSES Trocis, GRODNENSES Grodnæ, POLOCENSES Polociæ, NOVOGRODENSES Novogrodci. Sic etiam alii Districtus & Palatinatus habent terminos in cognominibus sibi urbibus, ut Wolkovisciæ, Slonimi, Vitepsci, Orszæ, Brestiæ, Pinscii, Mscislaviæ, Minsci, Moziri, *Conf.* Statut. Lithuan. *cap. III. art. 6. & 7.*

In Lithuania bis tantum habentur termini.

Quoties in Lithuania termini Terrestres habeantur, ex Constitutionibus vix haberi potest. Hoc tamen inde concluditur, quod in plerisque Palatinatibus & Districtibus tantum bis exerceantur: Primum enim soli Palatinatui Novogrodcensi An. 1601. *pag. 761.* concessum est, ut ter exerceret Judicia Terrestria, quod approbatum est. An. 1607. *pag. 862.* & quidem ut primi termini essent post SS. Trinitatis, secundi die S. Marci, tertii die omnium sanctorum. In Lidensi quoque Districtu Judicia Terrestria ter haberi dicuntur in Constitut. an. 1633. *pag. 60. seq. tit. Roki Ziemskie Lidzkie.* Ad tempus

Judicia Terrestria exercentur

etiam Terminorum Terrestrium pertinet, quod

quod in Comitiis Anni 1677. constitutum est, ut Judicia hæc Terrestria & Castrensia, exerceantur statis temporibus, etiamsi in idem tempus incidant Comitia Regni generalia. Ita tamen, ut illi, qui in Comitiis generalibus causam aliquam habent, eximantur usque ad Conventum Post-Comitialem sive ad Comitiola Relationum. Producere tamen illi a Marschalco Testimonium jubentur, quod Comitiis præsentes interfuerint. *Const. an. 1677. p. 13.* etiam tempore Comitiorum.

VI. Quod ad modum Judicia hæc Terrestria exercendi attinet, pauca quædam observabimus. Citationes mittuntur ad Reos per Ministerialem (Polonice *Wozny* vocatur,) quem solus Palatinus ejus loci instituit ex privilegio Casimiri Magni An. 1368. concesso, & quem Palatinus jurejurando obstringit, literisque instruit, quo securius munere suo fungi queat. Confirmatur hoc etiam in Statuto Lithuanico *cap. IV. art. 8.* Cum igitur aliquis ad Judicium Terrestre citandus est, petit Actor a judicio Ministerialem. Citatio scribitur hunc in modum: *Joannes III. Dei gratia Rex Poloniæ* &c. (Non scribitur integer Titulus) *Tibi generoso N. N. de Bonis* &c. Vid. Zawacki *in Processu loc. cit.* Sigillum addi debet Terrestre ejus judicii, coram quo reus comparere debet. Joh. Nix- Citationes ad judicia Terrestria.

 dorff.

dorff. *in Processu Judiciario Part. I. pag. 59.* Conf. Jus Correctum Pruss. *tit. VI. num. 6.* Ministerialis acceptis literis ad domum citandi seu ad portam saltem Aulæ accepit, portam baculo pulsat, & clamando reum citat, literasque citatorias ei tradendo exponit citationis causam, & declarat ex cujus judicii mandato & ad cujus instantiam ipsum in jus vocet. *Constitut. Casimiri Magni an. 1368.* Ministeriali ob securitatem (in magno enim sæpe versantur periculo) & ob majorem fidem aliquis Nobilis aut etiam duo Nobiles ab Actore adduntur, quibus præsentibus citationem insinuat aut Domino, aut ejus Tenutario, vel ejus Hortulano, publicando nihilominus citationis positionem in domo citati. *Constitut. an. 1523.* In villis vero desertis possessoribus absentibus citatio in lignum recisum posita terræque infixa publicatur, vel in aliqua villa viciniore vel in parochia ejusdem villæ desertæ. Positio Citationis præcedebat antea terminum integra hebdomade, *ex Constitut. modo citata:* jam autem constitutum est, ut relatio citationis positæ duabus hebdomadis ante judicia per ministerialem inscribatur actis proprii Districtus. *Constitut. an. 1670. pag. 22. seq.* His ministerialibus magna fides habetur a Judicibus, itidem ac Tabellionibus

Citatio per Ministerialem & Nobiles insinuatur.

in

in Jure Civili Romano & Pontificio, ut dicit Cromerus *lib. II. Descript. Polon. pag. 192.* Hi etiam jusjurandum testibus solent prælegere: hi mittuntur ad lustranda vulnera, damna &c. Reliqua vide apud Theodor. Zawacki *in Processu Judiciario.* Statut. Lithuan. *cap. IV. art. 10.* In Prussia idem Citationes
fere circa citationes observatur quod in in Prussia.
Regno. Nimirum eodem hic modo nomen Regium præponitur, Actoris deinde ac Regis prænomen & nomen subjicitur, sigilloque terrestri Citario illa consignatur. Ponitur vero duabus hebdomadis ante terminum per Ministerialem Terrestrem in Bonis ejus, qui citatur. Si absens fuerit, domesticis vel colonis insinuatur, eisque denunciatur, in jus Dominum vocari. Sin citatus possessiones nullas habet, vel ipsi per Præconem in manum citatio traditur: vel si ejus copia haberi non potest, ad valvas templi ejus loci, in quo commorari eum constat, a Præcone affigitur, vel proclamatur, vel etiam hoc fit in parochia, in qua Bona aliquando possedit. *Vid.* jus Terrestre Correctum Nobilitat. Prussicæ *tit. VI. num. 1. seq.* Alia Citationum requisita recenset Nixdorff. *loc. cit.*

VII. Ad judicia Terrestria referunt et- Positio Actorum.
iam Minores Poloni & Prussi judicium illud,

Jud, quod dicitur POSITIO ACTORUM TERRESTRIUM (Poloni *Xiag lezenie* vocant.) De Palatinatibus Volhyniensi, Kioviensi & Braclaviensi, qui itidem hæc Judicia habent. *Vid. Constitut. an. 1601. pag. 744. O Lezeniu item an. 1607. pag. 854. an. 1647 pag. 17.* Exercetur hoc judicium in illis locis, ubi Judicia Terrestria exerceri solent: in Prussia vero Jus Terrestre Correctum quædam loca omittit *tit. IV. num. 24.* Confer tamen Constitut. an. 1638. *pag. 40.* Præses hujus judicii in Polonia est Notarius Terrestris (qui & in Judiciis Terrestribus locum & jus ferendæ sententiæ habet) cum duobus Camerariis, quorum alter est Judicis, alter Sub-judicis. *Constitut.* anni 1616. *pag 28. tit. O Komornikach.* In his judiciciis inscriptiones, Recognitiones extractus, quietationes fiunt. *Vid. Volum. Legum. pag. 403.* Judicant etiam dicti judices de tollenda summa de Bonis obligatis (O Wykupno) ex Constitut. Joannis Alberti an. 1496. apud Januszov. *lib. V. Part. 5. tit. 5. pag. 494.* Addit Theodorus Zawacki causam de servo profugo, quæ ad hoc judicium pertinet, *in Processu judiciario tit. 12. pag. 217.* Conf. Constitut. *An. 1647. pag. 17.* & de Prussicis Actorum Positionibus Constit. an. 1638. *p. 40.* Formula Citationum est: *Quatenus coram Judicio*

Assessores hujus judicii.

dicio Terrestri vel positione Actorum Terrestrium legitime compareas. Vid. Zawacki *loc. cit.*

VIII. Deinde progredimur ad JUDICIA CASTRENSIA (*Sady Grodzkie*) & quidem ad ea primo, quæ in Polonia vocantur CAPITANEALIA, quia a Capitaneis exercentur: in Prussia vero PALATINALIA, quia Palatinis ibidem competunt. Vulgo Polonice hoc judicium Capitaneale vocatur *Juridika*. Præses horum judiciorum in Regno est Capitaneus cum jurisdictione: in Prussia vero Palatinus. In Magno Ducatu Lithuaniæ quisque Palatinorum in suo Palatinatu est Capitaneus. Districtus vero Palatinatibus adjuncti, proprios habent Capitaneos cum jurisdictione, qui judicia illa exercent. *Vid.* Statutum Lithuanicum *cap. 4. art. 30.* Capitaneus igitur in Regno judicare debet causas per se ipsum: si autem aliquot legale impedimentum intercesserit, constituere jubetur Judicem, Nobilem & Possessionatum in eodem illo Capitaneatu domicilium suum habentem. *Constitut. an. 1496. & 1562.* apud Januszovium *lib. V. Constitut. Part. IV. tit. 2. pag. 433. & 434.* Quodsi autem diuturno morbo Capitaneus laborat, aut peregre profectus est, tum ipsi in Comitiis datur Surrogator ad tempus,

Judicia Castrensia.

pus, de quo jam ſupra egimus. Tanta eſt Capitanei auctoritas, ut ſi quis coram ipſo aliquem vulneraverit, eodem modo puniatur, ac ſi id in facie Regis feciſſet. Theod. Zawacki *in Summa Legum. tit. Capitanei cum Jurisdictione.* Ut autem legitimus aliquis ſit Capitaneus cum jurisdictione, nonnulla in eo requiruntur ſecundum leges, quæ paucis delibabimus. Capitaneus nimirum poſſeſſionatus ſit neceſſe eſt in eadem terra, in qua officio Capitanei fungitur: quod non adeo ſtricte requiritur in eo Capitaneo, qui eſt ſine jurisdictione ſeu in Tenutario Bonorum menſæ regiæ. Conſtitut. an. 1562. *pag. 24.* an. 1613. *pag. 33.* Deinde Capitaneatus cum jurisdictione non debent dari, niſi ætate & diſcretione vigentibus. *Conſtitut. an. 1589. pag. 529. & anno 1607. pag. 831.* Præterea duos Capitaneatus cum jurisdictione ne quis habeat, cavetur *Conſtitutione anni 1562. pag. 23.* Dantur tamen hic quædam exceptiones, nempe in Generalatu Majoris Poloniæ, de quo jam ſupra, item in Capitaneo Camenecenſi & Laticzovienſi *Conſtit. an. 1581. pag. 376.* Porro Capitaneus non poteſt eſſe ſimul Palatinus, Caſtellanus, Judex, Sub-judex, vel Notarius Caſtrenſis in eo Diſtrictu in quo eſt Capitaneus. Excepimus tamen jam

Requiſita Capitanei.

ſupra

ſupra Capitaneum Cracovienſem, Kiovienſem, Czernichovienſem & Palatinatus Lithuanicos, de quibus videatur *cap. III. num. 16.* Sed regredimur ad judicia Caſtrenſia, in quibus notamus, quod etiam Notarii Caſtrenſes poſſeſſionati & jurati in Regno & Pruſſia eſſe debeant. *Vid. Conſtitut. 1565. pag. 102. an. 1589. pag. 5 7. an. 1609. pag. 909. an. 1611. pag. 31. an. 1616. pag. 25.* In quibusdam tamen Palatinatibus & Diſtrictibus ſufficit, ſi Notarii Caſtrenſes ſint jurati, etiamſi non ſint poſſeſſionati, ut in Breſtenſi & Inovladislav. Palatinatibus, item in Kaliſſienſi & Poſnanienſi Diſtrictibus, ſecundum Conſtitut. an. 1565. *p. 102.* Quod ad loca attinet judiciis Caſtrenſibus deſtinata, illa ubiq; ſunt in caſtris, a quibus Capitanei cum juriſdictione denominantur. In Pruſſia autem, cum ad Palatinum judicia ex toto Palatinatu pertineant, pro lubitu olim ſolebant eadem habere, donec anno 1611. *pag. 31.* conſtitutum eſt, ut in Palatinatu Culmenſi Kowaleviæ, in Mariæburgenſi Chriſtburgi, & in Pomeranico Skarszeviæ ſemper inpoſterum exercerentur, quod etiam hodie in uſu eſt.

Notarii Caſtrenſes quales eſſe debeant.

Pruſſica Judicia Caſtrenſia ubi habeantur.

IX. Cauſæ, quas judicant Capitanei cum Juriſdictione in Judiciis Caſtrenſibus, jam ex Conſtitutione Wladislai Jagellonis Anno

Cauſæ ad Judicia Caſtrenſia pertinentes.

Anno 1423. & sequentium Regum sunt tantum quatuor. Nimirum primo Actio oppressionis mulieris sive actio stupri. Secundo Depravatio stratæ sive viæ publicæ, Tertio incendium & immissio ignis, quarto invasio violenta Domus. *Vid.* Januszov. *lib. V. Constitut. Part. IV. pag. 430. seq.* Herburt. *in Statuto tit. Capitaneus. pag. 59.* Sed subsecutis temporibus plures aliæ causæ his judiciis additæ sunt. Nam ex Constitutione Sigismundi I. de anno 1540. judicant etiam Capitanei in Polonia Majore causas de exemptione Bonorum. *Vid.* Januszov. *lib. V. Part V. tit 4. pag. 494. seq.* Porro Anno 1607. addita est Capitaneis judicanda causa de raptu Virginum. *Vid.* Theod Zawacki *in Process. Judic. tit. 12. pag. 217.* Præterea concessum est Capitaneis in Belzensi & Volhyniæ Palatinatibus, ut judicarent etiam Subditos ex Regiis Bonis profugos, quod etiam receperunt Palatinatus Sendomiriensis, Podoliæ, Lublinensis Podlachiæ & Braclaviensis. *Vid. Constitut. Anni 1661. pag. 12. seq.* Quod ipsum Lithuanicis quoque Capitaneis concessum est Constitut. *anni 1667. pag. 79.* In Prussia amplior adhuc est Palatinorum qui judiciis his Castrensibus præsunt, jurisdictio, ut patet ex Jure Correcto *tit. V. num. 3. 8. 28.* nimirum omnes causæ cri-

mi-

minales etiam ex Bonis terreſtribus fluentes, nimirum, ſi quis domum vel poſſeſſionem alicujus invaſerit, in publicis viis inſidias ſtruxerit, vim armata manu alicui intulerit, vulneraverit, vel occiderit, ad Palatini cognitionem illa pertinent. *conf. & num.34.* Similiter in Lithuania ad judicia hæc Capitanealia referuntur, Deſpoliationes templorum, furta, incendia, veneficia &c. *Vid.* Statut. Lithuan. *cap. IV. art. 30.* Ratione eorum, qui judicantur, pertinent etiam ad Judicia Caſtrenſia Nobiles impoſſeſſionati, ex Conſtitut. Sigismundi III. *an. 1588. pag. 465. ſeq.* Item Mercatores extranei in urbibus Regiis ad Nundinas accedentes. *Conſtitut. anno 1563. pag. 94.* Porro adhæc judicia Capitanealia vocantur jure victi ad banniendum. Falſæ inſuper rei & alieno nomine aliquid recognoſcentes, tum ob non reſtitutionem arreſtatæ rei unius hebdomadæ ſpacio. Judicant tandem Capitanei ſine ſtrepitu juris otioſos, vagos, fures, profugos, judiciorum vel Conventuum violatores, infames, de Regno proſcriptos, ait Theodorus Zawacki *in Proceſſu judiciario tit. 12. pag. 217.*

X. Citationes ex his judiciis Caſtrenſibus prodeunt non ſub nomine Regio, ut ad judicia Terreſtria, ſed ſub nomine Capitanei *Citationes ad judicium Caſtrenſe.*

pitanei hoc fere modo: *N. Capitaneus &c. Tibi Nobili &c. mandamus vigore Regio & nostra qua in hac parte fungimur, auctoritate.* Vel: *mandamus Regio & officii nostri vigore.* In Masovia autem nomen Regium præponitur teste Nicolao Chwalkovio *lib. III. Jur. Publ. Pol. cap. 10. pag. 459.* Citationis autem ad Capitanealia judicia factæ sive positæ, per Ministerialem inscribi debet relatio duabus hebdomadis ante terminum, ita ut exprimatur essentia citationis coram Actis proprii Districtus, sicut præscribit Constitutio Anni 1670. *pag. 22. seq.* In Jure Correcto Nobilitatis Prussicæ Citatio ad judicia Palatinalia poni jubetur una tantum hebdomada ante terminum *tit. VI. num. 9.* Sigillum in Polonia ad ejusmodi Citationes adhibetur Capitanei, in Prussia vero Palatini. Jus Correct. *tit. VI. num. 6.* In Lithuanico Statuto lex ea ponitur, ut in locis, ubi Palatini sunt Judices, Citationes sub sigillo Palatini: ubi autem non sunt Palatini, ut sub sigillo Capitanei, non tamen ejus Vicesgerentis, mittantur. *Vid.* Statut. Lithuan. *cap. 4. art. 34. pag. 126.* Possunt hæc judicia haberi etiam tempore Comitiorum, per Constitutionem Anni 1677 *pag. 13.*

Officium Querelarum.

XI. Ad judicia Castrensia referimus etiam illud judiciorum genus, quod vocatur,

catur OFFICIUM CAUSARUM, seu QUERELARUM (Polonice *Skargi*, & *Roczki*) item Judicium VICE CAPITANEALE: in Prussia autem VICE PALATINALE dictum. Differunt hæc judicia a Castrensibus, quia querelæ sunt de causis levioribus, judicia Castrensia de gravioribus: Deinde etiam Querelæ ordinarie singulis duabus hebdomadis exercentur: judicia Castrensia singulis sex hebdomadis. Cromer. *in Descript. Poloniæ lib. 2. pag. 185.* In Prussia Judicia Palatinalia habentur singulis trimestribus: judicia autem Vice palatinalia singulis mensibus. *Jus Terrestre Pruss. tit. V. num. 2. & 6.* Causæ quæ ad judicia Querelarum pertinent, sunt sequentes: 1. Divisio Bonorum inter Fratres. 2. Exdotatio & Provisio Sororum. 3. Violenta expulsio de Tenuta. 4. Pœna trium marcarum abacti vel vagi, & ad fidejussoriam cautionem non extraditi pecoris. 5. ad inscriptionem. 6. de famulo absque literis testimonialibus a priori Domino obtentis suscepto. 7. de pœnalibus actionibus, ut de pœna trium marcarum: de vadio Capitaneali centum viginti marcarum ob non factam divisionem. 8. de teloneo inique extorto. 9. de non soluta Contributione & fumalibus. 10. de portatione pixidum seu bombardarum.

Causæ ad judicium Querelarum pertinentes.

11. de recenti crimine, quod durat anno & sex hebdomadis 12. Quæ pro Executione remittuntur & aliæ privata lege huc pertinentes causæ. Theodorus Zwacki in *Processu Judiciario Regni Polon. tit.12.p.218.* Conf. Statut. Lithuan. *cap.IV.art.30.* Officio Vice Capitaneali in Terra Varsaviensi conceditur etiam, ut judicet Nobiles non possessionatos & Plebejos extraneos; salva tamen appellatione Nobilium ad Tribunal & plebejorum post Curiam in causis taxam 300. marcas excedentibus. *Const. an.1658. p.42. seq.* In Prussia omnes causas, quas judicant Vice-Palatini, possunt etiam judicare Palatini. Jus Correct. *tit.V.num.8.* Vice-Palatini autem tantum judicare possunt causas Civiles, recognitiones quoque atque inscriptiones quascunque recipiunt & rem judicatam exequuntur. *ibid. tit. V. num. 3.* Libri Actorum Castrensium a Joanne Alberto Rege asservari jubentur sub tribus clavibus, quarum unam Palatinus, alteram Judex illius terræ, ubi est Capitaneatus & tertiam Capitaneus habeat. Const. Joan. Alb. an.1496. apud Januszov. *loc.cit.* Herburt. *in Statut. voce: Actorum libri pag.12.* Post ea tempora plurimæ leges positæ esse leguntur de Actorum tam Castrensium quam Terrestrium asservatione & securitate, quas hic cumulare non attinet.

Libri Castrenses quomodo serventur.

XII.

XII. Judicia SUCCAMERARIALIA sunt de finibus regundis inter Bona Nobilium, præsidetq; ipsis Succamerarius illius Palatinatus vel Districtus, in quo limites sunt constituendi. Quapropter etiam Succamerarius a Kojalovicio vocatur *supremus limitum cognitor*, Part. II. Hist. Lithu. *lib. VII. p. 336.* Ab aliis vocatur *Prætor finium regundorum*. Agitantur quidem & in Judiciis Terrestribus, & in summis Tribunalibus Regni Poloniæ causæ finium regundorum inter Nobiles, ex Const. Sigismundi I. An. 1523 apud Januszov. *lib. V. Pars II. tit. 3. p. 414.* Herburt. *tit. Succamerarii Officium.* Hæc tamen Terrestria & Tribunalia judicia sunt tantum præparamentum futuri campestris judicii. Nam semper fit a judicio Terrestri & Tribunalitio in causa finium regundorum remissio in campum, ubi Officium Succamerariis sese exserit. Citationem Succamerarii mittit sub nomine proprio hoc modo fere conceptam: *N. a. Succamerarius &c. Tibi Nobili innotescimus, quatenus coram nobis aut Camerario nostro &c.* Apud Stanislaum Lochow k reperimus hanc formulam: *Joannes N. Succamerarius Terræ Sandomiriensis generalis &c. Tibi Nobili N. N. in N. hæredi de Bonis tuis generaliter omnibus mandamus vigore Regio & nostro Succamerariali, qua*

Judicia Succamerarialia.

Citationes Judicium Succamerariale.

in hac parte fungimur auctoritate, ut coram nobis seu officio nostra Succamerariali campestri &c. &c. Citationi huic sigillum Succamerarii imprimitur, ut docet Joh. Nixdorff. *in Process. Judic. Part. 1. pag. 95.* Limitibus constituti Succamerarius Decreti sui seriem per literas patentes judicio Terrestri significat, quas literas a Succamerario per Actorem præsentatas Judicium Terrestre ad Acta Terrestria refert, sive, ut vocant, acticat ad perpetuam rei memoriam. *Constitut. an. 15 3.* Quilibet Succamerarius ad hanc functionem habet Camerarium suum a se constitutum, Nobilem & possessionatum, qui in judicio Terrestri jurejurando obstringitur, ut vult Constitutio anni 1569. *pag. 191.* Immo & ipse Succamerarius debet esse juratus secundum Constitutionem anni 1588. *pag. 460.* Hic Camerarius a Succamerario constitutus vocatur Camerarius limitaneus (*Komornik Graniczny*) ad differentiam Camerariorum Terrestrium, quorum unum Judex, alterum Sub judex Terrestres constituunt, ut supra dictum. In Palatinatu Sendomiriensi & Siradiensi Succamerarii tot habent Camerarios limitaneos, quot sunt Palatinatuum illorum districtus. *Constitut. An. 1677. pag. 14.* Habet præterea Succamerarius Notarium suum, qui in Palatinatibus

Camerarius Succamerarii.

Notarius Succamerarialis.

Sen-

Sendomirienſi & Cracovienſi debet eſſe poſſeſſionatus in ſuo quisque Palatinatu. Conſtitut. an. 1631. *pag. 35. ſeq. tit. Sklepna.* Si de ipſius Succamerarii Bonis lis ſit, ſurrogare ſibi debet Succamerarium viciniorem, vel ejus Camerarium, vel alium aliquem Judicem, qui itidem jurejurando obſtrictus eſſe debet, ut ipſe Succamerarius. *Conſtitut. 1601. pag. 737.* Si controverſia ſit de limitibus inter Bona Regia, vel inter Bona Nobilium & Regia, tunc conſtituuntur alii Judices, ut paulo poſt dicetur. De Officio Succamerarii ſcripſit peculiarem librum Stanislaus Lochowski Notarius Caſtrenſis Opocznenſis, quem inſcripſit hoc modo: *Proceſſus Judiciarius Granicialis Regni Poloniæ, Cracoviæ An. 1641.* Hæc autem, quæ diximus, de Succamerariis Polonicis & Lithuanicis intelligenda ſunt. In Pruſſia enim Succamerarii ſunt Conſiliarii Terrarum Pruſſiæ, neque judicia ulla exercent. Controverſiæ autem finium Regundorum in Pruſſia ad Judicium Terreſtre pertinent. In campum etiam ad limites cognoſcendos Judex ipſe Terreſtris cum duobus Scabinis exit. Vel ſi Judex ob valetudinem vel alia aliqua impedimenta adeſſe non poteſt, Scabinorum primus aut ſequens vices ejus obit. Reum autem hi citant hac fere formula:

Succamerarius proprios limites conſtituere nequit.

Succamerarii Pruſſici non exercent judicia limitanea.

Mandamus tibi, ut coram Nobis tanquam à judicio deputatis &c. Vid. Jus Terrestre Correct. *tit. 7. num. 7. seqq.* Possunt hæc judicia exerceri etiam tempore Comitiorum, ut habet Constitutio Anni 1677. *pag. 13.*

Judicia Commissorialia.

XIII. Judicia COMMISSORIALIA sunt itidem de finibus regundis, quando controversia incidit Nobili cum fundo Regio. *Constitut. anno 1633. pag. 39.* Tunc enim a Rege mittuntur Commissarii, qui terminos constituant, additur tamen & his Succamerarius. Exercentur etiam Judicia hæc Commissorialia de exemptione Bonorum Regalium, de divisione inter fratres aut par jus habentes, nisi de juribus obstet controversia, tunc enim ad Jus Terrestre illud remittendum est. Requiruntur autem ad Commissionem tria: I. Commisio Regia, qua negotium competens certis viris committitur. II. Mandatum Regium, quo Tenutario, ut coram ipsis compareat, mandatur. III. Innotescentia Commisionis Tenutario per Commissarios sub sigillis & subscriptione manuum edenda. Et hæc Innotescentia una cum mandato per ministerialem & duos Nobiles mitti debet ad Capitaneum sive Tenutarium duabus hebdomadis ante terminum ad limites: ad redimenda vero

Requisita Commissionis.

ro

ro Bona Regalia sex hebdomadis est inscrenda & ad manus citandorum tradenda. Innotescentiæ Commissorialis formula est talis: *Nos N.* (Titulus Commissariorum scribitur) *Commissarii per Majestatem Regiam adinfra scripta dati & specialiter deputati vobis Generosis N. N. &c. innotescimus præsentibus, oblatas nobis esse literas Commissionis &c.* Vid. Theod. Zawacki, *in Process. Judic. tit. 12. pag. 222.* Citationes tales signantur sigillo Commissariorum. Nixdorff. *l. c.* Verum quando controversia incidit de finibus regundis non inter Nobiles, neque inter Nobilis alicujus & Regia Bona, sed inter Bona utrinque Regia, tunc limites constituuntur non per Commissarios, sed per REVISORES, qui quinto quoque anno elapso in Comitiis electi ad Bona lustranda mittuntur. Vid. Theod. Zawacki *loc. cit.* Conf. & Constit. An. 1647. *pag. 28.*

Formula Innotescentiæ.

Revisores mittuntur ad Regia Bona dislimitanda.

XIV. A judiciis Terrestribus dabatur olim Provocatio ad TERMINOS GENERALES, sive ad COLLOQVIA (Polonice dicuntur *Wieca*, item *Rokiglowne*) & quidem si hæc Colloquia ante Comitia generalia incidebant. Habebantur singulis annis semel autumni tempore in omnibus Palatinatibus. Judices hic erant Palatinus, Castellanus, Judex, Sub judex, Vexillifer cæte-

Termini generales olim habebantur.

Judices in terminis generalibus.

cæterique Magiſtratus illius Palatinatus ex Conſtitut. Caſimiri Jagellonidis *anno 1454.* & Sigismundi I. *anno 1543.* Si quis ex his judicibus, ſive Palatinus, ſive alius quispiam morbo impeditus aberat, cogebatur in ſequentibus Colloquiis jurare, quod vera non vero ficta infirmitate fuerit impeditus. *Conſtitut. Sigism. I. citata & Sigismundi Auguſti anno 156 .pag. 88. ſeqq.* In abſentia Palatini in his Colloquiis Caſtellanus præſidebat, ut ex dicta Conſtitutione de anno 1565. apparet. Acta Colloquiorum ſive Terminorum generalium, quæ non libris Terreſtribus, ſed aliis peculiaribus inſcribebantur, aſſervari ſolebant ſub tribus clavibus, quarum unam Judex Terreſtris, alteram Sub-judex, tertiam Notarius Terreſtris habebat, ex Conſtitut. Uladislai Jagell. an. 1433. apud Janum Januszov. *lib. V. Conſtitut. Part. V. tit. 8. pag. 505.* & Joan. Herburt. *tit. Colloquia pag. 85. ſeqq.* Eodem modo jubentur etiam aſſervari libri judiciorum Terreſtrium, non niſi cum Conſenſu omnium depromendi. *Vid.* Statut. Lithuan. *cap. IV. art. 13.* In Pruſſia ſuperiore ſeculo, & initio præſentis habebantur itidem Judicia totius Pruſſiæ generalia (Tagfahrten dicta) & quidem bis ſingulis annis nempe menſe Majo die S. Stanislai in urbe Mariæburgenſi, menſe autem

Acta Terminorum generalium.

Judicia Pruſſica generalia.

autem Septembri in urbe Grudentina, postea vero consentiente Rege in urbe Thoruniensi. Conveniebant ad hæc judicia exercenda omnes Consiliarii Prussici, nempe duo Episcopi, tres Palatini, tres Castellani, tres Succamerarii, trium Civitatum majorum bini Delegati. Provocatio eo instituebatur ex tota Prussia, si prius hi Conventus Prussici incidebant, quam Comitia Regni generalia, & postea si prius hi Conventus incidebant quam Tribunal Regni. Sed de his alibi copiosius a nobis actum est. *Vid.* Jus Correct. *tit. VI. num.* 45. In Juribus Municipalibus Terrar. Pruss. *Privileg. Sigismundi I. anno* 1538. *datum. lit. G.* 3.

Judices in Judiciis Prussicis generalibus.

XV. A Terminis generalibus sive a dictis Colloquiis dabatur ulterius Provocatio ad Regem. Sed & alias causa coram judicio Terrestri vel castrensi agitata, si prius incidebant generalia Regni Comitia quam Colloquia, tum Provocatio instituebatur a Judicio Terrestri & Castrensi recta ad Regem omissis illis Colloquiis. *Vid.* Cromer. *lib II. Descript. Polon. pag* 158. Similiter ex Conventibus Prussiæ generalibus ad Regem dabatur appellatio, ut alias ostensum. Unde facile cognoscere possumus, quantis litium difficultatibus tum districtus fuerit Rex, adeo, ut non sit

Provocatio ad Regem.

mirum

mirum, Henricum Regem dixisse: *Per meam fidem Poloni isti faciunt, ut agam judicem jurisperitum, in brevi volent, ut agam etiam causidicum*, teste Paulo Piasecio *in Chron. pag. 55. fin.* Itaque jam Sigismundi Augusti tempore facta fuit in Comitiis mentio instituendæ in Polonia novæ judicum decuriæ, quæ de omnibus Provocationibus sine provocatione cognosceret, quale est in Gallia Parlamentum, sed non placuit summam judiciorum cuiquam præter Principem concedere. Cromer. *lib. II. Descript. Polon. pag. 189.* Instituta nihilominus fuerunt ab Augusto Anno 1563. Judicia in Palatinatibus extraordinaria ad dijudicandas controversias veteres, quoniam in Comitiis generalibus decidi non poterant. *Vid. Constitut. dicti anni pag. 31. seq.* Tandem Stephanus Bathori Rex suasu magni Samoscii Anno 1578. summa Tribunalia instituit in Polonia, & An. 1581. in Magno Ducatu Lithuaniæ, quo provocationes instituerentur ex omnibus judiciis Terrestribus, Castrensibus, Succamerarialibus & Commissorialibus, sicque Colloquia illa sublata sunt. *Vid. Constitut. anno 1578. pag. 325. seqq.* In Prussia Regia nulla antiquitus concedebatur Appellatio ad Regem, sed omnes lites in Prussia finiebantur, donec tandem Anno 1521. sub Sigismun-

Consilia de judicio generali instituendo.

Judicia extraordinaria.

Tribunalia summa instituuntur.

Provocatio ex Prussia ad Regem superiore Seculo invaluit.

mundo l. eandem primo Civitates, & successu temporis etiam Equestris Ordo concesserunt. *Vid.* Casp. Schuz. *lib. X. Chron. Pruss. pag.* 479. Salom. Neugebauer. *lib. VII. Hist. Polon. pag.* 496. Suscipiebat autem Aula Regis Appellationes Prussicas usque ad Sigismundum III. Nam licet Stephanus, ut diximus, summa Tribunalia instituisset, expresse tamen lege initio cavit, ne causæ Prussicæ ad Tribunal recens institutum, sed ad ipsum Regem devolverentur. *Constitutio anni* 1578. *pag.* 332. Conf. Januszov. *lib. VII. Constitut. Part. III. tit.* 3. *pag.* 934. Verum sub Sigismundo III. Anno 1589. concessit Prussica Nobilitas appellationes ad Tribunal Petricoviense, ad quod etiam Deputatos suos mittere jussa est. Ita tamen hoc fuit ordinatum, ut indifferenter ad Conventum generalem Terrarum Prussiæ, de quo antea dictum, vel ad Tribunal Regni, quod prius horum celebratum fuerit, instituer etur provocatio. Sed a Conventibus etiam his generalibus Prussiæ concedebatur appellatio ad Tribunal Regni, ut habetur in jure Correcto Nobilit. Pruss. *tit. VI. num.* 45. *seq.* Reservavit autem sibi in primo ad Tribunal accessu Nobilitas Prussica regressum, si vellet, ad judicium Aulicum Regium. *Vid. Constit. an.* 1589. *tit. Prystapienie pag.* 54.

Prussi initio se Tribunali subjicere noluerunt.

Nobilitas se subjicit Tribunali Petricoviensi.

Nobilitas sibi reservat regressum à Tribunali ad judicium Regium.

& Constitut. Anno 1590. pag. 579. Hodie Conventus generales Prusſiæ ceſſant, ideoque Equeſtris Ordo ex Prusſia tantum ad Tribunal Regni provocat. Verum Civitates Prusſicæ tunc temporis ſolenniter in Conventu Prusſiæ generali adverſus Tribunal illud proteſtatæ ſunt, quæ Proteſtatio etiam ab Ordinibus Prusſiæ ipſis ſub ſigillo extradita. Ideo hodieque Prusſicæ Civitates etiam ratione Bonorum Terreſtrium in Tribunali judicari nolunt, ſed forum ſuum habent in judicio Regis aulico, quod vocant poſt Curiam. Similiter in Livonia Regibus Poloniæ adhuc ſubjecta, licet eodem modo Judicia Terreſtria & Caſtrenſia exerceantur, ut in Regno & Magno Ducatu Lithuaniæ; illud tamen diſcriminis intercedit, quod Livones ex dictis illis judiciis provocationes non admittunt ad Tribunal Lithuanicum aut Polonicum: ſed ſi cauſa excedit quingentos florenos Polonicos, poſſunt litigantes provocare ad judicium Regium Aſſeſſoriale Regni. Et tunc cum Ordinariis Judicibus asſidet etiam Referendarius vel Notarius Magni Ducatus Lithuaniæ, cui Livones alium quempiam ſuæ Nationis Secretarium adjungunt. Judicantur illæ cauſæ Livonicæ ad judicium Aſſeſſoriale devolutæ quotannis in Januario & Februario. Decreta

[Margin: Civitates Pruſſicæ proteſtatæ ſunt contra Tribunalia.]

[Margin: Livones non agnoſcunt Tribunalis, ſed provocant ad Regem.]

creta

creta ſigillo Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ ſignantur, quod etiam de aliis Mandatis, bannitionibus, ſublevationibus intelligendum. Scribi autem debent Proteſtationes, citationes & Decreta non niſi lingua Polonica, ut habet Ordinatio Livonica anno 1677. *pag.* 32. *ſeq.* edita *tit. Ordinacya.*

Cauſæ Livonicæ quotannis judicantur menſe Januario & Februario.

XVI. Judicia igitur ſecundæ & ultimæ (ſaltem in quibusdam, quia in nonnullis cauſis a judiciis Terreſtribus aliisque provocare non licet, & quædam etiam cauſæ ab ipſis Tribunalibus ad Comitia, ut dicemus, remittuntur) inſtantiæ ſunt SUMMA TRIBUNALIA. Loci ubi ſumma Tribunalia habentur in Regno Polonico ſunt: I. PETRICOVIA, quo pertinent Poſnanienſis, Calisſienſis, Siradicenſis, Lancicienſis, Breſtenſis, Inowladislavienſis, Maſoviæ, Plocenſis, Ravenſis Palatinatus, cum terris ad hos Palatinatus pertinentibus, ut terra Wichovienſi, Vielunenſi, Dobrinenſi. Acceſſerunt his, ut jam dictum eſt, Anno 1589. Prusſici Palatinatus *Vid. Conſtitut. an.* 1589. *pag.* 514. *anno* 1590. *pag.* 579. II. LUBLINUM, quo pertinent Cracovienſis, Sendomirienſis, Rusſiæ, Podoliæ, Lubninenſis, Belzenſis, Podlachienſis Palatinatus. Additi ſunt Anno 1589. Palatinatus Volhyniæ & Braclavienſis, qui antea

Tribunalia ſuprema.

Tribunalia ubi celebrentur. Petricovia.

Lublinum.

antea peculiare habuerunt Tribunal Luceonæ simul cum Palatinatu Kioviensi. *Vid. Constitut. anno 1578. pag. 331. anno 1589. pag. 537. sqq.* Anno autem 1590. accessit ad Tribunal Lublinense etiam Palatinatus Kioviensis. *Constitut. An. 1590. pag. 582.* Tandem anno 1635. additus est Palatinatus Czernichoviensis. *Vid. Constitut. dicti anni tit. Ordinacya Woiewodztwa.* In Magno Ducatu Lithuaniæ fuerunt antea a Stephano Rege quatuor loca constituta ad hæc judicia Tribunalitia exercenda. Nimirum. I. *Vilna*, quo pertinebat Palatinatus Vilnensis cum Districtibus Osmianensi, Lidensi, Wilkomiriensi, Braclaviensi, ut & Palatinatus Polocensis. II. *Troki*, quo pertinebat Palatinatus Trocensis cum Districtibus Grodnensi, Caunensi & Tpitensi. III. *Novogrodkum*, quo pertinebat Palatinatus Novogrodensis cum Districtibus Slonimensi & Wolkoviscensi, item Palatinatus Brestianensis cum Districtu Pinscensi. IV. *Minskum*, quo referebantur Palatinatus Vitepscensis cum Districtu Orszanensi; Palatinatus Mscislaviensis & Minscensis, cum Districtibus Mozirensi & Rzeczycensi. In Ducatu quoque Samogitiæ habebat Equestris Ordo potestatem constituendi Tribunalis in suo Ducatu, ubicunque placuerit. Cæterum

In Lithvania ubi Tribunalia habeantur.

hæc

hæc subsecutis temporibus prorsus mutata sunt. Nam Sigismundus III. Anno 1588. d. 1. Febr. constituit, ut ad Vilnense Tribunal transferrentur illæ causæ, quæ antea judicabantur Trocis. Et ad Tribunal Novogrodense illæ causæ, quæ judicari solebant Minsci; ita tamen, ut alternatim, nempe uno anno Novogrodci, altero anno Minsci per semestre hybernum causæ judicarentur. Samogitia licet habuerit potestatem, Tribunal proprium erigendi, illo tamen non est usa, sed causas suas ad Vilnense Tribunal transtulit. *Vid. Statut. Lithuan. in Appendice.* Deinde Anno 1598. Districtus Pinscensis additus est Tribunali Vilnensi, qui antea pertinebat ad Tribunal Novogrodense & Minscense. *Vid. Constit. dicti anni tit. czas y mieysce.* Posthæc An. 1626. Equestris Ordo Smolenscensis Palatinatus ad Tribunal Vilnense provocationes instituere cœpit. *Vid. Constitut. dicti anni tit. Opatrzenie.* Habetur ergo hodie in M. Duc. Lithuaniæ Tribunal quotannis per dimidium annum Vilnæ, per alterum autem dimidium annum Nowogrodci aut Minsci alternatim. Sed specialius etiam de tempore Tribunalium nobis agendum erit.

Mutatio facta est tempore Sigismundi III.

XVII. Tempus igitur horum summorum Tribunalium sic primo generatim di-

Tempus, quo Tribunalitia,

Judicia in Regno habentur. distinguitur, ut in Regno hyberno tempore post Festum S. Francisci ad Pascha judicia hæc celebrentur Petricoviæ: æstivo vero tempore Lublini post Dominicam Conductus usque ad messem. In actis tamen Electionis Regis Michaelis prolongatum est Tribunal Lublinense secundum Constitut. anni 1638. usque ad Festum S. Thomæ, idque ad septem subsequentes annos valere debuit. *Vid. Acta illa Lit. S. 2.* Sed nondum elapsis septem illis annis alia subsecuta est Ordinatio Tribunalis Lublinensis Anno 1670. de qua infra num. XXI. Porro An. 1676. constitutum est, ut per totum annum in utroque loco nempe Petricoviæ & Lublini continuo cursu judicia exerceantur; ea tamen Constitutio non nisi ad duos annos valeat. *Vid. Constitut. dicti anni pag. 24.* In Magno Ducatu Lithuaniæ æstivo tempore Tribunal semper est Vilnæ, hyberno autem tempore Novogrodci & Minsci alternatim.

Tempus, quo Tribunalia in Lithuania habentur.

Judices in judiciis Tribunalitiis. XVIII. Judices, sive ut vulgo vocantur, Deputati, in summis Tribunalibus sunt vel Seculares vel Spirituales. Spirituales Deputati suis Capitulis, modo & tempore solitis eliguntur. Seculares autem in particularibus Conventibus Palatinatuum & Terrarum a Nobilitate eligi consueverunt. Requirebatur hic olim, ut Deputati illi unanimi

animi consensu omnium eligerentur, sed paulatim cœperunt in multis Palatinatibus per plura suffragia constitui. Hunc morem recepit in Regno primo Masoviæ Palatinatus ex Constitut. Anni 1598. *pag. 702.* Deinde Palatinatus Siradiensis cum Terra Vielunensi, item Palatinatus Cracoviensis & Terra Chelmensis *Vid. Constitut. an. 1611. pag. 40.* Post hæc Magnus Ducatus Lithuaniæ. *Constit. an. 1613. pag. 41.* Eodem anno hunc morem receperunt Palatinatus Kioviensis & Districtus Mielnicensis, ut patet *ex Constitut. an. 1613. pag. 13.* Item Palatinatus Plocensis eodem anno. *ibid. pag. 22.* & tandem Palatinatus Prussici, *ibid. pag. 24.* Posthæc anno 1631. hoc ipsum recepit Palatinatus Podlachiæ. *Vid. Constit. an. 1631. pag. 34.* Palatinatus Ravensis anno 1667. ut est in hujus anni Constitut. *pag. 18.* Tandem etiam Palatinatus Brestensis & Inowladislaviensis hoc impetravit, ut plurium suffragiis Deputatos eligeret, *Constitut. an. 1685. pag. 19.* Electio Iudicum sive Deputatorum.

Quod ad numerum judicum sive Deputatorum attinet, in Palatinatibus, Posnaniensi, Sendomiriensi, Calissiensi, Ravensi, Podlachiæ, Plocensi concessi sunt bini deputati. *Constitut. anni 1578. pag. 316.* Reliqui Palatinatus debuerunt tantum singulos sibi eligere, quod etiam de Vielunensi Numerus Deputatorum.

& Dobrinensi terris intelligendum est, quæ singulos eligere jussæ sunt: Palatinatui Masoviæ pro illa vice concessi fuerunt tres Deputati: Palatinatui Russiæ vero duo, ita ut unus eligeretur Wisnæ, alter Haliciæ. Verum subsecutis temporibus multis aliis Palatinatibus indultum est, ut binos Deputatos eligerent. Nam Constitutione Anni 1589. *pag.* 538. in Palatinatu Siradiensi duo præter Vielunensem conceduntur. Anno 1598. in Palatinatu Volhyniæ sex Deputati eligi jubentur, nempe ex singulis Districtibus, Lucensi, Wlodimiriensi & Cremenensi, bini: In Braclaviensi Palatinatu etiam duo. Similiter Constitut. an. 1611. *pag.* 18. in Palatinatu Kioviensi duo eligi permittuntur. In Palatinatu Czernichoviensi ex duobus Districtibus, nempe Czernichoviensi & Novogrodensi singuli eliguntur per Constitut. Anni 1635. *ante med. tit. Ordynacya.* Cracoviensi Palatinatui An. 1631. concessum est, ut duos eligeret Deputatos. *Vid. Constit. ejus anni pag.* 37. In Palatinatu Lublinensi tertio quoque anno secundum alternatam ex terra Lukoviensi Deputatus eligebatur: reliquis autem duobus ex Lublinensi & Urzendoviensi. *Constitut. An.* 1654. *pag.* 15. Sed An. 1677. constitutum est, ut semel duo Deputati ex ipso Palatinatu eligantur; deinde vero alter

ter

ter ex ipso Palatinatu Lublinensi, alter ex terra Lukoviensi. *Constitut. dicti anni pag. 12. tit. Deputat.* Similiter Belzensi Palatinatui hoc jus duorum Deputatorum mittendorum ad judicia Tribunalitia collatum est per Constitutionem anni 1677. *pag. 12. tit. Declaracya.* Ex Prussiæ Palatinatibus jam ab An. 1589. quo ad Tribunal accesserunt, mittuntur bini Deputati Seculares, & duo Spirituales. *Constitut. An. 1589. pag. 514.* Similiter in Magno Ducatu Lithuaniæ ex singulis Palatinatibus & Districtibus bini ad Tribunal Magni illius Ducatus designantur, *ut est in Appendice ad Statutum Lithuanicum.* Oswiecimensis autem & Zatoriensis Ducatus unum tantum Deputatum ad Tribunal mittere jussi sunt Constitutione anni 1578. *pag. 326.* Requiruntur in his Deputatis varia, quæ his strictim commemorabimus. Nimirum cavetur Requisita Deputatorum. in legibus, ne quis Deputatorum sive ab eodem, sive ab alio Palatinatu in sequentem, tertium vel quartum annum idem Deputati munus subeat, etiamsi nemo contradixerit. Quadriennio igitur demum elapso iterum eligi possunt iidem Deputati, ut volunt Constitutiones anni 1611. *inter Constitutiones Lithuanicas pag. 40.* an. 1616. *pag. 40.* Deputati autem Spirituales biennio elapso denuo Deputati eligi possunt. *Con-*

ſtitut. An. 163 *pag.* 4. *& Conſtit. an.* 1670. *pag.* 50. Deinde Deputatus in Judiciis Tribunalitiis non poteſt eligi Nuncius ad Comitia. *Conſtitut. an.* 1616. *pag.* 3. Qui autem Deputatus, Nuncii munus, aut contra Nuncius Deputati officium ſibi oblatum amplexus fuerit, utroque munere privatur, per Conſtitutionem Anni 1678 *pag.* 9. Nuncius igitur non niſi poſt Comitiola Relationum eligi poteſt in Deputatum, etiamſi functionem ſuam in Comitiis antea non obierit: & contra Deputatus, qui eſt eo tempore, quo primæ univerſales Nobilitatem ad Conventus particulares Antecomitiales convocant, ille non poteſt eligi Nuncius, etiamſi Conventus illi particulares ſine fructu diſſolverentur & interea quoque Deputatus finito anno functione ſua liberaretur, ut hoc volunt declarantque Conſtitutiones anni 1683. *pag.* 5. & Conſtitut. an. 1685. *pag.* 6. *inter Conſtit. Lith.* Præterea abſens eligi nequit Deputatus. Conſtit. an. 1616. *tit. O. Deputatach.* Si Deputatus ipſe habet cauſam in Tribunali, differri ea debet usque in ſequentem annum; niſi pars altera, nulla contradictione interpoſita, illud permiſerit. *Conſtitut. an.* 1611. *pag.* 40. *tit. O Deputatach.* Item ſi Judex vel alius Aſſeſſor judicii Terreſtris, vel alterius alicujus, electus fuerit

Depu-

Deputatus, & ab ejus judicio Terrestri, aut alio aliquo, cui antea præerat, causa fuerit devoluta ad Tribunal, tum Deputatus ille in causa modo dicta in Tribunali jus nullum sententiæ ferendæ habet. *Constit. an. 1578. pag. 236. tit. Obieranie.* Si autem judex Terrestris, quod hic obiter ex occasione noto, electus fuerit Deputatus ad Tribunal, tum in judicio Terrestri alium sibi substituit, secundum Statutum Lithuanicum *cap. IV. art. 4. & in Appendice Statuti illius de Tribunali.* In hac ipsa Lithuania Procurator sive Patronus causaram prohibetur esse Deputatus, in Constitut. 1601. *pag. 758. §. ana Electiey*

XIX. Electi ita in Conventibus cujusque Palatinatus & Districtus particularibus Deputati, statuto tempore in loco judicii nempe Petricoviæ conveniunt, auditoque prius sacro curiam ascendunt, ubi in Conclavi, in quo judicium Tribunalitium haberi debet, Terrestre Siradicense judicium (Petricovia namque est in Palatinatu Siradicensi) supremo loco judiciali assidet mensæ, electosque Judices sive Deputatos, primo quidem Spirituales, postea Seculares secundum Ordinem Capitulorum & Palatinatuum, Terrarumque ad præstandum jusjurandum vocat. *Vid.* Joh. Nixdorff. *de Judicio Tribunalitio.* In Statu-

Deputati conveniunt Petricoviam.

Jusjurandum præstant.

Statuto Lithuanico Deputati Tribunalitii jusjurandum præstare jubentur coram Terrestri Castrensique Judicio, ut & coram Nobilitate ibidem præsente. *Vid.* Statut. Lithuanicum *loc. cit.* & Constitut. Anni 1647. *pag. 6. seq.* Jurisjurandi formula talis est; *Ego N. juro, quia juste secundum Deum, jus scriptum, æquitatem, partium controversias judicabo; recognitionesque suscipiam, divitis & pauperis, amici & inimici, Civis & peregrini, discrimine sublato, & neque favorem, neque odium, neque præmium, neque pœnas mihi proposita curabo, sed in judicando solum Deum, jus scriptum æquitatem, partium controversias & recognitiones in hisce omnibus conscientiæ meæ judicium sequar & audiam aliaque negotia mihi incumbentia fideliter & pro posse meo faciam. Practicationes causarum cum nemine habebo, neque præmonitiones neque consilium dabo, nec munera accipiam, & quod non ambitiose quæsiverim, ut ad hæc judicia eligerer & secreta judicii nemini revelabo. Sic me Deus adjuvet & Sancta Crux Christi.* In fine hujus jurisjurandi ante illa verba: *Sic me Deus &c.* addunt Palatinatus Volhyniensis, Mariæburgensis & Pomeraniæ Deputati, quod non sint in clientela (*Rekodayni sludzi*) aliorum Magnatum. *Vid.* Andreas Lisiecki *in judicii Tribunalitii*

bunalitii Regni Poloniæ Splendore V. pag. *172.* Conf. Conſtitut. an. 1589. *tit. Przyſiega tych.* & an. 1616. *tit. o Tribunale.* In Magno Ducatu Lithuaniæ Deputati hanc clauſulam jurisjurandi habent: *Ut juſte juro, ſic me Deus adjuvet in Trinitate unus: ſin autem injuſte, Deus mihi interficiat animam & corpus.* Circa hunc juris jurandi præſtandi actum licet Deputato illegitime electo contradicere, qua contradictione interveniente, is, cui contradicitur, a jurejurando præſtando tantiſper removetur, dum reliqui, qui ipſum ſequuntur, jurarint.

Clauſula jurisjurandi in Lithuania præſtari ſoliti.

His factis Deputati omnes jurati Seculares judicii ſui Præſidem, qui vulgo Marſchalcus Tribunalis vocatur, concordibus ſuffragiis eligunt, qui Marſchalcus non raro eſt vir Senatorii Ordinis, aut etiam ex aliis Magiſtratibus Regni Majoribus, ad majorem huic Collegio auctoritatem conciliandam.

Marſchalcus eligitur à Deputatis.

Spirituales quoque Præſidem ſive Præſidentem habent, ex Archidiœceſi Gneſnenſi Prælatum aliquem.

Spiritualium Præſes mittitur ex Archidiœceſi Gneſnenſi.

Jurisdictione fundata Marſchalcus & Deputati contradictionem illam contra Deputatum, de qua antea diximus, judicare poſſunt. Ea autem legitima vel illegitima cognita, is, cui contradictum, vel removetur a jurejurando, vel ad præſtandum illud admittitur, & locus ipſi inter deputatos conceditur.

Contradictiones judicantur.

 tur.

Cives hospitia Deputatis præbere coguntur.

tur. Joh. Nixdorff. *loc. cit.* Locum autem judicii hujus, antequam Deputati conveniant, præparat Capitaneus: hospitia Deputatis distribuit, quod onus gravissimum Cives urbium illarum ferre oportet.

Causæ ad Tribunal pertinentes.

XX. Judicantur hic omnes causæ, quæ a judiciis Terrestribus, Castrensibus, Succameralibus, Commissorialibus illis, quæ ad Bonorum limitationes institui solent, per appellationem, sive ut antiquæ leges loquuntur per motionem ad Tribunal devolvuntur. *Vid. Constitut. Anno* 1578. *pag.* 127. *Conferatur Processus judiciarius An.* 1611. *in Comitiis institutus.* Non datur tamen appellatio ad Tribunal a judiciis illis inferioribus in executione rei judicatæ: ad inscriptionem: Exemptionum liquidarum: Deductionis Scrutiniorum: inquisitionem. Item in recognitione summæ tria millia florenorum non excedente: pro vulnerib9: pro taxa capitis plebei: pro extraditione subditorum: de decimis liquidi juris: de exemptionibus: de injuriis Terrestribus: pro taxa 500. florenorum. In rapinis similis taxæ: a levi quoque accessorio appellatio ordinarie concedi non debet, ut hæc determinat Constitutio Anni 1670. *pag.* 22. Causæ etiam quædam hic prorsus excipiuntur, ut quæ ad Tribunal plane non pertinent. Nimirum (1) causæ mere criminales, illæ videlicet, quæ famam & caput

Quando appellatio ad Tribunal non concedatur.

Causæ quædam prorsus ad Tribunal non pertinent.

put alicujus Nobilis tangunt. Cavetur tamen legibus, ne quis ex causa Civili criminalem faciat, aliumque sub hoc prætextu ad judicia Comitialia vel post Curiam evocet sub pœna sessionis turris & centum marcarum. Excipiuntur (2.) causæ Fisci Regii, Thesauri, Quartæ & de Bonis nullo jure receptis. Excipiuntur (3) causæ quædam, ad quas Commissarii mitti solent, qualis est causa de exemptionibus Bonorum regalium. Excipiuntur (4) in Magno Ducatu Lithuaniæ causæ in aliis inferioribus subselliis nondum agitatæ. *Constitut. An. 1641. pag. 17. Anno 1670. pag. 50.* Excipiuntur (5) Causæ juris Magdeburgensis sive Teutonici & Culmensis. *Constit. An. 1578. pag. 328. an. 1633. pag. 23. seq.* Conf. & Statut. Lithuan. *loc. cit.* De causis Livonicis & Prussicarum Civitatum jam supra diximus, quod prorsus ad Tribunal quæcunque illæ tandem sint, non pertineant.

XXI. Causæ autem, quæ ad Tribunal pertinent, certo ordine ibidem ventilantur. Nam triduo ante sessionem primam adest Notarius Terrestris ejus loci, ubi exercenda sunt judicia Tribunalia, ut partes litigantes causas suas hoc triduo inscribant. Qui igitur illud hoc triduo facere neglexerint, non possunt postea admitti. *Vid.*

Ordo in causarum ventilatione observatur.

Vid. Statut. Lithuan. *in Appendice, ubi agitur de Judiciis Tribunalitiis.* Rediguntur illæ causæ in distincta Regestra, ita ut aliud sit Regestrum causarum militarium & expeditionis bellicæ; aliud causarum Capturalium; aliud paritatis suffragiorum: aliud ex quo Judex: aliud causarum Palatinalium; aliud causarum extrapalatinalium: aliud causarum Spiritualium, quod iterum est duplex, nempe vel compositi judicii, vel mixti fori: aliud summarii processus, de quibus copiose egit Joh. Nixdorff. *in lib. de Judic. Tribun.* Sed hæc aliquando mutari solent, ut constat ex Constitut. anni 1670. ex qua quam optime & varietatem Regestrorum paulo a prædicta enumeratione nostra diversam, & ordinem qua causæ ex Regestris illis judicantur, cognoscimus. Constituitur enim ibidem, ut Tribunal Lublinense (quoniam omnium Palatinatuum causæ intra semestre spacium æstivo tempore dijudicari non poterant) Palatinatus illos dispescat in duas classes, ita ut causas ex Cracoviensi, Sendomiriensi, Kijoviensi & Russico Palatinatibus, ut & Districtibus ad Palatinatus illos pertinentibus primo æstivo semestri judicet: altero vero anno itidem intra æstivum semestre causas reliquorum Palatinatuum ad Minorem Poloniam pertinentium expe-

Regestra.

Ordinatio Lublinensis Ordinatio Tribunalis extraordinaria.

expediat, quo pertinent Volhyniæ, Podoliæ, Belzenſis, Lublinenſis, Podlachiæ, Braclavienſis, Czernichovienſis Palatinatus cum ſuis Diſtrictibus. Ordo ſpecialis tunc conſtitutus eſt ſequens: Primo die Lunæ poſt Dominicam Conductus Paſchæ judicari debent ex Regeſtro cauſarum militarium cauſæ mere militares, quo pertinent cauſæ ex hybernis vel expeditione publica ortæ, tam criminales, quam civiles. In eodem Regeſtro comprehendi jubentur cauſæ remiſſæ: ex quo Judex: paritatis ſententiarum: Reſidentiarum: Suſpenſionum: Functionis Commiſſionum, Legationumque in Comitiis decretarum. Hæ cauſæ continuo curſu judicari jubentur usque ad diem ultimum Maji incluſive; ita ut ad diem 14. Maji incluſive cauſæ Spiritualium ejusdem generis dijudicentur. Deinde die 1. Julii Cauſæ Palatinales inchoari jubentur, & primo quidem Palatinatus Cracovienſis, ejusque Diſtrictuum usque ad 13. Auguſti incluſive; ita ut cauſæ ſecularium usque ad diem 5. Aug. incluſive ventilentur. Eodem ordine cauſæ Palatinatus Sendomirienſis, poſtea Kiovienſis, inde Ruſſiæ judicari jubentur, ita ut judicia ad Feſtum S. Thomæ finiantur. Cauſæ autem dictorum Palatinatuum, quæ intra deſtinatum cuique Pala-

tinatui

tinatui tempus dijudicari non possunt, usque ad aliud Tribunal limitantur. Proximo anno eodem ordine ex reliquis Palatinatibus primo dijudicari mandantur causæ ex Regestro militari, item ex Regestro Cassandarum, usque ad ultimum diem Junii. Postea expediri debebant causæ Palatinales eodem, quem supra descripsimus, ordine nempe, primo Secularium, deinde Spiritualium. Initium fiebat a Palatinatu Volhyniæ, deinde progrediebantur Judices ad causas Palatinatus Podoliæ: inde ad causas Belzensis, Lublinensis, Podlachiæ, Braclaviensis & tandem Czernichoviensis Palatinatuum. Causæ vero, quæ præsentem requirunt vindictam, ut sunt blasphemiæ, apostasiæ, Sacrilegia judaica, quovis die & mense judicari punirique jubentur. Hæc Constitutio tamdiu erat valitura, donec Ordinibus aliud in Comitiis constituere visum fuisset. *Vid. Constitut. An. 1670. pag. 19. seqq.* Subsecuta est deinde, nempe An. 1676. alia ordinatio Tribunalis non tantum Lublinensis, sed etiam Petricoviensis in duos tantum annos valitura, cujus jam supra num. XVII. mentionem injecimus. Cæterum quoniam antea sæpe judicia Spiritualium obiter commemoravimus, hic paulo exactius materia illa nobis excutienda erit. Sunt judicia

Alia ordinatio extraordinaria, Judicii Petricoviensis & Lublinensis.

Spiri-

Spiritualium duplicia, alia videlicet COMPOSITI JVDICII, alia MIXTI-FORI. Compositum judicium constat in Regno sex Ecclesiasticis & sex Secularibus Deputatis. In Lithuania quaternarius est numerus, ex Constitut. *An. 1641. pag. 17. fin.* Pertinent eo causæ omnes, quæ ad fundos & proventus Ecclesiasticos pertinent, item ad Ecclesias, Conventus, monasteria & Capitula: item ratione injuriarum excessuumque personis locisque religiosis illatarum, ait Dn. Nixdorff. *loc. cit.* Ad forum mixtum pertinent sex spirituales & omnes Deputati Seculares. Pertinent huc causæ mere Terrestres, juri & jurisdictioni Terrestri subjectæ, rationeque Bonorum & injuriarum Terrestrium, si inter litigantes, sive ab utrinque sive ab alterutra parte, sit Clericus. Sed si tantum inter litis comparticipes reperitur Clericus, vel si causa agitari cœpit inter seculares, & deinde Bona devoluta sunt aliquo jure ad Clericum, tunc illam causam judicant soli Seculares. *Constit. anni 1607. pag. 833. seqq.* Conf. Herburt. *in Statuto. tit. Spirituales pag. seq.* Posthæc An. 1670. hoc judicium mixti fori videtur esse restrictum ad solas causas prioritatum & taxationum Bonorum. *Vid. Constitut. dicta pag. 20. ante med.*

Judicia Spirituali-um in Tribunalibus. Composi-tum Judici-um.

Forum mixtum.

XXII.

Citationes. XXII. Citationes ad Tribunalitium Judicium sunt sub integro titulo Regio (ut etiam Citationes ad Comitia & post Curiam) sub sigillo Terrestri illius terræ, in qua citandus est possessionatus, & in qua causam hanc in officio Terrestri vel Castrensi cœpit. *Constitut. an. 1578. pag. 331.* De Notario Tribunalis Magni Ducatus Lithuaniæ crebræ sunt Constitutiones; ne plus quam par est, & jure permittitur a litigantibus per se, aut per scribas suos exprimat. *Vid. Constitut. An. 1616. pag. 42. an. 1635. pag. 30. an. 1641. pag. 18.* De Decretis constitutum est, *An. 1647. tit. o Decretach*, ut in Magno Ducatu Lithuaniæ Deputatus ex illo Palatinatu vel Terra, cujus causæ judicantur, Marschalco assideat & Decretum simul cum ipso subscribat. Similiter in Decretis ad Palatinatum Volhyniæ & Braclaviensem pertinentibus, subscribere debent duo Deputati ex Regno & duo ex dictis illis Palatinatibus, ut habetur in Constitut. An. 1589. *pag. 538.* & An. 1607. *pag. 898. ubi etiam alia horum Palatinatuum privilegia reperies.* Scribuntur autem in Lithuania Decreta omnia Russico sermone, ut & multæ aliæ expeditiones publicæ in illis judiciis. Quod etiam in Judiciis Terrestribus, Castrensibus aliisque actionibus pro-

Decreta Tribunalitia.

Decreta in Lithuania Russico sermone scribuntur.

promiſerat jam ante Tribunalium inſtitutionem, Kiovienſi & Volhyniæ Palatinatibus Sigismundus Auguſtus, licet dicti Palatinatus tum non Lithuaniæ, ſed Regno Poloniæ fuerint adjuncti, ut diſcimus ex Conſtitutione Anni 1569. *pag. 160. princ.* Præterea notandum eſt, Decreta in ſummis Tribunalibus ſignari ſigillo Terreſtri illius terræ, ubi Tribunal habetur. *Conſt. an.* 1578. *pag. 330.* Si Reus parere nolit Decreto, condemnatur in duplum, quod *perlucrum* (Lithuani Ruthenico vocabulo *Perefudy* appellant) vocatur: Prior enim condemnatio *lucrum* dicitur. *Vid.* Mart. Cromer. *lib. II. Deſcript. Polon. pag. 192.* Si duplum ad certum diem condemnatus non ſolverit, Præfecti arcium, ſive Capitanei (Executio namque Decretorum Caſtrenſi & in Pruſſia Palatinali competit officio) in quo Reus Bona vel Domicilium habet, opem Actor implorat. Ex Decreto autem Capitanei Bona Rei Actori poſſidenda traduntur, adjecta certa mulcta, quod vadium vocant, ſi is prohibuerit. Si denuo id fecerit, duplicatur mulcta, ſi tertium, triplicatur, quæ vadia duplicata, triplicata vocantur, ut Cromerus de antiquis judicialibus Polonorum mulctis agens loco citato docet. Recentiori lege ultra vadium Capitaneale ſimplex pro parte ju-

dicii progressus non datur, sed pœnæ adjudicari debent parti injuriatæ juxta causarum merita. *Vid. Constitut. an. 1670. num. 21. pag. 23.* Libri Causarum pro Tribunali agitatarum inscribi debent per Notarium Terrestrem libris Terrestribus. Quamobrem præter Notarium Tribunalis assidet etiam huic judicio Notarius Terrestris, ut & Judex & Sub-judex ejusdem loci, sententiæ tamen ferendæ jus illi non habent. Etsi Termini Terrestres in illo Districtu inciderint, ubi Tribunal habetur, tunc Termini Terrestres tantisper suspendi debent. Quod si Notarius Tribunalitius vel ante vel intra cursum judiciorum moriatur, habent Deputati facultatem ex medio sui Deputatum aliquem eligendi, qui sacramento obstrictus hoc munere fungatur. *Constitut. an. 1616. pag. 43.*

Inscribuntur causæ agitatæ libris Terrestribus.

Judicium Terrestre asidet judicio Tribunali.

Notarius Tribunalitius quomodo substituatur.

XXIII. De securitate judicii Tribunalitii ejusque auctoritate conservanda, reperiuntur saluberrimæ leges, præsertim in Constitutionibus anni 1578. *pag. 329.* & anni 1589. *pag. 540.* an. 1613. *pag. 11.* an. 1616. *pag. 3.* Summa earum huc redit: Nemo cujuscunque fuerit status & Conditionis, etiamsi sit Deputatus Tribunalis, in urbem, in qua Tribunal habetur, pluribus quam quinquaginta comitibus stipatus, in quibus etiam numerandi sunt cognati alii-

Securitas judicii Tribunalitii.

que

que, ingredi debet, ſub pœna mille marcarum Polonicalium, ad inſtantiam Inſtigatoris judicii illius ex termino facto in eodem judicio repetenda. Deinde qui cauſam pro Tribunali habet, plures quam tres comites ſecum in ipſum locum judicii adducere non poteſt; & illi quidem omnes ſine armis, excepto acinace vel gladio, eo ingredi debent. Omnes autem alii, qui cauſam nullam liteſque nullas pro Tribunali habent, penitus inde arcentur. Nemini, niſi ſolis Judicibus operto capite in loco judicii ſtare vel ſedere licet, niſi quis ab ipſis Judicibus fuerit rogatus. Dum ſententias dicunt Judices, nemini plane, qui non eſt Deputatus, intereſſe conceditur. Judex autem & Sub-judex, Terreſtres, etiamſi ſuffragio, ut ſupra dictum eſt, careant, jurare tamen ipſos oportet ſuper ſecretis judicii non divulgandis aut revelandis. *Conſtit. An.* 1578. *pag.* 330. Porro Securitas illa, quæ judicii ipſius eſt, extendere ſe debet per totam urbem, in qua judicium illud eſt. Propterea nemini licet in urbe cum bombarda pulvere pyrio onerata per plateas vagari, multo minus eam exonerare diſplodendo, ſub pœna graviſſima. Tandem nemini licet quempiam ad ſingulare certamen provocare, ut ita omnia tuta & ſecura ſint. Si quis quempiam Nobilem

ſpacio trium hebdomadarum ante inchoata vel etiam poſt finita judicia interfecerit aut vulneraverit, eidem pœnæ ſubiacet, qua afficitur in Comitiis Nobilem interficiens vel vulnerans, ut habet Conſtitut. an. 1578. *pag.* 329. §. *A gdzieby.* Eædem autem leges, quæ de Securitate judiciorum Tribunalitiorum in Regno latæ ſunt, ſervire etiam debent ſecuritati Tribunalium in Magno Ducatu Lithuaniæ, per Conſtitut. Anni 1620. *pag.* 18. *tit. Securitas.*

Remiſſæ ex Tribunalibus ad Judicia Comitialia.

XXIV. Quamvis autem judicium Tribunalitium ſit ſupremæ inſtantiæ, adeo ut non liceat inde vel ad Regem vel ad Comitia provocare, aut etiam Decreta Tribunalitia mandatis Regiis aut Comitiorum irrita reddere. *Conſtitut. an.* 1638. *pag.* 16. Duobus tamen in caſibus ex Conſtitutione Stephani Regis An. 1578. cauſæ a ſummis Tribunalibus ad judicia Comitialia antehac remittebantur. Nimirum primo quando pro Tribunali paritas erat ſententiarum: Plurium enim ſententiis cauſas decidi voluit Tribunalium parens Stephanus: ſi igitur ex utraque parte pares eſſent ſententiæ, ad ſuperius judicium cauſam devolvi juſſit. Deinde quando in Conſtitutionibus caſus, qui ventilari debebat, nondum erat deciſus.

Quid hodie obtineat.

Verum poſtea Sigiſmundus III. Anno 1607. *tit.* 30. *pag.* 838. conſtituit, ut cauſæ Seculares,

lares,ex paritate votorum non ad Comitia, ſed ad proximum tribunal, remittantur,ubi ex ſpeciali harum cauſarum Regeſtro ſtatim poſt præſtitum a Deputatis in Tribunali jusjurandum debeant, & ſolæ tantum cauſæ nondum publica Conſtitutione deciſæ ad Comitia remittantur.

XXV. Progredimur jam ad JUDICIA COMITIORUM GENERALIUM. Dividit hæc Theodorus Zawacki ſequenti modo: Judicia Comitiorum ſunt vel Civilia vel Criminalia. I. CRIMINALIA iterum vel ſunt (1) Publica ad cujusvis delationem Inſtigatore accuſante, ut ſunt (*a*) Crimen læſæ Majeſtatis, quod in perſonam Regis committitur machinatione, conſpiratione, violatione, conatu, &, quod abſit ipſo facto. (*b*) Crimen perduellionis, nempe factæ cum Reipubl. hoſtibus conſpirationis. Huc pertinent arcanorum concreditorum, caſtri ſeu arcis proditio, Pactorum & Fœderum cum finitimis initorum convulſio, Rebellionis in actum deductio. (*c*) Crimen Peculatus, ut ſunt Theſauri Regii vel Reipubl. expilatio, monetæ adulteratio, inverſio proventuum Reipubl. &c. (*d*) Crimen violationis Comitiorum generalium vel particularium. &c. *Vid.* Theod. Zavvacki *in Proceſſu judiciario tit. ult.* (2) Privatorum ſunt homicidia a Nobilibus

Judicia Comitialia multiplicia.

commiſſa; propinationes venenorum; injuridica punitio capitis ſibi æqualis: inceſtus: adulteria & alia plura. *Vid.* Zavvacki *loc. cit.* II. CIVILIA ſunt (1) Inſtigatoris Regii, quo pertinent cauſæ de Bonis menſæ Regiæ, ex citatione vel remiſſione Tribunalis ſive Curiæ, ſive Comiſſorialis judicii: de Bonis nullo jure receptis: de ſummis in Bonis Regiis aſſecuratis: de amiſſione Capitaneatus ob non ſolutionem Quartæ: de ſalisfodinarum corruptione: de extorto telonio non privilegiato: de Confiſcatione Bonorum Nobilium: de Bonis Regiæ Majeſtati inſcriptis: de Caducis Bonorum Nobilium: de non comparitione Theſaurarii vel Deputatorum ad Quartam percipiendam. (2) Ex delatione partium ſunt: de exactione telonii per Nobilem, jus nullum ad hoc habentem: de negligentia Magiſtratuum &c. (3) Privatorum ſunt vel ſpiritualia vel ſecularia. Spiritualia ſunt ex remiſſione Tribunalis, ut de decimis ex Bonis Nobilium; de profanatione templorum. Secularia ſunt de facultatibus jurisdictionum: Honoribus & Officiis Terreſtribus: de incompatibilibus &c. *Vid.* Zavvacki *loc. cit.* Conf. Proceſſus Judiciarius *in Comitiis An. 1611. conſtitutus pag. 2. ſeqq.* ubi hac de re plura.

Ordo Comitialium judiciorum.

XXVI. In judiciis his ſequens obſerva-

tur

tur ordo. Primum omnium Notarius Terreſtris ejus loci, ubi Comitia celebrantur, cauſas omnes ad judicia hæc pertinentes, ut Criminales remiſſasque ab aliis judiciis Regeſtro inſcribit eodem ordine, quo partes eas deferunt, deinde tradit Regeſtrum Referendariis. Referendarii quoque eodem ordine cauſas judicandas proponunt; Nam neque Regi per leges recentiores licet extra ordinem cauſam admittere dijudicandam, ut ſupra *lib. II. cap. II. n. VI. in fine dictum eſt.* Alias quoque cauſas ad Comitia pertinentes, ut de Quarta: de cauſis Fiſci: Bonis nullo jure receptis: de remiſſis a judicio Regio Poſt Curiali, Notarius Decretorum Cancellariæ Regni eodem ordine inſcribit & Referendariis tradit. In Comitiis igitur propoſitione Regio nomine facta, ſententiisque Senatorum auditis, prima Comitiorum hebdomada tota actionibus Criminalibus dijudicandis impendi debet. Finita hac hebdomada diebus Lunæ judicantur actiones ſive cauſæ Theſauri, Quartæ, & de Bonis nullo jure receptis. Diebus Martis ventilantur cauſæ tam Criminales quam Civiles ex Magno Ducatu Lithuaniæ. Diebus Mercurii, Veneris & Saturni iterum Criminales. Diebus Jovis cauſæ ab aliis judiciis remiſſæ. In defectu autem aliarum cauſarum ſemper judicantur Criminales.

Vid. Constitut. Anni 1578. an. 1589. & præcipue Anni 1641 pag. 8. seqq. Hic ita notandum est, usu forensi in Polonia non dici die Lunæ Martis, Mercurii &c. sed feria secunda, tertia, quarta &c. Nos autem hic notioribus vulgo vocabulis usi sumus.

Judices in Comitialibus judiciis.

XXVII. Judices in Comitialibus judiciis sunt Rex & Senatores. Olim Rex ad hæc judicia aliquando Senatores aliquot deligebat, qui quotidie fere, festis diebus exceptis, judicabant, ab iis tamen provocatio dabatur ad ipsum Regem. Cromer. *lib. II. Descript. Polon. pag. 203. seqq.* Deinde extremis Stephani temporibus cum causa Zborowiorum agitaretur, vel omnes vel aliquot ex Nunciis Terrestribus in Collegio ipsorum electos Rex censuit admittendos, ut & ipsis æquitas Regii judicii plana esset, teste Joanne Demetrio Solikovio *in Comment. Rer. Polon. pag. 160.* Postea Sigismundus III. Constitut. An. 1588. ut in causis Criminalibus, quando de Crimine læsæ Majestatis aut perduellionis ab aliquo Nobili commisso agitur, admitterentur octo Deputati, iique jurati ex Nunciis Terrestribus, qui judiciis his adessent. *Vid. Constitut. an. 1588. initio.* Sic etiam cum An. 1655. culpa traditi Moscis Smolensci conjiceretur in Philippum Obuchovicium Palatinum Smolenscensem, ad Inquisitionem

Deputati ex Nunciis Terrestribus ad judicia de Crimine Læsæ Majestatis.

Rex

Rex admisit ex Nunciis Terrestribus viginti quatuor, ita ut ex singulis gentibus essent octoni, qui in præsentia omnium Nunciorum in hoc crimen inquirerent, & hoc concessum erat ad illum tantum actum. *Constitut. an. 165[illegible]. pag. 2.* Sed postea patuit, Obuchovitium fuisse prorsus culpæ expertem. Ante tria & quod excurrit lustra, sancitum est, ut non amplius octo, sed duodecim Nuncii (ex singulis gentibus quaterni) ad hæc judicia destinarentur. *Constitut. an. 1670. num. 9. pag. 15.* Præterea ad causas a summis Tribunalibus ad Comitia remissis admittuntur etiam Deputati ex Nunciis Terrestribus a Marschalco Nunciorum statim post Senatorum vota nominati. *Constitut. Anni 1678. pag. 8.* In aliis autem judiciis Comitialibus Rex cum Senatu sine Nunciis judicat.

Ad causas a Tribunalibus remissas dijudicandas admittuntur etiam Nuncii.

XXVIII. Judicia hæcce Criminalia, præsertim læsæ Majestatis & perduellionis sæpe magno tumultu agitantur, si Reus est potens. Quando enim ejusmodi causa agitanda est, citatur Reus per Instigatorem cum scitu Marschalci supremi sex hebdomadis ante Comitia: Citatio valvis affigitur: Reus voce Præconis de more ter quaterque accersitur: dicto judicii die sæpe locus Comitiorum, quando Reus est potens, armatis completur, ut factum est in

Modus procedendi adversus Reum læsæ Majestatis.

Zboroviorum judiciis apud Solikovium *in Comment. Rer. Polon. pag. 159.* Instigator (cui Delator adsistit vel si certa & evidentia sunt contra Reum documenta, etiam sine Delatore) causam proponit: Reus, qui non nisi viginti ad summum viris (in quibus & consanguinei & ministri censentur) comitatus, urbem ipsumque locum judicii intrare potest, aut ipse per se causam agit, aut Patronum causæ sibi dari postulat, aut eum consanguinei defendunt. Quando Senatores & Deputati ex Nunciis sententias dicunt, Rex absens est (quod etiam ex Constitutione anni 1588. in Actis Electionis Regis Michaelis repetitur.) Postquam ex pluralitate calculorum in absentia Regia decretum stetit, tunc præsente ipso Rege de scripto publicatur per Marschalcum supremum, qui etiam jure victos præsentes vinculis mancipare & capitis damnatos extremo supplicio affici jubet. *Vid. Constitut. An. 1588. in princip.* Cum An. 1620. quidam nomine Michael Piekarski de villa Bienkowiec Palatinatus Sendomiriensis, ex illa Equestri familia, quæ insignia Topororum in scuto flavo defert, Regem Sigismundum III. (propterea quod ipsi uti furioso Curatores assignaverat,) in templum S. Johannis Baptistæ euntem clava mucrone eminente munita (*Czekau* Poloni vocant) per-

Decretum ex pluralitate sententiarum.

Marschalci supremi munia in judiciis Comitialibus de Crimine læsæ Majestatis.

Exemplum Piekarscii.

percusſiſſet, & aliquot vulnera in capite dextraque faciei parte inflixiſſet; Senatus, qui tunc Varſaviæ præſens erat, adſcitis ex Conſtitutione anni 1588. octo Nunciis Terreſtribus iisque jurejurando adſtrictis, primo dictum Piekarski per Miniſterialem generalem publicari juſſit infamem: mox bona ipſius fiſco addixit: tum liberos & ſucceſſores dicti ſicarii ex lumbis ipſius in linea recta deſcendentes omnium Dignitatum incapaces declaravit. Prædium inſuper ſicarii Bienkowiec dictum in Palatinatu & Diſtrictu Sendomirienſi ſitum, ut domicilium ipſius, ſolo æquandum ibique in perpetuam rei memoriam columnam erigendam cenſuit. Cavit tamen ſimul, ne hæc ignominia aliis Piekarſciis Nobilibus ex diverſis familiis oriundis in Regno & Magno Ducatu Lithuaniæ fraudi eſſet. Negotium de pœna in corpore luenda Senatus cum Nunciorum Delegatis ad Marſchalcum Regni ſupremum remiſit, cui recentium criminum in Comitiis perpetratorum cognitio & animadverſio in delinquentes competit. Ex Marſchalci ergo ſententia Michael Piekarski ignitis forcipibus laniatus. Poſtea manu dextra & digitis articulatim præciſis, equis in diverſum incitatis pedibus diſtractum carnifex flammis conſumpſit, ejusque Cineres in profluentem Viſtu-

Viſtulæ abjecit, ut hoc ipſum diſcimus ex ipſo Decreto contra Michaelem Piekarski feria quinta poſtridie Feſti S. Catharinæ Virginis ac Martyris Anno Domini 1620. lato, & ex Paulo Piaſecio *ad dict. an. pag.* 404. Alias Decreti executio, ſi Reus eſt abſens, Capitaneo loci, ubi Reus habitat, addito alio Nobili, demandatur; & ſi unus Capitaneus non ſufficit, & vicinus addi ſolet. Non raro etiam jure victi abſentes proſcribuntur ſive banniuntur. Proſcriptionis vero vis eſt hujusmodi, quod is, qui ei addictus eſt, intra fines Regni degere prohibetur, alioquin a quolibet impune occiditur, Magiſtratus omnes, in quorum ditiones divertit, eum attinere, & ad capitis pœnam ſervare obligantur, ait Piaſecius *in Chron. pag.* 15. Supplicio tamen afficere non poſſunt Magiſtratus eo modo captum, niſi Regem ea de re conſuluerint. Piaſec. *loc. cit. pag.* 16. Attamen Republica & Rege jam placatis frequenter proſcriptis literæ ſecuritatis dantur, ut in Regnum redeant. Et hactenus etiam de Judiciis Comitiorum.

Executio Decretorum Capitaneis demandatur.

Proſcriptionis vis.

XXIX. Cum multa reperiantur in Regno, atque in Magno Ducatu Lithuaniæ Contributionum genera, ut ſupra cap. II. num. VIII. diximus, peculiaria quoque judicia his ſunt deſtinata. Antea quidem

Judicium, in quo cauſæ contributionum agitantur.

in

in ipsis Comitiis solebant a Quæstoribus rationes exigi, ne fraude & dolo publica illa pecunia in privatos usus converteretur: sed cum ob alia negotia rationibus his exigendis Rex in Comitiis vacare non posset, constitutum est Anno 1613. extraordinarium Judicium, quod dicitur TRIBUNAL THESAURI. Locus ubi hoc judicium ordinarie in Regno exercetur, est Radomia, oppidum Sendomiriensis Palatinatus, unde etiam appellatur TRIBUNAL RADOMIENSE. In Magno Ducatu Lithuaniæ ordinarie habetur Vilnæ. Signanter dico *ordinarie*, quia necessitate id exigente aliis etiam in locis exercetur, retento tamen nomine Tribunalis Radomiensis. Quinimo in ipsa urbe Vilnensi frequenter audias, hoc judicium appellari Tribunal Radomiense, etiamsi Vilnæ habeatur. Judices hujus Tribunalis sunt præter Thesaurarium, aliquot Senatores in Comitiis Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ generalibus ad hoc negotium electi, ut & ex singulis Palatinatibus & quibusdam Terris (ut Dobrinensi, Vielunensi, Chelmensi, Haliciensi) singuli Nuncii Terrestres, itidem in Comitiis electi. In Masovia, Podlachiæ & Ravensi Palatinatibus, quoniam multæ reperiuntur terræ, alternatio obtinet in Deputatorum electione, ita ut

Tribunal Thesauri sive Tribunal Radomiense.

Judices in Tribunali Thesauri ex Senatu & Nunciis.

ut semel ex una terra, & deinde ex alia eligantur. In Massovia vero præter alternatam illam An. 1674. missus est unus Deputatus ex Generalatu, ut vocant. *Vid. Confœderatio generalis Anni 1674. pag. 26.* In Magno Ducatu Lithuaniæ tantum ex Palatinatibus, non vero ex Districtibus Palatinatibus adjunctis aliquando Deputati designantur: aliquando etiam ex universa Lithuania non nisi sex aut octo Deputati Equestris Ordinis constituuntur, ut cum Thesaurario, & uno Cancellariorum constituto loco conveniant, ut *Constitutiones anni 1683. pag. 9. inter Constitut. Lithu. anni 1685. pag. 3. inter Constit. Lithu.* testantur.

Electio Nunciorum in Conventibus Relationum.

Nonnunquam in Comitiis tantum Senatores nominantur, ex Nobilitate autem ex Palatinatibus & terris in Comitiolis Relationum singuli, aliquando etiam ex generalatibus bini eligi jubentur. *Vid. Const. an. 1638. pag. 24. an. 1670. pag. 17. 18. 1685. pag. 4.*

Salaria judicum.

Salaria Judicibus his constituuntur in Comitiis, ita ut Director habeat duo millia florenorum, Senatores alii singuli mille florenos, Deputati ex Equestri ordine singuli quingentos florenos. Antea quidem Deputati ex Nobilitate tantum ducentos florenos accipiebant, ut anno 1654. *pag. 4.* anno 1655. *pag. 22.* Postea autem hæc summa sensim aucta est, ita ut

Anno

Anno 1658. ipsis dati sint ducenti & quinquaginta floreni, Anno 1674. trecenti floreni, anno 1685. quingenti floreni. *Vid. Confœderatio generalis anni 1674 pag. 26. Constit. an. 1683. pag. 3. inter Constitut. Lithuan.* Hæc salaria Deputatis præbentur ex thesauro Lithuaniæ in Magno Ducatu Lithuaniæ: quando autem Deputati ex Nobilitate in Comitiolis a fratribus eliguntur, tunc etiam Nobilitas illis salarium determinat. *Constit. an. 1638. pag. 24. an. 1670. pag. 17. 18. & alia.* Adest præter jam enumeratos Deputatos huic judicio etiam Notarius Campestris vel ejus substitutus. Judicantur in hoc Tribunali omnes Quæstores, Contributionumque Exactores (*Poborcy*,) Item Capitanei, qui post exactionem thesauro pecuniam non intulerunt. Item Mercatores aliique, per quos quomodocunque Thesaurus damnum passus est. Ventilantur etiam hic causæ de Quarta, ut & aliæ. *Vid. Constitut. Anno 1655. pag. 22. seq.* Tempus hujus Tribunalis non certum, sed semper antea determinatur in Comitiis; estque pro ratione temporis vel duarum vel trium vel etiam plurium hebdomadarum. Sed neque statum tempus est constitutum, quando & quo anni tempore illud judicium debeat exerceri: sed quovis tempore necessitate exigente

Notarius Campestris

Causæ ad hoc judicium pertinentes.

Tempus hujus judicii.

gente

gente in Comitiis poteſt indici. Cætera eodem ferme ſe habent modo, ut in ſummis Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ Tribunalibus. Confluentibus enim Deputatis Capitaneus illius loci hoſpitia Diſtribuit. *Conſtitut. an. 1609. menſ. Octobr. pag. 139.* Antequam judicia illa inchoentur, præſtant Deputati jusjurandum de juſte judicando ſecundum formam An. 1613. deſcriptam, hoc tantum addito, quod ipſi Deputati jurantes cum ſubditis ſuis nihil Contributionum theſauro debeant. *Vid. Conſtitut. an. 1667. pag. 7. ſeqq.* In Conſtitutionibus anni 1678. *pag. 3.* jubentur Deputati jurare ſecundum rotulam jurisjurandi Anno 1659. in Comitiis ſibi præſcriptam. Anno 1685. conſtitutum eſt, ut Deputati Senatorii & Equeſtris Ordinis jurent coram Officio Terreſtri Sendomirienſi vel abſente eo, coram officio Caſtrenſi Radomienſi ſecundum rotulam juramenti Tribunalitii, hoc tantum addito, quod Contributionum, de quibus in præſens agendum, liquidatio ſit facta in Palatinatu, quod nihil Contributionum ipſi debeant, quod Exactores Contributionum & Retentores earundem juvare nolint. Securitas hujus Tribunalis Theſauri eadem eſſe debet, quæ ſummorum in Regno & Magno Ducatu Lithuaniæ Tribunalium. Cæterum

Ordo in hoc judicio.

Deputati jusjurandum præſtant.

Securitas Tribunalis hujus.

rum & præter hæc judicia Thesauri generalia in singulis aliquando Palatinatibus ejusmodi Tribunalia Thesauri solent institui, ut factum est An. 1658. *Constit. dicti anni pag. 3. & 37. seq. an. 1659 pag. 33. an. 1661. an. 1662.* Deinde Anno 1667. additum est, ut in singulis Palatinatibus hæc judicia exerceant Officiales Terrestres, additis a Nobilitate in particularibus Conventibus congregata aliis quibusdam, dummodo illi non sint Contributionum Exactores. *Vid. Constitut. anno 1667. pag. 18.*

Tribunalia thesauri particularia.

XXX. Affine huic Tribunali Thesauri est illud judicium, quod appellari solet COMMISSIO AD EXSOLVENDA MILITIBUS STIPENDIA, immo aliquando cum Tribunali Radomiensi conjungitur, ita ut iidem eligantur Commissarii (sic Judices hujus Commissionis vocantur) qui & Deputati (ita Judices in Tribunali Radomiensi appellantur) ut discimus ex Constitut. *An. 1658. pag. 5. 6. 7. an. 1659. & an. 1653.* Aliquando etiam, licet per eosdem Judices Commissio & Tribunal Radomiense habeantur, diversis tamen hoc fit temporibus, ut patet ex Constitut. *anni 1662.* Quando Commissio a Tribunali Radomiensi separatur, haberi solet in Regno Leopoli, quia ibidem in limitibus milites excubare consueverunt; in Lithuania autem

Commissio ad solvenda militibus stipendia.

Locus Commissionis.

tem Vilnæ, aut Grodnæ, aut ſi neceſſitas id exigit, alio in loco. Judicantur hic milites, qui pecunia accepta in Caſtris non comparuere, qui injurias & damna Bonis Nobilium aliorumque intulere, & quæ ſunt id genus alia. Aſſident his judiciis Duces Belli, item Commiſſarii ex Senatu in Comitiis: & ex Nobilitate vel in Comitiis, vel in particularibus Conventibus, eodem modo ut ſupra diximus electi. Exercitus quoque duos ex ſuo numero eligit, qui judiciis his interſint. *Vide ſupra citatas Conſtitutiones.* De tempore harum Commiſſionum, item de jurejurando, ſalarioque Commiſſariorum eadem dici poſſunt, quæ ſupra diximus de Judiciis Theſauri & Deputatis eorum. Nam & hoc judicium eſt Extraordinarium, adeoque prorſus dependet a diſpoſitione Comitiorum.

Cauſæ ad hoc judicium pertinentes.

Judices in hac Commiſſione.

XXXI. Habet præterea Generalis Exercituum Dux ſua JUDICIA MILITARIA, in milites ſibi ſubjectos, in quos pro gravitate delicti poteſtatem animadvertendi habet, ne diſciplina militaris collabatur. *Vid.* Theod. Zawacki *in Speculo tit. Exercituum Regni generalis*, & in Compendio Statutorum *Part. V. tit. 4.* Limitata tamen eſt ejus poteſtas in quibusdam, per Commiſſiones illas, de quibus ſuperio-

Duces Exercituum habent judicia militaria.

re numero egimus, item per judicia Tribunalitia, ubi etiam causæ militares judicantur. Sed de his judiciis etiam infra nobis quædam erunt dicenda.

XXXII. JUDICIA MARSCHALCALIA exercet supremus Marschalcus, & in ejus absentia Marschalcus Curiæ, ut supra jam dictum. Pertinent ad hæc judicia primum Aulici Regii: deinde omnium Senatorum in Aula Regia degentium ministri & quidem in causis tam civilibus, quam criminalibus. Tertio omnes advenæ, qui in loco, ubi Aula est Regia, commorantur. Item illi, qui in urbibus sub præsentia Regis contra Statuta Marschalci de preciis rerum delinqunt, ut sunt Pistores, Braxatores, Oenopolæ, Zytopolæ, Piscatores, aliique opifices. Præterea omnes causæ criminales etiam Civium in urbibus in præsentia Regis quidquam delinquentium, verbi gratia: Si quis quempiam verberarit, vulnerarit, occiderit, domum ejus effregerit, imo etiam verbo eum læserit, sive civis ille, sive peregrinus fuerit, in hoc judicio Marschalcali convenitur. Similiter si quis Civium aut peregrinorum visus fuerit cum armis seditionem præ se ferentibus, ut cum bombarda &c. sive in urbe sive in suburbiis ejus loci, ubi Rex commoratur, oberrans, ad hoc

Judicia Marschalcalia.

Quinam in hoc judicio judicentur.

Locus hujus judicii. Marſchalcale judicium trahitur. Ex dictis autem jam fere elucet, judicia hæc exerceri non tantum Varſaviæ tempore Comitiorum, ſed etiam omnibus in locis, ubicunque Rex cum Aula ſua hæret, ita tamen, ut in Regno Marſchalcis Regni, in Lithuania autem Marſchalcis Lithuaniæ hoc jus competat. Habet autem in hoc judicio

Judex Marſchalcalis. Marſchalcus ſuum Judicem, qui Judex Marſchalcalis (*Sedzia Marſchalkowski*) vocatur, & Notarium, per quos judicia illa, præſertim in cauſis levioribus, exercet.

Notarius Marſchalcalis. Jusjurandum, quo Judex Marſchalcalis ſe obſtringere cogitur, reperimus in Conſtitutionibus de anno 1678. *inter Lithv. Conſtitut. pag 23.*

Jusjurandum judicis Marſchalcalis. Habet autem ſe modo ſequenti: *Ego N. juro, quia juſte ſecundum Deum, jus ſcriptum, articulos Illuſtriſſimi Domini ſupremi Marſchalci Regni vel Magni Ducatus Lithuaniæ, æquitatem & partium controverſias judicabo, recognitionesque ſuſcipiam, divitis & pauperis, amici & inimici, civis & peregrini diſcrimine ſublato, & neque favorem neque odium, neque præmium, neque pœnas mihi propoſitas curabo, ſed in judicando ſolum Deum & jus ſcriptum æquitatem, partium controverſias recognitionesque & in his omnibus judicium conſcientiæ meæ ſequar & audiam. Foralia non niſi quæ ab Illuſtriſſimo ſupremo Mar-*

ſchalco

ſchalco Regni ordinata fuerint ratione officii mei percipiam: precia rebus ad neceſſitatem Curiæ Sereniſſimi Regis importandis ex æquo & juſto juxta præſcriptum Illuſtriſſimi Marſchalci imponam, nec quenquam gravari eo nomine patiar: Salaria judicii mei juxta moderationem Illuſtriſſimi Marſchalci percipiam. Securitati providebo, cauſasque violatæ ſecuritatis ſine ſcitu Illuſtrisſimi Marſchalci ſopiri & componi non patiar. Scandala & exceſſus per conniventiam non ſubticebo, ſed mihi delata juxta meritum & demeritum puniam. Vagos & e contuberniis Civitatum proſcriptos prætextu ſervitiorum curiæ non fovebo, publicis defraudatoribus ſeu aleatoribus non patrocinabor, aliaque omnia ad Curiæ ordinationem & dignitatem S. R. Majeſtatis, Domini mei clementiſſimi, ſervitia mihi a ſupremo Illuſtrisſimo Marſchalco Regni commiſſa & tradita, fideliter & pro poſſe meo faciam & exſequar. Sic me Deus adjuvet & ſancta crux Chriſti. Jusjurandum autem Notarii Marſchalcalis tale eſt: *Ego N. juro, quia juſte ſecundum Deum, jus ſcriptum, æquitatem & partium controverſias judicabo, conſulam Judici, fideliterque partium recognitiones, affectationes ſeu poſtulationes juridicas vel judicis decreta in librum Actorum Marſchalcalium inſcribam & inſcribi curabo: ſed in judicando,*

Jusjurandum Notarii Marſchalcalis

cando, consulendo & scribendo solum Deum & justitiam sanctam, & æquitatem partium, recognitiones, controversias ac Judicis sententias in hisque omnibus conscientiæ meæ judicium sequar & audiam, aliaque negotia mihi incumbentia fideliter & pro posse meo peragam. Sic me Deus adjuvet & S. Crux Christi. In Judiciis Comitiorum criminalibus, ubi de fama vel capite Nobilis agitur, quæ sint partes Marschalci, jam supra, cum de judiciis Comitialibus ageremus, indicavimus. Articulos Officii Marschalcalis tempore Wladislai IV. Regis constitutos præfixit Petrus Electus Typographus Varsaviensis Juri Magdeburgico & Culmensi Polonice An. 1646. edito.

Articuli officii Marschalcalis.

Postremo notandum, non dari appellationem a Judiciis Marschalcalibus; in causis tamen gravioribus non per modum appellationis, sed informationis sententia Regis exquiritur.

Provocationes à judiciis Marschalcalibus non dantur.

Judicia Capturalia.

XXXIII. JUDICIUM CAPTURALE, quod sub tempus Interregni habetur est duplex. Aliud est generale, de quo jam supra *lib. II. cap. 1.* actum est. Hic tantum de eo addimus, Judices Capturalis Judicii generalis obstringi jurejurando, quod Deputati Tribunalitii præstare solent: item Decreta in iisdem ex pluralitate calculorum ferri. *Vid. Confœderatio generalis*

lis Anni 1648 pag. 9. Aliud est Capturale particulare in singulis Palatinatibus & Districtibus. Assessores Capturalis judicii omnium Nobilium in Conventibus Particularibus sub initium Interregni congregatorum consensu nulloque contradicente eliguntur, obstringunturque jurejurando formula judicii Tribunalitii coram judicio Terrestri. Citationes sub hoc titulo scribuntur: *Nos Proceres Palatinatus Cracoviensis &c.* Sententia ex pluralitate calculorum pendet. Judicant vero Judices illi Capturales causas ad quatuor articulos Castrenses pertinentes, de quibus supra num. IX. egimus. Item omnes causas facti violenti & personalis injuriæ, liquidarum exemptionum, prout in Confœderationibus Palatinatuûm particularibus, & in Confœderatione omnium Ordinum in Convocatione ante Comitia Electionis congregatorum hoc determinari solet. Non judicant autem Civiles causas & cognitiones jurium, neque causas Bonorum immobilium, neque finium regundorum. Neque causas jam in aliis Judiciis ventilatas, vel saltem inchoatas, neque tandem causas Fisci. Ea namque Judicia sub tempus Interregni prorsus cessant. *Constitut. An. 1587. p. 407. & 409. Constitut. An. 1633. pag. 11.* Verum Anno 1676. approbantur

Judicium Capturale particulare.

Citationes.

Quæ causæ judicentur.

Quæ causæ eo non pertineant.

bantur etiam judicia in causis exercita. *Vid. Confœderatio ejus anni pag. 12. & Constitut. Anni 1676. pag. 12.* Cessant judicia Capturalia particularia in singulis Palatinatibus & Terris, tribus hebdomadis ante Comitia Electionis (quoniam tunc Equestris Ordo ad Electionem Novi Regis confluit) in ipsa Electione (quoniam tunc in Comitiis Nobilitate congregata Judicia Capturalia generalia habentur) & tribus hebdomadis post Comitia Electionis secundum morem antiquum. *Vid. Acta Electionis Wladislai IV. Conf. & Confœderatio anni 1674. pag. 6. 7.* Resumpta post Electionem judicia Capturalia particularia continuantur, ad Coronationem Regis, ultra initium vero coronationis extendi non possunt. Causæ in his judiciis agitatæ, nec dum vero appropinquante Coronatione novi Regis executioni datæ, judicio Castrensi committuntur. Cœptæ vero causæ & nondum decisæ pro Tribunali ante omnes alias causas ex peculiari Regestro, de quo jam supra diximus judicantur; Pœnæ quoque eædem irrogantur, quæ in Capturalibus judiciis sunt descriptæ. *Vid. Constitut. An. 1633. p. 11. an. 1669. pag. 12. an. 1676. pag. 12.* Securitas horum judiciorum eadem est, quæ Tribunalium, de quibus supra.

Causæ nondum executioni datæ aliæque agitari cœptæ.

XXXIV.

XXXIV. Sed pergamus jam ad judicia, quæ in Civitatibus & Pagis exerceri consueverunt. In Civitatibus & pagis habitant vel Christiani, vel Judæi, vel (ut in Lithuania) Tartari. Christiani in urbibus & oppidis habent suos Magistratus, qui ipsos judicant aut jure Magdeburgensi sive Saxonico: ut in Polonicis & Lithuanicis urbibus, aut jure Culmensi, ut in plerisque Prussiæ Regiæ Civitatibus: aut denique jure Lubecensi, ut in Prussia Elbingæ, Brunsbergæ, Frauenburgi, ut alibi docuimus. Conf. Czaracki *in Processu judiciario Part. I. tit. 2.* In his judiciis civitatum, si quis gravatum se sentit, conceditur ipsi ulterius Provocatio ad judicium post Curiam, de quo postea agemus. In Prussia vero non una est Appellationum ratio. In Majoribus enim cvitatibus prima instantia est in judicio Scabinorum: Secunda in Senatu civitatis & tertia apud Regiam Majestatem. In minoribus autem Civitatibus prima instantia est in judicio Scabinorum: inde appellatio datur ad Capitaneum illius loci: si vero causa 50. marcas excedit, a Scabinis dabatur provocatio ad Conventum generalem Prussiæ, & inde ad Majestatem Regiam. *Vid. Jus Culmense novissime revisum lib. II. tit. 22. cap. 6.* Verum hodie cum Conventus Generales

Judicia in urbibus & pagis.

In Prussia judicia Civitatum.

nerales Prussiæ non habeantur, tres tantum sunt instantiæ in Minoribus etiam Civitatibus. Alioquinneque hoc omittendum est, non in quibusdam causis admitti Appellationem a judiciis Civitatum Prussicarum, neque a quavis summa pecuniæ, ut ex peculiaribus harum Civitatum Privilegiis liquet. *Vid.* Jus Publicum Dantiscanum Eliæ Constantini von Treume Schröder *lib. I. tit. 2. cap 38. & lib. II. tit. 10. per totum.* Reinholdi Curike *Chronicon Dantiscanum lib. 2.* Quod ad JUDÆOS attinet, illorum judicia in Regiis urbibus ita se habent. Si inter Judæos ipsos lites oriuntur, eas judicant Seniores ipsorum. Sin autem Christianus Judæo litem intendit, aut itidem ad Seniores causam defert, quod sæpe fit ob certas causas: aut, quod legibus est conformius, Vice-Palatini opem implorat, apud quem secundum leges prima est Instantia. *Vid. Constitut. An. 1633. pag. 37.* A Vice-palatino datur appellatio ad Palatinum ipsum, qui est legitimus Judæorum Judex *ibid.* Conf. *Constitut. an. 1662. pag. 9.* In Volhynia tamen causæ Judæorum non ad Palatinum sed ad Capitaneos pertinent, sive sint causæ Civiles sive Criminales, ut cognoscimus ex Constitut. Anni 1678. *tit. Poglowne Zydowskie &c. pag. 10. seq.* Cæterum

Judicia Judæorum.

illi

illi Judæi, qui in oppidis & pagis Nobilium habitant, sub Domini sui jurisdictione sunt. *Vid.* Theod. Zawacki *in Flosculis Legum tit. Judæi.* Si in dictis Judiciis causa terminari non potest, conceditur Appellatio ad Regiam Majestatem, sive ad judicium post Curiam si causa excedit centum florenos. *Constitut. an. 1633. p. 36. seq. an. 1678. pag. 10. seq.* TARTARI in Lithuania judicantur Castrensibus. *Constitut. anni 1611. pag. 47.* Si Tartari habent Bona Terrestria, conveniuntur ratione eorum in judicio Terrestri, Tribunalitio & aliis *Constitut. 1607. pag. 862.* Sed in recentioribus Constitutionibus cautum est, ne Tartari sibi Bona Terrestria acquirant, & si qua sibi acquisiverunt, ut intra certum tempus ea Nobilibus vendant. *Constitut. an. 1616. pag. 45. an. 1620. p. 16.* &c. Tartarica judicia.

XXXV. A judiciis oppidorum & urbium, item a Judicibus Judæorum datur Appellatio ad Judicium Regium, quod vocatur POST CVRIAM. Illud autem Judicium Postcuriale duplex est, nempe *Assessoriale* & *Relationum.* I. IN ASSESSORIALI JUDICIO Præses est Cancellarius Regni supremus, vel eo absente Pro-Cancellarius Regni, si ex Regno & Prussia causæ ad Aulam Regiam devolvuntur: sin autem ex Lithuanicis urbibus appellationes insti- Judicium Postcuriale est duplex. Assessoriale judicium. Judices.

instituuntur, præsidet Cancellarius Lithuaniæ, aut eo absente Pro Cancellarius Lithuaniæ. Assessores sunt Referendarii, Regens Cancellariæ, Notarius Decretorum Curiæ, & quidam Secretarii Regii ad hoc constituti & electi. Agitantur hic causæ, quæ a Civitatum judiciis eo devolvuntur, ut jam supra innuimus. Item datur huc Appellatio a Judicio Palatinali, quando Christianus cum Judæo litigans gravatum se sentit, sed & aliæ multæ controversiæ in judicio Assessoriali agitari solent, ut causæ Fisci, sive causæ ex Proventibus Bonorum mensæ Regiæ ortæ. *Constitut. an. 1647. pag. 2. seq.* Conf. Joan. Nixdorff *in Processʃ. judiciario Poloniæ & Prussiæ Regalis.* Judicia hæc Assessorialia non exercentur, nisi Rex aut in ipsa urbe, aut saltem in Palatinatu eodem. Ordinatio eorum prodiit An. 1680. & inserta est Constitutionibus *Anno 1683. pag. 7. & seqq.* II. IN JUDICIO RELATIONUM præsidet ipse Rex, assidentibus Senatoribus & Referendariis: Ventilantur hic causæ a judiciis Assessorialibus, Lithuanico & Polonico, devolutæ, adeo ut hoc judicium sit utrique genti commune. Propterea etiam quando causæ Civitatum Regni discutiuntur, adesse solet etiam Cancellarius Lithuaniæ, & contra. Devolvuntur autem huc

[Margin notes: Causæ ad judicia Assessorialia pertinentes. — Locus ubi hæc judicia exercentur. — Judicia Relationum.]

huc ex judiciis Affeſſorialibus cauſæ *appellatione admiſſibili adinventa. Nam & DD. Aſſeſſorum judicium tantæ eſt auctoritatis, ut ſi non admiſerint appellationem a ſuo Decreto per partem gravari ſe ſentientem interpoſitam, eandem proſequi nulli amplius eſt integrum, neque licet de proſequenda proteſtari, neque jam gravaminis ulla querela eo nomine proponi poteſt*, ait Gregorius Czaracki *in Proceſſu Judiciario Practico Part. I. tit. 2. num. 4.* Quare etiam, qui ſe Decreto Aſſeſſorialis judicii ſentiunt gravatos, non utuntur illo vulgari: *Appello.* Sed ſubmiſſe a Cancellario, Præſide Judicii Aſſeſſorialis petunt Remiſſionem ad Judicium Relationum. Alioqui, ſi quis temere Appellationem interpoſuerit, aut temere citationes impetrare præſumpſerit, ſeſſione turris vel alia pœna arbitraria afficitur. Andreas Lipski *in Obſervat. Cent. 1. Obſerv. 12.*

Appellatio admiſſibilis à Judicio Aſſeſſoriali.

Modus appellandi.

XXXVI. Præterea ſunt in Regno Poloniæ etiam JUDICIA PALATINALIA, ad quæ pertinent primo cauſæ Judæorum, de quibus jam ſupra actum. Deinde cauſæ omnes ad menſuras liquidorum & aridorum pertinentes, quas Palatini in Civitatibus conſtituunt, & contra hanc conſtitutionem delinquentes puniunt. In urbibus Pruſſicæ hæ cauſæ pertinent ad Officium mulctatorium, ex Germanico, Das

Judicia Palatinalia.

Welt-

Welt-Amt / ita dictum. Palatinorum autem Prussicorum longe amplior est jurisdictio, quam Polonicorum, ut ex superioribus patet.

Judicia mixta. XXXVII. Sunt etiam ad huc alia judicia in Regno Poloniæ, quæ mixta vocantur, quoniam diversorum Judiciorum Judices in iis concurrunt. In his censeri potest JVDICIVM PALATINALE & CAPITANEALE simul, quod Præ Consulem judicat Constitutiones de pretiis rerum non exsequentem. Citatio mittitur sub titulo Palatini & Capitanei, Theod. Zawacki *in Processu Judiciario tit. 2.* Locus autem Præ-Consuli præfigitur a Palatino in Prætorio Civitatis primariæ sui Palatinatus, Zawacki *in Speculo Senatorum sub tit. Palatinatus.* In Prussia nullum tale judicium reperitur, ut ex paulo antea dictis manifestum est. Deinde JUDICIUM CAPITANEALE & CIVILE simul est, quando Capitaneus vel ejus Officium Nobilem ob privatum Crimen juxta Statutum Thorunense in Civitate captum cum Officio civili judicat. Cavetur vero in Constitut. An. 1633. *pag. 24.* ne Cives cum solo Notario Castrensi hoc judicium exerceant: sed ut ipse Capitaneus aut Vice-Capitaneus ab illo missus judicio intersit. In Prussicis Civitatibus Majoribus, si Nobilis aliquis capi-

Judicium Palatinale & Capitaneale.

Judicium Capitaneale & Civile.

capitur, judicari solet a Magistratu urbis præsente Burggravio Regio, ad quem alias etiam causæ Criminales pertinent. Si ipse Burggravius adesse non potest, devolvit partes suas ad tempus in Pro-Burggravium. Tempore Interregni in urbe Polonica captus in recenti crimine Nobilis judicatur in judicio mixto, in quo conveniunt ad Curiam civitatis Judices Capturales, & ex Magistratu Civico quidam, ita ut judicum Capturalium sint altero tanto plures, & sententiarum pluralitas obtineat. Vid. Confœder. Gener. an. 1674. p. 9.

XXXVIII. Ad judicia hæc Mixta forsasse non inepte reduci possent JUDICIA LIMITANEA in Magno Ducatu Lithuaniæ. Exemplum talis judicii habuimus jam supra num. V. de Terminis Duneburgensibus, in quibus Judex, Sub-judex & Notarius Terrestres Braclavienses, simul cum Judicibus Livonicis convenire jussi sunt Constitutione an. 1631. *pag. 40.* ut causas inter Livones & Lithuanos occurrentes dijudicarent. Simile judicium fuit antea quoque nimirum An. 1611. institutum inter Districtus Lithuanicos Upitensem & Braclaviensem ex una, & Ducatum Curlandiæ ex altera parte, ad Controversias inter incolas harum terrarum intercedentes componendas. Nimirum Marschalci & Succa-

Limitanea judicia in M. Ducatu Lithuaniæ.

Judicium Limitaneum inter Livones & Lithuanos.

Judicium Limitaneum inter Curlandos & Lithuanos.

Succamerarii Vpitenses & Vilkomirienses quotannis bis convenire jussi sunt cum Deputatis Ducis Curlandiæ, semel Dominica Lætare, & iterum post S. Bartholomæi, vel in oppido Zeimel Districtus Vpitensis, vel in Rakiliszki oppido Districtus Wilkomiriensis, vel etiam in aliis duobus Curlandiæ locis a Duce Curlandiæ denominandis. Cætera de hoc judicio petas ex Constitutione Anni 1611. *pag. 43.* Porro cum Anno 1667. mense Januario in Pago Andrusoviensi inter Poloniæ Regem & Moscoviæ Ducem induciæ essent factæ, constitutum est in Pactis *num. XIII.* ut in finibus Lithuaniæ & Moscoviæ bini utrinque Limitum Judices & Commissarii in certo loco convenirent, litesque intercedentes definirent. Deinde cum Induciæ illæ jam essent jurejurando utrinque confirmatæ, constitutum est in Comitiis anni 1676. *pag. 19. inter Constitut. Lithuan.* ut Judices illi ex limitaneis Palatinatibus & Districtibus bini a Nobilitate in Conventibus particularibus Postcomitialibus eligerentur, utque certum ipsis salarium constitueretur. Hi convenire cum Moscoviticis Deputatis, prævioque juramento de juste judicando causas in limitibus sine mora & sine appellatione judicare, & executioni mandare debuerunt. Proximo anno 1677. post judicia illa inchoata

Judicia limitanea inter Lithuanos & Moscovitas.

choata modus etiam certus executionis per Officia Castrensia instituendæ præscriptus est, Constitutione ejus anni *pag. 20. inter Constitutiones Lithuanicas.* Pactis postea Induciarum anno 1678. sancitis hic articulus insertus est: *Et quoniam Judices Limitum juxta punctum decimum tertium Pactorum Andruszoviensium nondum Commissionem suam expediverunt, nec in Civitatibus finitimis jus administrarunt, ideoque An. 1679. & Orb. Cond. 7187. ab utroque Monarcha Judices debitis instructi plenipotentiis convenient, limites discernent, simulque ratione debitorum & homicidiorum inquirent, omnesque difficultates dijudicabunt.* Idem urgetur in Constitutionibus An. 1685. *pag. 9. inter Constitut. Lithuan.* ut Judices Limitanei in Palatinatibus & Districtibus Albæ Russiæ eligantur, qui simul cum Deputatis Moscoviticis bis singulis annis tempore constituendo in locis certis convenientes sine solennitatibus & dilationibus non con essa Appellatione ad instar Judiciorum summi in Magno Ducatu Lithuaniæ Tribunalis causas decidant, & Decretorum executionem alternatim, vel unus dictorum judicum, sine mora instituant. Salaria ipsis, ut antea jam statutum erat, Equestris Ordo in Conventibus Particularibus in ipsa electione constituere debet.

Judicia Ecclesiastica. XXXIX. Expositis judiciis Secularibus, pauca etiam de Judiciis ECCLESIASTICIS subjiciemus. Judicant in Polonia Episcopi eorumque Officiales de Institutis & Ritibus Religionis, de hæresi, schismate, Magia, Incantationibus, fœnore, Sacerdotiorum cauponatione, quam Simoniam vulgo vocant: de Decimis, Censibus ac Reditibus Ecclesiasticis: de cæde, vi & injuria sacris initiato homini, reive, aut loco sacro seu sacerdotii fundo illata. Ad hæc judicia pertinent etiam controversiæ de jure Patrocinii sive Patronatus, & de Sacerdotiorum jure quævis controversiæ, itemque de jure Matrimonii & Natalium & de Miserabilium egentium personarum injuriis, quæque ex obligatione in foro Ecclesiastico facta oriuntur. Testamentariæ causæ profanorum hominum in hoc æque ac profanis foris disceptantur, dummodo extra judicia testamenta sint condita, alias in foro disceptantur, in quo sunt condita, nisi quid forte legatum sit pietatis ergo ad piam causam, hoc est templis, Ecclesiarum ministris aut egenis, quæ causa propria est Ecclesiastici judicii. *Vid* Herburt. *in Statut. tit. Spirituales pag. 453. seq.* Cromer. *lib. II. Descript. Polon. pag. 179. seq.*

Provocatio ab Episcopis. Ab Episcopis datur Provocatio ad Archiepiscopos & qui-

quidem ad Leopolienſem ex Præmislienſi, Chelmenſi, Camenecenſi, Luceorienſi & Kiovienſi Epiſcopatibus, ex reliquis ad Archiepiſcopum Gneſnenſem. Sed a Leopolienſi quoque Archiepiſcopo provocationes admittuntur ad Archiepiſcopum Gneſnenſem, ut ad Legatum natum, & ab eo ad Pontificem Romanum. Executio in ſacri Ordinis homines competit Epiſcopis: in Seculares autem aliis Magiſtratibus Secularibus. *Vid.* Martin. Cromer. *loc. cit.* Conf. Janus Januszovius *lib. II. Conſtitut. Part. 6. tit. 1. ſeq.* Inter Græcæ Religionis homines judicia Eccleſiaſtica exercent Epiſcopi, qui in Polonia vocantur *Wladiki*: horum ſententia gravati Metropolitanum ſuum appellabant: denique ad ipſum Conſtantinopolitanum Patriarcham Provocatio inſtitui ſolebat. Cum vero ſub hoc prætextu multi extra regnum ſe conferrent & periculum eſſet, ne ſub hoc prætextu hoſti conſilia proderent, prorſus appellationes iſtæ ſub pœna capitis ſunt prohibitæ. *Conſtitutione Anni 1676. pag. 28.*

Judicia Eccleſiaſtica inter Ruſſos.

Provocationes ad Conſtantinopolitanum Patriarcham prohibentur.

XL. Ad extremum notandum eſt ad judicia ſpiritualia in Regno Poloniæ pertinere & JUDICIUM NUNCIATURÆ, quod exercet Nuncius Apoſtolicus eam ob rem in Polonia reſidens; quamvis non

Judicium Nunciaturæ.

desint, qui ea judicia Archiepiscopo Gnesnensi, ut Legato Nato, competere arbitrantur. Idcirco non ita pridem Archiepiscopus Gnesnensis, nomine Andreas Olszovius, post discessum Bonvisii ad Nunciaturam Viennensem Inter-Nuncium admittere noluit. Immo ipse Serenissimus Rex Joannes III. per literas ex castris ad Leopolin die 14. mensis Septembris Anno 1675. datas ad Illustriss. Dominum Lubomirscium, tunc Curiæ Regni, nunc supremum Marschalcum, opponebat auctoritatem suam, quod exemplo Decessoris sui in Deputationem Inter-Nuncii nullo modo consentire posset, cum esset contra dignitatem Regiam & cum præjudicio Archiepiscopi Gnesnensis Legati Nati aliorumque Episcoporum. Ante autem quam Nunciis Pontificis judicia Nunciaturæ incipiat, solet in recognitionem supremi Dominii præsentare Breve Apostolicum Legationis suæ Regiæ Majestati, atque principalibus Regni Ministris & alicui ex primis Senatoribus Secularibus ad latus Regium residenti. *Vid.* Chwalkowski *lib. III. cap. I. num. 3. pag. 397.*

CAP.

CAP. VIII.

De Militia Polonorum.

I.

Absoluta olim fuit Principum potestas in bello.

NOn est dubium, quin a primis Polonici Regni incunabulis Principes Polonorum in bellum profecturi subditos suos nobiliores excire pro lubitu soliti sint, ut Patriam ab hostibus defenderent, aut etiam limites imperii ulterius proferant. Quamobrem etiam Nobiles in Polonia (eodem ut apud alias gentes) olim dicti sunt Milites, ut ex variis Privilegiis antiquis probari potest. Præsertim notanda sunt verba Sigismundi Augusti ex Constitut. de An. 1550. *Quia*, inquit ille, *ordo militaris primas partes in Regno hoc habet, nullus debet esse in Consilio nostro nisi ex militari genere, tam spiritualis*, apud Janum Januszovium *lib. II. Constitut. Part. I. tit. I pag. 269.* Postea vox, *milites*, degeneravit in vocem *Equites*, quod etiam militare vocabulum, hodieque apud Polonos frequentissimum est. Fuit autem hoc militiæ genus antiquis temporibus simplicissimum, nullisque legibus circumscriptum, cum omnia a nutu & voluntate Principum penderent. Sed ubi libertas, præsertim susce-

Nobiles dicti sunt nomine Militum.

Nunc Nobiles dicuntur Equites.

Leges de bello gerendo.

ſuſcepta Chriſtiana religione, augeri cœpit, neceſſariæ viſæ ſunt leges, quibus hæc militandi ratio definiretur. Itaque jam ſub Boleslao Chrobri primo Polonorum Rege primum legimus deſcriptam eſſe Equitibus Polonis militandi rationem per regiones atque tractus, ſive Palatin. & Diſtrictus, ita ut ex præſcripto certum armatorum numerum quilibet Palatinatus e Provincia ſua ad expeditionem a Rege indictam educeret. Oppidanis quoque pedites & currus commeatibus onuſti ad numerum imperati ſunt. Sed hæc arbitraria abuſu quodam poſtea facta ſunt, magno Reipubl. detrimento. *Vid.* Joannes Dlugoſſus *Tom. I. lib. II. Hiſt. Polon. pag. 141. ad an. 1008. & pag. 150.* Martinus Cromerus *lib. III. de Ort. & Reb. geſt. Polon. pag. 445.* Verum & jam ante Boleslaum Semovitus Piaſti filius quosdam militum Ordines conſtituit, teſte Dlugoſſo *lib. I. pag. 82.* Et hæc eſt illa MOTIO GENERALIS (Polonice vocatur *Poſpolite Ruzenie*) ſive EXPEDITIO GENERALIS, quæ adhuc hodie in uſu eſt, & in qua Equeſtris Ordo propriis ſumptibus militat. Ordinem expeditionis hujus exhibet nobis Conſtitutio anni 1621. quæ in multis aliis ſequentium temporum Conſtitutionibus approbatur, niſi quod ſemper quædam neceſſitate

Poſpolite Ruſzenic, ſive Expeditio generalis.

ceſſitate

cessitate exigente addantur, quædam etiam immutentur.

Ad Expeditionem generalem pertinent.

II. Ad hanc Expeditionem generalem evocantur I. Omnes Nobiles possessionati tam privati, quam in dignitatibus constituti, paucis exceptis, quos infra enumerabimus. *Vid. Constitutio An. 1621. pag. 7.* & Statutum Lithuanicum *cap. II. art. 1.* Deinde II. Nobiles non possessionati, qui in urbibus ex fœnore vivunt, idque sub pœna confiscationis Bonorum. *Constitut. an. 1578. pag. 335.* III. Cives Bona Terrestria possidentes & Constitutione Alexandri de Anno 1505. Inter Cives autem, qui Bona terrestria possidere possunt, sunt præter Prussos, etiam Cracovienses & Vilnenses, item qui non ita pridem Cracoviensibus exæquati sunt, Leopolienses. *Vid. Constitut. anni 1667. p. 50.* IV. Qui bona Terrestria jure emphyteutico possident, aliisque Arendatores aut ipsi proficisci, aut cum iis, quorum sunt Bona, comitatum justum mittere debent. *Constitut. an. 1621. pag. 8.* V. Tenutarii Bonorum Regiorum, quæ vel a Rege habent, vel Bonis Terrestribus venditis sibi compararunt. *ibid. pag. 9.* VI. Advocati omnes sive Sculteti sive Advocati Bonorum Ecclesiasticorum ad bellum proficisci jubentur ex decreto Casimiri Magni An. 1347. quod Statutum ex Regestris

I. Nobiles possessionati.

II. Nobiles non possessionati.

III. Cives Bona Terrestria possidentes.

IV. Bona Terrestria jure Emphyteutico tenentes.

V. Tenutarii bonorum Regiorum.

VI. & VII. Advocati & Sculteti Secularium & Ecclesiasticorum.

ſtris Cancellariæ primus protulit Jacobus Priluſius, teſte Stanislao Lubienſcio *in Reſponſ. ad Proteſtat. Dignitariorum pag.* 210. Hoc Statuto commotus Sigismundus I. conſtituit Anno 1528. ut probatum fuerit Sculretos Spiritualium & Secularium teneri ad Expeditionem bellicam, ut hoc etiam fiat. Tandem Anno 1544. probata forſitan jam re, & ad liquidum perducta idem Sigismundus I. omnes Sculretos ſive Advocatos & Regios & aliorum tam ſpiritualium quam ſecularium juſſit oneri huic ſubjectos eſſe. *Vid. hic omnino* Lubienſcius *loc. cit.* VIII. In ſummis Reipublicæ periculis etiam Cives in urbibus habitantes, aut ipſi in bellum proficiſci, aut alios pro ſe mittere obligantur, ſi illud in Comitiis decretum fuerit, ut habetur in Statuto Lithuanico *cap. II. art.* 1. Sed hoc non niſi in ſummis, ut notanter dixi, periculis locum habet. Denique IX. Nobiles, qui Decreto publico in carcere delictorum ſuorum pœnas luunt, ad expeditionem generalem ire, & finita demum illa reliquum temporis, quantum antea deerat, in carcere exigere jubentur. *Conſt.* 1621. *pag.* 8.

VIII. In ſummis periculis etiam Cives.

IX. Nobiles in Carcere pœnas luentes.

III. Quoniam autem juſtus exercitus peditatu deſtitui non poteſt, ſunt etiam, qui ad Expeditionem hanc generalem pedites mittunt. Et quidem primum in Bonis Regiis

Peditatus in Expeditione generali.

giis novendecim coloni, ut vigesimum justis armis instructum mitterent & onera omnia interim pro ipso ferrent, constitutum est a Stephano Rege *An.1578.pag.342.* quod confirmavit Sigismundus III. An. 1590.*pag.571.* Deinde specialius hoc explicatur in sequentium temporum Constitutionibus, sanciturq; ut ex viginti lanis seu mansis unus mittatur miles, acinace, bombarda & securi armatus. *Constitut. an.* 1595.*pag.663.* Hæc lex postea frequentissime repetita est. Verum cum militis hujus esset usus ferme nullus, constitutum erat Anno 1649. ut loco militis ejusmodi coloni florenos sexaginta penderent, quos Capitanei simul cum Quarta Ravam transferrent. *Vid. Constitut. dicti anni pag. 2.* Quanquam neque hoc postea placuit Ordinibus. Reducta ergo est lex vetus de milite lecto, in Constitut. *Anni 1652. pag. 7. seq. An. 1653. pag. 9. An. 1662 pag. 15. & novissime An. 1685. pag. 4.* Et quidem in postrema hac Constitutione diserte hoc exigitur, ut ejusmodi miles victu ad dimidium annum instruatur. Ne vero hic dolus aliquis intercedat, jubetur Nobilitas in particularibus Conventibus lustratores lanarum sive mansorum (sic certa agri portio vocatur) & Capitaneos horum militum eligere. *Constitut. an. 1652. & 1653.* Antea

Ex agris Pedites.

vero revisio lanorum commissa fuerat Officio Terrestri. *Constit. an. 1647. pag. 2.* Postea indultum est Nobilitati, ut Capitaneos militum horum in Conventibus Particularibus electos tertio quoque anno mutare posset. *Constitut. 1662. pag 15. seqq.* Deinde in urbibus & oppidis Cives secundum jura & Privilegia sua subministrant currus & equos, & alia ad bellum necessaria. *Const. an. 1621. pag. 12.* Majoribus autem periculis Reipubl. imminentibus, majora etiam eadem parari solent subsidia; prout illud Ordinibus in generalibus Regni Comitiis placuerit. Sic in bellis Turcicis & Suedicis Anno 1621. jussi sunt Cives in urbibus pro facultatibus suis milites in bellum expedire, ita ut Civis ab Octo millibus florenorum equitem, & a quatuor millibus peditem mitteret. *Vid. Constitut. dict. an.* Deinde An. 1655. ex omnibus Bonis Regiis & Nobilium, solis Bonis Ecclesiasticis exceptis, lecti fuerunt pedites. *Vid. Constitut. d. an. pag. 5. seq.* Anno 1676. ex omnium Bonis, nempe Regiis, Oeconomicis, Terrestribus, & Spiritualibus ex singulis viginti octo fumis, id est, habitationibus unus miles consuetis cum armis bene vestitus & victu necessario ad dimidium annum instructus expediri jubebatur, *in Constitut. An. 1676. pag. 13.* Hi milites Poloni-

Ex urbibus pedites.

co

co vocabulo *Wybrancy*, id eſt, lecti, & *Wy-branieckа Piechota*, id eſt, peditatus lectus, dicuntur. VVybrancy.

IV. Sunt tamen, qui aut prorſus, ab hac expeditione generali ſunt immunes. Referuntur huc I. illi, qui non per ſe ſed per alios militant. Nimirum viduæ, orphani, minorennes, ſenes, ægroti, per Neceſſarios vel alios Nobiles militant. *Conſtitut. An.* 1621. *pag.* 7. De ægrotis inprimis in Lithuania ſtatuitur, ut, cum non poſſunt ipſi per ſe in bellum proficiſci, indicent morbum ſuum Vexillifero, aliisque tribus Nobilibus, ne fraus aliqua ſubſit, & tunc ipſis conceditur, ut pro ſe alios mittant. Statut. Lithuan. *cap. II. art.* 11. Ita etiam Caſtellanos, qui ipſi morbo impediti in ſuis Diſtrictibus Ordines non ducunt, oportet poſtea jurare cum ſex aliis teſtibus poſſeſſionatis illius Diſtrictus, quod non fictus, ſed verus ille morbus fuerit. *Conſtit. An.* 1658. *pag.* 20. (21.) Item Anno 1621. conceſſum eſt etiam illis, qui ſtudiorum aut aliorum negotiorum cauſa abſunt, ut alios pro ſe mittant Conf. *Conſtit. An.* 1563. *pag.* 263. Similiter & Paterfamilias poteſt pro ſe mittere filium nondum emancipatum, ſi fuerit octodecim annorum, ita tamen, ut hoc prius indicet Vexillifero, & hic Exercituum Duci. Conſtitut. Caſim. An. 1454.

Immunes ab expeditione generali.

Quidam per alios militant.

Sta-

Statut. Lithuan. *cap. II. art. 1.* Porro Spirituales, ut vocantur, sive Clerici & Ecclesiastici viri in Regno ex Bonis tantum sibi hæreditariis & in alios hæredes transmittendis, alios Nobiles pro se expediunt: sed ratione Bonorum Ecclesiasticorum prorsus sunt immunes. *Constitut. An. 1607. An. 1621. p. 7. an. 1635. tit. Ordynacya.* At in Magno Ducatu Lithuaniæ & ex Bonis hæreditariis & Ecclesiasticis mittere ipsos oportet, quæ diversitas notatur in Statuto Lithuanico *in Additamentis ad cap. 2. art. 9.* Verum & in Regno, quando hodie Ecclesiis donantur Bona Terrestria, addi solet in Constitutionibus, quod Bona illa possidere possit Ecclesia, salvis tamen oneribus Reipubl. Deinde II. sunt etiam ex parte ab hoc militia exempti, qui diversis in Palatinatibus vel Districtibus Bona Terrestria possident. Nam hi, quando uno in loco sub signis eunt in bellum, ex aliis bonis aut prorsus nihil præstant, *ut An. 1621. pag. 7. seq.* aut postas tantum, ut vocant, ex iis expediunt, ut aliis in Constitutionibus aliquoties determinatum reperimus. III. Nobiles pauperiores itidem hic quodammodo sublevantur. Nam plures ad unum Equitem armandum concurrunt, præsertim in Masovia. *Vid.* Constitut. Anno 1634. 1637. Confœderatio anni 1674. Constitut. An. 1676.

Quidam ex diversis bonis postas tantum præstant.

Nobiles pauperiores.

1676.

1676. Fratribus quoque nondum divisim Bona Terrestria possidentibus concessum est unum fratrem idoneum mittere. *Constitut. anno 1621. pag. 8.* IV. Qui in Comitatu Regio sunt, ut ministri, Senatores Residentes, Legati, Bellici qui a Republ. in Comitiis ex Nobilitate lateri Regio adjunguntur, Referendarii & alii, qui quidem cum Rege eunt in bellum in ejusmodi expeditione generali; sub signis tamen Palatinatuum suorum comparere non coguntur. *Constitut. An. 1621. pag. 7.* Aliquando etiam, si contingat Regem ob causam sonticam ad expeditionem generalem non proficisci, prorsus sunt Ministri Regii immunes. *Vid. Constitut. an. 1658. pag. 30. & 31. An. 1655. pag. 5. seq.* Similiter Cancellarii ab hoc onere eximuntur per legem antiquam, quæ citatur approbaturque in Constitut. *An. 1655. pag. 6.* V. Ministri Aulæ Reginalis, nempe triginta Nobiles, qui sunt in Reginæ mimisterio, sunt ab hoc onere Expeditionis generalis immunes; ut & Marschalcus Aulæ Reginæ, & duo Senatores Reginæ & adjuncti, quorum alter est Ecclesiasticus, alter Secularis; ita tamen, ut hi, ut & Marschalcus Aulæ Reginalis, Postas ex facultatibus expediant. VI. Ministri circiter duodecim, Aulæ Archiepiscopi Gnesnensis, interdum etiam aliquot mini-

Comitatus Regius.

Cancellarii sunt ab hoc onere exempti.

Ministri Aulæ Reginæ.

Ministri Aulæ Archiepisco-

stri

patus, aliorumque quorundam.

ſtri Epiſcopi Cracovienſis, Theſaurarii, aliorumque, quorum opera Reſpublica in aliis negotiis opus habet. Hæc ſemper in Comitiis ſolent pro ratione temporum determinari: de Aula autem Reginæ jam extat lex in ipſis Pactis Conventis Sereniſſimi Regis Joannis III. §. *Jako na przeſzli.* VII.

Legati cum Miniſtris ſuis.

Legati ad exteras gentes miſſi cum omnibus miniſtris ſuis plane liberi ſunt ab ejusmodi expeditionibus, ita ut ne poſtas quidam ex bonis ſuis expediant, Conſtitut. *An. 1655. pag. 6.* VIII. Capitanei in finibus Regni arcibus ſibi concreditis defendendis & juri dicundo domi relinquuntur. Statut. Lithuan. *cap. III. art. 3.* In reliquis Poloniæ terris Vice-Capitanei arcibus defendendis & juri dicundo domi remanent. *Conſtitut. an. 1621. pag. 9.*

Capitanei limitanei vel Vice-Capitanei.

Tribuni arcium.

Tribuni quoque arcibus ad præſidium impoſiti ab hoc onere generalis Expeditionis excipiuntur. *ibid. pag. 7. & 9.* Denique eximitur hinc Magnus Procurator arcis Cracovienſis cum ſuo Vice-Procuratore & duobus Centurionibus peditum, aliisque tribus officialibus ad officium Magni Procuratoris neceſſariis. Item Burggravii Cracovienſes vocationem habent militiæ ſecundum jura antiqua. *Ibidem pag. 1621. pag. 7. & 12.*

Magnus Procurator ejus que Vice-procurator, Burgravii aliique.

Provinciarū quarun-

V. Cæterum habent quoque Provinciæ nonnullæ

nonnullæ circa Expeditionem generalem peculiaria jura & Privilegia. In Plocensi & Masoviæ Palatinatibus fratres disjuncti sex unum mittunt militem, secundum Confoederationem de An. 1674. *pag.* 17. Illi tamen, qui proprios habent subditos, ipsi per se militant. In Palatinatu Podlachiæ & Terra Lukoviensi secundum jura & Privilegia ex decem lanis sive mansis unus mittitur eques levis armaturæ: ex viginti vero mansis eques cataphractus. *Confoederat. Anni 1674. pag. 17. Conf. Constitut. an. 1676. pag. 12.* Habent quoque Kiovienses, Braclavienses & Czernichovienses Palatinatus hic peculiaria Privilegia, quæ ipsis confirmantur An. 1676. *loc. cit.* Palatinatus Podoliæ secundum jura antiqua in Expeditione generali ad Cameneciam sub Ductore suo consistit. *Const. An. 1676. p. 2.* Item Prussi in Expeditione generali non nisi ad Vistulam, Ossam & Drevanciam progrediuntur, ut vult Privilegium Culmense An 1251. concessum. Et quanquam Prussi propterea olim a Polonis sæpius fuerint oppugnati, jam tamen multis in Constitutionibus hoc ipsis confirmatum est, ut secundum Privilegia sua non nisi ad dictos omnes consistant. *Vid. Constitut. 1659. pag. 10. An. 1676. pag. 12. & alia.* Ad extremum Lithuani consentiunt quidem in Expediti- onem

dam privilegia in Expeditione generali.

Podolienses ad Cameneciam consistebant.

Prussi ultra Vistulam Ossam & Drevvanciam non progrediuntur.

Lithuani etiam ultra fines suos progredi nolunt.

onem generalem, quandocunque illam Poloni concedunt: attamen sibi cavere solent, ne Exercitus ille Lithuanicus qui ex Nobilitate aliisque ad expeditionem hanc universalem in Lithuania excitis conflatur, extra fines Magni Ducatus Lithuaniæ evocetur, sed ut ad defensionem patriæ intra fines Lithuaniæ maneat. Vid. Constitut. *An. 1673. pag. 3. seq. inter Constitut. Lithu. Confœderatio anni 1674. pag. 18. & aliæ.* Hæc omnia, quæ hactenus recensuimus, adeo stricte observari volunt leges, ut nisi in Comitiis Regni generalibus hic vel ille excipiatur (quod non raro fieri solet) neque Rex ipse possit aliquem ab hoc onere eximere Statutum Lithuanicum *cap. II. art. 3.* Pœna vero absentium est Confiscatio Bonorum, quæ impendi jubentur in solutionem stipendiorum militarium. *Constit. an. 1676. p. 12.* Conf. Janus Januszov. *lib. VI. tit. II. ubi leges reperiuntur antiquiores.* Quoniam autem omnis Nobilitas Polon. ad Expeditionem excitur, ideo omnia Nobilium judicia eo tempore cessant. *Constit. an. 1634. p. 3.* Exceptis quibusdam judiciis Vicecapitanealibus, ut ex superioribus jam colligitur.

Nobilium Judicia tempore Generalis Expeditionis cessant.

Ingens Exercitus conflatur in Expeditione generali.

VI. Ex his omnibus tantus conflari potest exercitus, ut si Ordo accedat debitus vel maximis gentibus sub jugum mittendis

dis ſufficere poſſe videatur. Olim Basko Hiſtoricus Polonicus (qui nondum typis exſcriptus eſt) memoriæ prodidit, ſub Boleslao Chrobri ex ſolo Lancicienſi Palatinatu Nobilium cataphractorum duo millia, & aliorum cum fundis quatuor millia exciri potuiſſe, apud Bartholomæum Paprocki *in Oper. Stemmatum pag.* 708. De hodierno tempore hæc habet Andr. Maximil. Fredro: *Aſſerunt nonnulli, CCCXL. (vel ultra) millia equitum potuiſſe aliquando numerari, cum mota ſedibus ſuis ſub ſignis ſtetit Nobilitas.* Ipſe tamen Fredro putat, ducenta millia, aut parum ultra, poſſe numerari, *in Hiſt. Henrici pag. 20. ſeq.* Conſentit cum his Simon Starovolſcius *in Deſcript. Polon. pag.* 287. Idem etiam Starovolſcius de Maſovia, quæ tamen præ cæteris regionibus omnibus Nobilitate abundat, hæc ſcribit: *Habet Maſovia tota quinque & quadraginta millia equeſtrium familiarum, quarum ſi quælibet unum ſaltem virum equo armisque decenter munitum præberet, quantus in Patriæ defenſionem exercitus illico fuiſſet? Et ſicut plurimi ut cujusque cenſus eſt, qui poſſunt integras etiam turmas armare: præter pedites, quos duplo majori numero urbana ruſticaque plebs præbere poſſet. Sola ſiquidem Praſnicenſis regio ſeptem millia equeſtrium fami-*

Magna vis Nobilium in Maſovia.

liarum perhibetur continere, e quibus nulla tam egens est, quin equitem unum in publico tumultu armet. Quos inter vetustissima Romanorum Valeria familia corvum pro gentilitiis insignibus gestat & tam fœcunda sobole est, ut ad duo millia familiarum prope accedat. Hæc Starovolsc. *loc. cit. pag. 201. & 202.* quæ etiam ante ipsum de Equestrium familiarium multitudine jam scripserat Christophorus Varsevicius *in Præfatione ad Paradoxa.* De pedite autem exposita a nobis modo ex laneis Bonorum Regiorum misso, hæc scribit Starovolscius: *Imbellis hæc peditum turba non ita ad pugnam, quam ad labores castrenses evocantur; ut nimirum fossas, dum opus est, fodiant, vallum excitent, pontes construant, vias sternant, tormenta & impedimenta bellica conducant, atque demum castra ipsa custodiant.* Hæc ille *pag. 276.*

Modus indicendi Expeditionem generalem.

VII. Jam progrediendum nobis ostendendumque est, quo ordine hæc tanta populorum moles sedibus suis moveatur. Expeditionem ejusmodi generalem Rex pro lubitu non indicit, nisi id omnium Ordinum consensu in ipsis Comitiis generalibus antea fuerit decretum. Imo consultat prius Equestris Ordo ea de re in Conventibus particularibus Provinciarum Antecomitialibus, & tunc demum, si in Comitiis

mox

mox Conventus particulares subsequentibus expeditio talis necessaria fuerit visa., rata esse solet. *Constitut. an.* 1576. *pag.* 254. Promisit etiam Sigismundus I. An. 1538. se Expeditionem ejusmodi non indicturum, nisi in summo Reipubl. periculo. *Vid.* Januszov. *Lib. VI. Constitut. Polon. tit. I. pag.* 691. Approbata sic ab omnibus Ordinibus expeditione generali, ingruentibus periculis, evocat Rex antiquo more Nobilitatem, dimissis quoquo versus per præfecturas literis sigillo Regni vel M. Ducatus Lithuaniæ consignatis (Regi, qui hodie rerum potitur, Serenissimo Joanni III. ante coronationem concessum erat, sub sigillo Cameræ, quod Augustus Rex teste Varsevicio primum introduxit, Nobilitatem convocare, quod tamen pro illa tantum vice currere debuit. *Vid. Acta Electionis in Denunciatione Regis electi*) Literæ deinde in pertica resti alligatæ (unde etiam *restium* nomen acceperunt, Polonice dicuntur *Wici* a baculo vel pertica, cui alligantur) per ministeriales terrestres ad Dignitarios & Officiales sive Magistratus Primoresque Nobilitatis cujusque Præfecturæ sublimes & conspicuæ circumferuntur & in urbium oppidorumque foris alta voce publicantur. Ter autem restes illæ mitti debent, intra quatuor hebdomadarum

Restes, sive literæ restium.

ſpacium ſucceſſive. Non poſſunt autem ſingulæ reſtes, id eſt, literæ a Rege pro binis mitti, niſi hoc in Comitiis ita decernatur, ut plerumque fieri ſolet, quemadmodum ex plurimis qua veteribus qua recentioribus conſtitutionibus probari poteſt. *Vid. Conſtit. An. 1550. pag. 5.* In Interregno poſt Henrici Regis diſceſſum in Galliam extra ordinem electi fuerunt ſummi Duces Belli, qui reſtes mitterent in Palatinatus. Ante extraditionem Univerſalium tertiarum Rex tribunalia ſumma compellare ſolet per literas, ut judicia ſua, quoniam Nobilitas ad bellum excitur, limiteniusque ad Expeditionem finitam. Caſtrenſia autem judicia & querelarum, ut & alia durant usque ad publicationem tertiarum Univerſalium, poſt eam vero ceſſant. *Conſtitut. 1634. pag. 4.* Ultimis reſtium literis excita Nobilitas prius agit Conventus particulares in ſuis Palatinatibus & Terris, ubi Caſtellanus cũ Nobilitate conveniens, conſtituit cum ipſa locum, ubi Conventus ille agi debet ex Conſtitut. *an. 1520.* In Statuto Lithuanico id Vexillifero injungitur, ut literis per Præcones in Urbibus, Mercatibus & Diœceſibus publicandis, conſtituat diem & locum ad cenſum inſtituendum (*do Podpiſu*) ubi luſtrari debet Nobilitas armata. Eo itaque in loco luſtrum con-

Luſtratur Exercitus.

ditur

ditur Provinciale five Cenfus, in quo luftrantur & defcribuntur per Palatinos & Caftellanos viri, arma, equi eorumque colores &c. Hic enim videlicet arma & equos poft luftrum conditum mutare non licet. Statut. Lithuan. *cap. 2. art. 6. & 10.* Eodem in loco Palatinus inter diverfos Caftellanos fui Palatinatus dividit Diftrictus, quibus quisque præeffe debet. Ubi vero terræ five Diftrictus peculiares habent Conventus & Palatinus non adeft, ibi Caftellanus cum Capitaneo aliisque Officialibus terreftribus luftrat Exercitum. In Palatinatibus, ubi unus tantum eft Caftellanus, licet ipfi partem Exercitus alteri Officiali, ut Succamerario, vel hoc abfente, proxime fequenti committere, ad Palatinum poftmodum deducendam, nifi id in Comitiis antea jam fuerit definitum. *Conftitut. An. 1621. pag. 2. feqq.* In Lithuania poft Caftellanos hoc munus competit Diftrictuum Marfchalcis.

Exercitus ex diverfis Diftrictibus contendit ad Palatinum.

VII. Luftratione peracta contendit ex eo loco Caftellanus, vel etiam in ejus defectu Marfchalcus illius Diftrictus (ut fieri confuevit in Magno Ducatu Lithuaniæ) vel aliquis alius Officialis, ut Succamerarius, vel alius a Caftellano, vel ex Decreto Conventus particularis aut etiam Comitiorum antecedentium fubftitutus, cum toto

Districtus illius Exercitu ad Palatinum, ad quem etiam aliorum Districtuum illius Palatinatus Nobilitas ab aliis Castellanis, vel, si unus tantum est Castellanus in toto Palatinatu, ab aliis Officialibus per Castellanum constitutis deducitur. Ibi rursus a Palatino lustratur Exercitus; absentes notantur: præsentium arma & equi describuntur. Jurisdictio, antequam perveniatur ad Palatinum, competit Castellano, vel ejus Substituto; qui adjunctis sibi aliis Officialibus animadvertere potest in delinquentes. Postquam ad Palatinum perventum est, jurisdictio omnis traditur Palatino; causæ vero capitales reservantur judicio Ducis Generalis, vel potius Regis, cui hodiernis temporibus adjunguntur complures Consiliarii bellici sive Legati. In itinere Stationes suas Nobilitas habere non potest in Bonis Nobilium, neque in Bonis Regiis, sed in patentibus campis consistere sibique victum propriis impensis procurare debet, ne Civitatibus & pagis sit oneri. Pedites quoque illi lecti per dimidium annum propriis se sumptibus sustentant: si bellum diutius protrahitur, dantur singulis ex thesauro duo floreni. *Vid. Constitut. an. 1616. pag. 4. An. 1653. p. 9. An. 1676. pag. 13.* Tandem quilibet Palatinus, ex Palatinatu quisque suo ducit

Denuo lustratur exercitus à Palatino.

Stationes militum non sunt in Bonis Nobilium, neque in bonis Regiis.

Palatinus deducit Exercitum Pa-

ducit Exercitum ad locum a Rege universo Nobilium exercitui designatum, ubi tradit imperium Duci generali. De his omnibus vide Statutum Lithuan. *cap. 2. art. 6.* Item *Constitut. an. 1621. tit. Sposolo Pospolitego Ruszenia.* Hic magna fuit olim Ducis Exercituum potestas. Quod si enim aliquem in castris in vincula conjiciebat, aut etiam capite plecti jubebat, adeo illud firmum erat, ac si in Comitiis esset factum. *Constitut. 1590. pag. 569. seq.* Consensus tamen requirebatur aliorum, qui ordines ducebant, exceptis motibus subitaneis: tum enim & sine consensu Præfectorum aliorum delinquentem etiam capitis damnare potuit, ex Constitutione An. 1593. *tit. Declaratia pag. 640.* Sed hodie potestas illa magis adhuc restricta & limitata est, postquam Exercituum Ducibus certi a Republ. adjungi cœperunt Legati, *Vid. Constitut. An. 1673. & 1676.* Conf. & ea, quæ supra a nobis dicta sunt *lib. II. cap. 2. num. 7.* Alias Constitutiones vide in Statuto Lithuanico *ad cap. 2. art. 6.*

latinatus sui ad Ducem belli.

Ducis exercituum potestas.

IIX. Præter Duces Belli, Supremum & Campestrem, Rex ipse in generali expeditione adesse legibus adigitur. Manifestum id ex Constitutione Sigismundi Augusti an. 1557. apud Janusz ov. *lib. 6. pag. 692.* Conf. Piasecius *in Chron. pag. 51.* Immo

Rex ipse generali expeditioni interesse

jam ante Sigismundum Auguſtum hoc fuiſſe obſervatum, diſcimus exemplo Alexandri Regis. Etiamſi enim ille ægrotaret, cum tamen Nobilitas ad ſigna ſe moturam niſi præſente Rege negaret, coactus eſt in caſtra etiam æger ſe conferre. Id autem factum eſt artibus Michaelis Ducis Glinſcii, qui Regem vitæ periculo conabatur objicere. Kojalowicz *Part. II. Hiſt. Lithv. lib. VI. ad an. 1506. pag. 309.* Non inuſitatum etiam eſt in ejusmodi generali expeditione, uni alicui ſummum imperium deferre, cum in Bello Monarchia perquam ſit neceſſaria. Sub Sigismundo III. in Bello Chotimenſi contra Turcas geſto ſummæ belli præfuit *Carolus Chodkievicius Lithuanus, Vir magnanimus & vera Martis ſoboles, quo nullus Imperator militaris fortius unquam pugnavit, nullus auſterius ſervavit diſciplinam militarem*, quo elogio ipſum ornat Paulus Piaſecius *in Chron. pag. 449. fin.* Chodkievicio autem in ipſis caſtris defuncto ſumma imperii bellici commiſſa eſt Stanislao Lubomirſcio, cui cum Lithuani parere detrectarent, revocati ſunt ad officium non tantum ob eam rationem, quod antea Poloni Lithuano Duci paruiſſent: ſed etiam quod ipſe Sereniſſimus Princeps Wladislaus ſub imperio Lubomirſcii ſe militaturum profiteretur. *Vid.*

Unus Dux belli aliquando eligitur.

Illuſtriſſ.

Illustriss. Jacobus Sobieski Castellanus, dum vivebat, Cracoviensis, hodierni Regis Serenissimi Joannis III. Pater. *lib. III. de Bello Chotimensi.* Hoc etiam notandum est, Polones ante prælium, Patrium Pæana decantare olim cossveviſſe, cujus initium B. Bogarodzica Dzievica, Blogoslawiona Maria, &c. Quem hymnum composuit B. Adalbertus Episcopus Pragensis, qui postea in Poloniam venit & tandem a Prussis Ethnicis, ad quos convertendos se contulerat, prope oppidum, Fischhausen dictum, cæsus est. Præfixus est hymnus ille Constitutionibus Joannis Lasci, ut & Constitutionibus Jani Januszovii. Quomodo nunc Poloni ante prælium divinum implorent auxilium, exponit Simon Starovolscius *in lib. I. Institut. Militar. cap. 6. pag. 22. & seqq.*

Hymnus olim ante prælium decantari solitus.

Hodierni ritus ante prælium.

IX. Quoniam autem Poloni rebus suis contenti (ut plerumque fit in Regnis liberis, ubi Regum potestas est certis legibus limitata) nunquam Bella offensiva vicinis populis inferunt, nisi forte prius lacessiti ab iisdem, idque potius ad ulciscendum injurias recuperandumque ablata, quam ut hostium possessiones invandant & illis dominentur, ut refert Starovolscius *in Polonia sua pag. 274.* ideo militia hæc defensioni tantum Patriæ destinata, non cogitur militare extra Regni fines, ut jam olim constituit Casimirus Magnus Anno

Nobiles in Expetione generali non militant extra fines Regni.

1368. excepit tamen casum illum, si urgente periculo Rex Nobilitatem exoraverit, & illa ipsa consenserit, tum in hostico etiam posse geri bellum. Deinde Wladislaus Jagello constituit, ut, si necessitate exigente Rex Nobilitatem extra Regni fines duxerit, ea non cogatur propriis sumptibus militare, sed Rex singulis Equitibus quinque marcas in singulos mensas pendat. *Vid. Constitut. An.* 1433. & *an.* 1 54. apud Herburtum *in Statuto tit. Bellum pag.* 29. *seq.* Quinque autem marcæ tempore Cromeri, hoc est superiore seculo faciebant quinque coronatos Gallicos vel Italicos, ut Cromerus testatur *lib. II. Descript. Polon. pag.* 209. Immo jam ante Wladislaum Jagellonem Ludovicus An. 1378. promiserat, si contingeret, Nobilitatem extra Regnum proficisci, sese damna omnia persoluturum captivosque liberaturum, quod etiam Vladislaus Jagello aliique sequentes Reges confirmarunt, apud Herburt. *loc. cit.* Cæterum Henricus Rex Anno 1573. promisit, se nunquam terrigenas in generali expeditione extra Regni fines tracturum, neque precibus ad illud sollicitaturum, neque solutione quinque marcarum inducturum. Quod si autem omnium consensu extra fines Regni Nobilitas ducenda esset, exercitum se non divisurum: singulis etiam equitibus, ante-

quam

quam extra Regni limites proficiſcantur, quinque marcas ſoluturum: in eo denique ſtatu ultra quadrantem anni Nobilitatem non detenturum, quæ etiam confirmavit Stephanus Rex *p. 262.* Vid. Januszov. *lib. VI. Conſtit. pag. 694. & in lib. Privileg. pag. III.* Starovolſcius *in Polon. pag. 277.* Exemplum redemptionis e captivitate Tartarica habemus apud Januszov. *lib. VII. Conſtitut. tit. 4. pag. 718.* Conf. Statut. Lithuan. *cap. 2. per tot.* Theod. Zawacki *in Memoriali Proceſſ. Judic. tit. Bellum.*

X. Finito bello non licet Nobilitati domum diſcedere, quando vult, ſed dimittitur a Palatino ex Regeſtro ſive Catalogo, ut habetur in Statuto Lithuanico *cap. II. art. 16.* Diſcedentes ſinguli teſtimonio muniuntur a Palatino ſuo *ex Conſtitut. an. 1621. pag. 9.* Inſtituti hujus ratio eſt, ne Nobiles ſtatim e loco, ubi bellum geſtum eſt, dimiſſi, injurias & damna inferant colonis: deinde ut ſciatur, quinam Nobilium officio ſuo ſatisfecerint & quinam Caſtrorum deſertores habendi ſint. In hos enim maximæ pœnæ ſunt conſtitutæ: nam Caſtrorum deſertor bona & famam perdit. *Vid.* Statutum Lithuanicum *cap. II. art. 14.* Ita etiam non ita pridem conſtitutum eſt, ut abſentes ab hac expeditione in caſtris judicentur & bona eorum in communem fiſcum

Finito bello nobilitas pro lubitu non diſcedit.

Caſtrorum deſertores.

ſcum

ſcum ad exſolvenda militum ſtipendia redigantur. *Conſtitut. Anni 1676. pag. 12.*

Duo deſiderat Starovolſcius in Expeditione generali.

XI. Verum in hoc militiæ Polonicæ genere non immerito Starovolſcius duo deſiderat, nempe celeritatem & obedientiam. De celeritate Starovolſcius ita loquitur: *Tarde Nobiles ſub ſigna conveniunt. Comitiis primo tot hebdomadas celebratis, ſine quibus bellum edici non poteſt, & difficulter ab Oeconomia ſua, uxoribus atque liberis divelluntur, usque tertium Edictum Expeditionis bellicæ prava conſuetudine expectantes* &c. H. I, *pag. 294.* De eadem re Joannes Demetrius Solikovius Archiepiſcopus Leopolienſis dicit, quod Polonici moris ſit, hoſti obviam ire non niſi poſt tempus, *in Comment. rerum Polon. pag. 109.* De obedientia vero hæc Starovolſcius habet: *Cumque jam ad locum deſignatum convenerint, tum ſe unitos & armatos animadvertentes, aut contra Regem aut contra Senatum tumultuantur. Hinc etiam illud oritur, quod cum Regnum Poloniæ non modo frugibus, ſed & carnibus, vel duo alia Regna, prout ipſum eſt, poſſit ſuſtentare, nihilominus Poloni in qualibet expeditione bellica fame laborant, atque ſæpiſſime res jam ad finem perductas propter commeatuum penuriam turpiter deſerunt, quod totum procedit ex ſecordia Præfectorum Belli, aut potius Rei-*

1. Celeritatem.

2. Obedientiam.

publ.

publ. Ordinum, qui dum aliquorſum bellum edicunt, nusquam in partibus illis de commeatu provident, ſed quod cuique militi ſors offert, id rapit in tranſitu, quo poſtea ſeſe cum equis & famulis in in caſtris ſuſtentet. Hæc & alia Starovolſcius *a pag. 287. ad fin. libri.* Propterea quoque ſingulis propemodum in Comitiis reperiuntur Leges de Diſciplina militari, ut An. 1609. 1629. 1628. 1633. 1638. quæ approbantur in Conſtitut. Anno 1659. *pag. 8. inter Conſtitut. Lithuan.* Addunt alii plura militiæ hujus incommoda, incredibilem nimirum calonum & famulorum in caſtris multitudinem: *Perpetuum malum caſtrorum Polonicorum, in quibus ſint decem millia bellatorum, ad minimum quinquaginta millia calonum totidemque equorum ſupervacaneorum poſſunt numerari,* ait Piaſec, *in Chron. ad An. 1634. pag. 570.* Hoc tamen laudat Piaſecius, quod major honeſtas ſervetur in caſtris Polonicis, quam in cæteris Chriſtianorum exercitibus, quia nulla ſcorta Poloni ſecum in caſtra ducunt. Conſentit cum prioribus Piaſecii verbis & Fredro *in Hiſt. Henrici I.* quando *pag. III.* ait: *Singuli Nobilium ultra comitatum, quem armis capiendis ſecum trahunt neceſſarium, decenos vicenosque viros, totidemque equos paulo pauciores currus poſt ſe trahunt.* Non minus vero

Leges de diſciplina militari.

Calonum & lixarum multitudo.

Poloni nulla ſecum ducunt ſcorta.

vero malum ex malitia promanans recenset Fredro, quando *loc. cit. pag. 22. seqq.* in domibus Nobilium nulla fere arma reperiri refert. *Priscis legibus*, ait ille, *lustrum provinciale generalem expeditionem ante condebatur. Prodibant in campum Nobiles pro posse fortunarum, arma, equos, comitatum, quacunque bello opportuna visenda daturi, & nomina præsentes illaturi in tabulas absentiam pœna publicæ infamiæ vindicante. Inoleverat tandem mos in annos singulos lustrum provinciale condere* (*Constitut. Annorum* 1562. 1563. 1627.) *quia utile videbatur commonefacere Nobiles officii, quatenus arma non negligentius curarent & parati lustro non imparati repentinis adessent casibus. Sed postea pœna infamiæ remissa, mulcta tantum indicitur illis, qui ad lustrum non venirent (An. 1620. & 1627.) Inermes tandem venire jubentur. Hinc jam pauci convenerunt, jam nulli, cum mulcta negligentius repeteretur, donec tandem lustra omnia interierunt. Hinc torpor invasit Nobilitatem, ut belli ignara in bellum tamen procurrens nec ordines servare nec superiori parere possit.* Sed vide ipsum modo laudatum Auctorem loco citato copiose hac de re disserentem. Peragebatur autem lustratio illa armatæ Nobilitatis in locis illis, ubi Conventus particulares ante comitiales & Post

Lustrationes Nobilitatis intermissæ.

Lustrationes ubi fuerunt peractæ.

comi-

comitiales haberi consueverunt. *Vid. Constitut. An. 1607. tit. 22. pag 836. ubi etiam citantur Constitutiones anni 1562. & 1563. ut Constit. 1633. pag. 47. & 49. & 50. seq.*

XII. Præter hoc militiæ genus utuntur etiam Poloni MILITIA MERCENARIA. Antiquitus quidem, cum penes Reges absoluta esset potestas, nullus fuit dubio procul mercenarius miles, præsertim cum omnis Nobilitas a Regis nutu dependeret. Verum postea concessis Nobilitati tot privilegiis & immunitatibus, coacti sunt Reges stipendiarium conscribere militem. Franciscus Marinius, vel potius, qui sub hac nominis larva latere voluit, Joannes Sachsius Wladislaum Jagellonem primum mercenario milite usum esse dicit, idque asserit ex fide, ut putat, Cromeri *lib. II. Descript. Polon.* Sed vehementer dubito, an Cromerus hæc *loc. cit.* habeat. Nam idem Cromerus alibi asserit, jam Casimitum I. Regem Poloniæ Sec. XI. sexcentis militibus Germanicis, quos secum e Germanicis, quos secum e Germania adduxerat usum esse in bellis *lib. IV. de Ortu & Reb. Gest. Polon. pag. 451.* Neugeb. *lil. III. pag. 59.* Sic etiam Dluglossus de Boleslao II. Rege dicit: *Rex in honorandis militibus externis, qui ad vulgatam famam ejus nominis militia advenerant, erat effusior: propter*

Militia Mercenaria.

Casimirus I. mercenario milite usus est.

pter quod multorum virorum & militum illustrium ad curiam suam affatim advenientium fiebat concursus. Hæc ille, *Tom. I. Lib. III. pag. 240.* Porro sub Boleslao Crivousti mercenarios ex Ungaria milites fuisse accitos contra Pomeranos, refert Cromerus *lib. V. de art. & reb. gest. Pol. pag. 472.* Neugeb. *lib. III. Histor. Polon. pag. 80.* Sequentibus temporibus in Historia Polonica crebra fit mercenarii militis mentio, quæ satis aperte falsitatis assertionem Marinianam convincunt. Concedimus tamen a Wladislai Jagellonis vel Casimiri IV. Jagellonidis temporibus magis invaluisse usum mercenarii militis. *Vid.* quæ habet Cromerus *lib. XXV. pag. 763.* & Neugeb. *lib. VI. pag. 372.* Ex hactenus adductis etiam satis manifestum est, apud Polonos mercenariam militiam constare posse & ex incolis Regni & ex gentibus externis. Hoc tamen olim semper observatum est, ut conducti milites externi sub signis & imperio Ducum indigenarum militarent, donec tandem Sigismundo III. permissum est, ut advocaret auxilia contra Suecos ex Germania sub Ductoribus externis, ut notat Piasecius *ad An. 1629. pag. 484.* Observatur tamen adhuc, ut stipendiarii equites plerumque sub Indigenis; pedites vero ex exteris constituantur. Staro-

Mercenarius miles non tatum ex Polonis, sed alijs etiam gentibus constat.

volscius

volſcius *loc. cit.* Invaluit præterea tempore Stephani Bathorei Regis militiæ externæ genus, quod adhuc apud Polonos notiſſimum eſt, vocaturque Hungaricus peditatus (*Wegerska Piechota.*) Antea enim Polonia non multum peditatu utebatur, propterea quod nobilitas fere omnis equis merebat; atq; ita peditatus omnis ex vili & inexercitata plebe conſtabat. Hunc defectum ut ſuppleret Stephanus, ex Hungaria peditem ad bella Moſcovitica ingentibus ſumptibus conſcribi juſſit. Reinhold. Heidenſtein *lib. IV. Rer. Polon. init. pag. 145. a.* Verum & de militia hac externa paſſim conqueruntur Scriptores Polonici. Vid. Starovolſc. *in Polon. pag. 301.* Stanislaus Lubienski *in Statu rerum Polon. ac militari confœderatione pag. 193. ſeqq. Operum.* Ad alendum hunc ſtipendiarium militem ſingulis ferme in Comitiis Contributiones ab Ordinibus ſciſcuntur, quæ tamen nunquam ſufficiunt.

Hungaricus peditatus valuit Stephani Regis tempore.

Quærelæ de ſtipendiario milite.

XIII. Præter militiam mercenariam uſus etiam eſt in Polonia MILITIÆ SOCIÆ. Immo jam olim eam non inuſitatam fuiſſe teſtatur exemplum Boleslai Crivouſti, qui auxiliares copias RUSSORUM, & quidem ex fœdere habuit, teſte Cromero *lib. V. pag. 472.* Neugeb. *lib. III. Hiſt. Pol. pag. 80. & 92.* Poſtea quoque

Militia Socia.

Ruſſorum auxilia.

Tartarorum auxiliis primus usus est Vitoldus.

Alexander Vitoldus Magnus Dux Lithuaniæ Tartarorum auxiliis usus est in Prussia contra Cruciferos, ut complures Historici testantur. Posterioribus etiam temporibus Tartari cum Polonis fœdera inierunt, ut An. 1667. Casimirus IV. Rex Scythis Tauricanis Imperatorem præfecit Mendligerejum, qui operam suam pollicebatur Polonis contra hostes Prussos. Quapropter ei gratiæ in Senatu actæ sunt, & militaturis stipendia promissa sunt. *Vid.* Kojalowicz *Part. II. Hist. Lithuan. lib. V. pag.* 234. Et hinc puto originem traxisse stipendia a Sigismundo I. Tartaris promissa & ex illo tempore quotannis a Regibus pendi solita de quo videatur Neugebauer *lib. VI. pag.* 465. Notatu digna sunt de stipendiis illis Piasecii verba *ex Chron. pag.* 62. quæ ita se habent: *Reges Poloniæ olim graviora bella contra Germanos & cruciferos gerentes copias Tartarorum auxiliares advocare solebant, & quo ea promptiora ad omnes casus haberent, stipendium annuum sive honorarium ipsis concesserant, quod duobus millibus vestium ex melotis sive pellibus agnorum consutarum, ac mediocri copia pannorum laneorum Anglicorum constabat, nimirum æstimatione decem millium nummorum aureorum sive florenorum in Polonia usitatorum.* Hæc donativa Tartari quotannis posce-

Tributum Tartari poscunt.

poſcebant ſub nomine *tributi*, Polonis illud non magnopere curantibus, donec tandem Stephanus Rex impatientia actus, beſtiis ſe iſtis tributum daturum negavit. Proinde magni Poſtea motus in Polonia orti ſunt, Tartaris tributa poſcentibus: Polonis autem ea negantibus. Sub finem Seculi ſuperioris, nimirum anno 1591. petiit iterum Tartarorum Cham per Nuncium ſuum in Comitiis generalibus a Republ. donativum illud, quod tamen non impetravit: Sed promiſſum fuit, ſi Tartari quietius impoſterum acturi eſſent, donativum illud ipſis haud degenatum iri. *Vid.* Piaſec. *ad An. dictum.* Tandem ſub Joanne Caſimiro Rege pax ſequenti conditione facta eſt: *ut Rex Poloniæ ex liberalitate ordinarium ſtipendium Chamo Tartarorum retentum hactenus penderet, & impoſterum, ubi id per Legatos Cameneciam miſſos peteret, daret, Chamus Tartarorum viciſſim adeſſe Regi, quandocunque hic juſſerit, cum omnibus copiis ſuis contra quemvis hoſtem teneretur.* Joachimus ab Hirtenberg Paſtorius *lib. I. Belli Coſacici pag. 69. & in Hiſtoria pleniore lib. VII. pag. 106.* Sed quæ fides Barbaris ſit tribuenda, ſequentium temporum docet Hiſtoria. Dum hic de Tartaris agimus, non intelligimus illud de Tartaris hodie in Magno Ducatu habitantibus,

Donativum Tartaris promiſſum.

Tartari Lithuanici.

tibus. Nam hi quando Reipubl. ſub propriis etiam Tribunis & Centurionibus militant, ut incolæ, militiam ſociam non conſtituunt. *Vid. Conſtit. an. 1607. 1609. 1611. 1613. 1616. tit. o Tataracb.* Inter Socios Reipubl. Polonicæ cenſendi etiam ſunt Duces Pruſſiæ orientalis. Jam enim tempore Caſimiri Jagellonidis, cum Pruſſia Cruciferis ad Polonos tranſiiſſent, & tandem poſt multa prælia vario Marte commiſſa An. 1466. inter Regem Poloniæ & Magiſtrum Pruſſiæ pax inita eſſet, inter alias conditiones & hæc fuit, ut Cruciferi contra quovis hoſtes Regi adeſſent. Neugebauer *lib. VI. pag. 385.* Cum vero poſthæc variis bellis geſtis Sigismundus I. Rex Poloniæ cum Alberto Marchione Brandenburgico primoque Pruſſiæ Duce pacta Anno 1525. renovaret, inter alias conditiones & hæc fuit: *ut in expeditionibus Dux Pruſſiæ cum centum equitibus haſtatis Regi ad fines usque Pruſſiæ militaret propriis ſumptibus: ſi vero illi extra fines Regni educerentur, ut ſtipendio Regio fruerentur.* Vid. Neugeb. *lib. VII. Hiſt. Polon. pag. 507.* Pacta ipſa habentur apud Januszov. *lib. VII. Conſtitut. tit. I. pag. 913. ſeqq.* & inter Privilegia Pruſſiæ Ducalis *Brunsbergæ edita.* Item apud Jacobum Priluſium *lib. V. Statuti cap. III. pag. 762. ſeqq.* Ad extremum

Duces Pruſſiæ Polonorum ſocii.

tremum

tremum cum Anno 1663. Serenissimo Friderico Wilhelmo Electori Brandenburgico supremum in Prussia imperium concessum esset, inter alia puncta & hoc continebatur, ut Serenissimus Elector Regi Poloniæ bis mille milites contra hostes Poloniæ imminentes mitteret auxilio stipendio Regio militaturos. *Pacta ipsa Vid. in Diario Europæo Continuat. VI.* Ad militiam sociam pertinet quoque illud, quando Imperator Germanorum, ex fœdere cum Polonis pacto auxiliarias legiones in Poloniam mittit, ut in Bello Suedico ultimo factum esse meminimus.

Fœdera cum Germanico Imperatore.

XIV. Societas cum Tartaris peperit Polonis novum mercenariorum militum genus. Cum enim Tartari etiam adversus Pacta excursiones in Poloniam facerent. Sigismundus Augustus QUARTAM PARTEM, redituum ex omnibus Bonis mensæ Regiæ perpetuo Reipubl. concessit, ut miles ordinarius contra Tartaros in finibus Regni excubaret. Factum illud est An. 1562. Ordinatio autem hujus Quartæ exacta & accurata prodiit Anno 1569. ut ex Constitutionibus dictorum Annorum apparet. *pag. 20. & 183. seqq.* Quarta vero illa sic intelligitur. Primo constitutum fuit, ut ante omnia Tenutario Regiorum Bonorum sive Capitaneo salarium ex Bonis illis penderetur, residuum vero in

Quarta pars redituum ex Bonis mensæ Regiæ, quæ nunc simpliciter Bona Regia vocantur, conceditur in militem Quartianum.

quatuor partes divideretur, quarum tres mensæ regiæ, quarta stipendiis dictorum militum exsolvendis, cederent. *Constit. an. 1562. pag. 20.* Duplicata hæc Quarta est aliquoties necessitate id exigente, ut apparet ex Constitut. *An. 1590. pag. 75. An. 1619. p. 2. An. 1620. pag. 13. an. 1627. tit. Quarta An. 1637. tit. eodem.* Aliquando etiam tripla Quarta dari jussa est, ut An. 1613. *tit. Quarta.* Postea etiam constitutum est, ut post obitum tunc viventium Capitaneorum & Tenutariorum novi Donatarii & Cessionarii primo anno possessionis suæ ex Bonis Regiis quadruplam Quartam thesauro inferrent. *Constitut. an. 1658. pag. 15.*

Quarta multiplicatur.

Administratio hujus Quartæ talis est. In Comitiis Regni generalibus eliguntur duo Senatores, ita ut unus sit ex Minori, alter ex Majori Polonia, & duo ex Equestri Ordine, quorum itidem alter ex Minori alter ex Majori Polonia. Hi cum Thesaurario supremo Regni circa festum diem Pentecostes Ravam se conferunt, ut Quartam a Tenutariis Bonorum Regiorum recipiant. Residene autem ibidem per tres hebdomadas. Salarium Thesaurarii sunt mille floreni: Deputatorum ex Senatu trecenti, & Deputatorum ex Equestri Ordine ducenti floreni. Eligi autem in singulis Comitiis alii atque alii Deputati jubentur. Quando illa

Administratio Quartæ.

Judices Quartæ, qui Ravæ conveniunt.

Salarium Deputatorum.

illa pecunia Leopolin ad exſolvenda militibus illis limitaneis ſtipendia eſt deferenda, tum ea mittitur per unum ex Deputatis illis quatuor a me jam deſcriptis, ut hæc omnia an. 1569. determinata ſunt. Ad cuſtodiam illius Quartæ pertinet etiam Capitaneus Ravenſis, qui etiam adeſſe debet, quando præſentibus Theſaurario & Deputatis Quarta theſauro infertur, ut ſciat, quantum pecuniæ in Theſauro contineatur. *Conſtitut. an. 1588. pag. 470. ſeq.* Salarium Capitaneo conſtitutum eſt ducentorum florenorum *ibid.* Ut autem Quarta debite adminiſtretur, Deputati illi ut & Capitaneus Ravenſis ſpeciali jurejurando propterea adſtringi debent, ut vult Conſtitutio *anni 1569. pag. 186.* Etiamſi Theſaurarius & unus Deputatus abeſt, poſſunt tamen reliqui officium ſuum facere, quod etiam fieri debet, ſi quis eorum moriatur. *ibid. pag. 185.* Abſens tamen ſalario carere cogitur. *Conſtitut. an. 1588. pag. 170.* Omnes autem illi, qui Quartæ curam gerunt, Reipubl. coram ordinibus in Comitiis rationes reddere jubentur, *in Conſtitut. an. 1569. pag. 185.* Cavetur item in Conſtitutionibus aliquoties, ne Quarta in alium uſum impendatur, quam in ſolutionem ſtipendiorum militis in finibus Regni contra Tartaros excubantis, *ut An. 1627. p. 3. An. 1635. §.*

Capitaneus Ravenſis pertinet ad cuſtodiam Quartæ.

Obrona. An. 1667. pag 10. Non vero in Regno tantum, sed etiam in Magno Ducatu Lithuaniæ talis Quarta ordinata est, ut præter alias Constitutiones etiam Constitutio *anni 1590. pag. 576.* testatur. Variæ tamen hic mutationes procedente tempore contigerunt, quas omnes enarrare nimis longum esset, cum nullæ fere Constitutiones emittantur in publicum, quin dispositio aliqua de Quarta in iis reperiatur. *Vid.* Pacta Conventa Wladislai IV. *pag. 12. §. Aiz. Apparat. Constitut. an. 1637. 1638. 1641. & aliæ plurimæ.* Ab hac, ut vocatur, QUARTA RAVENSI, nomen fluxit MILITUM QUARTIANORUM. Originem huic militiæ dederunt hostiles Tartarorum in Poloniam excursiones, quæ ut inhiberentur, miles hic limitaneus est constitutus, non demum An. 1564. quemadmodum scribit Albertus Wijuk Kojalovicius *Parte II. Hist. Lithuan. lib. VIII. pag. 458.* Sed Anno 1562. ut nos hoc ex ipsis Constitutionibus supra annotavimus. Verum & ante illa tempora simile militiæ genus instituere tentarunt Poloni. Nam An. 1551. in Comitiis Vilnensibus constituerunt Ordines, ut miles ordinarius esset, qui contra Scythas & Moscos pro finibus excubaret, in stipendium vero a jugo boum quinque grossorum vectigal concesserunt,

A Quarta Ravensi milites dicuntur Quartiani.

Ante Militem Quartianum institutum fuit simile Militiæ genus in Polonia.

runt,

runt, apud Kojalovicium *Part. II. lib. VIII. pag. 416.* ubi ad oram libri notat Auctor, quod hæc ſit militis Quartiani origo. Conf. & Paulus Piaſecius *in Chron. pag. 44. vel in editione Cracovienſi pag. 51. ſeq.*

XV. Præter enumeratos hactenus a nobis Milites, dantur adhuc in Polonia alii, qui dicuntur VOLUNTARII. Originem horum a primis ferme Regni Polonici temporibus accerſere poſſumus. *Cum enim antiquis Seculis majores noſtri*, ait Fredro, *Regum ærario contribuere ducerent haud ingenuum, æquius illud cum decoro retinuerunt, ut periculoſis temporibus pro facultatibus ternos ſexenosve armatos equites in caſtra ſinguli ducerent, proprio ære militarent, quare ingens conflabatur Exercitus.* Hæc Fredro *in Henrico I. pag. 19.* Sed ſuccedente etiam tempore rareſcentibus licet publicis vel univerſalibus expeditionibus, nihilominus Proceres Regni aliique Nobiles ditiores ſolebant integras equitum cohortes & alias ſumptu proprio in caſtra adducere vel ſolo Patriæ amore ducti. Pauperiores vero plures una collecti Ducem ſibi virum aliquem ſtrenuum eligunt, & ultro ſine ſtipendiis Imperatorem ſequuntur, ob idipſum Voluntarii appellati. Starovolſcius *in Polon. pag. 302. ſeqq.* Sed hi poſteriores ob varia damna, quæ Nobili-

Voluntarii milites.

Origo hujus militiæ.

um aliorumque Bonis inferebant, sublati sunt, per Constitut. *An. 1634. pag. 11.* Exempla autem eorum qui totas cohortes in bellum propriis sumptibus auctoratas miserunt, & adhuc mittunt, extant non pauca. *Vid. Constitut. An. 1621. pag. 11.* Non ita pridem Illustriss. atque Reverendiss. Dn. Andreas Trzebichi Episcopus Cracoviensis & Dux Severiæ contra Turcas aliquot cohortes propriis sumptibus conscriptas misit; ut alios, qui adhuc in vivis sunt, & ea in parte de patria optime merentur, prætercam.

Kosaci, quorum origo obscura. Kosaci unde dicantur.

XVI. Ad extremum datur etiam adhuc aliud genus militum satis celebre apud Polonos, videlicet KOSAKORUM, quorum origo satis obscura est. Et quidem quod ad nomen Kosacorum attinet, derivatur hoc ex Piasecii sententia a voce Polonica *koza*, quod capram significat, sicque illi appellati esse dicuntur, quod instar caprarum cursu veloci ad omnia agiles currunt, vel quod caprinis pellibus contra injurias aëris teguntur. *Vid.* Piasec. *in Chron. ad An. 1645. pag. 53.* Sed M. Joannes Herbinis vocem hanc potius derivandam esse putat a Slavonico nomine *kosa*, id est, *falx*: unde *kossak* est *falcifer*. Vid. Herbin. *in Kiovia Subterranea cap. 2. pag. 7.* Alias adhuc derivationes hujus vocis repe-

rio apud Joachimum ab Hirtenberg Pastorium, qui *Parte I. Hist. Polon. plenioris lib. I. pag. 14.* audivisse dicit ea super re magnum quendam Senatorem differentem vocemque deducentem a navigiis, quæ in Polonia *kozi* vocantur. Ipse autem Pastorius existimat nomen illud deductum a voce Polonico *chodzic*, ita ut inde fiat *Chodziaci*, & deinde *Cosaci*. *Chodzic* autem est ambulare & discurrere. Essent igitur Cosaci denominati a palmario ipsorum opere, famoso illo per fluvios & maria decursu. Unde milites hi primam habeant originem, nemo, quod ego quidem sciam, indicavit. Ego putaverim a primis usque Tartarorum in Poloniam irruptionibus rem esse arcessendam. Congregabantur sine dubio multi agrestes ad oras Boristhenis ad loca naturæ miraculo munita, quæ Boristhenes ad ostia sua vergens alluit. Catadupas olim veteres appellarunt Geographi, nunc a Roxolanis sive Russis vernaculo sermone *Porohi* vocantur, unde illi Cosaci Zaporohenses, id est, Cosaci trans limites habitantes dicti sunt. *Vid.* Illustriss. Jacobus Sobieski *lib. II. de Bello Chotimensi pag. 110.* & Joach. Pastorius ab Hirtenberg *de Bello Cosacico pag. 7. & in Hist. Polon. pleniore Part. I. lib. I. pag. 15. seq.* In illis locis Tartarorum copias cum præda ex Podolia

Quando Kosaci orti sint.

Porohi, unde Kosaci Zaporohenses.

lia aliisque Poloniæ locis revertentes adorti credebant. Et quoniam illud non raro fieri ſolebat, ut Tartaros præda onuſtos ſpoliarent, magnisque damnis afficerent, non potuit diſplicere Regibus Poloniæ horum hominum inſtitutum. Quin etiam credibile eſt, Nobiles illis in locis degentes illos homines foviſſe & auxilia ipſis miſiſſe, quo melius Tartarorum irruptionibus reſiſterent. Hinc inclareſcere cœperunt apud finitimas gentes. Quo autem militia illa fieret ordinatior, elegerunt ſibi Duces bellicos, qui Reges Poloniæ, ut Dominos ſuos agnoſcebant & reverebantur. Ita jam Sigismundi I. temporibus Ducum ipſorum Evſtacſium Daskovicium claruiſſe deprehendimus apud Kojalovicium *Part. II. Hiſtor. Lithu. lib. VII. pag. 334. & alios.* Non tamen ſupra ſex millia Koſakorum tum fuiſſe memorantur. Militiam illam, ut Regno Poloniæ utiliſſimam Stephanus Rex melioribus legibus ſociatam multis privilegiis An. 1576. donavit. Dedit enim eis caſtellum Trechtimirowo cum toto Diſtrictu in Boriſtenis fluvii ripa, omnemque illum tractum qui viginti milliaria Germanica infra Kioviam complectitur. In Trechtimirowo igitur Palatinatus Kiovienſis oppido aſſervabantur Koſakorum Privilegia, tormenta bellica, varia ex Tur-

Daskovielus Dux Koſacorum tempore Sigismundi I.

Stephanus Rex Koſacis donat caſtellum Trechtimirovvo cũ toto diſtrictu.

carum emporiis olim importata ſpolia, militaris etiam ſupellex, tum Regia vexilla quæ illis in ſignum ſupremi Dominii, quotiescunque pro Republica arma ſumebant, a Regibus Poloniæ ex inſigni benignitate mittebantur. Multi Coſaci cum Duce ſuo & præſidio ſatis firmo in caſtro Trechtimirovo manebant, cæteris omnibus Coſacis hyberno tempore licitum erat in ſuas domos & ad bona ſua ſe conferre, resque ſuas curare.

XVI. Succeſſu temporis, dum fœcunda culpæ Secula & eorum priſcum morem depravaſſent, indies hæc colluvies excreſcere cœpit. Non jam ex virtute & meritis cenſebantur milites, ſed paſſim dabant nomina ex Provinciis Ruſſiæ ab agricultura a variis opificiis profugi, infamia notati, tum nonnulli ex Germania, Gallia, Italia Hiſpania etiam ob patrata facinora extores ad illos confugiebant; qui tamen Religionis Græcæ cultum obſervare, Ruthenicam linguam exercere, abjecta generis, ſi qua erat, claritudine, plebeja cognomina aſſumere, atque omni urbanitate depoſita agreſtem vitam degere cogebantur. Hi prædabundi vagabantur paſſim per Ruſſiam, Lithuaniam, Kiovienſem & Braclavienſem Palatinatus, patebant eorum libidini Eccleſiæ, Fiſci & Nobilitatis Bona. Copiis

Koſakorum mores ſuceſſu temporis corrumpuntur.

piis etiam Reipul. Duce Stanislao Zolkievio decertatum est cum Nalewaykone exercitus illorum Præfecto, qui profligatus & cum sceleris sociis captus in Comitiis Varsaviensibus enormi supplicio dignas luit pœnas. Quotiescunque aliquam suscipiebant expeditionem, numerosos Exercitus ex rapina ditionum Regni alebant, ex bello reversi, quasi colonias quasdam per vicos & urbes tam Regias quam Nobilitatis ducebant, omnique Præfectorum ac Dominorum suorum obedientia se exsolvebant. Pauci ex Veteranis in suis ad Boristhenem domiciliis commorabantur, reliqui parta toties præda locupletati, rei tantum Oeconomicæ cum uxoribus & liberis operam navabant.

Respublica Kosakorū.

XVII. Summum apud Cosacos obtinet Regimen Exercitus Præfectus, qui loco insignium gestat baculum ex arundine confectum, atque ut tumultuario modo non suffragiis, sed solis acclamationibus & frequentibus pileorum in Candidatum ejectionibus eligitur, ita sæpius instabilis vulgi libidine Magistratu privatur. Quamdiu tamen munere suo fungitur, penes eum remanet in quemlibet Cosacorum vitæ & necis arbitrium. Secundum honoris obtinent gradum quatuor bellici Consiliarii, vocati Assavuli, cum Legato, qui substitu-

tus

tus Præfecti exercitus nominatur. Sequuntur postea Castrorum, bellicarum machinarum, Legionum Præfecti, tum Centuriones & Publicus Notarius, qui censûs & sumptus eorum notare & consilio Religionis Græcæ monachorum literas ad Regem & Proceres Regni exarare solet.

XVIII. Quando arduum aliquod negotium in Exercitu Cosacorum incidit, ad Concionem vocatur ab ipso Duce universa plebs, atque is primum vultu ad reverentiam & modestiam composito aliquoties versus multitudinem se inclinans, destinatum ingreditur locum & detecto capite sub extenso Regio vexillo inter cæteros assidentens solus cum quatuor Consiliariis stat, statumque causæ, quæ in deliberationem venit pleno comitatis sermone proponit. Tunc vel crimina, si qua illi objiciuntur, diluit, aut in proprium usum aliquem ab exercitu favorem submisse petit. Illic omnia, quæcunque accepit munera proferre, atque ut ea sibi concedantur, multitudinem flagitare debet. Hæc si renuat, omnia libidini ejus non vulgari, in voce & gestu, cultu permittit. Dum Præfectus exercitus eos alloquitur, verba illius summo silentio excipiunt, postea sententias suas alternis obruunt acclamationibus.

Modus consultandi.

XIX.

Bellum Kosakorum maritimum.

XIX. Ad bellum maritimum aptissimos longus effecit usus, vehuntur lintribus, quibus a latere ad instar tabularum fasciculos ex arundine confectos contra tempestates & fluctus maris adnectunt, ac summa velocitate onustis triremibus Turcarum in Ponto Euxino sæpissime potiuntur. Plurimi eorum frameis non utuntur, sed sclopetis omnes; quo militiæ genere Reges Poloniæ potentissimorum in orbe terrarum Principum peditatum adæquare possunt. Castra etiam dextre in aliquot Ordines redactis plaustris ad normam fortissimi propugnaculi muniunt, quæ *Tabor* appellant & contra hostium impetum extremum ibi quærunt refugium. Hæc a medio num. XV. totidem fere verbis habet Illustriss. Jacobus Sobieski Castellanus olim Cracoviensis *lib. II. de Bello Chotimensi pag. 109. seqq.* qui etiam testatur, nihil se scripsisse, nisi quæ a peritis accepit, aut ipse propriis oculis videns annotavit. Multo pluribus verbis Cosacorum terrestrem militiam & Navalem describit Illustriss. Andr. Maximil. Fredro *in Hist. Henrici pag. 17. & seqq.* qui inter alia de ipsorum maritima militia: *Cum,* inquit, *mare ascendunt, tempestate superveniente arundinis cumulos lintribus navigii undequaque alligant, quo fluctibus irati maris feliciter supernatent. Navigiis utuntur*

Propugnaculum dictum Tabor.

Militia Kosakorum maritima.

tur

tur parvis, quæ novem virorum cum justo commeatu capaces sunt, veloces aut schaphæ dici possunt; velocissime sequuntur & fugiunt. Turcis damna inferunt, suburbana aliquando Constantinopolitana invadunt (inde Amurathis Turcarum Imperatoris dictum erat, cum inter arma Principum in se conspirantium Constantinopoli degens in utramque dormiret aurem, solos Cosacos esse ejectamenta Polonorum, qui tanti Principis turbarent somnum) civitates & oppida Pontico littori proxima populantur, furtim omnia præstant, neque dum pugnandum, segnius resistunt. Numerus horum militum incertus est. Visa sunt aliquando XVIII. aliquando XXX. millia. Nisi quod moderna rebellio Chmielniciana ultra ducenta millia Cosacorum sub signis aliquoties eduxerat in prælium, tota Russia in perfidiam & rebellionem acta. Hæc Fredro.

XX. Sic igitur, ut ex ultimis Fredronis verbis intelleximus, & hoc militiæ genus Poloniæ Reges in perniciem suam instituerunt. Quod ut dilucidius exponatur, placet paulo pressius origines rebellionum Cosacicarum investigare. Cum Cosaci utilem Reipubl. Polonicæ contra quosvis hostes, præcipue vero Tartaros navassent operam, multa privilegia ipsis, ut audivimus, Reges Poloniæ concesserunt. Et at-

Rebellionum Kosaciacrum series.

tributis pluribus agris etiam certam pecuniæ ſummam quotannis Kioviam mittebant, teſte Jacobo Sobieſcio *loc. cit.* Datus etiam ipſis eſt certus pellicearum veſtium numerus, ut patet ex Diario Europæo *contin. XIX. pag.563.* Sed Coſaci rebus ſecundis elati, inſoleſcere cœperunt. Inprimis autem durante pace Turcicum Imperium infeſtabant, adeo ut Turcarum Imperator bellum Polonis minaretur, niſi licentia ipſorum ſiſteretur. Quapropter jam tempore Stephani Regis Dux Coſacorum Pedkowa capite plexus eſt, teſte Joanne Demetrio Solikovio *in Comment. Rer. Polon.* Deinde etiam ſeveris legibus licentiæ Coſacorum obviam itum eſt cautumque, ne Coſaci latrocinia exercerent, mercatoribus nullum damnum inferrent, ne Bona Nobilium invaderent, ne vicinos populos incurſionibus adverſus Polonos irritarent. Hæc & alia plura habet Conſtit. Anno 1590. *tit. Porza dekzſtronii.* Ex quibus liquet, quibusnam ſtudiis operam dederint tum temporis Coſaci. Sed nihil hac Conſtitutione effectum eſt. Idcirco ſexennio poſt decretum eſt, ut tota hæc gens ad internecionem exſcinderetur & bona ipſis conceſſa Regiæ menſæ addicerentur. *Conſtitut. an. 1596. tit. o kozokach.* Verum poſtea, cum Coſaci Polonis contra Suedos aliosque auxilio adfuiſſent, iterum in

in gratiam recepti ſunt Anno 1601. ut habet Conſtitutio tunc temporis edita. tit. *O Kozakach.* Non quieverunt tamen poſtea, adeo ut ſæpius neceſſe fuerit leges antea de licentia Coſacorum coërcenda repetere. *Vid. Conſtitut. An. 1609. tit. 73. & 1609.* Porro Sigismundus III. ſub quo & priores illæ à nobis memoratæ legeslatæ ſunt, cum Ordinibus An. 1611. conſtituit, ne Coſaci ob licentiam intolerabilem ad bellum evocarentur, niſi id ſummum Reipubl. diſcrimen exigeret. *tit. O Sweywoly pag. 26.* Præterea An. 1613. Duces exercituum Polonicorum juſſi ſunt contra Coſacos, ut contra communem hoſtem movere eosque exſtirpare. *tit. O Rozakach. pag. 10.* Poſthæc quietius agere cœperunt, adeo ut An. 1618. tantum hoc conſtitutum ſit, ne Coſaci vicina Regna infeſtarent. *Vid. Conſtitut. dicti anni pag. 2.* Immo in ordinem eos fuiſſe tunc redactos teſtantur Conſtitutiones complures, nempe *anni 1620. pag. 13.* Patet illud etiam ex Commiſſione An. 1624. in Vkrainam miſſa *Commiſſya Kozacka. Conf. & Conſtitut. An. 1628. tit. Obrona Vkrainy.* Poſthæc An. 1635. prohibitum eſt ſevere in Comitiis, ne Coſaci Turcas infeſtarent. *tit. Pohomawanie incurſyi pag. 3. ſeq.* Sed repreſſa paululũ partim ſeveris legibus, partim intercedente Turcico bello leviſſimorum ho-

minum licentia eo majori postea erupit impetu. Qua de causa Koniecpolscius supremus exercitus Polonici Dux ibidem munimentum validissimum Anno 1637. exstruxit, Hudak sive Kudak dictum, eo in loco, ubi Samara in Boristhenem se effundit, quo facilius Cosaci in ordinem redigi & in officio contineri possent. Nec dum tamen quiescente hac hominum colluvie, Anno 1638. Dux Cosacorum Paulukus Varsaviæ capitis supplicio affectus est, Cosacisque omnia Privilegia cum oppido Trechtimirowo erepta sunt. *Vid. Constitut. ejus anni pag. 6. seq.* Et licet tunc pactione & transactione quadam intercedente in officio manserint, aliquando tamen non eo loco, quem viri militares mererentur, se haberi querentes, occasionem commodam rebellandi expectabant, donec tandem orta inter Czaplinscium Czeherinensis territorii Subpræfectum & Bohdanum Chmielnicium de agro quodam lite res in nervum erupit, Cosacique rebellarunt. *Vid* Joachimus ab Hirtenberg Pastorius *in Hist. Polon. pleniore lib. I. pag. 27. & seqq.* Post varia bella deinde gesta pars Cosacorum Magno Moscoviæ Duci, pars Turcarum Imperatori subesse debuit: sed hodierno tempore Cosaci jugi Turcici impatientes iterum Serenissimo Regi

Hudak Castellum contra Cosacos exstruitur.

Lis inter privatos orta occasionem gravissimo bello præbuit.

Cosaci hodie Regi Poloniæ militant.

Regi Poloniæ ſeſe ſubjecerunt ſtrenuamque ipſi in bello Turcico operam navant. Conf. quæ ſupra *lib. I. cap. IX. num. ult.* a nobis dicta ſunt.

XXI. Expoſitis omnibus militiæ generibus, placet pauca de Polonorum Ducibus bellicis, Polonorumque militum armis addere. Duces exercituum generales, quibus miles Polonicus ſubeſt, ſunt duo. Alter eſt in Regno, & dicitur Dux Exercituum Regni generalis (*Hetman, Wielky Koronny.*) Alter eſt in Magno Ducatu Lithuaniæ, & dicitur Dux Exercituum Magni Ducatus Lithuaniæ generalis (*Hetman Wielkii W. X. Lithevskiego.*) Et hi ſunt ſummi moderatores belli ſecundum Regem & vicarii Regis, quilibet in ſuæ gentis exercitu. Hi ducunt exercitum: capiunt locum caſtris: acies inſtruunt: dant ſignum pugnæ & receptus: commeatuum & annonæ curam in bello gerunt: in delinquentes animadvertunt: &, ut paucis reliqua complectar, in Exercitu & tempore belli indicti, uterque auctoritate fere Regia utitur. His Ducibus exercituum generalibus adduntur alii duo vicarii. Alter in Regno, qui dicitur Dux campeſtris Regni (Polonis *Hetman Polny Koronny.*) Alter in Magno Ducatu Lithuaniæ, qui dicitur Dux Campeſtris M. Ducatus Lithuanicæ (*Hetman*

Duces Exercituum in Polonia.

man. Polny W. X. Lithewskiego) Hi excubiarum potiſſimum explorationumque curam gerunt, mercenariis militibus, præſertim in Ducum generalium abſentia præſunt, & jurisdictionem in Exercitu eodem tempore exercent. *Vid. Conſtitut. An. 1601.* Conceſſa quidem eſt An. 1653. eadem poteſtas Duci Campeſtri, quam habet Dux ſupremus, ut eſt in ejus anni Conſtitutione *pag. 7.* Sed anno proximo, nempe ſupra milleſimum ſexcenteſimum quinquageſimo quarto illa Conſtitutio abrogata eſt, *pag. 5.* Officia hæc Ducum generalium & Campeſtrium infra Senatoriam dignitatem cenſentur, hoc tamen plerumque obſervatur, ut nonniſi Senatoribus ad majorem auctoritatem conciliandam conferantur, quod etiam antiquis temporibus fuiſſe obſervatum teſtantur Hiſtoriæ. Conferebantur etiam antehac munera Ducum belli etiam ſupremis Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ Officialibus, nimirum Marſchalcis ſupremis, Cancellariis & Procancellariis & Marſchalcis Curiæ. Ita quondam Joannes Zamoſcius fuit ſupremus Regni Poloniæ Cancellarius & ſimul ſupremus Exercituum Regni Dux, cujus elogia vid. apud Piaſecium *in Chron. pag. 269.* & Stanislaum Lubienski *in Parænesi ad Thomam Zamoſcium Joannis hujus filium pag. 223. operum.* Hodiernus quoque

Poteſtas Ducum Campeſtrium.

Officia Ducum belli conferuntur aliis Senatoribus.

Rex Serenissimus Joannes III. antea munere Marschalci supremi Ducis belli gloriosissime functus est. In Lithuania non ita pridem Corvinus Gonsiewski fuit Thesaurarius Magni Ducatus Lithuaniæ & Campestris Dux Exercituum. Post eum etiam Illustriss. Princeps Michael Radivilius & Cancellarii & Ducis belli munere in Lithuania functus est. Sed recentioribus temporibus consultatum est non raro in Senatu, quibusnam modis potentia Ducum belli sit temperanda, ne quis Senator munere hoc Ducis Exercitum auctus nimiam sibi potestatem vindicare ausit, & Reipubl. damnum aliquod inferat. Sciebat autem ex Historiarum monimentis Duces belli in Polonia quondam non fuisse perpetuos, primumque Sigismundum I. dignitatem hanc Joanni Tarnovio perpetuam concessisse: in Lithuania vero primum fuisse Nicolaum Radzivilium, cui Rex Wladislaus Jagello dignitatem hanc itidem perpetuam tradidisset, ut scribit Simon Starovolscius *lib. VIII. Instit. Rei milit. quæst. 3. pag. 660. Edit. Florentinæ.* Idcirco pristinam consuetudinem reducere sunt conati. Hunc in finem An. 1666. in Comitiis Varsaviensibus decretum erat, ne dignitas Ducum Exercitus esset perpetua, sed ut in triennium tantum concederetur.

Consilia de potentia Ducum belli temperanda.

Duces belli olim non fuere perpetui.

retur. Constitutum etiam fuit, ut Illustrissimus Dn. Potocki Dux Exercituum generalis nomine Ordinum omnium rogaretur, officio suo ut renunciaret, aliisque bono exemplo præiret. Cum autem hoc ob multa incommoda non procederet, constitutum tandem est, ne inposterum Dignitas Ducum belli conferatur Marschalcis supremis, Cancellariis aliisque Ordinis Senatorii Officialibus. *Vidi Pacta Conventa Serenissimi Joannis III.* Jam igitur Dignitas Ducis exercituum Supremi & Ducis campestris confertur tantum Palatinis & Castellanis, qui, licet sint Officialibus modo dictis superiores, tantam tamen in Republ. potentiam non habent. Præter hos Duces belli fuerunt etiam olim Duces limitanei militis, qui ad custodiam Regni in finibus excubabat, de quibus Ducibus videatur Reinholdus Heidenstein *lib. IV. Rer. Polon. pag. 152. & pag. 149. a.* Præter hos Duces belli habent quoque Cosaci proprium Ducem Belli, qui unicus esse debet, secundum Constitutionem *Anno 1661. pag. 60.* Idem est etiam in Polonico Regno Dux prætoriani militis. *Vid.* Heidenstein *lib. III. Rer. Polon. pag. 140.* Inter alios Præfectos militum eminet etiam Generalis Artilleriæ Magister in Regno & alter in Magno Ducatu Lithuaniæ, qui instituti sunt Anno

Duces limitanei militis.

Kosakorum Dux.

Dux Prætoriani militis.

Generalis Artillerie Magister.

1637.

1637. ita tamen, ut a Ducibus belli dependeant, quemadmodum habetur in Constitutione Anni 1638. *pag. 27. seqq.* Debet autem Generalis Artilleriæ Magister esse possessionatus & juratus *Constitut. An. 1638. pag. 28. An. 1653. pag. 7.* Munus ipsius est armamentaria instruere, pulverem pyrium procurare, tormenta bellica sub sua cura & inspectione habere. *Constitut. An. 1641. pag. 10.* Reliquas Dignitates bellicas hic recensere nimis esset longum, de Notariis tamen Campestribus & Rotomagistris sive Centurionibus Quartianorum adhuc quædam addemus. Notarius Campestris singulis trimestribus numerum militum inire & singulorum nomina notare debet, ita ut Catalogum eorum primo Thesauro, deinde vero Marschalco Nunciorum Terrestrium in Comitiis tradere possit *Constitut. An. 1654. pag. 5.* In Lithuania singulis Mensibus nomina peditum Notarius Campestris consignare, unumque Catalogum Duci Belli, alterum Thesauro tradere debet. *Constitut. ejusdem anni pag. 30.* Sed & jam antea, nimirum *An. 1633. pag. 17. tit. O Pisarzu.* hoc constitutum fuit, ut Notarius Campestris singulis trimestribus turmas equitum, & singulis mensibus cohortes peditum describat; item ut ejus substitutus sit juratus:

Notarius Campestris.

denique ut Dignitas & munus Notarii Campestris sit incompatibilis cum Senatoria dignitate. Tandem de Rotomagistris sive Magistris Equitum Quartianorum notandum est, quod debeant esse possessionati, Nobiles & in rebus bellicis exercitati. Item quod munus ipsorum cum Senatoria dignitate non sit incompatibile, ita ut Senator nequeat esse Rotomagister militis Quartiani, per Constitutionem Anni 1591. *tit. Disciplina pag. 613.*

Magistri Equitum.

Arma Polonorum.

XXII. Armis olim usi sunt Poloni magni ponderis, ut putant Scriptores Polonici. Cum autem Boleslaus II. Audax adversus Prussos bellum gereret & Poloni multi amnem Ossam transmittere volentes armorum pondere & aquarum altitudine essent absorpti: cæteri autem exuti armis & loricis, quæ magni ponderis erant antiquitus, minori periculo tranassent, ex illo tempore gravioribus armis & loricis Poloni minus utuntur, ait Cromerus *lib. IV. de Ort. & Reb. Gest. pag. 456.* Mihi autem amnis Ossæ conditionem hodiernam consideranti, & antiqua harum gentium arma ponderanti, hæc quæ Cromerus refert, improbabilia esse videntur. Quibus autem armis tempore Sigismundi III. & Uladislai Regum usi fuerint Poloni, exponit Simon Starovolscius in Polonia sua adeo accura-

te,

te, ut etiam perſonato illi Franciſco Marinio in Patriam ſuam hanc ob rem injurius eſſe videatur, quod ſecreta Patriæ ſuæ evulgaverit: Sic autem Starovolſcius: *Ex Equitibus alii ſunt gravioris armaturæ, & alii levioris, & qui gravioris armaturæ dicuntur, alii ſunt haſtati & vulgo Huſſari vocantur, & alii ſclopetis tantum armati & vocantur Harcabuſſeri utrique autem iſti ferreis thoracibus atque galeis ſunt veſtiti. Levioris deinde armaturæ alii ſclopetis oblongis, alii autem pharetris & lanceis brevioribus ſunt armati: & utrique loricis induti atque communi nomine Coſachi appellati. Pedites vero alii vocantur Hauduci, qui ſunt e Polonia aut Hungaria conſcripti: alii Coſacici Zaporohenſes, qui e partibus Ruſſiæ vicinis Scythiæ & Ducem ſuum proprium diſciplinamq; caſtrenſem habent. Omnes autem iſti frameis incurvis ſeu acinacibus & ſclopetis oblongis in prælio utuntur, niſi quod illi priores uniformi veſtium colore a Rege donantur: iſti rudi panno tecti equos ſinguli fere atque currus habent, quibus deinde caſtra ſua muniunt.* Hæc & alia Starovolſcius *in Deſcript. Polon. pag. 282. ſeqq.* Plura forſan reperiet, cui ad manum eſt ejusdem Starovolſcii Eques Polonus ad Urbanum VIII. Papam ſcriptus, quem mihi videre non contigit. In libris hujus Auctoris de re

re Militari nihil quod magnopere huc pertineat habetur. Ad dilucidationem horum, quæ ex Starovolſcio adducta ſunt, notamus, eos, qui toti ſunt cataphracti & hoplomachi a Polonis vocari *Huſſarze* ſive *Uſſarze*. Utuntur illi haſtis ſive lanceis quæ Polonice vocantur *Kopiie*, a quibus etiam miles ejusmodi dicitur *Kopiynik*. Quæ autem turmæ brevioribus haſtis utuntur, dici ſolent *Petiborkie Choragwie*, haſtæ autem ipſæ *Drzewca*. Illi autem milites, qui loricis hamatis ſive hamis conſertis utuntur, appellantur *Pancerznicy*, quod vocabulum etiam Germanis notum eſt: Haſtæ ipſorum *Dzidii*, novum eſt armorum genus, a Turcis petitum. Ex ſuperioribus etiam, quæ de militibus ex laneis & manſis delectis in medium produximus manifeſtum eſt, pedites in Polonia ſecuribus uti: hæ autem ſecures ſunt lunatæ oblongisque contis infixæ, ut eminus etiam hoſtem ferire queant, Poloni vocant *Bardysz*. Et hæc etiam de armis.

Huſſarze. Kopiynik. Petyhorskie Chioragvvie. Pancernicy.

XXIII. Quod ad MUNITIONES & CASTELLA attinet, malumus iterum Starovolſcium audire, quam ipſi noſtram ſententiam ſuper hac re aperire. *Quantum ad munitiones & fortalitia*, ait ille, *candide fatendum eſt, illa omnino in Polonia nulla exiſtere, præter aliquot caſtella privatorum:*

Munitiones & Caſtella in Polonia.

rum: idque sparsim per Provincias & Regnum, ut est Zamoscium, Lancutum, Zbarasium, Nieswizia, Lachovicia, Medirecia, Dubna aliæque munitiores populationes. Hæc Starovolscius *in Polonia p. 305.* Inter fortalitia tamen (*fortece* dicunt Poloni) in Constitutionibus Anni 1658. recensentur: Cracovia, Leopolis, Varsavia, Camenecia, Posnaniæ, Lubowia, Halicia, Czestochovia, Brescia. Ubi tamen non tantum loca validiora, quæ hostium obsidionem tolerare possunt, ut Camenecia est, sed urbes arcesque muro quomodocunque cinctæ intelliguntur, quales sunt plurimæ aliæ urbes ut Præmislia, Crosna, Biecia, Jaworovia: Inter arces munitas eminent Bialacerkievv. Brody, Slucko, Dubinki aliæque recentiori architectura munitæ. Præ cæteris autem hic sunt commemorandæ urbes Prussicæ, Gedanum, Elbinga, Thorunium, quæ quantum præstare possint, satis superque docent superiora bella: deinde etiam aliæ urbes minores, quarum pleræque sunt muris cinctæ. Inter arces autem validissima est Mariæburgensis, sedes olim Magistrorum Ordinis Teutonici. Habuit olim Polonia alia firmissima imperii sui propugnacula, ut Rigam aliaque castella Livonica, sed nunc illa in Suedorum manibus sunt. Quid de Smolensco aliisque urbibus, quas

Munimenta Prussica.

quas Moſcorum Dux Induciarum tempore adhuc tenet, item Camenecia aliisque Podolicis arcibus futurum ſit, ſequentia tempora dabunt. Hodiernus Rex Sereniſſimus Joannes III. promiſit, duo ſe caſtella propriis ſumptibus excitaturum in Pactis Conventis §. *Fortece dwie.*

CAP. IX.

De *Forma Reipublicæ Polonicæ.*

I.

EX tribus Rectarum Rerum publicarum formis, de quibus Ariſt. *lib. III. Politicorum cap. 7.* ſtatim ab ingreſſu in has oras Regia Rempubl. adminiſtrandi ratio Polonis placuit. Niſi forte duo tempora excipias, videlicet unum poſt extinctum Lechum, alterum poſt voluntarium Wendæ Virginis Ducis Poloniæ interitum, de quibus ſupra *lib. 1. cap. 2.* actum eſt, Lithuania quoque antiquisſimis temporibus ſuos habuit Principes, & præcipue illo tempore, quo cum Polonia in unum corpus coaleſcere cœpit, floruit Olgerdi poſteritas, in qua maxime præ cæteris eminebant Jagello ut Vitoldus quorum ille Rex Poloniæ, hic vero Magnus Lithuaniæ

Regnum Polonis initio placuit.

Lithvanis quoque Monarchica forma placuit.

Dux factus est. Similiter Prussia licet antiquissimis temporibus populari libertate usa fuerit, tunc tamen, cum Regibus Poloniæ sese subjecit, Principes suos habuit, quod etiam de Livonibus & Curonibus dicendum est. Cum autem quinque species Regni enumerentur apud Aristotelem *lib. III. Polit. cap. 14. & 15.* paulo pressius nobis investigandum erit, ad quamnam speciem Regni Polonicum imperium sit reducendum. Prima species Regni apud Philosophum est Regnum HEROICUM, quod Heroibus, qui aliquid Civitati salutare pacis sive belli tempore gesserant, solebat conferri. Et talia Regna quondam fuerunt illorum, quos postea ut Deos credula eademque superstitiosa coluit antiquitas, quales fuere Saturnus Rex Italiæ, Jupiter Rex Cretæ, Vulcanus Rex Ægypti Non erat tamen illorum potestas absoluta, sed certis legibus limitata, consistens potissimum in jure sacrorum, in jure belli, & in disceptatione causarum Civilium, quas judicabant alii jurejurando præstito, alii sine jurejurando & solummodo per elevationem sceptri. Secunda species Regni apud Aristotelem est Regnum BARBARICUM, quod exercebatur in gentes Barbaras ad servitutem pronas. Constat enim fuisse & adhuc esse quasdam gentes, quæ

Prussia populari libertate gaudebat.

Postea Principes habuit.

Regni species secundum Aristotelem.

I. Regnum Heroicum.

II. Regnum Barbaricum.

non

non possunt vivere, nisi serviant, quas justo Dominio subjici injustum non est. Magis autem Asiaticas gentes natura esse ad servitutem aptas, quam sunt Populi Europæi, tradit idem Arist. *loc. cit.* Tertia species est Regnum ÆSYMNETICUM, quod quidem absolutam omnium habuit potestatem, non fuit tamen perpetuum. Solebant enim olim liberæ gentes in statu Aristocratico vel Democratico viventes ingruentibus subitis belli periculis imperium ad unum devolvere, cum facile videre & intelligere possent, plurium imperium bello esse inutile. Simul atque autem periculis illis Respubl. fuerat defuncta abrogati Æsymnetæ fuerunt olim apud Romanos Dictatores, de quibus videatur Dionysius Halicarnasseus *lib. V. Antiquit. Roman. cap. 79. & 83.* Quarta species est Regnum LACONICUM. Apud Lacedæmonios enim olim duo Reges erant ex duabus certis familiis electi, quorum tamen potestas fuit exigua pacis tempore. Nam illas tantum ipsis prærogativas a populo fuisse concessas refert Herodotus, ut in Conviviis primi accumberent; duas partes & quidem lautiores, præ cæteris Convivis acciperent: libamina & coria immolatorum sibi vendicarent: in spectaculis etiam certis præsiderent: duos eligerent Py-

III. Regnum Æsymneticum.

IV. Regnum Laconicum.

Pythios, qui Delphos mitterentur ad oracula consulenda: ipsis etiam ad publicas cœnas non venientibus mitteretur certus cibus & certa vini mensura. *Vid.* Herodotus *lib. VI. Hist. ante med. pag. 374.* Bellicis autem temporibus hi Reges Laconici vitæ & necis jus habebant, teste Aristotele *lib. III. Polit. cap. 14.* Conf. Cornelius Nepos *in Vita Hannibalis cap. 7.* Quinta species vocatur παμβασιλεία, id est, absolute ita dictum REGNUM, ubi unus suprema potestate præditus nullisque legibus adstrictus absolute imperat & ad communem respicit utilitatem.

V. Regnum absolute sic dictum

II. Ad harum quinque specierum unam Regnum Polonicum pertinebit, aut saltem ad illarum aliquam proxime accedet. Sed quoniam Regnum Polonicum mille circiter annos jam stetit, varias in illo contigisse mutationes, non est, quod dubitemus, & ideo quoque modo ad hanc, modo ad illam ex supradictis speciebus potuit reduci. Antiquissimis temporibus obtinuisse Regnum Barbaricum vel Dominatum proprie ita dictum posset aliquis colligere ex verbis Cromeri, quæ habet *lib. II. Descript. Polon. pag. 124.* ubi ait: *Fuit initio liberior Dominatus Principis Poloniæ & nullis propemodum legibus adstrictus, infinitam non modo omnium rerum, sed etiam vitæ necis-*

Regnum Polonicum olim non fuit Barbaricum.

Iii que

que omnium potestatem habens. Verum Regnum Barbaricum, cum sit tantum inter illas gentes, quæ ad servitutem pronæ sunt & propterea quoque dicatur Dominatus justus, Polonis antiquis illud tribui non potest, qui non ad servitutem, sed ad libertatem semper fuere proniores. Audiamus de antiquis Slavis, qui tunc Orientalem Vistulæ ripam accolebant differentem Procopium Sec. VI. Scriptorem: *Antarum*, ait ille, *Slavinorumque nationes non ab homine aliquo uno reguntur: sed ab antiquo plebeja communique libertate vivunt & idcirco res omnes quæ vel utiles sunt, vel forte difficiles in commune consilium deducuntur.* Lib. III. *de Bello Gothico c. VII. p. 542. Editionis Lugdunensis An. 1594.* Addantur hic quæ supra sunt a nobis *lib. I. cap. II. num. IV.* dicta. Vero itaque non est absimile, Polonos, cum in has oras, quas jam possident, commigrare vellent, Ducem itineris sibi præfecisse Lechum, qui etiam introducta in has Provincias gente Principatum obtinuit. Jam vero persuadere mihi non possum, Polonos Lecho servilem in modum sese tum temporis subjecisse. Affectarunt quidem sequentibus temporibus absolutam Dominationem in libera hac gente Principes quidam, ut Popielus junior; hoc tamen ad Dominationem illam

Slavicæ gentes fuere liberæ.

justam,

justam, quam describit Aristoteles, non potest applicari. Nam Popielus ille liberæ genti jugum imponere voluit, adeoque adDominationem injustam aspiravit, quam tamen non obtinuit, Deo scelera ipsius condigna pœna ulciscente. Propius ad veritatem accedunt, qui primis illis temporibus imperio Polonico Regnum Heroicum applicant.

Polonicum Regnum non fuit Heroicum.

Hoc enim fuit, quando ob ingentia in populum merita Regnum adunum deferebatur, ut supra audivimus. Jam autem Lechus cum Polonos feliciter in has oras, ubi jam degunt, introduxisset, ingenti ipsos sibi devinxit beneficio, quo & sibi, & (ut quidam sed minus recte, scribunt) posteritati suæ peperit Imperium. In hac sententia est Michael Piccartus *in Commentar. ad lib. III. Politicor. Aristot. cap. 14. pag. 465.* Verum neque hæc regni species Regno veteri Polonico exacte respondet. Nam RegnumHeroicum fuit legib9 adstrictum, nec infinitam omnium habuit potestatem: at vero Polonici Monarchæ, quantum ex hodiernis Scriptoribus Polonicis constat, omnibus legibus fuerunt soluti. Convenientius igitur est, ut dicamus, in Polonia tunc fuisse παμβασιλείαν vel Regnum simpliciter & proprie ita dictum, ubi Rex vel Princeps, Patris instar, sine ullis legibus liberam omnium in libera gente habebat

Polonicum Regnum fuit Regnum simpliciter ita dictum.

bebat administrationem, omnia tamen ad communem omnium, ut filiorum, referebat utilitatem. Neque objici potest, Cracum leges tulisse, ut diximus supra, adeoque jam secundum leges imperasse, quod Regno proprie sic dicto non convenit. Nam adhuc dubitari potest, an Cracus ullas tulerit leges, cum Dlugossus, & qui eum hac in re sequuntur, multo sint recentiores, quam ut de tam antiquis rebus nobis indubitatam facere possint fidem. Deinde tulerit ille etiam leges, eæ tamen fuere paucæ, nec Imperium Regum ullo modo limitarunt: sed datæ fuerunt ex absoluta Principis potestate, subditis, ut secundum illas vitam suam instituerent.

III. Religione Christiana a Polonis tempore Miecislai suscepta limitari cœpit potestas illa Regum. Cum enim Principes multa Privilegia subjectis sibi populis contulissent, sine dubio in inauguratione sua more aliorum Principum Christianorum jurarunt, se Privilegia & libertatem Regni incolarumque ejus conservaturos, adeoque illa forma proxime accedebat ad illam speciem Monarchiæ, quæ Aristoteli Regnum Heroicum dicitur, si non ratione collationis, certe ratione potestatis & administrationis. A temporibus Casimiri Magni & Ludovici Regnum jam cœpit

Christianismo recept vignit Regnum Heroicum.

misceri

misceri Aristocratia cum Monarchia, ita tamen ut adhuc Regnum prævaleret. Hodie magis adhuc potestas Optimatum crevit. Itaque si quæramus, quænam ex supra datis ab Aristotele Regni speciebus Poloniæ conveniat, respondit jam ante Seculum integrum Martinus Cromerus *lib. II. Descript. Polon.* Regnum Poloniæ a veteri Lacedæmoniorum vel hujus temporis Venetorum non multum differre. Gemina his habet & Stanislaus Orichovius, qui ante Cromerum scripsit, in Oratione ad Proceres habita, quæ præfixa est Corpori Constitutionum Regni Poloniæ a Jacobo Prilusio edito: *Rex Poloniæ*, ait Orichovius, *nihil aliud est, quam os quoddam Regni Vestri vobiscum conjunctum, libero ac legitimo vestro suffragio, ut is prorsus nihil agat, nihil moliatur, ac ne loquatur quidem, nisi id, quod ex intimo sensu vestro publice sit profectum. Senator autem, quem majores Præsidem Libertatis atque custodem esse voluerunt, ea ratione Regi adjungitur, ut custos is sit ac vindex illius Cupiditatum, ac ut in sententiis dicendis Regi præeat, illumque doceat, quid illi pro communi vestra salute agendum edicendumque sit.* &c. Sed magnum adhuc discrimen inter Regnum Laconicum & hodiernum etiam Polonicum. Spartani namque duos simul habuere

An in Polonia sit Regnum Laconicum aut Venetum?

Differentia inter Regnum Laconicum & Polonicum.

buere Reges pari potestate ac dignitate ex Aristodemi filiis Procle & Euristhene oriundos. Herod. *lib. VI. Histor.* Idcirco Respubl. Laconica propius accedebat ad formam Aristocraticam, quam Polonica, quæ unum tantum habet Regem, & cui nemo in universo imperio par est. Et hæc etiam est causa, cur Dionysius Halicarnasseus Rempubl. Laconicam inter Aristocraticas Respublicas referat. Dicit enim, Romæ, cum post Tarquinios expulsos Aristocratica forma introduceretur, exemplo Spartanorum duos Consules esse creatos. *lib. IV. Antiquit. cap. 79.* Deinde potestas Regum Spartanorum fuit perexigua. Pacis enim tempore duo ipsis Sacerdotia, more aliarum gentium, fuerunt commissa, nempe Jovis Lacedæmonii & Jovis cœlestis. Inter Magistratus duos tantum Pythios eligere poterant, quos ad consulendum oraculum Delphicum mitterent, ut & Proxenetas sive Præsides hospitum publice advenientium, verbi gratia Legatorum aliorumque curam gerentes. At vero Rex Poloniæ solus omnes fere dignitates Seculares & Ecclesiasticas, quarum ingens est numerus, confert, quod non minimum est inter summæ Majestatis jura. Licet autem munus Sacerdotale non gerat, ut Spartani Reges; hoc tamen Majestati ipsius non officit, cum munus

In Laconica Republ. duo fuere Reges, in Polonica unus.

In Laconica Republ. potestas Regum fuit exigua.

Regis Poloniæ potestas fuit magna.

munus Sacerdotale hodie in omnibus Rebuspublicis Christianis a Regio sit plane distinctum. In bello autem Regum Laconicorum potestas major fuisse videtur. Testatur id Herodotus exsertis verbis scribens lib. VII. Hist. *Jus belli habent in quamcunque libuerit Regionem inferendi, ut id nulli Spartiatarum prohibere fas sit.* Sed neque hæc ita simpliciter accipi possunt. Nam bello navali Reges Spartanorum raro præficiebantur, idque cum fiebat, non præficiebantur bello Terrestri, ut probat Nicolaus Cragius *de Republ. Laced. l. IV. c. IV. & V.* Deinde Reges illi Lacedæmoniorum bellum ullum gerere potuisse non videntur, nisi prius esset a populo decretum. Id enim indicant verba Xenophontis: *Quocunque*, ait ille, *Civitas militum copias mitteret, Ducis munere fungebatur.* lib. *de Republ. Lacedæmon. circa fin.* Aristoteles quoque dicit: *Cum Rex egreditur extra regionem, imperium habet eorum, quæ pertinent ad bellum.* lib. III. *Politic. cap. 14.* Executio ergo tantum belli a Republ. decreti absolute competebat Regibus Spartanis, qua in re non multo major ipsorum fuit potestas, quam hodie est Polonorum Regum. Quamquam enim hi in ipso bello admittant consilium bellicum a Republ. sibi adjunctum, ex Constitut. *A. 1620. p. 1. A. 1673.*

Potestas Regum Laconicorum in bello.

Regum Polonorum potestas in bello.

A. 1673. *& aliis, de quibus supra l. II. c. 2. n. VII.* potestas tamen eorum ibidem est non exigua. Porro alii honores Regibus Lacedæmoniorum exhibiti fuerunt perexigui. Opes etiam mediocres, adeo ut his alios cives non multum superarent, ut ex Herodoti & Xenophontis *ll. cc.* manifestum est. Præterea potuerunt Reges Laconici pecunia etiam exiguas ob causas mulctari, ut Archidamus Rex a Republ. mulctatus est, eo quod parvam uxorem duxisset. Plutarchus *de educandis liberis in princip.* Potueruut quoque in exilium ejici, ut Leotychides & Pausanias suo malo experti sunt. Immo etiam capite plecti potuerunt, quemadmodum exemplo esse potest Agis, qui ab Ephoris in carcere necatus est. Vid. Xenophon & Herodotus *ll. cc.* ut & Pausanias *in Laconicis.* Justinus item *in lib. III. Hist. cap. 3.* Quocirca vere dixit Cornelius Nepos, Lacedæmonios habuisse Reges duos nomine magis, quam imperio: *in Vita Agesilai in princ.* At vero multo majores Regibus Poloniæ tribui honores, nemo non videt.

Opes Regnum Polonicorum majores opibus Regum Laconicorum.

Reges Laconici exiguas ob causas puniri solebant.

IV. Cum Venetorum Republ. etiam non plane convenit Regnum Polonicum. Nam in Duce Veneto, licet species quædam Regiæ dignitatis reperiatur, vere tamen forma Reipubl. est tantum Aristocratica

Respubl. Polonica comparatur cum Republ. Veneta.

tica

tica. Annua Duci penſio perſolvitur aureorum ter mille nec non quingentorum, ſed quatuor temporibus ex his convivia debet celebrare. Janottus *de Rep. Veneta p.197.* Duces etiam ſuos Veneti mulctare poſſunt, tum ignominia, tum exilio, tum etiam cæde. Nicolaus Craſſus *pag. 387. & 391.* In defuncti etiam Ducis vitam inquiritur & ſi minus recte Rempubl. adminiſtraſſe deprehenſus fuerit, mulctam pecuniariam pendere heredes coguntur. Janott. *l. c. p.168.* Et ut verbo complectar omnia: Dux Venetus in Republ. plane nullum ex majoribus Majeſtatis juribus, ut vulgo vocantur, exercere poteſt ſolus. Sed contra multo majorem Regum in Polonia eſſet poteſtatem, ex ſuperioribus jam ſatis ſuperque elucet, & paſſim etiam Scriptores ea de re teſtantur. Audiamus Fredronem *in Fragm. Politicis pag. 187.* ſuper hoc negotio diſſerentem, qui, dum Duces Venetos cum Regibus Poloniæ confert, ita ſcribit: *Illic* (Venetiis) *abeſſe fateberis corrumpendæ libertatis (ut ita dicam) venena, ab ea poteſtate Principis, quæ parva eſt, cum ille ſolo nomine ſit, reipſa vero primus Senator primusque Patricius, primusque Reipublicæ Civis. Nobis vero Poloniæ majoris auctoritatis, tituli & potentiæ ſunt Reges, quibus diviſa licet cum Republ. jubendi*

Condicio Ducis Veneti.

Regum Poloniæ poteſtas.

bendi consulendique potestas inest: Majestas tamen Regum alia. Tituli vero, honores munia Reipubl. & benemeritorum præmia in manu & arbitrio illorum sunt. Speciatim etiam singulis illis, quæ de Ducibus Venetis jam adduximus, multa opponi possunt, ex quibus Regum Poloniæ potestas supra Ducum Venetorum potestatem eminere luculenter demonstratur. Duci Veneto salarium annuum penditur; Rex autem Poloniæ non ex salario sibi annumerato vivit, sed amplissima habet Bona, ex quibus Aulam suam splendore nulli Regum cedentem sustentat. Bona illa dicuntur Bona Mensæ Regiæ, sub quibus superiore Seculo comprehendebantur omnia, quæ nunc Bona Regia simpliciter vocantur, Bonisque Ecclesiasticis & Nobilium contradistinguitur. Nam omnes Capitanei in bonis illis Regiis detracto prius salario sibi destinato, reliquos reditus ita dividebant, ut tres partes mensæ Regiæ cederent, quarta in Militem Quartianum impenderetur, ut superiore capite a nobis probatum est. At vero successu temporis reditus illi in Præfecturis qui ex agricultura, re pecuaria, molis frumentariis, sylvis, censibus & pensibus agrestium oppidanorumque proveniebant, Præfectis sive Capitaneis ipsis conferri cœperunt. Nam cum antea vel

Proventus Regii in Polonia.

Capitanei quid olim contulerint in mensam Regiam.

certo

certo pacto a Principe Præfectis locarentur, vel etiam ipſorum fidei committerentur, ita ut rationibus reddendis obnoxii eſſent: tandem ob inſignia merita quibusdam Proventus illi donari cœperunt, ſicuti hoc diſertis verbis teſtatur Cromerus *lib. II. Polon.* ubi de Præfecturis agit *pag. 159.* Quo factum eſt, ut ſenſim Capitanei omnes ſoluta Quarta ſibi proventus omnes retinerent. Cum vero his modis Fiſcus Regius pene exhauſtus eſſet, certæ Oeconomiæ quæ jam ante aut omnes aut ſaltem pleræque ad menſam Regiam pertinebant, denominatæ ſunt, ex quibus reditus omnes in nullum alium uſum, quam ad Regiam menſam impenderentur. Et quidem Anno 1589. in Lithuania ſequentes Oeconomiæ enumerantur: Oeconomia Grodnenſis, Szawlenſis, Breſcianeſis, Kobrinenſis, Mohilovienſis, Olitenſis, & Telonium vetus. *Vid. Conſtitut. An. 1589. pag. 530. tit. Ordinatio o Proventach.* Quo autem minus etiam in Regno tunc Oeconomiæ denominatæ ſint, ratio in citata Conſtitutione *pag. 517.* redditur hæc, quod Bona illa, quæ eo deſtinabantur variis penſionibus erant onerata. Quod autem tunc fieri non potuit, factum eſt anno proxime ſequenti, quo ſequentes Oeconomiæ Regiæ menſæ addicuntur: Fodinæ Cracovienſes

Oeconomiarum conſtitutio.

Olcus-

Olcusſienſes & Ruſſicæ vectigalia Regni, Rusſiæ & Plocenſe. Præfecturæ Sandomirienſis & Samborienſis cum Ozimino & Medenico, Oeconomia Mariæburgenſis, Bona Magnæ Procurationis (*Wielkorzady*) Rogosnenſis & Dirſavienſis Præfecturæ: Portorium Gedanenſe, Elbingenſe & Rigenſe: proventus ex re monetaria & ex Podwodis, ut vocantur. Ex his Oeconomiis nihil debuit alienari, neque penſionibus, advitalitatibus levibusque arendis onerari, ut habet Conſtitutio anni 1590. *pag. 577. tit. Rationes ſtolu. Conf. Conſtitut. An. 1033. pag. 25. tit. O dobrach. &c.* Idem repetitur *An. 1638. pag. 3. ſeq.* ubi tamen etiam ex Capitaneatibus, quos Respubl. An. 1590. menſæ Regiæ deſtinaverat, reddi jubetur Quarta. Ad hos proventus ſalarium Ducis Veneti ne comparandam quidem eſt. Deinde diximus Venetos Duces ita Reipubl. jurisdictoni ſubeſſe, ut poſſint mulctari, urbe moveri, immo etiam capite plecti, quorum nihil de Regibus Poloniæ dici poreſt. Præſcripſit quidem Respubl. Polonica modum, quo Rex, leges violans poſſit in viam revocari, maxime tamen ſimul & ſollicite per aliquot Declarationes cavit, ne hoc anſam rebellioni præberet, ut ſupra ſuo loco jam demonſtravimus. De violentis autem id genus remediis

mediis nihil norunt leges nostræ. Denique dictum est Venetorum Ducum heredes ad rationes reddendas cogi, de quo ne cogitavit quidem inclyta Respublica Polona. Hoc quidem tradit Piasecius, bene meritos Reges publicis Reipubl. sumptibus, male autem meritos propriis efferri sepelirique: sed non existimo dari exemplum casus posterioris, neque lex ulla ea de re lata fortasse reperitur. Ex his omnibus jam concludo, Regnum Polonicum non esse cum Laconico & Veneto prorsus idem, licet speciem quandam eorum præ se ferat: esse tamen Regnum ex Monarchia & Aristocratia mixtum.

V. Dices, Regnum Polonicum eodem modo esse ex Regno, Aristocratia & Politia mixtum, ut Laconicum. In Polonia namque conspicitur Regia forma in Rege, Aristocratia in Senatu, Politia in Nunciis Terrestribus sive Provinciarum Delegatis, qui Ephororum instar libertatem populi propugnant. In hac opinione est Simon Starovolscius *in Polonia sua pag. 246.* Idem etiam de Republ. Veneta asserit Joannes Cotovicus, quod mixtionem omnium statuum admittat. Videlicet dicit, conspici ibidem Monarchiam, quæ penes Ducem est, deinde Aristocratiam, quæ constat ex Senatu, Decemviris & Pro-consultoribus:

An Regnum Polon. sit ex tribus speciebus mixtum?

Deni-

Denique Democratiam, quæ in universo Patriciorum conventu deprehenditur. Verum meo quidem judicio hæc minus recte se habent. Nam ad Politiam, sive ut alii vocant, Democratiam hoc requiritur, ut etiam plebs imperii sit particeps, sicuti fuit particeps in Republica Lacedæmoniorum, teste Justino *lib. III. Hist. cap.3.* Ibi enim Lycurgus *administrationem Reipubl. per Ordines divisit. Regibus potestatem bellorum: Magistratibus judicia per annos divisit. Regibus potestatem bellorum: Magistratibus judicia per annuas successiones: Senatui custodiam Legum: populo sublegandi Senatum, vel creandi, quos vellent, Magistratus potestatem permisit: fundos omnium æqualiter inter omnes divisit, ut æqualia patrimonia neminem potentiorem altero redderent.* Sed in Veneta Republ. & præcipue in Polonico Regno plebeji plane excluduntur ab administratione Reipubl. quod adeo verum est, ut etiam plebeji ne Causidici quidem in Judiciis Nobilium & in summis Regni & Magni Ducatus Lithuaniæ Tribunalibus, esse queant. Mittunt quidem in Polonia Civitates nonnullæ Nuncios suos ad Comitia, ut Cracovia & Vilna, non faciunt tamen illæ diversum Reipubl. statum sive ordinem, sed Nobilitati accensentur, quia Consules (sic dicuntur

In Polonia plebs plane excluditur à Regimine.

tur

tur Viri Consulares in Urbibus ad differentiam Senatorum Regni) in ejusmodi urbibus consecuti sunt jura Nobilitatis. De Vilnensibus & Cracoviensibus *Vid.* Aaron Alexander Olisarovius *lib. II. de Politica hominum societate cap.1.* In Prussia quidem urbes omnino ad publica Consilia, quæ de ipsorum Patria in Conventibus Prussicis generalibus habentur, pertinent: sed, ut jam sæpe monuimus, Prussia peculiria habet jura & privilegia, adeo ut tunc temporis, cum se Regno Poloniæ conjungeret, sub uno quidem Rege peculiarem tamen quasi Rempublicam constitueret. Negari quidem nequit, successu temporis Nobilitatem Prussicam arctiori vinculo sese Poloniæ adstrinxisse, cum in Comitiis Palatini & Castellani Prussici Palatinis & Castellanis Polonicis & Lithuanicis sese conjunxissent: reliqua etiam Nobilitas Conclave Nunciorum ingressa esset, & inprimis cum Equestris Ordo se Tribunali Regni vergente ad exitum Seculo superiore subjecisset; Civitates tamen Prussicæ contra hanc conjunctionem semper sunt protestatæ, neque unquam in plenam harum Rerumpubl. conjunctionem consensere. Et licet etiam consentirent, Prussia tamen sola Rempubl. Polonicam non facit. Adhuc igitur evidens est, in Polonia esse

Polonia est ex Monarchia & Aristocratia mixta.

Rem-

Rempublicam ex Monarchia & Ariſtocratia mixtam.

Quæ forma prævaleat in Polonia?

VI. Si poſtremo quæratur, quænam hoc tempore forma prævaleat, Regnum, an Ariſtocratia? non verebimur aſſerere prævalere Ariſtocratiam in plerisque. Nam Pleraque jura Majeſtatis Rex non niſi cum omnibus Ordinibus in ipſis generalibus Regni & Magni Ducatus Comitiis exercet. De cætero Poloni maximum Regibus ſuis deferunt honorem, adeo ut non ex vano glorientur nullam unquam tanto amore Reges ſuos proſecutos eſſe, quanto Polonia ſuos proſequitur. Quod ſi enim turbæ, tumultus & rebelliones aliarum gentium, ſæpius etiam cum cæde Principum conjunctæ perpendantur, felix hoc nomine Polonia prædicari poteſt, ut quæ in maxima libertate ita ſæpiſſime turbas ciebat, ut tamen ſalvam erga Principes ſuos ſervaret reverentiam. *Vid. Auctor Defenſæ Poloniæ contra Barclajum, apud quem multa in hanc rem occurrunt.* Illud etiam gloriam genti Polonicæ parit non exiguam, quod Adamus de Kobilino Konarſcius Epiſcopus Poſnanienſis ad Henricum Poloniæ Regem electum in Gallia dicere potuerit: *Confeſſurus es in eo ſolio, quod non novit hucusque nec veretur ſicarium; in eo, in quo nusquam captivi conſedere Reges;* a-

Poloni Reges ſuos magno honore proſequuntur.

pud

pud Andream Maximilianum Fredronem *in Hist. Henr. I. pag. 99. fin.* Non minus eleganter quoque Albertus Ines. *Part. III. Lechiad.* in Henrico Valesio: *Etsi*, ait, *aliquos Regum, quos ipsa impietas proscripserat e solio ejicimus, nullum tamen de vita.* Neque exterorum desunt testimonia, quibus fides Polonorum erga Reges suos deprædicatur. Fridericus de Marselaer dicit, Polonos Regibus semel sumptis semper fidos esse *lib. I. de Legato cap. 29. pag. 159.* Et non ita pridem Samuel Schurzfleisch: *Comitari Regem*, ait de Polonis, *in quacunque fortuna decus interpretantur. Multas gentes ferro sæviisse in suos Reges compertum. Poloni servatorum Regum gloriam tulerunt. Dissentiri quidem & obniti indignarique insuper, sæpe & edere imti animi signa non rarum. Sed manus Regum imbuere sanguine & insontes deposcere ad necem generoso hactenus populo piaculum fuit. Magna hæc fides, gloria autem fide major, pietas longe maxima.* Hæc ille *in Lineamentis Sarmaticis num. 10.*

Turbæ in Polonia motæ toti genti non possunt tribui.

VII. Ut vero fere nunquam adeo felix succrescit seges, ut non simul infelix inveniatur lolium: ita etiam laudem hanc gentis Polonicæ aliquando quorundam ferme subvertit ferocia. Conqueruntur ea de re Polonici Scriptores passim. Vid. Stanis-

laus Lubienski *in Dissertat. & Querela de Statu rerum Poloniæ An. 1622. pag. 139. seqq.* Christophorus Varsevicius *in lib. de Opt. Statu Libert.* Sed hæc toti genti non possunt imputari. *Paucos excipimus*, ait iterum Schurzfleisch, *quibus sensum obsequii sive innata ferocia seu pertinacia excussit. Hos rebus studuisse novis, recessisse a fide erga Reges, exuisse Reverentiam sicut notum, ita universæ genti neutiquam imputandum.* Hæc ille *loc. cit.* Contigit Anno 1620. ut Sigismundus III. Rex a Michaele Piekarski vulneraretur: sed hoc exemplum in opprobrium gentis non cedit, cum Piekarscius iste fuerit mente motus, & Poloni etiam satis in hoc casu indignitationem suam ostenderint, quemadmodum jam supra, cum de Judiciis Polonorum ageremus, exposuimus. *Vid.* Paulus Piasecius *ad an. 1620. pag. 404.* Sed restant majora, quæ fortassis gloriam illam Polonorum infringere aut labefactare potuerunt. Detestantur multi

Rokosz.

perniciosissimum illud *Rokosz*, quod *vulgatum nomen est gentis tessera, qua in tumultu aliquo audita, omnis qui censetur Nobilis, licet sit alligatus obsequio alicujus Principis vel Nobilis, relicto eo ad communem concurrentis Nobilitatis cœtum venire pœnis gravioribus obligatur*, ait Piasecius, *in Chron. pag. 69.*

Nomen Rokosz ab

Hoc vero nomen *Rokosz* peti-

petitum est ab Hungaris, ut scribit Stanislaus Lubienski *in Vita Matthiæ Pstroconii Episcopi Wladislaviensis & Regni Cancellarii, pag. 423.* Nam Hungari Conventus suos ita appellarunt a Villa quadam cis Pestum, ubi in Patentibus campis convenire solebant, teste Christophoro Varsevicio *lib. I. de Opt. Statu Libertatis pag. 70.* Exemplum hujus seditionis (præter antiquius sub Ludovico Poloniæ & Hungariæ Rege) habemus tempore Sigismundi I. 1537. Tum enim etiam acclamatum est *Rokosz.* Nobiles omnes Rege & Procerribus relictis invicem conjuncti severiorem rationem administrationis Reipubl. ab ipsis requirebant & Senatores quosdam malorum consiliorum Auctores pene oppresserant. Vid. Piasecius *in Chron. ad An. 1606. pag. 280.* Conf. & Neugeb. *lib. VII. Hist. Polon. ad an. 1537.* Confœderationes quoque militum in Polonia quis non novit? Immo inter ipsos Polonos communi *Proverbio* jactatur illud: POLONIA CONFUSIONE REGITUR: vel ut Poloni ipsi in lingua sua exprimunt: *Polska niexzadem stoi.* Verum neque hæc inclytæ gentis hujus gloriam subvertunt, cum seditionum talium exempla rara sint, neque apud alias etiam gentes desint. Ad proverbium illud respondens Andreas de Pilca Co-

Hungaris petitum.

Proverbium Polonis confusione regitur.

rycinius Castellanus Vislicensis, *Multa, inquit, mira Paradoxa in hoc ævo legi. Illud vero est culmen omnium paradoxorum, in quod consentiunt moderna ora cum veteribus, & dicitur jam bis mille annis ab incunabulis hujus Regni :* CONFUSIONE REGITUR POLONIA. *Felix illa confusio dicenda, quæ inter tot sudata bella & pericula Virgo hujus gentis gloria est eluctata.*

Hæc Coricynius *in Perspectiva Politica cap. VI. pag. 103.*

Tantum.

Soli Deo Gloria.

DIS-

DISSERTATIO,
De
CURONORUM
&
SEMGALLORUM
REPUBLICA,
TAM VETERE,
QVAM
NOVA,
Quam An. 1676.
IN ACADEMIA REGIOMONTANA
me Præside
defendit
BERNH. JOHANNES NIRESIUS,
Curonus.

I.

Triplex tempus.

Agnam apud omnes Historiarum cultores meruit laudem Varro, quando ipsos tempus jussit distingvere in ἄδηλον, μυθικὸν, ἱστορικὸν, si scire velint, quid in Historia falsum, quid probabile, quid denique verum sit, apud Censorinum *de die natali cap.XXI.* Quamvis autem ista distinctio in omni historia usum suum habeat, maxime tamen observari meretur in Historia Septentrionalium gentium, de quibus jam nobis est sermo. Nam in his, quoniam sunt a cultioribus gentibus remotiores, tempus illud ἄδηλον nimium extenditur; ea etiam, quæ media ætate literis sunt prodita, sic sunt comparata, ut ob simplicitatem Scriptorum vix habeamus, cui tuto fidem habere possimus. Sic, ut propius ad rem accedamus, in Curonia ab eo tempore, quo habitari cœpit tanto temporum decursu usque ad Servatorem nostrum natum, quid rerum gestum sit, spissis obrutum est ignoran-

tiæ

tiæ tenebris, obtinetque ipsissimum illud tempus ἄδηλον. Secundum tempus, videlicet a Christo nato usq; ad Sec. XIII. quo Religionem Christianam Curonia recepit, est tempus μυθικὸν, quo quidem patefactis pedetentim septentrionalibus his Regionibus & ipsa hæc ora politioribus gentibus innotescere cœpit; ob nimiam tamen locorum distantiam ambigui tantum rumores ad eas de Curonis perferebantur. Mutat enim plerumq; saporem longis variisque sub terram spaciis decurrens aqua, nec de illa perindè judicat longinqvus potator, atq; is, qui ad aquæ caput assidet, hauritque ex fonte. Tertium demum tempus a recepta Religione Christiana est ἱστορικὸν, in quo vera nobis traditur Historia, quamvis in singulis etiam temporibus quædam saltem invenias, quæ probes, quæque tuto refutes.

II. In prima illa ætate hoc certo statui potest, in Curonia Venedos habitasse ad sinum Venedicum, sive maris Balthici partem Orientalem. Quæ vero gens Venedica in specie hic habitarit, quid rerum gesserit, & quam habuerit Reip. formam, ignotum est. Sunt, qui per *Caryones* Veteres Venedorum Populos, quos Ptolemæus his in locis collocat, intelligi volunt hodiernos *Curones*.

Caryones videntur esse Curones.

Videatur Matthias Strykowski Offostevicius *Lib. II. Hist. Lithu. cap. 6.* quod tamen pro certo affirmare non ausim. De ipsorum Republ. suspicari tantum licet, ipsos more aliarum Barbararum gentium his in locis sine Republ. vicatim tantum habitasse. *Vid.* Tacitus *de moribus Germ. cap. 46.* Sequentibus vero temporibus, cum ex his oris egressi essent, Venedi, per crebras migrationes politiores facti, Rempubl. popularem habuerunt, ut alibi probatum est.

Publ. Libonis migratio in has oras.

III. In secunda ætate celebrant plurimi Lithuanorum & Russorum Scriptores celebrem quandam Romanorum in Curoniam, Lithuaniam & Prussiam migrationem. Dicunt enim Palæmonem quendam Principem Romanum, quem & Publium Libonem vocant, multa cum Nobilitate Romana (inter quam eminebant Julianus Dorsprungus, cui pro Gentilitiis ceris Centaurus: Prosper Cæsarianus, gente Columna: Ursinus Hector, Rosa s. Rosarii) maritimum iter ingressum, & in has usque oras Curoniæ delatum, urbem *Liba*, à suo nomine sic dictam condidisse, totique Regioni *Liboniæ* vel *Livoniæ* nomen dedisse. Inde vero ulterius progressum, in Anstechia, *Curoniæ* Provincia, urbem Romam novam, quæ inde

Livonia à Libone.

dicta

dicta est, Romove condidisse, ut vult Stanislaus Sarnitius *lib. 6. Annal. Pol. f. 286. & 293. seqq.* Quamvis alii, & quidem melius, Romam novam sive Romove in Samogitia ad Dubissam, & Nemenum amnes, & alteram in Prussia esse conditas asserant. Vid. Petrus a Dusburg antiquissimus Scriptorum Prussicorum (cujus editionem paramus) *Part. 3. Chron. Pruss. cap. 252.* (*a*) De ipso ingressu Palæmonis consentiunt omnes, quotquot res Curonicas & Lithuanicas attigerunt, adeo ut Matthias Strykowski Ossostevicius 13. Chronicographos, præter Dlugossum, Bielscium aliosq; numeret, qui hoc ipsum constanter affirmant. Sed de tempore & causa migrationis non conveniunt Scriptores illi. Alii namque dicunt, Palæmonem, sive Libonem Pompejanarum partium navalem Legatum tanto intervallo J. Cæsarem Victorem declinasse: Alii Palæmonem Neronis crudelitatem fugientem huc se contulisse referunt: Alii Attilæ clades Italiæ illatas initio Sec. V. migrationis hujus causam exstitisse memorant. Plures causas cumulat citatus Strykowski *lib. 2. Hist. Lith. cap. 6. seqq.* Primam tamen causam putat esse

Romove.

Tempus, causa migrationis incerta.

(*a*) Edidimus Dusburgium cum Notis & Dissertationibus adjunctis Jenæ, An. 1679.

probabiliorem. Fundamentum sententiæ suæ petit ex Floro, qui sic de Libone loquitur: *Quippe cum fauces Adriatici maris jussi occupare Dolabella & Antonius, ille Illyrico, Curictico hic litore castra posuissent; jam maria late tenente Pompejô repentè Legatus ejus Octavius & Libo ingentibus copiis Classicorum circumvenit utrumque. lib. 4. Hist. cap. 2.* Idem etiam Florus asserit, *pulsum Hetruria Libonem.* Hinc verisimile esse dicit Strykovvski Libonem ea ratione Hetruria pulsum in has oras concesfisse. Verum licet nos non negaverimus Romanos olim in has oras Curonicas, Lithuanicas & Prussicas venisse; hæc tamen, quæ de Libone dicuntur aniles sapiunt fabellas. Nam legatus ille Cæsaris non fuit dictus Publius Libo, sed secundum quasdam Flori editiones, Octavius Libo; vel potius L. Scribonius Libo, qui postea ab Antonio in urbem reductus Collega ipsi in secundo Consulatu delectus est Anno Urbis Conditæ D. CCXX. Vid. Joan. Glandorp. *in Onomastico Romano. fol. 771.* Deinde quomodo, quæso, conveniunt nomina Palæmonis & Publii Libonis? Maxime vero fabulam hanc refutat illud, quod Lithuanici Scriptores Zivibundum, Ducem Lithuaniæ (qui vixit An. 1200.) ter-

Fabulæ de Libone refelluntur.

tium

tium esse perhibent a Palæmone. Singulis itaque attribuendi essent anni 600. quod absurdissimum est. *Vid.* Alb. Vijuk Kojalovvicz. *Part. 1. Histor. Lith. lib. 2. pag. 29.*

Primum de Curonibus testimonium.

IV. Primum de Curonis nostris testimonium, quantum quidem nobis constat, reperitur in Vita Ansgarii (qui Sec. IX. post Christum natum, sub Ludovico Pio Imperatore, Danorum & Suecorum Apostolus fuit) in qua dicuntur CHORI, teste Adamo Bremensi *in lib. de situ Daniæ & reliquarum Septentrionalium Regionum. cap. 223. (76.) p. 146.* (*b*) Ipse autem Adamus, qui in fine Sec. XI. floruit, appellat disertis verbis hanc regionem *Curlandiam.* At verba ejus apponamus: *Sed & aliæ interius sunt* (Insulæ) *quæ subjacent Sueonum imperio, quarum maxima est illa, quæ Curlandi dicitur, iter 8. dierum habens, gens crudelissima, propter nimium idololatriæ cultum fugitur ab omnibus: Aurum ibi plurimum, equi optimi, divinis auguribus atque Necromanticis omnes domus sunt plenæ, qui etiam vestitu Monachico induti sunt. A toto orbe ibi*

Curlandiæ nomen.

(*b*) Saxo Grammaticus, qui exeunte ad finem Seculo XII. scripsit, sæpe nominat Curetes, ut *lib. 1. Hist. p. 12. lib. 3. p. 46. & alibi passim.* Per Curetes autem eum intelligere Curlandos putat Stephanus *in Notis p. 48. b.* Sic etiam alii.

responsa petuntur, maxime ab Hispanis & Græcis. Hanc Insulam in vita S. Ansgarii Chori nominatam credimus, quam tum Sveones tributo subjecerunt. Una ibi nunc facta est Ecclesia, cujusdam studio negotiatoris, quem Rex Danorum multis ad hoc illexit muneribus. Ipse enim Rex gaudens in Domino recitavit mihi hanc cantilenam. H. I. *loc. cit.* Ex his jam plurima de Curonibus addiscere possumus, quamvis quædam etiam dubia imo & falsa hic reperiantur. Nam I. quod Curlandiam inter Insulas numerat, in eo deceptus est à Mercatoribus forsan, qui huc comigrantes lucri majorem habuerunt rationem, quam exactæ Regionum harum cognitionis; quamvis Adamo Bremensi non sit inusitatum etiam Peninsulas alias Regiones mari adjacentes Insularum nomine salutare. Sic Sveconiam nominat Insulam, etiamsi concedat dari ex ea transitum Terrestri itinere in Russiam *lib. de Situ Daniæ pag. 145,* Sic ei etiam Insula vocatur Samlandia Prussiæ Provincia *l. c. n. 77. pag. 147.*

Curonia non est insula.

Insulæ etiam dicuntur Regiones maritimæ.

Curlandia olim latius patebat.

II. Manifestum etiam est ex allegatis Adami verbis, Curlandiam tunc latius longiusque fuisse extensam, quam hodie. Nam in toto illo terrarum tractu, qui sub Ordine Teutonico Livonia dicebatur, duas

duas tantum Provincias numerat, nempe Curlandiam & Estlandiam, illamque majorem fuisse & octo dierum iter habuisse refert.

III. Dicit Adamus, gentem Curlandicam fuisse idololatriæ aliisque magicis artibus deditissimam. Quis autem Deorum cultus ibi obtinuerit, non addit. Sine dubio Curlandi, cum fuerint ejusdem originis cum Prussis, eadem cum ipsis sacra habuerunt. Testem ejus rei habemus Petrum a Dusburg, qui ea de re sic loquitur: *Fuit in medio nationis hujus perversæ (de Prussis loquitur) sc. in Nadrovia locus quidam dictus Romow, trahens nomen suum a Roma, in quo habitabat quidam dictus Criwe, quem colebant pro Papa, quia sicut Dominus Papa regit totam universalem Ecclesiam fidelium; ita ad istius nutum seu mandatum non solum gentes prædictæ, sed & Lethovini & aliæ nationes Livoniæ terræ regebantur.* Part. 3. *Chr. Pruss. c.* 2. Vera hæc esse videbimus, si conferamus cum illis, quæ de Livonibus (sub quibus etiam comprehendit Curones & Semgallos) habet Balthasar Russow *Part.1.Chron. Livon. pag.1.b.* ubi dicit, quosdam Livones olim adorasse Solem, Lunam, alios coluisse serpentes aliaque animalia: Item sylvas illis quasdam fuisse sacras, ita ut

Curones idololatræ.

non licuerit arborem inde exſcindere, quæ omnia etiam de Pruſſis memorantur, apud Dusburg *l. c.* Authorem Chronici Ordinis *in Hermanno a Salza fol. 28. b.* & alios. Adeo vero Magicis artibus gens hæc dicitur fuiſſe dedita, ut a toto orbe ibi reſponſa petita ſint, maxime ab Hiſpanis & Græcis. Per Græcos hic intelligit Ruſſos, Curonis olim contermi-

Græci qui?

nos. Nam ſic vocem *Græci* uſurpant & *pag. 139. & 145.* Per Hiſpanos intelligit forſan ſuperſtitioſos quosdam Gothos, Alanos &c. qui ex his oris progreſſi in Hiſpania poſtea conſederunt. Sed hoc non caret dubio.

Hiſpani ſunt Gothi.

IV. Eccleſiam Chriſti quod concernit, illa ab Ansgario Epiſcopo primum hic Sec. IX. fuit plantata, ut ex verbis Adami colligitur. Deinde in fine Sec. XI. per Mercatorem quendam, quem Rex Daniæ ad hoc ipſum allexerat, fundata ibi eſt Eccleſia, quæ etiam in ora Curoniæ maritima videtur eſſe conſervata, donec Rex Daniæ Waldemarus II. Epiſcopatum ibi conderet, ut ex ſequentibus apparebit. Tandem Sec. XII. circa An. 1180 Chriſtianiſmus in Livoniam per Meinhardum eſt introductus, Curonis tamen plerisque adhuc in Ethniciſmi tenebris verſantibus.

Chriſtianiſmi prima initia.

Curonia converſa.

V. De forma Reipubl. Curonicæ etiam quæ-

Forma Reip. Curonicæ.

quædam ex verbis illis edocemur. Nempe primis temporibus, aliarum in his oris gentium more, nullius fuit Curonia subjecta Imperio, donec Sec. IX. tempore Ansgarii Sveones sive Svedi illam sibi subjicerent, sub quorum etiam dominio illa usque ad tempora Adami Bremensis mansit. Conf. & Johannes Loccenius *lib. 3. Antiq. Sveo-Gothicarum cap. ult.* Non leguntur autem Svedi in Curonia suos habuisse gubernatores; unde colligere licet, suffecisse illud Sveonibus, si Curonis quotannis tributum certum penderet, quod etiam facile pendere potuerunt, cum auro abundarint, si vera est Adami narratio, de qua tamen non immerito dubitamus. Quoniam vero Provincia hæc Sveonibus erat paulo remotior, fructus quoque forsan non adeo magnus ex illa in Sveonum regnum redundabat, videtur asserendũ, quod aut Sveones eam sponte dereliquerint, aut, quod Curoni tandem jugum eorum excusserint. Illo tempore quemque sibi fuisse Judicem cognoscimus ex reliquiis sub Ordine Teutonico, de quibus Balthasar Russow refert, homicidam non fuisse a Magistratu punitum, sed occisi hominis cognatos id omnibus modis egisse, ut ipsum

Sveones Curoniam sibi subjiciunt.

Curoni Sveonum jugum excutiunt.

viciſſim occiderent, non habito reſpectu ad cauſam, utrum homicidium ex proæreſi, an vero caſu perpetratum fuerit. Vid. Ruſſow *Part. 2. Chron. Liv. p. 43. b.* Simile quid de Prusſis reperies apud Henneberg *de Vet. Prusſia pag. 17. b. ſeqq.*

VI. Ad ſtatum domeſticum illud pertinet, quod Curoni veſtitu Monachico uſi ſunt, id eſt, habitu longo, & forſan usque ad talos demiſſo, qualis fuit Orientalium populorum.

Tempus ἱϛορικὸν.

V. Accedimus jam ad tertium tempus ἱϛορικὸν, quamvis & hic dubium ſit, cujusnam urbis mercatoribus adſcribendus ſit primus in has oras ingreſſus (qui factus eſſe dicitur An. 1158.) & Religionis Chriſtianæ introductio. Sunt, qui hoc Bremenſibus adſcribunt, inter quos eſt Balth. Ruſſow *in Præfat. & Part. 1. p. 4 ſeqq.* Alii laudem introductæ in Livoniam religionis adſcribunt Lubecenſibus, inter quos eſt Henricus Bangertus *in Notis ad lib. 6. Arnoldi Lubecenſis cap. 8.* Alii tribuunt hoc Lubecenſibus, Hamburgenſibus & Bremenſibus, ut Thomas Waiſſelius *in Chron. Pruſſ. pag. 54. b.* Quidquid autem hujus rei ſit, hoc certum eſt, quod Curonia & Semgallia (excepta parte maritima, in qua Rex Daniæ Eccleſiam, & poſtea Epiſcopatum Curonenſem condidit) multo

Qui mercatores primi Curoniam ingreſſi.

multo serius Religionem Christianam receperit, quam reliquæ partes Livoniæ, Lettia & Æstia. Postquam enim Livonia a Germanis mercatoribus frequentari cœpit, constitutus est circa an. 1169. Episcopus Livonicus, qui postea exstructa urbe Rigensi, vocatus est Episcopus & deinde Archiepiscopus Rigensis. Primus illius loci Antistes fuit Meinhardus Segebergensis. Successit ei An. 1194. Bertholdus, qui Rigam condere cœpit. Hoc Episcopo Ann. 1194. in prælio contra infideles occiso, suffectus est tertius, nomine Albertus. Sub hoc institutus est a Pontifice Ordo Equitum Ensiferorum, qui contra Gentiles pugnaret, sibique illorum terram subjiceret. Primus hujus Ordinis Magister fuit Vinno, qui condidit Wendam, Sengenwaldiam & Aschérodam. Ipsius etiam tempore Waldemarus II. Rex Daniæ condidit Revaliam, Nervam, Wittenburgum in Æstonia; in Curonia vero Piltenam, ubi Episcopatum esse voluit, præfecitque ex Clericatu Lundensi Ernemodum, teste Jac. Isacio Pontano, qui etiam causam hujus nominis notat; videlicet cum urbem excitare Rex voluisset, quæsivit ex Episcopo, quo id loco constitutum vellet? Respondit; quo loci *Pilten*, id est, secun-

Primus Episcopus Livoniæ.

Ordo Ensiferorum oritus.

Vinno Magister I.

ſecundum gentis idioma *puer*, ſeu *famulus* conſtitit. Probat hoc ex publica pictura ſuo tempore adhuc ſuperſtite citatus Pontanus *lib. 5. Rer. Dan. fol. 307. ad an. 1218.* Hic Vinnocum 18. annis Ordini ſuo præfuiſſet, ceſſit an. 1223. locum Volquino, ſecundo Enſiferorum Magiſtro, qui condidit Fellinum. Hic an. 1234. ab Hermanno a Salza, Ordinis Teutonici Magiſtro in Pruſſia Generali petiit, ut cum ordine ſuo ſibi liceret regulam & veſtem Teutonicorum equitum recipere, quod poſt mortem demum Volquini Enſiferorum Ordo obtinuit an. 1238. confirmantibus conjunctionem hanc Gregorio IX. Papa. Rom. & Imperatore Friderico II. Tunc Equitibus Livonicis miſſus a Magiſtro Generali in Magiſtrum Provincialem Herman Balke, qui antea eodem magiſtratu in Pruſſia functus erat, *Vid.* Petr. a Dusb. *Part. 3. Chron. Pruſſ. cap. 28. Ruſſow & alii.*

Volquinus Magiſter II.

VI. Quamvis vero dicti Magiſtri magnam partem Livoniæ brevi tempore ſibi ſubjecerint, urbesque plures condiderint, & Woldemarus in oris Curoniæ Epiſcopatum fundarit; Curoniæ tamen toti & Semgalliæ jugum imponere non potuerunt. Primus, qui Semgallis bellum intulit, eſt Volquinus. Balth. Ruſſ.

Semgallia Ethnicæ ſuperſtitioni addicta.

Ruſſ. *Part.1. Chron.Liv.p.14.b.* Volquini ſucceſſores, Hermannus Balke & Heinricus ab Heimburg aliis bellis diſtenti, nihil contra Curones tentarunt. Poſthac Dietericus à Gröningen, Tertius Magiſter tota vi in Curonos incubuit, & expugnatis quibusdam locis, Goldingam, Curland & Ambotam circa An.1248. in Curonia condidit. Sed Curoni ne ad ſacra Chriſtianorum cogerentur, ſubjecerunt ſe Mendogo, Duci Lithuaniæ, ut habet Ruſſovv. *l.c.pag.18.ſeqq.* quamvis Lithuanici Scriptores Curonos & antea juris Lithuanici fuiſſe dicant. *Vid.* Alb. Wijuk Kojalovvicz *Part.1. Hiſt. Lith. lib. 3.pag. 75.* Quartus Livoniæ Magiſter Andreas a Stuckland eo rem deduxit, ut Semgalli Tributum & Obſequia Ordini Teutonico promitterent Ruſſovv. *pag. 20.* Poſtea cum Mendogus M. Dux Lithuaniæ ſuaſu hujus Magiſtri Religione Chriſtiana ſuſcepta in Regem Lithuanorum indultu Innocentii IV. Pontificis Rom. ab Henrico Epiſcopo Rigenſi inauguratus eſſet, donavit Ordini Livonico inter alias Provincias etiam Curoniam An.1252. Vid. Alb. Wijuk Kojal. *Part.1.lib.4.pag.97.* Ruſſ.*pag.21.fin.b.* Sed neque tum Equites Livonici Curoniam

Semgalli promittunt Ordini tributum.

Curonia Ordini donatur a Lithuanis.

Semgal-

Semgalliamque quiete possederunt. Nam subsequentes Magistri fermè omnes contra eos bella gessisse leguntur, ut Eberh. C. a Seine; Anno de Sangerhausen, Burghardus ab Hornhusen, Georgius ab Eikstet, Vernerus a Breithusen, Conradus a Mandern (qui Mitaviam condidit An. 1269.) Otto a Rodenstein, Andreas (cujus cognomen jam ignotum est) Wolterus a Nordek, Ernestus a Rassborg, Conr. a Feuchtvvangen, Willekenus a Schurborcg (qui etiam in prælio occisus est) Conr. ab Herzogenstein, sub quo tandem circa Anno

Semgalli aguntur sub jugum.

1288. jugum impositum est Semgallis. Russ. *Part. 2. p. 30.* Sed & post ea tempora Semgallos contra Ordinem aliquid tentasse, probari potest ex Dusburg *Part. 3. p. 340.*

Forma Reip. sub Ordine Teutonico. Magister.

VI. Cum itaque Curlandia & Semgallia jugum Cruciferorum subiisset, aliter, atque antea gubernari cœpit. Dominus Curlandiæ & Semgalliæ, ut & totius Livoniæ, dicebatur Magister Provincialis Ordinis Teutonici in Livonia, qui non habebat jus absolutum in Livoniam, sed dependebat a Magistro Generali Ord. Teut. in Prussia, cui etiam certum tributum quotannis pendebat. Vid Alex. Gvagvinus *in Descript. Sarm. Europ.* (vel

potius

potius Matth. Strykovvski Ossostevvicius, qui hanc sibi vendicat *in Hist. Lithu. lib. 6. cap. 22. & alibi*) Solebat Magister Livoniæ eligi in Prussia, in Capitulo magno a Magistro Generali & Præceptoribus majoribus. Hinc cum Ordines Livoniæ An. 1439 Henricum a Bukenode sibi in Magistrum elegissent, causam propterea dicere coacti sunt. Vid. Russ. *Part 2. pag. 47.* Sedes Magistri non una fuisse videtur. Nam ab initio Rigæ videtur Magister sedem suam habuisse. Vid. Alex. Gvagv. vel Ossostevicius *in Descript. Livon.* Deinde Windovv, urbs Curlandiæ hoc honore gavisa est, ubi jam Comitia, Conventusque celebrantur, eodem Ossostevicio teste *l. c.* Conf. Mart. Zeilerus *in Descriptione Regnorum, Sveciæ &c.* Goldingam etiam quandoque sedem Magistrorum fuisse, asserit Zeilerus *l. c. pag. 308.* Sec. XVI. Magistrum Vendæ in Lettia sedisse testatur Joh. Freiberg. *in Chron. Pruss. M. S. fol. 15. b.* Secundus a Magistro fuit Marschalcus Ordinis Teut. in Liv. (der Land-Marschalck) sub cujus imperio erant arces sequentes Segevoldia, Leenburgum, Mitovia, Georgeberga, & Schoen, in quibus suos habebat Officiales, vel Magistratus, teste Freiburgio *in Chron. fol. 16.*

Magister Livoniæ eligebatur in Prussia.

Sedes Magistri.

Marschalcus Ordinis.

Commendatores & Advocati Ordinis. Commendatores. Hunc sequebantur Commendatores & Advocati (Vögte) Commendatores erant seqq. Goldingensis, Windoviensis, Doblenensis, Düneburgensis, Aschorodensis, Dunemündensis, Pernoviensis, Lehalensis, Revaliensis, Fellinensis, Marienburgensis. Ex quibus duo priores fuerunt in Curlandia, tertius in Semgallia. Advocati. Advocati (Vögte) fuere sequentes: Candoviensis, Grubinensis, Seelburgensis, Sonneburgensis, Neocastrensis, Naviensis, Karkhusanis, Wesenburgensis, Wittensteinensis, Tolsburgensis: ex quibus duo priores in Curonia, tertius in Semgallia fuere. Ordo inter Commendatores & Advocatos. Quis autem ordo inter Commendatores & Advocatos fuerit observatus, determinari vix poterit: Scire tamen possumus, quinam ex his fuerint præcipui, si respiciamus ad Consiliarios Magistri intimos. Consilarii Magistri. Hi enim fuerunt I. Marschalcus Provinciæ. II. Commendator Fellnensis. III. Advocatus Jeroensis (qui forsam idem est, qui Wittensteinensis.) IV. Commendator Revaliensis. V. Commendator Goldingensis. VI. Commendator Marienburgensis. VII. Commendator Dünemündensis. Episcopi Livonici. Præter hos fuerunt etiam in Livonia unus Archiepiscopus & quatuor Episcopi: Archiepiscopus Rigensis, quamvis in

prin-

principio ab Imperio Magistri liber, tandem tamen Ordinis habitum induere coactus est. *Vid.* Chytræus *in Saxonia.* Habuit Archiepiscopus XX. arces, inter quas Hokenhusen, Runeburgium, Treidera, Creusburgum, Smyltena, Uxul & aliæ. Præposito Archiepiscopalis Capitali suberat arx, Dalem; Capitulo vero Cremeen, & Schvvusel arces. Episcopus Dorpatensis habuit Dorpatum, Kirenspel, Olden-Thorn/ Neuen-Hauß/ Werbeck. Episcopus Oeseliensis habuit Arensburgum, Habsalam & Ledam. Episcopus Revalensis habuit Fegfeuer & Borghelm/ quæ ultima fuit ipsius sedes, teste Isaac. Pontan. *l. 6. Rer. Dan. f. 307.* Episcopus Curoniæ habuit Piltenam, Edvvaldam, Hasenpot, Angermundam, Dondangam, Neuhaus & Amboten. Vid. Gvaginus vel Ossostevicius *l. c.* & Joh. Freiberg. *in Chron. Pruss. f. 16.*

Libertas Nobilitatis Livonicæ & præcipue Æstonicæ.

VIII. Magna vero fuit sub Ordine Teutonico Nobilium libertas in Livonia, inter eos vero præcipue Nobilium in Æstonia. Cum enim hæc provincia immediate Cruciferorum Regiones contingens, imperio Danorum subjecta esset, magnis eam donarunt privilegiis Dani, ne aliquando Cruciferorum imperium, ut tolerabilius, expeterent. Postea quoque

Æstoniam emunt Cruciferi a Danis.

que cum Heinricus Dusnerus ab Arffberg Magister Ordinis Teutonici Generalis An. 1346. a Rege Daniæ, datis 18000. (19000.) argenti marcis Æstoniam emisset, illud ipsis postea privilegium concessit Conradus a Jungingen Magister Generalis Ord. Teut. An. 1397. ut in bona feudalia succederent liberi utriusque sexus, & his deficientibus, consanguinei, usque ad quintum gradum. Russ. *Part. 2. Chron. Liv. pag. 42.* Habuerunt etiam Nobiles in Æstonia Judicium, cujus assessores erant 6. Nobiles Virriæ, cum duobus Præceptoribus, nempe Commendatore Revaliæ, & Advocato Wesenburgensi. Ab eo judicio non dabatur appellatio. Quilibet autem Nobilis in suis bonis habuit merum & mixtum imperium in suos colonos. Vid. Russ. *l. c.* Sed & in reliqua parte Livoniæ, nempe Lettia, Curlandia, & Semgallia magnis Nobilitas gavisa est immunitatibus, ut privilegia ipsorum ab Ord. Teut. data testantur.

Judicium Æstoniæ.

IX. Sed superiori Seculo magna subsecuta est rerum Livonicarum mutatio. Nam primo cum Albertus Marchio Brandenb. an. 1513. in Magistrum Generalem Teutonici Ordinis esset electus, pecuniaque contra Polonos bellum gesturus

ſturus indigeret, liberavit a ſuo imperio Waltherum Plettenbergium Magiſtrum Ord. Teut. in Livonia, qui poſtea a Carolo V. Imp. in numerum Principum S. R. I. cooptatus eſt. Ex eo tempore cœperunt ſibi Magiſtri Ord. Teut. in Livonia Coadjutores adjungere, de conſenſu tamen Ordinum, quales fuere Wilhelmus Fürſtenbergius Coadjutor Henrici a Galen, & Gothardus Ketlerus Coadjutor Wilhelmi Plettenbergii. Hoc Magiſtro, nempe Walth. Plettenbergio imperante doctrinam per Martinum Lutherum a Pontificiorum corruptelis repurgatam amplexæ ſunt plurimæ urbes, præſertim Riga, Revalia & Dorpatum. *Vid.* Ruſſovv. *Part. 2. Chr. Liv. p. 53. ſeqq.*

VValthe- rus Plettenbergius redimit ſe ab Ord. Teut. fitq; Princeps S. R. Imp.

Lutheri doctrina recipitur.

X. Medio Seculo, cum M. Dux Moſcoviæ Caſanum & Aſtracanum Regna ſuæ ditionis feciſſet, urgere cœpit tributum a Dorpatenſibus ſibi debitum: (antiquiſſimis enim temporibus hæc provincia imperio Ruſſico fuit ſubjecta) Cum vero ipſi tributum illud denegaretur, Baſilides M. Dux Moſcoviæ tempore Wilhelmi Plettenbergii An. 1558. Livoniæ bellum intulit, occupataque primo loco Narva, multas urbes, arceſque, præſertim vero Dorpatum, Hermanno ultimo Epiſcopo Dorpatenſi in captivitatem

Bellum Moſcoviticum.

Gothardus Ketlerus Magister. tatem adducto, sibi subjecit. Eodem tempore, nempe Anno 1560. cum jam Gotthardus Ketlerus, Magister Livoniæ electus esset, venit Magnus Dux Holsatiæ, Friderici II. Regis Daniæ frater in Insulam Oeseliam, occupâvitque Oeseliensem & Curonensem Episcopatus, a Johanne Mönighusio Episcopo Regi Daniæ prius oblatos venditosque. Sed & Mauritius Wrangel Episcopus Revaliensis, Episcopatum suum eidem Duci Magno obtulit. Moscoviæ vero Dux ex altera parte non quiescens, Fellinum, Wittensteinium, aliaque Castella sibi subjecit. Tunc Revalienses sibi a Moscorum Duce metuentes, cum nulla prope auxilia a Gotthardo Ketlero Magistro sperare possent, implorarunt primo Christiani III. Regis Daniæ, deinde, eo renuente, Erici XIV. Sveciæ Regis auxilium, qui etiam ipsos sub certis conditionibus recepit. Distracta hunc in modum tot inter Dominos Livonia, cum Gotthardus Ketlerus Magister Ordinis Moscovitis resistere non posset, dedit se in clientelam Sigismundo Augusto Poloniæ Regi, qui ipsi Curoniam & Semgalliam jure fiduciario, tituloque Ducis obtinendam concessit, reliqua Livonia, sibi regnoque suo vendicata. Factum id An. 1561. Balth. Russ.

Magnus Holsatiæ Dux,

Revalienses dedunt se primo Danis, deinde Svedis.

Gothardus Ketlerus Magister Ord. dedit se Regi Poloniæ.

Part.

Part. 2. Chron. Liv. in fine. Kojalovvicz *Part. 2. Hist. Lith. lib. 8. p. 447. & seqq.* Hic itaque est primus Dux Curlandiæ, cui An. 1687. vita functo, jure hæreditario successio Fridericus, Gotthardi major natu filius. Huic suffectus est An. 1639. Frater Germanus Wilhelmus, qui ab exilio redux omnium applausu dignitati suæ restitutus est. Excipit hunc Wilhelmum filius, Illustr. Princeps ac Dominus, Dominus Jacobus, qui feliciter hodie Curlandiæ & Semgalliæ præest. (c) Deus dolorem ipsius ex obitu nuperrimo Serenissimæ Principis ac Dominæ, Dominæ Louysæ Charlottæ conceptum ipse solletur.

Gothardus primus Dux Curl.

Fridericus secundus Dux Curl.

VVilhelmus tertius Dux Curl.

Jacobus quartus Dux Curl.

XI. Quæ tum (Anno 1561.) forma Reipupl. fuerit in Curlandia constituta, cognoscere quodammodo possumus ex pactis inter Sigismundum Augustum, & Gotthardum Ketlerum initis, quæ nobis summarie exhibet Kojalovv. In illis vero sic constitutum fuit: *Sigismundus Rex omni studio allaboraret, ne novum hoc fœdus aut Magistro ipsi, aut Equitibus Ordinis damno,*

Forma Reip. Curoniæ.

(c) Mortuo Duce Jacobo successit Illustrissimus ac Celsiss. Dn. Fridericus Casimirus in Livonia Curlandiæ & Semgalliæ Dux, qui An. 1683. in Comitiis Regi suo per Legatos homagium præstitit.

damno, fraudi aut vexationi esset, apud Imperatorem, Romanumque Imperium: quin imo procuraret, ut Cæsar, Principes ac supremus Ordinis Magister ea fœdera rata firmaq; in perpetuum manere juberent. Religio sacrique ritus prout impræsens, secundum Augustanæ Confessionis dogmata deinceps integre inviolateque, relinquerentur, nihilque innovari permitteretur. Jus omne privatorum hominum ac Civitatum, Statuum ac Ordinum cum suis prærogativis intactum servaretur. Ab Ordinariis Magistratibus ad Gubernatorem Livoniæ, pro Rege Præsidentem appellandi potestas libera cuivis esset. Tribunal Judicum Regiorum ex illis duntaxat constaret, qui in Livonia agros aliasve possessiones haberent, sive ii Nobiles sive Civiles Magistratus, sive Ordinis Equites essent. Qui in Territoriis nupero fœdere Regi addictis viverent, iis a prædicto tribunali, ac quovis alio Judice jus liberum appellandi ad Regem daretur. Civitatibus præessent, uti hactenus usus habuerat, Magistratus more Teutonico lecti. Per propinquiora hosti castella ii durante bello præficerentur, quorum fides magis esset probata Regi. Reddita pace præfecturæ omnes Livonibus Germanici sermonis peritis committerentur. Magistri Ordinis titulus officium in perpetuum aboleretur; Gotthardus Ketlerus Curlandiam

ac

ac Semigalliam Ducis titulo, jure (ut vocant) feudali possideret: ditioni ejus Curoniæ Episcopatus, & quicquid inter Dunam & Samogitiæ Lithuaniæque terminos continetur, comprehenderetur -- -- monetæ cudendæ, ita Duci Corlandiæ potestas esset, ut una ejus parte facie aut stemmate Ducis signata; altera aut Regem, aut insignia Poloniæ Lithuaniæque repræsentet. Hæc ibi. Ex his quædam postmodum mutata sunt, quæ singula hic notare pagellarum non permittit angustia. Præsertim autem Controversiam de Episcopatu Curonico sive, ut hodie vocatur, districtu Piltensi nostram non facimus, cum in Comitiis Regni Poloniæ Generalibus jam sint aliquoties Commissarii constituti, ut controversiam hanc cognoscerent, jura utriusque partis excuterent; judicium vero toti Reipubl. permitterent. *Vid. Constit. Anno 1677. Anno 1679. & Anno 1676.* (*d*)

XII. Nunc tantum rudi Minerva delineabimus, quæ hodie sit Provinciarum illarum, Curoniæ & Semgalliæ administrandi ratio. Constituti sunt ad imita- Regimen Curlandiæ hodiernum.

b 5 ta-

(*d*) Addantur Constitutiones *Anni 1678. pag. 42. seq. tit. Reassumptya Commissiey. Anni 1685. p. 24. tit. Commissya Piltinska.*

tationem Prussici Regiminis quatuor supremi Consiliarii (Ober-Räthe) Nempe I. Magister Provinciæ (Land-Hoffmeister) II. Cancellarius. III. Supremus Burggravius. IV. Supremus Marschalcus (Land-Marschalck.) Deinde dantur supremi Capitanei (Ober-Haupt-Leute) duo in Curonia, nempe Goldingensis, & Tuckumensis; duo itidem in Semgallia, nimirum Mitaviensis & Seelburgensis. Singuli hi superiores binos Capitaneatus comprehendunt alios binos Capitaneatus inferiores, quorum hac ratione sunt 8. Windaviensis, Candoviensis, Durbenensis Bauscensis, Grubensis, Schrundensis, Doblenensis, Travenburgensis. Hi omnes Capitanei debent esse Nobiles, indigenæ, possessionati. Præter hos sunt etiam quidam, qui vocantur die Mann-Richter / de quibus postea. Civitates habent etiam suos Magistratus.

Consilia. XIII. Consiliis ordinariis & judiciis præsunt quatuor illi summi Consiliarii, qui propterea bis quotannis Mitoviam conveniunt post Trium Regum & post Trinitatis. Ubi convenerunt, prima septimana impenditur consiliis, in quibus omnibus requiritur Principis authori-

thoritas; secunda impenditur judiciis per appellationem eo devolutis; Tertia judiciis Criminalibus. Quarta judiciis Consistorialibus. Quinta & ultima iterum aliis Consiliis & subditorum supplicationibus.

XIV. In specie vero Judicia Nobilium in Civilibus sic se habent: Prima Instantia est apud Capitaneum superiorem; (inferiores enim Capitanei talia Judicia non habent) Secunda est in Judicio Appellationum, in quo Princeps & Consiliarii Supremi judicant. Tertia instantia est, quando ab hoc altera pars ad Judicium Regis Poloniæ, quod vocatur post Curiam, provocat. In Criminalibus, quando de fama & capite Nobilis agitur, Nobiles non habent primam Instantiam in aliquo Capitaneatu superiori, sed statim causa devolvitur ad judicium illud, de quo Num. XIII. diximus, cui intersunt quatuor Consiliarii supremi, quibus in his casibus adjunguntur quatuor Capitanei supremi. Si unus ex Capitaneis illis deest, substitui potest aliquis ex Capitaneis inferioribus in numerum Judicium. Ab illo judicio in quibusdam casibus iterum datur appellatio ad Regem post Curiam, in quibusdam non datur. In su- Judicia.

os

os vero ſubditos quilibet Nobilis abſolutum fere jus habet. Judicia Eccleſiaſtica exercentur in eodem illo Conventu, de quo Num. XIII. dictum eſt. Adjunguntur autem ſemper quatuor Summis Conſiliariis Superintendens, & quatuor Præpoſiti. Judicia Civium in urbibus pro ratione cauſarum aut pertinent ad magiſtratum Civicum, aut ad Capitaneum ejus diſtrictus, in quo eſt reus, ſive ille Capitaneus ſit ex numero ſuperiorum ſive ex numero inferiorum. Secunda Inſtantia eſt in judicio appellationum, ubi etiam cauſas Nobilium ventilari diximus. Ulterior ipſis non datur provocatio. In debitis liquidis Princeps ad actoris inſtantiam per miniſterialem jubet debitum ſolvi. Si neque huic neque ſecundo mandato paruerit, tertio dantur Executoriales illis, qui dicuntur die Mann Richters / ut Principis mandatum executioni dent, actorique ſatisfaciant.

Judicia Eccleſiaſtica.

Judicia Civium.

XV. Quando Tributa indicenda, vel alia ad ſalutem totius Reipubl. pertinentia diſcutienda ſunt, convocat Princeps Ordinem Equeſtrem ad Comitia; literis ad Capitaneos omnes datis, in quibus conſultanda in futuris Comitiis proponit. Tum Nobilitas in ſingulis Capita-

Tributa & Conſultationes aliæ.

pita-

pitaneatibus conveniens consultat de propositione Ducis : deinde eligit Deputatum ad Comitia mittendum, plenamque ipsi dat instructionem, quousque progredi debeat in Comitiis. Ex singulis itaque Capitaneatibus, quando Mitaviæ conveniunt singuli Nuncii sive Deputati Nobilitatis, ita ut in universum sint 12. Tum cum 4. Summis Consiliariis de rebus propositis consultant, donec tandem aliquid certi determinent.

DIS-

DISSERTATIO
De
ORIGINIBUS POMERANICIS.

rum.
rum C
attine
Scrip
Septe
gente
temp
rum
bus E.
haber
fama
vium
relat
mult.
poſt
derit
bus
poſt
riæ p

I.

N Origines Pomeranicas inquisituri, tres Periodos ab aliis jam notatas, in sequentibus observabimus. *Prima* est Veterum Germanorum. *Secunda* Slavorum. *Tertia* iterum Germanorum. Quod ad primam attinet Periodum, antiquitus ignorarunt Scriptores quænam hunc terrarum Septentrionalium tractum inhabitarint gentes. Herodotus certe (qui vixit tempore Artaxerxis Longimani Persarum Regis, Olymp. 84.) *de extremitatibus Europæ, quod pro comperto referat, non habere se testatur*, nisi quod tenui & dubia fama quasdam gentes ad Eridanum fluvium habitantes, succinum colligere ipsi relatum sit. *lib. III. qui dicitur Thalia mult. supr. med. pag. 234.* Quæ Pytheas post Herodotum de his gentibus tradiderit, alibi ostendimus, cum de Originibus Prussicis ageremus. Julius Cæsar post hæc multa quidem de *Svevis* memoriæ prodidit *lib. IV. Comment. in pr.* quæ

Jo-

Johan. Micrælius ad suos quoque Pomeranos applicat; non posse tamen ea gentibus ad mare Balthicum habitantibus competere, probavit jam ante Philip. Cluverus *lib. III. Germ. Antiq. cap. V.* ibi enim ostendit, per *Svevos* Julium Cæsarem intelligere *Chattos* (qui hodie *Hassi*) Ubiis conterminos. Imo perperam & hos a Cæsare appellari Svevos multis evicit argumentis. Idem ille *Julius Cæsar*, referente Æthico in pr. Cosmographiæ, *cum consulatus sui fasces erigeret, ex Senatus Consulto censuit omnem orbem jam Romani nominis admetiri, per prudentissimos viros & omni Philosophiæ munere decoratos: A Consulatu Julii Cæsaris & M. Antonii usque in consulatum Augusti decimum annis XXIX. mensibus VII. diebus X. a Theodoro septentrionalis pars dimensa est.* Si hæc Æthici relatio vera est, confectæ fuerunt sine dubio tabulæ Geographicæ, quæ has oras Septentrionales, earumque incolas oculis Romanorum subjicerent. Sed mihi res hæc suspecta est, & quamvis auctoritatem Æthici sequatur Clariss. Micrælius *lib. 1. Chron. Pomeran. n. 8.* mihi tamen religio non erit, hoc ipsum negare. Ut enim jam illud prætercam, Æthicum, ut dubiæ ætatis & fidei Scriptorem,

ptorem, non posse nobis certum testimonium perhibere, de re tam antiqua, hoc tantum commemorabo, ex Strabone fide digno Scriptore, qui sub Augusto & Tiberio Imperatoribus floruit contrarium probari posse. Hic enim ad sua tempora has oras Romanis fuisse incognitas disertis verbis testatur. *lib. VII. Geograph. circa pr. pag. 291.* ubi Drusum Germanicum pervenisse refert, tantum ad Insulam, cui nomen Byrcanis, in Oceano Septentrionali. Postea quoque refert alias quoque gentes potuisse innotescere, *si Augustus militibus permisisset, ut transmisso Albi ei rebellantes persequerentur. Sed promptius censuit Augustus, se bellum, quod erat præ manibus, confecturum, si populus ultra Albim sitos ac nihil moventes missos faceret, neque irritatos maleficio ad societatem cum hostibus ineundam invitaret.* Et pag. 294. *Quæ*, ait, *trans Albim ad Oceanum sunt, nobis prorsus sunt incognita: Nam neque priorum quempiam compertum habemus istud litus præternavigasse versus Orientem usque ad Caspii maris fauces: neque ultra Albim sita Romani adiverunt: sed ne Terrestri quidem itinere quispiam illa perlustravit. Neque an tota illa in ora Oceani aliqua sit portio, quæ vel ob frigus vel alia de causa habitari nequeat:*

item an aliud genus hominum Orientalibus Germanis & Oceano sit interjectum, eadem ignorantia reliquorum deinceps ad Boream vergentium ab eo indicatur. Ex quibus luce clarius elucet, non fuiſſe tempore Julii Cæſaris has oras Romanis cognitas. Addi his poteſt & Dio Caſſius, qui Druſum Albim tranſire & has gentes peragrare volentem ſpectrum prohibuiſſe refert. Etenim mulier quædam humana amplior forma ei obviam facta, *Druſe*, inquit, *quo tandem nullum cupiditati tuæ modum ſtatuens contendis? non tibi fatis conceſſum, hæc omnia videre.* Hæc Dio *lib. LV. in princ.* illud tamen concedimus, Strabonem per *Butonas*, qui Moroboduo ſuppetias contra Romanos tulerunt, fortaſſis intellexiſſe noſtros *Gutonas* ſive *Gothos*, de quibus poſtea dicendi erit locus. Nam licet Romanis exactè non fuerit cognitum, quæ gentes, & qui mores ipſarum, in his oris fuerint; potuerunt tamen à finitimis cognoviſſe vel etiam ex antiquis Scriptoribus hauſiſſe nomen Guthonum ſive Gothorum, quos hic habitaſſe crediderunt.

II. Cum poſt Strabonis tempora Septentrionales Germaniæ partes innoteſcere cœpiſſent, compertum etiam eſt,

SVE-

SVEVOS, Pomeraniam hodiernam incoluisse. Manifestum illud est ex Taciti *lib. de Morib. Germ. post med.* Lucanus etiam de Svevis ita loquitur *lib. II. vers. 51.*

Fundit ab extremo flavos Aquilone Suevos
Albis, & indomitum Rheni caput.

Videlicet habitarunt Svevi, latissima gens, magnam hodiernæ Germaniæ partem *à Danubio* usque *ad Mare Balthicum*; Trans mare quoque Balthicum *Blekingiam*, *Sconiam* & *Hollandiam*, *Svediam*, *Norvegiam*, *Botniam Occidentalem*, *Finmarchiam*, *Scritofinniam*, *Lappiam* & *Biarniam*, uti has aliasque regiones enumerat Cluverus *lib. 3. Germ. Antiq. c. XXIV.* Sic igitur generale nomen Pomeranorum, quod ipsis cum multis aliis gentibus commune fuit, cognovimus, quod antiquitus dicti sint SVEVI. Probatur illud etiam non solum ex eo, quod mare Balthicum, cui adjacet Pomerania, olim dictum sit *Svevicum*, teste eodem Tacito *lib. cit. cap. XLV.* sed etiam quod fluvius Pomeraniæ præcipuus dictus sit olim *Svevus*, ut ex Ptolemæo patet, qui *lib. II. Geogr. cap. XI. pag. 58.* amnes in mare Balthicum se exonerantes hos enumerat: *Chalusum*, *Svevum*, *Viadrum*, *Vistulam*. Hic quidem inter erudi-

eruditos non convenit, quis amnis per Svevum sit intelligendꝰ, dum alii ipsum Varnam esse contendunt, ex eo capite, quod Ptolemæus a Chaluso (Trawe) usque ad Svevum dicit habitasse Pharodenos, per quos illi Varinos i. e. hodiernos Mechlenburgenses intelligunt. Alii per Svevum intelligunt ostium illud Oderæ, quod vocatur die Schwiene. Micrælius autem vult esse illud ostium, quod nomen habet der Gellen/ cui urbs Stralsundensis assidet. *lib. I. Chron. Pom. num. 20. pag. 28. seqq.* Vid. de Svevis Wolffg. Lazius *lib. VII. & VIII. de migrationibus gentium.*

III. Specialia nomina horum populorum ad mare Balthicum habitantium fuerunt illa, quod dicti sint VANDALI & GOTHI, qui deinde in alias gentes fuere divisi: Ex his Vandali à Chaluso præter propter porrigebant se usque ad Oderam. *Vandalos* enim Ulmerugis & Gothis conterminos facit Jornandes *lib. de reb. Got. cap. IV. pag. 613.* GOTHI dicebantur, qui inter Oderam & Vistulam mare accolebant. Colligi id etiam potest ex illis Pauli Diaconi verbis, quando ait: *Eodem tempore erant Gothi, & aliæ gentes multæ ac maximæ, trans Danubium in Hyperboreis locis habitantes, ex quibus rationabili-*

nabili-

nabiliores quatuor sunt: Gothi sc. Hypogoti, Gepides & Vandali, nomen tantum & nihil aliud mutantes, unaque lingua utentes. lib. XIV. *Hist. Miscellæ ante med p.429.* Sed de Gothis fusius agemus infra. Hic de Vandalis notandum est, illos secundum communem opinionem dictos esse a Vandalo, qui Svevi filius fuisse perhibetur, testibus Beroso, Aventino & aliis. Hoc nomen Vandalorum, licet non sit adeo generale, ut prius illud Svevorum, complectebatur tamen præter hodiernæ Pomeraniæ partem Occidentalem, etiam Varinos i.e. hodiernos Mechelburgenses & alias etiam gentes, ut ex sequentibus apparebit.

IV. Specialissima Pomeranicarum gentium nomina varia apud varios reperiuntur. Pomponius Mela, qui sub Tiberio Imp. vixit, cum Sinum Codanum, quod est nostrum mare Balthicum, descripsisset, addit: *In eo sunt Cimbri & Teutoni: ultra ultimi Hermiones.* lib.III.*de Situ Orb. cap. III.* Ex quibus HERMIONES esse populos mare Balthicum accolentes, adeoque Pomeranos, probat Is. Vossius *in Animadvers. ad l. c. Melæ pag. 137.* Verum quomodo hæc cum Plinii & Taciti horum populorum descriptionibus conveniant, non apparet. Plinius enim

enim ita hac de re loquitur: *Alterum genus Ingævones, quorum pars Cimbri, Teutoni à Cauchorum gente. Proximi autem Rheno Istævones, quorum pars Cimbri; Mediterranei Hermiones, quorum Svevi.* lib. IV. Nat Hist. cap. XIV. Quamvis non nesciam ab aliis ita apud Plinium legi: *Istævones, quorum pars Cimbri Mediterranei: Hermiones, quorum Svevi.* Tacitus vero, qui in his ex antiquioribus accuratissimus est, *Manno*, ait, *tres filios assignant, è quorum nominibus proximi Oceano Ingævones, medii Hermiones, cæteri Istævones vocentur.* lib. de morib. Germ. cap. II. Itaque si Hermiones medii fuerunt inter Ingævones & Istævones, non potuerunt certe in hodierna Pomerania habitasse. Illud, quod Plinius de Svevis dicit, quod sint pars Hermionum, ita intelligendum erit, quandam Sveviæ, latissimæ illius Provinciæ, partem mediterraneam fuisse partem Hermionum, quod de illa Sveviæ parte dici potest, quæ adhuc hodie cis Danubium Svevico nomine insignitur. Multo enim latior fuit illis temporibus gens Svevica, ut patet ex Taciti *lib. de Morib. Germ. cap. XLV.* Plinius his in oris collocat *Vindilos* sive *Vandalos*. Inter Vandalicas autem gentes numerat *Burgundiones, Varinos, Carinos, Guttones*, lib.

IV,

IV. Nat. Hist. cap. XIV. *Varinos* hic excludimus, qui in Mechelburgensi Ducatu olim habitarunt, ut & *Burgundiones*, qui Poloniam Pomeraniæ hodiernæ finitimam incoluerunt. Relinquuntur ergo in Pomerania secundum Plinium GARINI & GUTONES. Ptolemæus sic illas gentes describit: *A Chaluso fluvio usque ad Svevum tenent Pharodeni* (pro quibus Cluverus legendum putat Svardones) *post Sideni usque ad Viadrum fluvium. Sub ipsis Ruticilii, usque ad fluvium Vistulam. Interiores autem atque Mediterraneæ gentes maximæ sunt Svevi Angili, qui magis Orientales sunt, quam Longobardi, protensi ad Septentrionem usque ad medium Albi fluvii. Tum Svevi Semnones, qui habitabant post Albim à præfata parte versus ortum usque ad Svevum fluvium. Præterea qui protenduntur ad Burguntes, qui cætera tenent, quæ inde subsequuntur usque ad Vistulam, supra quos etiam sub monte Asceburgio Corcontæ.* lib. II. Geogr. *cap. XI. p. 58.* Ex his populis excludimus *Svevos Semnones*, qui habitarunt in hodierna Marchia Brandenb. Item *Burguntas*, qui iidem sunt cum Burgundionibus, quos in hodierna Polonia Majore quondam habitasse probari potest. Relinquuntur ergo SIDENI, RUTICILII, CORCONTÆ,

TÆ & forsan etiam Longobardi & Svevi Angli. Urbes his in oris apud Ptolemæum enumerantur: *Laciburgum, Virunum, Viritium, Rugium.* E quibus *Rugium* & *Viritium* Pomeraniæ adscribimus. Tacitus fusius recenset has gentes. Numerat vero *Reudignos, Aviones, Anglos, Varinos, Eudoses, Suardones* & *Nuithones*, quos *Hertam* i.e. terram matrem colere dicit, cui nemus castum in Insula quadam dicatum fuisse affirmat. Deinde cum a Danubio versus Septentrionem habitantes in Germania populos recensens, jam *Marsignos, Gothinos, Osos, Burios, Helveconas* aliosque enumerasset, denique subjicit: *Trans Lygios Gothones regnantur paulo jam addictius, quam ceteræ Germanorum gentes, nondum tamen supra libertatem. Protinus deinde ab Oceano Rugii & Lemovii, omniumque harum gentium insigne rotunda scuta, breves gladii & erga Reges obsequium.* Hic iterum removemus Reudignos, Aviones, Varinos qui partim in Mechelburgico partim in Luneburgico Ducatibus habitarunt. Remanent ergo tandem in Pomerania EUDOSES, SVARDONES, RUGII, LEMOVII, GOTHONES sive GOTHI, ut & secundum Micrælium, ANGLI & LONGOBARDI.

V. Jam

V. Jam populis illis, quos in Pomerania hodierna olim habitaſſe probavimus, ſingulis ſuæ ſunt aſſignandæ ſedes. Quin GOTHI, (qui & GOTHONES dicuntur) habitarint in Pomerania Orientali, à nemine poteſt dubitari. Probatum à nobis id eſt alibi. Hic tantum illud addimus, *Gothorum* ſive *Gythonum* memoriam fortaſſe adhuc durare in *Samogitis*, populis Lithuanicis. Cum enim ex Pomerania Gothi in Pruſſiam eſſent progreſſi, facile ex Sambia Pruſſorum in Samogitiam hodiernam migrare potuerunt. quæ etiam eſt conjectura Beutheri *in Comment. ad Tacit. lib. de morib. German. pag. 206.* Si tamen hoc verum eſt. certe & mores & lingvam immutarunt, ab Alanis ſive potius Herulis, ut & Pruſſi olim noſtri corrupti. Tenuerunt autem Gothi ſecundum Jornandem Pomeraniam Orientalem (quam Germani ulteriorem vocant, nobis autem eſt citerior) ab Odera fortaſſe usque ad Viſtulam. Paulatim vero, cum in Pruſſiam aliasque Regiones migraſſent, locum reliquerunt aliis gentibus, adeo, ut tempore Taciti tantum in Pomerellia ad Viſtulam amnem habitarint. Gothis contermini fuere LEMOVII, iis videlicet in locis habitantes, ubi *Lauenburg*, *Bütau*, *Hele*, *Puzik*, ut &

urbs Pomeranica *Stolpe* dicta reperiuntur. *Lemoviorum* vestigia deprehendas in urbe *Lauenburg*, ut & fluvio *Leve*. Eos à Scriptoribus post tempora Taciti viventibus appellatos fuisse HERULOS, probat Cluverus *lib. III. Germ. Antiq. cap. XXXV.* Paulus Fridebornius *Lemovios* ponit in *Pomerania Occidentali* inter *Panim* & *Ucram* lib I. *Chronic. Stetin. pag. 2.* Idem etiam statuit Ph. Cluver. *in Introduct. Geogr. lib. III. cap. 2.* sed sententiam mutavit, ut constat ex *lib. III. Germ. Antiq. cap. XXXV.* Et certe, si Taciti verba penitius inspiciantur, id asserendum esse videtur. Nam Tacitus incipiens ab Oriente, sic populos illos recenset: *Gothi, Rugii & Lemovii, Reudigni, Aviones, Angli, Varini.* Ubi *Gothos* inter & *Lemovios* adhuc ponit *Rugios*. Sed melius ponuntur in assignatis à nobis locis. Tacitus etiam conjungit Rugios & Lemovios, adeo ut ex verbis Taciti nihil certi possit elici. Tertii (post Gothos videlicet & Lemovios) versus Occidentem sunt RUGII, quos Jornandes appellat *Ulmerugos*, ad differentiam aliorum Rugorum, qui dicti sunt *Ethelrugi*, & ponuntur à Jornande inter Scantiæ populos *cap. III. de Reb. Geticis p. 612. Edit. Hug. Grotii.* Ex his autem *Ethelrugos* alii dictos volunt, quasi

die

die Edlen Rügen: *Ulmerugos* autem die Holm Rügen/quod iterum diversimode exponunt. Bentherus *in Taciti Germ. pag.* 206. vocem Holm Veteribus Germanis Insulam significare vult, inde etiam urbem Stockholm nomen traxisse dicit. Illos igitur Ulmerugos dictos fuisse vult, qui ex *Insula* Rugia fuerunt progressi in oras Pomeraniæ maritimas. Micrælius vero Ulmerugos dictos esse putat, quasi Holm uñ Strandt Rugianer/so im festen Lande gewohnet/ *lib. I. Chron. Pom. num. 21. pag.* 35. Et certe melius sentire videtur Micrælius. Nam licet Holm & Insulam & Terram continentem possit significare, cum in genere notet einen ausgepfälten Ort in plaudibus, quod & in Insula & in Terra continente fieri potest; hi tamen Ulmerugi non in insula, sed in terra continente habitabant, unde quoque postea in Insulam, quæ hodie Rugiæ nomen servat, commigrarunt, post tempora Taciti. Habitarunt Ulmerigi ad mare Balthicum prope Vipperam amnem, qui eos dirimebat a Lemoviis, usque ad Oderam sive Viadrum, ubi hodie Rugenvvaldia, Coslinum, Colberga. Treptovia. Urbis etiam *Rugii* nomen conservari quidam volunt in urbe *Rugenwaldia.* vel alia *Rugenwaldia* ad *Regam* fluvium

sita,

ſita. Micrælius tamen ex longitudine & latitudine loci à Ptolemæo obſervata colligit, Rugium urbem in illo loco fuiſſe ſitam, ubi hodie urbs *Freyenwalde*, vel *Stargard*, lib. I. *Chron. Pom. num. 19. p. 28.* Verum neque hoc certo ex Ptolemæo probari poteſt, cum Micrælius ipſe concedat, Ptolemæum circa latitudinem maris Balthici, & per conſequens horũ etiam locorum errare. *lib. I. Chr. Pomeran. num. 20. pag. 30.* Conf. de Rugiis Wolffg. Lazius *lib. XII. de migrationib. gentium pag. 630. ſeqq. Rugios* ab auſtro contingebant CARINI, & qui *Carinis* ab occidente fuerunt contermini, SIDINI. Maxima pars *Carinorum* Vererum jam ſubjecta eſt Regno Poloniæ & forſan Pomeraniæ non niſi exigua particula Veterum Carinorum accenſetur: ea videlicet, ubi hodie eſt urbs Neuen Stetin/ id eſt, Neoſtetinum. SIDINI in hodierno Ducatu Stetinenſi habitarunt, ut vel nomen ipſum indicat, probaturque inſuper ex Ptolemæi, loco ſupra num. IV. citato. Quamvis Cluverus *Sidinos* includat *Drago* & *Viadro* fluviis, qui etiam eam partem Pomeraniæ Occidentalis, ubi hodie viſuntur Stettin/ Gartz/ Prentzlau/ NUITHONES incoluiſſe contendit. EUDOSES Cluverus conjicit in illum

locum,

locum, ubi hodie *Wolgastum*, *Grypswaldia*, *Stralesundia*. SUARDONES in eo loco idem collocat, ubi hodie Anclamenses & Pasvvalcenses. Alii *Svardones* antiquos apud *Sverinenses* hodiernos in Mechelburgensi Ducatu reperiri existimant. Conf. Jodoc. Willichius *in Tac. de Morib. Germ. Part. II. num. XIX. pag. 606. seqq.* Sed certa hic indicia non adsunt, quibus hæc vel approbare vel improbare possimus. ANGLOS Micrælius collocat in illo loco, ubi urbs est *Anclam*, quos pedetentim in Ducatum Mechelburgicum ad Albim concessisse auguratur. Verum hæc mera tantum est conjectura, quæ non nisi levi convenientia *Anglorum* & *Anclamensium* nititur. Aliud etiam verba Ptolemæi supra citata indicant, quæ Anglos ad Albim habitasse referunt. Tacitus etiam, licet inter septem illas gentes etiam Anglos Hertham coluisse referat; cum tamen singulis illis gentibus sedes certas non assignet, nihil certi ex illo colligi posse videtur, adeoque hoc, quod Micrælius de Anglis asserit, in dubio relinquo. RUTICILII apud Ptolemæum post Sidinos memorantur usque ad Vistulam. Videtur ergo per *Ruticilios* intelligere omnes Pomeraniæ Orientalis populos, præsertim cum

non

non faciat mentionem *Rugiorum*, *Lemoviorum* & *Gothorum*, quos cis Viadrum in orientali Pomerania collocavimus. Ibidem tamen etiam ad *Asciburgium* montem Ptolemæus collocat CORCONTAS. Pars illius *Asciburgii* montis in Pomerania dicitur der Gollenberg. *Cluv. lib. III. G. A. c. XXXII.* Insulam, in qua *Hertha* Dea colebatur à septem illis populis, non insignit certo nomine Tacitus. Sine dubio tamen fuit Insula, quæ hodie RUGIA dicitur, in quam post tempora Taciti migrasse videntur *Rugii*. LONGOBARDOS quoque Micrælius trahit in Pomeraniam, ubi etiam urbem eos condidisse atq; a suo nomine *Barth* appellasse refert. Probat id ex insignibus hujus urbis, in quibus caput humanum cum longa barba depictum visitur, *lib. VI. Chron. Pomer. pag. 609.* Sed & hoc nullo nititur fundamento. Nam nemo Veterum Scriptorum Longobardos maris Balthici accolas fuisse tradit. Ptolemæus certè illos Mediterraneos facit, ut ex supra citatis verbis ipsius apparet. Idem ex Taciti *lib. de Morib. Germ. cap. XL.* probari potest. Pauli Diaconi auctoritas ab hac sententia nos dimovere non potest, utpote qui Scriptor fuerit jam recentior. Ad hæc incertum adhuc est, an *Longobardi*

bardi dicti ſint *à longis barbis*, an verò aliunde nomen illud traxerint. A *longis* quidem *barbis* eos dictos eſſe, ſtatuunt Iſidor. *lib. IX. Orig. cap. II.* Otto Friſing. *lib. II. cap. XIII.* Guntherus *lib. II. Ligurini*, & alii. Sed alii Longobardos dictos eſſe volunt quaſi die Landwarter/ quod cuſtodes ſint regionis. Alii à *longis bardis* i. e. bipennibus. Sed optimè ſentire videntur, qui eos derivunt à Celtica gente *Bardis*, qui fuere confines Holſatis, quorumque mentionem facit Helmoldus *lib. I. Chr. Slav. cap. XXV.* conf. Cornutus, vel quicunque ille ſit Scholiaſtes in Juvenal. *Sat. XVI. verſ. 13.* Henr. Meibom. *in Not. ad Hiſt. Bardevici. in pr. p. 152.* Frider. Beſſel *in Not. ad Eginharti cap. VI. pag. 27. ſeq.*

VI. Inventis jam Veteribus Pomeraniæ populis, ſedibusque ipſorum cognitis, jam ordo poſtulat, ut origines illorum quæramus. Antiqui Germani putarunt ſeſe eſſe αὐτόχθονες ſive Aborigines i. e. gentem, quæ nulli alii genti originem ſuam debet, ſed quæ ex illa ipſa terra genita eſt. Veteres enim non putabant ex uno parente genitos eſſe omnes homines, ut nos ex ſacris literis docemur: ſed multas gentes opinabantur ex ipſa terra prognatas eſſe, quod apud

apud ipsos honori ducebantur. In hac ſententia de Germanis Aboriginibus eſt Cornel. Tacitus *lib, de Morib. Germ. cap. II.* Sed, ut quilibet animadvertit, hæc ſententia Taciti nobis, aliter è Scriptura S. edoctis, placere non poteſt. Igitur ut omnes alias gentes à Noacho ex Aſia deriuamus, ita etiam inde Germani noſtri ſunt deducendi. Notum eſt Noachum poſt univerſale illud diluvium inter tres filios *Sem, Cham, Japhet*, diviſiſſe terrarum orbem. *Semo* obtigit Aſia, *Chamo* Africa, *Japheto* Europa noſtra. *Japheti* filius fuit *Gomer*, & hujus primogenitus *Askenas*. Hæc nobis ex Scriptura S. de Originibus Europæis innoteſcunt. Ex altera parte Germanorum Veterum ſententia fuit, quam etiam antiquis carminibus decantabant *Thuiſthonem Deum terra editum & filium Mannum* originem genti dediſſe conditoresq; ejus fuiſſe. *Manno tres filios aſſignant, è quorum nominibus proximi Oceano Ingævonos, medii Hermiones, cæteri Iſtævones dicuntur. Quidam autem licentia vetuſtatis plures Deo ortos, Marſos, Gambrivios, Svevos, Vandalos affirmant*, ut Tacitus loquitur *l. c.* Beroſus verò de Tviſthone ſive Tuiſcone refert, *Janum Patrem hunc Tuiſconem conſtituiſſe Regem Sarmatiæ à Ponto Euxino usq;*

ad

ad Rhenum. lib. 1. *fol. 10.* & lib. IV. *fol. 30. a.* Hæc alii cum Sacra Scriptura conciliare volentes *Tvistbonem* illum putant fuisse ipsum *Ascenacem*, vel etiam *Ascenacis filium*, qui Germanicam condidit gentem. Vid. Aventin. *lib. I. Annal. Bojor.* Jodoc. Willich. *in Comment. ad lib. Taciti de mor. Germ pag. 423.* Micræl. *in Chron. Pomeran. lib. I. num. 22. seqq.* Quæ cum nitantur conjecturis satis probabilibus, idcirco illa negare non audemus, præsertim cum meliora proferre nequeamus.

VII. Cum vero Germania vetus adeo late patuerit, ut etiam Daniam, Svediam & Poloniam hodiernam fuerit complexa, quæritur, utrum SVEVI in his sedibus, in quibus illos collocat Tacitus, primi fuerint incolæ, postquam ex Asia huc se Noachi posteri contulerunt, & utrum fines Veteris Sveviæ, statim ab initio tam late fuerint extensi, atque ipsos extendit Tacitus; an vero ex aliqua parte Sveciæ Veteris progressi, aliis incolis prioribus expulsis, fines suos postea dilatarint. Sunt enim, qui nescio quibus argumentis inducti, *Suevos* ex *Svedia* ortos, Germaniam hodiernam intrasse volunt, quod & non ita pridem asseruit Vir quidam Clarissimus *in Dissertat, de Rebus*

Svevo-Gothicis num. 8. Hic enim cum de geminis *Scanziæ* populis, *Gothis* videlicet & *Sveonibus*, asseruisset, quod *Gothi* varias susceperint migrationes: *Sveones* vero in Scantia regnum suum stabiliverint, adjicit: *Nec tamen in solidum negabo antiquis illis temporibus migrasse Sveones, ut quorum posteros fuisse Svevos haut fas sit dubitare. Finitimos coluisse Veteres tabulæ signant: propinquos fuisse historia demonstrat.* Et antea num. 2. Rerum Sveo-Goth. dixerat: *Nec vero præterierimus, Svedos etiam quandoque sedibus suis egressos regnum apud exteros condidisse ac Svevorum nomine venisse ævo Jornandis, qui pag. 125. de Reb. Gothicis commemorat Theodorici Gothorum Regis cognatum, & ut plane loquar, ab una stirpe & gente oriundum fuisse: Assentiuntur ex Doctis Reunerus Reineccius, Franciscus Guillimannus. Joh. Stumpffius, Vir insignis judicii & accurationis, cumque his ferme omnes rerum Svevicarum conditores. Peterm. Ettelinus. Felix Faber & Mart. Crusius.* Hæc ille. Sed hæc probare nos non possumus. Si enim Svevi ab Askenace oriundi sunt, certe Svediam hodiernam olim ingredi non potuerunt nisi per Germaniam. Etenim *Prussiam, Curlandiam, Livoniam, Finlandiam* antiquissimis temporibus tenuerunt

Venedæ aliæque *Sarmaticæ* gentes, ut a nobis in Originibus Prussicis demonstratum est: igitur Sveones per Sarmatas non potuerunt usque in *Svediam* hodiernam penetrare. Itaque satius est ut dicamus, Svevos, postquam ex Asia progressi sunt, primo in Germania Cisbalthiana, quam vacuam invenerunt, consedisse, ibique auctis viribus, magnam eorum partem mari Balthico transmisso Scandinaviam occupasse. Adeoque Sveones Germanis Cisbalthianis, non vero Germani Sveonibus originem suam debent, uti hoc egregie deducit Joh. Micræl. *lib. I. Chron. Pom. num. 28. pag. 45.* Neque nobis objici potest illud, quod ex Sabellico habet Joh. Boëmus Aubanus, videlicet *Svevos* primos fuisse *Prussiæ* incolas, *lib. III. de Moribus Gentium cap. XVI.* ideoque ex Prussia potuisse in Svediam commigrare, inde vero in Germaniam. Non potest, inquam, hoc objici, cum citati Scriptores multo sint recentiores, quam ut ipsis fidem habere possimus, de rebus adeo antiquis; præsertim cum non desint argumenta, quæ Venedas primos fuisse Prussiæ incolas evincant. Allegatos a Viro Clarissimo Scriptores evolvere non putavi esse operæ precium, cum mihi cognitum sit, quosdam ex illis

contrarium asserere. Certe Martin. Crusius *Part. I. annal Svev. lib. VI. cap. II, pag. 15.* disertis verbis asserit, *Svevos Germanos transiisse in Svediam.* Reinerus Reineccius *Svevorum* populum facit, *Sviones*, quos deinde Svecorum sive Svedorum facit parentes. *Part. III. Syntagmatis Heroici fol. 434.* Addit ibidem sequentia verba: *Nec dubitarim de Svedis & Sveonibus, nomen a Svevis esse, sed prolatione seu sono nonnihil variatum.* Etiamsi vero omnes illi pro Viro Clarissimo facerent, liceret tamen nobis eosdem hic ut recentiores rejicere. His omnibus inducti Svevos in Germania Cisbathiana agnoscimus αὐτόχθονας, sive Aborigines, non quidem eo sensu, quatenus αὐτόχθονες dicuntur, qui a nullo alio sunt oriundi, sed ex ipsa terra sunt nati. (Novimus enim, Germanos fuisse a Noachi posteris ortos.) Verum in alio significatu, quat. Aborigines dici & illos in more positum est, qui licet Nepotibus Noachi Originem suam debeant, non sunt tamen ab alterius Regni incolis prognati, sive, ut Taciti verbis utamur, *qui minime aliarum gentium adventibus & hospitiis mixti sunt*, in l. de Mor. Germ. c. II.

VIII. Et sic de Svevis communiter a nobis actum est. Sed & speciatim de GO-

GOTHIS magna est controversia, unde illi sint oriundi. Alii *Gothos* deducunt ex *Sarmatia*, ut Matth. a Michov. *lib. I. de Sarmat. Asiana & Europ. cap. XI. pag. 131 Tom. I. in Corp. Hist. Polon.* Jodocus Lud. Decius *lib. I. de Vetust. Polonorum. pag. 270.* ut & Paul. Piasecius *in Chronico pag. 56.* (48.) Alii ex *Scandinavia*, officina illa Gentium & vagina Nationum, ut illam appellat Jornandes, Gothos deducunt, ut Jornandes *lib. de Reb. Get. cap. IV.* probatque illud non tantum ex Ablavio & Dexippo, sed etiam ex antiquis Gothorum carminibus. Hunc sequuntur alii magno numero Scriptores. Alii Gothos ex Scanzia oriundos esse negant, & per Conseq. in Pomerania aut etiam ad Tanaim fuisse ipsos αὐτόχθονας affirmant, ut Anton. Bonfin. *Dec. I. Rer. Hung. lib. II. pag. 33. 5. 41. Edit. Basil.* & Ph. Cluver. *lib. III. German. Antiq. cap. XXXIV.* Notatur propterea Cluverus noster a Viro quodam Clarissimo, qui ipsum in Dissert. de Reb. Sveo Goth num. 6. *sæpe intempestive audacem Virum* appellat. *Conf. & n. 2. Dissertationis citatæ.* Velum non est, quod Virum de Republ. literaria optime meritum hic insectemur. Certe ut Sveorũ in Svediam ingressum ex Germania asseruimus esse factum, ita

etiam de Gothis idem asserere non veremur, cum nulla alia detur via, qua commodius in Svediam transmittere potuerint. Deinde Gothos, jam ducentis ante Christum natum annis in his oris succinum collegisse, testatus est Pytheas apud Plinium. Quod vero Gothi eo tempore Svediam tenuerint, non probabitur ex ullo Scriptore, qui ante Christi tempora vixit. Dexippus & Ablavius, quos sequitur Jornandes, multo sunt Pythea juniores. Antiqua etiam illa Carmina Gothorum, an habuerint aliquid de migratione suæ gentis e Scanzia sive Scandinavia, adhuc incertum est, cum Jornandes illis Carmina tantum allegare videatur de migratione Pontica, quæ facta est ex Pomerania: hæc enim sunt ejus verba: *Hæc igitur pars Gothorum, quæ apud Filimer dicitur in terras Ovim emenso amne transposita optatum potita solum. Nec mora illico ad gentem Spalorum adinveniunt, consertoque prælio victoriam adipiscuntur: exindeque jam velut victores ad extremam Scytiæ partem, quæ Pontico Mari vicina est, properant: quemadmodum & in priscis eorum carminibus pene Historico ritu in commune recolitur: quod & Ablatius descriptor Gothorum gentis egregius verissima attestatur Historia.* Hæc Jornand. *cap. IV de*

de Reb. Geticis. Johannes Micrælius ne Jornandis authoritatem prorsus in dubium vocet, mediam sequitur sententiam. Nimirum dicit, antiquissimis temporibus Gothos ex Germania migrasse in Svediam, quoniam nulla alia via reperiri potest, qua ingressi sint in Scanziam: postea vero, quamvis dubie, concedit, partem quandam eorum ad cives suos regredi potuisse in Pomeraniam. *lib. I. Chron. Pom. num. 32. p. 55. seq.* Eadem ratione LONGOBARDOS quidam ex Scanzia deducunt. Seqvuntur hi ducem Paulum Warnefridum Sec. IX Scriptorem, qui hæc de Longobardis tradit *lib. I. de Gestis Longobard. cap. II.* Eadem habent Theophanes Græcus, ut & Constantinus Porphyrogenetus, citati ab Hug. Grotio *in Proleg. ad Hist. Vandalicam, Longobardicam & Gothicam. cum quibus ipse facit l. c. pag. 27. & seq.* Verum hæc faciliori adhuc negotio refutari possunt, quam ea, quæ de Gothis afferebantur, cum ea de re neque Jornandes, neque Procopius Sec. VI. Scriptores quicquam habeant. Paulus Diaconus, qui ab his temporibus est remotior, non poterit ejus rei idoneus esse testis. Cum autem Longobardi in Pomerania non habitarint, plura de ipsis addere non attinet.

Non defuerunt denique, qui has gentes Pomeranicas etiam ex aliis oris accerserent. Ut enim jam in Originibus Prussicis ostendimus, non defuerunt, qui a MACEDONIBUS & ALEXANDRI M. posteris Rugios aliasque gentes deducerent. Primum hujus fabulæ auctorem fuisse Widechindum Corbejensem Monachum deprehendo, qui hæc in pueritia audivisse testatur *lib. I. Rer. Saxon. in pr.* quamvis de Rugiis nullam faciat mentionem, quos alii addunt, ut Abbas Stadensis *ad An. 917. f. 99. a.* Gobelinus Persona *in Cosmodr. æt. V. cap. 11. pag. 105.* Horum ultimus Macedones iter suum in Rugiam, Prussiam & Saxoniam navibus instituisse per mare Caspium, crasso sane errore tradidit. Aliam adhuc viam Macedonas elegisse refert Godfridus Witerbiensis *in Chron. Part. 15. pag. 421.* cujus versus licet incultos hic dabimus. Sic autem ille:

Nunc bene procedo, dum tempora Saxonis edo,
Saxo velut credo, Patria fuit ante Macedo
Regis Alexandri miles ubique fuit.
Rege diem functo tulit a Babilone meatum,

Cir-

Circuit Italiam ratibus veniens Arelatum
Siciliæque Pharon transit in Oceanum:
Inde per Oceanum Britannica littora transit
Gvisam Saxonica terminus ejus erat &c.

Sed hæc recensere, refutare eſt. Prius enim coacti fuiſſent terreſtri itinere usque ad mare mediterraneum contendere, quod an ob illam cauſam, ob quam illi hanc migrationem inſtituiſſe dicuntur, fieri potuerit, valde dubito. Cætera jam lubens prætereo. Ex quibus iterum elucet, veteres Pomeraniæ populos non fuiſſe advenas, neque aliarum gentium adventibus mixtos.

IX. Jam pergimus ad Secundam Periodum, quam VENEDICAM ſive SLAVICAM fuiſſe diximus. *Slavi* enim ſive *Venedæ* in locum Svevorum & *Vandalorum* ſucceſſerunt. Horum migrationem in has oras ſtrictim commemorabimus. Habitarunt *Venedæ, Sarmaticæ gentes,* primis a Chriſto Nato Seculis in ripa Viſtulæ Orientali, usque ad Sec. VI. Nam eo adhuc Seculo Jornandes de ipſis loquitur. *Introrſus,* inquit, *Scythiæ Dacia eſt ad coronæ ſpeciem arduis Alpibus emunita, juxta quorum ſiniſtrum latus, quod in Aquilonem vergit & ab ortu Viſtulæ fluminis per*

universa spacia venit, Winidarum natio populosa consedit. Quorum nomina licet nunc per varias familias & loca mutentur, principaliter tamen Sclavini & Antes nominantur. Sclavini a Civitate nova & Sclavino Rumnensi, & lacu, qui appellatur Musianus, usque ad Danastrum & in Boream Visola tenus commorantur. Antes vero, qui sunt eorum fortissimi, qui ad Ponticum mare curvantur, a Donastro extenduntur usque ad Danubium. Hæc ille *lib. de Reb. Get. cap. V. p. 615.* Eodem Sec. VI. sub Justiniano I. Imperatore Istro transmisso primas in Thraciam & Illyricum excursiones fecerunt Slavi, Vid. Jornand. *lib. de success. Regnor. & temp. in fin. prorsus.* Procopius *lib III. de Bello Gothico passim.* De iisdem irruptionibus Blondus Flavius Forojuliensis: *Cum Slavi,* inquit, *Histriæ imminerent, ejus provinciæ Episcopis scribit:* (Gregorius I. Pont. Rom.) *Equidem de Sclavorum gente, quæ vobis imminet, & affligor vehementer & turbor. Quamquam vero Gregorius plura de hac Slavorum in Istriam irruptione non scribat, tamen nos compertum habemus, eam gentem, quam ultra Danubium sedes habere & socerum filiumque Mauritii illis expositos fuisse diximus, tunc primum oram Adriatici sinus dextri litoris occupasse, & ita habitationem in ea continuasse,*

tinuasse, ut quicquid prius Histria & Dalmatia dicebatur, ad tempora usque nostra dicatur Sclavonia. Nec tamen omnis illa gens reliquit primas ad Danubium sedes, quin iidem mutato nomine magnam obtinent partem illius regionis. Siquidem locutionis similitudo ac pene proprietas ostendit, eos, qui nunc Poloni & Bohemi dicuntur, ex Sclavinorum reliquiis fuisse. Hæc Blondus *in Hist. ab Inclinatione Romanorum Decad. I. lib. IIX. circa fin. p. 115. Edit. Basil. An. 1559.* Cum itaque Slavis in Thracia, Dalmatia, Istria bene res successissent, videntur circa finem Sec. VI. aut principium Sec. VII. Germanorum Veterum provincias ad mare Balticum occupasse. Nam cum Sec. V. post Christum Natum, *Gothi, Vandali, Rugii, Angli, Burgundiones*, quos deinde secuti sunt *Longobardi*, sedibus suis exciti, *Italiam*, *Galliam*, *Hispaniam*, *Africam*, *Britanniam*, inundassent, totumque hunc tractum ad mare Balticum ferme vacuum reliquissent, facile *Venedæ*, non advertentibus ferme aliis gentibus, illa loca potuerunt occupare. Vid. Cromer. *lib. I. de Ortu & Reb. Gest. Polon. per tot.* Henricus Bangertus *in Not. ad Helmoldi lib. I. Chron. Slav. cap. 11.*

X. Quo tempore Slavi Pomeraniam intrarint, probatum est a nobis. Cum

vero

vero quamplurimæ fuerint gentes Slavicæ, adeo, ut præter Polonos, Russos, Bohemos, Hungaros aliosque, in sola Germania hodierna Slavi fuerint in octodecim pagos sive regiones distributi, testibus Adamo Bremensi *lib. II. Histor. Eccl. cap. XIII pag. 54* Helmoldo *lib. I Chron. Slav. cap. XIV fin.* & Alberto Stadensi *ad Anno 684. pag. 110. b.* ideo indicandum nobis est, quænam ex gentibus Slavicis hodiernam olim insederint Pomeraniam. Optime nos hoc edocere potest Adamus Bremensis Sec. XI. Scriptor. *Populi Slavorum,* inquit, *sunt multi, quorum primi ab occidente confines Transalbianis sunt Waigrii* (Waigrii in hodierna Holsatia) *eorum civitas Aldenburg maritima. Deinde seqvuntur Obotriti* (Mechelburgenses.) *Item versus nos Polabingi* (Razeburgenses) *ultra quos Lingones* (Lüneburgenses) *& Warnabi* (Rostochienses.) *Mox habitant CHIZINI & CIRCIPANI, quos a THOLOSANTIBUS & RHETARIS fluvius Panis separat & Civitas Dimine. Ibi est terminus Hamburgensis Parochiæ. Sunt & alii Slavorum populi, qui inter Albiam & Oderam degunt, sicut Heveldi, qui juxta Haliolam fluvium & Doxani, Liubuzi, Wilini & Stoderani cum multis aliis. Inter quos medii & potentissimi*

ſimi omnes ſunt RHETARII, civitas eorum vulgatisſima RETHRE, ſedes Idololatriæ. Templum ibi conſtructum eſt dæmonibus magnum, quorum Princeps Redigaſt. Ultra LEUTICOS, qui alio nomine WILZI dicuntur, Oddora vergens in Boream per medios Winulorum (Vendorum ſ. Vinidarum vel Slavorum) *tranſit populos, donec perveniat ad JUMINEM, ubi POMERANOS dividit a WILZIS lib. II. Hiſt. Eccl. cap. XI. pag. 50. ſeq.* Helmoldus quoque cum itidem dixiſſet, *Odoram tranſire per medios Winulorum populos & dividere* POMERANOS *a* WILZIS. Addit inter alia: *Poſt Odoræ lenem meatum & varios Pomeranorum populos ad Occidentalem plagam occurrit Winulorum Provincia eorum, qui THOLENZI & RHEDARI dicuntur, civitas eorum vulgatisſima Retbre ſedes Idololatriæ. Deinde venitur ad CIRCIPANOS & KIZZINOS, quos a THOLENZIS & RHEDARIS ſeparat flumen Panis & civitas DIMINE. Kizzini & Circipani cis Panim, Tholenzi & Rhedari trans Panim habitant. Hi quatuor populi a fortitudine WLZI ſive LUTIZI appellantur.* Deinde etiam Rugiam numerat inter Inſulas

Sla-

Slavicas *lib. I. Chron. Slav. cap. II.* Conf. Alb. Cranzius *lib. II. Wandal. cap. XX p. 38.* Ex quibus jam patet, *Pomeraniam* antiquis temporibus dictam fuisse illam tantum Pomeraniæ hodiernæ partem, quæ est inter *Oderam s. Viadrum* & *Vistulam*. In reliqua parte, Occidentali videlicet, habitabant *Wilzi* sive *Lutici* in quatuor populos divisi, ut in *Kizinos*: & *Circipanos*: item *Rhedarios* & *Tholenzios* distinctos a se invicem per fluvium Panim, qui tamen inter Pomeranicas gentes non censebantur. Nisi quod per varios Pomeranorum populos Helmoldus adhuc alios populos intelligere videatur, ut *Sidinos* aliosque. Hoc tandem addendum est, illam Pomeraniæ partem, quæ Vistulam attingit, dictam fuisse a Slavis CASSUBIAM, cujus tamen nominis Adamus Bremensis, Helmoldus, Albertus Stadensis mentionem nullam faciunt, forsan propterea, quod ipsis hæc ora, ut remotior, non fuit bene cognita. Imo neque apud Vincentium Kadlubkonem Scriptorem Historiæ Polonicæ, qui Sec. XII. a Chr. N. vixit, illud nomen me legere memini. Primus, nisi fallor, illius nominis mentionem facit Joan Dlugossus, Seculi XV. Scriptor sub Casimiro Jagellonide. Obiter hic notandum, non

solos

ſolos populos Venedicos in enumeratas Provincias Germanicas commigraſſe; nam cum Venedis ſine dubio huc etiam Pruſſi Veteres, (ſive illos ab Alanis, ſive a Finnis, ſive ab Herulis derives) ſunt ingreſſi, ut hoc evidenter probari poteſt ex lingva Werulorum in Meklenburgenſi Ducatu. Quod ſi enim Orationem Dominicam ipſorum (ut illam tradit Wolffgangus Lazius *lib. XII. de Migr. gent. pag. 628.*) conferas cum oratione Dominica, quam nos, lingva veteri Pruſſica expreſſam, dedimus, in Originibus Pruſſicis *n. V.* ſponte fateberis, Werulos illos cum veteribus Pruſſis unam habuiſſe originem.

XII. Quid nomina illa *Pomeranorum*, *Caſſubianorum*, *Wilzorum* (qui & *Lutitii* & *Welatabi* dicebantur, ſignificent, jam paucis inquirere lubet. Circa nomen Pomeranorum Joannes Micrælius, neſcio qua de cauſa Slavicas gentes averſatus, multa comminiſcitur, ut illud a Germanico derivare poſſit. Dicit enim, Pomeranos eodem modo, ut *Dithmarſos*, *Stormarſos*, *Wiſmarſos*, *Colmarſos* appellari. Marſer ſunt incolæ alicujus Regionis eines Mohres oder Landes. Inde Itaque Pomeranos eosdem eſſe vult atque accolas arborum, quaſi dicas, Bohmmarſer. Produ-

cit

cit etiam aliam adhuc conjecturam, Scilicet probabile esse dicit, Pomeran. ab antiquis Svevis dictos fuisse Pohmarer/ quasi dicas, Beym oder Peim Meere ex quo Vendos deinde fecisse suum *Pomorska*, i.e. Pomerania, & *Pomorski* adjectivum. Ita hac de re differit Micrælius *lib. II. Chron. Pomer. & lib. VI. Chr. Pomer. n. 3. p. 380.* Sed antiqvum hoc fuisse gentis nomen a Svevis impositum, nemini fortasse persvadebitur, cum apud Veteres, qui has oras descripserunt, nullum hujus nominis occurrat vestigium. Et quomodo probare potuit Micrælius, apud quenquam, etiam sequioris ævi Scriptorem, occurrere nomen *Bomarsorum* vel *Pomarorum*. Nomen quidem *Pomerii* occurrit apud Guntherum *in Ligurino lib. IV. circa princ. pag. 364.* sed hoc propter metrum factum est; quamvis & Franc. Irenicus illo sit usus *lib. XII. Germ. Exegeseos pag. 220. b. in Lit. P.* Sed de Bomarsis, quantum mihi constat, nihil reperitur. Rectius igitur hoc nomen exponunt alii, qui dicunt esse illud originis Slavonicæ & significare *maritimos* populos sive *maris accolas*. POMORZANIE, ait Dlugossus, *dicuntur eo, quod maris septentrionalis oram maritimam incolebant, a quibus terra Pomerania est denominata.* Tom. I. Annal. Polon. *lib.*

lib. I. pag. 44. Idem habet Matth. à Michovia *lib. I. Chron. Polon. cap. II. pag.* 8. ut & Cranzius, Chytræus, Carion & alii plurimi. Nec diſſentit Paul. Frideborn. Chronici Stetinenſis Scriptor, qui *lib. I. Chron. Stetin pag.* 8. Pomeranos dictos eſſe vult, quia habitarunt prope mare (nechſt am Meer.) Idem habet Dan. Cramerus *lib. I. Chron. Pomer. Eccl. cap. IX. pag.* 11. Præterea quod hic maxime notabile eſſe exiſtimo, jam Sec. XII. poſt Ch. N. Poloni illud nomen non aliter intellexerunt. Nam Vincentius Kadlubko propterea Pomeraniam non raro ſimpliciter vocat MARITIMAM, ut *lib. II. ep. XXIX. p.* 222. *lib. III. ep. V. p.* 261. *Ep. XV. p.* 292. *lib. IV. cap. II. p.* 394. Boleslaum etiam *Crivouſtum* appellat invictiſſimum Polonorum & *Maritimorum* Monarcham. *lib. III. ep. V. pag.* 260. Pomeranos etiam ſimpliciter appellat *Maritimos*, quæ proprie ex Slavonico hujus Provinciæ nomine translata ſunt. Sed objicit Micrælius, ex Polonis audiviſſe ſe, particulam *po* non eſſe idem, quod Germanicum bey/ ſed bey eſſe Polonis *u*, adeoque bey dem Meer dicendum eſſe *ut morza*, non vero *po morza*. Verum hæc ex ignoratione Linguæ Polonicæ fluunt. Et licet concederetur, *po* non

ſigni-

ſignificare idem, quod bey/ nihil tamen communi ſententiæ decederet, cum notum ſit, aliquando vocem aliud extra compoſitionem, aliud in compoſitione ſignificare. Ita ſi quis quæreret, utrum particula *in* ſignificet idem, quod *non*, neganda eſſet quæſtio, etiamſi in compoſitione maxime vim negandi habeat, ut in vocibus, *innocens*, *inconſtans*, *&c.* Sic etiam particula *po*, licet extra compoſitionem nihil aliud ſignificaret, quam auff/ ut vult Micrælius (quod tamen Poloni aliter norunt) in compoſitione tamen idem poſſet ſignificare, quod bey/ ut certe ſignificat in ſequentibus vocibus *Pociemny*, qui prope terram eſt, unde *fraga*, quæ ad terram naſcuntur, appellari ſolent *Poziemki*. Item *Pokatny*, quod idem eſt, ac ille, qui in angulo latet. Similiter *Polabianie* (Polabiani Slavica ad Albim) dicuntur accolæ fluminis *Labe*, i. a. *Albis*. Non ſecus *Poruſſos* vel contracte *Pruſſos* dictos eſſe exiſtimat Cluverus, quam quod fuerint accolæ *Ruſſorum*, ut alibi oſtenſum eſt. CASSUBIORUM nomen etiam Slavonum eſſe, multi docent. *Kaſzubianie*, ait Dugloſſ. *a plicatione rugarum in veſtimentis, quibus primum veſtiri conſueverunt. Huba enim in Polonico ſive Slavonico dicitur*

tur Ruga. Kaſz autem dicitur plica in modo imperativo lib. I. fol. 44. Eadem habet Matth. a Michovia *lib. I. Chron. Pol. cap. II. pag. 8. Tom. II. in Corp. Hiſt. Polon.* Conſentiunt his Carion *l. IV. Chron. non long. a pr.* Micræl. *lib. VI. pr.* Ad extremum WILCI, qui & LUTICI, ſive etiam VELATABI dicti ſunt, nomen a fortitudiue ſortiti eſſe referuntur, ut ſupra Helmoldum audivimus teſtantem; qua ratione autem illud a fortitudine derivari posſit, non abre quispiam dubitaverit. Hoc quidem certum eſt, quod Slavis *Wilk* idem ſit, quod *lupus*, & in numero Plurali *Wilci*, idem quod *lupi*. Inde igitur poſſent derivari, ac ſi eſſent *lupina rapacitate*, vel etiam *robore* prædit: ſed obſtat Veterum Scriptorum auctoritas, qui a Franciſ eos fuiſſe *Wilzos* appellatos affirmant: a Slavis vero *Welatabos*. Sic enim Eginhardus, qui Sec. IX. floruit, loquitur: *His motibus ita compoſitis, Sclavis, qui noſtrâ conſuetudine Wilſi, proprie vero, hoc eſt ſuâ linguâ Welatabi dicuntur, illatum eſt bellum.* In Vita Caroli M. cap. XII. pag. 45. Gemina his habet Conradus a Lichtenau, Abbas Urſpergenſis *in Chron. ubi de Carolo M. agit pag. 176. Edit. Argentorat. An. 1537.* Derivare igitur poſſumus vocem illam *We-*

latabi à Slavonico *Wiele*, i. e. *multum*. Ita ut *Welatabi* dicantur iidem, qui *Wielodzielni* i. e. *Magnifici*, & qui maximas res gesserunt. Forsan etiam Franci hoc nomen *Wilci*, quod sciebant esse Sclavonicum, his populis per contemptum imposuerunt, quod Slavi aversabantur, *Welatabos* sese appellantes. Unde *Lutitiorum* nomen derivetur, vix poterit a quoquam determinari.

XIII. A Slavis igitur *Pomeraniæ* nomen Provinciæ huic impositum esse, ex dictis, ut puto, manifestum erit. Sed & illud dubio non caret, quo tempore illud nomen huic Provinciæ fuerit impositum. Non fuisse nomen illud à primo Slavorum in has oras ingressu usitatum, suspicatur Vir quidam Clarissimus in Dissertat. *De Originibus Pomeranicis*. Sed quoniam quædam in ipsius verbis desideramus, placet ipsa verba Viri Clarissimi audire: *De Carolovingico*, ait, *ævo omnis posteritas in manibus habet Chronica, Annales, Diplomata, in quibus nihil est invenire de vocabulo Pomeranorum. Occurrunt Abotriti, Sorabi, Hevelli, Wilzi, cumque his Smeldingi & Linoves seu Linones. A Franc. Pith. ad Ann. 808. & Scriptor Vitæ Caroli M. pag. 271. Suurbi. ib. p. 255. sed de Pomeranis nihil scio, quod oc-*

occurrat. Neque est, cur aliter existimem, de seculo, quod proximum est scil. X. nisi tamen omnis cura, qua in hoc excutiendo usus sum, me, fallit; fulcitque sententiam hanc, quod Pomeraniæ insignior portio Slavonia usque ad Penem fl. dicta sit. Alb. Stad. ad An. 971. idem ad An 984. Winulos memorat, quorum primos vocat Pomeranos suâ ætate Helmoldus lib. I. c. 11. Nec multo post Slavos subjicit Stadensis: altum verò ibi silentium est de Pomeranis. Et postquam nonnulla de Origine nominis Polonici subjecisset, addit: *An verò non attinet hæc declarari magis, qui non dubitemus amplius sub tempus Henrici IV. Imperatoris invaluisse hoc nomen & Sec. XII. usu magis tritum ad posteros dimanasse.* Hæc ille. Hic primo dicimus, non satis firmiter concludi nomen Pomeraniæ nondum Sec. IX. & X. fuisse exortum, quia a Germanicis Scriptoribus ejus nulla fit mentio. Nam ex superioribus jam constat, Pomeraniam illis Seculis tantum dictam fuisse illam Pomeraniæ hodiernæ partem, quæ est inter Viadrum & Vistulam: illos verò, qui Occidentalem partem hodiernæ Pomeraniæ incolebant, aliis fuisse insignitos nominibus. Constat etiam ex eorum temporum historia, Pomeranos speciatim ita dictos non fuisse ab Impp.

Romanis bello, unquam petitos. *Wilzi* quidem ſive *Welatabi*, ſub quibus *Chizzini*, *Circipani*, *Redarii* atque *Tolenzii* comprehenduntur, a Carolo M. ut & aliis Imperatoribus fuiſſe ſubjugati perhibentur: Vid. Eginhardus *in Vita Caroli M. cap. XII.* Witechindus Monachus Corbejenſis *lib. I. de Reb. geſt. Saxon. mult. ſupr. med. fol. 16.* Annales Francorum Fuldenſes *Tom. I. apud Marq. Freher. An. 1600. Francof. ad An. 789.* Regino Prumienſ. *l. II. Chr. ad An. 789. p. 31.* Guntherus *in Ligurino lib. IV. circa princ.* Abbas Stad. *p. 83.* Abbas Vrſperg. *in Car. M. pag. 176.* Et alii. Sed quod Carolus M. aut ſucceſſores ejus Odera transmiſſo ad Pomeranos ſubigendos progresſi ſint, non facile apud authores antiquos invenias. Cum igitur illis temporibus Pomerani Germanis neque beneficio neque injuria fuerint cogniti, facile eos præterire potuerunt. Primus Imperatorum, cui aliquid negotii cum Pomeranis intercesſit, videtur fuiſſe *Otto* III. circa fin. Sec. X. qui cum *Boleslaum* I. Chrobri Regem Polon. inviſeret, Gneſnenſi Archiepiſcopo dicitur Reinbertum Sanctæ Cholbergenſis Eccleſiæ Epiſcopum ſubjeciſſe. Dithmar. Mersburg. *lib. IV. Chron. p. 83. Edit. Helmſtad.*

Joach.

Joach. Maderi. Sed quoniam de bellis, quæ *Boleslaus* & ipſius filius *Miſico*, ſive ut vulgo dicitur, *Miecislaus*, cum *Pomeranis* geſſerunt, nullam facit mentionem, itidem non eſt mirum, quod nomen Pomeraniæ apud ipſum non occurrat. Eodem autem Sec. XI. M. Adamus Bremenſis, dum de gentibus Slavicis ſibi ſcribere propoſuit, maxime Pomeranos etiam inter gentes Slavicas numerat, quem etiam, ut & in aliis, ſequitur Helmoldus, ut ſupra vidimus. Itaque ſi Adamus Bremenſis, Sec. XI. & Helmoldus Sec. XII. Pomeranorum mentionem faciunt, cur igitur laudatæ diſſertationis Auctor miratur, apud Albertum Stadenſem, qui demum Sec. XIII. vixit, altum eſſe de Pomeranis ſilentium? Quamvis neque hoc ſatis accuratam ViriClariſſimi curam oſtendat. Nam Albertus Stadenſis *loc. cit.* nihil peculiare de his gentibus, quæ inter Oderam & Viſtulam habitabant, recenſet, propterea ſufficiebat ipſi, hos populos omnes generali Winulorum titulo inſignire. Alias vero, quando de harum gentium converſione agit, non diſſimulat nomen Pomeranorum. *Vid. ad an. 1118. f. 155. a. Editionis. Reineri Reineccii Helmſtad. An. 1587.*

XIV. Porrò neque hoc approbari poteſt, quod Vir. Clariſſ. dicit, *Pomeraniæ* inſigniorem portionem, usque ad Penem fluvium illis temporibus (Seculo videlicet poſt. Chr. Nat. IX. X. XI. & XII. de quibus temporibus ibi loquitur) dictam fuiſſe *Slavaniam*. Nam Pomerania circa illa tempora fuit à reliquis Slavonicis Provinciis, ut à *Wilzis*, aliisque, diſtincta: poſt hæc verò demum acceſſit Pomeraniæ. Soliciti quidem ſunt hac de re Scriptores Pomeranici, ut nobis perſvadeant, circa initium Sec. XII. Pomeraniæ fines fuiſſe usque ad *Guſtroviam* urbem Mechelburgenſem extenſos. Sic enim Paulus Frideborn *Svantiborum* Ducem Pomeraniæ, à quo vulgo ſtirps Ducum Pomeraniæ deducitur, a Viſtula usque ad Varnam fluvium ſine recognitione ſuperioris, regnaſſe ſcribit. *lib. I. Chron. Stetin. pag. 8.* Dan. Cramerus *Wartislaum I.* Svantibori filium Pomeraniæ usque ad urbem Mechelburgenſem Guſtroviam præfuiſſe tradit *lib. I. Hiſt. Eccl. cap. XI. pag. 18. ſeq.* Micrælius verò videns, nullum hæc in antiquitate habere fundamentum, diſertis verbis fatetur, non poſſe ſe certum tempus determinare, quando Provinciæ Pomeranicæ coaluerint, (excepto Prin-

Principatu Rugiæ & Guzkoviæ Comitatu, ubi certum tempus indicari poteſt, quo Pomeraniæ acceſſerint,) exiſtimare tamen ſe ſcribit, ſub *Wartislao I.* id factum eſſe. *lib. II. Chron. Pom. num. 65. p. 224.* Nos exiſtimamus demum *Wartislai I.* filios *Boguslaum I.* & *Caſimirum I.* Wilzorum ſive Lutitiorũ Provinciis jugum impoſuiſſe. Nam *Henricus* Obotritarum ſive Mechelburgenſis Princeps, qui eodem tempore cum Wartislao I. Duce Pomeranorum vixit, dicitur adhuc præfuiſſe ipſis Pomeranis. Sic enim ea de re loquitur Helmoldus, qui poſt tempora Wartislai I. Pom. Ducis Chronicon ſuum ſcripſit, nempe Ann. 1140. *Servierunt*, ait ille, *Romanorum populi Henrico ſub tributo, quemadmodum Wagiri, Polabi, Obotriti, Kyzini, Circipani, Luticii, Pomerani, & univerſæ Slavorum Nationes, quæ ſunt inter Albiam & mare Balthicum & longiſſimo tractu potenditur usque ad terram Polonorum.* lib. I. Chron. Slav. cap. XXXVI. (XXXVII.) poſt Helmoldi igitur tempora *Boguslaus I.* Dux Pom. cum Mechelburgenſes Principes inter ſe de ſucceſſione decertarent, præſertim cum *Pribislao* Nicloti filio ſuppetias tuliſſet, eumque in Ducatum Mechlenburgenſem reſtituiſſet, videtur ſibi Wil-

zos subjecisse, quamvis varia & post hæc tempora ob has provincias gesta sint bella inter Principes Mechelburgenses, Rugianos & Pomeranicos, ut ex Helmoldo, & ipso Micrælio apparet. Errare autem mihi videtur Æneas Sylvius, qui etiam *Rostochium* atque *Wismariam* Pomeraniæ accenset. *In Statu Europæ sub Friderico III. Imp. cap. XXIII. pag. 68. Tom. II. Script. Germ. a. Marqv. Frebero editorum*; cujus vestigia legit etiam Franc. Irenicus *lib. XII. Germanicæ Exegeseos fol. 220. b. in Lit. P.* Et hæc sufficiant de Slavis.

XV. Tandem, ut ad tertiam periodum SAXONICAM accedamus, lubet inquirere, quando metamorphosis illa contigerit, ut Pomerani, qui antea fuerunt Slavicæ sive Venedicæ gentes, Germanorum habitum, linguam, mores assumserint. Nimirum cum Sec. XII. *Boguslaus I.* & *Casimirus I.* Vartislai filii & Svantibori nepotes, Duces Pomeraniæ, ex una parte ab *Henrico Leone* Duce Saxonum & Bavarorum, ex altera vero a Rege Daniæ *Valdemaro*, cui suppetias ferebat *Jaromarus* Princeps Rugiæ, premerentur, solicitante Friderico I. Barbarossa Imperatore, facti sunt An. 1181. Duces S. R. Imperii. *Fridericus Barbarossa*, ait

ait Saxo Grammaticus, *Boguslaum & Casimirum datis solenniter aquilis Slaviæ Duces appellat*. lib. XV. Hist. Dan. pag. 371. *Edit. Hafniens. a Stephano Stephanio procuratæ*. Alb. Cranz. *lib. VI. Wandal. cap. XIV.* Conf. Micræl. *lib. II. n. 86.* Ex eo tempore tantum Duces Pomeraniæ occidentalis in Slavos conceperunt odium, ut habitu in Germanicum mutato, e Pomerania Slavos eliminare constituerint. Eapropter e *Saxonia & Brunsvicensi* Ducatu ingentem multitudinem hominum evocarunt, quibus, magnis immunitatibus concessis, agros colere, commercia tractare, novasq; urbes condere permiserunt. Quin etiam lata lege Slavos ab omnibus publicis muniis & dignitatibus arcendos voluerunt. Ea occasione Slavi verso pedetentim solo, translatisque coloniis ad extimos usque Pomeranorum commigrarunt, uti refert Joan. Isacius Pontanus *lib. VI. Rer. Dan. ad an. 1188. pag. 280.* Addit Paulus Friedborn, quod Germani, cum partim nova Pomeraniæ & Rugiæ loca insedissent, partim Slavis se hincatque inde immiscuissent, Veteres colonos intra LX. vel LXX. annos plane oppresserint. Legis autem a Ducibus latæ, de Slavis ab omnibus dignitatibus excludendis, non

memi-

meminit, sed Germanos hanc legem inter se constituisse docet. *lib. I. Chron. Stetin. p. 6.* Conf. Micræl. *lib. III. Part. I. num. 6. pag. 309.* Lougius tamen usum Slavicæ lingvæ in Pomerania extendit Joan. Isacius Pontanus, nempe usque ad Sec. XV. ad an. 1404. Dum autem hæc gererentur in Pomerania Occidentali, Pomerania interim Orientalis suos retinuit mores, & linguam. Quid quod Principes illius, aversati Principum Occidentalis Pomeraniæ facta, Poloniam respicere cœperunt, donec tandem tota illorum Provincia sub imperium concesserit Polonorum.

XVI. Hactenus generatim Populorum Pomeranicorum inquisivimus Origines, jam ulterius pedem promovemus, speciatim Originem *Principum, Nobilium, Urbium,* & denique *Christianismi* in Pomerania, investigaturi. Ordiemur jam à PRINCIPIBUS Pomeraniæ, antiquissimis temporibus, cum *Vandali Svevique* has obtinerent oras, utrum accolæ maris Balthici habuerint Reges sive Principes suos, qui jure monarchico suis præessent, dubitari potest. Nam Julius Cæsar de Germanorum populis generatim scribit: *In pace Germanis nullum communem esse Magistratum, sed principes*

Re-

Regionum atque pagorum inter suos jus dicere controversiasque minuere. l. VI. de Bell. Gall. ante med. Verum Corn. Tacitus, cui res Germanicæ fuerunt penitius cognitæ, Reges Germanis tribuit: *Reges*, inquit, *ex nobilitate: Duces ex virtute sumunt. Nec Regibus infinita aut libera potestas: & Duces exemplo potius, quam imperio, si prompti, si conspicui, si ante aciem agant, admiratione præsunt.* cap. VII. de Morib. Germ. *Suevis* datum fuisse a Druso Regem nomine Vannium, docet nos Tacitus *lib. XII. Annal. cap. XXIX.* quod tamen de nostris Pomeranicis Suevis intelligendum non est, cum Drusius in has oras non penetrarit. At vero *lib. de morib. Germ. cap. XLIII.* disertis verbis testatur Tacitus, harum Regionum incolas paruisse suis Regibus. Sic enim ait: *Trans Lygios Gothones regnantur paulo jam addictius, quam cætera Germanorum nationes; nondum tamen supra libertatem. Protinus deinde ab Oceano Rugii & Lemovii, omniumque harum gentium insigne, rotunda scuta, breves gladii, & erga Reges obsequium.* De Gothis eadem scribit Jornandes *lib. de Reb. Geticis cap. IV.* Ex quibus firmiter concludere possumus, *Vandalicas* has gentes habuisse Reges, quorum tamen valde limitata fuit potestas. Julii

lii Cæſaris autem verba de quibusdam tantum populis Germanicis intelligenda erunt. Et hæc de prima periodo.

XVII. In ſecunda Periodo quæri poteſt, an a primo Slavorum in has oras ingreſſu, Pomerani Principes ſive Duces ſuos habuerint? Affirmant id Poloni, dum Pomeranos Regibus vel Ducibus Polonorum fuiſſe ſubjectos aſſerunt. Negat Joannes Micrælius, nixus teſtimoniis Dithmari Mersburgenſis & Helmoldi. Ille enim de *Lutitiis* agens diſertis verbis dicit: *Illis Dominus ſpecialiter non præſidet ullus. Unanimi Conſilio ad placitum ſuimet neceſſaria diſcutientes, in rebus efficiendis omnes concordant.* lib. VI. Chron. pag. 136. Hic vero, cum populos Slavorum enumeraſſet: *Rani*, inquit, *qui & Rugiani, gens fortiſſima Slavorum, qui ſoli habent Regem, extra quorum ſententiam nihil agi de publicis rebus fas eſt, adeo metuuntur propter familiaritatem Deorum vel potius Dæmonum.* lib. I. Chr. Slav. cap. II. Nos noſtram ſententiam paucis aperiemus. Cum adhuc Slavi in Sarmatia degerent, non fuerunt ſubjecti Regibus, ſed populari imperio adminiſtrabant Respubl. ſuas, teſte Procopio *lib. III. de Bell. Goth. c. VII. p. 542. Edit. Baſil. in 8.* Migraturi vero in Germanorum Provinci-

as,

as, veriſimile eſt, quod ſinguli populi Slavici, ſingulos ſibi elegerint migrationis Duces, ut *Poloni* Lechum, *Bohemi* Zechum, & ſic forſan alii alios. Occupatis Germanorum Provinciis, cum Slavi neminem reperirent, qui ipſis reſiſteret, plerique ipſorum imperium populare reduxerunt, aut Optimatibus, ut Poloni, Rempubl. gubernandam commiſerunt. Poſtea etiam ſimulac bellum cum aliqua gente ipſis erat exortum, creabant ſibi Duces belli, quorum tamen poteſtas finitio bello finiebatur. Ex his Ducibus deinde quidam, rebus contra hoſtes ex voto geſtis, populari favore hæreditarios adepti ſunt Principatus, ut Obotritarum Dux Bilungus aliique. Jam quod ſpeciatim ad *Pomeranos* hodiernos, quorum Origines inquirimus, attinet, inter illos *Wilzi* ſive *Lutitii*, qui in Pomerania Occidentali habitabant; a primo ingreſſu usque ad Sec. XI. quo Chronicon ſuum ſcripſit Dithmarus, non habuerunt Principes hæreditarios, ut teſtem audivimus Dithmarum Mersburgenſem, licet etiam ſuos aliquando habuerint belli Duces, ut fuit Princeps ipſorum Wizan & alii. Reliqui Pomerani intra Viſtulam & Viadrum habitantes, qui tum ſoli Pomeranorum no-

mine celebrabantur, à primo in has oras ingressu, itidem proprium non habuere Ducem: an verò Polonorum Ducibus tunc fuerint subjecti, incertum est, nec quenquam hoc determinare posse existimo, cum neque Polonis, neque Pomeranis ulla supersint Veterum rerum monimenta: alii etiam eorum, ut remotiorum rarò meminerint. Per illa vero tempora, quibus Dithmarus Chronicon suum scripsit, nempe Sec. XI. jam suos habuere Duces hæreditarios, ut Micrælius vult, quamvis alii à *Svantiboro* demum, qui anno Chr. 1107. obiit, historiam Pomeranicam ordiantur. Hinc etiam patet, verba Helmoldi (qui jam Sec. XII. circa an. 1140. adeoque post tempora Svantibori Chronicon Slavicum scripsit) paulò ante citata ita esse intelligenda, quod Rugii soli inter omnes Slavicas gentes tunc hodiernam Germaniam incolentes habuerint Reges (Hos enim populos tantum Slavorum nomine solent appellare illorum temporum Scriptores:) vel etiam, quod soli Rugii habuerint Regem, qui suis absolute præerat. Quamvis fatear & hic esse, quæ Helmoldo objici possint.

XVII. Porrò dubium est, utrum illi Pomeraniæ Duces à Svantiboro descen-

ſcendentes, ex Veteri *Vandalorum* & *Gothorum:* an vero ex Slavorum genere, fuerint oriundi? Ab antiquis *Vandalis* vel *Gothis* eos deducit Joan. Micræl. *lib. II. Chron. Pom. num. 207. ſeq.* hac conjectura motus, quod antiqui in inſignibus ſuis habuerint volantem draconem, ex quo Principes hi feciſſe videntur volantem gryphem; mag ſque fulcire ſententiam ipſius videtur illud, quod in inſignibus Uſedomenſium pingitur gryps cum cauda piſcis alicujus, quo gryps expreſſus dici poſſet. Et licet l. c. ſententiam hanc in medio relinqvere videatur, alibi tamen, nempe *lib. III. Part. I. num. I. pag. 304.* ſimpliciter aſſerit, eos ex antiquo Svevorum genere oriundos. Verum, ut Micrælius ubique fere animum a Slavis abalienatum oſtendit, ita hic etiam eundem occultare non poteſt. Indecorum fortaſſe tantis Principibus fore exiſtimat, ſi Slavis originem ſuam debere deprehenderentur. Sed quænam, quæſo, prærogativa hæc eſt, potius a Barbaris Germanorum, quam a Barbaris Slavorum populis derivari? Neutra gens caret ſuis virtutibus, neutra ſuis vitiis. Et ſi comparatio inter has gentes eſſet inſtituenda, fortaſſe Slavi Germanis veteribus virtute nunquam fuere ſecundi. *Humanita-*

tem certe & *hoſpitalitatem, morumque hone-ſtatem* apud Slavos deprædicat Helmoldus *lib. I. Chron. Slav. cap. II.* Vitia quoque varia Germanorum averſatos fuiſſe quondam Slavos, teſtantur veterum monumenta. Saxonum avaritiam ipſis fuiſſe exoſam, notant Adam. Bremenſ. *lib. III. Hiſt. Eccl. c. XXV. pag. 98.* & Helmold. *lib. I. Chron. Slav. cap. II.* Furta quoque Germanorum fuiſſe cauſam, quod non adeo facile Chriſto nomen dederint Slavi, agnoſcit etiam Dan. Cramerus *lib. IV. Chron. Pomer. Eccl. pag. XXII.* Ex quibus patet, *glorioſum* hoc *Slavorum* nomen tantis Principibus non fuiſſe indignum. Conjectura Beati Micrælii nihil probat, ſed magis pro nobis facit. Si enim Principes illi ex Gothico ſangvine eſſent oriundi, retinuiſſent etiam illud ſignum draconis volantis: quoniam autem hoc mutarunt, indicio nobis hoc eſt, nihil illos cum Veteribus Gothis Svevisque voluiſſe habere commune. Deinde Duces antiqui Pomeraniæ Ducatum illum non obtinuerunt, a primo Slavorum in Pomeraniam ingreſſu. Micrælius enim ipſe illud propugnat, & quidem recte, primis illis temporibus Slavicas gentes ſine Regibus & Ducibus vixiſſe. Non eſt igitur veriſimile, Slavos ſibi Principes

fuiſſe

fuiſſe ſumpturos ex antiquis Germanis ortos, cum ſine dubio magna Slavonicæ gentis Nobilitas præſto eſſet. Pro noſtra autem ſententia, qui exiſtimamus, Sereniſſ. illos Principes fuiſſe Slavicæ Originis, facit illud, quod lingva Slavonica, habitu, moribusque Slavonicis fuerint uſi, ut concedit Micrælius *lib. II. num. 57. pag. 208.* quod etiam eo usque verum eſt, ut Duces Pomeraniæ Orientalis, Occidentalibus ad Germanicos mores transeuntibus, Slavicos mores & habitum pertinaciter retinuerint; illos autem ob mutationem illam maximo proſecuti ſint odio, ut iterum teſtatur ipſe Micræl. *lib. III. Chron.* Ex dictis igitur concludimus, Seren. Duces Pomeraniæ ex Slavis fuiſſe oriundos.

XIX. Verum hic ſe iterum nobis inexplicabiles offerunt difficultates, a quonam Duces illi ſint conſtituti? Videlicet utrum a Pomeranis ipſis electi, an vero a Polonis gentibus his maritimis præfecti? Polonici Scriptores, quotquot typis exſcripti ſunt, omnes tradunt, Leſcum III. Ducem Polon. Sec. XI. habuiſſe præter Popielum alios viginti filios illegitimos, inter quos Regnum Polonicum, Provinciasque ad illud pertinentes, in quibus & Pomerania fuit, diviſa fuiſſe ferunt,

runt. Quamvis vero hos omnes Popielus tentaverit veneno e medio tollere, posteritatem tamen eorum in provinciis illis imperium continuasse. Vid. Vincent. Kadlubko *lib. I. Chron. Polon. epist. XVI. pag. 77. seq.* & Commentator ejusdem, Dlugossus, Cromerus, Neugebauerus & alii. Quamvis inter hos primi sibi non semper constent. Nam Dlugossus lib. II. Annal. f. 151. de Boleslao I. Rege Polon. loquens ait: *Principabantur tunc in illis (Pomeranis.) 20. Principum a Popiel extinctorum Nepotes, quos Boleslaus Rex de sangvine Regio sciens creatos & illos sibi consobrinos esse, innata tractavit munificentia & singulis liberalitatis suæ dona tribuens, nihil sibi de illorum Principatibus & Regionibus, præter feudalem obedientiam ac subjectionem, reservavit, rem non contemnendæ honestatis ponderisq; existimans, si Regnum suum Poloniæ & suam integritatem, resumeret & frequentiam tot Principum haberet feudalium subjectorum.* At sub Miecislao II. filio Boleslai Chrobri nulla Principum illorum mentione facta: *Excutere,* inquit, *jugum & ab obedientia Regis Miecislai & Regni Poloniæ se solvere Pomerani, aliorumque defectionem & exemplum secuti tentaverunt. Principali enim Nobilitati, & quæ apud illos opibus, Prudentia & felicitate præstabat, fasces Regiminis* de-

deferunt, eumque sibi in Principem creant & assumunt. ad An. 1032. lib. II. pag. 17. Sub Vladislao Hermanno in fin. Sec. XI. Pomeranos omnes Præfectos a Duce Poloniæ impositos trucidasse refert. *lib. IV. ad an. 1091. pag. 288.* Deinde a Boleslao Crzywousto referunt Scriptores Polonici, datum esse Præfectum Pomeranis ex gente *Gryphorum*, a quo dicunt ortos esse Duces Pomeraniæ, qui adhuc Gryphem in insignibus suis habent. Porro Casimirus justus Dux Poloniæ, filius Boleslai Crzywousti natu minimus etiam alios Duces Pomeraniæ instituisse fertur. Sic enim de illo Vincentius Kadlubko: *Leszkoni,* ait, *Provincias paterno relictas testamento confirmat. Præsidi eorundem omnibus prædito virtutibus, Principi Sironi ejus curam committit: ejusdem Sironis Nepoti Samborio Gedanensi Marchia instituto, quendã quoque, cui nomen Boguslaus sive Bedoarius maritimis Ducem constituit.* lib. IV. Chron. Polon. cap. IV. p. 458. Hunc autem Boguslaum antea jam vocaverat *generum Miecislai Senis,* qui fuit frater Casimiri *lib. IV. cap. I. pag. 394.* Commentator Kadlubkonis, qui post tempora Uladislai Jagellonis vixit, ante Dlugossum tamen, *pag. 460.* dicit Casimirum constituisse Boguslaum Marchiæ inferioris Ducem i. e. Pomeraniæ, quam Marchiam nominant inferiorem, ut alia

dicta fuit Marchia Gedanensis. Ante tempora vero Casimiri Justi Gniewomirum quendam *Maritimæ Præsidem* a Boleslao Crivousto fuisse constitutum, refert Kadlubko *lib. III. Chron. Pol. epist. V. p. 261.* Plures contradictiones producit ipse Martin. Cromerus *lib. VI. de Ort. & Reb. Gest. Polon sub Casimiro Principe.* Hæc ex Polonicis Scriptoribus. Pomerani hæc omnia negant. Micrælius Pomeranos ipsos sibi creasse Principes refert. *lib. II Chr. Pom. n. 31. pag. 172.* Ex his, quid sit credendum, vix apparet. Dlugosso certe fides haberi non potest, qui sibi aperta fronte contradicit. Sed quid de Kadlubkone dicam, vix reperio. Hic enim, licet multa fabuletur, ac veteribus Poloniæ Ducibus, ut de Lesconis sive Lesci III. bellis cum Julio Cæsare gestis, de M. Crasso in Prussia a Parthis cæso, aliisque nugis; hic tamen ipsi fides non videtur esse deneganda, cum ea de Casimiro, & quod observatu dignum magis est, jussu hujus Casimiri, scribat, quæ ipse oculis suis vidit. Nec potuit fere tum mala fide agere, cum omnia hæc in recenti omnium memoria hærerent. Quicquid tamen ejus rei sit, relatio hæc Kadlubkonis, si simpliciter, prout verba se habent, intelligatur, nullo modo tolerari potest. Postquam enim

Pome-

Pomerani ad fidem Christianam fuerunt conversi, innotuerunt statim exteris, apud quos etiam illroum crebra eo tempore fit mentio. Inde etiam a Svantiboro, qui initio Sec XII. vixit, non interrupta serie Duces Pomeraniæ a Scriptoribus numerantur. Hujus Svantibori filius, aut ex filio Vartislao Nepos, fuit Boguslaus ille, de quo Vincentium Kadlubkonem audivimus dicentem. Cum igitur hæc ex Helmoldo, Arnoldo Lubecensi, aliisque, maxime ex monumentis Olivensibus deduci possint, fides certe Kadlubkonis periclitatur. Martinus Cromerus inter Historiæ Polonicæ conditores facile Princeps agnoscit quidem perplexos hic esse Scriptores Polonicos; putat tamen illa conciliarii posse eo fere modo, si dicamus, Pomeraniam occidentalem jam ante suos habuisse Duces. Casimirum vero in Ducatu Stolpensi & districtu Gedanensi alios instituisse. Vid. Crom. *lib. VI. de Ort. & Reb. Gest. Polon. p. 507. seq.* Forsan etiam dici posset, *constituere* apud Kadlubkonem idem esse, quod *confirmare*, cum notum sit, illos Principes Svantiborum ejusq; filios Wartislaum, Boguslaum, Ratiborum & Svantipolcum fuisse Polonorum Ducibus aliquo modo obnoxios, ut fatentur Cramerus &

Micrælius. Sed nobis non ſumimus tantas componere lites. Dolemus potius, ſtirpem tantorum Principum An. Chr. 1637. in Boguslao XVI. extinctam. In eo tamen nobis favit fortuna, quod ex hac ſtirpe per lineam maternam oriundum, *Sereniſſimum atque Celſiſſimum Dominum. Dominum* ERNESTUM BOGUSLAUM S.R.I. *Principem Croji & Arſchotti Ducem*, &c &c. &c. adhuc nobis liceat venerari.

XX. His ita expeditis progredimur ad NOBILITATEM Pomeranicam, de qua tamen pauca. Certum eſt, fuiſſe primis illis Vandalorum temporibus multas Nobilium familias, ex quibus Reges etiam eligi ſolebant, non tantum apud cæteros Germanos, ſed etiam apud Pomeranos. Sic enim Tacitus: *Reges ex nobilitate, Duces ex Virtute ſumunt.* lib. de M. G. cap. VII. Et cap. XI. *De minoribus*, inquit, *rebus principes conſultant, de majoribus omnes, ita tamen, ut ea quoque, quorum penes plebem arbitrium eſt, apud Principes pertractentur.* (rectius prætractentur.) Item cap. XII. *Eliguntur*, ait, *in iisdem Conciliis & Principes, qui jura per pagos vicosque reddunt. Centeni ſingulis ex plebe comites, conſilium ſimul & auctoritas adſunt.* Itaque ſi Comites creabantur

ex

ex plebe, Principibus in jure dicundo adjungendi, utique Principes fuere nobiliori loco nati. Vid. Conring. *Exercit. de Civib. Imp. num. XV. seqq.* His præsuppositis quæritur, utrum adhuc hodie ex illa Nobilitate quædam familiæ supersint? Joannes Micrælius existimat, omnes illos, qui jura Castri habent (dicuntur die Schloßgesessene) aliosque Nobiles habent subinfeudatos sive subvasallos, inter quos etiam quidam officia hæreditaria gerunt, ex antiqua Nobilitate Svevica, Vandalica & Gothica esse oriundos. Ejusmodi sunt ZWERINII Culinæ præfecti hæreditarii. MOLZANII Marschalli hæreditarii in Ducatu Stetinensi. FLEMMINGII hæreditarii Marschalli Ducatus Pomeraniæ. BUGENHAGII Marschalli hæreditarii in Principatu Rugiæ & Barth, quorum Sub-vasalli sunt die Hagenowen/die Ewerde. EIKSTEDII Camerarii hæreditarii, qui habent suos Sub-vasallos in Marchia Brandeburgica, quæ dicitur media, etliche von den Pfülen und Köterizen. WUSSOVII Pocillatores hæreditarii. BORKII, quorum Sub-vasalli sunt die Usbecken/ Locksteten / Meseriche / Droßdowen/ Preußen/Melline zu Reisekow/Prechel/ Knuten/Zastrawen/Kettler. WEDE-

LII, quorum Sub-vasalli sunt die Sager/ Lentzen / Vogte. DEVITII, quorum Sub-feudarii sunt die Prechel/Hanowen/ Weger / Säringe und Klempzowen. OSTII & *Blucherii*, quorum Sub-vasalli die Borentine. MANTEVFELII, quorum Sub-vasalli sunt die Kriesen. KAMMELII Marschalli hæredit. in Episcopatu Caminensi Sub-vasallos habent die Flattawen. ZOEZENOVII habent die Redeln Sub-vasallos. RAMMINII, AUSTINII, NEUKIRCHII, SCHULENBURGII. Hos inquam omnes Micrælius putat ex vetusta Nobilitate Vandalica & Gothica oriundos *lib. III. Chron. Pom. num. 35. & lib. VI. num. 43.* Hæc vero illa ratione nixus asserit, quod nusquam allegentur ut advenæ. Verum, nisi hæc certioribus stabiliantur fundamentis, quis non videt, meras has esse conjecturas? Non enim verisimile est, Venedos sive Slavos, cum has oras essent ingressi, hic reperisse tot tamque potentes familias Veterum Germanorum, cum tot bellis, totque migrationibus in Italiam, Galliam, Hispaniam, ut & in Africam institutis, dubio procul fuerint penitus exhaustæ. Et licet illas invenissent, quis crederet, tantam Slavici populi Nobilitatem, quæq; tot Scripto-

ribus,

ribus, imo ipsi etiam Micrælio celebratur, antiquis illis Vandalorum reliquiis fuisse cessuram? Veritati ergo magis consonum est, si asseramus a Sec. VII. in Pomerania non nisi Slavonicas floruisse familias. Ex quarum una fuit ille *Gniewomirus*, qui in urbe sua Vielun se contra Boleslaum III. Ducem Poloniæ defendit, cui postea Boleslaus urbem reddidit, Præsidemq; eum Pomeraniæ constituit. Vincent. Kadlubko *lib. III. ep. V. pag. 261. & ep. VII. pag. 269.* Deinde vero, cum Boguslaus I. & Casimirus I. Duces Pomeraniæ facti essent Principes Imperii Germanici, Nobilitas Germanica ex variis Provinciis huc confluens efflorescere & Slavonica oprimi cœpit. Qui vero ex Slavonis abjuratis Slavonicis moribus se suis Principibus conformabant, eos verisimile est, licet Slavi fuerint, ad majores dignitates evectos, aut saltem pari cum cæteris Germanis dignitate fuisse habitos. Rectius igitur alii Pomeranorum Scriptores notant, circa Ann. Chr. 1179. demum præcipuas ex Saxonia & Brunsvicensi Ducatu huc commigrasse familias, vel ut ipse Micrælius fateri cogitur *lib. VI. num. 42.* Denominantur etiam quædam familiæ, quæ Sec. XII. huc commigrarunt, ut *Blankenburgii, Ra-*

melii,

melii, Hornii, Plati, Lankii, Munchhusii, Winterfeldii, Micræl. *lib. VI. num. 42. pag. 448.* Paul. Fridebornius addit plures, ut die von der Leine / von der Heine. *lib. I. Chron. Stetin. pag. 6.* Reliquas nobilium Pomeraniæ familias aliis peritioribus enumerandas relinquo, in quod studium invigilare dicitur Alb. Elzovius, cujus *Speculum Nobilitatis Pomeranæ & Principatus Rugiæ* expectamus.

XXI. Progredimur jam ad URBES Pomeranorum Veterum. Extitisse quasdam urbes jam Julii Cæsaris tempore probare Micrælius annititur. Præsertim vero id de JULINO, quod hodie *Wollinum* appellatur, probat, quod Julium Cæsarem auctorem sui nominis nuncupet; non quidem eo modo, acsi Julius Cæsar hanc urbem a se conditam a suo quoque nomine denominasset; sed fortasse, quia tempore Octavii Augusti Domitius cum aliquot navibus ad Insulam Wollinensem appulit, ibique in honorem Julii Cæsaris columnam, ut itineris sui terminum erexit; ad quam deinde populi confluxu facto urbs condita, *Julinum* a columna dicta est: aut etiam, quia Vandalici quidam Principes apud Julium Cæsarem stipendia merentes, postea domum reversi, in honorem Julii

Cæ-

Cæſaris urbem illam condiderunt. Aut denique, quia Vandali Veteres cum Romanis bella gerentes, virtute Julii Cæſaris, licet ſui hoſtis, capti, in illius honorem urbem hanc exſtruxerunt. Ut ſuſpicatur Micrælius *lib. I. Chron. num. 70. pag. 105. ſeqq.* Probabilis hæc ſententia poſſet reddi ex eo, quod Julienſes *Julium* vel *Julii haſtam* coluerunt, ut refert Auctor Anonymus Vitæ S. Ottonis. Ab eodem Julio Cæſare WOLGASTUM urbem exſtructam eſſe, ideoque apud urbaniores ſuo tempore vocatam fuiſſe *Juliam Auguſtam*, refert Helmoldus *lib. I. Chron. Slav. cap. XXXVIII. (XXXIX.)* SUNDAM etiam, quæ poſtea dicta eſt *Stralefundia*, conditam fuiſſe centum annis poſt Chriſtum Nat. a *Sunnone* Francorum Rege filio Richimeri Regis, tradit Trithemius *lib. de Orig. Franc. pag. 7.* citante Micrælio *lib. I. num. 71. pag. 109.* Adjungi his poſſunt Fabulæ Vincentii Kadlubkonis, qui Leſconem III. Regem Polon. cum Julio Cæſare bella geſſiſſe, eundemque ſuperaſſe refert, tandem *Juliam* Julii Cæſaris ſororem in uxorem duxiſſe, a qua *Julinum* conditum eſt. *lib. I. Chron. Polon. ep. XVI. pag. 78. & 80.* quamvis id de *Julino* intelligat, quod poſtea *Lublinum* appellatum eſt. Lublinum autem

eſt

est oppidum in eadem Insula Wollinensi, quod Joannes Nauclerus appellat *Lubin*, Micrælius vero *Lebbin*, in Tabul. Geogr. *Lublini* ejusdem fit mentio & apud Auctorem Anonymum a Valerio Jaschio editum. Porro Micrælius etiam tempore Vandalorum fuisse conditas refert urbes sequentes, *Barth*, *Chollenbergam*, *Lebenburgum*, *Freyenwaldiam*, *Damgartum*, *Grypswaldiam*, *Greiffenbergam*, *Greiffenhagam* & alias. Idque generatim probat ex eo, quod tempore Slavorum jam ubique ab auctoribus citantur: A Slavis autem conditæ esse non possunt, quia Germanicis insignitæ sunt nominibus. De *Anklamo* civitate idem probat, quod Veterum *Anklorum* sive *Anglorum* nomen referat. Verum vel ex ante dictis constat, hæc incerta, pleraque etiam falsa esse. Nam primum dictum est num. I. tempore Strabonis has oras Romanis plane fuisse incognitas, quomodo igitur a Julio Cæsare, vel Augusto potuerunt hic urbes exstrui? Deinde idem Strabo disertis verbis testatur, nullas suo tempore in Germania fuisse urbes. Hæc enim sunt ejus verba: *Maxima est Svevorum Natio: Nam & a Rheno ad Albim usque pertingit & trans Albim habitant pars eorum, ut Hermunduri & Longobardi, at-*

que

que nunc quidem hi fuga facta omnino in ulteriorem regionem se conjecerunt. Certe omnium est, qui istis in locis degunt, facilis & expedita soli mutatio ab tenuitatem victus, & quod neque colunt agros neque fructus recondunt: sed in casis habitant, structura in unum diem constantibus, cibus eis a pecore plurimus, ut & Nomadibus, quorum etiam imitatione rebus suis in currus impositis facile cum pecore suo abeunt, quo visum fuerit. lib. VII. Geogr. pag. 290. seq. Imo cum jam septentrionalia hæc loca Romanis innotuissent, idem tamen de Germanis universe refert Cornelius Tacitus: *Nullas*, ait, *Germanorum populis urbes habitari satis notum est: ne pati quidem inter se junctas sedes. Colunt discreti & diversi, ut fons, ut campus, ut nemus placuit.* lib. de Morib. Germ. c. XVI. Fuerunt quidem postea multis in locis pagi conditi, quos etiam urbes nominavit Ptolemæus, qui post Tacitum sub Antonino Imp. suam scripsit Geographiam. Recenset autem Ptolemæus in his locis, *Laciburgum, Bunitium, Viritium, Virunum, Rugium.* RUGIUM, quod fuerit in Pomerania situm, jam supra probavimus. VIRITIUM hodiernum *Piriz* esse quidam contendunt. LACIBURGUM & BUNITIUM ad Ducatum Mechelburgensem referun-

feruntur. VIRINUM situm fuit in Marchia Verana. Quod vero hæ non fuerint urbes muris cinctæ, sed tantum vici, probatur non solum ex illorum temporum simplicitate, sed etiam ex Herodiano, qui Sec. III. vixit. Hic enim lib. VII. Historiæ cum dixisset: *vicos omnes incendendos diripiendosque militibus concessit*, addit: *Namque oppida eorum* (τᾶς πόλεις αὐτῶν) *atque ædificia omnia ignis depascitur*. Conf Herman. Conringius *in Disp. de Urbib. German. num. XXI. seqq.* Ex eo vero, quod temporibus Slavorum dictæ urbes passim memorantur, non sequitur, illas a Slavis non esse conditas, sed a Vandalis. Nam a Sec. VI. usque ad IX. paucissima de Slavis apud Veteres Historicos leguntur, quo temporis spacio multa potuerunt condidisse castella, quibus se, ut advenæ, novique harum regionum incolæ, tutari possent contra finitimorum incursiones. Neque tamen illud præfracte negaverim, fuisse Vandalorum temporibus quosdam vicos, qui successu temporis a Slavis sive Venedis in loca Vandalorum succedentibus muris cincti sunt, retentis antiquis Vandalicis nominibus. Non erunt igitur hæc absurda, a Slavis conditas esse urbes, nomina tamen esse Germanica: quam

quamvis de quibusdam merito dubitari possit, an sint Originis Germanicæ, ut postea videbimus.

XXII. A Slavis multas urbes esse conditas in Pomerania, non est, quod dubitemus. *Julinum* celeberrimum olim emporium (hodie dicitur Wollinum) quando sit conditum, dici non potest. Neque ex nomine illud colligitur, utrum Germanis, an vero Slavis originem suam debeat. Prima ejus mentio fit Slavicis temporibus, idque post tempora Caroli M. Vid. Conring. *in Disp. de Urbib. Germ. n. XXIX.* Hujus Julini laudes videantur apud Adamum Bremensem *lib. II. cap. 12. pag. 50.* Chytræum *in Præfat. metropoleos.* Steph. Stephanium *in Not. ad lib. X. Hist. Dan. Saxonis Grammatici pag. 197 seq.* Dan. Cromer. lib. I. *Chron. Pom. Eccl. cap. XXI. pag. 32. seqq.* *Deminii* frequentissime fit mentio jam tempore Caroli M. ut ex Adamo Bremensi & Helmoldo apparet. *Camminum* quoque tempore Ottonis Bambergensis Episcopi jam fuit sedes Principis. Quando vero, & a quibus urbes hæ conditæ sint, certum tempus vix determinabitur. *Stetinum*, quod a Slavis sit instauratum, tradit Paulus Fridborn. *lib. 1. Chron. Stetin. pag. 24.* Vid. & Micræl. *lib. VI. Chron. Pom. pag. 559.*

seqq. Hi tamen Scriptores non probant, ante Slavos hanc urbem extitisse. Præterea Fridbornius, Micrælius & Cromerus, asserunt, urbem hanc apud Helmoldum nominari Stitinum, apud quem tamen nihil tale deprehendere potui. *Belgard* & *Stargard* a Slavis esse conditas, vel ipsa nomina testantur. *Starigrod* enim Slavis est *vetus castrum, sive vetus arx*, Alb. Cranzius interpretatur magnam, nobilem & *antiquam* civitatem, *lib. III. Wandal. cap. IV. Bialygrod* vero idem est, quod *castrum Album.* Unde etiamnum Polonis dicuntur *Sady Grodzkie* i. e. *Judicia Castrensia*, Germani dicerent, die Schloß-oder Burggerichte. Quod autem *Starigrod* veterem arcem significet, cognoscimus etiam ex alia urbe Slavorum in Wagria, Holsatiæ provincia, quæ itidem Slavis Starigrod, a Germanis vero Aldenburg dicebatur antiquitus. Per *Bialygrod* (quod deinde Germani corruperunt in Belgard) Veteres Slavos intellexisse Album castrum, cognoscimus ex Vincentio Kadlubkone, qui *Belgardenses* aliquoties appellat *Albenses*. Nam de Boleslao III. Crivousto verba faciens: *Peramplissimis*, inquit, *Pomeranorum municipiis bis adactus, illis ultro sese dedentibus, Albenses resistere contendunt, quos urbi*

bi famosissimæ, quæ est Pomeraniæ centrum, inclusos obsidione cingit, & obsessis duo scuta intentans unum album, rubrum alterum, utrumlibet, inquit? At illi album, quia hoc pacis in se blanditur candorem, illud terribile cruoris minatur asperginem. Civibus ille sane: Si ergo Albam vultis esse Albam, deditione candidetur. &c. lib. III. *ep. III. pr. p. 252.* Conf. Cromer. *lib. I. Chron. c. XXVII. pag. 47.* Hæc igitur, cum adeo clara sint, miror, Beat. Micrælium eo fuisse studio partium abductum, ut illa negaret, quod tamen eum fecisse videmus *in Præfat. ad lib. II. Chron.* ubi omnibus modis laborat, ut hæc nomina ex Germanico deducat. *Colbergam* antiquitus dictam fuisse *Colobregam* quidam volunt, inter quos etiam est Vinc. Kadlubko *lib. III. ep. 3. pag. 254.* Micrælius pro suo in Germanos affectu eam ab antiquis Germanis deducit, quod ex Germanico nomine, Berg intelligi posse contendit, probatque ex Dithmaro Mersburgensi, qui jam Sec. XI. post Chr. Nat. eam appellat *Salsam Cholbergiensem,* lib. VII. *p. 228.* & sanctam *Cholbergiensem* Ecclesiam, *lib. II. p. 84.* Quod in medio relinquimus. Quamvis respondere possemus, Dithmarum, ut Germanum, potuisse facile nomen Slavonicum in Germanicum, quod illi vicinum est, detor-

quere. Ad *Stolpam* quod attinet, illa antiquitus Slavonico vocabulo dicta est *Slup*, quod columnam significat. Idcirco Ipse B. Joan. Micrælius antiqui Privilegii An. 1252. scripti, producit exemplum, ubi subscripserunt more antiquo Polonico Comes Ceslaus, Tribunus Slupensis, Comes Laurentius Subdapifer Slupensis, Comes Pomortius Subdapifer Slupensis. Micræl. *lib. VI. pag. 587.* Ex quibus patet, Slavonicam hanc esse urbem. *Usedomii* urbis jam Helmoldus meminit, sed sub nomine *Uznæ*, ubi dicit, institutum fuisse Episcopatum. An per errorem hæc scripserit, non liquet. *lib. II. Chron. Slav. cap. IV. p. 222.* Sed præter has urbes fuerunt & aliæ Slavorum tempore, quæ tamen destructæ semel non sunt iterum instauratæ. In his *Wineta* fuit ad ostium Oderæ, qua se exonerat in mare Balthicum. Fuisse hæc dicitur *maxima omnium, quas Europa claudit, civitatum*, ut inter alia ejus præconia refert Helmoldus, qui etiam urbem hanc a quodam Danorum Rege destructam testatur *lib. 1. Chron. Slav. cap. 2.* A quis eam obrutam & adhuc sub aquis conspici, memorat Micræl. *lib. 2. num. 15. pag. 143.* In Insula Rugia *Arcona* & *Carentium* destructæ sunt a Danis circa med. Sec. XII. Vid. Cramer. *lib. I. cap. XLVI.*

XLVI. & seqq. Micræl. *lib. II. n. 82. & n. 17.* Perierunt & aliæ urbes Slavorum temporibus, ut *Rethre* apud Lutitios, ubi postea *Leyz* ad Panim. *Groswynum* etiam ad Panim fl. non procul ab Anclamo situm erat, cujus crebra fit mentio Sec. XII. *Dodona* inter Inam & Regam. *Zazina* inter Persante & Bra. *Mircho* ad fontes Lebe fluvii. *Lepzki* ad ostia Lebe. Micræl. *lib. II. num. 17. pag. 146.*

XXIII. Cum Principes Pomeraniæ Imperio Germanico se subjecissent, multosque ex Saxonia aliisque Regionibus Germanicis evocassent, multæ ab advenis illis conditæ sunt urbes, aliæ etiam sunt ab iis instauratæ & exornatæ. Numerantur vero inter illas Golnaw/Anklam/Ukermünde/Peukuhn/Freyenwalde/Regenwalde/Damm/Grimmen/ teste Paulo Fridebornio *lib. I. Chron. Stetin. pag. 6.* Addit adhuc plures Joannes Isacius Pontanus, nempe *Urchedam*, itemque in extremis Pomeranis *Slothoviam*, *Colvizium*, *Coslinum*, aliasque *lib. VI. Rer. Dan. ad an. 1188. pag. 280.* Nec quievere inter hæc Rugiani Principes, sed & ipsi Saxones variis Privilegiis & immunitatibus allicere non destiterunt, qui etiam circa an. 1208. in Insula Rugia urbem Bergen condiderunt. Paul. Fridborn.

lib.1. Chron. Stetin. p. 6. Micræl. *lib. 3. Part. 1. n. 7. p. 310.* Sequenti anno *Stralsundia* urbs ab iisdem Saxonibus, sub auspiciis Jaromari Principis Rugiæ, exstructa est. Licet vero Micrælio Stralsundia a Sunnone filio Richimeri Regis Francorum centum annis post Chr. Nat. condita esse videatur, quod tradidit etiam Trithemius a Micrælio citatus, illud tamen nobis non fit verisimile, cum destituatur sententia hæc Veterum auctoritate. Nostram autem sententiam probamus ex Alberto Cranzio, cujus verba hic adducemus: *Anno post Chr. Nat. MCCIX. Waldemarus Daniæ Rex ministerio Jarimari Principis Rugianorum fundavit urbem nunc præcipuam Stralesundensem: quæ nunc in cæteris urbibus Wandalicis non minima floret opibus, civibus plena, ædificiis exornata, quæ, unde nomen sortita sit, paulisper intendamus. Danicæ lingvæ vocabulum Sund insinuat, ejus authorem fuisse Danum, aut Danis parentem: talis incunctanter tum fuit rerum status. Vocant autem Dani angustam maris faucem Sund. Nam cum Dania sit tota insularis præter Jutiam & Scaniam, quæ sunt Peninsulæ, multas esse fauces maris faciunt Insulæ sibi objacentes. Inde Orsund, Gronsund, & ejus generis. Eundem in modum hæc urbs, quam scribimus*

mus, objacens Rugiæ Wandalorum Insulæ Stralsund est vocitata, quod proxima Insula Strela diceretur. Hæc ille *lib. VII. Wandaliæ cap. V. pag. 151. seq.* Perfecta vero est urbis structura An. Chr. 1230. unde versus:

Annis ducentis (200) ter denis (30) mille retentis
Fit Stralsundensis urbs, est cui nomen ab undis.

Conf. & Cramer. *lib. I. cap. XXXIIX.* Sec. XIII. circa An. 1222. conditæ sunt duæ urbes in Pomerania, *Greiffenhaga & Gripswaldia.* Quarum prior, videlicet *Greiffenberga* circa An. 1262. a Barnimo I. Principe muris cincta est. Micræl. *lib. VI. pag. 567.* Priores etiam illas duas urbes tantum dicto tempore refectas esse, vult Micræl. *lib. III. Part. 1. num. 11. p. 312.* quibus assensum præbere non abnuerem, si modo sententiam suam ex antiquis monumentis stabilivisset. *Stolpam* certe fateor fuisse, antequam circa An. 1310. a Waldemaro II. & Joanne IV. muniretur, ut ex Num. superiori patet. Conf. Micræl. *lib. VI. Chron. Pom. pag. 585. Neostetinum* Anno 1309. conditum est a Wartislao, in finibus Pomeraniæ. Mi-

cræl. *lib. VI. pag. 615.* Sed hæc sufficiant de Urbibus.

XXIV. Ad extremum etiam originem CHRISTIANISMI apud Pomeranos paucis investigabimus. Non agemus vero hic de *Hertha* (die Erde) Dea, (quam coluere septem populi maritimi, teste Tacito) aliisque Diis Vandalorum, Gothorumque, de quibus videri possunt Phil. Cluv. *lib. I. Germ. Antiq. cap. XXII.* & Elias Schedius *in Synt. De Diis Germanorum.* Neque hic multis agemus de cultu, *Radegasto* aliisque Diis apud Slavos in his terris instituto. De quo videri potest Helmoldus *lib. I. Chron. Slav. cap. LI. (LII.) & in hunc locum quæ annotavit Henricus Bangertus.* Id nobis jam suffecerit, si initia Religionis Christianæ apud has gentes rudi penicillo adumbraverimus. Quanquam Sec. IX. tempore Caroli M. etiam gentes in Occidentali Pomerania habitantes fuerunt subactæ, non leguntur tamen omnes ad fidem Christianam fuisse conversæ. Et licet Imperator Hamburgensem Ecclesiam Slavorum metropolim constituerit, religio tamen in hoc tractu maritimo non fuit propagata, nisi apud *Wagrios* in Holsatia & *Obotritos* in Mechlenburgensi Du-

catu,

catu, Vid. Eginhardus *in Vita Caroli M. cap. 12.* Adamus Bremensis *lib. I. Hist. Eccl. cap. 12. seq.* Eodem Sec IX. sub Ludov. Pio Imp. *Rugis* prædicarunt Evangelium *Monachi Corbejenses* a Ludovico I. instituti, teste Adamo Bremensi *lib. I. Hist. Eccl. cap. XV. pag. 17.* Quamvis postea statim ad Paganismum defecerint, electo sibi in Deum Sventi Vito i. e. Sancto Vito, quem Patronum ante habuerant, cum essent Christiani. Qua de re sic loquitur Helmoldus: *Tenuis fama commemorat, Ludovicum Caroli filium, olim terram Rugianorum obtulisse Sancto Vito in Corbegia, eo, quod ipse fundator extiterit Cœnobii illius. Inde egressi Prædicatores gentem Rugianorum sive Ranorum ad fidem convertisse feruntur, illicque oratorium fundasse in honorem Viti Martyris, cujus venerationi Provincia consignata est. Postmodum vero, ubi Rani, qui & Rugiani, mutatis rebus, a luce veritatis aberrarunt, factus est error pejor priore. Nam S. Vitum, quem nos servum Dei confitemur, Rani pro Deo colere cœperunt, fingentes ei simulacrum maximum, & servierunt creaturæ potius, quam creatori. Adeo autem hæc superstitio apud Ranos invaluit, ut Zvantovith DEUS terræ Rugianorum inter omnia Numina Slavorum primatum*

obtinuerit. lib. II. Chron. Slav. *cap. XII. pag. 235.* Conf. lib. I *cap. 6. & cap. LII.* (*LXX.*) Posthæc Sec. X. Otto I. Magnus erexit Archiepiscopatum Magdeburgensem, cui subjecit populos Slavicos a se devictos ex parte Australi usque ad Panim fluvium. Suffraganei ejus Archiepiscopi fuerunt sequentes Episcopi: Mersburgensis & Ciciensis ad Salam, Misnensis ad Albim, Brandeb. & Havelburgensis in hodierna Marchia Brandeburgica. Adam Bremens. *lib. II. cap. VII.* (*59.*) *pag. 47.* Conf. Helmold. *lib. I. Chron. Slav. cap. IX. fin.* Per eundem tamen Ottonem videntur *Chizzini* & *Circipani* ultra Panim ad Christianismum conversi, & Archiepiscopo Hamburgensi subjecta esse usque ad fluvium Panim, adeo, ut Sec. X. omnibus populis Pomeranicis a parte Occidentali Oderæ fluminis, ubi tum habitabant *Wilzi* sive *Lutici*, lux Evangelii illuxerit. Permanserunt etiam hi populi in fide Christana tempore Ottonum, ut disertis verbis testatur Adam. Bremens. *lib. II. cap. XXXI.* (*84.*) *p. 63.* ubi ait: *Omnes igitur Slavi, qui inter Albim & Oderam habitant per annos LXX. & amplius Christianitatem coluerunt, omni videlicet tempore Ottonum.* Hæc ille. Sed post tempora Ottonum a Christianis plus

justo

justo pressi, ab Imperio defecerunt, ducibus Mizzedrog & Mistivoi, uti cap. præcedente refert Albertus *pag.62.* Post primam conversionem a Carolo M. & secundum ab Ottone I. factam, tertia conversio illorum Slavorum numeratur facta a Godeschalco Principe initio Sec. XI. inter quos Slavos ex nostris etiam *Chizzini* & *Circipani*, (defecerant enim ante,) conversi esse feruntur, eoque zelo id peregit Dux ille, ut *sui Ordinis oblitus frequenter in Ecclesia sermonem exhortationis ad populum fecerit, ea quæ mystice, ab Episcopis & Presbyteris dicebantur, Slavonicis verbis cupiens reddere planiora*, ait Adamus Bremensis *lib. III. Hist. Eccl. cap. XXII. pag. 96.* Interea temporis etiam in Pomerania Orientali Christianam Religionem, annitentibus Poloniæ Ducibus, fuisse propagatam, Ecclesiasque constitutas, docemur a Dithmaro Mersburgensi Episcopo, qui disertis verbis testatur, Cholbergæ fuisse Episcopum institutum, qui & suffraganeus subjectus fuit Archiepiscopo Gnesnensi ab Ottone III. Imp. *lib. IV. Chron. pag. 64.* Sed neque Occidentales (qui Germanis citeriores, nobis autem sunt ulteriores) neque Orientales (qui nobis sunt citeriores & Germanis ulteriores) constantes in fide perstiterunt;

Flu.

Fluctuavit igitur Christianæ Religionis in Pomerania status usque ad Sec. XII. nempe ad *Henrici V.* Imp. & *Boleslai III.* cognomento Crivousti Ducis Polon. ut & *Henrici Leonis* Ducis Saxoniæ, *Ottonisque* Bambergensis Episcopi, tempora.

XXV. Cui ex modo memoratis Principibus secundum Deum laus conversæ Pomeraniæ debeatur, variæ sunt Scriptorum, pro vario in suos Principes studio, sententiæ. Alii Henricum Leonem & Ottonem Episcopum hic memorant, ut Gabriel Bucelinus *Part. I. Germ. ad an. 1123. pag. 82.* Conf. Paul. Friedborn. *lib. I. Chron. Stetin. pag. 5.* Alii autem, cum quibus & nos facimus, conversionem Pomeranorum adscribibunt Boleslao III. Crivousto, Duci Pol. qui S. Ottonem ad hoc sanctum opus evocavit, utpote jam antea in Polonia educatum & lingvæ Slavonicæ peritissimum, ut referunt Scriptores Pomeranici. Vid. Dan. Cramer. *lib. I. Chron. Pomer. cap. III. & IV.* Cum enim Boleslaus hic jam antea tentasset, Pomeranos convertere per Bernhardum Monachum, qui Pomeraniam ingressus, summi DEI ministrum sese appellavit, cumque tum Pomerani ex vili habitu divini ministri, DEI ipsius potentiam metientes,

tientes, conversionem abnuerent, Boleslaus Ottonem virum magnæ existimationis & auctoritatis ad eos convertendos evocavit, ne convertentis vilitate offenderentur. Dan. Cram. *lib. I. Chron. cap. XI. pag. 18. seq.* Factum id est Anno a reparata Salute 1124. secundum versum:

Anno milleno centeno bis duodeno
Otto pius phanis fit Apostolus in Pomeranis.

S. Otto Pomeraniam ingressus convertisse dicitur Wartislaum Ducem Pomeraniæ. Sic enim hac de re Helmoldus: *Otto Bavebergensis*, inquit, *Episcopus, qui invitante pariter & adjuvante Boleslao Polonorum Duce, Deo placitam adiit peregrinationem ad gentem Slavorum, qui dicuntur Pomerani, & habitant inter Oderam & Poloniam. Prædicavitque Barbaris verbum Dei cooperante & sermonem confirmante sequentibus signis; omnemque gentem illam cum Principe eorum Wercislao convertit ad Dominum.* Lib. I. Chron. Slav. cap. XL. Et alibi, nempe Lib. II. cap. IV. *Wenceslaum per manus S. Ottonis Bavebergensis Episcopi conversum esse*, scribit. Gemina habet Albertus Stadensis ad Ann. 1118. cujus verba sunt: *In illis diebus claruit vir insignis sanctitate Otto Episcopus, qui invitante pariter & adjuvante*

vante Bolislao Polonorum Duce, *adiit peregrinationem ad gentem Slavorum* , *qui dicuntur Pomerani* , *prædicavitque Barbaris verbum fidei*, *omnemque gentem illam cum Principe eorum Wercislao convertit ad Dominum*. pag. 155. Consentit his Alb. Cranzius *lib. II. Wandal. cap. XXIIX. pag. 71.* & *lib. VII. Wandal. cap. XVII. pag. 157.* Præsertim *lib. V. Wandal. cap. XXXVI.* ubi rudimenta fidei Christianæ Wartislaum accepisse ab Ottone Bambergensi refert. His tamen non obstantibus, Pomeranici Scriptores Wartislaum Principem jam ante adventum Ottonis, sacris Christianis fuisse initiatum in Germania, referunt, idque probant ex Vita Ottonis Bambergensis Anonymi cujusdam Scriptoris, cujus verba hac de re producemus. *Ipse*, ait auctor ille, *Princeps Wartislaus in pueritia sua captivus erat in Teutonicas Regiones abductus* , *atque in oppido Mersburgensi Baptismi gratiam consecutus.* apud Dan. Cramer. *lib. I. Chron. Pom. Eccl. cap. XII.* Conf. Micræl. *lib. II. Chron. num. 69. pag. 230.* Alius Anonymus Vitæ Ottonis Bambergensis Scriptor hæc habet verba: *Per Bohemiam* (Otto) *DEO Duce*, *in Poloniam pervenit: moxque*, *tribus Presbyteris in cooperarios assumptis*, *Pomeraniam adit. Et vero Christiernus terræ*

illius

illius Princeps, qui jam Christianus erat, honorifice processit obviam, &c. apud Laurentium Surium *Tom. IV. ad 2. Julii pag.* 54. Conciliatio horum cum prioribus forsan elici poterit ex sequentibus verbis modo laudati Auctoris: ubi pag. 55. *Effecit*, inquit, *praeterea B. Otto vir Apostolicus, ut Dux Verceslaus viginti quatuor concubinis aut pellicibus suis propudiatis solam legitimam conjugem retineret.* Vita S. Ottonis, quam contractam & puriori latinitate donatam edidit Valerius Jaschius, de adventu Ottonis sic habet: *Dux Pomeranorum cum quingentis viris obvius Episcopo factus fidem Christianam, quam hactenus clam habuerat, laudavit publice.* Postea refert, Wartislaum suasu Ottonis pluribus uxoribus repudiatis, unam tantum retinuisse. Fortasse ergo Princeps hic in Germania fonte Baptismatis fuit ablutus, postea vero in Pomeraniam rediens in Gentilismum relapsus est, retinuitque concubinas suas usque ad adventum S. Ottonis, a quo plene fuit conversus.

XXVI. Urbes, quae in prima hac Ottonis in Pomeraniam expeditione Christo nomen dederunt, Joannes Nauclerus numerat sequentes: Piriz, Stetin, Wullin, Gamen s. Caminum, Colberg, Bel-

gra-

grado, Lubin, Grefch (Garditia vocatur Auctori Vitæ Ottonis Apoftoli Pomeranorum a Valerio Jafchio edito) *Volum. II. Generat XXXVIII. circa med. pag. 745.* Addit modo citatus Vitæ Ottonianæ Scriptor & Dodonam. Tunc Stetinenfium Deus *Triglaw.* i. e. triceps fuit everfus, caput vero ejus monftrofum ab Ottone Romam fuit miffum. *Vid. Vita Ottonis a Valerio Jafchio edit.* Idem dicendum eft de Wolgaftenfium Diis *Heroweit & Baroweit*, ut & de Obotritarum Deo *Ridegaft*, quem Ethnici tunc refecerant. Jam enim tempore Ottonis Magni idolum Ridegaft cum urbe Rethre, quæ tunc fuit idololatriæ fedes, everfum eft. Vid. Henr. Bangert. *in Notis ad lib. I. Helmoldi cap. LII. (LIII.) pag. 127.* & ex antiquis Witechindus *lib. III. de Reb. Geft. Sax. circa fin. pag. 46. & 49.* Eodem etiam tempore Mizlaus Comes in Guzkow baptizatus eft. Cramer. *lib. I. cap. XXXIII. pag. 550.* Ne vero Pomerani rurfus in Paganifmum relabarentur, inftitutus eft Epifcopatus JULINENSIS ab Ottone Bambergenfi, primusque Epifcopus factus eft Adalbertus Ottonis Comes & adjutor. Cromer. *lib. I. cap. XXXV.* Aft Helmoldus Epifcopatum illum, non Julinenfem, fed UZNAN five

UZNEN-

UZNENSEM appellat. *lib. II. Chron. Slav. cap. IV. pag. 222.* Per Uznam autem Veteres intellexisse *Usedomium*, putat Micrælius. Unde dicendum esset, hunc Episcopatum primo institutum fuisse Usedomii. An per errorem hæc Helmoldo exciderint, mihi non liquet. Quamvis existimem, fidem ei, ut auctori συγχρόνῳ, non prorsus esse denegandam. His ita peractis Otto Bambergam contendit, ibique triennio detentus, in Pomeraniam revertitur, multasque civitates ad Christianam fidem pertrahit, ut *Usedomiam*, *Wolgastum*, *Gotzgangiam* (Valerius Jaschius hic *Guzkoviam* notari putat) alias vero jam antea conversas in fide confirmat. *Vid. Auctor Vitæ Ottonis a Valerio Jaschio editus.* Post hæc, cum varia bella ex Dania Pomeraniæ imminerent, transtulit Pomeranicum Episcopatum Casimirus I. Pomer. Princeps *Gaminum*, ut in locum tutiorem, idque factum est An. 1176. sedente Conrado Episcopo. Cramer. *lib. I. cap. XXXVI. pag. 70.* Huic Episcopatui hodie feliciter præsidet Illustriss. atque Celsissimus Princeps Dominus, Dominus ERNESTUS BOGUSLAUS, Dux Croji & Areschotti &c. &c. RUGIANI, licet post Monachos Corbejenses, eorum conversio ab Unnone Ar-

chiepiſcopo Hamburgenſi tentata ſit, ſerius tamen Chriſtianiſmum ſuſceperunt. Videlicet vigeſimo anno poſt abitum Ottonis e Pomerania, orto inter Rugios & Pomeranos bello, Ratiborus tutor Caſimiri I. & Boguslai I. Ducum Pomeraniæ Rugiis ademit ditiones & urbes *Barth*, *Grimmen* & *Tribſees*, induxitque in eas Religionem Chriſtianam. Factum id eſt An. 1148. ſub Conrado III. Cæſare. Poſthæc An. 1166. Waldemarus I. Rex Daniæ intulit bellum Principibus Rugiæ, conviciis laceſſitus, quo bello ſubacta eſt Rugia. Occupata enim urbs Carenz, idoloque Rugeviti, quod ſepticeps erat, everſo, ut & *Arcona* ad deditionem coacta, idoloque ejus quadricipiti confracto, Religio Chriſtiana in Inſulam Rugiam introducta eſt per Bernonem, Svenonem & Abſolonem Epiſcopos. Vid. Helmold. *lib. II. Chron. Slav. cap. XII. pag.* 234. Dan. Cramer. *lib. I. Chron. a cap. XLVI. usque ad finem libri.* Micræl. *lib. II. num.* 82. ubi talia plurima occurrunt, quæ hic exſcribere vetat inſtitutum noſtrum. Sic igitur Pomerania tota Chriſtianam Religionem recepit. His peractis, reſtabat adhuc, ut ad amplificationem Eccleſiæ liberalium artium cura ſuſciperetur. Quapropter Wartislaus IX.

Dux

Dux Pomeraniæ ſuaſu Doctoris Henrici Rubenow, Conſulis Grypswaldenſis Academiam *Grypswaldiæ* An. 1456. inſtituit, & Rubenovium primum Rectorem Academiæ eſſe voluit. Confirmavit illam Academiam Calixtus III. Papa, Rom. Vid. Dan. Cram. *lib. II. Chr. c. LII. pag. 107. ſeqq.* Joh. Micræl. *lib. III. Chron. num. 81. pag. 228.* Tandem etiam ſuperiori Seculo *Pædagogium Stetinenſe* erectum eſt ſub auſpiciis Philippi & Barnimi Ducum Pomeraniæ An. 1541. Qua de re vid. Dan. Cramer. *lib. III. Chron. Eccl. Pomer. cap. XXXVIII.*

DEO SIT LAUS, HONOR ET GLORIA.

R

Not
suo li
cem l
P

A

Abbat
ftit
Abdic
fim
Accifa
Acclai
Actor
Adalb
Advo
Advoc
Æfton
nia

Alani

Ac

INDEX
Rerum & Verborum.

Notandum, quòd res, quæ numero suo literam b. habent præpositam, ad calcem libri in Dissertationibus de Curonorum Pomeranorumque Rebuspubl. sint quærendæ.

A.

ABbathiæ conceduntur a Rege. pag. *393.396*
Abbatiarum jura 397
Abbates debent esse nobiles 599. de Abbatibus constituendis controversia 396
Abdicatio ab imperio spontanea 233. Johannis Casimiri 234. seqq. lege prohibita 248
Accisa 383. ejus administratio 386
Acclamationes in coronatione 324
Actorum terrestrium positio 732
Adalbertus martyr in Prussia 154
Advocati 546.*b.18*
Advocatiæ in urbibus a Rege donantur 409
Æstonicæ nobilitatis libertas b. 19. judicium Æstoniæ b. 20. Æstoniam emunt cruciferi a Danis ibid.
Alani seu Finni cui successere 4

Alber-

Albertus Marchicus Brandeb. Dux Prussiæ 167. Albertus Fridericus Dux Prussiæ ibid. moritur 168
Alexander Rex 83. ejus statuta ibid.
Angli an ex Pomerania oriundi b. 45. an ex urbe Anclam deriventur ibid.
Appellatio admissibilis 797. modus appellandi ibid.
Aquila insignia Poloniæ 30. est perpetuus Interrex 251. ejus auctoritas 463
Archiepiscopus deponit Vicariatum 326. Gnesnensis non cedit Cardinali 466. est Canoicus natus Plocensis 466. Leopoliensis 470. Archiepiscopi cruciger 463. officiales ibid. habent privilegium monetæ cudendæ 465. horum sedes 465. titulus quis 466. prærogativæ 464. ad Gnesnensem provocatio 465
Archiepiscopalis Marschalcus 463
Archiepiscopatus Gnesnensis quando institutus 433. Leopoliensis 442
Ariani sub dissidentium nomine non comprehenduntur 346. Illos ejicit Johannes Casimirus 347
Armeni in Polonia 352
Artilleriæ Magister 524. 856
Assessores judicii capturalis 275. terrestris 707. 732. in Prussia 710. horum electio ibid. 70 . 710. jusjurandum 276. 708
Aula Regis subest jurisdictioni Marschalci regni 426
Aulici debent esse Poloni, vel Lithuani 426
Aurigæ Latinæ Linguæ gnari 94
Auxilia Russorum 833. Tartarorum auxiliis quis primus usus fuerit 834

B. Ba-

B.

Babinensis Respublica ludicra 86

Barones Poloniæ qui dicti 571.seq. a quibus creati ibid. Baronum titulis an in Polonia tribuatur 572.576. Baronibus, ob titulum repugnat Respublica ibid. titulum hunc Poloni ab exteris accipere cur recusent 580.seq.

Bela Rex Hungariæ a Polonis Pomeraniæ partem accipit 138

Bellum Poloniæ & Svediæ contra Moscum 177. Moscoviticum ultimum 205. Turcicum recrudescit 215. bella Livonica Polonis inter & Svedos 178. inter filios Wolodimiri 183. Lithuanorum cum Russis 187. Casimiri Regis adversus Lithuanos 192. Stephani Regis cum Moscis 202. Moscovitica b.21

Bogussius accersit Cruciferos contra Marchiones 159

Bohemi veteres 5

Bohemiæ latitudo 27

Boleslaus unde Regis nomen acceperit 36. ejus epitaphium ibid. seq. Boleslaus I. 65. subjicit sibi Silesiam 108. Lusatiam 122. Pomeraniam 136. 141. Prussiam 154. seq. Boleslaus II. audax 67. interficit Stanislaum Episcopum Cracoviensem ibid. monasterium ingreditur ibid. amittit Regis titulum 37. Russiam sibi vectigalem facit 183. 184. Boleslaus III. tertium Prussos subegit 156. Boleslaus Chrobri fuit Rex 41. Germano-

rum tributarius 46. *Boleslaus audax tributarius* 48. seq. *Boleslaus Criwoustus* 68. *Boleslaus pudicus* 70. *Jetwingos subjugat* 189
Bona jure caducitatis ad se devoluta Rex aliis donat 678. 419. 593. *hæreditaria Rex non possidet* 423. *hæreditaria ei nunc sunt* 424. *terrestria qui possidere possint* 609. seqq. *fisci Regii distribuuntur* 678. *quarta pars redituum ex bonis Regiæ mensæ quibus datur* 837
Brandeburgensis urbes 126. *unde dicatur* 127
Brandeburgicus Marchionatus institutus 128. *Brandeburgici Marchiones in Pomeraniam accersuntur* 159. *Electores Prussia potiuntur* 167
Brennus Gallorum Semnonum Dux 126
Brigenses Duces unde ortum trahant 68
Budowniczy 533
Bulanes qui 2
Burggravii Cracovienses 535. 543. *in urbibus Prussicis majoribus* 543
Butovia traditur Ducibus Pomeraniæ 146. *de Butovia pacta qualia* 147. *redit ad Regem Poloniæ* 148. *traditur Electoribus Brandeburgicis* ibid.

C.

Cædes nobilitatem mentientis non vindicatur 622
Calonum multitudo 829
Calviniani Polonici 84. 344. *decrescunt* 346
Camerarii duo 708. 743. 748

Camenecia Podoliæ condita 191. *a Turcis capta* 212. *seq.*
Caminicam Turcæ occupant 100
Caminensis Episcopatus a Polonis non institutus 432. *vide &* Episcopatus.
Cancellaria regni tempore interregni cessat 257
Cancellarii in Lithuania 497. 499. *non possunt esse Archiepiscopi vel Episcopi majores* 493. *eorum titulus* 494. *constitutio* 397. *renunciatio* 679. *jusjurandum* 507
Candidati regni exteri & indigenæ 287. *post Henricum* 288. *post Stephanum ibid. Johannem Casimirum* 289. *Michaelem Regem* 290. *non adsunt in loco Electionis* 292
Canonici debent esse nobiles 599. *datur tamen plebejorum numerus certus* 600. *jura in Episcopatum Varmiensem* 396. *Culminensem ibid.*
Capitaneus Camenecensis 529. *Ravensis* 839. *Samogitiæ* 481. 482
Capitanei cum jurisdictione 540. *sine jurisdictione* 542. 546. *in Prussia ubi* 541. *quid olim contulerint in mensam regiam* 878. *nobilitati in conventu particulari hospitia assignant* 649. *horum requisita* 7:4. *prærogativa* 543
Capitatio Judæorum 380. *Tartarorum* 382. *generalis* 384. *capitationem judaicam exigunt scholarchæ Judæorum* 386
Cardinales in Polonia 469
Carini populi b. 39. b. 44
Carolus Gustavus Polonis bellum infert 179

Caryones videntur esse Curones b.3

Casimirus Germanis tributarius 48. *Casimirus I. monachus* 66. *vincit Maslaum & recuperat Masoviam* 208. *Casimirus II. justus* 68. *seq. ejus moderatio* 69. *Casimirus M. Germanos in Poloniam invitat* 72. *Russiam in formam provinciæ redegit* 186. *bella ejus contra Lithuanos* 192. *cur Rex plebeiorum sit dictus* 588. *Johannes Casimirus Rex fuit Cardinalis* 98. *ejus bella ibid. cedit omne jus quod habuit in Silesiam* 114. *jus quod habuit in Russiam abdicat* 184. *ejus exsequiæ* 313. *Casimirus justus Russiam donat* 185. *Casimirus Jagellonides* 82. 394. *ex consensu Senatus indicit bellum* 370

Causarum Patroni nobiles 604

Cassubiorum nomen an Slavonicum b.66

Castellani, vicarii Palatinorum, a quo constituantur 439. *Cracovienses cur primum locum occupent* 480. *eorum titulus* 484. *eorum ordo* 479. *Vilnensis & Trocensis cur Palatinis præcedant* 481. *Castellani majores* 485. *minores* 486. *unde hæc distinctio orta* 488. *minores olim fiebant nuncii ibid. majores a Palatinatibus, a districtibus minores vocantur ibid. seq. minorum in senatu locus* 489. *in consiliis nullum observatur discrimen ibid. Castellanorum incompatibilia* 489. *functiones* 490. *eorum tituli* 491. *vocantur Domini* ibid.

Castrorum desertores 827

Centuriones qui 540

Ceræ rubræ usus in obsignandis literis quibus concessus 611
Cholbergensis Episcopatus 432
Citatio ad judicia terrestria per quem insinuetur 730. Citationes 768. 791. in Prussia 731. in judicium succamerariale 741
Cives in Polonia Kmetones dicuntur 227
Clades Polonorum maxima sub Boleslao pudico 70
Cmetones absolutum agnoscunt Dominium 590
Colbergensis Episcopus 137
Collecta fumalis 383
Colloquium Thorunense 97. colloquia generalia ubi instituenda 367
Coma septimo ætatis anno tonsa 64
Commissio ad solvenda militibus stipendia 785. commissionis requisita 744. locus 785. Judices 786
Comites & magni Comites in Polonia 566. aliunde venientes 567. a Ducibus Poloniæ creati 567. ab Imperatoribus Germaniæ creati 568. a bonis quæ possident Comites vocantur 570. ex regnis aliis assumti ibid. olim qui fuere 575. Comitis titulum qui dimisere 579. cur hodie non creentur a Rege 412
Comitia Polonica 631. horum initium 274. 669. causa 631. seq. comitia electionis 273. coronationis 326. togata & paludata 632. ordinaria & extraordinaria ibid. judicialia multiplicia 773. extraordinaria bifariam dividuntur 633. locus & tempus illorum indetermina-

ta olim erant 633. certo alligata loco 634. illorum duratio 637. in quibus urbibus celebranda 634. seq. comitiis certum tempus definitum 636. 637. propositio 675. jus convocandi ordines ad comitia penes quem 638. comitia conventus particulares præcedunt 640. comitia vel unus nobilis turbare potest 683. post comitialia consilia 699. comitialium judiciorum ordo 775. decreta 672. hæc ruptis etiam comitiis rata sunt, constitutiones non item ibid. comitiorum turbas ipsi Poloni detestantur 697

Commendatores & advocati b. 18. eorum ordo b. 18

Competitores Regni post excessum Augusti 288. Henrici ibid. Stephani ibid. Joh. Casimiri 289. Michaelis ibid. seq.

Concertationes de admittendis legatis 281

Confœderatio Polonica 261. confœderatio generalis 268

Conjugium Rex non contrahit inconsulto Senatu 420

Conradus Masoviæ Dux 157. ejus pacta cum cruciferis ibid. huic duces Masoviæ Regesque Halicienses originem debent 209

Consilium Regis perpetuum 699. consilia postcomitialia ibid. consilia de coronationis die 305. consilia bellica 371. de judicio generali 746. non nisi electo Marschalco tractantur 665. consiliorum translatio ad Patres 685

Consessus in campo 273

Con-

Consiliarii magistri b. 18. duodecim uxorati 437
Constitutiones in conclavi nunciorum concipiuntur 682. quomodo scribantur 689. impressæ ad conventus particulares mitti debent 365. publice prælegunter 690. referuntur ad acta 691. typis mandantur 691. ad eorum revisionem jurare debent deputati 365. 690. protestationes contra illas 695
Consules quales viri 621
Consultationes nunciorum in rota equestri 477. de pactis conventis 279. cum exteris Legatis per deputatos 286. nobilium 650
Contributio agraria 379. ducillaris ibid. contributiones Ducillorum 385
Conventus particulares 662. ubi habendi 259. electionis comitia præcedunt 272. post electionem Regis 303. ante comitia instituuntur 640. eorum loca 641. nuncii regii ad eos mittuntur 648. Senatores ad conventus Particulares pertinent ibid. conventus Marschalci particulares 649. locus 651. conventus provinciarum generales 658. conventus majoris Poloniæ Colensis ibid. minoris Corcinensis ibid. Lithuaniæ Slonimensis 659. Prussiæ, Crudenti & Mariæburgi ibid. generalis Masoviæ 659. Podlachiæ ibid. 660. Volhyniæ ibid. Prussiæ 661. 662. Palatinatus Pomeranici 662. Post-Comitiales 694.
Convecsio Poloniæ 340, Lithuaniæ 340. Livoniæ 171. Curoniæ b. 10

Convocatio generalis 263. *convocationis initium fit a sacris* 264. *propositio per quem fiat* 267. *per leges nõ nisi duabꝰ hebdomadis durare debet*. 271
Coronatio Regis 309. *seqq. peragitur Cracoviæ* 311. 314. *Regis Michaelis* 320. *seqq. Reginæ Catholicæ* 331. 333. *coronationis Regis locus* 314. *Reginæ* 332. *ritus* 317. *coronam quis Regi imponat* 315. *assistentes in coronatione qui* 316
Cosaci vide Kosaci.
Cracovia condita 31. *sq. Cracoviæ Germani rerum potiuntur* 71. *Cracoviam ad coronationem ordines confluunt* 311
Cracoviensis Academia 354. *Episcopus* 472. *Castellanus* 480. *Succamerarius curat salinas* 536. *Cracoviensis arcis procurator* 535. *Cracovienses bona terrestria possidere possunt* 610
Cracus leges promulgat 355
Crosna cedit Marchionibus Brandeburgicis 114
Crosnensis Ducatus fata 113
Cruciferi Pomeraniæ partem accipiunt 144 *Prussis sunt intolerabiles* 164 *pacem impetrant* 165. *jugum Polonicum excutere laborant* 166. *Prussiam sibi subjiciunt* 158. *arcem & urbem Gedanensem occupant* 160 *a Marchionibus Brandeburgensibus emunt Pomerelliam ibid. Michaloviensem tractum occupant* 161. *Lithuaniam infestant* 162 *Cruciferorum prætensio in Pomeraniam prima* 144. *secunda ibid. tertia* 145. *Cruciferis confertur diploma a Friderico secundo* 158. *Samogitia traditur illis* 162. *cruciferos Conradus*

radus evocat in Prussiam 157. eos Bogussus accersit cōtra Marchiones 159. pacta eos inter & Jagellonem Regem 162. Wladislaum Jagellonidem 163. Conradum 157. pacta a Cruciferis violata 164. Samogitæ ab illis deficiunt 163
Cruvicienſis Epiſcopatus 473
Culmenſis Epiſcopatus 436. 476. Cruciferis in pactis traditur 157
Curlandia b. 7. olim latius patebat b. 8. Curlandiæ nomen b. 7. Curlandiæ Duces non habuere jus ſuffragii in electione Regis 297. primus Dux b. 23. ſecundus ibid. tertius ibid. quartus ibid. regimen hodiernum b. 25. conſilia b. 26. judicia b. 27. judicia Eccleſiaſtica b. 28. civilia ibid. tributa & consultationes variæ ibid.
Curonia converſa b. 10. non eſt inſula b. 8. Livonico ordini donatur à Lithvanis b. 15. Curoniæ Respublica b. 10. b. 23. Sueones Curoniam ſibi ſubjiciunt b. 11. illam qui primi ingreſſi b. 12. Curones Sueorum jugum excutiunt b. 11. Curones idololatræ b. 9.
Curſu equorum dux quæritur 32
Cujavienſis Epiſcopus 473
Czernichovienſes Senatores 452

D.

Daniel Rex Ruſſorum 186
Dannebergenſis pugna cruentisſimâ 163
Dantiscanum bellum 93

Declarationes 693

Decreta comitialia 692. tribunalitia 768. in Lithvania Rusfico sermone scripta ibid. ex pluralitate sententiarum colliguntur 778. per Capitaneos exequuntur 780

Demetrius Moscorum Dux a Lithuanis vincitur 192

Denarius Petri 66

Deputati ad constitutionum revisionem jurare debent 365. 690. quomodo ad consilia bellica eligendi 373. 755. ubi conveniunt 759. ex nunciis terrestribus eliguntur 776. jusjurandum præstant 784. deputatorum salarium 838. numerus eorum 755. requisita 757. formula jurandi quæ 760

Dignitates vacantes quis distribuat 677. Rex neque auget neque minuit 406. quo tempore conferantur 407. fratribus & filiis a Rege solo non conferuntur 408. quid hi promittere teneantur ad dignitates evecti ib. in unum non multas cumulandas censent 409. consentiente Reg. alteri vendere licet 410. Rex solus auferre non potest ibid. sola nobilitas ad ecclesiasticas & seculares habet aditum 598. 402. 603. dignitates Ducum & Comitum &c. Rex conferre potest ordinibus consentientibus 411. in Prussia a plebejis facilius ac in Polonia consequuntur 602. dignitates seculares confert Rex 398. Ecclesiasticæ qua de causa auferantur 411

Dignitariorum renunciatio per quem fiat 608

Docti Poloniæ superioris seculi 95

Donativum mercatorum 382
Drabimensis districtus 132
Dux Cosacorum 464. 856. Prætoriani militis ibid. Dux belli unus solum eligitur 824. Ducis Veneti conditiones 873. Duces exercituum 823. 823. 853. Poloniæ ex sanguine Regio orti 561. 573. ex Magnis Lithuaniæ Ducibus 562. 57 . ex aliis regnis 563. ab Imperatoribus Romanis creati 564. 576. duces belli quomodo eligantur 824. olim non erant perpetui 855. Duces limitanei militis 856. Ducum exercituum potestas 813. horum officia 854. consilia de belli ducum potentia 855

E.

Elbinga Electori promittitur 169
Electio Regum Poloniæ quando invaluit 74. 227. seq. est libera 339. quo modo peragatur 299. vivo alio adhuc Rege prohibetur 228. hujus prohibitionis quæ causa 230. 250. Electionis decretum 303. tempus 270. Comitia 273. locus vetus & hodiernus ibid. ad electionem omnium consensus requiritur 298. turbæ in electione ortæ 302. nobilium quisque in electione, habet suffragium 293. quis præterea, & quis non ibid. sqq.
Electivorum regnorum natura 337
Electori Brandeburgico supremum in Prussia dominium traditur 170. Electores Regum Poloniæ qui 293
Erdivilus Dux Lithuaniæ 188

Ensifer Prussiæ generalis 529. *Ensiferorum ordo quando ortus* 171. b. 18. *à quo institutus* 401. 172. *Ordinis Magister* 172

Episcopus Cracoviensis Dux est Severiæ 472. *hujus Diœcesis ibid. titulus* 473. *Episcopus Cujaviensis* 253. 473. *Cruvicciensis* 473. *Posnaniensis* 474. *Diœcesis ejus ibid. Vilnensis ibid. Diœcesis illius ibid. Plocensis* 475. *Warmiensis ibid. Luceoriensis* 476. *Samogitiæ ibid. Culmensis ibid. Pomesaniensis* 477. *controversia ejus de titulo* 477. *Kioviensis* 477. *Czernichoviensis ibid. Wendensis ibid. Livoniæ ibid.* b. 13. *Episcopus Abbatias tenere non potest ibid. excipiuntur quidam* 478

Episcopi à rege constituuntur 393. *seqq. nobiles esse debent* 598. *utrumq; latus Regis in Senatu defendunt* 471. *Episcopi Rusici* 442. *Episcopi favent Lutheranis* 85. 345. *primi in Polonia ex Italia* 393. *ad consilium Principis mox admissi* 436. *Consiliarii Principis quando facti* 438. *an soli fuerint Regi à Consiliis* 437

Episcopatus Caminensis 432. *Cholbergensis* 432. *Posnaniensis* 434. *Wratislaviensis* 435. *Culmensis* 436. *Plocensis Episcopatus* 475. *Luceoriensis* 440. *quando & à quo conditus ibid. Lubussiensis* 128. *Samogitiæ* 444. *Vilnensis* 443

Epitaphium Boleslai 36. *Wladislai Jagellonidis* 82

Equites Aurati quando creantur 325. *Equitum Magistri* 858. *Equorum cursu Dux quaritur* 32

Eucharistiam ubi Rex sumat 313
Exactores spiritualium 386. *Exauguratio Regis* 233
Exceptiones in Magistratibus conferendis 399
Exequiæ Regis 312. *sq.*
Exercitus lustratur 820. *ex diversis districtibus ad Palatinum contendit* 821. *lustratur à Palatino* 822. *exercituum Ducum potestas* 823. 85. *seq.*
Exorbitantiæ 277
Expeditio generalis 806. *qui ad hanc pertineant* 807. *immunes ab illa* 811. *expeditioni generali Rex ipse interesse debet* 823. *in expeditione generali nobiles extra fines regni militare non tenentur* 825. *in hac quid desideretur* 828. *peditatus in expeditione generali* 808. *in hac quanta hominum copia conficiatur* 816. *expeditionem generalem indicendi modus* 818

F.

Fabula de primis Poloniæ Ducibus 11. 24. *de Lesci tertii viginti filiis naturalibus* 25. 26. *fabulæ de Libone refelluntur* b. 6.
Familiæ in Polonia Lutheranæ 345. *Nobilium recensentur* 630. *seq. olim florentes jam extinctæ* 631
Fenni an Germani 6
Ferreis soleis ocreas muniendi mos 33
Feudum inconsultis ordinibus, nemini confert Rex 419. *sq.*

Fines Poloniæ, Lithuaniæ, Livoniæ Pomeraniæ &c. *vide in* Polonia, Lithuania *&c.*
Finni cui populo successere 4
Firlejus Comitis titulum accipere recusat 579
Fœdera Polonorum cum Germanico Imperatore 837
Forum mixtum 767
Fridericus Wilhelmus supremus Prussiæ dominus 169
Fumalis collecta 383

G.

Gamratus ex plebejis ad Episcopatum evectus 601
Gebanensibus insignia sua corona exornare concessum 612
Gediminus Vilnam condidit, Gentem Russicam sibi subjecit 190
Generalis Poloniæ minoris 528. majoris 527. Podoliæ 529
Gens & Familia quomodo differant 556. gentes Polonicæ quæ 557. in familias divisæ ibid. singulæ familias plures habent 558. harum variæ appellationes unde sumptæ ibid.
Georgius Fridericus Curator Principis 167. Georgius Wilhelmus Dux Prussiæ 168. ejus ex jactu pomi divinatio ibid. sq.
Germania quando condita b.47. antiqua 4. b.48. sq.
Clinscius Sigismundi I. tempore deficit ad Moscos 202

Gnesna quando & a quo condita 30. olim locus coronationis regum 314
Gnesnensis Archiepiscopatus 433
Gnieucoviensis Palatinus 440
Gothardus I. Dux Curlandiæ 175. b. 23
Gothi unde orti b. 53. seqq. ubi habitarint b. 36. Prussiam incolunt 3. Venedos expellunt 6. in Pomerania habitant b. 41
Gracus an fuerit Bohemus 31
Gratulationes præsenti Regi 306
Græci qui b. 10. in Russia duplices 350
Gutones populi b. 39

H.

Habdankorum familia unde orta 559
Habitus Ordinum post Regis obitum 307
Haliacensia pacta 350
Hallicienfe regnum Colomanno traditur 186. Hallicienses Russi 185
Harlungi 125. a Bilungo expelluntur 126
Henricus Rex 92. Henricus IV. Imperator Wratislao potestatem dedit Poloniam sibi subjugandi 108. sq.
Hermiones populi qui b. 37
Hispani sunt Gothi b. 10
Historia mirabilis de homine ab ursis educato 98. seq.
Holsatiæ Dux Rex Livoniæ creatur 177. b. 22

Homagium Civitatis Cracoviensis 325. quomodo Prussicæ urbes id præstent 331
Homicidæ quomodo in Polonia puniantur 605. seq. in Prussia 609
Horodniczy 533
Hospitium cives deputatis præbere coguntur 762
Hudak castellum contra Kosacos exstruitur 852
Hungaria Scepusiaca Polonis oppignorata 1 9. quibus conditionibus ibid. vide & Menhardum
Hussarzo 860
Hussitæ in Polonia 343
Hymnus ante prælium olim decantari solitus 825. vide & prælium.

I.

Jagello quis 78. in baptismo nomen Wlatislai accepit 79. Jagello Olgendi filius 194. Jagello magnus Dux fuit Lithuaniæ ibid. quarum Provinciarum fuerit Dominus 195. Jagello Rex Poloniæ eligitur ibid.
Jagellonis posteri hæredis nomine usi sunt 74. Hujus virtutes & vitia 79. 80. 81. Wladislaus Jagellonides cæditur ad Varnam 81. Casimirus Jagellonides 82. Audebant monetam sine ordinum consensu cudere 390. Jagellonidarum tempore regnum fuit electivum 74. Horum tempore provocatio ad Regem 368. Potentia eorum 91. Memorabiliora de rebus Jagellonidarum 78

Jaroslaus Russiæ monarcha primus 183
Javnutus magnus Dux constituitur 191
Jelitarum insignia 558
Jetwingos subjugat Boleslaus pudicus 189. *ubi habitaverint* 190
Immunitatum Polonorum causa 336
Indigenatus jura 412. 414. *peregrinis concessa* 564
Induciæ Sex annorum 178. *XXVI. annorum* 179.
Induciarum cum Moscis conditiones 206
Infeudationis Pomeraniæ Ducibus a Rege Polon. datæ copia 149. *seqq.*
Injuriæ simplices 706
Innotescentia de coronatione 327. *Formula innotescentiæ* 745
Insignia Polonorum Aquila 30. *Insignia Corona exornare concessum Polonis* 612. *Insignia Jelitarum* 558
Insinuationes citationis ad judicia 730
Insulæ etiam dicuntur Regiones maritimæ b. 8.
Interregna sunt duplicia 101. *seq. Interregna Polonica* 102. *Horum tres causæ* 231. *prima ibid. secunda* 233. *Tertia* 233. *Interregna majora & minora* 249. *Quousque durant* 307. *Horum denunciatio* 256
Interrex quis sit 251. *omnia agit ex consilio Senatorum* 255. *Interrex cum senatu dignitates nulli confert* 308. *Interregis potestas* 430
Johannes Albertus 83. *Johannes III. Rex* 101. *pacem cum Turcis facit* 213. *Johannes Sigismun-*

dus

dus Elector 168. moritur ibid. Johannes Casimirus regno se abdicat 98. 234. ejus oratio 238. Arianos ejicit 347
Joroslaus Dux Russorum confugit ad Boislaum I. Regem 183
Judaica religio in Polonia 341
Judex Marschalcalis 547. 788. jus jurandum 788. seq.
Judices Judaeorum 548. Judices terrestres 402. Judices in terminis generalibus 745. Judices Prussiae generales 747. In judiciis tribunalitiis 754. Judices spiritualium 767. Judices in comitialibus judiciis 776. Judices in tribunali thesauri 781. Judicum salaria 782. Horum electio 755. 707. Judicum uno absente judicia terrestria non peraguntur 7 9. judices quartae 838
Judicium assessorale 795. Causae huc pertinentes 796. Locus ubi exercetur ib. Palatinale & Capitaneale 798. Capitaneale & Civile ib. Nunciaturae 803. Compositum 767 terrestre assidet judicio tribunali 770. in quo causae contributionum agitantur 780. postcuriale quotuplex 795. Judicii ordinatio 764. 766 Judicii tribunalitii securitas 770. Temp9 783 Judicii supremi Praeses quis 367. Judicio terrestri Culmensi quinam assideant 534. Causae ad judicium tribunalitium pertinentes 783. Ordo in judicio tribunali 784. quinam in judicio Marschalcali judicentur 787. Appellatio admissibilis a judicio assessorali 797.
Judicia Relationum 796. Palatinalia 797. Mixta

Mixta 798. Limitanea 799 Inter Livones & Lithvanos & inter Curlandos & Lithv. ib. Lithuanes inter & Moscovitas 800. Ecclesiastica 802. Inter Russos 803. Castrensia 733. Locus 735. Causæ huc spectantes ibid. Citationes ad hæc judicia 737. Judicia Succamerarialia 741. citationes ad illa ibid. Commissorialia 744. Prussica generalia 746. militaria 746. 786. Marschalcalia 787. 263. Comitialia 773. Capturalia 261. 274. 790. Particularia 791. In Urbibus & Pagis 793. Civitatum in Prussia 793. Judæorum 794. Spiritualium 767. Tartarorum 795. Judicia nova ex cujus consensu instituantur 369. terrestria 554. 705. Horum assessores in Prussia 710. Judiciorum Capturalium differentia 261. seq. 276. Ordo judiciorum comitialium 776. Judiciorum terrestrium loca 711. tempus 728. citationes 729. Judiciorum Jus in Polonia 366. olim simpliciter fuit penes Regem 367. multum Rex hodie remisit 368. Remissæ ex tribunalibus ad judicia Comitialia 772

Jura civitatibus ubi concedantur 366. nobilitatis quomodo conferantur 412. indigenatus ibid. & 414. Canonicorum in Episcopatu Warmiensi 396. in Episcopatu Culmiensi ibid.

Jus Armorum in Polonia 367. Caduci in bona steriliter demortui 592. Comitia indicendi 416. conferendorum magistratuum 392. Culmense in Prussia 363. fœdera pangendi 373. fodinarum 596. Legationum olim habuere Reges Poloniæ 414.

Lega-

Legatos recipiendi 416. Legum ferendarum 354. 364. Lubecense in Prussia 363. monetæ cudendæ olim habuerunt Reges 387. 388. sacrorum Reges Poloniæ sibi reservant 349. Saxonicum in Polonia 362. Origo hujus ibid. & 363. suffragii 292. Nobiles habent ibid. & seq. Civitates quædam habent 294. Prussiæ civitates quoque ibid. Duces Prussiæ non habent 296. neque Duces Curlandiæ 297. neque milites ibid. Cosaci sibi vendicant hoc jus sed frustra 298. Jus terrestre nobilitatis 361. tributum & vectigalia imponendi 374. venationum 416. vitæ & necis in subditos 586

Jusjurandum Senatorum 504. Episcopi Warmiensis 505. Cancellariorum 507. Thesaurarii 508. Nunciorum 671. Marschalci 506. 672. Deputatorum 690. 760. Assessorum 708. Judicum Marschalcalium 788. Notarii Marschalcalis 789. Ordinum in convocatione 271. Assessorum judicii capturalis 276. regium 328. Literæ de jurejurando a Rege præstito 328. Reges sibi neminem privato jurejurando obstringunt 410. Quando jusjurandum Regium prælegatur 428. 675. Declarationes hujus ibid. seq. Regis præsentis 306. Ordinum & Civitatum Regi præstitum 326. Jusjurandum Ministri primi Aulæ Regiæ Reipubl. præstitum 426. Jurisjurandi clausula in Lithuania præstari soliti 761

Justitium tempore interregni 258

Kaptur

K.

Kaptur seu confœderatio 261
Ketlerus Magister ordinum Livoniæ b. 22. *Regi Poloniæ se dedit* ibid.
Kioviensis Episcopus 477. *Palatinatus* 448. *Metropolita* 453
Kmetones seu Cives 227
Knesii Moscovitici qui 573. *seq.*
Kopiynik 860.
Kosaci unde dicantur 842. *quando orti sint* 843. *Kosaci Zaporohenses seu Porohi* 843. *Regi Poloniæ militant* 852. *Kosakorum origo obscura* 842. *horum Dux* 856. 844. *mores successu temporum corrupti* 845. *Respublica qualis* 846. *modus consultandi* 847. *bellum maritimum* 848. *militia maritima ibid. Rebelliones* 849. *Kosacis Stephanus Rex castellum Trechtimirowo donat* 844. *contra Kosacos castellum Hudak exstruitur* 852

L.

Latina vide lingua.
Lauenburgum Ducibus Pomeraniæ traditur 146. *redit ad Regem Poloniæ* 148. *Electorali Brandeburgico traditur ibid. pacta de Lauenburgo* 147

Lechus

Lechus I. 21.30. *ejus tempore nullæ erant leges* 355. *Lechus II.* 32

Lescus I. 32. *Lescus II.* 33. *Lescus III.* 33. *Lescus IV.* 63. *Lescus albus* 69. *seq. a Suentopolco interfectus* 143. *concedit Conrado Masoviam* 209. *Lescus niger* 71

Legatio Gallica Polonis honorifica 94. *Legationis jura vide* jura. *ejus peragendæ modus* 284. *legationis de pace & bello: de fœderibus quis mittendi jus habeat* 415. *legationum mutuarum locus* 681. *sumtus in legationes Moscoviticas* 416

Legati electio penes quem 415. *ejus instructio ibid. Regum ubi sedeant* 283. *exteri* 269. *exterorum quomodo audiantur* 280. *extra electionis locum sunt ibid.* 288. *Vasallorum legati quomodo audiantur* 283. *ad assignata loca discedunt* 286 *Rege electo absente jurare tenentur* 304. *Legatos Pontificum audiendi modus* 280. *Imperatoris ib. regem ad templum in coronatione ducunt* 317

Legatus natus 462

Leges Boleslai I. de Judæis 356. *Casimiri justi ibid. Henrici Barbati ibid. Casimiri magni ibid. Boleslai Chrobri* 357. *Ducis ibid. Jagellonidarum ibid. Craci* 355. *Lechi ibid. Polonicæ quomodo scribantur* 359. *Lithuaniæ ibid.* 360. *leges de obedientia Regi non præstanda* 428. *contra externos titulos* 583. *pro rusticis latæ* 588. *de disciplina militari* 829. *de bello gerendo* 805. *seq. legibus sæpe praxis adversatur* 696.

696. leges condendi ratio 365. has Miecislaus cumulat 355. a Regibus ex consensu senatus ferri solent 364
Lemovii populi b.41. seq.
Leopoliensis Archiepiscopatus 442.470
Leopoliensis urbis incolæ bona terrestria possidere p ssunt 610
Libonis migratio in Lithuaniam & Prussiam b.4. de eo fabulæ b 6
Libri castrens:s quomodo servandi 740. terrestribus inscribuntur causæ agitatæ 770
Lignicenses Duces cui ortum debeant 68
Lingva Latina in Polonia olim rara cur nunc frequentissima 82.93. ejus linguæ & aurigæ gnari 94
Literæ exterorum Principum quomodo legantur 268.284
Literæ Universales quibus interregnum denunciatur 257
Lites olim certamine dirimebantur 366
Lithuania 217. a quo dicta 181. decrescit 200. Lithuaniæ fines veteres 181. magnitudo 190. latitudo 99. divisio inter filios Gedimini 191. adjungitur Poloniæ 95. in Lithuania ubi tribunalia celebrentur 752
Lithuani in bello ultra fines suos non progrediuntur 815. Russiam sibi subjiciunt 182. olim carebant pecunia 388. Lithuanorum prætensiones in Provincias Russicas 197. eorum lites quomodo olim di-

diremtæ 366. horum senatores 443. Ordo antiqvus 460. modernus 462. Lithuanorum nobilium privilegia 196. 616. Lithuanis forma Monarchica placuit 862
Livonia 218. unde dicta b. 4. Polonis & Lithuanis per constitutiones facta communis 219. ad Christianam Religionem convertitur 171. seq. Cruciferorum ordinem recipit 172. Livoniæ partes seu Provinciæ 171. Livoniæ primus Episcopus b. 13. hujus Episcopi 477. b. 18. Archiepiscopo Episcopi Prussici subsunt 172. Livoniæ nova constitutio 220. a Moscoviæ Duce infestatur 176. Magistratus quomodo se habeat 404. Senatores 451. Magister ubi eligatur b. 17. ejus sedes ibid.
Livonicæ nobilitatis libertas b. 19. belli causa 173. 174
Lixarum multitudo 829
Longobardi unde deriventur b. 47. b. 55. an in Pomerania habitaverint b. 46
Lubecense jus in Polonia 363
Lubussiensis Episcopatus a quo institutus 128. tractus ejus Brandeburgensibus venditur 129
Lublinensis Palatinus 448
Lubomirski Princeps a Ferdinando Imperatore creatus 566. 581
Luceorensis Episcopatus 440. 476
Ludovicus Hungarorum & Polonorum Rex 72.
Ludovicus pius Silesiam tributariam facit 106. Ludovici res gestæ in Russia 193

Lusatia quo tempore Polonis nondum arueri 119. *seq. Regibus Bohemiæ traditur* 23 *avellitur a Polonia* 124. *Lusatiam Carolingii infestant* 120. *hanc quis primus subegerit* 122. *Marchiones quando occupaverint* 1 3. *in Lusatia quis status* 121
Lustrationes Nobilitatis 820. *intermissæ* 830. *ubi peractæ* 830
Lutherana Religio in Polonia 84. 344. *decrescit* 346. *rejicitur b.* 21. *Lutheranæ familiæ* 345
Luthici, Slavi & Licikavici non sunt iidem 121

M.

Magistratus Polonici extra senatū non constituunt peculiarem ordinem 226. *eorum requisita* 402. *seq. an functiones habebant perpetuas* 536. *Districtuum* 401. *hi ubi reperiantur* 536. *seq. Magistratus in Ducatu Lithuaniæ* 538. *quibus & quo tempore comparatur* 406. *seq. Majoris ordinis senatorii* 491. *Non possunt esse Duces belli* 492. *Regni & magni Ducatus Lithuaniæ* 517. *Aulæ Regiæ* 526. *ab integris provinciis denominati* 527. *Palatinorum & districtuum* 530. *in Lithuania* 532. *Terrestres* 530. *terræ Zydaczoviensis* 531. *terræ Buscensis ibid. Castrensis* 540. *certorum locorum quomodo vocentur* 545. *a superioribus constituti* 547. *Magistratus prærogativa præ Comitibus & Baronibus* 581. *cur tanta copia Magistratus, sit in Polonia* 550. *ordo magistratuum in Lithuania & Prussia* 533. *seq.* di-

divisio eorum 517. ordo eorum 518. 521. ordo in Braclaviensi & Volyniæ Palatinatibus 531

Majestatis læsæ crimen quomodo puniatur 777. seq.

Marchia unde nomen habeat 124. olim Polonis fuit subjecta 128. quomodo ad Marchiones Brandeburgenses pervenerit ibid. seq. quomodo Pomeranis fuerit subjecta 129. quando Brandeburgensibus cesserit 131. Marchiam variæ gentes Slavonicæ tenuere 125. Carolus M. eos in Marchia habitantes subegit 125

Marschalcus ordinis Teutonici in Livonia b. 17. Regem salutat 674. dignitates aliis conferendas a Rege petit 676. ordinis terrestris Regi valedicit 693. a quo eligatur 761. ex qua gente eligatur 264. pluralitate sententiarum eligitur 265. Marschalcus Nunciorum 305. Archiepiscopalis 463. Marschalci status & conditio 654. Munia ejus 669. 685. 687. 778. jusjurandum ejus 506. 672. & seq. 788. 274. officium 819. ejus denunciatio 266. 274. conventus particularis 649. Marschalci Lithuanici 532. perpetui 649. Regem proclamant electum 301. Regem publicant 306. baculos erectos non præferunt Regi electo 308. quid sint 495. tribunalium Marschalci 525. Marschalcorum titulus 494. Marschalcalis judex 547. 788

Maslaus sive Masos nomen dedit Masovitis 208. a Casimiro I. vincitur & in crucem agitur ibid.

Masovii secundum alios dicuntur a Masagetis ibid.

Ca-

Casimirus I. vincit Maslaum Masoviamque recuperat ibid.
Masovia 207. 217. Masovia avellitur a Polonia 207. Masoviæ Duces Regibus Poloniæ obnoxii 209 Masoviæ Ducatum non constituit Imperator ibid. Masovia tota redit ad Regnum Poloniæ 210. controversia inter Duces Masoviæ & Episcopos de prærogativa loci 457
Maximiliano Imperatori corona Polonica offertur 93
Mendogus magnus Dux Lithuaniæ fit Christianus 189. deficit ad Ethnicismum ibid.
Menhardum seu Menhardivilla una ex tredecim civitatibus in Comitatu Scepusiensi Hungariæ superioris 119
Mensæ Regiæ bona 270. 376. in iis Rex non disponit 418
Miecislaus primus Polonorum Princeps Christianus 35. 64. 65. a quo dicatur 13. 64. Miecislaus II. 65. Miecislaus senex 69. instituit Episcopos & Archiepiscopos 431. Infeliciter rem gerit contra Russos 183
Mercium permutatio 387
Metropolita Kioviensis 453
Michael Rex 100. cum Turcis pacem facit 213. quomodo aureum vellus acceperit 326. ejus coronatio 320. seqq.
Michaloviensis tractus occupatur a Cruciferis 161
Militia aulica quanta esse debeat 426. mercenaria 831. e quibus constet 832. socia 833. Quartiana

na 37. a quo dicatur 840. voluntaria 841. origo hujus ibid. Dux militiæ Prætorianæ 856. 426 quis primo usus sit mercenaria militia 831
Milites non habent jus suffragii in electione Regis 297. seq.
Ministri aulæ Regiæ 426
Mingailo Dux 188
Moldavia 210
Monarcha Russiæ primus 183
Monetæ cudendæ jus 387.308. peregrinæ monetæ abrogatio ad quos pertineat 390. quis privilegium monetæ cudendæ habeat 465. quis monetam argenteam primo in Poloniam invexerit 388. quis auream ibid.
Mosci, eorum Magnus Dux fit Wladislaus princeps Poloniæ 202. contra quem tamen alium sibi eligunt 203. varii tractatus cum Moscis 206
Moscoviticum bellum b. 21. 202. 205. Moscoviæ Dux Dominum totius Russiæ se vocat 201. Livoniam infestat 176
Mostovniczy 533
Motio generalis 806
Mulctæ in Judiciis 387
Munimenta in Prussia quæ 861
Munitiones & castella in Polonia 860
Myszcovii quando Marschalcus creatus 565. seq.

N.

Narimundus Dux Lithuaniæ 188

No-

Nobilis Polonis cur Schlachtic vocetur 553. Nobilem si occidat quæ pœna, quis accusare debeat 597.605.606. 608. si plebeium quid teneatur 607. unus comitia turbare potest 683. Nobiles dicti sunt nomine militum 805. Nunc vocantur equites ibid. omnes expeditioni generali interesse debent 807. quidam per alios militant 811. in expeditione generali non militant extra fines Regni 825. jus Vitæ & Necis in subditos habent 586. seqq. & 590. cognatis usque ad octavum gradum succedunt 592. in urbibus subsunt Jurisdictioni Civili ibid. vectigalia aliquando solvunt 595. jus fodinarum habent 596. non captivantur 596. quibus conditionibus capi possint 597. quomodo puniantur 597. soli bona terrestria possident 609. quilibet aditum ad Regnum habet 612. jura sua in Comitiis per delegatos tuentur 614. Nati Nobiles præstantiores factis 619. recentes creati ad multa non admittuntur ibid. variis oneribus onerantur 620. in familias veterum adoptantur ibid. quomodo apud Germanos distinguantur 629. Nobilium familiæ recensentur 630. privilegia eorum 368. 586. 594. 596. 598. 605. 609 611. 613. 614. eorum vox 618. bona a stationibus militum & a tributis libera 376. 591. nobilium domus Asyla 593. an aresta in eorum bona sit concedenda ibid. judicia eorum tempore generalis expeditionis cessant 816. eorum magna vis in Masovia 817. nobilium ordo 585. prærogativa 614

Nobilitas ubi consilia tractet 664. *Nobilitas Polonica* 553. *Pomeraniæ b.* 88. *sola dignitates Seculares & Ecclesiasticas consequitur* 402. 508. *Quale onus sustineat* 615. *quomodo tanta privilegia sit adepta* 615. & *seqq. quibus modis acquiratur* 618. 621. *probetur* 622. *amittatur* 623. *seq. se subjicit tribunali* 749. *a tribunali ad Judicium Regium appellat ibid. finitio bello non discedit pro lubitu* 827. *Nobilitatis lustrationes* 830. *jura* 412. *Livonicæ libertates b.* 19. *species Nobilitatis* 561. *æqualitas* 580. *hanc coërcere nonnulli conantur* 582. *Nobilitatem mentientes qua pœna afficiantur* 622

Nobilitatio quid 618

Notarius thesauri supremus 524. 548. *Notarius Metricæ* 547. *Campestris* 857. 783. 543. *Succamerarialis* 549. *Tribunalitius* 770. *Marschalcalis* 788. *Notarii quales esse debeant* 735. *castrenses* 543. 735. *thesauri* 548. *generales Notarii distingvuntur a Notariis districtuum* 539

Nowogardia a Lithuania avellitur 200

Nummi missiles quando spargantur 324. 325. *Elbingenses antiqui* 391

Nuncius Regius in conventu particulari deliberanda proponit 650. 663. *Nuncius terrestris ubi in Comitiis forum habeat* 684. *nuncii ad causas dijudicandas admittuntur* 777. *quomodo eligantur* 651. *ad Comitia quando mitti cœperint* 657. *per deputatos multa tractant* 684. *eli-*

gunt

gunt sibi Marschalcum 264. 274. 669. in Senatorium introducuntur 266. 274. Vasallorum quomodo audiantur 283. cur hi coronationi adsint 310. ad osculum manus Regiæ admittuntur 674. Magistratus reos agere possunt 682. in Nunciorum conclavi constitutiones concipiuntur 682. 685. eorum securitas 683. electio in conventibus relationum 782. eorum numerus 654. seq. requisita 656. salaria 657. jusjurandum 671. locus consilii 680. seq. ex nunciis terrestribus deputati eliguntur 776

O.

Oeconomiarum constitutio 875
Ocreas ferreis soleis muniendi mos 33
Olgerdus Magnus Dux Podoliam occupat 191. Podoliam in formam provinciæ redigit 192. ab ejus filiis Duces Lithuaniæ descendunt 193
Olivense monasterium a quo conditum 142
Olivensis pax 179
Ordinatio Lublinensis 764. ordinatio tribunalis ibid. 766
Ordo Ensiferorum oritur 172. 943. Ordinis Teutonici Magister 446. ordinum titulus 284. habitus ordinum post Regis mortem 307. promulgatio ordinum 310
Ordines tres in Polonia 225
Offolini Dux creatur a Papa 566
Oswiecienfis Ducatus 116

Otto

Otto III. an Boleslaum I. Poloniæ Regem creaverit 36. seqq. nihil juris in Pomeraniam habuit 136

P.

Pacta conventa 303. 337. quando scribi cœperint 338. pacta haliacensia 350. pactorum conventorum contenta 338
Palatinus Polocensis 401. Gniercoviensis 440. Gedanensis & Swecensis 441. Kioviensis 448. Lublinensis ibid. Ravensis ibid. Palatini 31. horum duodecim 430. Palatini Generales 482. eorum munia 483. Palatinorum ordo 479. Vicarii eorum qui 439. Numerus non semper idem 431
Pancernicy 860
Pax Olivensis 179. Pax perpetua inter Sigismundum I. & Albertum I. Prussiæ Ducem 166. Pax Joh. III. cum Turcis 213
Pecuniam oliam Lithuania non habuit 388
Pedites ex agris 809. ex urbibus 810
Peditatus Hungaricus quo tempore invaluerit 833. Peditatus in expeditione generali 808
Petricovia olim locus electionis Regum Pol. 273
Petrus Swenze novas res in Pomerania molitur 158 capitur, sed mox dimittitur 159
Petyhorskie Chorągwie 860
Peucini an Germani 6

Piastus miraculo ad principatum pervenit 63. cur non eligendus Rex 290. rationes pro Piasto ibid.

Plebeji nullum ad dignitates habent aditum 598. 602.604

Plebejorum conditio in Prussia 590

Plettenbergius Wilhelmus sese ab ordinis Teutonici imperio redimit 173

Plettenbergius Waltherus sese ab ordinis Teutonici imperio redimit & Princeps Romani imperii fit. b.21

Plocensis Episcopus 475

Poborcy 386

Podlachia redit ad Regnum 210

Podolia ab Olgerdo Tartaris eripitur 191. in Provinciæ formam redigitur 192

Podolia Turcis cedit 213

Podoliæ Palatinatus 442

Pœna occisorum in Polonia variat pro conditione occidentis 605. Nobilitatem mentientis qua pœna 622

Polocensis Respubl. 188

Polonia seculo X. Imperatoribus Germanicis facta tributaria 46. seqq. in multas partes dividitur 68. 216. excolitur a Germanis 72. Major Polonia 216. Minor ibid seq. & 220. Mixta est ex Monarchia & Aristocratia 879. Unde proverbium ortum: Polonia confusione regitur *383. Poloniæ Principes olim se vocabant hæredes 61. Principes in quatuor classes divisi 21.* 34.73.

34.73.91. eorum nomina ibid. memorabilia eorum 30.63.78.92. amplitudo ejus 26. fines 29.73.140. antiquæ fines ibid. primus Christianus Princeps *35.* Poloniæ *Reges vid.* Reges. *Poloniæ divisio 216. 218.220.2:4. divisio fabulosa inter Lessi III. filios 135.25.26. cives Kmetones vocantur* 247

Poloniæ Primas quis 463. Generales majores & minores qui 527. Poloniæ *accedunt variæ Regiones 199.204.210. in* Polonia *tres ordines inveniuntur 225.* Plebs *plane excluditur a Regimine* 598.6 2.878

Poloni unde dicti 18.seq. An Germanorum imperio fuerint subjecti 42. a Carolo M. non subacti ibid. quomodo jugum Germanicum excusserint 53. inter Evangelii lectionem gladios stringunt 65. maximam a Tartaris patiuntur cladem 70. a Sigismundo III. frustra restitutionem Estoniæ postulant 178. nulla secum in bello scorta ducunt 829. Polonorum *religio 340 arma 858. societas cum Lithuanis cur dissoluta 196. eorum conjunctio serio quæritur 197.198. prætensiones in Rusficas* Provincias 196

Pomerania an Julii Cæsaris tempore inhabitata fuerit b.32. seqq. an recte dicatur Slavonia b.72. quando orta b. 31. seqq. Unde derivetur 132. b. 63. quando ad Christianam Religionem conversa 141. b. 104. seqq est maritima 133. 244. *an* Polonis *olim fuerit subjecta 134. jugum quomodo excussert 138. seq. dividitur in filios*

filios Swantibori 139. Pomeraniæ Duces a Slavis orti b. 83. b. 72. an a Pomeranis an a Polonis electi b. 83. seqq. nobilitas Pomeraniæ b. 88. urbes quot & quæ b. 92. seqq. a quibus conditæ b. 97. seqq. quando b. 101. seqq. Quæ primum Christo nomen dedere b. 104. b. 111. seq. quando usurpare cœperint Duces nomen Slavorum, b. 72. Principes Pomeraniæ qui b. 76. seqq. an imperio Germanico subjecti b. 101

Pomerani Germanorum habitum, linguam, mores unde assumsere b. 74. Pomerani veteres 6. b. 35. seq. Occidentales moribus Germanorum assuescunt 140. Orientales jugum Polonicum subeunt 140

Pomerellia Primislao Poloniæ Regi traditur 145. a Cruciferis ex Marchionum Brandeb. manibus emitur 160. in Pomerellia Gedanensis & Swecensis Palatini 441

Pomesaniensis Episcopi concertatio de titulo 477

Popielus I. & II. 21. 33. a muribus corrosus 34

Poradlne sive tributum 3 6. 590. seq.

Porobi sive Cosaci 843

Posnaniensis Episcopus 434. 474

Pospolite Ruzenie quid significet 806

Postarum ordinatio 98. generales Præfecti 5 5

Potestas Regum Polonicorum in legibus ferendis 363. judiciaria 3 7. hæc ubi exerceatur 3 6

Præfecti generales Teloniorum & Postarum 525. 547

Prælium

Prælium ante non committitur, quam hymnus decantetur 825. *ritus moderni in prælio qui ibid.*
Præses Spiritualium ex Archidiœcesi Gnesnensi mittitur 761
Prætensio Cruciferorum in Pomeraniam 144. *seq.*
Primas Poloniæ 463
Primislaus II. titulum Regis resumit 38.71
Principes Poloniæ in quatuor classes divisi 21.34.73. 91. *eorum nomina ibid. olim hæreditario jure succedebant* 55. *sqq.* 227. *horum potestas olim absoluta fuit* 335.805
Privilegia Nobilitati data 368. *ex quibus causis* 615. *sqq. Provinciarum quarundam in expeditione generali* 815
Proclamatio Regis 301.304
Procurator magnus 515
Propugnaculum Tabor 848
Proscriptio ejusque vis 780
Proventus regni 379.919
Provocatio ad Archiepiscopum Gnesnensem 465. *ad Regem* 368. 747. *provocationes ad sedem Constantinopolitanam Russis interdicuntur* 352. 803. *a judiciis Marschalcalibus* 790. *ad Archi-Episcopos* 802
Prussia 217. *Lutheranismum recipit* 345. *a vectigalibus libera* 595. *populari libertate olim gaudebat* 863. *Prussiæ Duces non habent jus suffragii in electione Regis* 296. *Polonorum socii* 836. *ejus Dux Consiliarius Regis Poloniæ* 447. *Civitates majores habent jus suffragii in electione regis*

gis 294. jus monetæ cudendæ 391. contra tribunalia protestantur 750. prima subigendæ fundamenta quis jecerit 164. thesaurarius 528

Prussi, contributionem in Prussia sciscunt 385. ob electionem Episcoporum, tumultuantur 395. antiqui 6. unde nomen habeant 153. a Boleslao I. subiguntur 155. item a Boleslao II. ibid. a Boleslao III. 156. rebellant 156 infestant Poloniam 157. Regi se tradunt 164. terrestria bona possidere possunt 610. Prussi in Prussia olim consultabant 666. ad Regem Polon. provocare quando cœperint 748. veteres tribunali non subjecti erant 749. ultra Vistulam, Ossam & Drewantiam in expeditione generali non progrediuntur 815. Prussorum veterum Respublica 154. eorum conversio non succedit 156. horum Privilegia ab ordine Teutonico 617

Puerorum duorum ab ursis educatorum historia 98. seq.

Pugna Tannebergensis cruentissima 163

Q.

Quarta pars redituum cui concedatur 837. quarta multiplicatur 838. quartæ administratio 385. 838. hujus Judices ubi conveniant ibid. ad ejus custodiam quis pertineat 839. a quarta Ravensi qui dicantur 840

Quartiani milites a quo dicantur 840. unde sustententur 837.

Quæsto-

Quæstores quando constituti 530

Querelæ de stipendiario milite 833. *querelarum officium* 739. *causæ quæ ad judicium querelarum pertineant* ibid.

R.

Radzivilius Dux belli non Senator 523. *Radzivilii Duces quando creati* 565 573

Rationes pro Piasto 290. *rationes* Olzowsky *pro eodem* 291

Ravensis quarta 840

Referendarii 502 522

Regestra 764

Regentes Cancellariæ 524

Regnum Poloniæ *olim successivum* 55. *tempore Jagellonidarum electivum* 74. *primum Heroicum* 863. *secundum barbaricum* 863. *tertium Æsymneticum* 864. *quartum Laconicum ibid. quintum absolutum* 865. Poloniæ *quale ex his* 865. *sqq.*

Religio Polonorum 340. *sqq. Lutherana vid.* Luther. *Religionis reformatæ incrementa* 84. *seq.*

Residentes in aula regia 503. *in bello Regem comitantur* 703. *eorum numerus* 690. 699. 703. *salarium* 702. *mulcta ibid. exterorum principum* 269

Respublica Polonica *cum Republica Veneta comparatur* 872

Restes

Restes sive literæ restituuntur 819

Revalienses primo Danis, post Svedis se dedunt b. 22

Revisores ad regia bona mittuntur 270. 745

Rex electus jurat 304. 306. *electores in campo invisit ib. regno se abdicare nequit* 248. *ante coronationem dignitates distribu re non potest* 307 *seq. quod tamen jus post coronationē habet integrum* 392. 398. *sui coronationem omnibus denunciat* 311. 327. *titulo hæreais regni Polonici non utitur* 340. *non disponit de bonis regiæ mensæ* 418. *agros proprios & hæreditarios non possidet* 423. *extra fines regni proficisci non audet* 425. *in consultationibus quomodo se habeat* ;27. *Nobilibus bona caduca conferre potest* 419. 593. *præter Senatores regni nullos habet Consiliarios* 502. *Regis Electi titulus & sigillum* 307. *Coronatio* 309. *sqq. Ingressus* 311. *exequiæ* 312. *electio & coronatio* 228. *Regis eligendi modus* 299. *renunciatio electi Regis* 300. *ejusdem per Marschalcos proclamatio* 301. *munia ejus in controversiis exortis* 688. *Comitatus ejus* 852. *Causa cur hodie a Rege non creentur Comites & Duces* 412. *Reges Poloniæ sibi successores designa t* 56. 76. *Reges duo electi* 93. 95. 302. *Reges sepeliuntur post electionem novi Regis* 231. *seq. cur dicantur Reges orthodoxi* 3 7. *ex consilio senatus cœperunt ferre leges* 364. *quid singuli Reges promittant* 427. *Filii Regum* 502. *non habent jus*

suffragii in electione Regis 297. Reges suos magno honore Poloni prosequuntur 880
Regiæ mensæ bona 376
Reginæ ministri Aulici 853. Reginarum coronatio & sustentatio earundem 331. *seq.*
Riga conditur 172
Ringeldus I. Magnus Dux 189
Ritus Romani in Poloniam Lithuaniam Russiam introducuntur 340. *sq.*
Rokosz. & illius vocis derivatio 881
Romove qualis civitas b. 5.
Rotomagistri qui 540
Rugii populi b. 42
Russia a quo dicta 180. quomodo a Polonis & Lithvanis occupata 182. convertitur ad Christam 182. Rebellat contra Boleslaum audacem 184 sed redigitur in obsequium ibid. domatur a Casimiro justo 185 & a Casimiro Magno in Provinciam redigitur 186. Russia rubra 218 alba 217. utraque olim Græciæ Religioni addicta 341. illius mutationes in Religione ibid. ex Judaica Romana, & Tartarica ibid. seq. ejus amplitudo 181. Primus ejus Monarcha 183
Russia duplices fovet Græcos 350
Russi Lithv. tributariam faciunt 181. Rebellant 185. Halicienses ibid. a quo domati ibid. debilitati 348. ipsorum conjunctio cum Ecclesia Romana 348. senatores Russici 441. 454. Episcopi 442. Russica nobilitatis privilegia 617

Rusticorum status & conditio in Polonia 587. 589. leges pro iis latæ 588. eorum status in Prussia 590. Rusticus rusticum occidens qua pœna teneatur 806
Ruticilu populi b.45

S.

Sacrorum jus 340
Salarium residentium senatorum 702. deputatorum 838. salis privilegia 613
Samogitia traditur Cruciferis 162. 217. Episcopus ejus 476. Episcopatus ejus quando institutus 4 4. Gubernator ejus 401
Samogitæ a Cruciferis deficiunt 163
Sancensis Præpositura abstrahitur a Polonia 130
Sanguinis Principes an pertineant ad senatum 455
Sapieha titulum Principis recusat 579
Sarmatia antiqua 1. Ejus gentes 2. Fines 2. & seq.
Scabini in Prussia 402. eorum electio 710. ex Magistratu Thorunensi ibid.
Scartabelli qui dicantur 625. hujus vocis derivatio 626. errat in eo rilusius 627
Schlachtæ vocis derivationes variæ 555. seq. vera quæ 556
Slavicæ gentes liberæ fuere 28. 866
Secretarii 501. Majores sunt Ecclesiastici 522. Munia Secretariorum ibid.
Secta Husitarum sive Bohemicorum fratrum 343

Seculares dignitates confert Rex 398
Sedecimviratus senatorius 699. Hodie non sedecim sed viginti octo constat 700
Semgallia Ethnicæ superstitioni addicta b.14
Semgalli trahuntur sub jugum b.16. promittunt tributum b.15
Senatores Prussici 445. Russici 441. 454. Volyniæ & Podlachiæ 449. Livonici 451. quando & a quo instituti & quomodo depositi 452. Czernichovienses ibid. extra Regnum sine consensu ordinum proficisci non audent 503. Senatores secundum Palatinatus & districtus distributi 510. quem ordinem in dicendis sententiis observent 677. Majores Minoresque Senatores qui 439. quo tempore majorem Majores acquisivere potestatem 440. Silesiaci 441. Lithuanici 443. albæ Russiæ 444. Senatorum ordo 457. 460. 462. Jusjurandum 504. suffragia ubi dicantur 676
Senatus fere totus Lutheranus vel Calvinianus 345. Senatus Polonici & Lithuanici conjunctio 449. salutat Regem 669. negotia quæ in senatu tractentur 686
Senatus consultorum ratio 680. 704
Sepultura Regis demortui donec alius Rex electus est differtur 232
Severiæ Duces a Lithuanis deficiunt 201
Severiensis Ducatus Jagelloni subjectus 200. Severiensem Ducatum emit Sbigneus Episcopus Cracoviensis 115. sq.
Sideni populi b. 44

Silesia

Silesia unde dicatur 104. olim ad Poloniam pertinuit 105. ab Imperatoribus Germanicis subigitur ibid. seq. proprios accipit Principes III. Penitus a Polonia divellitur 112. seq. Silesiæ appellationes 104. quis tributariam primo fecerit 105. Status Silesiæ 110. Duces 111. semina discordiæ inter Poloniæ & Silesiæ Duces gliscent 112. Polonorum sententia de Silesia 107. Silesiam sibi Boleslaus I. subjecit 108. Polonorum jus in Silesiam 117. seq.
Silesii veteres 15. ab Imperio Germanorum deficiunt 106. in Germaniam excurrunt 107. subigitur ibid.
Silesiaci senatores 441
Sigillum Camerale Reges non habent 417
Sigismundus I. 83. Augustus 84. titulo hæredis Regni utitur 75. Evangelicis favet 85. in periculo Regiomenti versatur 85. Poloniæ Livoniam adjungit 173. Sigismundus III. 95. Sigismundus in qua Religione educatus 96. Jesuitis deditus 97. quot annos Regno præfuerit ibid.
Silvarum Præfecti 546
Simultates inter Ericum Regem Suediæ & Johannem Principem Suediæ 177
Skirmundus Dux Lithuaniæ 188
Slavi premunt Thuringos 14. premuntur a Francis 14. seq. Provincias Germanis adimunt 15. variis gentibus miscentur 17. liberi non parebant Regibus 27. sq. in hodierna Germania habitarunt 44. item in Pomerania b. 57. sq. eorum nomen unde 13. varia nomina 15. 16. Gentes variæ 27. Bella eorum 29

Smolenscensis Episcopatus 453
Sobiesciorum familia ad Regium nunc thronum evecta 630
Stephanus Bathori 93. *Ejus virtutes ibid. pacem facit cum Moscis* 177. *bella ejus* 202. *Tribunalia summa instituit* 368
Stralsunda quando condita b. 93. b. 102
Sudiosi ex Academia Cracoviensi discedunt 344
Subditi Nobilium a vectigalibus liberi 594
Subislaus Monasterii Olivensis conditor 141
Succamerarii 401. 534. 536. 741. *Vexilliferi vocantur* 539. *Prussici non exercent judicia limitanea* 743. *eorum functiones* 552. 741. *Notarius succameralis* 742. *proprios limites constituere nequit* 743
Succamerarialia judicia 741. *Suardones populi* b. 45
Suedica bella 96
Sveones a Germanis originem habent b. 49. *seqq.*
Svevi an Pomeraniam incoluerint b. 35
Suffragia collecta, typis imprimuntur 303. *suffragiorum ordo* 650. *quinam suffragia dent* 393. *seqq.* 653
Svidnicensium Dux manet in obsequio Polonorum 115
S ani nobiles Poloniæ dicti 553
Surrogatores qui 543. *generalis ubi* 544

Swan-

Swantiporus Dux Pomeraniæ 138. Pomer. Duci Poloniæ, subjicit 139. In ejus filios Pomerania dividitur ibid.
Swentopelcus II. 142. Lescum Album interficit 143
Szopa Senatorum quid 273

T.

Tabor propugnaculum 848
Tartari usque in Silesiam penetrant 70. Russiam vastant 187. in Moldavia habitant 212. Tributum poscunt 834. Tartari Lithuanici 835. donativum Tartaris promittitur ibid.
Teloniorum Præfecti 525. 547
Tempus triplex Varro cur constituerit b. 1
Termini generales sive colloquia generalia 367. 745
Terras ad Regnum pertinentes alienare nequeunt Reges 418
Teutonici ordinis Magister 446
Thesaurarius Prussiæ 528. 112. supremus Vice-Thesaurarius vocetur 580. seq. Thesaurarii 500. Jusjurandum eorum 508
Thesauri Notarius supremus 548. 524. Tribunalia 781. 785

Thorunense colloquium 97

Titulus, vitæ Barones, Comites, &c. *Ducum & Comitum qui hodie retineant* 584. *Cancellar. & Marschalcorum* 494. *Castellanorum* 484. 491. *Archiepiscopi* 466. *Legati nati* 462. *Ordinum* 284. *Boleslaus II. Regis titulum amittit* 37. *Primislaus II. resumit Regis titulum* 38. 71. *Rex titulo hæredis Regni Poloniæ non utitur* 340. *controversia de titulo Episcopi Pomesaniensis* 477. *de Titulo Regis Poloniæ* 35. *seq. Scriptorum Germanorum sententia de Regio titulo Boleslai* 40. *titulo hæredis Sigismundus Augustus* 75. *Henricus Valesius abstinet titulo hæredis* 76

Tonsura Polonorum 67

Transactio Sigismundi cum Capitulo Warmiensi 395. *non observata* ibid.

Tiwuni qualis Magistratus 532. 545

Tribunalia summa instituta 368. 748. 751. *ubi celebranda* 751. *quo tempore instituenda* 753. *seq. in Lithuania quando habeantur* 752. *Tribunalia thesauri* 781. 785. *Securitas horum* 784. *Ordinatio* 763. *Decreta* 768. *Tribunalium Marschalci* 525. *locus sæpe mutatur* 753. *quinam*

nam bis ſubjecti 749. ſeq. Livones non agnoſcunt tribunalia 750. Cauſæ ad tribunalia ſpectantes 762. appellatio ad tribunalia quando non concedatur 762. cauſæ quæ prorſus ad tribunalia non pertinent ibid. ex tribunalibus ad judicia comitialia quæ cauſæ remittantur 773. Judices in judiciis tribunalitiis 754
Tribuni Terreſtres & Caſtrenſes 536
Tributum Poradlne quid dicatur 376. jus tributum imponendi penes quem 374. Nobilium bona a tributis ſunt libera 376. 591
Turbæ in Polonia motæ non toti genti tribuendæ 881
Turcæ infeſtant Walachiam & Moldaviam 211. Cameniecam Podoliæ expugnant 212. ſeq.

V.

Vandali a Venedis quomodo differant 7. ſunt Germani 8. confunduntur cum Venedis 7. 15. unde dicti 6. 37
Vaſallorum nuncii quomodo audiantur 283

Vectigalia generalia in Regno 383. *& Nobiles aliquando solvunt* 595

Vellus aureum Michaeli Regi Rex Hispaniæ mittit 326

Venationis jus 416. *Arbsiepiscopo conceditur* 417. *venationes aliquando liberæ ibid. Venatorum munia* 551 *seq.*

Venedæ vel Venedi qui 2. *an Germani* 6. *a Vandalis quomodo differant* 7. *sunt Slavi* 9. *primi Prussiam incoluerunt* 983. *an ex Dalmatia eo pervenerint* 991. *Horum sinus ubi* 3. *sedes eorum* 10. *migrationes ad pontum Euxinum* 11. *in Germaniam* 11. *seq. in Thraciam* 12. *eorum cum Vandalis confusio unde* 15

Veneti Ducis conditiones 873

Vexilliferi in Prussia, a Rege constituti 402. *Majores & Minores* 539. *Munia eorum* 551. *vide &* Succamerarii. 539

Vice-Palatini 548. *Vice-Procurator* 549. *Capitanus ibid. Burgravii ibid. Thesaurarii* 525. 552. *Tiwu ni* 549

Vidna Regina invisitur ab Ordinibus 271

Vilnensis Episcopus 474. *urbis Vilnensis incolæ bona terrestria possidere possunt* 610

Ula-

Uladislaus & alii Duces tributarii 50
Vinno Magister Ordinis Ensiferorum 172. b. 13
Vistula non dicitur Vandalus 32
Vitoldi res gestæ 199. 562
Ukraina 318
Ulmerugi b. 43
Voitlandi veteres 5
Uladislaus Rex 97, ejus nominis etymon unde 13
Volhyniæ procurator magnus 535
Volquinus Magister ordinis Ensiferorum b 14
Urbes præter ea quæ habent bona terrestria, alia emere nequeunt 611

W.

Waidewutus ejusque filii 153
Warmiensis Episcopatus 172. 475
Walachia & Moldavia 210. infestata a Turcis 211. Walachiæ Palatinus Senator fit Poloniæ 456. Petrus Wallachiæ Princeps Turcæ fit Tributarius ibid. jus Polonicum in Walachiam labefactatur 212
Wenceslaus unde dicatur 13. Primus in Polonia monetam argenteam invexit 388

Wen-

Wenda 32. *In Vistulam se præcipitat* ibid.
Wladislaus Hermannus 68. *II. bujus nominis Silesia potitur* 68. *Wladislaus Lasconogus unde dictus* 69. *Locticus* 71. *expostulat cum Cruciferis* 160. *Wladislaus Jagello* 79. *ejus virtutes ibid. seq. vitia* 81. *prima fundamenta jacit Prussiæ subigendæ* 164. *Wladislaus Rex Poloniæ* 97. *Magnus Dux Moscoviæ creatur* 202. *Res gestæ ejus contra Moscoviæ Ducem* 203. *Pacta inter Wladislaum Jagellonidem & Cruciferos* 163
Wilci b. 67
Woiwoda unde dicatur 35
Wolodimirus imperium Russicum inter decem filios partitur 183. *Bella inter filios Wolodimiri* ibid.
Wratislao ab Henrico Imp. fit potestas subjiciendi sibi Poloniam 108. *a Wratislao Wratislaviensis urbs dicta* 109
Wratislaviensis Episcopus, vid. Episcopatus.
Wschoviense territorium 115
Wybrancy quale militum genus 311

Z.

Zamosci elogia 578
Zatoriensis Ducatus 117
Ziemecz qui olim & nunc dicti 554. seq.
Ziemianic antiquis temporibus nobiles dicti 554
Ziemovitus fortis Dux 63
Ziwiecensis Comitatus 424

FINIS.

P. Arki[?] . . Xiąż[?]
Wojewodow N. 33 Kasztellä
nów [illegible] 378 ico 37.
Kasztellanów Mniejszych 49

Sub S. Boleslao pudico IV Poloni[a]e Principe qui cum Cunigunde S. Virgine in Conjugio virgo per totum vit[a]e su[a]e cursum [illegible] et inde pudici nomen adeptus est. Cum Tartaris adeo felici exitu bellum ei successerat (ut praeter alios quos author regio sanguine junctos et alios captos belli tempore enarrat) novem saccos aurium abscissarum hostilis militi[a]e colligerent. Auth. pag. 70 Lib. II. Cap. 2.

Arcybiskupi 2 Biskapow 15
Woiewodow 33 z Kasztelanami 3
Kasztellanow większych 33 Kastel:
lanow Mnieyszych 49. Ministri Sta
tus 10. wszytkich w Senacie
zasiadaiących 146.
Dicnarius Pilni 66
Malborg kupiony od Zolz 1761